

II 16534

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

C E R E

FORMAREA CUVINTELOR
ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Volumul al II-lea

PREFIXELE

DE

MIOARA AVRAM ◊ ELENA CARABULEA
FULVIA CIOBANU ◊ FLORICA FIȘINESCU
CRISTINA GHERMAN ◊ FINUȚA HAȘAN
MAGDALENA POPESCU-MARIN ◊ MARINA RĂDULESCU
I. RIZESCU ◊ LAURA VASILIU

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ
INVENTAR CĂRȚI NR. 24486

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1978

discutat în consiliul
lingvistică din București,
eanu, pe baza referatelor
can și Virgil Nestorescu.

științific al
sub conducerea
prezentate de G.

II 16534

INTRODUCERE

CARACTERISTICI GENERALE ALE PREFIXELOR ȘI ALE PREFIXĂRII

1. Derivarea cu prefixe este unul dintre procedeele principale de formare a cuvintelor în limba română.

Vezi rc I p. V.

Ea poate fi: a) un mijloc unic de formare a unor cuvinte noi, atunci când de la un cuvânt existent în limbă se obține altul prin simpla adăugare a unui prefix (*desface, strămoș*) sau b) un mijloc asociat cu altele, atunci când prefixarea se folosește simultan cu α sufixarea (*inverzi*), β derivarea regresivă (*transfug*) sau γ compunerea (*neîn stare*). Formațiile în care prefixarea este asociată simultan cu alte procedee se numesc formații parasintetice: derivate parasintetice în situațiile de sub α și β , compuse parasintetice în situațiile de sub γ .

1. Privite din punctul de vedere al prefixării derivatele parasintetice de sub α pot fi numite de tip sufixal, iar cele de sub β de tip regresiv (din punctul de vedere al derivării sufixale și al celei regresive, și unele și altele sînt derivate parasintetice de tip prefixal). În rc I p. V categoria derivatelor parasintetice este definită numai prin asocierea simultană a celor două feluri de derivare progresivă — cu prefixe și sufixe —.

2. Formațiile de sub γ sînt compuse parasintetice prefixate sau de tip prefixal; de astă dată menționarea tipului prefixal nu depinde de un anumit punct de vedere, ci are rolul de a diferenția formațiile în cauză de cele în care compunerea se asociază cu sufixarea (compusele parasintetice sufixate sau de tip sufixal). În rc I categoria compuselor parasintetice este ilustrată numai prin formații cu sufixe (vezi p. V, 19, 165—166, 194 213—214, 284).

3. Pentru distincția dintre formațiile parasintetice și cele în care se identifică trepte succesive de formare prin diferite mijloace vezi rc I p. VI.

4. Unii lingviști consideră că funcția cea mai importantă a prefixelor este contribuția lor la formațiile parasintetice; vezi R. Menendez Pidal, citat de ТЕКАВЌИЋ, G. I. III 146.

5. Pentru derivarea parasintetică vezi Sanda Reinheimer-Ripeanu, *Les dérivés parasynthétiques dans les langues romanes*, Haga — Paris, 1974.

Volumul de față se ocupă de prefixe atît în formații exclusiv prefixale, cît și în formații care prezintă și alte procedee folosite succesiv (derivate cu prefixe de la: derivate cu sufixe ca *nedreptate*, derivate regresive ca *repicta*, compuse ca *răsalaltăieri*, cuvinte formate prin schim-

formațiile semianalizabile *preterit*, *preteritune*); *for-* din *forzaț* DN „fila liberă dintre scoarța unei cărți legate și prima filă”; *of-* din *ofset* „procedeu tipografic...”.

5. Împotriva degajării afixelor dintr-o singură formație analizabilă vezi Al. Graur, *Formante cu un singur produs?* în SGL XX (1969), nr. 6, p. 601—603; cf. A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1966, p. 135, FLEISCHER, w. 36.

Prefixe c o m p u s e, rezultate din două prefixe simple analizabile ca un element unic de derivare, sint: *apar-* < *a-*₁ + *par-*₁ (*aparține*); *metem-* și *meten-* < *meta-* + *em-*, *en-* (*metempsihoză*, *metensomatoză*); *ra-* < *re-*₂ + *a-*₁ (*racola*, *rasenina*); *ram-* și *ran-* < *re-*₂ + *am-*, *an-*₅ (*rambursa*, *ranfort*); *rim-* și *rin-* < *re-*₂ + *im-*₁, *in-*₁ (*rimbomba*, *rinfort*); *sco-* < *s-* + *co-*₂ (*scofală*, *scofâlci*) și *sper-* < *s-* + *per-* (*sperjur*).

1. În formații semianalizabile se identifică și prefixele compuse *epen-* < *epi-* + *en-* (*epenteză*), *res-* < *re-*₂ + *s-* (*respinge*).
2. Prefixele compuse, analizabile în bloc față de un cuvânt de bază și nu prin raportarea la o formație anterior prefixată cu unul dintre prefixele componente, nu trebuie confundate cu supraprefixarea succesivă (propriu-zisă) de tipul *pre/strănepot* sau *re/inscrie* (pentru care vezi p. 257—261). Vezi cazul segmentului inițial *ra-*, care poate fi considerat prefix compus numai în *racola*, *rasenina*, nu și în *racomoda*, *racorda*, *rafina*, *rajusta*, unde reprezintă supraprefixarea cu *r-* (*re-*₂) a unor formații prefixate cu *a-*₁; compară de asemenea formațiile *rambursa* (cu *ram-*) și *ramplasa* (*r-* + *amplasa*).

Prefixe d e z v o l t a t e, rezultate din combinarea unui prefix (simplu) cu un element neprefixal — fragment nesemnificativ al unui prefix sau al unei rădăcini — sint: *destr-* < *des-* + (*în*)*tr-* (*destrauri*), *pres-* < *pre-* + (*ră*)*s-* (*presfira*), *zăs-* < *ză-* + (*ră*)*s-* (*zăstîmp*).

Uneori este dificilă distincția între un prefix compus și unul dezvoltat. Astfel, prefixul complex *năs-*, la baza căruia stă prefixul simplu *nă-*₁, poate fi considerat compus cu prefixul *s-* (*z-*₁) în formații ca *năzbate* și dezvoltat în *năzduh* sau *năzvăța*, unde *z* se datorește falsei analize a lui *văzduh* sau *dezvăța*.

4. Cele mai multe prefixe au exclusiv această funcție, fiind lipsite de existență autonomă: de exemplu, *des-*, *do-*, *in-*, *iz-*, *răs-*, *s-*, *stră-*. Altele au funcții paralele de cuvinte, mai ales prepoziții: *a-*₁, *cu-*, *de-*₃, *în-*₁, *între-*, *întru-*, *per-*, *p(r)e-*, *spre-*, *sub-*, *supra-*, mai rar adverbe: *anti-*, *prea-*, prepoziții și adverbe: *contra-*, *pro-*₂, adjective (și adverbe sau, în denumiri comerciale, substantive): *extra-*, *super-*, *ultra-*, substantive: *retro-*, substantive și adverbe: *ex-*₁.

1. Unii cercetători (vezi MEYER-LÜBKE, G. II 617, GREVISSE 96) numesc prefixe s e p a r a b i l e prefixele care se pot întrebuița drept cuvinte independente (fr. *à*, *contre*, *en*, *entre*, *non* etc.) și i n s e p a r a b i l e prefixele care nu au existență proprie (fr. *dés-*, *in-*, *pré-*, *re-* etc.). Termenii respectivi sint intrați în tradiția gramaticii germane cu alt sens, mai aproape de cel etimologic: prefixe separabile sint prefixele care pot fi dissociate sau detașate (și plasate după cuvântul de bază) în formele flexionare ale unuia și aceluiași cuvânt derivat. În acest din urmă sens poate fi numit separabil prefixul românesc *ne-*₂ atât pentru dislocările prin *mai* (*nemai-văzut*, *nemai-văzînd*; *nemai-altul*, *nemai-vedere*) și *prea* (*nepreaavînd*: vezi Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, 1975, p. 24), cât și pentru izolările eliptice de tipul *Seriatului i s-au dat multe definiții*. *Mai strălucite și mai pușin, mai profunde sau mai ne, mai literare sau mai comerciale*. *Săptămîna*, 1970, nr. 1, p. 10, col. 3. MALKIEL, G. 321 consideră „atipice” prefixele „pure” sau „exclusive”.

2. Nu am încadrat printre prefixele cu funcții paralele de cuvinte autonome:
 - a) prefixele *ab-*, *ante-*, *infra-* sau *post-*, deoarece considerăm că prepozițiile *ab*, *ante*, *post* și adverbul *infra* din limbajul științific — din construcții ca *ab* (*ante* sau *post*) *1800* sau *vezi infra* — nu sint elemente ale limbii române; vezi AVRAM, P. N. 248;
 - b) prefixul *iuxt-*, întrucît substantivul dezvoltat din el, *iuxtă* sau *iuxtă*, prezintă deosebiri de formă.

Vechimea în limbă a funcțiilor paralele de prefix și cuvânt autonom diferă de la caz la caz. *A-*₁, *cu-*, *de-*₃, *în-*₁ au fost moștenite din latină ca prefixe și ca prepoziții; *între-*, *întru-*, *spre-* au fost moștenite numai

ca prepoziții și au căpătat ulterior, prin calcuri, funcția de prefix; *prea-* a fost împrumutat numai ca prefix și și-a creat în română funcția de adverb. Neologicele *anti-*, *ex-*₁, *extra-*, *per-*, *pro-*₂, *retro-*, *super-*, *ultra-* au intrat în limbă mai întii ca prefixe și apoi ca prepoziții, adverbe, adjective sau substantive. Pe de altă parte diferă de la caz la caz gradul de autonomie al unor cuvinte existente paralel cu prefixele: spre deosebire de prepoziții, la care nu se simte nici o subordonare față de funcția paralelă de prefixe (funcția prepozițională fiind de fapt originară), la alte funcții, mai ales la adjective și substantive, această subordonare este evidentă, funcțiile respective fiind simțite ca elipse.

1. Vezi GRAUR, T. 269: „prefixele devin adverbe și adjective”. IORDAN, LRA 198, 199.
2. Nu pot fi considerate cuvinte cu existență autonomă prefixele folosite singure numai în același context cu cuvântul de bază sau cu altă formație (derivată sau compusă) de la același cuvânt. Vezi exemplul cu *ne-*₂ de la p. 8 sau exemple ca *hiper-* și *hipotensiunea* etc.
3. În mod excepțional pot fi izolate prin elipsă, în creații ocazionale, și prefixe din categoria celor lipsite de existență autonomă: astfel, în limbajul cadrelor didactice se întâlnește abrevierea *rere* pentru *rereexaminare*.
4. Din punct de vedere istoric numărul prefixelor care au avut la origine (și) existență autonomă este mai mare: printre prefixele care au exclusiv această funcție în limba română, unele sint provenite din prepoziții (*do-*, *in-*₁, *iz-*, *s-*, *stră-*), altele din adverbe (*non-*) sau din verbe (*arhi-*). Pentru creșterea numărului prefixelor „exclusive” în limbile romanice vezi MALKIEL, G. 321.

Unele prefixe, chiar din categoria celor fără existență autonomă, constituie baza unor derivate cu sufixe, mai exact termenul de referință prin care se analizează derivatele respective: în această situație sint adjectivele *antum* și *postum*, adjectivul *ultr(a)ist* și substantivul *ultraism*.

5. Formarea cuvintelor cu ajutorul prefixelor se încadrează la derivare, reprezentînd unul dintre cele două tipuri de derivare progresivă (realizată prin adăugarea unui afix).

Unii lingviști încadrează prefixarea, în bloc, la compunere (vezi, de exemplu, BOURCIEZ, E. 66, 198 etc., iar în lingvistica românească, IORDAN, LRC 261; argumente contrare la FISCHER, F. C. 297 și GRAUR, în SG II 17—18); după NYROP, G. III 6 opțiunea e terminologică și prezintă „un interes minim”. Alții fac o distincție între prefixele fără existență autonomă, pe care le încadrează la derivare, și prefixele cu funcții paralele de cuvinte, pe care le încadrează la compunere: vezi la TEKAŪČIĆ, G. I. III 20 distincția dintre *ri-*, *re-* și *con-*, *mal-*; o distincție asemănătoare la MARCHAND, E. W. 86. Pentru comoditatea expunerii unii autori renunță la distincțiile teoretice susținute, tratînd prefixarea într-un singur loc, nelegat nici de derivare, nici de compunere: vezi la TEKAŪČIĆ, G. I. III capitolul intitulat *Formarea cuvintelor cu prefixe față de Derivarea cu sufixe și față de Compunerea cuvintelor*. După MEYER-LÜBKE, G. II 432, 616 formarea cuvintelor cu prefixe „se plasează între derivare și compunere”; vezi și concluzia discuției de la MALKIEL, G. 321—322 asupra prefixării ca „zonă de frontieră dintre derivare și compunere”: „compunerea și derivarea, deși adesea net în contrast, apar ca două extreme ale unui singur continuum”.

Prefixele sint afixe care se deosebesc de sufixe prin poziția pe care o au în formațiile create: înaintea (rădăcinii) cuvântului de bază. În ce privește diverse alte aspecte formale sau de conținut, cum ar fi legătura mai laxă sau mai strînsă cu cuvântul de bază — ceea ce se reflectă în modificările fonetice suferite de acesta în procesul afixării —, caracterul mai abstract sau mai concret al sensului, mulțimea sau puținătatea derivatelor sinonime, capacitatea de polisemie, existența unor valori pur gramaticale sau formative, posibilitatea formării unui derivat care aparține altei părți de vorbire decît cuvântul de bază, între prefixe și sufixe există numai deosebiri de pondere, adesea importante, a acestor trăsături, care variază și la unități din interiorul celor două categorii de afixe.

1. O comparație documentată între prefixe și sufixe se va putea face numai după descrierea situației sufixelor. 2. Pentru o opoziție tranșantă între prefixe și sufixe din punct de vedere

formal (delimitarea mai ușoară a prefixelor) și semantic (prefixele au „conținut precis”, sînt „monovalente cu variații de întrebare”) vezi DUBOIS, D. S. 1.

2. Pentru aspectul formal al legăturii dintre prefixe și cuvîntul de bază vezi, pe de o parte, variantele condiționate ale unor prefixe cu diverse fenomene de asimilare și, pe de altă parte, unele modificări ale temelor: *îndări*, *înlăbăstri*, *înlăbi*, *înlăpri* (cf. *acru*, *acri* etc.), reg. *izăfla*, *zăfla*; exemple de eliziune a vocalei inițiale la p. 294.

3. În general, se consideră că principala deosebire funcțională dintre prefixe și sufixe ar fi aceea că prefixele nu pot antrena — folosite singure — schimbarea valorii gramaticale (trecerea la altă parte de vorbire) a derivatului față de cuvîntul de bază; vezi însă p. 281—282.

4. Pentru identitatea funcțională a prefixelor și sufixelor verbale în derivarea parasintetică vezi FISCHER, F. C. 297.

6. Derivarea cu prefixe ridică, în unele situații, problema delimitării de compunere, atît de compunerea din cuvinte întregi, cît și de compunerea tematică. Altfel spus, prefixele trebuie delimitate pe de o parte de unele cuvinte folosite ca termen de compunere (prepoziții și adverbe), pe de altă parte de elementele de compunere.

1. În ce privește primul aspect, problema se pune la prefixele care au paralel funcții de cuvinte, și anume la majoritatea celor care au funcții de prepoziții și la unele cu funcție de adverb.

a. Criteriul general de delimitare a derivatelor cu prefixe de compusele cu prepoziții omonime este posibilitatea de reconstituire a unui grup sintactic original: în cazul în care este posibilă reconstituirea unei construcții prepoziționale firești (prepoziție + substantiv, adverb etc.) avem a face cu un compus, în timp ce formația ale cărei elemente constitutive nu au o sintaxă firească este un derivat prefixal. Acest criteriu este operant pentru delimitarea formațiilor prefixale (derivate sau compuse parasintetice de tip prefixal) atît de compusele propriu-zise, cît și de compusele parasintetice de tip sufixal.

Vezi FC I 19.

Delimitarea formațiilor prefixate de compusele propriu-zise este, de obicei, ușor de făcut. Formații ca *acasă*, *cuminte*, *de vreme*, *înspre*, *Întreape*, *întruiele*, *prejos*, *spregrai*, *subsol*, *Suprapietrei* sînt compuse cu prepozițiile *a*, *cu*, *de*, *în*, *între*, *întru*, *p(r)e*, *spre*, *sub* și *supra*, în timp ce *abate*, *cuveni*, *deține*, *încinge*, *întreține*, *întraurel*, *petrece* sau *preface*, *sprevăzător*, *subînchiria*, *suprapune* sînt derivate cu prefixele *a-*, *cu-*, *de-*, *în-*, *între-*, *întru-*, *p(r)e-*, *spre-*, *sub-* și *supra-*. În exemplele date delimitarea s-a făcut pornind exclusiv de la partea de vorbire căreia îi aparține cuvîntul de bază la care se atașează formantul susceptibil de două interpretări: α) prepoziție în cazul combinării cu un substantiv, adverb sau altă prepoziție și β) prefix în cazul combinării cu un verb sau cu un adjectiv. Uneori acest criteriu se dovedește insuficient, fiind necesare distincții mai fine, de ordin semantic, formal (morfologic) sau etimologic în cadrul formațiilor de la aceeași parte de vorbire. Astfel, între formațiile cu *sub(-)* + un substantiv sînt considerate compuse cu prepoziția *sub* cele care exprimă un sens concret (inferioritatea spațială), specific prepoziției respective: *Subcetate*, *subgrindă*, *subsol*, *substrat* și derivate cu prefixul *sub-* cele care exprimă un sens abstract (inferioritatea ierarhică), neîntîlnit în construcțiile prepoziționale: *subadministrator*, *subarbust*; în situația formațiilor cu *de(-)* + un substantiv care au aproximativ același sens ca și cuvîntul de bază, de exemplu *decalc* „calc”, un raționament de natură semantică duce la concluzia că avem a face mai curînd cu un derivat prefixal decît cu un compus prepozițional. Între formațiile cu *între(-)* + substantiv sînt considerate compuse cu prepoziția *între* cele în care substantivul

este la numărul plural, conform construcției obișnuite a acestei prepoziții: *Întreape*, *întredinși* și derivate cu prefixul *între-* cele în care substantivul este la singular: *întrefier*, *întrezid*; un criteriu morfologic asemănător ține seama de cazul substantivului din formațiile cu *supra(-)*: vezi compusul *Suprapietrei* față de derivatul *suprastructură*. Între formațiile cu *de(-)* + substantiv verbal numai cunoașterea istoriei cuvintelor respective explică încadrarea printre derivatele cu prefixul *de-* a lui *demers* (cale după fr. *démarche*) sau *derîdere* (calc după fr. *dérision*), atît de asemănătoare ca structură cu compusele *descăzut* sau *demîncare*.

Delimitarea formațiilor prefixate de compusele parasintetice de tip sufixal este mai puțin clară, cel puțin în cazul în care este vorba de a opta pentru statutul de derivat parasintetic sau de compus parasintetic; problema se pune deci la verbele formate de la altă parte de vorbire (substantiv, adjectiv, adverb etc.). Formații ca *afuma*, *dedulci*, *înlătura*, *întrecochea*, *întropărta*, *pefuga* sau *prescurta*, *subjuga* sînt considerate compuse parasintetice provenite dintr-o construcție prepozițională (+ substantiv, adjectiv sau adverb) la care s-a atașat un sufix verbal, în timp ce *astrăina*, *deboră*, *înruđi* sau *îndepărta*, *înhăța*, *prefira* sînt derivate parasintetice cu prefixele *a-*, *de-*, *în-*, *pre-*, deoarece nu se poate reconstitui o construcție primară cu prepozițiile omonime; așa se explică deosebirea de statut a două formații cu același cuvînt de bază, cum sînt verbele sinonime *astrăina* (derivat parasintetic cu prefixul *a-*) și *înstrăina* (compus parasintetic cf. *în străini*). De la caz la caz aplicarea acestui criteriu ține seama și de elemente de ordin semantic, în esență de posibilitatea existenței unui anumit sens la construcția prepozițională presupusă. Analiza semantică poate releva, de exemplu, statutul diferit a două formații sinonime cu același cuvînt de bază, ca *dejosi* și *înjosi*: deși, din punct de vedere formal, amîndouă aceste verbe ar putea fi raportate la construcții prepoziționale existente în limbă, sensul (direcția de sus în jos) nu corespunde decît la unul dintre ele; de aceea numai *înjosi* este considerat compus parasintetic (din *în jos* + *-i*), *dejosi* fiind încadrat la derivatele parasintetice cu prefixul *de-*, întrucît prepoziția *de* nu exprimă direcția în grupul *de jos*. Pe baza aceluiași criteriu semantic sînt considerate compuse parasintetice cu prepoziția *în* verbe ca *îmbutelia*, *înfiola*, *înmina*, prin care se exprimă interioritatea spațială, și derivate parasintetice cu prefixul *în-* verbe ca *împudra*, *înarma*, prin care se exprimă instrumentul. Uneori trebuie avută în vedere coexistența cronologică a unor formații și a sensurilor active ale prepoziției în cauză: astfel, în timp ce *afunda* poate fi considerat compus parasintetic, datînd din vremea în care prepoziția *a* se folosea cu sens local, formații neologice ca *aborda* sau recentul *amartiza* nu pot fi analizate decît ca derivate parasintetice cu prefixul *a-*, întrucît în epoca modernă prepoziția *a* nu mai apare în construcții libere cu valori locale.

Principalele dificultăți care se ivesc la delimitarea derivatelor cu prefixe de compusele (mai ales parasintetice) cu prepoziții sînt legate de următoarele situații:

— formații cu dublă analiză, ca verbul *înzidi* (raportat la verbul *zidi*, e derivat cu prefix; raportat la substantivul *zid*, e compus parasintetic) sau adjectivul *subcarpatic* (raportat la adjectivul *carpatic*, e derivat cu prefix; raportat la substantivul *Carpați*, e compus parasintetic);

— derivate secundare ca *deochea* și *depărta* (derivate sufixale de la compusele anterioare *deochi*, *departe*) sau *desăvirși* (derivat regresiv de la compusul anterior *desăvirșit*);

— formații cu statut ambiguu din punctul de vedere al apartenenței la o parte de vorbire al căror formant se găsește la limita dintre prefixe și prepoziții: *anti(-)* în *măsură antirisipă* sau *campania anti-X*, *extra(-)* în *lucrări extraplan*, *inter(-)* în *concurs interorase*, *pro(-₂)* în *campania pro-X*, *supra(-)* în *sarcini supraplan*, *trans(-)* în *conductă trans-Alaska*; vezi, mai pe larg, p. 282 și 285—286. Preferința pentru interpretarea formanților menționați drept prefixe se explică și prin faptul că, în afară de *pro-₂* și *supra-* (pentru care vezi AVRAM, P. N. 243—244), celelalte prefixe în discuție nu au paralel prepoziții omonime ca unități lexicale „libere”;

— formații la care e posibilă presupunerea unor construcții prepoziționale, dar de un tip puțin frecvent: de exemplu, verbe ca *îmboboci*, *înflori*.

Unii lingviști nu fac distincție între derivatele prefixate și compusele cu prepoziții omonime, mai ales în cazul formațiilor parasintetice; vezi la MEYER-LÜBKE, c. II 617—620 prefixarea nominală prin juxtapunere sau la I. Coteanu, LRC II 194—198 prefixele numite „delocutive”. Justificări ale acestei atitudini se pot găsi atât în dificultățile enumerate mai sus, cât și în diferența de tratament pe care o implică distincția în cauză la formații antonime ca *desfrunzi* derivat/*înfrunzi* compus sau sinonime ca *astrăina/instrăina*. Anca Giurescu, *Les mots composés dans les langues romanes*, Haga — Paris, 1975, p. 16, respinge criteriul gramatical de delimitare, contestând statutul de cuvinte compuse al unor formații ca *acasă*, *îndată*, *întocmai*, despre care însă recunoaște că nu pot fi încadrate nici la derivatele cu prefixe.

b. Problema delimitării derivatelor cu prefixe de compusele cu adverbe omonime se pune numai în cazul formațiilor cu *prea(-)*. Criteriul este aici în primul rând de natură semantică: dacă *prea(-)* are sensul „peste măsură, din cale afară, excesiv de mult”, ca în construcțiile libere cu adverbul *prea*, formația respectivă poate fi considerată compus, cum este cazul substantivului *preaplin*, atât cu sensul abstract „ceea ce depășește un anumit nivel, ceea ce este prea mult”, cât și cu cel concret din tehnică „dispozitiv de evacuare automată a lichidului care depășește un anumit nivel într-un rezervor”.

În sensul din tehnică *preaplin* este un calc după fr. *trop-plein* (vezi FC I 127), iar în celălalt după germ. *Überfülle* (vezi IORDAN, LRA 207).

Formațiile în care *prea(-)* înseamnă pur și simplu „foarte” sînt considerate derivate prefixale datorită mai multor criterii: semantic (inexistența acestui sens la adverb) și etimologic (statutul exclusiv prefixal al formațiilor slave împrumutate sau calchiate în limba veche, după care s-au creat ulterior altele), uneori și gramatical (imposibilitatea reconstituirii unui grup sintactic originar adverb cu sensul „foarte” + verb în cazul formațiilor verbale ca *preamări*); la acestea se adaugă dificultatea delimitării lui *prea-* de *pre-*, al cărui statut prefixal e incontestabil.

Pentru asemănările dintre prefixele *prea-* și *pre-*, grupate în aceeași serie, vezi p. 192.

2. Problema delimitării derivării și a derivatelor cu prefixe de compunerea și de compusele de tip tematic (cu elemente de compunere) se pune pe două planuri: a) pe plan teoretic, general, interesează distincția de principiu dintre aceste procedee, în speță poziția față de categoria elementelor de compunere care ocupă primul loc și pe care unii lingviști le numesc pseudoprefixe sau prefixoide, iar b) în câteva situații concrete este necesară delimitarea unor prefixe de segmente omonime cu statut de elemente de compunere.

a. Deosebirea dintre prefixe și elementele de compunere tematică (elemente fără existență independentă în limba română) care ocupă primul loc în formații se face pe baza unui criteriu semantic-noțional asociat cu criteriul etimologic al provenienței din cuvinte autosemantice sau din instrumente gramaticale: elementele de compunere au sensuri lexicale ca și substantivele, adjectivele, pronumele, numeralele și verbele din care provin, pe cînd prefixele exprimă de obicei relații, ca și prepozițiile din care provin cele mai multe dintre ele.

1. Vezi Al. Graur, în SG II p. 17 și FC I p. VIII și 20—22. Criteriile aplicate de diferiți lingviști sînt: 1) existența sau inexistența paralelă a unor cuvinte (vezi la FLEISCHER, w. 106 deosebirea dintre germ. *mono-*, *neo-*, *poly-* prefixe și *kosmo-* element de compunere, cf. *Kosmos*); 2) productivitatea (vezi id. *ib.*); 3) existența sau inexistența unor trăsături comune cu prefixe propriu-zise (vezi FLEISCHER, w. 105: în favoarea interpretării lui *hyper-*, *sub-*, *ex-* ca prefixe se citează echivalentele lor *über-*, *unter-*, *aus-*); 4) posibilitățile de combinare: a) (și) cu afixe sau numai cu rădăcini (SPENCE, F. P. 324—333: fr. *auto-*, *endo-*, *néo-*, *poly-* sînt prefixe pentru că nu se combină decît cu rădăcini, spre deosebire de *ethno-*, *hydro-*, *morpho-*, *nécro-*, *thermo-* care se combină și cu afixe: cf. *ethnique*, *hydrate*, *morphème* etc.); b) cu teme existente independent sau nu (MARCHAND, E. W. 11, 87: engl. *hyper-* e prefix în *hypersensitive*, dar nu și în *hypertrophy*). Pentru limitele unor criterii vezi Finuța Hasan, în SCL XXIV (1973), nr. 5, p. 557—559. FISCHER, F. C. 297—298 și I. Coteanu, LRC II 203 consideră că, pentru limba română, distincția între prefixe și prefixoide (pseudoprefixe sau false prefixe) nu are importanță din punct de vedere „practic” sau „funcțional”; cu această observație, ambii autori rezolvă problema terminologică în favoarea derivării, la care includ și pseudoafixe.

2. Lăsînd la o parte diferențele de natură terminologică referitoare la categoria prefixoidelor = elemente de compunere plasate pe primul loc, statutul acordat unităților concrete din limba română de diverși cercetători nu diferă prea mult de la unul la altul, chiar dacă el nu este totdeauna însoțit de justificări. Dintre deosebirile întîlnite este explicabilă calificarea lui *arhi-* totdeauna însoțit de justificări. Dintre deosebirile întîlnite este explicabilă calificarea lui *arhi-* drept prefixoid (vezi mai departe, p. 14), dar pare curioasă calificarea ca atare a lui *inter-* și *post-* cu etimoane prepoziționale (*inter-* la Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșală*, p. 223, iar *post-* la Florica Dimitrescu, în LR XI, 1962, nr. 4, p. 397) și a lui *baş-* (vezi DRINCU, P. T. p. 148—150 sau *vice-* drept prefixe. H. Tikin, *Gramatica română*, București, 1945, p. 148—150 nu distinge cele două categorii, vorbind numai de prefixe (la compunere I), printre care citează atât prefixe propriu-zise, cât și unități ca *bi-*, *tri-*, *vice-* (și *vi-*), *eu-*; dintre acestea *bi-* este inclus printre prefixe (dar la derivație) și de Al. Rosetti și J. Byck, *Gramatica limbii române*, București, 1945, p. 117. DM numește elemente de compunere prefixe ca *des-*, *ex-*, *răs-*, *re-* etc. (spre deosebire de *ne-*, care e dat drept „pref. Element de derivație...”; aceeași tratare în (MDE), vezi și în DLR *non-*, *para-*¹ și *para-*², *peri-*; în schimb, la SCRIBAN sînt prefixe *auto-*, *baş-*, *mono-*, *vel-*, *vice-* etc. Luiza Seche, în LR XXIII (1974), nr. 1, p. 75—76, distinge în principiu prefixele de elementele de compunere, dar numește elemente de compunere unități ca *peri-/cir-*, *super-/supra-*, *ultra-/extra-* etc.

Segmentele inițiale cu proveniență sau/și semantică adverbială nu pot fi repartizate în bloc la prefixe sau la elemente de compunere. Ele sînt considerate prefixe ori de cîte ori etimonul a avut și o valoare prepozițională: este cazul unor prefixe ca *apo-*, *dia-*, *infra-*, *poi-* *post-* etc. Dintre segmentele inițiale de proveniență exclusiv adverbială este considerat prefix numai *non-*, datorită echivalenței cu *ne-*₂; *intro-* și *pen-* au în latină etimoane adverbiale care funcționau și ca prefixe.

Amfi- (din *amfibiu*, *amfipod* etc.), deși are un etimon cu valoare dublă de adverb și prepoziție în greacă, este inclus totuși printre elementele de compunere datorită faptului că în cuvintele analizabile semantic în română nu se identifică valori prepoziționale; de asemenea *avan-* (din *avangardă*, *avanpost*, *avanscenă* etc.), în ciuda aceleiași duble valori a etimonului francez, este clasat drept element de compunere atât datorită semanticii proprii, cât și atracției exercitate de interpretarea antonimului *arier-* (din *ariergardă*), al cărui etimon are valoare exclusiv adverbială.

Finuța Hasan, în LR XXIII (1974), nr. 3, p. 193—198, propune ca formanții proveniți din adverbe care „continuă să aparțină din punct de vedere semantic” acestei părți de vorbire să fie considerați totdeauna prefixe, referindu-se concret la *amfi-*, *arier-*, *avan-*, *dico-* (*dicho-*), *palim-* (*palim-*) și *tele-* „departe” (spre deosebire de *tèle-* „referitor la televiziune”).

În situațiile în care etimonul are două sau mai multe valori, hotărîtoare este existența unei valori lipsite de autonomie semantică: valoarea prepozițională (vezi situațiile discutate mai înainte cu valori duble de adverb și prepoziție; de asemenea situația complexă sub raport etimologic a prefixului *para-*, la baza căruia stă atît un cuvînt grecesc adverb și prepoziție, cît și un verb francez) sau existența funcțiunii de prefix la etimon (situația prefixului *arhi-*).

Interpretarea lui *arhi-* ca prefix în ciuda provenienței dintr-o rădăcină verbală (datorită căreia IORDAN, LRA 219, FISCHER, F. C. 297 și Florica Dimitrescu, *Quelques aspects de la pseudo-préfixation dans la langue roumaine actuelle*, în *Mélanges de philologie offerts à Alf Lombard*, Lund, 1969, p. 78 îl clasează printre prefixoide = elemente de compunere în terminologia noastră) ține seama în primul rînd de tradiția gramaticilor grecești și latinești, în care este considerat ca atare. Existența paralelă a unui segment final *-arh* cu statut de element de compunere (vezi FC I 243) pare a se opune admiterii lui *arhi-* ca prefix, întrucît numai la elementele de compunere se poate întîlni topica dublă ca segment inițial și final (vezi FC I p. 20, 133 și 187: *antropo-* și *antrop, filo-* și *-fil* etc.); intervin aici însă, pe de o parte, deosebiri de ordin semantic între *arhi-*, cu valori evaluate în direcția exprimării superlativului, și *-arh* cu sens concret de tip substantival „șef, conducător”, și, pe de altă parte, asemănările dintre *arhi-* și alte prefixe superlative (vezi OGHEȘEANU, P.) ca *extra-*, *hiper-*, *supra-* etc. De remarcat că atracția acestei serii semantice nu s-a putut extinde și asupra lui *baș-* și *obâr-*, considerate elemente de compunere.

Existența funcțiunii de prefix la etimonul direct este argumentul hotărîtor pentru clasificarea unui segment ca *me(z)-*, a cărui semantică este mai mult adverbială.

În FC I 131 *mez-* din *mezalitanță* a fost considerat element de compunere, probabil pe baza originii adverbiale a unuia dintre etimoanele sale indirecte (fr. *més-* este explicat și prin lat. *minus-*, adverb la origine).

b. Situații speciale de omonimie între un prefix și un (sau mai multe) element(e) de compunere se întîlnesc la prefixele *dia-*, *dis-* (și la varianta *di-*), *ecto-*, *hipo-*, *mez-* și *sin-*. La cele mai multe dintre ele delimitarea se face ușor pe baza sensurilor cu totul diferite; singura omonimie care creează dificultăți în repartizarea unor formații este aceea dintre prefixul negativ *dis-* și elementul de compunere *dis-* „greu, dificil, anormal”.

Pentru toate aceste situații speciale de omonimie vezi monografiile prefixelor respective.

7. Prefixele trebuie delimitate de asemenea de unele segmente inițiale fără funcție de formanți lexicali. Este vorba de sunetele protetice, vocale sau consoane adăugate la începutul unui cuvînt fără a-i imprima un sens nou, deci care nu formează decît variante ale unui cuvînt și nu cuvinte diferite. Delimitarea de principiu între derivarea cu prefixe și fenomenul fonetic al protezei este dificilă pe de o parte din cauza existenței unor prefixe asemantice (formații cert prefixate egale cu baza), iar pe de altă parte din cauza explicației prin analogie atît a prefixării, cît și a unor cazuri de proteză.

Dificultățile se datoresc și faptului că proteza este un fenomen foarte puțin studiat. Din bibliografia problemei se pot aminti Rudolf Geheb, *Prosthetisches a und s im Rumänischen*, în *JAHRESBERICHT V* (1898), p. 1—50 (în special 26—30 și 46—48); PUȘCARIU, L.R. II 137, 347, 366 și id., în DR I (1920—1921) 372 și IV (1924—1926) 696; I. Șiadbei, *Proteza vocalică în limbile romanice*, în „Revista de filologie romanică și germanică” I (1957), p. 145—154.

Interferențe între aceste fenomene se constată la prefixele *a-*, *iz-* (variantele *i-*), *în-* și *s-* (*z-*). Situația fiecăruia este de obicei diferită din diverse puncte de vedere.

Exemplele admise ca avînd un *a-* protetic (*alămîie*, *aurmă* etc.) prezintă toate un fenomen petrecut pe terenul limbii române, în timp ce exemplele excluse din inventarul lui *iz-* (*is-*, *i-*) ca avînd un *i-* protetic

reproduc un fenomen petrecut în limba sursă (vezi *ispion* sau *ispital*). La *în-* proteza lui *i-* interesează ca o cale de apariție în română a unor segmente care au putut fi simțite drept prefixe (vezi cazul lui *îmblăți* sau *îmbreană*).

Soluțiile adoptate nu sînt întotdeauna unitare, reflectînd punctele de vedere ale autorilor monografiilor respective. La *a-* s-a încercat o delimitare pornindu-se de la clasele morfologice ale formațiilor egale cu baza: la substantivele de tipul *alămîie*, *alătută* s-a admis că avem a face cu simpla proteză, spre deosebire de verbe ca *amirosi*, *apipăi*, argumentul adus fiind caracterul neproductiv în limba română al prefixării cu *a-*, la substantive. Nu aceeași este însă poziția adoptată în cazul lui *s-* (*z-*), unde formații ca *scăluș* sau *zbiț* sînt considerate prefixate ca și verbele *scobori*, *zgreptăna*, deși nici acest prefix nu este productiv la substantive cert derivate (cu diferențe de sens față de bază).

8. Într-o oarecare măsură se pune și problema delimitării prefixelor de segmente inițiale (reprezentînd fragmente de rădăcini) ale unor cuvinte formate prin contaminare sau prin reduplicare, mai rar și prin metateză.

În general, în condițiile existenței unui prefix recunoscut ca atare s-a preferat această interpretare. Este cazul lui *co-*, la care au fost atașate și formații ca verbul *cocîrja* sau substantivul *coclanță*, considerate de unii cercetători drept formate, de la *cîrjă* și *clanță*, nu prin prefixare, ci prin contaminare (cu diverse verbe începătoare cu *co-*: *covoia*, *covriga*, *cocoșă* etc. în primul caz, cu *colete* în cel de al doilea). În același sens, o formație ca verbul *ogăgăi* se poate raporta la prefixul *o-*.

Pentru explicarea prin contaminare a acestor formații vezi PUȘCARIU, E. 430, 432, 433.

Tot astfel, au fost incluse în inventarul prefixului *a-* formații ca: *acățara*, *acufunda*, *azvîrli* și în inventarul prefixului *în-* formații ca adjectivul *înfurios*, substantivul *îngropniță*, interjecția *înghiorț*, explicate uneori prin contaminare.

În cazul formațiilor citate cu *a-* și *în-*, PUȘCARIU, E. 434 recunoaște existența prefixelor, dar o explică prin contaminare.

În schimb, nu s-a acordat statut de prefixe segmentelor inițiale analizabile numai în cuvinte susceptibile și de alte interpretări, deci segmentelor care nu au și formații cu statut prefixal indiscutabil. De aceea segmente ca *bo-* (din *boblenchi*, *bobîrnă*² DA, *bobleagă* LEX. REG. II 56, *bocîrn* DA și LEX. REG. I 27 etc.), *fo-* (din *fofîrn* DA), *mo-* (din *motroahnă* DLR), *moto-* (din *motoflete*, *motoflocea* DLR), *nătă-* (din *nătăflet*) etc. au fost deocamdată lăsate în afara inventarului de prefixe.

1. Pentru segmentele de acest fel s-ar potrivi denumirea de „false prefixe” într-o accepție asemănătoare cu cea dată de MALKIEL, G. 322—323 sau de Pierre Guiraud, *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, 1967, p. 102—103.

2. După cum e ușor de văzut, în adoptarea interpretărilor expuse sub 7 și 8 a fost preferat punctul de vedere istoric față de analiza pur sincronică.

3. Rezolvarea situațiilor de sub 7 și 8 este evitată de unii cercetători prin folosirea etichetei de „elemente expresive”.

9. Oricît ar părea de curios, în unele situații se pune și problema delimitării prefixelor de unele cuvinte (care nu formează o unitate lexicală cu cuvîntul de bază), ceea ce ține de interpretarea semantico-sintactică a enunțului în privința identificării unităților lexicale și a limitelor dintre ele.

O situație de acest fel se întîlnește la prefixul regional *do-* (perfectiv la verbe și intensiv la adjective), folosit în graiuri care cunosc și un adverb

do cu unele sensuri asemănătoare („de tot, chiar”). Ezitățile de interpretare ale diversilor cercetători se deduc și din soluțiile adoptate în scriere: dacă scrierea separată a lui *do* (*do avea*) corespunde interpretării adverbiale, iar cuprinderea lui nemarcată în aceeași secvență grafică a cuvântului de bază (*doavea*) corespunde interpretării prefixale, scrierea cu cratimă (*do-avea*) nu tranșează în nici un fel problema, reflectând scrupulele cercetătorului în ciuda acordării statutului de prefix.

În limba literară o situație asemănătoare se întâlnește la unele prefixe neologice care au fost discutate și mai sus în legătură cu delimitarea prefixării de compunere: dacă în mai multe formații cu *anti-*, *extra-*, *inter-*, *pro-*, *supra-* și *trans-* statutul ambiguu prefixal sau prepozițional al acestor elemente pune numai problema precizării tipului de formație (derivat prefixal sau compus cu prepoziție), în unele cazuri nu e sigur nici măcar dacă avem a face cu o formație (cuvânt unic) sau cu o construcție prepozițională liberă. Este cazul mai ales al asocierilor cu nume proprii la care scrierea cu cratimă (*campania anti-X* sau *pro-X*, *conductă trans-Alaska*) se datorește statutului intermediar din punctul de vedere al numărului de unități lexicale recunoscute.

Vezi și p. 12, 285.

10. O situație aparte, susceptibilă în același timp de interpretarea prin proteză, compunere sau construcție prepozițională și de raportarea sincronică la un prefix, este reprezentată de adjectivul *dalb* și familia lui (*dalbeș*, *dalbineș*, *dălbic*, *dălbior*), la care se pot adăuga exemple ca adjectivele *dargințel* și *daurel*, *daurit*, *dauriu*, eventual și verbul *dăuli*.

Formațiile în cauză se explică, desigur, printr-o întrebuintare a prepoziției *de* specifică poeziei populare, mai ales celei epice (balade și colinde), în care *de* se folosește, fără a exprima relații sintactice, înaintea unui cuvânt cu inițială vocalică aparținând mai multor părți de vorbire: substantive (cu rol de subiect, complement direct, nume predicativ, în construcții prepoziționale sau la cazul vocativ), adjective, pronume, verbe (forme simple sau verbul de conjugat în structura unor forme compuse), adverbe, dar mai cu seamă articolul nehotărât *un*, *o*. Prepoziția apare totdeauna în variante cu eliziunea elementului vocalic sau cu transformarea lui în semivocală prin contracție cu vocala cuvântului următor; în scris aceste fenomene sînt marcate prin cratimă (în vechea ortografie prin apostrof în cazul eliziunii) în toate exemplele cu excepția celor date mai sus, ceea ce arată că *d(e)* este simțit ca unitate lexicală separată. Este vorba de exemple ca:

Nu ai fost văzut

De-un zid învechit...? Pamfile, *Cîntece de țară*, 1913, p. 19.

Și mai am d-un frățior. TEODORESCU, P. P. 476.

Vezi I. Șiadbei, *Prepunerea lui de, di în poezia populară română și italiană de nord*, în „Revista filologică” I (1927), p. 209—218; pentru adjectivele *dalb*, *dargințel*, *daurel*, *dauriu* și interjecția *daleu* (și variantele) autorul arată însă că „este foarte probabil ca *d-* în vers să fie de natură pur fonetică”. DA tratează pe *d'* într-un articol aparte drept „sunet eufonic” care „își are originea în prepoziția *de*”. CIORANESCU notează s.v. de prep. funcția „expletivă”, pe care ampla descriere a lui *de* din GRAM. ROM. I sau din DLRC, DM nu o înregistrează.

Pornind de la construcțiile de acest fel, formațiile de tip *dalb* ar putea fi considerate compuse. O formație ca verbul *dăuli* poate fi explicată drept un compus parasintetic dintr-o construcție cu același *de* „asintactic” (*d-auleu*), în timp ce adjectivele *dargințel* și *daurel* (și sinonimele) comportă

și altă explicație, drept compuse parasintetice dintr-o construcție în care *de* are funcție sintactică normală (*de argint*, *de aur*).

Pentru *dăuli* vezi DA. DM nu dă etimologia.

Formațiile de tip *daurel*, *daurit* prezintă puncte de tangență cu prefixarea prin existența unor formații sinonime ca *inaurel/întraurel*, *inaurit/întraurit*. În cazul lui *daurit* intervine și problema apartenenței la două variante funcționale ale limbii în care e pasibil de explicații diferite: în timp ce în versuri populare (*Cu aur d-aurit* TEODORESCU, P. P. 22) el poate fi raportat la întrebuintarea discutată mai sus a lui *de*, la un scriitor ca Negruzzi (*zile daurite*) se poate să fi avut un rol și influența fr. *doré*, care e o formație prefixală.

Vezi DA s.v. *aurit*.

Din punct de vedere strict formal unele formații sau construcții libere cu *d-* prezintă asemănări cu derivate regionale ale prefixului *do-* (cu varianta *d-*); dacă apropierea dintre adjectivul *dalb*, general în limbă, și regionalul *doalb* (vezi CIORANESCU s. v. *alb*) este mai greu de acceptat, ea nu pare de neglijat la verbe ca *d-afla*, *d-arunca*, *d-oblici* etc.: cf. *d-ajunge* și *doajunge*, *d-avea* și *doavea*.

Pentru exemple cu *d-* vezi Șiadbei, art. cit. și DA s.v. *d'*.

Împotriva admiterii lui *d-* din *dalb*, *daurit* etc. ca reprezentînd pe plan sincron un prefix se poate invoca dificultatea de a recunoaște evoluția prepoziției *de* spre statutul prefixal exclusiv în varianta *d-* (cu eliziune rezultată din varianta regională *dă*).

11. Formațiile prefixale sînt adesea folosite, cu intenții expresive, în același context cu cuvîntul de bază sau în serii de derivate cu o bază comună:

S-au făcut 11 expertize, contraexpertize, supraexpertize, paraexpertize... ȘINTEIA 1974, nr. 9872, p. 2, col. 5.

Eroul negativ din filmul nostru... este tocmai un om care „a apucat să se tîmpească”, apoi, la focul amorului și al bunelor frecventări, a reușit să se „des-tîmpească”, apoi, reintrat în carapacea de burghez chiabur, s-a „re-tîmpit”. ROM. LIT. VII, 1974, nr. 30, p. 17, col. 3.

În asemenea situații se folosesc atît derivate stabile, cit și creații ocazionale legate de contextul respectiv: *paraexpertiză*, *destîmpi*, *retîmpi*.

Caracterul ocazional al formațiilor din ultimul citat este dublu marcat grafic de creatorul lor (D. I. Suchianu) prin încadrarea în ghilimele a derivatelor și prin cratima care separă prefixul de temă.

Formații contextuale se întîlnesc la prefixele cu valoare intensivă (*para-*, *răs-*, *stră-* etc.) sau iterativă (*răs-*, *re-*) și la cele negative (*des-* și *ne-*). Fenomenul e caracteristic limbii vorbite populare și familiare — care pătrunde și în stilul artistic și în cel publicistic — și limbii unor producții populare, în primul rînd descîntecelor și ghicitorilor.

Pentru limba vorbită vezi IORDAN, STIL. 204—214. Pentru limba descîntecelor vezi O. Densușianu, în GR. S. IV (1929—1930), p. 365—370; exemple și la ROSETTI, L. D. 78—80.

Limba producțiilor populare menționate dă cea mai mare extindere fenomenului. Formațiile contextuale nu folosesc numai prefixe intensive, iterative și negative și nu aparțin astfel numai aceluiași părți de vorbire ca bazele cărora li se alătură în enumerări (vezi tipul *cufite*, *răscufite*; *negru*, *ponegru*; *să miră*, *să dezmiră*), ci pot fi și formații parasintetice

cu *în*₋₁ care realizează, din punct de vedere sintactic, un fel de determinare internă sau figură etimologică: mai des, adjective parasintetice cu aspect de participii pe lângă substantivul de bază determinat: *cuțit încuțitat*, *guster îngușterat*, *vișin învișinit*, *pelin împelinat* (la O. Densusianu, în GR.S. VI, 1933—1934, p. 89—94), *gînj îngînjît* (la PASCU, c. 58) și, mai rar, verbe parasintetice complinite de substantivul de bază: *cu pelinul ă împelina* (la ROSETTI, L. D. 99).

Vezi și *sute nesutite*, PASCU, c. 59. În ghicitori se întîlnesc și jocuri de cuvinte bazate pe acest mod de formare și de folosire a adjectivelor parasintetice: vezi alăturarea adjectivului stabil *îngrecat* „îngreiat” de substantivul *grec*, cu care n-are nici o legătură etimologică, în ghicitoarea despre porumb: *Grec îngrecat cu nouă haine-mbrăcat*. PASCU, c. 172.

Unele formații contextuale au atestări unice, altele dispun de mai multe atestări, dar în același context minimal. Existența lor reală este suspectată de obicei de lexicografi, care neglijează acest tip de formații și din cauza dificultăților de definire.

Răscuțit, de exemplu, nu figurează în DLR, deși el a fost înregistrat de cercetători atît într-un descîntec, cît și într-o ghicitoare. Cunoscîndu-l numai din începutul unui descîntec din Dolj *Tu cuțite Răscuțite Eu te înfig și te răsfig*, O. Densusianu a crezut că-l poate explica în felul următor: „Surprindem aici ceea ce se întîmplă așa de des în descîntece: o formă deșteaptă în minte alta, analoagă; vrăjitoarea înfigînd cuțitul s-a gîndit să exprime cît mai viu ce făcea și a improvizat forma *răsfig*, iar aceasta, prin anticipație, i-a sugerat pe acel curios *răscuțit*, redînd și el ce o preocupa ca expresivitate” (GR.S. IV, 1929—1930, p. 366—367). Cuvîntul apare însă și în ghicitoarea *De la noi și pîn la voi tot cuțite răscuțite* PASCU, c. 64, unde nu se mai poate invoca anticiparea altui *răs*.

Studiul prefixelor este interesat de asemenea formații contextuale, ca și de alte formații ocazionale, în primul rînd pentru că ele demonstrează productivitatea prefixului respectiv, chiar dacă productivitatea în formații ocazionale are altă pondere decît cea din formații stabile. Dintre formațiile ocazionale, teoretic, cele libere valorează mai mult decît cele contextuale pentru productivitate, întrucît prezintă șansa reluării în diferite împrejurări; dacă însă șansa aceasta nu e folosită în realitate (vezi exemple tot din descîntece ca adjectivele *însînzienat* (*doamnă ~ ă*) și *înviifornițat* (*femei ~ e*) sau verbul *a însomna* la Densusianu, GR.S. VI 91, 100) și în schimb unele formații contextuale circulă în contextul lor fix (vezi atestările pentru *pieri*, *răspieri* din DLR și de la Densusianu, GR.S. IV 365 sau cele pentru *negru*, *ponegru* și *roșu*, *paroșu* de la ROSETTI, L. D. 78—79), e mai greu de spus care au o pondere mai mare.

În toate cazurile este necesară o rezervă referitoare la limitele materialului cercetat. Atestările reale din texte pot fi mai numeroase decît cele cunoscute.

Productivitatea în formații ocazionale, fie și contextuale, interesează cu atît mai mult la prefixele care nu dispun de prea multe formații stabile: vezi cazul lui *po-* (*pa-*), din *negru*, *ponegru* și *roșu*, *paroșu* sau al lui *cu-* din *cufrînge*. De la același cuvînt de bază și cu același prefix cu care există o formație stabilă (și liberă de context) se poate forma și un derivat ocazional cu caracter contextual. Vezi *nebun* și *bun*, *ne-bun* (la fel *netot* sau *nevoie*); *răstoarce* „a se răzbuna; a transpune” DLR, azi semianalizabil prin *înțoarce*, și *răstoarce* analizabil prin *toarce* din *Să tot torci, să răstorci* la Densusianu, în GR.S. IV 367. Folosirea formațiilor prefixale alături de cuvîntul de bază evidențiază uneori posibilitatea reală a analizei semantice, mai dificilă în alte situații: vezi *treieră* și *cutreieră lumea* IORDAN, STIL. 204; *leit-poleit*; *a topi* și *a potopi*. Într-o expresie ca *ce mai veste-poveste?* e greu de spus dacă *poveste* e derivatul stabil bine cunoscut — dar îndepărtat de baza sa — sau o formație contextuală.

În formații contextuale din literatura populară se pot întîlni unele segmente cu aparență de prefixe. Ca și în situațiile discutate sub 8 nu s-a acordat statut de prefix segmentelor inițiale care nu au funcțiune certă de prefix în cel puțin un derivat analizabil cu caracter liber (nelegat de prezența bazei în contextul imediat). De exemplu, nu a fost considerat prefix *logo-* din *logostea*, formație care apare numai în contextul *stea*, *logostea*.

1. Interpretarea ca prefix, detașat din falsa analiză a lui *feți-logofeți*, la PASCU, c. 61; cf. și DA. V. Bogrea, în DR II (1921—1922), p. 441, nota 1, consideră formația calc după gr. ἀστρολογία trimițînd la *trei feți-logofeți* pentru „mecanismul ritmului”; cf. ROSETTI, L. D. 83 „compus hibrid și calc”. J. Byck, în LR VII (1958), nr. 5, p. 20—23 a arătat că *stele logostele* provine din deformarea formulei cu repetiție sinonimică *dragostele, libostele*. Formația are numeroase variante cu finala *-stea*: *bostea, cocăstea, gogostea, gostea, lostea, obistea, odostea, cgestea* (la care se adaugă variante care modifică și finala: *stele bușele*); pentru exemple vezi ROSETTI, L. D. 82—84 și 127, Bogrea, *loc. cit.* J. Byck nu se referă la asemenea variante, deși cel puțin *bostea* și *obistea* sprijină direct explicația sa; în lumina ei *gogostea, gostea* nu se explică în mod necesar din *logostea* ca „o corupție” (Bogrea, *loc. cit.*) sau „deformație” (ROSETTI, L. D. 83) a acestuia, ci pot fi și variante anterioare (intermediare) sau independente.

2. PASCU, c. 62 vorbește de un prefix *codo-*, *coto-*, *cotro-* („născut din cuvinte ca *codalb...*, *codobatură...*, *codoberc...*, *codobiță*”) în formații contextuale: *codoiță/cotroiță*: *iță ~*; *cotrohai*: *hai ~*; *cotrohart*: *hart ~*; *cotrohir*: *hir ~*; *codomele/cotomele*: *mele ~*.

Limitate la un context, fără a fi explicabile prin acesta, sînt și formațiile prefixale stabile atestate numai în expresii sau locuțiuni. Cele mai multe exemple de acest fel se întîlnesc la prefixul *ne-*₂, printre formațiile cărui unele sînt folosite numai în expresii comparative: *ca nealtădată*, *ca nealtul*, *ca nelumea* sau în locuțiuni adverbiale: *la nesfîrșit* (în limba actuală și *în neștire*) și mai ales tipul *pe neașteptate*, *pe negîndite*, *pe nesimțite*, *pe nevăzute*. Cu prefixul *răs-* substantivul *răspuțere* e atestat de fapt numai în expresia *din răspuțeri*, iar verbul *a răspuțea* în expresia *cît răspuțea* (cineva); vezi și *răspăr* s.n. în locuțiunea adverbială și adjectivală *în răspăr* și prepozițională *în răspărul*.

1. În cazul în care cuvîntul e folosit în expresii la o anumită formă flexionară, forma-tip reconstituită de dicționare este lipsită de acoperire în realitate: vezi *nesimțit* s.n. în DLR, *răspuțere* ib.

2. Pentru dificultățile de clasificare morfologică a unor formații folosite numai în anumite contexte vezi p. 280.

STRUCTURA VOLUMULUI

12. Cea mai mare parte a volumului de față conține studiul analitic al tuturor prefixelor simple în monografiile consacrate de obicei cîte unui prefix în parte, mai rar și cîte unui grup de prefixe care se constituie într-o serie pe baza unei înrudiri parțiale (*endo-* și *ento-*; *pre-* și *prea-*) sau a comunității de origine în cazul unor dublete (*des-* și *de-*₂; *ră-*₁ și *re-*₂), triplete (*în-*₁, *în-*₁ și *an-*₃; *între-*, *antr-* și *inter-*) sau cvadruplete (*trans-*, *tra-*, *tră-* și *tre-*₂) etimologice. Datorită acestor grupări numărul monografiilor (75) nu coincide cu numărul prefixelor studiate (86).

Nu în toate cazurile dubletele sau tripletele au fost tratate într-o monografie comună. Astfel s-au consacrat monografiile separate prefixelor *cu-* și *con-*₂; *ex-*₁ și *s-*; *extra-* și *stră-*; *intro-* și *întru-*; *par-*₁, *per-* și *pre-*; *poi-* și *post-*; *spre-*, *super-* și *sur-*, între care nu există nici un fel de confuzii.

Ordinea monografiilor este strict alfabetică. În cazul prefixelor grupate într-o monografie comună ordinea este dată de primul prefix

din titlul monografiei, care este principalul element al seriei și reprezentantul ei.

Prefixele omonime sînt diferențiate printr-un indice numeric care respectă, în general, ordinea cronologică (vechimea în limbă) a prefixelor respective: de exemplu, co_1 e moștenit din latină, co_2 de origine slavă, iar co_3 neologism latino-roman. Numerotarea se aplică și variantelor omonime ale unor prefixe diferite: dintre cele trei omonime co - menționate mai înainte, numai co_2 este prefix titlu de monografie (co_1 este variantă a lui cu -, iar co_3 variantă a lui con_2). Numărul maxim de omonime, anume cinci, se întâlnește la an -: este vorba de variantele a patru prefixe diferite (a_3 , ana -, $anti$ -, en -) și de un prefix din seria lui $în_1$.

Partea a doua a volumului cuprinde capitole de sinteză în care problemele abordate privesc ansamblul prefixelor din limba română. În această parte se dau și două tabele sinoptice, dintre care primul este subordonat unui anumit capitol, în timp ce al doilea îndeplinește funcția unui capitol de concluzii.

Volumul se încheie cu anexe de ordin tehnic: explicarea abrevierilor, bibliografia (explicarea siglelor folosite) și indicele.

PROBLEME STUDIAȚE ÎN MONOGRAFII

13. Monografiile sînt organizate după o schemă comună. Se începe cu indicațiile bibliografice referitoare la prefixul respectiv, după care, acolo unde este cazul, se relevă variantele fonetice și grafice sau prefixele care formează o serie și se discută delimitarea față de segmentele omonime (prefixe sau elemente de compunere) sau paronime. La fiecare prefix se prezintă: inventarul derivatelor și analiza lor formală (morfologică), valorile, originea și istoria prefixului, originea temelor la care se atașează, productivitatea, repartiția teritorială și stilistică.

Partea descriptivă, cuprinzînd prezentarea inventarului, analiza formală și semantică, precedă paragraful consacrat istoriei, întrucît la stabilirea etimologiei și a dezvoltărilor petrecute în limba română e necesar să se cunoască modul de funcționare — natura morfologică a derivatelor, posibilitățile combinatorii și valorile.

14. Indicațiile bibliografice de la începutul monografiilor conțin bibliografia generală a prefixului discutat: studii care îi sînt consacrate integral sau parțial (pasaaje referitoare la probleme generale ale prefixului respectiv din lucrări cu o tematică mai amplă). Pentru probleme de amănunt, etimologii etc. se dau indicații bibliografice speciale în notele din cuprinsul monografiilor.

15. Majoritatea prefixelor din limba română au între 1 și 8 variante pe lingă varianta fundamentală în care sînt consacrate.

Varianta fundamentală este stabilită fie după frecvența în limba literară contemporană, fie după un criteriu formal (variantele mai puțin influențate de tema cu care se combină), care adesea coincide cu criteriul etimologic.

Cel mai mare număr de variante se întâlnește la prefixele *circum*- (8), *în*-₂ și *sub*- (cîte 5). Lipsite de variante sînt numai 21 de prefixe, aproape toate neologice (18, alături de care stau prefixele vechi *de*-₃, *poi*- și *spre*-).

În titlul monografiilor variantele sînt notate în paranteză: a_1 (*ad*-). Dacă există mai multe variante, acestea sînt separate între ele, în interiorul parantezei, prin virgulă: $z\grave{a}$ - (z_1 , $z\grave{a}$ -); uneori s-au notat

și anumite distincții între variante, folosindu-se punctul și virgula în cazul unor grupări separate: in_2 (im_2 , i_3 , ig -; $în_2$, $îm_2$) sau o bară în cazul variantelor subordonate altor variante: cu - (co_1 , con_1 / cun -).

Uneori s-a dat în paranteză numai litera finală: $antr(e)$ - sau $cercu(m)$ -, ceea ce echivalează cu notarea a două ipostaze de existență a prefixului.

Prezentarea variantelor are în vedere atît variantele fonetice (inclusiv cele de accentuare) din limba literară actuală: dez - și de_1 pentru des -, co_3 și com - pentru con_2 , cele regionale: $pr\grave{a}_1$ pentru pre - sau vechi: es_1 pentru ex_1 , $iper$ - pentru $hiper$ -, cît și variantele grafice: res - pentru $r\grave{a}s$ -, $hyper$ - pentru $hiper$ - etc. Sînt amintite și variantele existente numai în cuvinte neanalizabile, precum și variantele corupte (pe li- pentru $peri$ -, $\text{\textit{ștram}}$ - pentru $trans$ - și $tran$ - pentru tra - etc.), dar aceste două categorii de variante nu sînt trecute în titlul monografiilor. De asemenea nu s-au inclus în titlu variantele regionale care reflectă particularități fonetice regulate ale unor graiuri (vezi $d\grave{a}s$ -, $d'es$ -, dis -, $de\text{\textit{ș}}$ -, dej - la des -).

Paragraful consacrat variantelor este pur descriptiv. Se stabilesc anume natura variantelor și condițiile de apariție, acordîndu-se mai mare atenție variantelor combinatorii din limba literară: vezi des - (dez -, de_1) sau in_2 (im_2 , i_3 , ig -). Originea variantelor se discută în paragraful consacrat istoriei prefixului.

16. În cazul seriilor de prefixe tratate într-o monografie comună se expun de la început argumentele în favoarea acestui mod de tratare.

În titlul monografiilor prefixele din aceeași serie sînt enumerate pe același plan cu prefixul ales ca reprezentant al seriei pe baza criteriilor de frecvență și stabilitate. Prefixele care constituie membri ai unei serii (inclusiv dublete etc.) sînt despărțite între ele, în titlu, prin virgulă. Dacă există și variante, acestea se dau, conform sistemului general adoptat, în paranteză după fiecare membru al seriei: vezi seria $în_1$ ($îm_1$, n -), in_1 (im_1 , i_2), an_3 (am -).

În cuprinsul monografiilor comune, inventarul și analiza formală a derivatelor se dau separat pentru fiecare membru al seriei (spre deosebire de regimul acordat variantelor). În ce privește valorile, se prezintă la un loc valorile comune (exemplificate cu grupuri de exemple pentru fiecare membru separate între ele prin punct și virgulă), după care se prezintă eventualele valori specifice unuia dintre prefixele aceleiași serii; un procedeu asemănător se aplică în legătură cu prezentarea temelor la care se atașează prefixele respective. În paragraful consacrat istoriei, originea este precizată pentru fiecare în parte, dar apoi se arată interferențele, influențele reciproce suferite. La productivitate și repartiție (teritorială și stilistică) se notează situația specială a fiecărui membru al seriei.

17. Delimitarea prefixului și a variantelor lui se face în primul rînd față de segmentele *o m o n i m e*. Unele dintre aceste delimitări — a) față de prepoziții și adverbe ca termeni de compunere (propriu-zisă sau parasintetică) sau b) ca unități lexicale aparte, c) față de elemente pur protetice — au fost discutate mai înainte, ca probleme de principiu, în cadrul delimitării generale a prefixării. S-a amintit de asemenea d) delimitarea concretă față de anumite elemente de compunere tematică (vezi dia -, dis -, $ecto$ -, $hipo$ -, mez - și sin -). În același sens e de menționat e) delimitarea față de alte prefixe (distinse prin indice numeric), operație în care recunoașterea individualității unui prefix este legată de opțiunea pentru omonimie sau polisemie și de poziția adoptată față de etimologia multiplă. Probleme speciale de delimitare pun prefixele cu valori apropiate sau nedefinite,

precum și unele formații susceptibile de două interpretări semantice: vezi prefixe ca a_{-1} și a_{-2} (cf. *ab-*); co_{-1} (cf. *cu-*) și co_{-2} ; de_{-2} și de_{-3} ; ex_{-1} și ex_{-2} (cf. *exo-*); $într_{-1}$ (cf. *întru-*) și $într_{-2}$ (cf. *între-*); $nă_{-1}$ (și ne_{-1} , ni_{-1}) și $nă_{-2}$ (și ni_{-2} , cf. *ne_{-2}*); $pră_{-1}$ (cf. *pre-*) și $pră_{-2}$ (cf. *pro_{-1}*); pro_{-1} și pro_{-2} ; $stră_{-1}$ (cf. *stră-*) și $stră_{-2}$ (cf. *extra-*).

Cf. însă și omonimele in_{-1} , in_{-2} care au fost considerate uneori ca aparținând aceluiași prefix, în ciuda valorilor net distincte.

Mult mai rar e necesară delimitarea între prefixe paronime: *ante-* și *anti-*; problema se pune uneori sub aspectul raportării unei variante la unul dintre paronimele existente: vezi cazul lui *preo-* (cf. pro_{-1} , dar și *pre-*) și $stră_{-1}$ (cf. *stră-*, dar și *tra-*).

Vezi și situația prefixelor *pre-*, *prea-*, pe care IORDAN, STIL. 206 (spre deosebire de LRA 206—207) le consideră variante fonetice ale aceluiași prefix.

Stabilirea unei unități prefixale implică uneori o operație opusă delimitării și anume justificarea raportării la un singur prefix a unor variante, straturi cronologice sau valori în care alți cercetători văd prefixe diferite, paronime, respectiv omonime. Aceasta se face de obicei în cadrul paragrafului consacrat originii și istoriei prefixului: vezi *iz-*, *para-*, *pre-*, *sub-*.

Situația lui *pre-* interesează din ambele puncte de vedere menționate aici: e necesar să se justifice pe de o parte statutul de variantă acordat lui *pri-* (AUERBACH, v. 248 îl tratează pe *pri-* ca un prefix diferit de *pre-*; vezi și IORDAN, STIL. 206, care menționează că originar există două prefixe *pri-*: slav în *prigoni* și latinesc în *privighia*, pe care „subiectele vorbitoare le simt identice”), iar pe de altă parte faptul că *pre-* neologic nu e separat de *pre-* vechi (două prefixe *pre-* la IORDAN, STIL. 206 și, mai ales, în RRL XV, 1970, nr. 5, p. 471).

18. Inventarul formațiilor prefixale discutate se bazează pe DLR pentru prefixele care încep cu literele *m*, *n*, *o*, *p-peri*, *r* și pe DM pentru toate celelalte. Materialul din aceste dicționare a fost completat cu derivatele înregistrate în alte dicționare generale (DA, MDE), sau speciale (LTR, D. MED., DN, DER) și în lucrări de formarea cuvintelor sau excerptate de autori din texte literare și științifice.

Nu se fac referiri la DEX, întrucât inventarierea derivatelor era încheiată la data apariției lui.

Au fost luate în considerație atât formațiile stabile, cât și cele ocazionale, formațiile libere, ca și cele contextuale, înregistrate numai în corelație cu cuvântul de bază.

La fiecare prefix se indică numărul total al formațiilor analizabile din sursa de bază (DLR, respectiv DM), după care se dau, în ordinea alfabetică, formațiile analizabile adăugate din diferite surse.

1. În numărul formațiilor analizabile nu se includ și derivatele formațiilor prefixale, o formație conținând ca reprezentantă a întregii familii. De asemenea, în listele de adaosuri nu s-au inserat derivate ale unor formații care figurează în sursele de bază.

2. Singurul prefix la care nu s-au dat liste de adaosuri față de sursa de bază (DLR) este ne_{-2} . Această excepție de la regula generală se explică prin a) mulțimea adaosurilor posibile în condițiile selecției severe (dar inconsecvente) aplicate în DLR; b) caracterul deschis al prefixării cu ne_{-2} , care face ca atestările să fie mai puțin necesare și poate chiar riscante prin natura lor fatal întimplătoare.

Analiza formală (morfologică) a derivatelor analizabile ale fiecărui prefix constă în: a) clasificarea lor pe părți de vorbire și b) clasificarea pe părți de vorbire a cuvintelor de bază la care sînt raportabile formațiile prefixale. Ultima operație este subordonată celei dintîi, în sensul că apartenența cuvintelor de bază la anumite părți de vorbire e prezentată în interiorul claselor morfologice ale formațiilor prefixale.

Formularea prudentă „raportabil la” și nu „format de la” se datorește faptului că, în spiritul întregului tratat (vezi FC I p. XIII), nu se discută numai cuvintele formate cu prefixe în limba română, ci toate cele analizabile ca atare în limba noastră.

Ordinea părților de vorbire în aceste clasificări depinde în general de bogăția formațiilor. Formațiile menționate au de obicei caracter ilustrativ (în situațiile în care listele de exemple date la diverse clase se încheie cu *etc.*); la prefixele cu un număr mic de formații, ca și la clasele slab reprezentate ale oricărui prefix s-au dat listele complete rezultate din materialul pe care l-am avut la dispoziție. Pentru formațiile parasintetice și pentru cazurile de dublă analiză (prin părți de vorbire diferite, ca derivate pur prefixale sau ca formații parasintetice) se fac mențiunile de rigoare și, unde e posibil, se justifică opțiunea pentru o anumită interpretare.

Cuvintele de bază la care se face raportarea sint indicate de regulă numai atunci cînd analiza este mai puțin transparentă sau cînd cuvîntul de bază este mai puțin cunoscut. La dubla analiză se menționează totdeauna cele două baze virtuale.

Inventarul formațiilor analizabile este urmat de indicarea prezenței prefixului în formații semianalizabile, pentru care nu se dă nici numărul total, nici inventarul exhaustiv. Diversele exemple sînt însoțite de indicarea unuia sau mai multora dintre cuvintele prin care se poate face semi-analiza. Acolo unde e cazul, se remarcă frecvența semianalizei prin anumite tipuri de formații.

La unele prefixe, în special dintre cele vechi și populare, inventarul se încheie cu note în care se explică de ce au fost lăsate la o parte unele cuvinte considerate de alți cercetători drept formații ale prefixului respectiv sau se menționează unele cuvinte cu situația neclară care s-ar putea să conțină acest prefix.

19. În paragraful consacrat valorilor se prezintă atât valorile lexicale, cât și cele lexico-gramaticale (valori legate de categoria aspectului la verbe sau de gradul superlativ la adjective și adverbe) și cele pur gramaticale (ca marcarea tranzitivității; vezi de_{-3} : *deplînge*, re_{-2} : *retăcea*) sau pur formative (ca în derivarea parasintetică a unor verbe de la interjecții; vezi $în_{-1}$: *înhăpa*, *înhăța*), toate stabilite prin raportarea derivatului prefixal la cuvîntul de bază corespunzător. S-au tratat numai valorile degajate din formațiile analizabile, cele semianalizabile fiind atrase în discuție doar incidental, atunci cînd întăresc existența unor valori mai slab reprezentate în formații analizabile.

Ca și la analiza formală, ordinea în care se dau diversele valori pornește de la numărul cel mai mare de formații; în continuare se ține însă seama, pe cît e posibil, de înrudirea unor valori, de filiația lor logică.

Formațiile date ca exemple la diverse valori sînt însoțite de glosări numai cînd e vorba de derivate puțin cunoscute (prin caracterul lor regional, arhaic sau tehnic), de omonime sau de formații polisemantice. Pentru asemenea glosări definițiile din surse lexicografice au fost adesea reformulate din punctul de vedere al formării cuvintelor, reliefindu-se implicarea semantică a cuvîntului de bază. În situații rare s-au dat și citate pentru a înlesni înțelegerea unor valori mai puțin clare sau a unor construcții neobișnuite.

Prezentarea valorilor clar detașate include și situațiile ambigue în care e posibilă o dublă interpretare semantică. Ea este urmată de prezentarea formațiilor în care valoarea prefixului este neclară și de situațiile în care valoarea formațiilor prefixale pare egală cu baza. În toate cazurile

se dau indicații asupra frecvenței unor valori sau situații, iar în note se discută interpretările diferite date în literatura de specialitate.

Analiza semantică tranșează de obicei dubla posibilitate de analiză formală a unei formații. Oricum, cele două tipuri de analiză (cea formală și cea semantică) trebuie să concorde între ele, verificându-se reciproc.

20. Prezentarea istoriei unui prefix începe cu etimologia sa directă și indirectă, cu indicarea căilor și a epocii în care a pătruns în limba română prin diverse formații analizabile și semianalizabile. Acesta este singurul loc din monografia în care sînt aduse în discuție și formații neanalizabile sau devenite astfel în decursul timpului.

În cazurile în care există mai multe păreri, în textul propriu-zis se expune părerea autorului monografiei, iar în note se indică bibliografia problemei și celelalte păreri existente în legătură cu etimologia prefixului ca atare sau numai cu etimologia unor formații. Tot în note se prezintă situația din limbile de origine cu trimiterile bibliografice de rigoare.

După formațiile moștenite sau împrumutate se dau formațiile socotite a fi create pe teren românesc, cu sau fără model străin.

Între formațiile cu model străin se disting două tipuri principale:

a) calcuri (se calchiază atât prefixul, cât și baza): *învriri* după germ. *beeinflussen*; *întrevedea* după fr. *entrevoir*; *suprafață* după fr. *surface* sau lat. *superficies*;

b) semicalcări (se calchiază fie numai prefixul, fie numai baza):

α) cu calchierea prefixului (baza fiind împrumutată): *încadra* după fr. *encadrer*;

β) cu calchierea bazei (prefixul fiind împrumutat): *impune* după fr. *imposer*.

1. Unii cercetători vorbesc de calcări (de structură) totale (sau integrale) și parțiale; vezi HRISTEA, E. 163 (exemple cu prefixe la p. 165-166), DRINCĂ, P. T. 155.

2. Când o formație prefixată folosește o bază românească veche de aceeași origine cu cea din modelul latino-roman se vorbește de adaptare, ca un aspect special al semicalcului: vezi *combate* după fr. *combattre*, *consimți* după fr. *consentir*, *surprinde* după fr. *surprendre*.

La formațiile românești se discută schimbările de prefix (*străgușă* cf. *sugușă*), formațiile analogice (*supraiacent* cf. *subiacent*) etc.

În cazurile în care sînt posibile mai multe explicații pentru o anumită formație (împrumut din diverse limbi, împrumut sau calc, calc sau semicalc, model străin sau formație independentă etc.) s-au dat toate acestea.

Istoria prefixelor este interesată în egală măsură de aspectul lor formal și funcțional, deci de proveniența diverselor variante, sensuri și posibilități combinatorii. Ea implică de asemenea relevarea celor mai vechi atestări furnizate de sursele folosite.

21. Într-un anumit sens prezentarea originii temelor la care apare atașat un prefix completează cunoașterea sa sub aspect istoric, încît ar fi putut fi atașată la paragraful consacrat acestui aspect. Clasificarea etimologică a temelor cuvintelor de bază se face însă, pe de o parte, pentru a urmări prin ea existența sau inexistența unor formații pe teren românesc (cu sau fără model străin), căci numai combinarea unui prefix cu un cuvînt de altă origine decît aceea a prefixului însuși demonstrează în mod cert funcționarea lui ca mijloc de formare a cuvintelor în limba română, și, pe de altă parte, pentru a stabili limitele posibilităților de combinare. Ambele puncte de vedere interesează productivitatea prefixului, de care se ocupă paragraful următor. Originea temelor este astfel un element

de legătură între paragrafele consacrate istoriei și productivității unui prefix.

1. Fiind vorba de originea temelor și nu a cuvintelor cu care se combină prefixul, categoriile stabilite nu cuprind formații românești din elemente de diverse origini: *împuțernici* este dat la teme moștenite din latină, după etimologia lui *putere*, iar *codevălmășie* la teme împrumutate din slavă, după etimologia lui *valmă*.

2. Alături de temele raportate direct la o anumită limbă (sau la o familie de limbi în cazul temelor de origine slavă sau al neologismelor latino-romanice) se dau temele comune cu albaneza, presupuse a proveni din substrat. Temele onomatopeice sînt notate separat. Temele cu origine necunoscută sînt menționate mai ales la prefixele cu formații puține sau cu posibilități combinatorii reduse. După caz, se fac aprecieri asupra frecvenței combinării cu anumite categorii etimologice sau cronologice (vechi sau noi) de teme.

3. Originea temelor nu constituie obiectul unui paragraf special la unele prefixe pentru care informațiile de acest tip rezultă implicit din discuția asupra istoriei prefixului (vezi situația lui *apo-*, *iz-*, *pod-*).

22. Poziția unui prefix în limbă este dată atît de numărul formațiilor în care poate fi identificat (ceea ce se poate numi reprezentarea sa), cît mai ales de productivitatea sa, demonstrată prin posibilitatea de a fi format derivate pe teren românesc. Ambele caracteristici menționate sînt variabile în timp, în spațiu și după stilurile limbii, de aceea pentru poziția unui prefix într-o anumită etapă, varietate teritorială sau stilistică, de exemplu pentru poziția lui în limba literară contemporană, contează și poziția pe care o au formațiile sale, indicată concret prin frecvența lor.

După DRINCĂ, P. T. 157 prefixele se caracterizează prin forță productivă și frecvență de întrebuințare.

Productivitatea este de diverse grade. Între prefixele total neproductive (fără nici un derivat sigur pe teren românesc) și cele cu productivitate propriu-zisă există categoria intermediară a prefixelor cu productivitate limitată la semicalcări și adaptări (cu calchierea sau adaptarea bazei dintr-un model străin).

1. Pentru prefixele neproductive ne referim la lipsa unor derivate sigure pe teren românesc nu numai fiindcă teoretic orice derivat care coexistă cu baza ar putea fi format și independent de modelul său străin sub influența altora din sistem (vezi FC I p. XIII), ci și fiindcă există situații concrete în care am considerat neconcludente unele derivate cu corespondent străin neidentificat: vezi *ecto-* (*ectocornee*, *ectosferă* etc.), *exo-* (*exencefal*, *exometru* etc.) sau *dia-* (*diamalț*, *diaspor*).

2. Se consideră slab productive prefixele împrumutate care au derivate cu calchierea sau adaptarea bazei: vezi *apo-* (*apojupiter*), *par-* (*parcurge*, *parvent*), nu însă și cele la care adaptarea se reduce la refacerea formei interne: vezi la *in-* formații ca *inamic* sau *inechitate*.

În categoria prefixelor productive se includ atît prefixele cu productivitate activă în etapa actuală a limbii (*des-*, *ne-*, *în-*, *re-* etc.), cît și unele prefixe cu productivitate încheiată, care au fost productive în trecut, dar nu mai funcționează ca elemente active de formare a unor noi cuvinte (vezi *a-*, *cu-*).

Vezi la DRINCĂ, P. T. 157 exemple de micro sisteme derivate deschise și închise, corespunzînd prefixelor cu productivitate activă, respectiv încheiată.

La prefixele cu productivitate activă interesează distincția între productivitatea dovedită prin formații de tip stabil și cea limitată la creații ocazionale, libere sau contextuale. Deși mai puțin importante în limbă decît formațiile stabile, formațiile ocazionale demonstrează în mod direct productivitatea activă a unui prefix, caracterul deschis al inventarului său de formații.

Vezi și p. 18. DRINCĂ, P. T. 157 limitează însă conceptul de productivitate la „capacitatea unui prefix de a crea derivate stabile [spațierea noastră] în limbă”.

Ca și gradul de reprezentare, productivitatea aceluiași prefix poate fi diferită de la o valoare la alta sau de la o valență combinatorie la alta. Astfel, prefixul *răs-* cu valoare negativă are derivate stabile, dar și-a încetat productivitatea, în timp ce cu valoare intensivă și iterativă manifestă o productivitate activă, dar limitată în general la formații contextuale (stabile, ca *răsciti*, sau ocazionale).

Cele ocazionale nu sînt înregistrate de obicei în dicționare: din cele 22 de derivate cu *răs-* relevate de Densusianu, în GR. S. IV 365—367, din descîntece, în DLR figurează numai 7 (lipsește verbele *răscrăpa*, *răsfige*, *răsimpunge*, *răspune*, *răstoarce* „a toarce mult”, *răzduce*, *răzjunghia*, adjectivele *răssec*, *răssfînt* și substantivele *răscuțit*, *răsstrigare*, *războjogi* pl., *răzdeochi*, *răzmațe* pl., *răzmirat*); în același dicționar lipsesc substantivele *răscute* pl. și *răzveri* pl. discutate la IORDAN, STIL. 208 (primul e înregistrat la TDRG S.V. *răz-*) și sensuri intensive contextuale menționate de același autor la verbele *răscumpăra* și *răsplăti*. Cf. și tratarea verbului *răstopi* ca învechit și glosat pur și simplu „a topi”, pe baza unicului citat de la Dosoftei, întrucît nu se ia în considerație formația intensivă contextuală *Să te topești și să mi te răstopești* citată din descîntece de Densusianu, în GR. S. IV 366.

Prefixul *pro-*₂ a fost productiv în secolul trecut cu valoarea de anterioritate (vezi semicalcuri ca *procuvîntare*, *propăși*), dar astăzi e productiv numai cu valorile de substituție (*prodecan*, *prorector*) și, mai ales, de adeziune (*proafrican*, *prodadaist*). O diferență netă de productivitate între valorile aceluiași prefix se constată la *pre-*, prefix polisemantic, productiv în limba actuală numai cu valoarea de anterioritate (temporală și spațială: *preambalat*, *prefiltru* etc.).

Între gradul de reprezentare al unui prefix și productivitatea sa nu există un raport direct proporțional. Este adevărat că marea majoritate a prefixelor total neproductive (sau cu productivitate nesigură) sînt și foarte slab reprezentate, cu mai puțin de cîte 25 de formații: *tră-* (1), *antre-*, *tra-*, *vă-* și *văz-* (cîte 2), *pen-* (3), *ento-* și *me-* (cîte 4), *an-*₅ (5), *pod-* (6), *cu-* (7), *ana-* (12), *en-* (10), *cata-* (13), *ecto-* (14), *dia-* (19), *exo-* (20), *retro-* (21), *epi-* (22), dar printre ele figurează și prefixul *in-*₂, care e foarte bine reprezentat cu cele 194 de formații. Dintre cele 13 prefixe cu productivitate slabă, limitată la semicalcuri, numai trei sînt bine sau foarte bine reprezentate: *a-*₃ (135), *meta-* (79) și *per-* (31). Între cele 52 de prefixe cu productivitate propriu-zisă figurează nu numai cele mai multe prefixe foarte bine reprezentate: *în-*₁ (570), *ne-*₂ (449), *des-* (395), *re-*₂ (338), *anti-* (281) etc., ci și cîteva dintre prefixele cel mai slab reprezentate: *poi-* și *tă-* (cîte 2), *întru-* și *spre-* (cîte 6), *o-*₁ (8).

În legătură cu productivitatea se aduc în discuție și situațiile în care un prefix e folosit cu statut de cuvînt independent (*mălai extra*, *a bea ex*, *un retro* etc.) sau ca bază de derivare (*antum*, *ultr(a)ist*).

Vezi mai sus § 4.

23. Variațiile regionale și funcționale ale reprezentării și productivității fiecărui prefix sînt prezentate într-un paragraf special consacrat repartitiei teritoriale și stilistice a prefixului și a formațiilor sale. Pentru amîndouă aspectele urmărite se pune de fapt problema relevării unor preferințe manifestate în cantitatea formațiilor și în frecvența lor.

a. Prefixe exclusiv regionale nu există. Pot fi considerate totuși ca atare prefixele *do-*, *nă-*₁, *pro-*₁ și *ză-*, la care raportul dintre formațiile generale în limbă și cele regionale este net în favoarea celor din urmă atît cantitativ, cît și calitativ (de cele mai multe ori formațiile generale sînt numai semianalizabile); pentru toate aria de răspîndire se plasează în Banat, Oltenia și regiunile limitrofe.

1. Vezi în ultimul loc Eugen Beltechi, *Trei arii bănățene: do(-), pro-, ză-*, în CL XX (1975), nr. 2, p. 173—186.

2. La cele patru prefixe menționate pot fi adăugate, pentru limba contemporană, prefixul *iz-*, cu aceeași arie de răspîndire, și prefixele *co-*₂ și *po-*, cu derivate din regiuni diferite.

Există de asemenea valori regionale ale unor prefixe: este cazul lui *pre-* exprimînd repetarea (*prefierbe*, *prespăla*) sau diminuarea unei acțiuni (*pregustă*), valori specifice cam aceleiași arii.

Numeroase prefixe din fondul vechi al limbii (vezi *a-*₁, *des-*, *în-*₁, *răs-*, *s-*, *stră-*) au însă formații regionale fie cu teme de circulație generală, fie cu teme care au și ele caracter regional; formațiile de acest fel denumesc de obicei realități legate de viața satului.

Adesea este dificil de stabilit statutul regional sau popular al unor formații sau al preferinței pentru un anumit tip de formații: vezi discuția asupra prefixului *în-*₁ la verbe ca *înmărita*. De asemenea este dificil de aflat dacă un derivat atestat numai în literatura populară dintr-o anumită regiune circulă și în vorbirea curentă din zona respectivă.

Uneori interesează și relevarea situațiilor în care regional se preferă formații neprefixate față de cele prefixate din limba literară sau din alte graiuri: vezi la prefixul *în-*₁ preferința unor graiuri pentru formațiile neprefixate ca *bolnăvi*, *cărunți*, *pușca*.

Problema repartitiei teritoriale a prefixelor și a formațiilor lor nu privește numai graiurile populare, ci și variantele cultivate caracteristice unor regiuni. Cu diverse prefixe — vechi sau, mai ales, noi — există unele formații regionale culte, astăzi învechite, care au avut circulație în Transilvania și Bucovina, reprezentînd de obicei calcuri sau semicalcuri după alte limbi (germană, latină sau maghiară); vezi exemple ca *agrăi*, *abzice*, *adserie*, *coaduna*, *înarticula*, *întrelăsa*, *repăși*, *străforma*.

Vezi PUȘCARIU, L. R. I 411.

b. În ce privește repartitia stilistică a prefixelor interesează în primul rînd distincția dintre cele folosite în limba literară, pe de o parte, și cele folosite în limbajul popular și familiar, de cealaltă parte; în mare măsură această problemă este legată de distincția între prefixele vechi și cele noi.

În general, prefixele din fondul vechi au o arie stilistică mai largă, formațiile lor întîlnindu-se în toate varietățile funcționale ale limbii, atît în limba populară, cît și în cea literară: vezi *a-*₁, *cu-*, *des-*, *în-*₁, *ne-*₂, *pre-*. Unele prefixe vechi sînt însă slab reprezentate în limba literară și mai ales în stilul tehnico-științific: puținele formații admise în limba literară ale prefixelor preponderent regionale discutate mai sus sub *a* (*do-*, *nă-*₁, *pro-*₁, *ză-*; *co-*₂, *iz-* și *po-*) nu sînt folosite de obicei decît în vorbirea curentă și în stilul artistic (vezi exemple ca *doborî*, *năvăli*, *proslăvi*, *zălud*; *covîrși*, *izgoni*, *ponegri*). Chiar unele prefixe mai bine reprezentate în limba literară nu sînt uzuale și mai ales nu sînt productive în stilul științific: vezi *prea-*, *răs-*, *stră-*. Se poate vorbi deci de existența unor restricții de ordin stilistic.

Prefixele din fondul neologic sînt caracteristice pentru variantele culte ale limbii. Unele dintre ele au formații folosite în diverse stiluri ale limbii literare, în limbajul familiar și chiar în vorbirea populară actuală: vezi *anti-*, *con-*₂, *contra-* etc. Cele mai multe prefixe neologice sînt prezente preponderent sau exclusiv în stilul tehnico-științific, uneori în diferite domenii (*a-*₃, *ante-*, *circum-*, *para-*, *post-*, *trans-*), alteori în unul singur sau în domenii strîns înrudite (*apo-*, *cata-*, *cis-*, *ecto-*, *endo-*, *hipo-*).

Preferințele unor stiluri se manifestă clar la selectarea prefixelor sinonime. Față de vechiul *ne*₂, general în toate aspectele limbii, anumite stiluri culte (în special cel filozofic și politic) îl preferă astăzi pe *non*.

Unele prefixe au valori specifice câte unui stil, uneori chiar unui domeniu terminologic foarte restrâns: mai multe situații de acest fel se pot cita pentru terminologia chimiei (vezi *meta*-, *para*-, *per*-), dar și pentru terminologia muzicală (*contra*-, *sub*-). Alteori se constată o preferință a unor stiluri pentru anumite valori ale prefixelor: astfel, *extra*-, *super*-, *supra*-, *ultra*- se folosesc în stilul științific în special cu valori concrete („afară”, „deasupra”, „dincolo de”), în timp ce în stilul publicistic — mai exact în limbajul reclamelor — și de aici în limbajul familiar se folosesc aproape exclusiv cu valoarea abstractă de superlativ; *para*- cu valoarea de opoziție e specific terminologiei tehnice propriu-zise (uneori de uz generalizat: *paratrăsnit*), cu valoare intensivă e popular și familiar, iar cu celelalte valori, ca proximitatea, inferioritatea calitativă, asemănarea etc., e limitat la stilul științific, în special la științele naturii.

Odată cu răspîndirea unor formații prefixale, se produce și schimbarea distribuției prefixului însuși, trecerea lui dintr-un stil în altul. La adoptarea unor formații culte de către vorbirea populară s-au petrecut însă uneori schimbări de prefixe, înlocuirea prefixului neologic cu un corespondent vechi: *des*- pentru *de*₂ (vezi *dezmobiliza*), *în*₁ pentru *in*₁ (*însufla*), *răs*- pentru *re*₂ (*răzvoluție*).

În toate variantele funcționale ale limbii se întîlnesc nu numai creații stabile și generale, ci și unele ocazionale și personale. Creațiile personale din stilul artistic, publicistic și familiar au scopuri expresive, pe cînd cele similare din stilul științific au caracter terminologic: vezi, din terminologia lingvistică, *străromână* la Sextil Pușcariu, *relatiniza* la Al. Graur, *reromaniza* la Sextil Pușcariu.

Atît repartitia teritorială, cît și cea stilistică sînt interesate și de distincțiile de ordin cronologic. Multe formații regionale sau populare reprezintă conservarea unor arhaisme: vezi *războli*. Numeroase derivate cu *iz*-, *raz*-, *văz*- sînt caracteristice vechilor texte literare, în special religioase. Formațiile intensive cu *prea*- la adjective și substantive, folosite în trecut și în stilul administrativ, se mențin astăzi numai în stilul bisericesc și în stilul artistic arhaizant.

În lumina celor arătate în legătură cu repartitia prefixelor și a formațiilor prefixale în diverse varietăți ale limbii, este limpede că numărul total de formații nu este indicele determinant al poziției unui prefix în limbă. Cu cele șapte formații ale sale, prefixul *cu*-, lipsit și de productivitate, este mai important decît multe alte prefixe cu derivate numeroase, dar limitate la un aspect al limbii (de exemplu *hipo*-, *meta*-, *peri*-), pentru că cel puțin șase dintre formațiile lui sînt generale în limbă.

24. Prezentarea monografică a prefixului simplu sau a unei serii de prefixe simple include discutarea prefixelor sale complexe (compuse și dezvoltate). Ele sînt menționate (cele compuse de obicei la ambele prefixe componente) în legătură cu inventarul prefixelor simple — mai ales al celor slab reprezentate —, cu istoria lor sau cu diverse alte aspecte. În cazul în care prefixul complex comportă o prezentare specială, ea se face în monografia consacrată primului prefix din structura sa, într-un ultim paragraf: vezi *metem*- / *meten*- la *meta*-; *ram*- / *ran*- și *rim*- /

rin- la *re*₂. În orice caz, în ultimul paragraf al unei asemenea monografii sînt măcar amintite prefixele complexe, cu trimiteri la paragrafele unde au fost luate în discuție pentru o rațiune sau alta.

PROBLEME STUDIAȚE ÎN CAPITOLELE DE SINTEZĂ

25. Partea a doua a volumului este alcătuită din cîteva capitole de sinteză, în care unele probleme generale — cele mai multe urmărite și în prima parte, în descrierea monografică a fiecărui prefix — sînt tratate la nivelul ansamblului prefixelor din limba română.

O problemă care nu poate fi abordată decît la acest nivel privește fenomenul supraprefixării sau al cumulului de prefixe, adică prezența a două sau mai multe prefixe — diferite sau repetate — în unul și același cuvînt. În legătură cu distincția, esențială, între supraprefixarea propriu-zisă, care se face în trepte succesive (și care înseamnă de fapt adăugarea unui prefix la un derivat anterior prefixat), și supraprefixarea simultană, se discută cele cîteva prefixe compuse, formate pe teren românesc (*sco*-, *năs*-) sau împrumutate (*apar*-, *meten*-, *ran*-, *rin*-, *sper*-).

Capitolul consacrat semanticii prefixelor și a derivatelor cu prefixe grupează valorile (sensurile) lexicale și lexico-gramaticale înregistrate în descrierea monografică a prefixelor, stabilind raportul dintre sensurile prefixelor și sensurile unor părți de vorbire și relevînd existența unor valori mai bine sau mai slab reprezentate. Prefixele sînt clasificate aici în monosemantice și polisemantice, discutîndu-se și în ce măsură se poate vorbi de prefixe asemantice. În același capitol se studiază două importante relații semantice, urmărite atît la prefixe, cît și la derivatele lor: sinonimia și antonimia.

Alt capitol grupează elementele de analiză formală (= morfologică) din descrierea făcută în monografii, prezentînd repartitia derivatelor cu prefixe și a cuvintelor de bază pe părți de vorbire (cu un tabel al situației fiecărui prefix din acest punct de vedere). Derivarea omogenă, de la aceeași parte de vorbire, este distinsă de cea eterogenă, de la o parte de vorbire diferită, iar în cadrul amîndurora se face distincția de rigoare între derivarea simplă sau pur prefixală și cea parasintetică. Se relevă statutul ambiguu al unor formații prefixate din punctul de vedere al apartenenței lor la o anumită parte de vorbire, situație legată de ambiguitatea elementului prefixal. Capitolul include unele probleme de ordin gramatical care au tangență cu repartitia pe părți de vorbire: pe de o parte, menținerea categoriilor gramaticale și a particularităților flexionare ale cuvîntului de bază și, pe de alta, prefixarea la și de la numele proprii.

Observații formale de altă natură sînt grupate în capitolul consacrat structurii fonetice a prefixelor și a derivatelor cu prefixe, în care se discută: structura silabică a prefixelor, caracterul vocalic sau consonantic al finalei lor, hiatul produs prin prefixare (și evitarea lui), precum și accentuarea prefixelor și a formațiilor prefixate.

Un capitol tratează problemele puse de scrierea derivatelor cu prefixe: situații în care se întîlnește scrierea cu cratimă a formațiilor prefixate sau completa separare a prefixului, succesiunea aceleiași consoane (consoane duble) și tipurile de variante grafice înregistrate în descrierea prefixelor.

Ultimul capitol se ocupă de originea prefixelor românești — care sînt de trei categorii: moștenite din latină, împrumutate din diverse limbi și apărute pe teren românesc —, relevînd etimologia multiplă a unor prefixe sau întărirea altora de straturi ulterioare. Capitolul explică prin varietatea surselor etimologice (ale ansamblului prefixelor și ale unor prefixe în parte) bogăția inventarului actual de prefixe. Se subliniază preponderența numerică a prefixelor neologice de circulație internațională și, dintre acestea, rolul deosebit al celor latino-romanice, care au reactivat și derivarea cu prefixe moștenite din latină.

În loc de concluzii, un tabel sinoptic grupează diverse caracteristici ale celor 86 de prefixe simple studiate în volum: aspecte formale ca părțile de vorbire formate (numărul și felul lor), clasele cuvintelor de bază și felul derivatelor (omogene / eterogene, simple / parasintetice); caracterul monosemantic sau polisemantic; numărul formațiilor analizabile luate în considerație (reprezentînd suma celor două cifre date la inventarul din monografia: numărul formațiilor din dicționarul de bază + numărul formațiilor adăugate din alte surse); productivitatea; originea.

Din păcate nu au putut fi incluse în tabel și datele referitoare la repartiția teritorială și stilistică. De asemenea nu s-a putut nota decît o caracterizare atemporală a prefixelor, considerate productive și slab productive, fără a surprinde dinamica productivității (distincția între productivitatea activă și cea încheiată, între productivitatea de dată îndelungată sau recentă).

★

26. Poziția derivării cu prefixe în ansamblul mijloacelor de formare a cuvintelor în limba română nu va putea fi definită decît după prezentarea tuturor celorlalte mijloace. Volumul de față se limitează la aprecieri necomparative cu alte procedee.

Privind numai rezultatele prefixării, după materialul luat în considerare, se constată că cele 86 de prefixe simple apar în 5 680 de formații analizabile, diversele prefixe avînd între 1 și 570 de formații de acest fel: la cele două extreme se situează *intro-*, *se-*, *tră-* cu cîte 1 formație și *în₋₁* cu 570.

Lista prefixelor cu cele mai puține formații (sub 10) cuprinde, pe lîngă cele 3 prefixe cu cîte 1 formație, încă 18 prefixe: *antre-*, *pot-*, *tă-*, *tra-*, *tre₋₂*, *vă-* și *văz-* cu cîte 2 formații, *par₋₁* și *pen-* cu cîte 3, *ento-* și *me-* cu cîte 4, *an₋₅* și *juxta-* cu cîte 5, *intru-*, *pod-* și *spre-* cu cîte 6, *că-* cu 7 și *o₋₁* cu 8. Lista prefixelor cu cele mai multe formații (peste 100) cuprinde, pe lîngă *în₋₁*, încă 17 prefixe: *ne₋₂* (449+), *des-* (395), *re₋₂* (338), *anti-* (281), *sub-* (222), *supra-* (198), *de₋₂* (195), *in₋₂* (194+), *pre-* (186), *contra-* (158), *para-* (153), *a₋₁* (141), *a₋₃* (135), *răs-* (124), *peri-* (123), *hiper-* (109), *con₋₂* (106); majoritatea lor sînt prefixe productive, dar *in₋₂* este neproductiv, iar *a₋₃* are o productivitate slabă, limitată la semicalcuri.

Formațiile analizabile avute în vedere aparțin unor diferite perioade, varietăți teritoriale și stilistice. Întrucît o mare parte din numărul total al acestor formații provine din materialul adăugat la prefixele neologice, aparținînd în special terminologiei tehnico-științifice moderne, compararea totalului de formații din sursele de bază cu cel al adaosurilor din alte surse este, în anumite limite, elocvent pentru dinamica reprezentării diverselor prefixe în limbă.

Rezervele sînt necesare deoarece, fără îndoială, diferențele sînt și de ordin sincron: în condițiile în care dicționarele de bază (DM și DLR) oferă, în primul rînd, formațiile generale în limbă, s-au adăugat formații mai ales la prefixele neologice din terminologia tehnico-științifică și la cele regionale. Pentru ultimele vezi *co₋₂* (4+15), *do-* (1+31), *iz-* (3+15) și *pro₋₂* (2+30). În ce privește prefixele neologice, două dintre ele, anume *apo-* și *cis-*, nu au nici o formație analizabilă în sursa de bază (DM), deci adaosurile — 17, respectiv 11 — se fac la zero; diferențe notabile se constată la următoarele prefixe: *a₋₃* (20+115), *anti-*

(45+236), *contra-* (40+118), *endo-* (4+32), *extra-* (8+34), *hiper-* (6+103), *hipo-* (5+76), *meta-* (9+70), *para-* (36+117), *peri-* (26+97), *sub-* (61+161), *super-* (6+61), *supra-* (47+151), *ultra-* (8+60).

Dinamica prefixării în ansamblu este în mod vizibil ascendentă. Inventarul prefixelor s-a îmbogățit continuu în cursul istoriei limbii române, fără a se înregistra nici o pierdere: există prefixe care au încetat să mai fie productive — alături de altele care nu au fost niciodată productive sau care au avut numai incidental o foarte slabă productivitate —, dar nu se cunoaște nici un prefix românesc cu toate formațiile ieșite din uz. În schimb, s-au adăugat mereu alte prefixe (împrumuturi și creații proprii), dintre care multe și-au demonstrat recent productivitatea.

Ponderea prefixării în limba română contemporană, cu deosebire în variantele cultivate, este mult mai mare decît în epocile anterioare și se poate prevedea o evoluție ulterioară în același sens. Bineînțeles, dezvoltarea prefixării nu implică în mod necesar sporirea numerică a inventarului de prefixe, ci se referă în general la sporirea inventarului de formații și în special la îmbogățirea acestuia prin forța creatoare a cît mai multor prefixe cu productivitate activă.

MONOGRAFIILE PREFIXELOR

A₋₁ (AD-)

Rudolf Geheeb, *Prothetisches a und s im Rumänischen*, în JAHRESBERICHT V (1898), 26—30; AUERBACH, v. 210—217; Finuța Asan, *Prefixul a- < lat. ad-*, în SMFC II 3—15.

1. Derivatele care prezintă prefixul *a*₋₁ se disting de c o m p u s e l e cu prepoziția *a* (prepoziția și prefixul avînd origine și sensuri comune, vezi mai jos § 5) prin imposibilitatea raportării la un grup sintactic firesc (vezi FC I 18—19).

Diverse construcții sintactice în care prepoziția *a* preceda de obicei un substantiv sau un adverb, rar un adjectiv, au dat naștere unor cuvinte compuse ca adverbele *acasă*, *ades(eori)*, *alături*, *alocuri*, *amînte*, *arar(eori)*, *arazna*, *aseară*, *asîlă* „în silă, fără plăcere” (FC I 216—218), substantivele *achindie*, *aleș*, *amurg*, *aprînz*, *avecernie* (*ib.* 115) sau, împreună cu un sufix, unor verbe compuse parasintetice.

La exemplele date în FC I, adăugăm următoarele cuvinte compuse întîlnite în izvoarele noastre (pentru a evita confundarea lor cu derivatele):

— adverbe: *adepreună* (DA), *adineauri*, *afund*, *alene*, *amînte* (*ib.*), *anevoie*, *anume*, *anușcînd* „mai înainte, nu prea de mult timp” (*ib.*), *aorea* (*ib.*), *apravăf* „alături, aproape” (DA ms.), *atocma* (DA), *auneori* (*ib.*); *avalma* (*ib.*), aici trebuie clasate de asemenea *aidoma* și *atevea* (neanalizabile), unde prepoziția *a* s-a combinat cu două cuvinte slave (вѣдомъ și ѣтъ, bg. ятъ), fără existență independentă în limba noastră;

— substantive: *amănunt* < prep. *a* + *mănunt* „mărunt”, *amiază*, provenit din *amiazăi* < lat. *ad mediam diem* sau din *a miază* (prepoziția cu sens temporal și substantivul cu înțelesul „mijloc”) și probabil *amnar* (cu varianta *aminar*), dacă provine din construcția *a minar[e]* (DLR);

— verbe (compuse parasintetice): *afuma*, *amina*, *asori* „a se încălzi la soare” (DA), *astăura* „a sta la pîndă (în staur = staul)” (*ib.*) și poate *alunga*, dacă provine din (*de-)**a lung*(ul), și *amuia* „a muia” (*ib.*), dacă e format de la (*a pune* sau *a băga*, *a lăsa* etc.) *a moi* „a pune (băga, lăsa etc.) într-un lichid pentru a se muia” (DLR s.v. *moi*).

Subliniem în mod special categoria verbelor compuse parasintetice cu prepoziția *a* intrucît la acestea e mai mare posibilitatea de confuzie cu prefixul *a*₋₁. În afară de exemplele date pînă aici, formate pe teren românesc, există și compuse cu *a* moștenite din latină, ca: *adevăr* (cf. FC I 27), *abia*, *afară*, *aici*, *apoi*, *aproape*, *atunci* (*ib.* 222) etc. sau împrumutate ca: *afrescă* < it. *a fresco*, *aparte* < fr. *à part* (la origine construcții cu prepoziția romanică *a*).

Derivatele cu prefixul *a*₋₁ trebuie deosebite și de variantele unor cuvinte care au un *a* p r o t e t i c. Această delimitare este dificilă, deoarece nu există unul sau mai multe criterii (de natură semantică sau fonetică) pe care s-ar putea baza diferențierea. Pe de o parte, prefixul și-a pierdut în multe cazuri posibilitatea de a modifica înțelesul bazei, putînd fi confundat, din acest motiv, cu *a* protetic, iar pe de altă parte condițiile apariției lui *a* protetic sînt deocamdată insuficient studiate (cf. Sextil Pușcariu, în DR I (1920—1921) 372; id., L.R. II 366).

Substantivele cu *a-* avind paralele fără *a-* de care nu se deosebesc din punct de vedere semantic — cum sînt: *alaur*, popular (DA), *alămîie*, *alătută*, învechit și popular (ib.), *apaos*, popular (ib.), *aurmă* (ib.) și poate *aspic* „levănțică”, regional, din numele științific al plantei [*Lavandula*] *spica*, probabil prin intermediul germ. *Spiek* „id.” (ib.) — nu au fost incluse în inventarul derivatelor, avind în vedere că nu avem formații certe în care prefixul *a-* să se fi atașat în românește, fără a copia vreun model, la un substantiv și să nu-i fi schimbat înțelesul (dealtfel numărul substantivelor derivate cu prefixul *a-* este foarte mic, vezi p. 35).

Situația verbelor e mai complicată decît cea a substantivelor, pentru că în cazurile în care verbele cu *a-* au același sens cu cele fără *a-* putem bănuși că inițial acest *a-* era un prefix care indica locul, direcția (de exemplu: *acoperi*, *acufunda*, *alătra*, *aluneca*, *amiroși*, *apipăi*, *avîrli*), începutul acțiunii (de exemplu: *amiji*), intensificarea acțiunii (de exemplu: *alingări*, *amăguli*) etc. și că ulterior și-a pierdut valoarea. Este posibil ca unele dintre verbele de acest fel (ca de exemplu (reg.) *amirui* „a ciștiga, a mirui” (DA), *apesti* „a întîrzia, a pesti” (ib.), (inv.) *apriimi* „a primi” (ib.), *asuna* „a suna” (ib.) etc.) să nu fie derivate, ci variante care au un *a* protetic, dar fiindcă nu există posibilitatea de a repartiza exemplele în cele două categorii (cu prefixul *a-* și cu *a* protetic), am cuprins în listele derivatelor toate verbele cu *a* atestate de izvoarele noastre. Ele trebuie privite însă cu toată rezerva.

Felul în care au luat naștere *aprumuta* „a împrumuta” (DA) și *aurma* „a miroși vînatul și a merge pe urma lui” (ib.) nu este sigur: primul poate fi derivat de la verbul *prumuta*, dar și compus parasintetic avind la bază locuțiunea adverbială *a prumut*, iar ultimul este fie derivat de la *urma* sau (parasintetic) de la *urmă*, fie derivat de la *aurmă* (unde *a* este poate protetic), dacă nu cumva *aurmă* este derivat postverbal de la *aurma* (atît *aurmă*, cît și *aurma* nu sînt date).

Delimitarea de cele două prefixe omonime: *a-*₂ < lat. *ab-* și *a-*₃ < gr. *α-* nu pune în general probleme, cu excepția unor exemple izolate.

1. Adjectivul *afocal* (din *sistem afocal*, sistem optic format din două (grupuri de) lentile așezate astfel încît focarul-imagini al uneia să coincidă cu focarul-obiect al celeilalte) prezintă un *a-* al cărui sens nu reiese din definiția citată și de aceea nu putem preciza dacă avem a face cu prefixul privativ *a-*₂ „(imaginea) nu e în focar” sau cu *a-*₁ care indică proximitatea, direcția.

2. Pentru verbul *abate*, în al cărui înțeles „a (se) îndepărta de la direcția apucată...” s-au contopit probabil sensurile prefixelor *ab-* și *ad-*, vezi discuția de la *AB-*, p. 44.

2. Prefixul *a-*₁ are varianta etimologică *ad-*, existentă într-un număr redus de cuvinte (vezi inventarul de la p. 35), moștenite sau împrumutate (vezi § 5).

3. În DM sînt înregistrate 86 de formații analizabile cu prefixul *a-*₁ la care se adaugă din alte izvoare 55 de formații:

acrescămînt Jur. (DER), *aculma* „a atîrna” (DA), *adjoncțiune* (DN²), *adoi* „a spune a două oară” (DA), *adorbital* (D. MED.), *adormita* (DA), *adrenal* (D. MED.), *adstrat* (DN²), *adulma* „a adulmea” (DA), *adupleca* „a îndupleca” (ib.), *afumega* (ib.), *agimba* „a umbra pe urmele cuiva, a gîmba” (ib.), *agrămădi* „a îngrămădi” (ib.), *alătra* „a lătra” (ib.), *alimba* „a descărca o parte din marfa de pe o navă... a limba” (DN²), *alimpit* „mort de foame, hămesit” (DA), *alingări* „a linguși, a lingări” (ib.), *aluniza* (DN²), *aluzi* „a se prosti” (DA), *amarinizare* „înstruirea echipajului unei nave pentru executarea serviciului și pentru obișnuirea cu viața la bord” (LFR²), *amăguli* „a măguli” (DA), *amăsurat* (DA ms.), *amiji* „a miji de ziuă; a ațipi” (DA), *amirui* (ib.), *amistui* „a mistui” (ib.), *amuța* „a întărita un cîine, a muța” (ib.), *anota* „a înota” (ib.), *anumăra* „a număra” (ib.), *apercepe* (ib.), *apesti* (ib.), *apipăi* „a pipăi” (ib.), *aplatiza* (DN²), *apreția* (DA), *apriimi* (ib.), *aprovare* „înclinare a unei nave către prova (= proră)” (DN²), *apuntare* „evoluție a unui avion prin care acesta se așază pe puntea unei nave” (ib.), *apupare* „înclinare a unei nave către pupă” (ib.), *apuți* „a percepe cu simțul

mirosului” (DA), *arăduce* „a se asemana, a răduce” (ib.), *ascruma* „a pface în scrum” (ib.), *asimți* „a simți adinc, întens, a medita” (ib.), *asoția* (ib.), *aspuma* „a face, a arunca spumă, a spuma” (ib.), *asta* „a sta lângă, alături de cineva sau de ceva” (ib.), *astăvi* „a se statornici, a rămînea într-un loc, a stăvi” (ib.), *astrăina* „a (se) înstrăina” (ib.), *astringe* „a strînge într-un loc” (ib. și: *astringător*, „astringent” Ursu, T. 154), *asumuța* „a întărita un cîine, a sumuța” (DA), *asuna* (ib. și: *asunătoare*, *asunet* ib.), *atăgîrfa* „a atîrna” (ib.), *atrîsta* „a intrîsta” (ib.), *aulma* „(despre animale) a simți prezența unui animal, a unui om etc., a ulma” (ib.), *avecina* „a (se) învecina” (DA ms.), *aveni* „(despre aluat) a dospî, a crește” (DA), *avorbi* (DA ms.).

Derivatele cu prefixul *a-*₁ sînt:

I verbe, analizabile în raport cu:

— un verb: *aclama* cf. *clama* „a striga, a chema cu voce tare” (DN²), *acoperi*, *adormi*, *aduce*, *adupleca* cf. *dupleca*, *alipi*, *amesteca*, *apărea*, *apăsa*, *apleca*, *astăvi*, *astringe*, *aveni* etc.; *adjudeca*, *admira*, *adopta*, *adsorbi*, *adulma*;

— un substantiv (formații parasintetice): *aborda*, *aclimatiza*, *acorda*, *aculma* cf. *culme*, *afina*, *alăpta*, *amarinizare* cf. *marină*, *aproviziona*, *astupa* cf. *stupă* „cîlți”, *avînta* etc.; *adăpa*;

— un verb și un substantiv: *acredita* „a deschide un credit, a credita”; a imputernici”, *acupla*, *agrămădi*, *alimba* cf. *limba*, *limb* „navă folosită în operații de limbare”, *aservi*, *așinti* etc.; *adnota*, *adumbri*;

— un adjectiv (formații parasintetice): *agrava*, *alina*, *aluzi* cf. *lud* „prost”, *amorți*, *amuți*, *anula*, *aplatiza*, *apropria*, *aproxima*, *asigura*, *atrîsta* etc.; *adapta*;

— un verb și un adjectiv: *asurzi*, *avecina*;

— un adverb (formații parasintetice): *achita* cf. *(a fi) chit*, *acomoda*;

— un numeral (formații parasintetice): *adoi*; *aduna*;

II substantive, analizabile în raport cu:

— un substantiv: *aconit*, *afabulație* cf. *fabulație* „id.”, *afacere*, *afiliație*, *aflux*, *apozîție*, *asentiment*; *adjoncțiune*, *adstrat*, *adverb*; (formații parasintetice) *aliteratie*, *apuntament*, *apuntare*, *apupare*, *asolament*;

— un adjectiv: *afluent* cf. *fluent* „curgător”; (formație parasintetică) *acalmie*;

— un verb (formație parasintetică): *acrescămînt* „drept prin efectul căruia partea unui moștenitor sau a unui legatar crește...”;

III adjective, analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *alungit*, *amăsurat*; *adorbital*, *adrenal*;

— un substantiv (formație parasintetică): *afemeiat*;

— un verb (formație parasintetică): *alimpit* cf. *limpi* „(mai ales despre cîini și pisici) a mîncea sau a bea sorbind cu limba”.

Nu au fost cuprinse în inventarul de mai sus următoarele cuvinte:

— verbul *atîrna*, a cărui etimologie e nesigură (cf. TRG, CIORANESCU; derivarea lui din *trn* „spin, mărăcină”, presupusă de DA, este greu acceptabilă din motive de ordin semantic);

— verbele: *acurge* „a sări într-ajutor” (DA) și *asezona* „a pune ingrediente într-o mîncare”; care sînt neanalizabile din punct de vedere semantic (primul a fost poate analizabil în limba mai veche), *astringent* și *administra*, al cărui sens numai cu greu ar putea fi pus în legătură cu *stringent* și *ministru* (*astupa* însă a fost luat în considerație, deoarece este analizat de către vorbitorii care îl cunosc pe *stupă* „fire de cinepă... dop de cîlți...”);

— adjectivele: *aboțit*, *acurmezis*, *amărat* și substantivul *alcustă*, existente în DA numai ca trimiteri la *boțit*, *curmezis*, *mărat* și *lăcustă*, dar nementionate (primele două și ultimul de DA, cel de-al treilea de DLR) la acestea din urmă; dealtfel, adjectivele par a fi compuse cu poziția *a*, iar substantivul, varianta a lui *lăcustă*, cu *a* protetic.

Cele mai multe dintre derivatele cu *a-*₁ sînt verbe (aproximativ patru cincimi); urmează, în ordinea descrescîndă a numărului de formații, substantivele și adjectivele.

Alicneală „*lihneală*” este probabil un abstract verbal de la *aligni* „*lihni*” (DA) și nu un cuvânt provenit din substantivul *lihneală*, iar *adumbră* (atestat la Budai-Deleanu, *Țiganiada*, București, 1953, p. 136) este mai curînd un derivat regresiv de la *adumbri*, decît un cuvînt format de la substantivul *umbră*, căci nu există nici un alt derivat românesc cu *ad-*. *Asudoare* (DA) are un *a* fie protetic, fie adăugat după *asuda*. *Amigdală* și *migdală* sînt dublete etimologice: ambii termeni provin pe căi diferite (primul prin franceză, ultimul prin slavonă) din gr. ἀμυγδαλή, lat. *amygdala*.

Formații semianalizabile: *abrevia* cf. *breviar*; *afirma* cf. *infirma*, *confirma*; *afix* cf. *prefix*, *infix*; *aglomera* cf. *conglomerat*, *glomerulă*; *anihila* cf. *nihilist*, *nihilism*; *aproba* cf. *reproba*; *aseleniza* (DN²) cf. *selen(o)-*; *asimila* cf. *simil(i)-*; *aspira* cf. *înspira*, *respira*; *asuda* cf. *sudoare*, *sudație*; *atenta* cf. *intenta*, *tentativă*; *avers* cf. *revers*, *verso*; *aviva* cf. *viv(i)-*; *adjura* (DA ms.) cf. *conjura*; *advers* cf. *invers*, *revers* etc.

4. Prefixul *a-* exprimă:

1) direcția (în) spre obiectul denumit de bază sau direcția acțiunii („încoace”, „asupra”, „spre”): *aborda*, *acosta*, *aculma*, *aduce*, *aduna*, *afluent*, *aluniza*, *apăsa*, *apleca*, *apuntare*, *apupare*, *atrage*, *avînta* etc.; preferința, înclinația pentru obiectul denumit de bază: *afemeiat*; proximitatea spațială, alăturarea („lingă”): *adorbital*, *adstrat*, *adverb*, *aliterație*, *apozitie*, *asta* etc.; indicator al apropierii: *alipi*;

2) dobîndirea însușirii denumite de bază: *adapta*, *afina*, *agrava*, *ajusta*, *alina*, *aluzi*, *amorți*, *amuși*, *anula*, *aplatiza*, *apropria*, *asigura*, *asurzi*, *atrasta* etc.; aproximarea însușirii denumite de bază: *alungit*;

3) transformarea în obiectul denumit de bază: *abrutiza*, *asceruma* sau într-un obiect asemănător cu acesta: *afina*;

4) acționarea asupra obiectului denumit de bază: *acorda*, *aprovizionă* etc. sau în calitatea pe care o are acest obiect: *acompania*, *asofia*;

5) utilizarea ca instrument a obiectului denumit de bază: *adăpa*, *alăpta*, *astupa* etc.;

6) producerea obiectului denumit de bază (dacă derivatul e raportat la substantiv): *aspuma*;

7) conformitatea cu obiectul denumit de bază: *aclimatiza*, *alinia*, *asorta*; aderarea la obiectul denumit de bază: *asentiment*;

8) trecerea dintr-o stare în alta, începutul unei acțiuni: *adormi* „a trece în starea de somn”, *adormita*;

Este posibil ca în *adormi* „a aduce pe cineva în starea de somn” prefixul să aibă rol gramatical de tranzitivizare a verbului.

9) intensificarea acțiunii denumite de bază: *aflux*, *asimți*.

Valoarea prefixului este neclară în: *acrescămînt*, *admira*, *adoi*, *adopta*, *adsorbi*, *afacere*, *alimpit*, *apărea*, *apuntament* etc.

Unele derivate au același sens cu cel al bazelor lor: *adupleca*, *afabulație*, *afrescă*, *afumega*, *agîmba*, *alêga*, *amesteca*, *amistui*, *amuța*, *anota*, *anumăra*, *aprețui*, *apuți*, *ărăduce*, *asemălui*, *asemăna*, *asfinți*, *astăvi*, *astîmpăra*, *asumuța*, *aulma* etc.

Vezi și cele spuse la § 1 despre verbele cu *a-* al căror înțeles nu e diferit de sensul bazelor.

Dintre valorile prefixului cel mai bine reprezentate sînt primele două.

5. Prefixul *a-* este moștenit din lat. *ad-*.

În latină *ad* era prepoziție și prefix. Ca prefix, lat. *ad-* are și varianta *a-* (*d* fiind eliminat înaintea unor grupuri de consoane: *asterno*, *ascendo* etc. sau asimilat de consoana inițială a bazei: *affigo*, *appono* etc.). Lat. *ad-* formează verbe: *adiungo*, *admitto* etc., mai puțin adjective (participii): *adesus*, *aduncus*, rar substantive: *affinis* etc. Principalele valori ale lui *ad-* sînt: apropierea, vecinătatea: *adsto* etc., mișcarea către un scop, direcția: *adeo*, *aduenio* etc., începutul unei acțiuni: *adugilo* etc., trecerea dintr-o stare în alta: *addormio*, *adoleasco* etc., acțiunea făcută în interesul subiectului — sens mediu: *accipio*, *aduro*, *adsimilo* etc. (cf. ERNOUT-MEILLET, S.V., LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L. G. I 253 — 254, II 219 — 221, ILR I 98 — 99, 102 — 106, D. BARBELENET, *Sur le sens moyen des composés formés avec ad en latin*, în *Mélanges linguistiques offerts à M. J. Vendryes*, Paris, 1925, p. 9 — 40). *A(d)* - s-a menținut în limbile romanice (cf. MEYER-LÜBKE, G. II 618, BOURCIEZ, E. 67 — 68, 198).

Româna l-a moștenit pe *ad* cu rol de prepoziție și de prefix.

Prepoziția *a* apare în textele vechi și e folosită și astăzi în unele graiuri cu principalele valori din latină: locală, temporală, instrumentală, modală, finală, la care s-au adăugat câteva funcții, singurele menținute în limba literară contemporană: exprimă direcția abstractă, asemănarea, servește la formarea unor construcții cu valoare de genitiv, precedă infinitiv (cf. GRAM. ROM. I 334 — 336). Existența prepoziției *a* a putut ajuta la întărirea prefixului *a-*.

Prefixul *a-* a fost moștenit prin cuvinte ca:

— (analizabile) *adăpa* < *adaquo*, *-are*, *adormi* < *addormio*, *-ire*, *aduce* < *adduco*, *-ere*, *aduna* < *aduno*, *-are*, *apleca* < *aplico*, *-are* etc. Verbele *aprinde* < *aprendo*, *-ere* și *apune* < *appono*, *-ere*, care circulă alături de bazele lor, *prinde* și *pune* (moștenite și ele), s-au depărtat atît de mult din punct de vedere semantic de acestea din urmă, încît pentru vorbitorii români sînt neanalizabile;

— (semianalizabile) *afla* < *afflo*, *-are*, *alege* (vezi observația de mai jos), *apăra* < *apparo*, *-are*, *așeza* < *assedio*, *-are*;

— (neanalizabile) *adăsta* < *adasto*, *-are*, *adăuga* < *adaugeo*, *-ere*, *ajunge* < *adiungo*, *-ere*, *ajuta* < *adiuto*, *-are*, *apropia* < *appropio*, *-are*, *așterne* < *asterno*, *-ere* etc.

Existența unui *a-*, urmaș al lat. *ex-* (cf. Em. Vasiliu, *Evoluția lat. ex-* în limba română, în SCL VI (1955), nr. 3 — 4, p. 239, 242), este indoelnică, pentru că nici un cuvînt românesc cu *a-* nu provine cu siguranță dintr-un termen latinesc cu *ex-*. *Asuda* și *astîmpăra* pot, eventual, avea ca etimon pe *exsudare* și pe *extemperare* (cf. REW 3076 și 3082), deși izvorul citat nu dă nici un corespondent romanice al cuvintelor românești, dar primul poate continua pe *assudare* (cf. CADE, S.V.), iar ultimul poate fi format în românește de la *stîmpăra*. *Aspuma*, considerat de DA ms. urmaș al lat. *exspumare* (inexistent în REW), este mai probabil derivat românesc de la *spuma* sau de la *spumă*. *Aiepta* „a arunca; a (se) îndrepta” (cuvînt neanalizabil) poate proveni din *ielectare* (cf. PUȘCARIU, S.V.), dar și din *adielectare* (cf. CADE, S.V.), *ascuși* este probabil rezultatul unei confuzii între **excolire* și **acutiare* (cf. DA, S.V.), *asmuși* continuă poate pe **exmucciare* (cu schimbare de conjugare, *ib.*) ori poate pe **ammoliare* (cf. CDDE, S.V.), *alege*, pe *eliger* (cf. TRDG, S.V.) sau pe *allegere* (cf. DA, S.V.), iar *aștepta*, pentru care s-a propus ca etimon lat. *exceptare* (cf. Rudolf Geheeb, *lucr. cit.*, p. 17), e mai curînd urmașul unui **asectare* (< *aspectare*, cf. DA, S.V.).

În epoca modernă prefixul *a* fost întărit prin derivate cu *a(d)*-împrumutate:

— din latină: *adnota* < *adnoto*, *-are* etc. *Adumbri* intră probabil și el în această categorie (cf. Al. Graur, în BL V (1937), 87; pentru *adumbră*, vezi cele spuse în nota de la p. 36);

— din franceză: *acalmie* < *accalmie*, *achita* < *acquitter*, *acupla* < *accoupler*, *adstrat* < *adstrat*, *ajusta* < *ajuster*, *aliterație* < *allitération*, *amenaja* < *aménager*, *aprovizionă* < *approvisionner*, *asorta* < *assortir* etc.

sau adaptate : *adjudeca* < lat. *adiudico*, -are, sprijinit și de fr. *adjuger*, *adsorbi* < fr. *adsorber*.

Uneori nu se poate preciza din ce limbă a fost împrumutat cuvîntul sau dacă au fost puse la contribuție mai multe surse :

— latină sau franceză : *adapta* cf. lat. *adapto*, -are, fr. *adapter*, *admira* cf. lat. *admiror*, -ari, fr. *admirer*, *adopta* cf. lat. *adopto*, -are, fr. *adopter*, *afabulație* cf. lat. *affabulatio*, fr. *affabulation*, *anula* cf. lat. *annullo*, -are, fr. *annuler*, *apozitie* cf. lat. *appositio*, fr. *apposition*, *aproxima* cf. lat. *approximo*, -are, fr. *approximer*, *aservi* cf. lat. *asseruio*, -ire, fr. *asservir* etc. ;

— franceză sau italiană : *aborda* cf. fr. *aborder*, it. *abbordare*, *acompania* cf. fr. *accompagner*, it. *accompagnare*, *acont* cf. fr. *acompte*, it. *acconto*, *acorda* cf. fr. *accorder*, it. *accordare*, *acosta* cf. fr. *accoster*, it. *accostare*, *afina* cf. fr. *affiner*, it. *affinare* etc. ;

— latină, franceză sau italiană : *aclama* cf. lat. *acclamo*, -are, fr. *acclamer*, it. *aclamare*, *acumula* cf. lat. *accumulo*, -are, fr. *accumuler*, it. *accumulare*, *afluent* cf. lat. *affluens*, fr. *afluent*, it. *afluente*, *agrava* cf. lat. *aggravo*, -are, fr. *aggraver*, it. *aggravare*, *apropria* cf. lat. *approprio*, -are, fr. *approprier*, it. *appropriare* etc. ;

— franceză, italiană sau germană : *acredita* cf. fr. *accréditer*, it. *accreditare*, germ. *akkreditieren*.

Alte derivate sînt semicalcuri :

— după franceză : *acrescămînt* cf. *accroissement*, *afacere* cf. *affaire*, *afrunta* cf. *affronter*, *alăpta* cf. *allaiter*, *alinia* cf. *aligner*, *alungit* cf. *allongé*, *aseca* cf. *assécher* etc. *Apărea* și *asocia* sînt fie împrumuturi din latină, cf. *appareo*, -ere și, respectiv, *associo*, -are, fie, mai curînd, calcuri după franceză, cf. *apparaître* și *associer* ;

— după germană : *aclimatiza* cf. *akklimatisieren*, *apercepe* cf. *apperzipieren* ;

— după franceză sau italiană : *afurca* cf. fr. *affourcher*, it. *afforcare*, *asigura* cf. fr. *assurer*, it. *assicurare*, *atrage* cf. fr. *attirer*, it. *attrarre* sau, mai puține, calcuri :

— după germană : *agrăi* cf. *anreden*, *ansprechen*, *amăsurat* cf. *angemessen*, *avorbi* cf. *anreden*, *ansprechen* ;

— după franceză : *afemeiat* cf. *efféminé* < lat. *effeminatus*.

Se observă că varianta *ad-* apare mai ales în împrumuturi.

Formații românești fără model străin sînt : *acoperi*, *acufunda*, *aculma*, *adoi*, *adormita*, *adupleca*, *afina*, *afumega*, *agîmba*, *agrămădi*, *alătra*, *alimpit*, *alina*, *alingări*, *alipi*, *aluneca*, *aluzi*, *amăguli*, *amesteca*, *amiși*, *amiroși*, *amirui*, *amistui*, *amorți*, *amuța*, *amuți*, *anota*, *anumăra*, *apăsa*, *apesti*, *apipăi*, *aprețui*, *apriimi*, *apuți*, *arăduce*, *ardica*, *ascruma*, *asemălu*, *asemăna*, *asemui*, *asfinți*, *asimți*, *astăvi*, *astrăina*, *astrînge*, *astupa*, *asumuța*, *asuna*, *asurzi*, *atăgîrța*, *aține*, *aținti*, *aulma*, *avecina*, *avînta*, *azvîrli*, poate și *alerga*, cuvînt neanalizabil, care ar putea fi format de la *larg*, folosit ca substantiv.

1. *Alega*, *apreția* și *aveni* nu sînt în mod sigur derivate pe teren românesc ; primul și ultimul pot fi moștenite < lat. *alligo*, -are și, respectiv, *aduenio*, -ire, iar cel de-al doilea este, poate, împrumutat < lat. *appretio*, -are.

2. Etimologia lui *adulma* este incertă : acest verb reprezintă probabil o modificare a lui *aulma*, după *adulmeca* (*aulma*, *adulma* și *adulmeca* sînt sinonime).

3. *Astremitate* „extremitate” a fost creat, după cit se pare, de Petru Maior (cf. URȘU, T. 154), prin înlocuirea lui *ex-*, la origine prefix, cu *a-*.

4. Cîteva verbe cu prefixul *a-*, de obicei arhaice sau/și regionale, au paralele cu *în-* în limba literară : *adupleca*-*îndupleca*, *afrunta*-*înfrunta*, *agrămădi*-*îngrămădi*, *anota*-*inota*, *atrîsta*-*întrîsta*,

avecina-*invecina* etc. *Agădui* (DA) a luat naștere prin înlocuirea silabei inițiale *în-* din *ingădui*, considerată prefix, cu *a-*. Astfel de exemple, ca și faptul că pentru „a deveni tînr” s-a format verbul *întineri* de la *tînr* cu prefixul *în-*, pentru „a deveni surd” există *asurzi* de la *surd* cu prefixul *a-*, iar pentru „a deveni mut” avem *amuți*, cu *a-*, și regional *înuți*, cu *în-*, îl fac pe S. Pușcariu să vorbească de o confuzie între *a-* și *în-*. Această confuzie ar avea ca punct de plecare sensul comun (local) al celor două prefixe (cf. DR I (1924-1926), 2, p. 693 și urm.).

Derivatele cu prefixul *a-* sînt atestate din secolul al XVI-lea : *acoperi* (*Psaltirea Hurmuzaki*, la ASAN, D. P. H. 209), *adormi* (*ib.*), *aduce* (*ib.*), *adormita* (*Psaltirea Scheiană*, în DA), *amesteca* (a. 1573, în CUV. BĂTR. I 22), *amorți* (PO 229), *amistui* (Coresi, în DLR, s.v. *mistui*), *amuți* (*Psaltirea Hurmuzaki*, la ASAN, D.P.H. 209), *apleca* (PO 183), *aprinde* (Coresi, în DA), *apuți* (*Psaltirea Hurmuzaki*, la ASAN, D.P.H. 209), *asemăna* (*Codicele Voronețean*, în DA), *astrăina* (*Psaltirea Hurmuzaki*, la ASAN, D.P.H. 209) etc.

De pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea se întîlnesc formații neologice, care se înmulțesc cu timpul : *asigurare* (a. 1671, la IORGA, S.N. 75), *adverb* (a. 1787, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 509), *aproximații* (cca 1820, la URȘU, T. 151) etc.

6. Temele la care se atașează prefixul *a-* sînt vechi ; foarte multe sînt moștenite din latină : *acoperi*, *adoi*, *adormita*, *afina*, *aluneca*, *amorți*, *amuți*, *apăsa*, *asimți*, *astupa*, *asurzi*, *aține*, *avînta* etc. ; mai puține sînt împrumutate din diverse limbi, slavă : *agrămădi*, *alipi*, *aluzi*, *amăguli*, *amiși*, *amiroși*, *apipăi*, *asfinți*, *aținti*, *azvîrli* etc., maghiară : *agădui*, *amirui*, *amistui*, greacă : *asigura* etc. Temă comună cu albaneza : *ascruma*. Cîteva teme sînt neologice : *aclimatiza*, *apercepe* etc., alte cîteva au origine nesigură : *agîmba*, *aulma* etc.

Remarcăm și faptul că unele cuvinte împrumutate sînt analizate prin teme moștenite : *adstrat*, *atrîsta* etc.

7. În limba contemporană nu se creează cuvinte noi cu *a-* ; prefixul *a-* a fost productiv în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, iar în perioada următoare puterea lui de derivare a scăzut treptat. Varianta *ad-* nu este productivă.

8. Multe dintre derivatele cu *a-*, atît formații vechi (*adormi*, *aduce*, *amesteca*, *apăsa*, *astupa* etc.), cît și neologisme (*achita*, *admira*, *adopta*, *aprovizionare* etc.) aparțin limbii comune. Unele sînt exclusiv literare și uneori limitate la o varietate a stilului tehnico-științific (medical : *adorbital*, *adrenal* etc., naval : *aprovare*, *apupare* etc.). Alte formații sînt regionale (fără ca prefixul să fie folosit cu precădere într-un anumit grai) : *acufunda*, *agîmba*, *agrăi*, *alătra*, *amirui*, *amuța*, *anumăra*, *apesti*, *astăvi*, *astrînge* etc.

9. Prefix compus : *apar-*, în verbul *aparține* (adaptare a fr. *appartenir* < lat. *appertinere*, **appartenere*, cf. REW 545, de la *tenere*), analizabil prin *a-*, *par-* și verbul *ține*.

A₂ vezi AB-

A₃ (AN₁)

GUȚIA, E. 157 ; FLOREA, P. N. passim.

1. Posibilitatea confuziei prefixelor *a₃* și *a₁* este exclusă, datorită faptului că ele se deosebesc prin origine și prin valorile semantice.

Asemenea confuzii sînt posibile însă între varianta *an₁* și prefixul *ana-* (*an₂*), care are unele valori semantice apropiate : ambele prefixe pot exprima opusul, contrariul.

Dacă o formație ca *anatoxină* „toxina tratată pentru a-și pierde proprietățile toxice și folosită la imunizarea organismului” ar putea fi analizată semantic drept „substanță fără toxine”, încadrarea ei rezolvându-se în primul rând prin criterii de ordin formal (nu e posibilă altă analiză formală decât *ana-* + *toxină*), formațiile cu *ana-* ar putea fi confundate cu cele în *an-* atașat la teme care încep cu un *a-*. De exemplu, *anabioză* „capacitate a unor organisme de a-și relua funcțiile vitale după o stare apropiată de moarte”, formație cu prefixul *ana-* de la *bioză*, s-ar putea analiza și prin *abioză* „stare lipsită de viață”, plus prefixul *a(n)-* privativ; etimologia și sensul cuvântului *anabioză* îl grupează însă printre formațiile cu *ana-*.

Varianta fonetică *an-* a prefixului *a-* se delimitează în general de varianta omonimă a prefixului *ana-* prin sens: spre deosebire de formațiile cu *an-*, negativ-privativ, cele cu *an-* variantă a prefixului *ana-* indică direcția (de jos în sus, în afară).

Dacă la o formație ca *anod* „electrod pozitiv” nu este posibilă nici o confuzie a lui *an(a)-* din componența ei cu *a(n)-*, alta este situația la *anion* „ion cu sarcină negativă care este atras de anod”, întrucât prima parte a definiției, referitoare la sarcina negativă, ar putea determina încadrarea greșită a acestei formații la *an-* privativ, deși avem a face aici cu *an(a)-* din *anod* (vezi partea a doua a definiției, în care e clară ideea de direcție și raportarea directă la *anod*).

2. *A-* are varianta *an-* înaintea temelor care încep cu o vocală (*anaciditate*, *anencefalie*, *anorganic* etc.) sau cu un *h* (*anhidru*).

În general, prefixul este neaccentuat, rar are și o variantă accentuată (cf. *ánost* DA și *ánóst*) explicabilă etimologic.

3. În DM sînt înregistrate 20 de derivate analizabile, la care se adaugă 115 din alte surse:

abacterian (D. MED.), *abiogeneză* (D. MED., DN²), *abiologie* (D. MED., DN²), *abiolic* (D. MED., DN²), *acalazie* (D. MED.), *acalculie* (ib.), *acardie* (ib.), *acarine* pl. Zool. (DER), *acatafazie* (D. MED.), *acelular* (ib.), *acianopsie* (ib.), *achinezie* (DER, D. MED., DN²), *acloropsie* (D. MED.), *acolorie* (ib.), *acopie* (ib.), *acranie* (D. MED.; și: *acraniate* Zool. DER), *acromaturie* (D. MED.), *acronic* Astron. (DN²), *adentație* (D. MED.), *adiaforeză* (ib.), *adinamic* (URSU, T.), *adogmatic* (și: *adogmatism* DN²), *afebril* (D. MED.), *afrazie* (ib.), *agenezie* (DER, DN²), *agenitalism* (D. MED.), *aglandular* (ib.), *aglobulie* (ib.), *agonadal* (ib.), *agrafie* (DER, DN²), *agranulocit* (D. MED.; și: *-oză* MDE), *aleucemie* (D. MED.), *aleucocitoză* (ib.), *alienie* (ib.), *amagnetic* (LTR²), *amecanic* s. n. Filoz. „psihic” (DA ms.), *amielinic* „lipsit de mielină” (MDE), *amimie* (DER, D. MED.), *amiotonie* (D. MED.), *amitoză* (ib.), *amorfognozie* (ib.), *anaciditate* (ib.), *anadrenism* (ib.), *anafrodiziac* (D. MED., DN²; și: *anafrodizie* D. MED.), *analgezie* (și: *-ic*, *-ină* D. MED., LTR²), *analgie* (D. MED.), *anazoturie* (ib.), *anecforie* (ib.), *anecoid* „fără ecou” (MDE), *anelectrotonus* (D. MED.), *anencefalie* (D. MED., DN²), *aneozinofilie* (D. MED.), *anepifizie* (ib.), *aneritropsie* (ib.), *anerosie* (ib.), *aneuploid* (ib.), *aneurină* „vitamina B₁” (MDE), *anhidemie* (D. MED.), *anhidroză* (DER, D. MED.), *anhormonie* (D. MED.), *aniconic* (DN²), *anisotropie* (D. MED., DN²), *anisostazie* Geofiz. (LTR²), *anistoric* (DA ms.), *anizotropie* Fiz. (DER, D. MED., LTR²), *anolonom(ie)* Mec. (LTR²), *anontichie* (D. MED.), *anoptic* (LTR²), *anovarie* (DER, D. MED.), *anovulație* (D. MED.), *anoxibioză* (D. MED.; și: *anoxibiotic* LTR²), *anuclear* (D. MED.), *apepsie* (DA, D. MED., DN²), *apepsinie* (D. MED.), *aperiodic* (DER, DN², LTR²), *apersonalizație* (D. MED.), *apetal(e)* Bot. (DER), *apinealism* (D. MED.), *aplacental* (ib.), *apirexie* Med. (DER), *aplastic* (D. MED.), *apneumatoză* (ib.), *apoetic* (DN²), *apolar* (și: *-itate* LTR²), *apolitic* (MDE), *apragmatism* (D. MED.), *apraxie* (GÁLDI, M. 152, D. MED.), *aprosexie* (D. MED.), *aprozodie* (ib.), *areflexie* (DER, D. MED.), *arinencefalie* (D. MED.), *asacrie* (ib.), *aseismic* (DN², LTR²), *asferic* (LTR²), *asilabie* (D. MED.), *asimbolic* (ib.), *asimptomatic* (ib.), *asinclitism* (ib.), *asineronic* (DN²; și: *asineron* LTR², *asineronism* D. MED.), *asinerie* (MDE), *asistolie* (DER, D. MED., DN²), *aspermie* (D. MED., DN²; și: *aspermatic* DN², *aspermatism* D. MED., DN²), *astatic* (LTR², URSU, T.), *asteatoză* (D. MED.), *astrofic* (DN²), *ataxie* (D. MED.), *atematic* (DN²), *atemporal* (DER, DN²; și: *-itate* DER), *atermic* (DA), *atipic* (D. MED.), *atireoză* (ib.), *atitroidism* (ib.), *atoxic* (DN²), *avirulent* (DER, D. MED.), *avital* (DA ms.).

Derivatele cu prefixul *a(n)-* sînt:

I s u b s t a n t i v e (majoritatea feminine), analizabile în raport cu:

— un substantiv: *agranulocit*, *aleucemie*, *analfabet*, *anazoturie*, *anovulație*, *apragmatism*, *aprozodie*, *asimetrie*, *atireoză* „lipsa tiroidei”, cf. *tireoză* „hiperfuncție a tiroidei” etc.; formații parasintetice: *acarine* „păsări fără carenă”, *acranie*, *aglobulie*, *alienie* „absența lienuului”, *anencefalie*, *anepifizie*, *anhormonie*, *anovarie*, *apatrid*, *apepsinie*, *asilabie* etc.;

— un adjectiv (formații parasintetice): *agenitalism*, *apinealism* „absența glandei pineale”, *asacrie* „absența osului sacru”;

— un verb (formații parasintetice): *acopie* „imposibilitatea de a copia un text”, *amimie* „incapacitatea de a mima”;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu:

— un adjectiv (marea majoritate): *aciclic*, *acromatic*, *adogmatic*, *afebril*, *amoral*, *anormal*, *apolar*, *apolitic*, *aseptic*, *asferic*, *avirulent*, *avital* etc.;

— un substantiv: *acotiledon*, *aton*; formații parasintetice: *agonadal* „lipsit de gonade”, *aniconic* „fără icoane”, *aplacental* „lipsit de placenta”.

Formații semianalizabile: *acefal* DN², URSU, T., cf. *cefalee*; *adinamie* DN², cf. *dinamic*; *aglosie* DN², cf. *glosită*, *diglosie*; *amorf*, cf. *polimorf*, *morfologie*; *anonim*, cf. *omonim*, *sinonim*; *anurie*, cf. *poliurie*; *apod*, cf. *miriapod*; *asonanță*, cf. *disonanță*; *ateism*, cf. *monoteism*; *atonie* „lipsă de tonus...” etc.

4. Prefixul are următoarele valori:

1) n e g a t i v - p r i v a t i v ă :

a) negația propriu-zisă (opusul, contrariul): *achinezie* „imobilitate” (cf. *chinezie* „mișcare”), *adogmatism* „sistem de gândire opus dogmatismului”, *anafrodiziac* „(substanță) cu efect contrar afrodisiacelor” etc.; *adinamic* (*adinamic este contrariu cu dinamic* a. 1845 la URSU, T.), *adogmatic*, *afebril*, *amoral*, *anistoric*, *apoetic*, *apolitic*, *aritmie*, *atermic* etc.;

b) absența sau insuficiența elementului denumit de bază: *acarine* „absența craniului”, *aglobulie* „reducerea numărului de globule roșii”, *alienie*, *anaciditate* „lipsă de aciditate în sucul gastric”, *anazoturie* „diminuarea sau suprimarea azoturiei”, *anencefalie* „lipsa sau reducerea encefalului”, *anerosie* „absența erosului”, *anhormonie* etc.; *acotiledon*, *agonadal*, *aplacental*, *aton* etc.;

Se poate remarca faptul că unele adjective derivate cu *a(n)-*, prin raportare la adjectivele temă, exprimă ideea de negație propriu-zisă, în timp ce raportarea la substantivul primar (de la care este derivat adjectivul temă) aduce în definiție ideea privativă: *afebril* „care nu este febril” sau „care este lipsit de febră”. Preferăm prima modalitate de analiză. Valoarea privativă a prefixului, cea mai bine reprezentată, apare mai ales la formațiile substantivale (dar și la unele adjective analizabile numai printr-un substantiv — alături de care nu există un adjectiv la forma pozitivă: *agonadal*, *aton* etc.).

2) d i f i c u l t a t e a, starea maladivă, incapacitatea, legate de cuvîntul bază: *acopie*, *afrazie* „dificultatea de a construi fraze”, *agenezie* „incapacitatea de reproducere biologică”, *agrafie* „imposibilitate de redare a ideilor prin scris”, *amimie*, *aprozodie* „monotonie a vorbirii”, *asilabie* „incapacitate de a forma silabe”, *asimbolic* „imposibilitatea de a înțelege simbolurile” etc.

5. Prefixul românesc *a(n)-* reprezintă la origine prefixul grecesc *á(v)-* (alpha priuatium), pătruns în română fie direct din greacă (în secolele

al XVIII-lea și al XIX-lea) fie, mai târziu, din franceză și din alte limbi moderne (începînd din secolul al XIX-lea).

În greacă, prefixul forma mai ales adjective: inițial, adjective desubstantivale de tipul *ámorphos* „fără formă” și apoi adjective care se opuneau adjectivelor simple (*ásophos* „neînțelept”). Puține cuvinte din greacă au pătruns în latina târzie. Limbile romanice preiau tipul în terminologia științelor și adaugă prefixul și la teme latinești (vezi MARCHAND, E. W. 93).

În greacă prefixul avea atât valoare negativă propriu-zisă (exprimarea contrariului), cât și valoare privativă (absența primitivului); cf. MIRAMBEL, L. G. 381—382. Ambele valori s-au transmis în limbile moderne (vezi TEKAČIĆ, G. I. III 147, ROBERT, S. V., MARCHAND, E. W. 93). La substantivele indicînd o stare maladivă, o dificultate etc. valoarea semantică se explică prin combinația dintre sensul temei, al prefixului și al sufixului substantival. Această valoare existentă în greacă s-a transmis și celorlalte limbi: cf. gr. *aphasia* „mutism”, *aphonia* etc. (cf. fr. *aphasie*, *aphonie*, rom. *afazie*, *afonie* etc.).

În greacă prefixul era accentuat sau neaccentuat, conform regulilor obișnuite de accentuare a cuvintelor (locul accentului depinzînd de numărul silabelor); compară exemple ca *ἀγράμματος* și *ἀνοστος*.

Împrumuturile românești intrate direct din greacă aparțineau limbajului cultivat și marea majoritate nu erau analizabile în română. O mică parte însă puteau fi (semi)analizate, deoarece cuvîntul bază circula în același mediu și uneori este înregistrat în același text. De exemplu: *anonim* Cantemir, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 392, 398, cf. gr. *ἀνόνημος* și *sinonim* id. *ib.* 404; *anévsplahnos* „crud, nemilos” Cantemir, la GÁLDI, M. 148, cf. gr. *ἀνεύσπλαγχνος* și *evsplahníe* „milă” GÁLDI, M. 186; *amáthie* „ignorantă” (a. 1787) GÁLDI, M. 143, cf. gr. *ἀμάθεια* și *mátema* „materie de învățămînt” (id. *ib.* 207); *agrámat* sau *agramát* „ignorant, incult” (înregistrat în 1853 în varianta etimologică *agramatos*) GÁLDI, M. 141, cf. gr. *ἀγράμματος* și *grammaticí* „gramatică”, *gramatie* „știință, literatură” GÁLDI, M. 194 etc.; *acatastásie* „lipsă de ordine” (a. 1785) GÁLDI, M. 137, cf. gr. *ἀκαταστασία* și *catástasis* „situație, poziție” cu varianta *catastásie* id. *ib.* 160 (a. 1798); *áchiros* „fără efect, nevalabil” (a. 1806) și varianta *ácheros* (a. 1794) GÁLDI, M. 137, cf. gr. *ἀχιρος* și *chíros* „valabilitate” id. *ib.* 165; *apráxie* „lipsă de experiență” (a. 1774) GÁLDI, M. 152, cf. gr. *ἀπραξία* și *praxíe*, variantă la *praxis* GÁLDI, M. 236 etc. Cu rare excepții, cuvinte de felul celor de mai sus nu s-au menținut în limbă, iar prefixul nu a devenit productiv pe teren românesc.

Marea majoritate a formațiilor cu *a(n)*- privativ ne-a venit prin intermediul limbii franceze (de obicei termeni științifici de circulație internațională), fără a se exclude posibilitatea etimologiei multiple. De exemplu: *amoral*, cf. fr. *amoral*, engl. *amoral*, it. *amorale*, germ. *amoralisch* etc.; *anaerob*, cf. fr. *anaérobie*, it. *anaerobio*, germ. *anaerob*, engl. *anaerobe*, rus. *анаεробный* < gr. *α-* + *ἀήρ* „aer” + *βίος* „viață”; *anormal*, cf. fr. *anormal*, lat. *anormalis*, it. *anormale*, germ. *anormal* etc.; *apolitic*, cf. fr. *apolitique*, it. *apolitico*, germ. *apolitisch*; *asimetrie*, cf. fr. *asymétrie*, it. *asimmetria*, engl. *asymmetry*, germ. *Asymmetrie* etc. < gr. *ἀσυμμετρία* etc. În unele cazuri, formațiile cu *a-* provin numai dintr-o altă limbă decît franceza (*aspermatic*, cf. germ. *aspermatisch*).

Formațiile cu *a-* privativ din limbajul științific au pătruns în limba română în prima jumătate a secolului al XIX-lea; vezi URȘU, T.: *anorganic* (a. 1830), *adinamie* (a. 1834), *atonie* (a. 1838), *atonic* (a. 1840), *adinamic* (a. 1842), *apetal* (a. 1848), *acromatic* (a. 1849), *acotiledon* (a. 1850) etc.

În stilul științific *a-* era destul de răspîndit în secolul trecut, fapt dovedit de existența formației *avertebrat* (a. 1852 și 1856) la URȘU, T., care calchiază (ca și *nevertebrat*) termeni conținînd prefixul *in-* (cf. lat.

inuvertebratus, fr. *invertébré* și germ. *Invertebraten*, engl. *invertibrate* etc.). Cuvîntul s-a încetățenit apoi cu prefixul *ne-*: *nevertebrat*.

6. Temele la care pot fi raportate formațiile în *a(n)*- sînt neologice (marea majoritate sînt greco-latine de tip savant și romanice), cu excepția lui *aniconic*, care poate fi analizat printr-un cuvînt de origine slavă.

7. Este greu de stabilit gradul de productivitate al prefixului *a(n)*- pe teren românesc, deoarece majoritatea formațiilor au corespondente în alte limbi. Pe lingă calcul *avertebrat*, unii termeni tehnici foarte speciali este posibil să fi fost creați în română, ca și unele cuvinte cu teme de largă circulație ca: *acronic*, *aniconic*, *apoetic*, *avital* etc. Numărul formațiilor cu *a(n)*- privativ este în continuă creștere mai ales prin împrumuturi din limbajul tehnic internațional (de exemplu *agramaticalitate* la Paula Diaconescu, în LL 1974, nr. 4, p. 640).

8. Derivatele cu *a(n)*- privativ sînt caracteristice stilului științific în general (științele naturii, medicină, filozofie), de unde au pătruns și în stilul beletristic și chiar în limba comună. De exemplu: *amoral*, *analfabet*, *anormal*, *asimetric* etc. sînt cuvinte cu o rază de circulație mai mare.

AB- (A-2, ABS-)

Rudolf Geheeb, *Prothetisches a und s im Rumänischen*, JAHRESBERICHT V (1898), 22—23; AUERBACH, V. 211; RIZESCU, P. N. 6—7.

1. Prefixul *ab-* are două variante etimologice: *a-*, în *abate* (variantă în același timp condiționată, *b* din prefix contopindu-se cu *b* inițial din temă), *aversiune*, și *abs-*, în *abstrage*, *abstinent*.

2. În DM sînt înregistrate 9 formații analizabile cu prefixul *ab-*, la care se adaugă din alte izvoare 13 derivate:

abaliena(țiune) (SCRIBAN), *abarticlar* „situat în vecinătatea unei articulații, fără a avea vreo legătură cu aceasta” (D. MED.), *abaxial* „situat în afara liniei axiale” (*ib.*), *abduce* „a apuca altă cale” (SMFC III 7), *abjudeca* (DN²), *ablegat* „trimis al papei” (DA; și: *ablega* „a îndepărta” SMFC III 7), *abnormal* „anormal” (URȘU, T. 139), *abocluzie* „lipsă de contact între dinții arcadei inferioare și cei ai arcadei superioare” (D. MED.), *aboral* „care e opus sau îndepărtat față de gură” (*ib.*), *abscrie* „a copia” (BL IV (1936), 194), *absoluțiune* „iertarea păcatelor din partea ierarhului” (DA), *absta* „a se lăsa de ceva, a se dezinteresa, a renunța” (BL IV 194), *abzice* „a demisiona”, „a renunța” (MAT. DIAL. I 155, PUȘCARIU, L. R. I 411), „a anula” (GLOS. REG.).

Nu am inclus în inventar următoarele cuvinte:
— substantivul *absolvent* și adjectivul *absurd*, formate cu *ab-* în limba de origine, dar neanalizabile din punct de vedere semantic în românește;
— verbul *aburca* „a se urca, a se sui cățărîndu-se”, a cărei etimologie este neclarificată (DA presupune că am avea a face cu un derivat al lat. *arbor*, iar CIORANESCU, că s-ar fi putut porni de la un lat. **aboricare*, dar dificultățile de natură fonetică pun sub semnul întrebării acest etimon).

Derivatele cu prefixul *ab-* sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *abaliena*, *abate*, *abduce*, *abjudeca*, *abjura*, *absorbi*, *abscrie*, *absta*, *abstrage*, *abține*, *abzice*;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *ablegat*, *abnegație*, *abocluzie*, *abscriziune*, *absoluțiune* (cf. *soluțiune* „dezlegarea, deznodămîntul unei probleme, unei chestiuni” CADE), *abuz*;

III adjective, analizabile în raport cu un adjectiv: *abarticlar*, *abaxial*, *abnormal*, *aboral* sau cu un participiu-adjectiv: *abrupt*.

Jumătate din numărul derivatelor sînt verbe; substantivele și adjectivele reprezintă fiecare aproximativ cîte un sfert.

Formații semianalizabile: *abdica* cf. *dedica*, *indica*; *aborigen* „băstinaș, autohton” cf. *origine*; *abroga* cf. *deroga*; *absent* cf. *prezent*; *abstinent* cf. *continent*, *pertinent*; *ablactare* (DN²) cf. *lact(o)-*; *aversiune* cf. *diversiune* etc.

3. Valorile prefixului *ab-* sînt:

1) îndepărtarea, separarea: *abarticlar*, *abaxial*, *abduce*, *abjudeca*, *abjura*, *aboral*, *absoluțiune*, *absta*, *abstrage*, *abține*, *abzice*; indicator al îndepărtării exprimate de bază: *abaliena*, *abnega*, *absciziune*;

2) trecerea de pe ceva pe altceva: *abscrie*;

3) absența, lipsa: *abnormal*, *abocluzie*;

4) intensificarea acțiunii exprimate de bază: *abrupt*, *absorbi*, *abuz*.

Derivatul *ablegat* are același sens cu baza sa.

După cum se vede, prima dintre valorile înșirate este mult mai bine reprezentată decît celelalte.

4. Prefixul *ab-* este un prefix neologic de origine latină.

În latină *ab* este prepoziție și prefix. Prefixul *ab-*, care apare și sub formele: *abs-*, înaintea consoanelor *c*, *t* (*abscondo*, *abstineo* etc.), *as-*, înaintea lui *p* (*asporto*, *aspello* etc.), și *a-*, înaintea de *m*, *u*, *b* (*amoueo*, *avello*, *abito* etc.), formează verbe, adjective și substantive. Sensurile lui principale sînt: îndepărtarea; absența, lipsa; terminarea, desăvîrșirea acțiunii (cf. ERNOUT-MEILLET, s.v., LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L.G.I 253—254, II 255—258, ILR I 97).

Româna a moștenit verbul *abscondo*, *-ere*, amintit mai înainte, care a devenit însă neanalizabil: *ascunde*. Un alt cuvînt moștenit, *abate* (<lat. *abbattere*), prezintă o situație mai complicată. Sensul lui „a (se) îndepărta de la direcția apucată . . .” (atestat din secolul al XVII-lea, cf. DA), greu de pus în legătură cu tema *bate*, este un rezultat al evoluției semantice din interiorul limbii române, avînd poate ca punct de plecare înțelesul „a da la o parte, a înlătura”, cu care se pare că este folosit lat. *abbattere* în Lex Salica (cf. *Thesaurus linguae latinae*, vol. I, col. 48). Cercetarea conținutului semantic al verbului pe care îl discutăm demonstrează că în cazul de față este foarte posibil să se fi contopit sensurile a două prefixe: *ab-* și *ad-* (cf. HEM 75). Deoarece în limba noastră nu există nici un derivat clar analizabil care să continue o formație latinească cu *ab-*, nu putem afirma că acest prefix a fost moștenit. În ce privește sensul „a culca la pămînt, a doborî” al lui *abate*, atestat în română tîrziu (începînd cu Alecsandri, cf. DA), trebuie să presupunem că el reprezintă un împrumut din franceză (cf. DA).

Ab- a fost împrumutat, în perioada modernă, direct din latină sau prin intermediul altor limbi (franceză, italiană, germană):

— din latină: *abduce* < *abduco*, *-ere*;

— din franceză sau latină: *abaliena* cf. fr. *abaliéner*, lat. *abalieno*, *-are*, *abjura* cf. fr. *abjurer*, lat. *abiuro*, *-are*, *abnegație* cf. fr. *abnégation*, lat. *abnegatio*, *abrupt* cf. fr. *abrupt*, lat. *abruptus*, *absciziune* cf. fr. *abscission*, lat. *abscissio*, *absoluțiune* cf. fr. *absolution*, lat. *absolutio*;

— din franceză, latină sau italiană: *abuz* cf. fr. *abus*, lat. *abusus*, it. *abuso*;

— din franceză, latină sau germană: *ablegat* cf. fr. *ablégat*, lat. *ablegatus*, germ. *Ablegat*.

Abjudeca și *absorbi* reprezintă adaptări la limba română, primul al lat. *abiudico*, *-are*, ultimul al fr. *absorber* sau al lat. *absorbeo*, *-ere*.

Următoarele formații sînt semicalcuri:

— după franceză sau latină: *abstrage* cf. fr. *abstraire*, lat. *abstraho*, *-ere*; *abține* cf. lat. *abstineo*, *-ere*, fr. *s'abstenir* (*abs-* fiind înlocuit cu *ab-*, mai obișnuit în românește);

— după latină sau germană: *abnormal* cf. lat. *abnormis*, germ. *abnorm*;

— după germană: *abscrie* cf. *abschreiben*, *absta* cf. *abstehen*, *abzice* cf. *absagen*.

Pentru *abarticlar*, *abaxial*, *abocluzie* și *aboral* nu am găsit corespondente în dicționarele limbilor străine consultate, ceea ce duce la concluzia că aceste derivate au fost poate create de specialiști în interiorul limbii române. Nu este însă exclus ca ele să existe și în alte limbi (întrucît bazele de la care sînt formate circulă în franceză, engleză, germană etc.) și să nu fie înregistrate în dicționare.

Formațiile moștenite sînt atestate, după cum e firesc, în limba română veche: *ascuns* (*Psaltirea Scheiană*, în DA), *abate* (Varlaam, *ib.*). Împrumuturile și semicalcurile apar din primele decenii ale secolului al XIX-lea: *absorbție* (a. 1821, la URȘU, T. 139), *absorbi* (a. 1830, la CLOSE, D. 269), *abuz* (a. 1831, id. *ib.*) și se înmulțesc pe la mijlocul acestui secol: *abnegație* (Negruzzi, în DA), *ablega* (a. 1862, în SMFC III 7), *abnormal* (a. 1862, la URȘU, T. 139) etc.

5. Temele la care se atașează prefixul *ab-* sînt în majoritatea cazurilor neologice. În semicalcuri apar de obicei teme moștenite din latină: *abscrie*, *absta*, *abstrage*, *abține*, *abzice*.

Se poate remarca și faptul că unele cuvinte împrumutate sînt analizate de asemenea prin teme moștenite: *abduce*, *abjura*, *abrupt*.

Prefixul este puțin productiv.

6. Cele mai multe dintre formațiile cu *ab-* aparțin limbii literare: unele sînt cuvinte de uz general (de exemplu: *abrupt*, *absorbi*, *abține*, *abuz* etc.), altele au o întrebuițare mai restrînsă (de exemplu, cele din terminologia medicală: *abarticlar*, *abaxial*, *abocluzie*, *aboral*, *absciziune*, din domeniul juridic: *abaliena*, *abjudeca*, din teologie: *absoluțiune* etc.). Cîteva formații sînt regionale (*absta*, întilnit în Bucovina, *abzice*, în Transilvania și Bucovina).

ABS- vezi AB-

AD- vezi A₁

AM- vezi ÎN₁

AN₁ vezi A₃

AN₂ vezi ANA-

AN₃ vezi ANTI-

AN₄ vezi EN-

AN₅ vezi ÎN₁

ANA- (AN₂)

1. Prefixul *ana-* are varianta *an₂*, în combinație cu o temă care începe cu o vocală (*anion*, *anod*).

În derivate, *ana-* are un accent secundar pe prima silabă: *âna*. Numai în rare cazuri, găsim varianta *aná-*, cu accentul (principal) pe a doua silabă, în exemple ca *anális* (inv.; semianalizabil) sau *anáfură*, *aná-poda* (neanalizabile); vezi p. 47.

Pentru delimitarea de prefixul *an-* în formații ca *anabioză*, *anion*, vezi *A₋₃* (*an₋₁*), p. 39–40.

2. În DM sînt înregistrate 7 derivate analizabile, la care se adaugă 5 derivate din izvoare:

anafază (D. MED.), *anageneză* Biol. (DN²), *anaseism* Geofiz. (LTR²), *anavenin* (D. MED.), *anavirus* (ib.).

Formațiile cu *ana-* sînt:

I substantive, analizabile în raport cu un substantiv: *anabaptism*, *anafază*, *anageneză*, *anaseism*, *anastigmatism* Fiz., *anastrofă*, *anatoxină*, *anavenin*, *anavirus*, *anion* Chim.;

II adjective, analizabile în raport cu un adjectiv: *anacronic*, *anastatic* Fiz.

Formații semianalizabile: *anabioză* (DER, DN²), cf. *simbioză*; *anabolism*, cf. *catabolism*, *metabolism*; *anaclinal* (LTR²), cf. *sinclinal*; *anacronic*, cf. *diacronic*; *anafilaxie*, cf. *profilaxie*; *anaforă* (DA), cf. *diaforă*; *anaforeză* (DER, DN², LTR²), cf. *cataforeză*; *anagramă*, cf. *diagramă*; *analiză*, cf. *cataliză*; *analog*, cf. *omolog*; *anamneză* (DER, DN²), cf. *catamneză*; *anamorfism* (LTR²), cf. *catamorfism*; *anamorfoză*, cf. *metamorfoză*; *anaplastie*, cf. *plastic*; *anastaltic* (DN²), cf. *peristaltic*; *anatomie*, cf. *dihotomie*; *anod*, cf. *catod*.

Cele mai multe derivate semianalizabile cu *ana-* se raportează la formațiile corespunzătoare cu *cata-*, în mai mică măsură și la formații cu *dia-*.

3. Prefixul *ana-* are următoarele valori:

1) opoziția, inversarea („în sens contrar”): *anaclinal* „calitatea unui element geografic de a fi înclinat în sens contrar sensului de înclinare a celorlalte straturi”, *anagramă* „inversarea ordinii literelor unui cuvînt pentru a obține un altul”, *anastrofă* „inversarea ordinii obișnuite a cuvintelor într-o propoziție”, *anatoxină* „toxina care se întrebunțează la imunizarea organismului” etc.;

2) repetarea, restabilirea unei situații („din nou”): *anabaptism* „sectă religioasă ai cărei adepți erau botezați din nou la vîrstă adultă”, *anabioză* „revenire la viață a unor organisme, după o întrerupere a funcțiilor vitale”, *anageneză* „regenerarea țesuturilor vii, distruse accidental” etc.;

3) mișcarea de jos în sus sau în afară: *anaseism* „undă seismică, a cărei primă deplasare se produce dinspre epicentru spre exteriorul regiunii epicentrale”, *anion*, *anod* etc.

În cazul unor derivate, valoarea prefixului este mai puțin clară: *anabolism*, *anastatic*.

4. *Ana-* este un prefix neologic de origine grecească (*ἀνά*). El a pătruns în limba română prin împrumuturi directe din greacă sau, într-o etapă mai veche, prin intermediul slavonei; alte împrumuturi provin din latină, din limbile romanice, în special din franceză (uneori chiar pe mai multe căi):

(analizabile) *anastrofă* (mai vechi, *anastrofi*) — fr. *anastrophe* (gr. ἀναστροφή);

(semianalizabile) *anatoxină* — fr. *anatoxine*, *analog* — ngr. ἀνάλογος, lat. *analogus*, fr. *analogue*;

anatomie — fr. *anatomie*, it. *anatomia*, lat. *anatomia*;

(neanalizabile)

(*a*) *nafură* — v.sl. *анафора*, gr. ἀναφορά (vezi și dubletul semianalizabil *anaforă* „raport făcut domnitorului”);

anapoda — ngr. ἀνάποδα „pe dos” (la origine „cu picioarele în sus”);

anasarcă — ngr. ἀνασάρξ, fr. *anasarque*.

Cele mai vechi derivate cu prefixul *ana-* (neanalizabile și semianalizabile) pot fi găsite în scrieri din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea: (*a*) *nafură* (*Șapte taine*, a.1645, în DA), *anapoda* (Zilot, *Cron.*, în DA), *anasarcă* (*Meșteșugul doftorii* ... ms. din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la URSSU, T.), *anatomie* (a. 1790, la URSSU, T.).

Derivate analizabile sînt atestate abia în secolul al XIX-lea.

Valorile prefixului *ana-* sînt aceleași ca și în limba din care provin împrumuturile românești. În franceză, *ana-* (împrumut din greacă) are sensurile „de jos în sus” (*anaglyphe*), „în urmă” (*anachorète*), „în sens contrar” (*anaphylaxie*), „din nou” (*anabaptiste*) (cf. ROBERT, s. v.). Pentru greacă, unde găsim aceleași valori, vezi BAILLY, s. v., SOPHOCLES, s.v., GÁLDI, M. 146.

Varianta de accentuare *aná-* (vezi p. 45) reproduce accentul prefixului grecesc (*ἀνά-*).

5. Temele la care se atașează prefixul sînt neologice, în special de origine latino-romanică, cu excepția lui *anavenin* (temă moștenită).

6. *Ana-* este un prefix slab productiv (prin semicalcul *anavenin*). Derivatele aparțin stilului științific (în special terminologiei științelor fizice și medicale).

AND(I)- vezi ANTI-
ANDO- vezi ENDO-
ANT- vezi ANTI-

ANTE-

Ana Canarache, *Prefixele ante- și anti-*, în SMFC II 17–23.

1. Prefixul *ante-* este confundat uneori cu paronimul său *anti-*, din motive de ordin fonetic (vezi discuția de la p. 49). Formațiile greșite în care *ante-* are sensul impropriu „împotriva...” au fost cuprinse în inventar alături de celelalte derivate cu *ante-*, avîndu-se în vedere exclusiv forma lor.

Prefixul *ante-* are o variantă *ant-*, prezentă numai în adjectivul semianalizabil *antum* (finala *-um* e urmașa unui sufix latinesc, cf. ILR I 143), împrumutat din limba franceză (*anthume*), unde a fost creat cu intenții glumete ca antonim al lui *posthume* (<lat. *postumus*, cf. LAROUSSE, s.v.).

2. În DM sînt înregistrate 10 derivate analizabile, la care se adaugă 35 din alte izvoare:

antearistotelic (DA), *antecalcul* (INF. BUC. 1958, nr. 1488, 1/7, la Ana Canarache, *lucr. cit.*, p. 19 și: *antecalcula* Florica Dimitrescu, în LR XI (1962), nr. 4, p. 397, *antecalculat* id. *ib.*, nr. 2, p. 132, *antecalculație* LTR², DER, DN²), *antecambrian* Geol. (LTR²), *antecameră* (ib.), *antecapitalist*, „împotriva orînduirii, concepției etc. capitaliste” (JORDAN, LRA 27 și: *antecapitalism* id. *ib.*), *anteclimax* Geobot. (LTR²), *antecostient* (Măiorescu, în DA), *antecorp* (Limba română corectă. *Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, lucrare colectivă, coordonator Vasile Breban, București, 1973, p. 187), *antecreștin* (DA), *antecreuzet* Met. (LTR²), *Antecrist* „dușman al lui Cristos; fals Mesia; om nelegiuit, sclerată” (COSTINESCU, D. Almaș-M. Mancaș, la Ana Canarache, *lucr. cit.*, p. 23 și: *Antehrist*, *Antehirs* HEM 1232), *antecuirasă* (LTR²), *antefanariot* (George Murnu, *Studiu asupra elementului grec antefanariot în limba română*, București, 1894),

anteflexiune, „îndoire, aplecare înainte a unui organ sau a unei părți dintr-un organ” (D. MED.), *antefocar* (LTR²), *antegardă* (DA), *antehelix*, „proeminență a pavilionului urechii, situată înainte de helix” (D. MED.), *antehipofiză* (ib.), *anteluptător*, „persoană care activează în primele rinduri, care se află în fruntea unei mișcări etc.” (DA), *antemergător* (I. Rizescu, în SMFC I 14), *antemuri* s. m. pl. „zidurile dimprejurul unei cetăți” (COSTINESCU), *antenuptial* (id. ib., DN²), *antepat* (DER), *antepiață*, „spațiu liber situat înaintea unei piețe publice” (LTR¹), *antepicior*, „segment al piciorului reprezentat de tarsul anterior, metatarsiene și degete” (D. MED.), *antepori* (LTR², DN²), *antepost* (Barițiu, la Ana Canarache, lucr. cit., p. 18), *antepunere* (IORDAN, STIL. 21 și: *antepune*, *antepus*), *anterotor* (LTR²), *antestator* (ib.), *antestepă* (ib., DER, DN²), *antetitlu* (DER, DN²), *anteveni*, „a ieși înaintea cuiva” (COSTINESCU și: *antevenire* id. ib.), *antezid* (D. MED.), *anteziuă* (I. Rizescu, în SMFC I 14).

Derivatele cu prefixul *ante-* sînt:

I s u b s t a n t i v e :

1. comune, analizabile în raport cu un substantiv comun: *antebraț*, *antecalcul*, *antedeviz*, *antehipofiză*, *antemăsurătoare*, *antepori*, *anteproiect*, *antetren*, *antetrupită*, *antevorbitor*, *anteziuă* etc.;

2. proprii, analizabile în raport cu un substantiv propriu: *Antecrist*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *antearistotelic*, *anteconștient*, *antecreștin*, *antediluvian*, *antefanariot*, *antenuptial*, *antepenultim*;

Unele formații sînt substantive și adjective totodată, analizabile în raport cu un substantiv care este și adjectiv: *antecapitalist*, *antemergător*.

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *antedata*, *antepune*, *anteveni*.

Cele mai multe formații sînt substantive; categoria verbelor este foarte puțin numeroasă.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *antebelic* cf. *interbelic*, *postbelic*; *antecedente* pl. cf. *precedente*; *antemeridian* (și: *antemeridial* COSTINESCU) cf. *postmeridian*; *antenați* pl. „cei născuți înaintea noastră” (COSTINESCU) cf. *natal*, *nativ*; *anteversie* (D. MED.) cf. *retroversie* etc.

Nu au fost luate în considerație următoarele formații: *antefix*, „ornament așezat la marginea inferioară a acoperișului de olane al unei case”, *antestatură*, „șanțuire mică făcută apei care impresoară un lagăr, o cetate” (COSTINESCU), deoarece nu sînt analizabile din punct de vedere semantic în limba noastră, și *anteplanat* (LTR²), al cărui sens nu reiese din izvor.

3. Valoarea proprie a prefixului *ante-*, este a n t e r i o r i t a t e a :

a) s p a ț i a l ă („situat înaintea...”, „partea dinainte a...”, „înainte, în față”): *antebraț*, *antecameră*, *anteflexiune*, *antepicior*, *anterotor*, *antestator*, *antetitlu*, *antetren*, *antetrupită*, *anteveni* etc.;

b) t e m p o r a l ă („existent, efectuat, manifestat etc. înaintea...”, „înainte, mai devreme”): *anteconștient*, *antedata*, *antedeviz*, *antediluvian*, *antemăsurătoare*, *antenuptial*, *anteproiect*, *antevorbitor* etc.

Uneori alături de aceeași bază (dar în contexte diferite) prefixul indică fie anterioritatea spațială, fie pe cea temporală: *antepenultim*.

1. Pe lângă adjective, prefixul are de obicei valoare temporală, rar și valoare spațială (niciodată numai valoare spațială).

2. De cele mai multe ori cuvintele-bază exprimă noțiunea la care se face referirea în stabilirea raportului de anterioritate: *antearistotelic*, *antecreștin*, *antepiață*, *antepori*, *antestepă* etc. În mai puține cazuri baza exprimă noțiunea pusă în raport (de anterioritate) cu o alta, neexprimată: *anteflexiune*, *anteluptător*, *antemergător*, *antemuri*, *antepune*, *anteveni*.

3. Unele derivate cu prefixul *ante-* intră în opoziție cu derivate formate cu *post-*, ca, de exemplu: *antecalculație-postcalculație*, *antedata-postdata*, *antediluvian-postdiluvian*, *antepune-postpune*.

În câteva formații *ante-* are sensul impropriu „în contra, împotriva” datorită confuziei cu prefixul paronim *anti-* (vezi discuția de mai jos, p. 49): *antecapitalist* (și: *antecapitalism*), *antecorp*, *Antecrist*.

4. *Ante-* este un prefix neologic de origine latină, care a pătruns în limba română, prin împrumuturi, fie, mai rar, direct din latină, fie, de cele mai multe ori, din limbile romanice, în special din franceză. Iată câteva exemple: *antemeridian* < lat. *antemeridianus*; *antepenultim* < lat. *antepaenultimus*; *antecambrian* < fr. *antécambrien*; *antediluvian* < fr. *antédiluvien*; *anteflexiune* < fr. *antéflexion*; *antenuptial* < fr. *antenuptial*, *anterotor* < fr. *antérotor* etc.

Antemuri este o adaptare a it. *antemurale*.

Folosit în latina clasică cu funcție de adverb, prepoziție (cf. ERNOUT-MEILLET, s.v.) și de prefix cu care se formau verbe și adjective (de ex.: *antecapio*, *antemeridianus*, *antepotens* etc., cf. ILR I 102, 99), întrebuintarea lui *ante-* s-a extins în latina postclasică și tîrzie la formarea substantivelor (de ex.: *anteludium*, *antecenium*, *antepassio* etc., ib., p. 98). În limbile romanice prefixul *ante-* este împrumutat pe cale savantă (cf. MEYER-LÜBKE-PIEL, G.F. 148-149, TEKAČIĆ, G.I. III 177).

Unele formații reprezintă calcuri sau, mai rar, semicalcure:

— după model francez: *antebraț* — cf. *avant-bras*; *antecuirasă* — cf. *avant-cuirasse*; *antegardă* — cf. *avant-garde*; *antepori* — cf. *avant-port*; *antepost* — cf. *avant-poste*; *anteproiect* — cf. *avant-projet*; *antestepă* — cf. *avant-steppe*; *antetitlu* — cf. *avant-titre*; *antetren* — cf. *avant-train* etc.;

— după model german: *anteluptător* — cf. *Vorkämpfer*; *antevorbitor* — cf. *Vorredner*; *anteziuă* — cf. *Vortag*;

— după termeni existenți în mai multe limbi: *antepiață* — cf. fr. *avant-place*, germ. *Vorplatz*, engl. *ante-square*.

Pe teren românesc, fără model străin, potrivit izvoarelor de care dispunem, par a fi formate derivatele: *antecalcul* (*antecalcula* etc.), *anteconștient*, *antedeviz*, *antefanariot*, *antepat*, *antetrupită*, *anteveni* etc.

Cîteva formații cu *ante-*, avînd sensul „împotriva...”, provin din derivate cu *anti-*, ca urmare a unei confuzii existente între cele două prefixe. Această confuzie, împrumutată odată cu derivatele în *ante-* și *anti-*, s-a accentuat în română datorită unor fapte de natură fonetică: pe de o parte *e* neaccentuat este rostit adesea *i*, iar pe de altă parte, ca o reacție la această modificare, unii vorbitori îl înlocuiesc pe *i* cu *e*, considerîndu-l pe acesta din urmă mai „cult” (avem deci a face cu un hiperurbanism fonetic, cf. IORDAN, LRC 27, 195). Așa se explică *antecapitalist* și *antecorp*, mai rar folosite decît *anticapitalist* și *anticorp* din care provin, *Antehrist* și *Antehîrs*, variante populare ale mai vechiului *Antihrist* (< sl. *anūtihristū* < gr. *ἀντιχριστος*, cf. DA) și *Antecrist*, paralelă a neologicului *Anticrist*, modificare românească a acestuia din urmă sau împrumut < fr. *Antéchrist*. În unele cazuri, un derivat cu *ante-* sau *anti-*, împrumutat, a putut fi „corectat” în limba noastră ca urmare a analizei lui semantice. Astfel, *antecameră* și *antedata* au fost refăcute din it. *anticamera*, fr. *antichambre* și, respectiv, fr. *antidater* ori din formele românești, mai apropiate de cele originare și frecvent folosite, *antecameră*, *antidata* (*antedată*, înregistrat de DN² și a cărui apariție nu e datată, este și el probabil refăcut din fr. *antidate*, cum cred autorii dicționarului citat, sau poate format regresiv de la *antedata*). Toți acești factori (externi și interni) lămuresc existența perechilor: *antecameră-anticameră*, *antecapitalist-anticapitalist*, *Antecrist-Anticrist* (*Antihrist*), *antecorp-anticorp*, *antedata-antidata*, *antediluvian-antidiluvian* (URSU, T. 148), *antemeridian-antimeridian* (DA) etc.

Încă din latină, datorită faptului că *i* scurt se confunda ușor cu *e* închis, *ante-* și *anti-* apar unul în locul celuilalt. Astfel se întîlnesc: *antigradus*, „treaptă anterioară, pregătitoare”, *antiscius*, „cel ce știe de mai înainte” etc. (în loc de *ante...*) și (în latina tîrzie) *Antechristus* (în loc de

Anti..., cf. Ana Canarache, *lucr. cit.*, p. 22). Din latină confuzia a trecut și în limbile romanice, după cum demonstrează exemple ca: fr. *Antéchrist, antichambre, antidater* etc., it. *antibraccio, anticamera, antimeridiano, antivedere* „visione anticipata” etc., sp. *Antecristo, antifaz* „mască” (id. ib.).

Derivatele cu prefixul *ante-* încep să fie atestate în limba noastră de pe la 1830, fiind mai frecvente în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, de exemplu: *antecameră* (Eliade Rădulescu, 1831, la CLOSE, D. 271), *antebraț* (a. 1843, la URȘU, T. 148), *antedeluvian* (a. 1845, id. ib.), *Antecrist* (COSTINESCU), *antemeridian* (id. ib.), *antemuri, antenușial, anteveni, anteconștient, antepost* etc. Formele populare *Antehrist* și *Antehârs*, probabil mai vechi, nu pot fi datate.

5. Prefixul *ante-* se atașează în limba noastră atât la teme vechi (latinești moștenite: *anteveni*, neogrecești: *antefanariot, antepat, slave: antetrupită*), cât și la teme neologice (*antecalcul, anteconștient, antedeviz*). El este puțin productiv.

6. Formațiile cu *ante-* aparțin limbii literare (stilurilor științifice, publicistic și administrativ).

Unele dintre cuvintele cu acest prefix sînt astăzi învechite sau mai rar folosite decât sinonimele lor formate cu prefixul *pre-* sau cu elementul de compunere *avan-*: compară în acest sens pe *antemergător, antenușial, anteziuă* cu *preemergător, prenupțial, preziuă* și pe *antegardă, anteport, antepost* cu *avangardă, avanport, avanpost (antecambrian, antecalculat și precambrian, precaculat)* circulă în egală măsură). În schimb, unele derivate cu *ante-* au înlocuit compuse mai vechi formate cu *înainte-*, ca, de exemplu, *antepune, față de înainte-pune* (pentru care vezi FC I 210).

ANTI- (ANT-, AN-₃, ANDI-, AND-)

JORDAN, LRA 194—195; Ana Canarache, *Prefixele ante- și anti-*, în SMFC II 17—23.

1. Prefixul *anti-* este confundat uneori cu paronimul său *ante-*, din motive de ordin fonetic (vezi discuția de la ANTE-, p. 49). Formațiile greșite în care *anti-* are sensul impropriu „înaintea...” au fost cuprinse în inventar alături de celelalte derivate cu *anti-*, avîndu-se în vedere exclusiv forma lor (dealtfel unele dintre ele s-au impus în limba literară sub acest aspect).

2. Prefixul *anti-* are următoarele variante: variantele condiționate rare *ant-*, prin eliziune, înaintea unor teme care încep cu o vocală (*antacid* „substanță care reduce sau neutralizează a c i d i t a t e a sucului gastric” D. MED., *antarctic* „situat într-o regiune opusă celei arctice”, *antemetice* D. MED., *antepileptic* „medicament contra epilepsiei” COSTINESCU, *antinion* „punct opus in ionului” D. MED., *antonim*, cf. *sinonim* etc.) și *an-*₃, prin haplogogie, în fața unei teme care începe cu silaba *te* (exemplu unic: *antermit* „insecticid folosit împotriva t e r m i t e l o r” LTR¹), și variantele învechite *andi-* și *and-*, cu pronunțare neogrecescă, al doilea și cu eliziune (*andispasmatică* PISCUPEȘCU, o. 257, *andartic* Cantemir, în DA, s.v. *antarctic*).

1. Elidarea vocalei finale a prefixului în fața unei teme cu inițială vocalică nu e obligatorie existînd formații ca *antialergic, antienzimă, antiinfecțios, antiuman* etc. și *antiacid, antiemetice*, paralele ale derivatelor *antacid, antemetice*.

2. Menționăm și varianta de accent *anti-* prezentă în formația semianalizabilă *antifon* (pronunțare învechită a lui *antifón*¹, pentru care vezi p.52) și în regionalismul neanalizabil *antiste* (pentru care vezi nota de la p. 55).

3. În DM sînt înregistrate 45 de formații analizabile cu prefixul *anti-*, la care se adaugă din alte izvoare 236 de derivate:

antiacid (D. MED.), *antiadrenergic* (ib.), *antiaglutină* (ib.), *antialbuminat* (ib.), *antialergic* (ib., LTR²), *antiamerican* (DA MS.), *antianafilaxie* (D. MED.), *antianemie* (ib.), *antianexionist* (LR X (1961), nr. 4, p. 296), *antianofelian* (CONTEMPORANUL, 1958, nr. 614, 7/1), *antianticorpi*, pl. „substanță care neutralizează acțiunea anticorpilor” (D. MED.), *antiapoplectic* (COSTINESCU), *antiarămire* (LTR²), *antiaristocratic* (JORDAN, LRA 194), *antiară* (CONTEMPORANUL, 1959, nr. 648, 8/1), *antiastmatic* (COSTINESCU), *antiaterogen* (D. MED.), *antiatom* (DER și: *antiatomic* DN²), *antiavxocrome*, pl. (LTR²), *antibalansor* (ib.), *antibenzopirină* (ib.), *antiblastic* (D. MED.), *antiblenoragic* (URȘU, T. 148), *antiboreal* (COSTINESCU), *antiburghez* (JORDAN, LRA 194), *anticabinet* (COSTINESCU), *anticabraj* (LTR²), *anticălcăr* (ib.), *anticanceros* (D. MED.), *anticanonice* (DA), *anticapitalist* (DN²), *anticarcinogen* (D. MED.), *anticataliză* (LTR², DN²), *anticataral* (DN²), *anticaustică* (LTR²), *anticarcinogen* (D. MED.), *anticataliză* (LTR², DN²), *anticelogen* (D. MED. și: *anticelogeneză* LTR²), *antichimic* (LTR², DN²), *anticiumal* (URȘU, T. 148), *anticivic* (COSTINESCU), *anticuizator* (DA), *anticlor* (LTR², DN²), *anticoagulant* (LTR², DER, D. MED.), *anticodon* (D. MED.), *anticoeror* (LTR²), *anticolageneză* (D. MED.), *anticoliner-gic* (ib.), *anticolinersterezic* (ib.), *anticolonialist* (LR X (1961), nr. 4, p. 296), *anticomplementar* (LTR²), *anticomunism* (DER, DN² și: *anticomunist* DN²), *anticonepșional* (DER, D. MED.), *anticonformism* (CINEMA VIII (1970), nr. 4, p. 21/1), *anticongelant* (DER), *anticonvulsivant* (LTR², D. MED.), *anticorodal* (LTR²), *anticorosiv* (DER), *antirepuseul* (LTR²), *anticeștin* „împotriva creștinismului”, (DA și: *anticeștinesc* ib.), „dinaintea creștinismului” (JORDAN, LRA 195), *antieriptogamic* (LTR²), *antieristianism* (DA), *antieritică* (ib.), *antiercurte* (COSTINESCU), *antidata* (DA), *antidecapant* (DER), *antideflagrantă* (LTR²), *antidemocratic* (DA), *antidepresiv* (D. MED.), *antidiabet* (ib. și: *antidiabetic* ib.), *antidiabetogen* (ib.), *antidialectic* (DA MS.), *antidiareic* (D. MED.), *antidiazotal* (LTR²), *antidifteric* (DN²), *antidifuzor* (D. MED.), *antidiluvian* (URȘU, T. 148), *antidinatron* (LTR²), *antidisurie* (D. MED.), *antidiuretic* (ib. și: *antidiureză* ib.), *antidominantă* (LTR²), *antidrog* (CL XVIII (1973), nr. 1, p. 24), *antidromic* (D. MED.), *antidumping* (DN²), *antielectron* (DER), *antiemetice* (D. MED.), *antiemorooidal* (URȘU, T. 148), *antiendotoxină* (D. MED.), *antienzimă* (LTR², DER, D. MED.), *antiepileptic* (LTR²), *antioxantematic* (DA MS.), *antifading* (LTR²), *antifazat* (ib.), *antifebril* (DA și: *antifebric* URȘU, T. 148), *antifebrină* LTR², DER, DN²), *antiferoelectric* (DER), *antiferomagnetice* (ib.), *antifeudal* (SMFC III 3), *antifibrinolizină* (D. MED.), *antifilm* (CINEMA V (1967), nr. 4, p. 19), *antifilozofic* (DA), *antifizic* (COSTINESCU), *antifiziologic* (DA MS.), *antifloculant* (LTR²), *antiflogistic* (URȘU, T. 149), *antifolic* (D. MED.), *antiformin* (ă) (LTR², D. MED.), *antifricțiune* (LTR²), *antigaz* (ib.), *antiger* (ib.), *antigerminativ* (D. MED.), *antiglobulină* (ib.), *antigonadotrofic* (ib.), *antigrecesc* (DA), *antigrizu* (DA MS. și: *antigrizutos* LTR²), *antihalo Fiz.* (LTR², DER), *antihelmințic* (LTR², DER, D. MED.), *antihemolizină* (D. MED.), *antihemoragie* (DN², D. MED.), *antiheparină* (D. MED.), *antihistaminic* (LTR², DER, D. MED.), *antihitlerist* (DN²), *antiholerice* (ib.), *antihormon* (LTR², DER, DN², D. MED.), *antiimago* (D. MED.), *antiinerustant* (LTR²), *antiinductare* (ib. și: *antiinfecțios* LTR²), *antiintellectualism* (DN² și: *antiintellectualist* ib.), *antiinvezină* (LTR²), *antiisostatic* (ib.), *antiistorism* (DN²), *antiimbătrînit* (LTR²), *antijoc* (LR XII (1963), nr. 1, p. 77), *antijunimism* (DN² și: *antijunimist* ib.), *antijurnal* (CONTEMPORANUL, 1969, nr. 3, 3/7), *antilatinit* (DA MS.), *antilegal* (CADE), *antileucemic* (D. MED.), *antileucotoxină* (ib.), *antiliberal* (DA), *antilitic* (D. MED.), *antilocat* (LTR²), *antiluetic* (LTR², DER, DN²), *antimalaric* (LTR², DER, DN²), *antimason* (JORDAN, LRA 195), *antimaterie* (DER și: *antimaterialist* DA MS.), *antimetitice* (DA), *antimetabolă* (DN²), *antimetabolit* (D. MED.), *antimilitarism* (DN² și: *antimilitarist* DA), *antiministerial* (DA), *antimilitic* (DER, D. MED.), *antimoral* (COSTINESCU), *antinatural* (SMFC II 21), *antinefretic* (DA), *antineologismomanie* (JORDAN, LRA 195), *antineutrino* (DER), *antineutron* (ib.), *anticolinic* (D. MED.), *antinodal* (LTR²), *antinosologism* (D. MED.), *antinucleu* (DER), *antion* (JORDAN, LRA 195), *antioxigen* (LTR², DER), *antipaludic* (DER), *antipapă* (DN² și: *antipapism* ib.), *antiparalelogram* (LTR²), *antiparazit* (ib. și: *antiparazit* ib.), *antiparlamentar* (DA), *antiparticulă* (DER, D. MED.), *antipatriot* (ib. și: *antipatriotic* ib.), *antiperistaltic* (DN² și: *antiperistaltism* DER, D. MED.), *antiperthit* (LTR²), *antipestilențial* (URȘU, T. 149), *antiplasmină* (D. MED.), *antipoetic* (DA), *antipol* (LTR² și: *antipolară* ib.), *antipolitic* (DA), *antipopular* (DN²), *antiprincipale* (atestat la pl. LTR²), *antiprogresist* (DN²), *antiproton* (DER, D. MED.), *antiprotrombină* (D. MED.), *antipublic* (SMFC II 20), *antiputrid* (DA), *antirahitic* (DA MS.), *antirasist* (GRAUR, T. 256), *antirațional* (DA MS. și: *antiraționalist* ib.), *antirăzboinic* (DN²), *antirenină* (D. MED.), *antirepublican* (DA), *antirevoluționar* (ib.), *antireumatismal* (DN²), *antirevanșard* (LR X (1961), nr. 4, p. 296), *antirevizionist* (ib.), *antirezonanant* (LTR² și: *antirezonanță* ib.), *antirômân* (DA), *antiscorbucic* (ib.), *antisecretor* (D. MED.), *antiser* (LTR², DER), *antisifilitic* (DA), *antisimetric* (DER și: *antisimetrie* LTR²), *antisocial* (DA și: *antisocialist* ib.), *antisolar* (LTR², DER), *antisoporic* (DA MS.), *antisopistic* (DA MS.), *antispastic* (DER, DN², D. MED.), *antispumant* (LTR², DER), *antistatic* (D. MED.), *antisubmarin* (CL XVIII (1973), nr. 1, p. 24), *antisufiu* (LTR²), *antiserpuire* (ib.), *antșoc* (DN²), *antitalent* (LR XII (1963), nr. 1, p. 77), *antitermic* (LTR², DN²),

antiletanic (DN²), *antitific* (ib.), *antitireotrop* (D. MED.), *antitiroidian* (LTR², DER, D. MED.), *antiton* (LTR²), *antitragus* (D. MED.), *antitripsină* (ib.), *antitrombină* (ib.), *antitromboplastină* (ib.), *antituberculos* (LTR²), *antitusiv* (LR XI (1962), nr. 4, p. 397), *antiînşari* (SCINTEIA, XLV (1975), nr. 10276, p. 4/7), *antiuman* (IORDAN, LRA 195 şi: *antiumanitar* DN², *antiumanism* ib.), *antiunionist* (DA), *antivenin* (D. MED.), *antiviaţă* (CINEMA V (1967), nr. 4, p. 19), *antivibrator* (LTR²), *antivirus* (LTR², D. MED.), *antivitamine*, pl. (ib.), *antivoal* (LTR²), *antivomitiv* (DN²).

Derivatele cu prefixul *anti-* sînt:

I a d j e c t i v e (multe folosite frecvent şi ca substantive), analizabile în raport cu:

— un adjectiv (adesea folosit şi ca substantiv): *antialcoolic*, *antiderapant*, *antifascist*, *antiinfecţios*, *antinevralgic*, *antiparlamentar*, *antipopular*, *antirabic*, *antireligios*, *antisemit*, *antiseptic*, *antisocial*, *antituberculos*, *antivomitiv* etc.;

1. Adjectivele derivate (mai ales cele din domeniul farmaceutic) sînt întrebunţate ca substantive în mai mare măsură decît bazele lor (compară în acest sens pe *antialergic*, *antiinfecţios*, *antinicotinic*, *antiputrid*, *antitermic* etc. cu *alergic*, *infecţios* etc.).

2. Foarte des adjectivele-bază sînt derivate cu sufixe de la substantive.

— un substantiv: *anticar*, *antifading*, *antigaz*, *antisufiu*, *antişoc*, *antitanic*, (*becuri*) *antiînşari*; (parasintetice) *anticiumal*, *antitusiv*;

Formaţiile raportabile la un substantiv sînt invariabile; ele pot fi considerate ca făcînd parte dintr-o categorie intermediară între adjective şi substantive folosite apozitional.

II s u b s t a n t i v e :

1. comune, analizabile în raport cu un substantiv comun: *anticatod* „piesă de metal aşezată în faţa catodului...”, *anticiclon*, *anticorp*, *antilogaritm*, *antimilitarism*, *antineutron*, *antipapă*, *antitalent*, *antiteză*, *antitoxină* etc.;

2. proprii (în majoritate nume de munţi), analizabile în raport cu un substantiv propriu (de cele mai multe ori de asemenea oronim): *Anti-atlas* (SMFC II 19), *Antibalcani* (ib.), *Anticaucaz* (ib.), *Antiliban* (ib.), *Antitaurus* (ib.); *Antihrist* (*Anticrist*);

Numele geografic *Antarctica* este adjectivul *antarctic* trecut într-o altă categorie gramaticală.

III v e r b e , analizabile în raport cu un verb: *antidata*.

Numărul adjectivelor este mai mare decît cel al substantivelor (între care nume proprii sînt foarte puţine); în categoria verbelor a fost înregistrat un singur exemplu.

Formaţii s e m i a n a l i z a b i l e : *antibiogramă* (DER, DN², D. MED.), cf. *bio-*, *-gramă* etc.; *antibiotic*, cf. *bio-*; *anticlinal*, cf. *sinclinal*; *antifon*¹ „vers din psalmi care se repetă de către două coruri sau două voci ca şi cînd şi-ar răspunde unul altuia” şi *antifon*² „corp plastic care se pune în ureche pentru a o apăra împotriva zgomotelor intense”, cf. *fon(o)-*; *antigel*, cf. *congela*, *geliv* „care se poate dezagrega la îngheţ şi la dezgheţ”; *antimeridian* (DA), cf. *postmeridian*; *antinomie*, cf. *-nomie*; *antipatic*, cf. *simpatic*; *antipod*, cf. *-pod*; *antizimic* „(substanţă) care împiedică fermentaţiile” (DN²), cf. *zimo-*; *antonim*, cf. *sinonim* etc.

1. În *antifag* „substanţă care distruge bacteriofagii” (D. MED.), tema *-fag* reprezintă prescurtarea lui *bacteriofag*, iar în *antigen* „substanţă care determină producerea de anticorpi” (ib.), *anti-* este prescurtarea lui *anticorpi*.

2. Nu a fost luat în consideraţie cuvîntul *antimoniu*, întrucît, după cît se pare, nu conţine prefixul *anti-*; formaţiile *antabuse* „medicament folosit împotriva abuzului de alcool” şi (minerale de) *antistress* „minerale deosebite de mineralele de stress”, înregistrate în LTR², au fost lăsate la o parte deoarece, după cum reiese din izvorul citat, aceste cuvinte nu sînt româneşti.

4. Valoarea proprie a prefixului *anti-* este o p o z i ţ i a (prefixul *anti-* avînd ca antonim pe *pro-*₂). În această valoare generală se disting următoarele nuanţe semantice ale prefixului:

a) „împotriva, contra unor corpuri, fenomene, procese etc. de obicei dăunătoare, cu efecte supărătoare, a unei boli”: *antiacid*, *anticataliză*, *antidumping*, *antiferment*, *antigaz*, *antiger*, *antiîmbătrînitor*, *antimălurire*, *antinevralgic*, *antirabic*, *antiscorbutic*, *antişoc*, *antitermic*, *antitoxină* etc., „a unor concepţii, sisteme (de gîndire, social-politice etc.), moduri de organizare, atitudini etc.”: *anticlerical*, *antifascist*, *antiguvernamental*, *anti-junimism*, *antimonarhic*, *antinaţional*, *antipartinic*, *antipatriotic*, *antirăzboinic*, *antireligios*, *antistatal*, *antitrinitar* etc., „(rar) a unor persoane (izolate sau în grup)”: *Antihrist* (*Anticrist*), *antigrecese* (cf. IORGA, L. I 233), *antisemit* etc.;

Sensul de „opozitie” include aici de cele mai multe ori şi ideea de reacţie împotriva fenomenului, procesului etc. numit de cuvîntul-bază. Cu această valoare *anti-* are ca sinonim pe *contra-*.

b) „opus (în spaţiu), aşezat în faţa”: *antarctic*, *anticatod*, *anticentru*, *antipol*, *antitragus*, *Antiatlas*, *Antiliban* etc.;

c) „opus ca structură, rol, proprietăţi, direcţie, înţeles etc., contrar, invers”: *anticiclon*, *antifrază*, *antilogaritm*, *antiparalel*, *antiparticulă*, *antiperistaltic*, *antisimetric* etc.;

d) „neconform cu ceea ce se înţelege de obicei prin cuvîntul de bază, lipsit de calităţile care se cer, neautentic, fals”: *antiartă*, *antiestetic*, *antişoc*, *antijoc*, *antijurnal*, *antipapă*, *antipublic*, *antitalent* etc.

În cîteva formaţii *anti-* are sensul impropriu „înaintea...”, datorită confuziei cu prefixul paronim *ante-* (vezi discuţia de la ANTE-, p. 49): *anticabinet*, *anticameră*, *anticreştin* „dinaintea creştinismului”, *anticurte*, *antidata*, *antidiluvian*, *antimeridian*.

5. *Anti-* este un prefix de origine grecească, provenit din prepoziţia ἀντί „contra; în faţa; în loc de”, folosită şi ca element derivativ.

Cf. MIRAMBEL, L. G. 380.

Din (neo)greacă *anti-* a fost împrumutat de latină, slavă şi de limbile moderne.

Pentru limba franceză vezi A. Rey, *Un champ préfixal: les mots français en anti-*, in „Cahiers de lexicologie” XI (1967), nr. 2, p. 37–57.

În limba noastră, cuvintele cu *anti-* au pătruns în epoci diferite, din limbi diferite. Începînd din secolul al XVI-lea şi pînă pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, diferite scrieri româneşti atestă termeni cu *anti-* mai ales religioşi, ştiinţifici, administrativi, împrumutaţi din (neo)greacă fie direct, fie, de cele mai multe ori, prin intermediul slavonei ori, mai rar, al latinei. De exemplu, formaţii neanalizabile: *antipat* „proconsul” *Codicele Voroneţean* < ngr. ἀνθύπατος „id.”, *antimis* „bucată de pînză folosită ca aşternut pentru potir, care poate ţine loc de altar” a. 1588, în DA, cf. v. sl. *antimisü* „id.”, gr. ἀντιμύσιον, *antidot* Cantemir, în DA, cf. gr. ἀντίδοτον, lat. *antidotum*, *antifarmac* „antidot” id. ib. < gr. ἀντιφάρμακον „id.” etc.; formaţii semianalizabile: *antifon*¹ Dosoftei, la HEM 1232, cf. v. sl. *antifonü* „id.”, gr. ἀντίφωνον etc.; formaţii analizabile: *andartic* Cantemir, în DA < gr. ἀνταρτικός, *Antihrist* Noul Testament 1648, la HEM 1232, cf. v. sl. *anütihristü*, gr. ἀντιχριστός etc. Spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului următor se mai întîlnesc, rar, împrumuturi din neogreacă (formaţii neanalizabile): *anticris*

„anticritică” Șincal, în DA < gr. ἀντικρισις; *andipricon* „schimb al unui imobil dotat” a. 1815, la GÁLDI, M. 147 < ngr. ἀντίπροικον etc., dar apar și cuvinte care au putut fi luate atât din neogreacă, cât și din latină sau dintr-o limbă modernă (semianalizabile): *antipod* a. 1795, la URȘU, T. 149, cf. ngr. ἀντίποδες, lat. *antipodes*, it. *antipode*, fr. *antipode*; *antifloghistic* a. 1816 și *antiflogistic* a. 1849, id. *ib.*, cf. ngr. ἀντιφλογιστικός, it. *antiflogistico*, fr. *antiphlogistique*; *antispazmotie* a. 1839, id. *ib.*, cf. ngr. ἀντισπασμωδικός, fr. *antispasmodique* ori numai dintr-o limbă modernă (formații analizabile): *antiseptic* a. 1831, id. *ib.* < fr. *antiseptique*; *anticritică* a. 1839, la A. Canarache, *lucr. cit.*, p. 19 < germ. *Antikritik*. După 1840 numărul cuvintelor provenite din limbile moderne, mai ales din franceză, crește considerabil: *antiacid* a. 1848, la URȘU, T. 147 < fr. *antiacide*, *antiepileptic* a. 1848, id. *ib.* 148 < fr. *antiepileptique*, *antipestilențial* a. 1848, id. *ib.* 149 < fr. *antipestilentiel*, *antiscorbutic* a. 1848, id. *ib.* < fr. *antiscorbutique*, *antiputrid* a. 1852, id. *ib.* < fr. *antiputride*, *antiblenoragic* a. 1859, id. *ib.* 148 < fr. *antiblénorrhagique*, *antiapoplectic* a. 1870, COSTINESCU < fr. *antiapoplectique*, *antiastmatic* a. 1870, id. *ib.* < fr. *antiasthmaticque*, *antiboreal* a. 1870, id. *ib.* < fr. *antiboréal* etc. În ultima parte a secolului trecut și în secolul nostru inventarul derivatelor cu prefixul pe care îl discutăm se îmbogățește continuu, atât datorită împrumuturilor și calcurilor, cât și datorită creațiilor românești fără model străin. Iată câteva exemple:

împrumuturi:

- din franceză: *antiaerian* < *antiaérien*, *anticomunism* < *anticomunisme*, *antiderapant* < *antidéraptant*, *antimilitarism* < *antimilitarisme* etc.;
- din italiană: *antipolitic* < *antipolitico* etc.;
- din germană: *anticataliză* < *Antikatalyse* etc.

Adesea, fiind vorba cu precădere de termeni ai limbajului științific care circulă în mai multe limbi, este greu de precizat sursa împrumutului: *antiauxochrome*, cf. fr. *antiauxochromes*, germ. *antiauxochromen*, engl. *antiauxochromes*; *anticatod*, cf. fr. *anticathode*, germ. *Antikathode*, engl. *anticathode*, rus. *анткатод*; *anticlor*, cf. fr. *antichlore*, germ. *Antichlor*, engl. *antichlore*; *antiferment*, cf. fr. *antiferment*, germ. *Antiferment*, rus. *антифермент*; *antilogaritm*, cf. fr. *antilogarithme*, germ. *Antilogarithm*, engl. *antilogarithm*; *antiparalel*, cf. fr. *antiparallèle*, germ., engl. *antiparallel*, rus. *антупараллель*; *antitoxină*, cf. fr. *antitoxine*, engl. *antitoxin*, rus. *антитоксин* etc.;

calcuri:

- după franceză: *antibalansor* (cf. *antibalançant*), *anticreștin* „împotriva creștinismului” (cf. *antichrézien*), *antiîmbătrânitor* (cf. *antivieillesseur*) etc.;

— după rusă: *antipartinic* (cf. *антупартиний*), *antistatal* (cf. *антгосударственный*) etc.

Întrucît multe dintre temele derivatelor, împrumutate și ele, sînt folosite în mod curent în românește, nu se poate spune cu toată siguranța care exemple reprezintă creații ale vorbitorilor limbii noastre. După cît se pare, au apărut fără model străin: *anticentru*, *anticiumal*, *antiistorism*, *antiunimism*, *antilatinist*, *antimaterialist*, *antimălurire*, *antimuncitoresc*, *antiom*, *antipopular*, *antirăzboinic*, *antiromân*, *antiînșari*, *antiunionist*, *antiviață* etc.

Formațiile explicabile prin confuzia dintre prefixele *anti-* și *ante-* (vezi discuția de la ANTE-p. 49) sînt și ele fie împrumuturi și calcuri: *anticabinet*, cf. fr. *anticabinet*; *anticameră*, cf. it. *anticamera*, fr. *antichambre* (și *antișambă* la Budai-Deleanu, cf. ROSETTI — CAZACU — ONU,

LR I 494); *anticurte*, cf. fr. *anticour* și *avant-cour*; *antidata*, cf. fr. *antidater*; *antimeridian*, cf. fr. *antiméridien*, it. *antimeridiano*, fie derivate românești: *anticreștin* „dinaintea creștinismului” (în franceză *antichrézien* înseamnă numai „împotriva creștinismului”), *antidiluvian* (pentru franceză *antichrézien* înseamnă numai „împotriva creștinismului”), *antidiluvian* (pentru franceză *antichrézien* înseamnă numai „împotriva creștinismului”). La exemplele citate adăugăm cuvîntul franceză *antiste* „(în Transilvania) primar comunal, (în Bucovina) epitrop bisericesc” (DA), introdus de latinști din limba latină (cf. *antistes* „care stă în frunte, șef”, derivat al lui *sto* cu *anti-* în loc de *ante-*), pentru a reda pe germanul *Vorsteher* „șef, conducător” (*ib.*).

6. Temele la care se atașează prefixul sînt în mare majoritate latino-romanice: *anticentru*, *antilatinism*, *antimaterialist*, *antiunionist* etc.; câteva sînt moștenite din latină: *antijoc*, *antiom*, *antiromân* etc., puține, împrumutate din slavă: *antimuncitoresc*, *antirăzboinic* etc. sau (probabil) din neogreacă: *antimălurire*.

7. *Anti-* este un prefix foarte productiv în limba contemporană (cf. Iorgu Iordan, în LR X (1961), nr. 4, p. 296). O dovadă în acest sens, pe lângă numărul mare de derivate mai vechi și mai noi și pe lângă posibilitatea, practic nelimitată, de a se atașa la teme adjectivale și substantive, o constituie faptul că în limbajul familiar se folosește construcția *sînt anti*, cu sensul „sînt împotriva, contra”, unde prefixul e întrebuințat singur, ca un cuvînt autosemantic, pentru a exprima opoziția.

8. Derivatele cu *anti-* aparțin limbii literare, în special stilului științific (medical, tehnic, chimic etc.) și celui publicistic (unde apar formații ocazionale, mai ales substantive, ca: *antiartă*, *antifilm*, *antijoc*, *antijurnal*, *antipublic*, *antiviață* etc.). În limba curentă se întîlnesc: *antineuralgic*, *antisemit* etc. Populare sînt numai variantele neanalizabile: *Antihîrs* (DA), *Antihîrst* (*ib.*), *Antihîrț* (*ib.*) ale lui *Antihrist*.

ANTR(E)- vezi ÎNTRE-

APO-

1. Prefixul *apo-* se delimitează de elementul de compunere *apo-* < *apă*, care apare în formații ca *apometru* (vezi FC I 23), prin origine și sens.

2. În DM nu figurează nici un derivat analizabil cu prefixul *apo-*.

Formațiile *aponevroză* „membrană care acoperă și susține mușchii; tendon”, *apostrofă* „împuțare, mustrare; figură retorică” și *apotemă* „perpendiculară dusă din centrul unui poligon regulat pe oricare dintre laturi; înălțimea feței laterale a unei piramide regulate” nu sînt analizabile din punct de vedere semantic, nici în limba română și nici în limba franceză, de unde au fost împrumutate (vezi § 4, p. 56—57).

În alte surse se înregistrează 17 formații a n a l i z a b i l e:

apocodaină Farm. „alcaloid obținut din clorhidrat de *codeină*” (LTR²), *apocrenat* Chim. „sare obținută din *crenă* de fier” (LTR²), *apocromatic* Fiz. „(despre un obiectiv) căruia i s-a corectat aberația *chromatică* pentru trei culori” (LTR² s. v. *obiectiv*; vezi și DER *apocromat* „obiectiv apocromatic”), *apoenzimă* Biochim. „component al unei *enzime*” (LTR²), *apoferină* Biochim. „proteină din care se formează *feritina*” (D.MED.), *apoferment* Biochim. „component al *fermentului*” (D.MED., LTR²), *apofilit* Min. „un tip de *filit*” (LTR²), *apofonie* Lingv. „schimbarea vocalei radicale a unui cuvînt în forme flexionare sau în derivate” (DA, DER, DN²) cf. *fonie* „sonoritatea sunetelor limbii”, *apogalaxie* Astron. „poziție corespunzătoare celei mai mari distanțe față de *galaxia* noastră” (SMFC VI 15), *apojupiter* Astron. „punctul cel mai îndepărtat de *Jupiter* la care se află un satelit al său pe orbită” (SMFC VI 32), *apomagmatic* Min. „(despre un agregat cristalin) format din soluții reziduale care părăsesc rezervoarul *magmatic*” (LTR²), *apomorfină* Farm. „derivat al *morfinei*” (DER, D. MED., LTR²),

aposafranină Chim. „derivat al safraninei” (LTR²), aposaturn (SMFC VI 32), apostilb Fiz. „unitate metrică de luminanță mai mare decât stilbul” (D. MED., LTR²), apouranus (SMFC VI 32) și apozimază „component al zimazei” (LTR²).

Formațiile cu prefixul apo- sînt:

I substantive, analizabile în raport cu un substantiv: apocodeină, apoenzimă, apoferment, apofonie, apojupiter etc.;

II adjective, analizabile în raport cu un adjectiv: apocromatic, apomagmatic.

Formații semianalizabile: apocopă Lingv., cf. sincopă „căderea unei vocale sau a unui grup de sunete din interiorul cuvintului”; apocrine pl. Anat. (DER, D. MED.), cf. endocrine, merocrine etc.; apofite pl. Bot. (LTR²), cf. saprofite; apofiză Anat., cf. epifiză; apogamie Bot. (DER), cf. criptogamie; apogeu, cf. perigeu; apologie, cf. polilogie etc.; apoplexie, cf. emiplexie „hemiplegie”; apositie „senzație de dezgust față de hrană” (D. MED.), cf. sito-; apoteoză (parasintetic), cf. teo-.

3. Prefixul apo- are următoarele valori:

1) „departe (de)”:

a) îndepărtarea maximă față de obiectul denumit de bază: apogalaxie, apojupiter, aposaturn, apouranus;

b) îndepărtarea, eliminarea calității sau a obiectului denumite de bază: apocromatic (și apofite, apositie);

c) modificarea calității sau a fenomenului denumite de bază, prin situare la distanță: apomagmatic, apofonie;

2) „derivat din”, „obținut din”:

a) obținerea unei substanțe din substanța denumită de bază: apocodeină, apocrenat, apomorfină, aposafranină;

Formația apoferitină numește substanța din care se obține feritina, substanța denumită de bază, deci valoarea prefixului apo- este, în acest caz, opusă celei obișnuite, notată mai sus.

b) apartenența unei substanțe la substanța denumită de bază: apoenzimă, apoferment, apozimază;

c) specia bazei: apofilit, apostilb.

4. Apo- este un prefix neologic de origine grecească. El a pătruns în limba română fie direct din greacă, fie din latină și, mai ales, din franceză, uneori și din germană, prin cuvinte împrumutate și adaptate:

— analizabile: apocromatic, cf. fr. apochromatique; apoferitină, cf. fr. apoferitrine; apofilit, cf. fr. apophyllit(h)e; apoferment, cf. germ. Apoferment; apofonie, cf. fr. apophonie; apostilb, cf. germ. Apostilb etc.;

— semianalizabile: apocopă, cf. lat. apocopa, fr. apocope, germ. Apokope; apogeu, cf. gr. ἀπόγειος, lat. apogeus, fr. apogée, germ. Apogäum; apologie, cf. gr. ἀπολογία, lat. apologia, fr. apologie, germ. Apologie; apoplexie, cf. gr. ἀποπληξία, lat. apoplexia, fr. apoplexie, germ. Apoplexie etc.;

— neanalizabile: apodictic, cf. gr. ἀποδεικτικός, lat. apodicticus, fr. apodictique; apodoză, cf. gr. ἀπόδοσις, lat. apodosis, fr. apodose; aponevroză, cf. fr. aponevrose; apostol, cf. gr. ἀπόστολος, v. sl. apostolŭ etc.

Cuvîntul afeliu „punctul cel mai îndepărtat de soare pe orbita unei planete” cf. lat. aphelium, fr. aphélie este, la origine, tot un derivat cu prefixul apo- (gr. ἀπό „departe” și ἥλιος „soare”) devenit aph- înaintea unei vocale aspirate.

Cele mai vechi cuvinte cu apo- atestate în textele românești din sec. al XVI-lea — al XVIII-lea sînt împrumuturi neanalizabile: apostol

(Codicele Voronețean, în DA), apoftegmă (Cantemir, în DA) și apostrofă (Cantemir, în DA).

Formațiile semianalizabile și analizabile cu prefixul apo- sînt împrumuturi din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și, mai ales, din prima jumătate a secolului nostru: apogeu (Culianu, C. Negruzzi, în DA), apologie (MAG. IST. IV, C. Negruzzi, în DA), apoteoză (Eminescu, Vlahuță, în DA), apomorfină, aposafranină, aposaturn etc.

Nu există nici un derivat românesc sigur cu prefixul apo-.

Formațiile apocrine, apofite și apositie (semianalizabile) sau apocodeină, apocrenat, apoenzimă, apomagmatic, apouranus și apozimază (analizabile), pe care nu le-am găsit în franceză sau în germană, în lucrările pe care le-am avut la dispoziție, ar putea fi formate pe teren românesc, după modelul celorlalte derivate, împrumutate din terminologia științifică internațională.

Formația apojupiter este, probabil, un semicalc după fr. apojoive.

5. Prefixul apo- este slab productiv în limba română (prin semicalcul apojupiter).

6. Derivatele cu prefixul apo- aparțin stilului științific. Ele sînt folosite, mai cu seamă, în terminologia medicală-farmaceutică, chimică, geologică și astronomică. Unele derivate cu apo- întrebuițate în domeniul astronomiei s-au format, probabil, sub influența formațiilor cu sens opus, cu prefixul peri- „aproape (de)”: perigalaxie, perigeu, perihelie, perijupiter, perisaturn, periuranus.

ARCHI- vezi ARHI-

ARHI- (ARCHI-)

DA, S.V.; IORDAN, LRA 219; OCHEȘEANU, P. 29—31.

1. Statutul lui arhi- nu este clar: întrucît provine dintr-o rădăcină verbală (vezi mai departe, p. 59), el poate fi considerat element de compunere (ca și -arh „șef, conducător”, cf. FC I 243; pentru această interpretare, vezi I. Iordan, loc. cit., care îl clasează pe arhi- printre „prefixoide”); întrucît are sensul superlativ „peste măsură de...”, mai mult decît” (vezi p. 58—59), arhi- poate fi considerat prefix, ca și extra-, hiper-, supra-, ultra- etc., cu care formează o serie semantică (cf. Rodica Ocheșeanu, lucr. cit.). Lucrarea noastră a adoptat acest ultim punct de vedere.

2. Prefixul arhi- are varianta învechită (grafică, uneori și fonetică) archi-, în formații ca: archidiacon (DA), archiduce (ib.), archipăstor (ib.) etc.

1. Numai în cuvinte neanalizabile în limba contemporană sînt atestate variantele fonetice: arh-, apărută în limba de origine prin eliziune în fața unei teme cu inițială vocalică: arhanghel, și arc-: arcangel, formă latinizantă (DA; ambele derivate erau analizabile în faze mai vechi ale limbii, cf. anghel, angel — DA, S.V.), arc-, după pronunțarea italienească: arcipeleag (URSU, T. 152), și arși-, după pronunțarea franțuzească: arșipelag (id. ib.), ca și varianta hipercorectă arfi-: arfi-mandrit (DA, S.V. arhimandrit).

2. În arhierarh și arhieru, ultimul semianalizabil, prefixul este arhi-, iar bazele, ierarh și -ieru, au pierdut inițiala i-, care s-a confundat cu finala prefixului, ori sînt scrise cu e-, literă care notează (aici, ca și în alte cuvinte) pe ie-.

Arhe(o)- din formații ca arhetip, arheologie, considerat de I. Iordan variantă a lui arhi- (loc. cit.), este un formant diferit de acesta prin sens („vechi”) și origine (<gr. ἀρχαῖος „id.”), avînd în concepția noastră un statut clar de element de compunere (cf. FC I 244).

1. Ca urmare a unei confuzii între cei doi formați, elementul de compunere *arhe-* apare sub forma *arhi-* în termenul științific cu circulație internațională *arhimicete*, „ciuperci primitive...” (MDE).

2. *Arhivoltă*, „ornament plastic la partea de sus a unei arcade” (menționat de I. Iordan, *loc. cit.*, printre derivatele cu *arhi-*), împrumutat de noi din franceză (*archivolte*) sau din italiană (*archivolto*), este un urmaș al lat. med. *archiuoltum*, probabil compus din *arcus* și *uolutus* (cf. LAROUSSE, s. v. *archivolte*, BATTISTI-ALESSIO, s. v. *archivolto*).

3. În DM sînt înregistrate 9 formații analizabile, la care se adaugă din alte izvoare 28 de derivate:

arhiaglomerat (comunicare orală), *arhicancelar* (DA), *arhidobitoc* (IORDAN, LRA 219), *arhifonem* (DN²), *arhigrindă*, „grindă principală...” (FG I 63), *arhiinteresant* (SMFC I 31), *arhiîncărcat* (IORDAN, LRA 219), *arhiliberal* (DA), *arhimedic* (ib.), *arhimitropolit* (ib.), *arhinebun* (ib.), *arhiomorî* (IORDAN, LRA 219), *arhiplictisit* (SMFC I 31), *arhipopulat* (DA ms.), *arhipovățuitoriu* (DA), *arhiprezbiter* (ib.), *arhiprinț* (ȘINCAI, O.I. GLXIII), *arhipungaș* (ib.), *arhireacționar* (DA ms.), *arhisemnificativ* (ib.), *arhisinagogă*, „mai marele sinagogei” (SMFC I 252), *arhistrateg* (DA), *arhiștrăbun* (DA ms.), *arhistupid* (DA), *arhișiret* (ib.), *arhiutilizat* (comunicare orală), *arhizgîrcit* (DA), *archizogrov*, „z u g r a v -șef” (GÁLDI, M. 153).

Derivatele cu prefixul *arhi-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *arhicancelar*, *arhidiacon*, *arhidieceză* (și *arhidioceză*) „dieceză în fruntea căreia stă un arhiepiscop”, *arhiduce*, *arhiepiscop*, *arhifonem*, *arhigrindă*, *arhierarh*, *arhimedic*, *arhimilionar*, *arhimitropolit*, *arhipăstor* „arhiereu”, *arhipovățuitoriu*, *arhiprezbiter*, *arhiprinț*, *arhisinagogă*, *arhistrateg*, *arhiștrăbun*, *archizogrov*;

II a d j e c t i v e, adesea participiale (uneori folosite și ca substantive), analizabile în raport cu un adjectiv (uneori folosit și ca substantiv): *arhiaglomerat*, *arhicunoscut*, *arhidobitoc*, *arhiinteresant*, *arhiîncărcat*, *arhiliberal*, *arhinebun*, *arhiplictisit*, *arhiplin*, *arhipopulat*, *arhipungaș*, *arhireacționar*, *arhisemnificativ*, *arhistupid*, *arhișiret*, *arhiutilizat*, *arhizgîrcit*;

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *arhiomorî*.

Numărul substantivelor și cel al adjectivelor sînt aproape egale; categoria verbelor este reprezentată printr-un singur exemplu.

Rodica Ocheșeanu arată că, deși prefixul *arhi-* nu derivă în mod obișnuit verbe, „totuși nu e imposibil să-l întîlnim în limba familiară în formații ca *arhiplictisi*, *arhisătura* etc.” (*lucr. cit.*, p. 30).

Arhierăfi „a fi, a funcționa ca arhiereu”, probabil creație a lui Dosoftei (cf. DA, s.v.), nu interesează aici, deoarece reprezintă fie o adaptare a gr. ἀρχιερατεύω „a deveni prelat”, fie un derivat cu sufix de la substantivul *arhiereu*, după modelul lui *împărăți* (cf. A. Graur, în BL VIII (1940), 215).

Formație s e m i a n a l i z a b i l ă: *arhiereu*, cf. *protoiereu*.

4. Valoarea prefixului *arhi-* este superioritatea, cu următoarele nuanțe:

a) cel mai înalt rang într-o ierarhie oarecare de persoane — cu anumite funcții, profesii, titluri — sau de obiecte denumite prin substantivul-bază („mai mare peste...”, „șef”, „principal”): *arhicancelar*, *arhidiacon*, *arhiduce*, *arhiepiscop*, *arhimedic*, *arhipăstor*, *archizogrov* etc.; *arhidieceză*, *arhifonem* „unitate fonologică supraordonată fonemului...”, *arhigrindă*;

Arhisinagogă este singurul nume de persoană derivat de la un nume de lucru.

b) intensificarea însușirii denumite de bază (pe lângă adjective, valoare de superlativ absolut), „foarte”: *arhicunoscut*, *arhi-*

interesant, *arhisemnificativ* etc., (rar pe lângă substantive) *arhimilionar*; (rar pe lângă verbe) intensificarea acțiunii denumite de bază: *arhiomorî* (opera sa va fi disecată, compartimentată, explicată și *arhiomorîtă* prin aceste operații „Viața românească”, la IORDAN, LRA 219). Intensitatea însușirii depășește limitele normale, atinge un grad e x c e s i v: *arhiaglomerat*, *arhiîncărcat*, *arhiplin* etc.

O valoare apropiată de cea de intensificare are prefixul *arhi-* în derivatul *arhiștrăbun*.

5. *Arhi-* este un prefix de origine grecească (< ἀρχι-, provenit din radicalul verbului ἀρχω „a fi cel dintîi, a merge în frunte, a comanda”), pătruns în românește în epoci diferite, pe căi diferite.

În limba veche (de la cele mai timpurii atestări pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) cuvintele cu *arhi-* (substantive, în majoritate grade ale ierarhiei bisericești) sînt împrumutate din (neo)greacă, de obicei prin intermediul slavonei:

analizabile: *arhanghel* < v. sl. *arhangelŭ*, gr. ἀρχάγγελος, *arhidiacon* < v. sl. *arhidijakonŭ*, gr. ἀρχιδιάκονος, *arhiepiscop* < v. sl. *arhiepiscopŭ*, gr. ἀρχιεπίσκοπος, *arhierarh* < v. sl. *arhijerarŭhŭ*, gr. *ἀρχιεράρχης (cf. GÁLDI, M. 153), *arhisinagogă* < v. sl. *arhisinagogŭ*, gr. ἀρχισυνάγωγος; semianalizabil: *arhiereu* < v. sl. *arhieret*, gr. ἀρχιερεύς; neanalizabil: *arhimandrit* < v. sl. *arhimandritŭ*, ngr. ἀρχιμανδρίτης. Mai rar (în epoca fanariotă) împrumutul s-a făcut direct din limba de origine:

analizabile: *arhiprezviter* < gr. ἀρχιπρεσβύτερος (cf. GÁLDI, M. 153; dar *arhiprezbiter* < lat. *archipresbyter*), *archizogrov* < gr. ἀρχιζωγράφος;

neanalizabile: *arhi(i)atros* „medic-șef” < gr. ἀρχίατρος (cf. GÁLDI, M. 153), *arhipelag* < ngr. ἀρχιπέλαγος (pentru variantele cuvintului, atestate mai tîrziu, cf. it. *arcipelago*, fr. *archipel*), ultimul neanalizabil din punct de vedere semantic chiar în epoca în care exista substantivul *pelag* „mare” (cf. DLR, s.v.).

În limba greacă ἀρχι-se atașează la substantive și la adjective, exprimînd „superioritatea”. Cf. MIRAMBEL, G. 218.

Prefixul a fost împrumutat de latină (cf. ERNOUT-MEILLET, s. v. *archi-*) și de limbile romanice, de exemplu de italiană (cf. ROHLFS, G. III 347, TEKAVČIĆ, G. I. III 147–148) și de franceză, unde, în limba contemporană, se atașează cu precădere la baze cu sens depreciativ (cf. DARMESTETER, T. 105, H. HULTENBERG, *Le renforcement du sens des adjectifs et des adverbess dans les langues romanes*, Upsala, 1903, p. 83, GUILBERT-DUBOIS, P. I. 89–91, 103–111).

În secolele al XIX-lea și al XX-lea, pentru împrumuturi și (semi-) calcuri, se apelează de obicei la limbile moderne, în special la franceză, de exemplu: *arhifonem* < *archiphonème*, *arhimilionar* < *archimillionnaire*, la franceză sau italiană, formații analizabile: *arhiduce*, cf. fr. *archiduc*, it. *arciduce* (variantea *arhiduxul*, ceva mai veche, folosită de Șincai, reprezintă lat. *archidux*); neanalizabile: *arhitravă*, cf. fr. *architrave*, it. *architrave*. *Arhitect*, neanalizabil, e împrumutat din fr. *architecte* sau din lat. *architectus*, iar *arhidieceză*, din lat. *archidioecesis* (variantea *arhidioceză* este fr. *archidioecèse*). *Arhicancelar* și *arhinebun* sînt calchiate după model francez, cf. *archichancelier* și *archifou*, iar *arhimedic* poate calchia fie gr. ἀρχίατρος, fie fr. *archiatre*; întrucît derivatul în discuție este atestat într-un dicționar francez-român (de P. Poenar, A. Aaron și Gh. Hill, din 1840), considerăm valabilă ultima alternativă.

Arhigrindă copiază germanul *Hauptbalken*, prefixul *arhi-* fiind corespondentul substantivului *Haupt* „șef, căpetenie, conducător” (calc total).

Arhistrateg a fost împrumutat de trei ori: în limba veche (variantea *arhistratig*, cu sensul „marele cetelor îngerești, arhanghel”), prin scrierile bisericești, din medio-greacă (*ἀρχιστρατήγος*) sau din slavonă (*arhistratigū*), în epoca fanarioșilor (variantea *arhistratig* „general, comandant al unei armate”) din neogreacă, în timpurile recente (*arhistrateg* „general, comandantul suprem al armatei unei țări în timp de război”) din franceză (*archistratege*, cf. DA, s.v.).

Lista formațiilor românești (în limba mai veche substantive, în cea mai nouă în special adjective) nu poate fi alcătuită decât cu aproximație, deoarece despre unele cuvinte, mai ales despre cele care aparțin limbajului familiar, nu putem ști dacă sînt împrumutate (în franceză sînt frecvent folosite derivate cu *arhi-* ca: *arhi-bête*, *archiconnu*, *archiplein*, *archiréactionnaire* etc.) sau sînt formate pe terenul limbii noastre. Presupunem că pot fi considerate românești formațiile: *arhiaglomerat*, *arhicunoscut*, *arhidobitoc*, *arhiinteresant*, *arhiîncărcat*, *arhiliberal*, *arhimitropolit*, *arhiomorî*, *arhipăstor*, *arhiplictisit*, *arhiplin*, *arhipopulat*, *arhipovățuitoriu*, *arhiprinț*, *arhipungaș*, *arhireacționar*, *arhisemnificativ*, *arhi-străbun*, *arhistupid*, *arhișiret*, *arhiutilizat*, *arhizgîrcit*.

În limba noastră cuvintele cu *arhi-* încep să fie atestate încă din documentele anterioare secolului al XVI-lea, de exemplu: *arhiereu* (a. 1372, cf. MIHĂESCU, INFL. 137), *arhierarh* (a. 1479, id. *ib.*). În secolele al XVI-lea și al XVII-lea se întîlnesc exemplele: *arhiiepiscop* (Coresi, în DA, s.v.), *arhimitropolit* (Coresi, în SMFC I 252), *arhisinagogă* (Coresi, *ib.*), *arhanghel* (Varlaam, în DA), *arhidiacon* (a. 1652, *ib.*), *arhistratig* (Dosoftei, *ib.*), iar în secolul al XVIII-lea: *archizograf* (a. 1787, la GÁLDI, M. 153), *arhiprezvîter* (id. *ib.*), *arhidiecees* (ȘINCAI, O. I CLXIII), *arhidux* (id. O. I CLXXXVIII), *arhipovățuitoriu* (id. *ib.*), *arhiprinț* (id. O. I CLXIII).

Șincai folosește împrumutul *arhidux* (vezi mai sus) sau traduce fie prefixul acestei formații: *marele dux* (O. I CLXXVII), *cel mai înalt dux* (*ib.*), fie baza: *arhipovățuitoriu* (vezi mai sus), fie întregul derivat: *marele povățuitoriu*.

În secolul al XIX-lea sînt atestate: *arhimedic* (a. 1840, *ib.*), *arhigrindă* (Barit, în FC I 63), *arhipăstor* (Zilot, în DA), *arhicancelar* (Pontbriant, *ib.*), *arhinebun* (id. *ib.*).

6. Temele la care se atașează prefixul *arhi-* sînt de diverse origini: moștenite din latină (*arhicunoscut*, *arhipăstor*, *arhiplin* etc.), împrumutate, cele mai multe neologice, latino-romanice (*arhiaglomerat*, *arhiinteresant*, *arhiliberal*, *arhireacționar*, *arhistupid*, *arhiutilizat* etc.), mai puține slave (*arhidobitoc*, *arhimitropolit*, *arhiomorî* etc.), neogrecești (*arhiplictisit*), turcești (*arhișiret*) etc.

7. *Arhi-* este productiv, folosit adesea, ca prefix superlativ, în creații spontane, ocazionale, cu caracter expresiv.

8. Vechile derivate cu *arhi-* aparțin mai ales limbajului bisericesc, mai rar celui administrativ; în limba contemporană *arhi-* e utilizat în special în limbajul familiar (*arhiaglomerat*, *arhiinteresant*, *arhiîncărcat*, *arhiomorî*, *arhiplictisit*, *arhipungaș*, *arhistupid*, *arhizgîrcit* etc.).

C- vezi CO-₂
CAT- vezi CATA-

CATA- (CAT-)

1. Prefixul *cata-* are varianta *cat-*, în combinație cu o temă care începe cu o vocală (*cation*, *catod*).

1. Izolat, în cuvîntul *catastif* se întîlnește varianta *căta-* (*căstiv*, în DA).
2. Termenul *catometru* „aparat pentru măsurarea tensiunii catodice la tuburile electronice” (DN²) este probabil un compus din *cato-*, fragment din cuvîntul *catod* (*catodic*) și *metru*.

În derivate *cata-* are un accent secundar pe prima silabă: *căta-*. Numai în cazuri rare, găsim varianta (învechită) *cată-* cu accentul (principal) pe a doua silabă, ca în *catăplasmă*, *catălog* (vezi § 4).

2. În DM sînt înregistrate 3 derivate analizabile, la care se adaugă 10 derivate din alte izvoare:

catacaustică Fiz. (LTR²), *catadioptric* (D. MED.) „fenomen optic care se referă la refracție și reflexie în același timp”, *catageneză* (D. MED.), *catagrad* Fiz. (LTR²), *cataseism* Geofiz. (*ib.*), *catatermal* Min. (*ib.*), *catatermograf* (*ib.*), *catatermometru* (*ib.*), *catavaloare* (D. MED.), *catazonă* Geol. (DN², LTR²).

Derivatele cu *cata-* sînt:

I substantive, analizabile în raport cu un substantiv: *catacaustică*, *catagrad*, *catagrafie*, *cataseism*, *catazonă*, *cation*;

II adjectiv, analizabil în raport cu un adjectiv: *catatermal*

Nu am luat în considerație derivatul *catapasmă* analizabil formal prin *plasmă*, dar cu care nu are nici o legătură semantică. Cît despre *catastif*, în forma mai veche *catastih* ar putea fi analizat semantic și formal prin *stih* (cf. și *catagrafie*, *catalog*, toate cu sensul comun de „condică, inventar”, deci registre în care se notau, așa cum se scriu stihurile „în rînduri”, diferite date).

Formații semianalizabile: *catabioză* (D. MED.), cf. *anabioză*; *catabolism*, cf. *anabolism*, *metabolism*; *cataclinal* Geol. (LTR²), cf. *sinclinal*; *catafilaxie* (D. MED.), cf. *profilaxie*; *cataforeză* Chim. (DER, DN², LTR²), cf. *anaforeză*, *electroforeză*; *catatectele* pl. (SCRIBAN), cf. *analecte*; *catalepsie*, cf. *epilepsie*; *cataliză*, cf. *analiză*; *catalog*, cf. *epilog*; *catamneză* Med. (DER), cf. *anamneză*; *catamorfism* Geol. (LTR²), cf. *anamorfism*, *metamorfism*; *cataplazie* (D. MED.), cf. *metaplazie*; *catod*, cf. *anod*.

Catastrofă, analizabil numai formal prin *strofă* („întorsătură năpraznică a soartei” DA), e totuși semianalizabil semantic prin *anastrofă* („inversiune” SCRIBAN).

Cele mai multe formații semianalizabile cu *cata-* se raportează la formațiile corespunzătoare cu *ana-*.

3. Valoarea lui *cata-* este mișcarea de sus în jos sau spre interior: *catageneză* „involuția unui organ sau funcții”, *catagrafie* „inventar”, *cataseism* „undă seismică... dirijată din exteriorul regiunii epicentrale, spre interior, spre epicentru”, *catazonă* „zona cea mai adîncă de transformare metamorfică a Pămîntului” etc.

Mai puțin clară este valoarea lui *cata-* în cazul unor cuvinte ca, de exemplu: *catacaustică* „caustică prin reflexiune”, *catagrad* „grad de eficacitate termică, măsurat cu catatermometru”, *catatermometru* „termometru cu alcool, folosit pentru determinarea cantității de căldură pierdute pe secundă și pe centimetru pătrat de corpul omenesc”, *catavaloare* „cantitate de căldură în milicalorii pe care o pierde 1 cm² din suprafața rezervorului în timp de o secundă” etc.

4. *Cata-* este un prefix neologic, de origine grecească (*κατά-*), care a pătruns în românește prin împrumuturi fie direct din greacă, fie din limbile romanice, în special din franceză (uneori pe mai multe căi):

- (analizabile) *catacaustică* — fr. *catacaustique*,
catagrafie — gr. *καταγραφή*,
catazonă — fr. *catazone*;
(semianalizabile) *catastrofă* — fr. *catastrophe*, lat. *catastrophā*, ngr. *καταστροφή*;
(neanalizabile) *cataclism* — fr. *cataclysmē*, lat. *cataclysmus*, ngr. *κατακλυσμός*,
catadicsi „a găsi de cuviință” — ngr. *καταδέχομαι*,
catapeteasmă — v. sl. *καταπέτασμα*, ngr. *καταπέτασμα*.

În greacă, *κατά-* indică mișcarea de sus în jos (*καταβαίνω*); adeseori are un rol de intensificare (BAILLY, s.v., SOPHOCLES, s.v.).

În franceză, *cata-* (împrumut din greacă) are valorile „în jos, în urmă” (cf. ROBERT, s. v.).

Varianta de accentuare *catá-* (vezi p. 61) reproduce accentul prefixului grecesc (*κατά-*).

Cele mai vechi atestări (rare) ale formațiilor cu prefixul *cata-* datează din secolele al XVI-lea, al XVII-lea; cele mai multe apar la jumătatea secolului al XVIII-lea și, mai ales, la începutul veacului următor: (analizabile) *catastih* (a. 1588, în DA; Cantemir, la ROSETTI — CAZACU — ONU, ILR I 399), *catalog* (*Pravila* 1646, în DA; Cantemir, la ROSETTI — CAZACU — ONU, ILR I 399), *catagrafie* (a. 1764, la GÁLDI, M. 159), *cataplastă* (ms. din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la URSU, T.), (neanalizabile) *catapeteasmă* (Biblia, 1688, în DA), *catadicsi* (a. 1817, la GÁLDI, M. 158).

Catálog în limba veche este un împrumut din greacă (*κατάλογος*); în limba modernă *catalog* provine din franceză (cf. DA).

5. Temele la care se atașează prefixul sînt neologice, în special latino-romanice de origine grecească.

6. *Cata-* este un prefix neproductiv (apare numai în împrumuturi). Derivatele aparțin stilului științific (cu precădere terminologiei fizicii și geologiei). *Catagrafie* și *catastif* au aparținut stilului administrativ.

CĂ- vezi CO-

CERCO(N)- vezi CIRCUM-
CERCU(M)- vezi CIRCUM-
CIRCOM- vezi CIRCUM-
CIRCON- vezi CIRCUM-

CIRCUM- (CERCU(M)-, CERCO(N)-,
CIRCOM-, CIRCON-, CIRCUN-,
ȚIRCON-, ȚIRCUM-)

JORDAN, LRA 195; RIZESCU, P. N. 7—8.

1. Prefixul *circum-* are variantele *circum-* (*circumferință* — *circumferință*), *circum-* (*circumscrie* — *circonscrie*), care se întîlnesc uneori și în limba contemporană; în texte mai vechi sînt atestate și variantele: *țircum-* (*țircumferinție*, *țircumstanție*), *țircon-* (*țirconferință*), *circun-*

(*circumstanții*), *cerco(n)-* (*cerconstanțe*, *cercoferință*), *cercu(m)-* (*cercumstanție*, *cercuferință*).

2. În DM sînt înregistrate 3 derivate analizabile, la care se adaugă 9 derivate din alte surse:

circumanal (D. MED.), *circumducere* „circumferință” (URSU, T.), *circumlunar* (SCÎNTEIA, 1959, nr. 4490, p. 4/6; 1969, nr. 8126, p. 8/6), *circumnavigație* (DA), *circumnutație* Fiz. (DN²), *circumoral* (D. MED.), *circumpolar* (DA), *circumsolar* (presa cotidiană), *circumterestru* (SMFC VI 32).

Formațiile cu prefixul *circum-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv (uneori de origine verbală): *circumducere*, *circumlocuție*, *circumnavigație*, (parasintetic) *circumvalațiune* „întăritură făcută împrejurul unui oraș, unei tabere etc.” (cf. *val* „meterez de pămînt”);

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *circumlunar*, *circumpolar*, *circumsolar*, *circumterestru*;

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *circumscrie*.

Formații semianalizabile: *circumcizie*, cf. *incizie*; *circumcluzie* (D. MED.), cf. *incluzie*; *circumferință*, cf. *conferință*; *circumflex*, cf. *reflex*; *circumspect*, cf. *suspect*; *circumscripție*, cf. *inscripție*; *circumstanță*, cf. *instanță*; *circumvoluție*, cf. *involuție*.

3. Prefixul *circum-* are sensul „în jurul, împrejurul”: *circumlunar*, *circumpolar*, *circumsolar*, *circumnavigație* „călătorie pe mare în jurul unei țări sau împrejurul lumii”, *circumscrie* „a descrie o figură în jurul alteia”. În *circumlocuție* și *circumscrie* „(inv.) a scrie cu alte semne, a întrebuița o expresie echivalentă” sensul prefixului se apropie de „asemănare” sau „înlocuirea cu ceva asemănător”.

4. *Circum-* este un prefix neologic de origine latină (*circum-*) care a fost împrumutat prin derivate venite fie direct din latină, fie din limbile romanice sau din alte limbi (uneori pe mai multe căi, cu sau fără deosebiri formale).

În latină *circum-* cu funcțiunea de prefix e folosit frecvent abia din epoca imperială (cf. ILR I 100, 102). Cu această funcțiune derivă verbe, avînd valoarea de „împrejur” (*circumago*, *circumduco*, *circumscribo* etc.). Multe cuvinte latinești cu *circum-* sînt calcui după derivatele grecești cu *περὶ-*: lat. *circumferentia* — gr. *περιφέρεια*, lat. *circumlocutio* — gr. *περίφοσις* (ERNOUT-MEILLET s.v.). Prefixul *circum-* n-a fost moștenit în limbile romanice. El a fost împrumutat în franceză sub formele: (mai vechi) *circon-*, *circum-*, (mai nouă) *circum* (cf. ROBERT).

a. Varianta cea mai veche este *țircum-*, atestată în scrierile de la începutul secolului al XVIII-lea, ca, de exemplu, în operele lui N. Costin (*țircumferinție*, în DA) și D. Cantemir (*țircumstanție*, în DA); ea se explică prin pronunțarea slavă (polonă sau rusă) a limbii latine. Varianta *țircum-* apare și mai tîrziu, de exemplu în unele lucrări din secolul următor, unde avem de-a face și cu împrumuturi din germană (*Zircum-*), vezi *țircumstanție* la Țichindeal, în DA.

În DA (s. v. *circumstanță*), se menționează că varianta *țircumstanță* reprezintă „rostirea germano-slavă a latinei”, iar (s.v. *circumferință*) *țircumferință* e „după rostirea nemțească și slavă a limbii latine”. Emil Petrovici, *Limba lui Dimitrie Cantemir*, în LR II (1953), nr. 6, p. 12 arată că împrumuturi ca *țircumstanție* provin din rusă, unde termenii de origine latină erau obișnuiți în stilul oficial al epocii lui Petru I.

b. Varianta *circum-*, sub care prefixul s-a impus ulterior în limbă, este atestată la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (vezi *circumferință* la E. Văcărescu, în DA). Ea se explică prin latină sau prin franceză:

circumferință — lat. *circumferentia*
circumnavigație — lat. *circumnavigatio*, fr. *circumnavigation*
circumpolar — fr. *circumpolaire*.

c. Varianta *circon-* (*circum-*), frecventă în secolul al XIX-lea și menținută (în cazuri rare) în limba actuală, reproduce forma prefixului din franceză sau italiană: *circonferință* (a. 1843, la URȘU, T.), *circumferență* (a. 1828, la URȘU, T.) — fr. *circonférence*, it. *circonferenza*; *circonstanță* (a. 1850, la URȘU, T.) — fr. *circonstance*, it. *circonstanza* (*circumstanță* — lat. *circumstantia*).

În unele dicționare, de la jumătatea secolului trecut, ca, de exemplu, în cel al lui Protopopescu-Popescu (a. 1862) sau al lui Negulici (1848), prefixul apare numai sub forma *circon-*.

Varianta *țircon-* (rară și limitată la primele decenii ale sec. al XIX-lea) se explică în română prin contaminarea dintre *circon-* și *țircum-*: *țirconferență* (ms. din perioada 1820—1830, la URȘU, T.).

Variantele *cercum-*, *cercon-* și mai ales *cercu-*, *cerco-* (rare, folosite în sec. al XIX-lea, mai ales pe la jumătatea secolului) se explică prin apropierea prefixului *circum-* de rom. *cerc*: *cercumscris* (a. 1838, la URȘU, T.), *cercuferință* (a. 1842, la URȘU, T.), *cercoferință* (Negruzzi, în DA).

Pe lângă împrumuturi, în limba română s-au format câteva semicalcuri: (înv.) *circumducere* sau *cercumpregiurime* — lat. *circumferentia*; *circumscerie* (*circonscerie*, *cercuscrie*) — lat. *circumscribere*, fr. *circonscrire*; *circumstare*, *țircumstare*, *cercumstare*, *cercustare* (DA, s.v. *circumstanță*), *circonstare* (URȘU, T. s.v. *circumstanță*) — lat. *circumstantia*, fr. *circonstance*; *circumveni* — lat. *circumuenire*, fr. *circonvenir*.

Printre cele mai vechi atestări ale unor asemenea semicalcuri se cunosc derivate ca: *circumpregiurime* (a. 1814—1818), *circumducere* (a. 1826), *circumscris* (a. 1837), toate la URȘU, T.

În limba română, derivatele cu prefixul *circum-* erau încă rare în prima jumătate a secolului al XIX-lea, fiind folosite cuvinte compuse cu adv. *împrejur* (vezi URȘU, T., unde se dau exemple ca: *împrejurscerie* pentru *circumscerie*).

5. În afară de temele moștenite (*circumducere*, *circumscerie*), cele mai multe sînt neologice, de origine latino-romană.

Prefixul este slab productiv (prin semicalcuri).

6. Derivatele cu *circum-* aparțin stilului științific (în special, terminologie geografice și astronomice).

CIRCUN- vezi CIRCUM-

CIS-

RIZESCU, P. N. 5, 8, 18, 20.

1. În DM nu este înregistrat nici un derivat cu prefixul *cis-*. Alte izvoare atestă 11 derivate analizabile:

cisalpin „de dincoace de Alpi (în raport cu Roma)” (DA), *cisbutenă* (C. D. Nenițescu, *Tratat elementar de chimie organică*, vol. I, București, 1956, p. 205), *ciscarpatin* (SCRIBAN), *cisdanubian* (CL VI (1961), nr. 1, p. 47), *cisdecalină* (C. D. Nenițescu, *lucr. cit.*, p. 200), *Cisiordania* (SCÎNTEIA, 1970, nr. 8547, 6/1, *Dicționar politic*, București, 1975, s.v. *Iordania*), *Cisleitania* „țara de dincoace de riul Leita (în raport cu Viena), Austria (în fosta monarhie austro-ungară)” (DA), *cisnistrian* (ib.), *cispadan* „de dincoace de Pad (în raport cu Roma)” (SCRIBAN), *cispentenă* (C. D. Nenițescu, *lucr. cit.*, p. 205), *cisrenan* (DA).

Derivatele cu prefixul *cis-* sînt:

I a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un substantiv (formații parasintetice): *cisalpin*, *ciscarpatin*, *cisdanubian*, *cisnistrian*, *cispadan*, *cisrenan*;

II s u b s t a n t i v e:

1. proprii, analizabile în raport cu un substantiv propriu (formații parasintetice): *Cisiordania*, *Cisleitania*;

Cisalpin, *ciscarpatin*, *cisdanubian*, *cisnistrian*, *cispadan*, *cisrenan* și *Cisiordania* trebuie considerate formații parasintetice de la nume de munți sau de riuri și nu derivate exclusiv cu prefixe (de la adjectivele *alpin*, *carpatin*, *danubian*, *nistrian*, *padan* și, ultimul, de la substantivul *Iordania*) pe baza analizei semantice.

2. comune, analizabile în raport cu un substantiv comun: *cisbutenă*, cf. *butenă*; *cisdecalină*, cf. *decalină*; *cispentenă*, cf. *pentenă*.

Formație semi-analizabilă: *cisvestitism* „impulsul de a purta îmbrăcămintea unor persoane mai tinere” (D. MED.), cf. *vestimentar*, *vestimentație* etc.

Nu am luat în considerație substantivul *cisalfa* „fibră celulozică obținută pe cale chimică...” (LRA²), pentru că nu avem siguranța că a fost format cu prefixul *cis-* și pentru că din punct de vedere semantic este neanalizabil.

2. Valoarea prefixului *cis-* este situarea în spațiu „d i n c o a c e d e (o limită denumită de substantivul de bază)”, sens opus celui al prefixului *trans-* „dincolo de...”: *cisalpin*, *ciscarpatin*, *cisdanubian*, *Cisiordania* etc.

Termenii chimici indică izomeri ai substanței denumite de bază, prefixul arătînd că este vorba de așezarea unor atomi de aceeași parte (a unui plan): *cisbutenă*, *cisdecalină*, *cispentenă*.

3. *Cis-* este un prefix neologic de origine latină care a pătruns în limba română prin împrumuturi fie direct din latină, fie din limbile române, în special din franceză (fără a se putea stabili, de cele mai multe ori, proveniența fiecărui derivat în parte): *cisalpin* — lat. *cisalpinus*, fr. *cisalpin*, it. *cisalpino*; *cispadan* — lat. *cispadanus*, fr. *cispadan*, it. *cispadano*; *cisrenan* — lat. *cisrhenanus*, fr. *cisrhenan*, it. *cisrenano*; *Cisleitania* — fr. *Cisleithanie*, it. *Cisleitania*; *cisbutenă* — fr. *cisbutène*; *cisdecalină* — fr. *cisdecaline*; *Cisiordania* — fr. *Cisjordanie*; *cispentenă* — fr. *cispentène*.

În latină *cis-* „dincoace de” este rar folosit, fiind concurat de adjectivul derivat *citer*, care are atât sens local, identic cu al lui *cis-*, cât și sens temporal (cf. ERNOUT-MEILLET, s. v. *cis*). În limbile române *cis-*, împrumutat din latină pe cale savantă prin câteva formații, își menține sensul original și este puțin productiv.

Cisnistrian, *ciscarpatin* și *cisdanubian* sînt probabil derivate în interiorul limbii române.

Derivatele cu *cis-* sînt atestate în limba noastră de pe la mijlocul secolului al XIX-lea (de exemplu, *cisdanubian* este folosit în 1848 de I. Codru-Drăgușanu, cf. CL VI (1961), nr. 1, p. 47, iar *cisalpin* apare la PROT.-POP.).

4. Prefixul *cis-* este slab productiv în limba română.

În domeniul chimiei, *cis* este folosit uneori ca determinant plasat în urma anumitor substantive: *izomeri cis* (C. D. Nenițescu, *lucr. cit.*, p. 197), *valențe cis* (id. ib.).

5. Derivatele cu prefixul *cis-* aparțin stilului științific (terminologiei geografice și celei chimice).

În unele cazuri prefixul *co-*₂ se întâlnește în vecinătatea unei prelatate (africate, în care primul element e dental): *cociump* < *pociump*, de asemenea înaintea unei rădăcini cu dentală la inițială: *cotîrsă* (cf. AVRAM, c. 9).

În ceea ce privește termenul *cotreanță*, posibilitatea raportării lui la *treanță* favorizează interpretarea lui *co-*, de către vorbitori, drept prefix. *Cotreanță* este posibil să fie o deformare a lui *catrință* (etimologia maghiară dată în DA și în DM a fost respinsă de G. Blédy, *Influența limbii române asupra limbii maghiare*, Sibiu, 1942, p. 55; vezi și TAMÁS, s.v.), fără legătură la origine cu *treanță* (explicat ca variantă a lui *zdreanță* de origine slavă). Se remarcă existența unor formații paralele cu prefixul (originar?) *po-* și cu prefixul *tă-*: *căhui* — *păhui* — *tăhui*; *cagodi* — *pogodi*; *cociump* — *pociump*; *cohilti* — *pocilti*; *comînji* — *tămînji*; vezi și *PO-*, p. 186—187, *TA-*, p. 245.

Cele mai vechi derivate cu prefixul *co-*₂ se găsesc atestate în texte din secolele al XVI-lea — al XVII-lea: *coborî* (PO, în DA), *covîrși* (Varlaam, în DA) etc.

5. Majoritatea temelor este de origine slavă. Rare sînt temele onomatopice (*cofîrști*, *cofleși*).

Prefixul a fost foarte slab productiv în trecut; în limba contemporană e neproductiv.

6. Cîteva derivate aparțin limbii literare: *coborî*, *covîrși*. Cele mai multe formații cu prefixul *co-*₂ sînt regionale și populare.

*CO-*₃ vezi *CON-*₂

COM- vezi *CON-*₂

*CON-*₁ vezi *CU-*

*CON-*₂ (*CO-*₃, *COM-*)

S. Pușcariu, *Conteni*, în DR I (1920—1921), p. 226—228, id., LR I, 233; GRAUR, SLG 471, id., *Vocala radicală față de vocala sufixului verbal*, în SCL IX (1958) nr. 3, p. 310, id., E. 24—25; I. Rădescu, *Prefixul con- (co-, com-)*, în SMFC II 25—36.

1. Prefixul *con-*₂ (*co-*₃) este dubletul neologic al prefixului moștenit din latină *cu-* (*co-*₁, *con-*₁, *cum-*). Există chiar cîteva dublete cu aceeași temă: *compara* — *cumpăra*, *confunda* — *cufunda*, *conveni* — *cuveni*.

2. Prefixul *con-*₂ apare sub această formă înainte de majoritatea consoanelor; înaintea bilabialelor *b*, *p* se folosește, de obicei, varianta *com-*, iar înaintea sonantelor *m*, *n*, *r* și a vocalelor varianta *co-*₃.

În unele cazuri se observă șovăiri în privința folosirii variantelor cu una și aceeași temă: *copărtaș* și *compărtaș*, *corupe* și *conrupe*.

3. În DM sînt înregistrate 65 de derivate analizabile. La acestea se adaugă 41 de derivate din alte izvoare:

cochizitor (DN²), *coațiune* (DA), *coadjura* („Luceafărul”, (1967, p. 8/1), *coaxial* (DN²), *cocreditor* (DA), *codeținător* (DN²), *codirector* (ib.), *coenzimă* (LTR²), *coferment* (ib.), *coinculpat* (LUMEA 1968, nr. 20, p. 24/2), *coînțelege* (DA), *coliniar* Mat. (DER, LTR²), *comembri* (DA), *comeseriaș* (ib.), *comizerație* „compătimitate” (DA), *comostenitor* (ib.), *composiune* (ib.), *comultiplu* Mat. (LTR²), *conapăsa* (URSU, T. s.v. *comprima*), *conchema* (DA), *congeminăție* „formație dublă simultană” (DN²), *congenial* „înrudit sufletește” (DA), *congratula* (ib.), *conjudețean* (ib.), *conscrite* (ib.), *conslujitor* („Mitropolia Banatului”, 1967, nr. 7—9, p. 585), *consof* (DA), *constringență* Fiz (LTR²), *consustanțial* (DN²), *contovaroșie* (PANN, P. A. 142), *convîrstnic* (LR IX (1960), nr. 1, p. 60),

convremelnic „contemporan” (DA), *coparticipare* (ib.), *copolimerizare* Chim. (DER), *coprincipe* (SCINTEIA, 1966, nr. 6954, p. 4/7), *coregent* (DA, DN²), *coregizor* (MAGAZIN, 1966, nr. 475, p. 4/7), *cotelă* (DN²), *covalență* (ib.), *covinzător* (DA).

Derivatele sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu:

— un verb (frecvente): *combate*, *complăcea*, *conlucra*, *consfătui*, *conveni*, *conviețui*, *convorbi*, *coopta* etc.;

— un substantiv (formații parasintetice): *concentra*, cf. *centru*; *confrunța*, cf. *frunte*;

— un adjectiv (formații parasintetice): *condensa*, cf. *dens*; *consolida*, cf. *solid*;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu:

— un substantiv (frecvente): *coacuzat*, *coasociat*, *coechipier*, *comesean*, *concetățean*, *confrate*, *consătean*, *consens*, *conștiință*, *context*, *copărtaș*, *coproprietar* etc.; (formație parasintetică) *coreligionar*;

— un adjectiv: *conațional*, *conjudețean*;

III (rar) a d j e c t i v e, analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *coaxial*, *coliniar*;

— un substantiv (formație parasintetică): *concentric*.

Cele mai numeroase sînt derivatele substantivale.

Nu am luat în considerație derivate ca: *compromite*, *conjura*, în care nu mai există vreo legătură între sensul cuvintului de bază și cel al derivatului.

Formații semianalizabile: *coabita* (DN²), cf. *abitație*; *colabora*, cf. *elabora*; *combina*, cf. *îmbina*; *comite*, cf. *emite*; *comprima*, cf. *împrima*; *concescentă*, cf. *excescentă*; *conscriptie*, cf. *inscripție*; *contemporan*, cf. *timp*; *convergent*, cf. *divergent*.

4. Sensul de bază al prefixului *con-*₂ (*co-*₃, *com-*) este cel de asociere („împreună (cu)“):

— verbe: *coexistă* „a exista în același timp (sau împreună) cu cineva sau ceva”, *conlocui*, *conlucra*, *consimți* „a fi de acord cu cineva”, *conviețui* etc.;

— substantive: *coațiune*, *coautor*, *codebitor* „persoană care datorează o sumă cuiva împreună cu alții”, *comesean*, *conațional*, *consătean*, *constelație* „grupare aparentă de stele, din aceeași regiune a cerului” etc.;

— adjective: *coaxial*, *coliniar* etc.

La sensul „împreună cu” se adaugă și nuanțele:

a) „unul spre (cu) altul”: *coînteresea*, *coînțelege* „a se înțelege unul pe altul”, *consfătui*, *convorbi* etc.;

b) „spre ceva”, „alături”, „în jur”: *concentra*, *concurge*, *conduce* etc.; *context*; *compune* etc.

În unele derivate, prefixul are rol de indicator al sensului exprimat prin cuvintul de bază (cf. GRAUR, P. I. 336): *coasociat*, *codevălmășie* (cf. S. Radovici, *Moșnenii și răzeșii. Originea și caracteristicile juridice ale proprietății lor*, București, 1909, p. 130), *contovaroșie*, *copărtaș*, *corelație*.

Uneori prefixul are numai valoarea de a deriva verbe de la adjective (vezi *CU-*, p. 78): *condensa*, *consolida*.

În unele formații valoarea prefixului e mai puțin clară: *consemna*, *conveni* etc.

5. Prefixul neologic *con-*₂ a pătruns în românește pe cale cărțură-rească din limbile romanice (mai ales din franceză) și din latină, prin împrumuturi ca :

(analizabile) *condensa* — fr. *condenser*, *consolida* — fr. *consolider*, *concrede* — lat. *concredere* (poate și germ. *anvertrauen*), *configura* — lat. *configurare* ;

(semianalizabile) *coabita* — fr. *cohabiter*, *colabora* — fr. *collaborer*.

Pentru valorile din latină ale prefixului *con-*, moștenite și în limbile romanice, vezi p. 78.

Pe teren românesc s-au format numeroase calcuri și semicalcuri, care au de obicei modele din franceză sau latină : *conapăsa* — lat. *comprimere*, fr. *comprimer* (vezi și p. 79), *concetățean* — fr. *concitoyen*, *conchema* — lat. *convocare*, *concurge* — lat. *concurrere*, *conlocui* — fr. *cohabiter*, *consfinți* — fr. *consacrer* etc.

Un număr important de derivate cu prefixul *con-*₂ reprezintă adaptări ale unor împrumuturi latino-romanice : *combate*, *compune*, *complăcea* — fr. *complaître*, *consemna*, *consimți*, *consoț* — lat. *consocius*, *constringe*, *conștiință* — lat. *conscientia*, *conține* etc.

Foarte rar, găsim derivate calchiate după cuvinte din germană : *comembru* — germ. *Mitglied* (cf. document a. 1819, în DA), *conglăsui* — germ. *übereinstimmen* (cf. Bălcescu, Maiorescu, Odobescu etc., în DA) sau din rusă : *coraport* — rus. *содоклад* (IORDAN, LRC 108, 316 ; HRISTEA, E. 165), *coredactor* — rus. *соредактор* (HRISTEA, E. 165).

Uneori e greu de știut după care model s-a constituit derivatul : *conșcolar* — fr. *condisciple*, lat. *condiscipulus*, germ. *Mitschüler* ; *contopi* — fr. *confondre*, germ. *zusammenschmelzen* ; *convorbi* — lat. *colloquor*, germ. *unterreden*.

Unele derivate s-au format pe teren românesc fără model străin : *codevălmășie*, *conjudețean*, *consătean*, *copărtaș* etc.

În câteva cazuri derivatele cu *con-* se datoresc analogiei : *coreferat* după *coraport*, *conjudețean* și *consătean* după *concetățean*.

Primele împrumuturi cu acest prefix au intrat în românește la începutul secolului al XVIII-lea, ca de exemplu : *consens* la Cantemir, în DA, dar abia în a doua jumătate a acestui secol și, mai ales, în primele decenii ale celui următor pătrund mai multe formații cu *con-*₂ : *consolidare* (a. 1774, *Uricariul* I, în DA), *convocat* (a. 1817, *Uricariul* IV, în DA) etc. Primele formații în românește sînt probabil : *consfinți* (a. 1820, *Uricariul* IV, în DA), *consemna* (a. 1825, *Uricariul* V, în DA).

În prima jumătate a veacului trecut, găsim în terminologia științifică formații paralele cu *con-* împrumutate și calchiate ca denumiri ale aceleiași noțiuni : *consecantă* (a. 1850, la URSU, T., s.v. *cosecantă*) și *cotăietoare* (a. 1821, id. *ib.*) ; *cotangentă* (a. 1850, id. *ib.*, s.v.) și *coatingătoare*, *conatingătoare* (a. 1821, id. *ib.*), *comprima* (a. 1848, id. *ib.*, s.v.) și *conapăsa* (a. 1849, id. *ib.*).

1. În aceeași perioadă se înregistrează încercări de adaptare a lui *con-*₂ prin *cu-* în exemple de tipul *cuprima*, *cuținere* (vezi *PREFICUL CU-*, p. 79).

2. Din aceeași perioadă se cunosc și încercări de calchiere a prefixului *con-*₂ prin compuse cu adv. împreună : vezi împreună-sunătoarea după lat. *consonantia* sau împreună-făcători după fr. *coefficient* în FC I 127, împreună-lucra după fr. *collaborer*, lat. *collaborare* în FC I 210.

6. Temele la care se atașează prefixul pot fi de diferite origini : latine (moștenite) : *coînțelege*, *conveni* etc. ; comune cu albaneza : *comoștenitor* ; slave : *consfătui*, *contopi* etc. ; maghiare : *conlocui* ; latino-romanice : *condensa*, *coopta* ; grecești : *compatriot*, *compătîmi*.

7. *Con-* este un prefix productiv, care formează un mare număr de derivate, cele mai multe fiind (semi)calcuri.

8. Derivatele cu prefixul *con-*₂ aparțin, în special, limbii literare, întîlnindu-se în toate stilurile acesteia.

În stilul științific, de exemplu, găsim numeroase derivate cu caracter terminologic : matematică : *cologaritm*, *cosinus* ; chimie : *coenzimă*, *coferment*, *copolimerizare*, *covalență* ; domeniul juridic-administrativ : *codevălmășie*, *colateral*, *confederație*. Unele derivate au o sferă de circulație mai largă : *consătean*, *consimți*, *conștiință*, *conține* etc.

Cîteva derivate sînt formații cărțurărești din Ardeal și Bucovina, de multe ori învechite, calchiate după germană : *coînțelege*, *comembru*, *conglăsui* etc. sau după latină : *conchema*, *concrede*, *consoț* etc.

CONTR- vezi CONTRA-

CONTRA- (CONTR-, CONTRĂ-, CONTRO-, CUNTRĂ-)

Rodica Ocheșanu, *Contra-*, în SCL XI (1960), nr. 3, 593-601.

1. Prefixul *contra-* are mai multe tipuri de variante.

a. Variante actuale literare : *contr-*, *contro-*.

Contr- se întîlnește în cîteva formații în care prefixul este atașat la baze începătoare cu *a-* : *contraltă* și *contralto* ; (învechite) *contraadevăr* (CODRESCU, la Ocheșanu, *lucr. cit.* 595), *contramiral* (IORDAN, LRA 21, unde apare scris *contr'amiral*), *contrapelație* (I. Văcărescu, la CLOSE, D. 277).

Ultimul termen, glosat impropriu de Close prin „counter-signal”, este explicat într-o paranteză în text chiar de Iancu Văcărescu prin *împotrivă-ardare*.

Alături de formele cu un singur *a*, pentru unele dintre derivatele menționate mai înainte sînt atestate și forme cu doi *a* : *contraadevăr* (cf. Ocheșanu, *lucr. cit.* 298), *contraalt* (DA, s.v. *contralto*), ambele învechite ; *contraamiral*, care s-a impus în limbă.

Contro- apare în două formații din limba actuală : (una analizabilă) *controlateral* „care este în raport cu o jumătate simetrică corporală, care este localizat în jumătatea opusă a corpului” (DER), alături de care există forma *contralateral* (D. MED.), (alta semianalizabilă) *controversă*. Varianta *contro-* este atestată și în *controdanț*, variantă învechită a lui *contradans* (cf. Stamati, în DA, s.v.), ca și în unele dintre variantele învechite ale lui *contrabandă* (formație neanalizabilă semantic, pentru care vezi discuția de la p. 73) : *controbond* (și cu sensul „contrabandist”), *controbonț*, *controbonț* (cf. DA).

b. Variante învechite.

α) Variante livrești, românizate : *cuntră-*, *contră-*.

Cuntră- apare în secolul trecut în câteva creații fără circulație ale lui Aron Pumnul: *cuntrăzice* (*Voci asupra vieții și însemnătății lui...*... precum și scrierile lui *mărunte și fragmentare* publicate de d-rul Ion al lui G. Sbiera, Cernăuți, 1889, p. 266), variantă a lui *contrazice*; *cuntrăzicățiv* (ib. 267, vezi SMFC IV 95), dublet al lui *contradictoriu*.

Contră- se întâlnește în *contrădanț(ă)*, variante învechite ale lui *contradans* (cf. C. Negruzzi, în DA, s.v. *contradans*).

β) Variantă grafică, etimologică: *contre-* rostită *contr-*, în unele formații învechite: vezi *contredanț*, variantă a lui *contradans* la Ana Goldiș Poalelungi, *L'influence du français sur le roumain (Vocabulaire et syntaxe)*, Paris, 1973, p. 130; (neanalizabil) *contrebandier* în DA, s.v. *contrabandă*.

Termenul tehnic *contre-jour* (MDE) este un împrumut neadaptat.

γ) Variante neliterare, corupte: *cotra-*, *cotro-*, în *cotradanț*, *cotrodanț* (alte variante învechite ale lui *contradans*), *cotrobond*, *cotrobont*, *cotroboantă*, *cotrobonț* (toate patru, variante ale lui *contrabandă*; prima, atestată și cu sensul „contrabandist”, ca și *cotrobond*, pentru care vezi sub a).

2. În DM sînt înregistrate 40 de derivate analizabile cu prefixul *contra-*, la care se adaugă următoarele 118 din alte surse:

contraac G. f. (LTR²), *contr(a)adevăr* (SCL XI (1960), nr. 3, p. 595, 598), *contraafirmare* (DA), *contraalee* „alee laterală paralelă cu una principală” (SCRIBAN), *contraalizeu* (și pl. *contraalizee* LTR², DN²), *contraanaliză* (LTR²), *contraanchetă* (DA), *contraapel* Jur. (ib.), *contraarectură* Arhit. (LTR²), *contraargument* (SCL, loc. cit.), *contrabaghetă* Ind. text. „piesă la războiul de țesut care face mișcarea opusă b a g h e t e i” (LTR²), *contrabanchetă* G. f., Constr. (ib.), *contrabaraș* Constr. (LTR², DN²), *contrabaterie* Tehn. mil. (DA), *contrabătător* „organ al batozelor și combinelor situat sub b â t â t o r” (LTR², DER), *contrabilet* „bilet sau adeverință eliberată în schimbul altui b i l e t” (COSTINESCU), *contrabombardare* (DA), *contrabulină* Nav. (LTR²), *contrabuterolă* „piesă care fixează capul nitului, în timp ce se formează, prin batere cu b u t e r o l a (sau căpuitoarea), celălalt capăt” (ib.), *contracalibru* (LTR², DN²), *contracarlingă* Nav. (LTR²), *contracauțiune* (și *contracauție*) „a doua c a u ț i u n e care o garantează pe cea dintâi” (DA), *contracăpuitoare* (și *contracăpuitor*) „contrabuterolă” (LTR²), *contracheie* Constr. (ib.), *contrachilă* Nav. (ib.), *contrachitanță* (SCL, loc. cit.), *contracivadieră* Nav. (DN²), *contraclapă* „clapa situată sub c l a p ă” (LTR²), *contra-coastă* Nav. „coastă care dublează c o a s t a propriu-zisă” (ib.), *contracroșet* Med. (D. MED.), *contracumpăni* „contrabalansă” (DA), *contracurbă* „curbă de șosea sau de cale ferată care urmează imediat după altă c u r b ă, cu concavitate în sens contrar” (LTR², DER), *contracurge* „a curge în direcția opusă” (COSTINESCU), *contradeclarație* (DA), *contradiagonală* Constr. (LTR²), *contradistoriune* Electr. (ib.), *contradovadă* (SCL, loc. cit.), *contraelectromotoare* (adj. atestat numai la f., pe lângă s. f. *forță, tensiune*; LTR²), *contraepolet(ă)* „epolet fără franjuri care, în ținuta de serviciu, de vară etc., înlocuia un e p o l e t complet” (DA), *contraescarpă* Constr. (LTR², DER, DN²), *contraetambou* Nav. (LTR²), *contraetimologie* (DA), *contraetrapă* Nav. (LTR²), *contraexpoziție* Muz. (MDM), *contraextensiune* Med. (D. MED.), *contraextrudare* Met. (LTR²), *contrafason* (COSTINESCU), *contrafăptuire* „reacție” (URSU, T. 237, s. v. *reacție*), *contrafiaș* Ind. lemn. (LTR²), *contrafinețe* (COSTINESCU), *contrafișă* Constr. (LTR², DER, DN²), *contrafoc* Silv. (DER), *contrafugă* (SCL, loc. cit.), *contrafungă* Nav. (LTR²), *contragaj* „zalog depus în locul altuia; asigurare reciprocă” (COSTINESCU), *contragarant* (ib.), *contragardă* Tehn. mil. (SCRIBAN, LTR²), *contragriță* Cinem. (LTR²), *contrahașură* (ib.), *contraincizie* Med. (D. MED.), *contraîncercare* Tehn. (LTR²), *contralateral* (D. MED.), *contralaț* (COSTINESCU), *contramanivelă* G. f. (LTR²), *contramaree* (SCRIBAN), *contramăsură* pl. (GRAUR, T. 256), *contramele* Ind. text. (LTR²), *contranolă* (SCL, loc. cit.), *contranutație* (D. MED.), *contraoctavă* (SCL, loc. cit., DN²), *contraofertă* (SCL, loc. cit.), *contraopzițiune* (COSTINESCU), *contraotravă* (DA), *contrapapă* (DN²), *contraparalelogram* Geom. (LTR²), *contrapartidă* (DA), *contrapilastru* (SCL, ib. 599), *contrapuliță* (LTR²), *contraplacaj* Ind. lemn. (ib.) *contrapoliță* (SCL, loc. cit.), *contrapoliție* „poliție întocmită, rînduită peste altă p o l i ț i e” (COSTINESCU), *contrapozitie* Log. (DER), *contrapregătire* Tehn. mil. (ib.), *contrapresiune* (SCL, loc. cit., DER), *contraprobă* (DA), *contrapromisiune* (COSTINESCU), *contrapune* (SCL, loc. cit.), *contrarandă* Nav. (DN²), *contrarâspuns* (SCL, loc. cit.), *contrareacțiune* Telecom. (LTR²), *contrarecepție* (ib.), *contrarevizie* Poligr. (ib.), *contrarezervor* (LTR², SCL, loc. cit.), *contrarondă* „a doua inspecție care se face noaptea pichetelor”, cf. și inv. *rondă* „rond” (COSTINESCU), *contrarolative* „ansamblu de două elice ale avionului, cu sensuri de rotație opuse” (s. f. pl. ? DER), *contrasalut* (COSTINESCU), *contrasă-*

geată Constr. (LTR², DER), *contraschimb* „schimb de mărfuri” (SCRIBAN, SCL, loc. cit.), *contrascotă* (DA, TDRG), *contrasemnă* (COSTINESCU), *contrasens* (DA, SCRIBAN), *contraserviciu* (SCL, loc. cit.), *contrasubiect* Muz. (DN²), *contratemă* Muz. (CADE, DN²), *contraterasă* (DA), *contratiță* (LTR²), *contratip Fot.* „copie negativă a unui film obținută după un pozitiv” (și *contratipare*, *contratipie*, *ib.*), *contratipar* Poligr. (ib.), *contratrașiune* (D. MED.), *contratragere* Met. (LTR²), *contratreaptă* (LTR², DER), *contratrecere* Cont. (DA), *contravariant* Mat. (*contravarianță*, LTR²), *contravenin* (DA), *contraverificare* (*contraverificator* LTR²), *contraverticală* Arhit. (ib.), *contravintuire* Arhit. „element de construcție alcătuit din grinzi așezate în formă de zăbrele, cu scopul de a mări rezistența construcției la presiunea vîntului, la trepidații etc.” (LTR², DER; și *contravinturi* s. n. pl. CV 1949, nr. 7, p. 31, în DA ms.), *contrazid* (DA).

1. Analiza semantică a lui *contrafason* „imitație, contrafacere”, formație din secolul trecut, nu mai este clară în limba actuală deoarece *fason* și-a specializat între timp sensurile. Vezi însă sensul mai general al lui *fason* „manieră, felul în care este făcut un lucru” (sens dat și de COSTINESCU, în aceeași sursă cu *contrafason*).

2. Nu au fost luate în considerație următoarele formații:

a. *contrabandă* din fr. *contrebande*, la rîndul lui împrumut din it. *contrabbando* (derivat de la *bando* „publicanunzio editto; decreto; legge; ordine dell'autorità”), deoarece nu se analizează semantic satisfăcător prin românescul *bandă*;
b. formații ca, de exemplu, *contrafăcător* (CADE), *contrapuncție* „compunere după regulile contrapunctului” (Popovici, în DA ms.), *contrasemnatar* și *contrasignatar* „persoană care contrasemnează un act” (în DA ms., fără trimiteri), deoarece sînt analizabile ca derivate cu sufixe de la *contraface*, respectiv *contrapunct*, *contrasemna* (*contrasigna*);
c. *contrapartiu* „matriță preparată prin galvanoplastie de pe un clișeu sau de pe un obiect, în vederea reproducerii și multiplicării clișeului sau a obiectului” (LTR²), semantic neanalizabil prin *partiu* „concepție de ansamblu a unei lucrări de arhitectură, pictură, sculptură sau decorație”;
d. *contrapond* (DA ms., fără citat), calc după fr. *contrepois* sau formație regresivă din *contrapondere* (cu care este sinonim), deoarece *pond* (pentru care cf. și lat. *pondus*) nu există și independent în limba noastră;
e. *contraspion*, foarte probabil derivat regresiv din *contraspionaj* (cf. SCL, lucr. cit. 573); punctul de vedere întîlnit în DA — *contraspion* (cu derivatul *contraspionaj*) vine din franceză — este înfirmat de absența în dicționarele de limba franceză consultate a termenului corespunzător lui *contraspion* (în timp ce fr. *contre-espionnage* apare în aceste dicționare).

Derivatele cu prefixul *contra-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *contraacuzație*, *contraamiral*, *contraanaliză*, *contrabas* (s.m. și n.), *contraexpertiză*, *contramarcă*, *contraofensivă*, *contraordin*, *contrapropunere*, *contrapunct*, *contrarevoluție*, *contratimp*, *contravizită* etc.; formație parasintetică: *contravintuire*;

II a d j e c t i v e (substantivate), analizabile în raport cu un adjectiv: *contraelectromotoare*, *contralateral*, *contravariant* (adj. și s. m.);

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *contrabalansa*, *contra-cumpăni*, *contraacurge*, *contraface*, *contrapune*, *contraveni*, *contrazice*.

La acestea se adaugă câteva verbe: *contraataca*, *contraindica* (mai ales la participiu: *contraindicat*), *contrasemna*, care au alături substantive din aceeași familie: *contraatac*, *contraindicație*, *contrasemnătură*, mai frecvent folosite decît verbele. Verbele de acest tip pot fi derivate secundare (cu sufixe sau regresive) de la substantivele prefixate.

Substantivele reprezintă marea majoritate a derivatelor analizabile cu prefixul *contra-*, verbele și adjectivele fiind foarte puțin numeroase.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e, substantive și verbe: *contraltă*, cf. *altistă*, *alto*; *contradicție*, cf. *interdicție*; *contragredient* (și *contragredientă* LTR²), cf. *ingredient*; *contrainsular* (D. MED.), cf. *insulină*; *contramanda*, cf. *comanda*; *contratipie*, cf. *fototipie*; *contravalațiune* (și *contravalație*) „îngrăditură cu val, cu șanț; șanț împrejurul unui loc asediat” (SCRIBAN, LTR²), cf. *circumvalație*; *contravenție*, cf. *convenție*, *intervenție*; *contro-versă*, cf. *advers*, *invers*, *traversă*.

3. Prefixul are următoarele valori :

1) opoziția :

a) opoziția spațială :

— poziția opusă în plan paralel („față în față”), în plan inferior sau în plan superior și caracterul secundar în raport cu obiectul denumit de bază : (în plan paralel) *contraac*, *contraalee*, *contrabanchetă*, *contrabaraaj*, *contracarlîngă*, *contracoastă*, *contraetravă*, *contrafier*, *contrașină*, *contraziid* ; (în plan inferior) *contrabătător*, *contracivadieră*, *contraclapă*, *contraterasă* ; (în plan superior) *contrachilă*, *contrarandă* etc. Tot aici se grupează derivatele *contrapagină*, *contratipar*, în care *contra-*, avînd sensul special „pe verso”, indică poziția care corespunde celei ocupate de obiectul indicat de bază ;

— direcția opusă : *contraalizee*, *contracurbă*, *contracurent*, *contracurge*, *contradiagonală*, *contraelectromotoare*, *contrahașură*, *contramarș*, *contranutație*, *contraplacaj*, *contrarotative*, *contrasens* etc. ;

1. La valoarea de opoziție spațială poate fi inclus și *contradans* „dans executat de două sau patru grupe așezate față în față”, deși *contra-* nu indică de fapt aici opoziția față de obiectul denumit de bază. Dificultatea analizei semantice se explică prin originea formației : fr. *contre-danse*, din care vine cuvîntul românesc, a rezultat prin etimologie populară din engl. *country-dance* (compus din *country* „țară” și *dance*, deci „dans de țară, țărănesc”).

2. În terminologia muzicală, prefixul *contra-* indică poziția inferioară pe întinderea scării muzicale de la grav la acut, în raport cu noțiunea exprimată de bază : *contralto*, *contrabas*, *contrafagot*, *contraoctavă* (vezi și *SUB-*, p. 231). Prin raportare la *bas*, care circulă în terminologia muzicală actuală și cu sensul „contrabas”, derivatul cu prefixul *contra-* a devenit sinonim cu *basă*.

b) opoziția temporală și caracterul secundar în raport cu obiectul denumit de bază (numai în terminologia muzicală) : *contrapunct*, *contrasubiect*, *contratemă*, *contratimp* ;

c) împotrivirea față de un obiect (de obicei dăunător sau cu efecte supărătoare) : *contrabaterie*, *contrafoc*, *contramină*, *contraotravă*, *contratorpilor* ; față de o acțiune : *contraspionaj*, *contrazice* (uneori conținînd o idee de negare a bazei, ca în *contraîndica*) ; față de o persoană : *contracandidat*, *contrapapă*.

În următoarele două formații din terminologia fotografică, *contra-* are sensul special „negativ” („despre imaginea fotografică în care distribuția luminii și a umbrei este inversă cu cea reală”, opus lui „pozitiv”) : *contrareacțiune* „reacțiune negativă” (cf. *reacțiune pozitivă*), *contratip* ;

d) reacția, răspunsul (de obicei ca o compensație sau ca un echivalent) : *contraacuzăție*, *contraargument*, *contraatac*, *contrabombardare*, *contrachitanță*, *contralovitură*, *contramanifestație*, *contraofensivă*, *contrapromisiune*, *contrapropunere*, *contrareformă*, *contrarevoluție*, *contrasalut*, *contrasemnă*, *contraserviciu* ; (cu predominarea ideii de echivalență) *contrabalansa*, *contracumpăni*, *contragreutate*, *contrapondere*, *contravaloare* ;

R. Ocheșanu, *lucr. cit.* 600, notează ca o categorie aparte sensul de echivalență al prefixului *contra-*, menționînd totodată că este foarte aproape de cel de reacție. De fapt, în cazul acestui prefix, ideea de echivalență nu poate fi separată de cea de reacție sau de răspuns, față de care are un caracter complementar.

2) apropierea spațială și caracterul secundar în raport cu obiectul denumit de bază : *contramarcă*, *contrasemnătură* ;

3) repetarea (de obicei a unei acțiuni) cu scopul verificării, al controlului : *contraanaliză*, *contraanchetă*, *contraapel*, *contraexpertiză*, *contraîncercare*, *contrapartidă*, *contraprobă*, *contraproiect*, *contrarecepție*, *contrarevizie*, *contrarondă*, *contratrekere*, *contraverificare* etc. ;

4) neconformitatea cu ceea ce se înțelege de obicei prin cuvîntul de bază, neautentic, fals : *contraparelelogram* ;

5) inferioritatea ierarhică : *contraamiral*.

R. Ocheșanu, *loc. cit.*, grupează pe *contraamiral* împreună cu *contraepolet* și *contramaistru* sub sensul de „înlocuitor”. Cele trei formații prezintă însă situații diferite. În *contraamiral*, prefixul *contra-* are o valoare asemănătoare cu a lui *sub-* (prefix indicînd prin excelență inferioritatea, vezi p. 231) în *subdirector*, *sublocotenent*. În *contraepolet* se poate admite că prefixul *contra-* exprimă „înlocuitorul” (vezi definiția de la p. 72), dar se poate susține totodată și că este vorba de sensul „neautentic, fals” (de sub 4). Cît privește pe *contramaistru*, astăzi învechit, din definițiile date în dicționarele noastre rezultă că este vorba de o formație sinonimă cu *baza*. (Aceasta se poate deduce și din faptul că în *Nomenclatura profesiunilor și întreprinderilor*, cuprinzînd și *codul profesiunilor*, București, 1933, p. 8, *contramaistru* este menționat în paranteză alături de *maistru*.)

4. *Contra-* este un prefix neologic de origine latină împrumutat de limba română mai ales din franceză, dar și din italiană, uneori direct din latină, mai rar din limbi neromane ca germana, eventual rusa și engleza.

La origine, lat. *contra* era prepoziție și adverb. Ulterior, în epoca imperială, *contra* este folosit și ca prefix (avînd variantele *contro-*, *contr-*), cu sensurile „în opoziție cu, împotriva”, „în fața”. Prepoziția s-a păstrat în română în forma *către*, iar în perioada modernă a fost împrumutat dubletul ei etimologic, prepoziția și adverbul *contra*.

În limbile moderne prefixul are fie aceleași forme ca în latină, fie forme ușor diferite : fr. *contre-* (rostit *contr*), rar *contra-*, *contro-*, it. *contra-*, *contro-*, rar *contr-*, germ. *kontra-*, *konter-*, rus. *контр-*, *контра-*, engl. *counter-*, *contra-* etc. În germană prefixul *contra-* a fost tradus adesea prin *gegen-*, *wieder-*. Cf. R. Ocheșanu, *lucr. cit.* 593—595 și bibliografia indicată acolo, la care adăugăm ILR I 100, II 282.

În română prefixul s-a impus de la început sub forma din latină. La adoptarea acestei forme a contribuit, probabil, în bună măsură și faptul că prefixul a fost împrumutat în același timp cu prepoziția sau adverbul *contra*.

După DA cele mai vechi atestări ale acestuia din urmă se întîlesc în construcția adverbială în *contra*, care apare la Maior, dar este foarte probabil ca, în calitate de cuvînt independent, *contra* să fi fost folosit și mai înainte, la alți cărturari ardeleni.

Varianta *contr-* apare în unele împrumuturi (*contraltă* < it. *contralta*, *contralto* < it. *contralto*, *contrapelație* < lat. *contrapellatio*, la DU CANGE). Într-o formație românească învechită cum este *contradevăr*, forma prefixului se poate explica fie prin influența modelului străin (fr. *contrevérité*), fie independent de acest model, prin elidarea finalei prefixului din cauza inițialei temei. *Contramiral* reprezintă, după toate probabilitățile, redarea fidelă a fr. *contre-amiral*, așa cum este rostit (cf. IORDAN, *loc. cit.*), mai curînd decît o creație rezultată din forma *contraamiral*, cu eliziunea finalei prefixului.

Varianta *contro-* în unele formații este împrumutată (*controlateral*, cf. fr. *controlatéral* ; *controversă*, cf. fr. *controverse*, lat. *controversia*), pe cînd în altele (ca de exemplu în *controbond*, *controdanț*, ambele din secolul trecut) a apărut probabil ca rezultat al unei asimilări a lui *a* la *o*.

Variantele învechite *contră-* și *cuntră-* prezintă situații asemănătoare. *Contră-* (*contrădanț*) reprezintă o încercare de românizare a lui *contra-*, ca și *cuntră-* (*cuntrăzice*), creație neizbutită a lui Aron Pumnul. *Cotra-* și *cotro-* (*cotradanț*, *cotrodanț*, *cotrobont* etc., pentru care vezi § 1 b) sînt forme inculte, corupte, probabil întîmplătoare, atestate, ambele, în secolul trecut.

Din punctul de vedere al originii, cele mai multe dintre formațiile cu prefixul *contra-* sînt :

împrumuturi :

— din franceză : *contraalee* < fr. *contre-allée*, *contraalizeu* < fr. *contre-alizé*, *contraatac* < fr. *contre-attaque*, *contraepolet* < fr. *contre-épaulette* etc. ; *contrarotativ(e)* < fr. *contrarotatif* (vezi ceva mai înainte și *controlateral*).

După cum s-a putut constata din aceste exemple, prefixul din etimonul francez are de obicei forma *contre-*. Împrumuturile din franceză în care prefixul are la origine altă formă (*contra-*, *contro-*) sînt rare.

— din italiană : *contrapapă* < it. *contropapa*, *contrasalut* < it. *contrasaluto*, *contrascotă* < it. *contrascotta*, *contrarandă* < it. *controranda* etc. (vezi ceva mai înainte și *contraltă*, *contralto*, de asemenea din italiană, dar *contraalt* < germ. *Kontraalt*) ;

— din franceză sau italiană : *contrabas*, cf. fr. *contrebasse*, it. *contrabasso* ; *contrafort*, cf. fr. *contrafort*, it. *contrafforte* ; *contrafugă*, cf. fr. *contrefugue*, it. *controfuga* etc. ;

— din franceză, italiană sau germană : *contraoctavă*, cf. fr. *contraoctave*, it. *contraottavo*, germ. *Kontraoktave* ;

— din franceză sau germană : *contramină*, cf. fr. *contre-mine*, germ. *Kontermine* (sau calc după germ. *Gegenmine*) ;

semicalcări :

— după franceză : *contrabătător*, cf. fr. *contre-batteur*, *contracumpăni*, cf. fr. *contrebalancer*, *contraface*, cf. fr. *contrefaire*, *contragreutate*, cf. fr. *contrepoids*, *contralovitură*, cf. fr. *contrecoup*, *contrapartidă*, cf. fr. *contrepartie*, *contravîntuire*, cf. fr. *contrementement* etc. ;

— după franceză sau italiană : *contrasubiect*, cf. fr. *contresujet*, it. *contrasoggetto* ;

— după franceză sau latină : *contrazice*, cf. fr. *contredire*, lat. *contradicere* ;

calcuri :

— după germană, prefixul *contra-* servind la calchierul germ. *gegen-* : *contracandidat*, cf. germ. *Gegenkandidat* (după R. Ocheșanu, *lucr. cit.* 397, ar putea fi și o creație românească), *contratrecere*, cf. germ. *Gegenbuchung* (cf. și verbul fr. *contrepasser*) ;

— semicalc după franceză sau calc după germană : *contraotravă* și *contravenin*, cf. fr. *contrepoison*, germ. *Gegengift*.

Unele formații pot fi împrumuturi, dar și (semi)calcuri : *contraprobă*, cf. germ. *Gegenprobe*, engl. *counterproof*, rus. *контрпроба* (cf. și fr. *contre-échantillon*) ; *contrapunct*, cf. it. *contrapunto*, germ. *Kontrapunkt*, fr. *contrepoint*.

Alteori una și aceeași formație străină a fost pe de o parte împrumutată și pe de alta, adaptată : *contraveritate* (COSTINEȘCU) din fr. *contre-vérité*, după care s-a făcut și *contraadevăr* ; *contrasigna* împrumutat din fr. *contresigner*, care a servit drept model și calcurilor *contrasemna* (care s-a și impus), *contraiscăli*.

După modelul împrumuturilor și al calcurilor au apărut și unele derivate românești, fără model străin (deși absența unor corespondente din dicționarele străine consultate nu constituie un indiciu absolut sigur al formației lor pe teren românesc) : *contraargument*, *contrabaraaj*, *contrabombardare*, *contradovadă*, *contractimologie*, *contramele*, *contraofertă*, *contrapagină* etc.

Pentru originea lui *contraspion*, vezi nota e de la p. 73.

După datele de care dispunem, prefixul *contra-* este atestat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea în cîteva formații semianalizabile : *contradicălu* (ȘINCAI, O. I CLXVI), *contradictor* (id. *ib.*), *controversie* (id. *ib.*). Formații analizabile cu prefixul *contra-* se întîlnesc rar în prima jumătate a secolului al XIX-lea : *contrapus*, *contrascris*, *contravorbire* (toate în DRLU, 1822, unde apare, ca formație neanalizabilă, și *contrabont* „contrabandă”), *contrapelație* (vezi § 1), *contravenin* (Gorjan, în DA), *contradantă* (VALIAN), *contrapuntist* (a. 1840, la R. Ocheșanu, *lucr. cit.* 595), *contrafăptuire* (a. 1849, la URȘU, T. 267, s.v. *reacție*) etc. Dicționarele de la mijlocul secolului trecut (de exemplu CODRESCU, STAMATI) înregistrează un număr sporit de formații cu prefixul *contra-* (cf. R. Ocheșanu, *lucr. cit.* 595—596). Numărul derivatelor cu *contra-* crește și mai mult spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și în secolul următor. La COSTINEȘCU apar peste 50 de formații cu acest prefix, dintre care cele mai multe se păstrează pînă astăzi în limbă (cf. id. *ib.*).

5. Majoritatea derivatelor cu prefixul *contra-* au teme de origine neologică latino-romană : *contrachitanță*, *contrapagină*, *contrapartidă*, *contrarezervor*, *contraserviciu*, *contrasubiect* etc. Dintre formațiile cu teme de alte origini sînt ceva mai numeroase cele în care prefixul *contra-* este atașat la teme moștenite din latină : *contraatac*, *contraadevăr*, *contrabătător*, *contracăpuiitor*, *contraoastă*, *contracurge*, *contraface*, *contrafier*, *contragreutate*, *contraîncercare*, *contrapune*, *contrarăspuns*, *contrasăgeată*, *contraschimb*, *contrasemna*, *contratrecere*, *contravenin*, *contravînturi* și *contravîntuire*, *contrazice*.

Derivatele cu teme de alte origini sînt puține :

— slave : *contracumpăni*, *contradovadă*, *contralovitură*, *contraotravă*, *contrazid* ;

— maghiare : *contralaț* ;

— germane : *contramaistru* ;

— de origine necunoscută sau nesigură : *contramele*, *contrapregătire*.

6. În ciuda numărului destul de mare de formații în care apare, prefixul *contra-* nu a fost și nu este prea productiv. Derivatele cu acest prefix sînt, cele mai multe, împrumuturi și (semi)calcuri. Chiar derivatele pentru care nu au fost găsite modele străine și care, datorită acestui fapt, au fost interpretate drept creații românești (de exemplu *contraargument*, *contrabaraaj*, *contractimologie* ; vezi și altele la § 4), ar putea avea un model străin.

R. Ocheșanu, *lucr. cit.* 601, care constată și ea că prefixul nu este prea productiv în română, este de părere că în viitor prefixul ar putea să se dezvolte, deoarece, pe de o parte, e ușor detașabil și destul de expresiv și, pe de altă parte, se bucură de o largă circulație în limbajul tehnico-științific internațional.

7. Formațiile cu prefixul *contra-* aparțin limbii literare în general și stilului tehnico-științific în special (cu precădere domeniului construcțiilor de toate felurile : căi ferate, drumuri, construcții navale etc. și terminologiei muzicale, în care s-au dezvoltat unele nuanțe semantice speciale). Puține derivate au pătruns în limba comună (ca, de exemplu, *contraatac*, *contramarcă*, *contrapagină*, *contrazice*).

**CONTRĂ- vezi CONTRA-
CONTRO- vezi CONTRA-**

CU- (CO₋₁, CON₋₁/CUN-)

S. Pușcariu, *Conteni*, în DR I (1920—1921), p. 226—228, id., L.R. I, 233; A. Graur și A. Rosetti, *Sur le traitement des groupes lat. et et es en roumain*, în BL III (1935), p. 65, IV (1936), p. 182; GRAUR, SLG 471, id., E. 81—83; A. E. 40, 41, 42, 43; CORNELISSEN, LAT. COM-, 119, 169, 178, 182, 185, 186, 225, 255, 258.

1. Prefixul *cu-* are variantele, rare, *co₋₁* (*comînda*, cu var. *cumînda*; *coprînde*, var. a lui *cuprînde*) și *con₋₁/cun-* (numai în (*în*)*conjura*, var. (*în*)*cunjura*); varianta *cum-* se întâlnește numai în cuvinte neanalizabile (vezi § 4). Pentru varianta *co₋₁* se pune problema delimitării de prefixul *co₋₂*, iar pentru *cu-* problema delimitării de compusele cu prepoziția omonimă (vezi în FC I *cuminte*, *cumpărțile*, *cuncorn*).

Posibilitatea confuziei între aceste trei segmente e demonstrată de existența etimologiilor de tip diferit propuse pentru unul și același cuvînt. Vezi mai departe § 4 notele 2, 4 și *CO₋₂* § 4.

2. În DM sînt înregistrate 6 derivate a n a l i z a b i l e, la care se adaugă 1 din DA: *cufînge* (numai în descîntece) „a fînge”.

Acestea sînt v e r b e, raportabile la:

- un verb: *cufînge*, *cuprînde*, *cutreiera*, *cutremura*, *cuveni*;
- un substantiv (formații parasintetice): *cufunda*, (*în*)*conjura*.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *culege*, cf. *alege*.

Cuceri ar putea fi socotit semianalizabil în raport cu *cere*. *Custa* „a trăi, a viețui” și *cumnat* sînt neanalizabile din punct de vedere semantic, întrucît nu se mai simte legătura cu temele corespunzătoare (*sta*, *nat*).

3. Valoarea prefixului *cu-* e puțin clară.

În *cutremura*, prefixul pare să aibă o valoare intensivă (probabil și în *cufînge*), iar în *cuprînde*, valoarea de „jur împrejur”; în (*în*)*conjura* rolul său se limitează la acela de indicator al ultimei valori menționate. *Cutreiera* și, mai puțin, *cuveni* sînt sinonime cu verbele de bază în unele sensuri ale lor.

4. Prefixul *cu-* este moștenit din lat. *cum-*.

Acesta avea următoarele valori: adunarea, unirea (*eo—coeo*, *loquor—colloquor*), perfectivizarea acțiunii (*facio—conficio*, *cado—concido*), intensificarea acțiunii verbului (*frango—confringo*, *crepo—concrepo*) sau formarea verbelor de la adjective (*condenso < con- + densus*, *consolido < con- + solidus*). Vezi K. Garnier, *Com- als perfektivierendes Präfix bei Plautus, sam- in Rigveda*, *Сов- bei Homer*, în IF XXV 86—109; D. Barbelenet, *De l'aspect verbal en latin ancien et particulièrement dans Térence*, Paris, 1913, p. 252—255; ERNOUT-MEILLET, s.v. *cum-*.

Toate derivatele stabile cu prefixul *cu-* sînt moștenite din latină. În cuvintele analizabile în română prefixul are forma *cu-*, rar *co₋₁*: *cuprînde* (variantă *coprînde*) < lat. *comprehendere*, *cutreiera* < lat. *contribulare*, *cutremura* < lat. **contremulare* (cf. lat. *contremere*), *cuveni* < lat. *conuenire*; vezi și *cuceri* < lat. **conquarere* (cf. lat. *conquirere*), *custa* < lat. *constare*.

Cuvintele neanalizabile în românește conțin de obicei varianta *cum-* a prefixului: *cumnat* < lat. *cognatus*, *cumpăra* < lat. *comparare*, *cumpăt* < lat. *compitum*, *cumpli* < lat. *compleo*, **-ire* (vezi GRAUR, SLG 471, unde se combate ipoteza după care poziția accentului explică rezultatele diferite ale lat. *con-* > *cu-* și *cum-*; vezi și GRAUR, E. 81—82).

Destul de multe derivate neanalizabile și semianalizabile prezintă totuși variantele *cu-*, rar *co₋₁*: *cufuri* < lat. *conforire*, *culca* < lat. *collocare*, *culege* < lat. *colligere*, *cumineca* < lat. **communicare*, (*în*)*cumeta* < lat. *committere*, *cunoaște* < lat. **conoscere*, *cuscru* < lat. *consocer*, *cumătră* < lat. *commater*, *cuvînt* < lat. *conventum*, *comînda* < lat. **commandare*.

1. Pentru a explica prezența lui *cu-* în unele cuvinte neanalizabile este necesar să ținem seama că *n* dispăre înaintea unor anumite sunete (vezi CORNELISSEN, LAT. COM.- 161, 184), ca, de exemplu: *f* (*cufuri*), *s* (*cuscru*) etc.; vezi și Em. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, Cluj, 1930, p. 35—44. Acad. Al. Graur (E. 82, 83, A. E. 40, 41) consideră că pentru *cuscru* < lat. *consocer* trebuie să admitem o treaptă intermediară **cusocru*, care s-a sincopat (evitîn-du-se confuzia: *a venit *cusocrul— a venit cu socrul*).

Pentru etimologia lui *cumătru*, s-au emis diferite ipoteze în legătură cu originea latină sau slavă a acestui cuvînt (vezi S. Pușcariu, în *Langue et littérature* vol. II, 1943, nr. 1—2, p. 5—19, id., DR III (1922—1923), p. 395, 822; DA s.v. *cumătru*, -ă; GRAUR, A. E. 40, 41, 42). Este posibil ca acest derivat, neanalizabil în românește, să provină din lat. *compater* (*p* s-a pierdut sub influența lui *commater*) > **cumătre* > *cumătru* (GRAUR, A. E. 43).

2. Unii cercetători au explicat ca formații moștenite cu lat. *con-* și pe *cofleşi*, *copleși* și *comînji*, pentru care vezi discuția la *CO₋₂*, p. 67.

De asemenea au fost explicate uneori ca formații moștenite cu lat. *con-* verbele neanalizabile *cotrobăi* și *cotropi* (var. *cutropi*). Astfel, *cotrobăi* provine, după TRDG, probabil, din lat. *conturbare*, *cotrobăi* și *cotropi* (var. *cutropi*). Astfel, *cotrobăi* provine, după TRDG, probabil, din lat. *conturbare*, *cotrobăi* și *cotropi* (var. *cutropi*). Astfel, *cotrobăi* provine, după TRDG, probabil, din lat. *conturbare*, „locul unde se ascund și trăiesc peștii și racii, pe sub rădăcini și pe sub maluri”. În sfîrșit, *cotropi* ar avea ca etimon, după unii lingviști, pe lat. **contorpire* (= *contorpere*) „a fi complet amortit, înțepe-mannorum, reflectat în loc. adv. *cu trop* „cu duiumul”, din care s-a format *cutropi* (cf. DA, s.v.). Împotriva unora dintre etimologiile de acest fel s-a adus ca argument faptul că lat. *con-* n-ar putea avea ca reflex pe *co-* în loc de *cu-*; cf. însă *coprînde* (și *comînda*).

3. *Conteni* (var. *cunteni*) nu este derivat cu prefix al lat. *continere* (care se potrivește din punct de vedere al înțelesului, dar ar fi dat în rom. **cuținea*), ci provine din lat. **cunctinare*.

4. GIORANESCU (p. 258) respinge ipoteza după care *cufînge* ar fi moștenit din latină (**confrangere*), susținînd că e un derivat pe teren românesc de la *a frînge* cu prefixul (expresiv) *co-* ca și în *cofleşi*, *copleși* etc.

Pe la mijlocul secolului trecut, au existat unele încercări analogiste de adaptare a formațiilor neologice cu *con-* prin folosirea lui *cu-*: *cusunățiv* „consonantic” (Aron Pumnul, citat după Mioara Avram, în SMFC IV 92), *cufînere* „coeziune” (a. 1842, la URUSU, T. s.v.), *cuprima* „comprima” (id. *ib.*; la același autor și *conapăsa*), *curăspunzător* „corespunzător” (a. 1839, la URUSU, T. s.v.).

5. Prefixul *cu-* este un prefix neproductiv în limba română.

Prefixul lat. *con-*, moștenit în limbile romanice, n-a devenit productiv decît în italiană, spaniolă și portugheză (MEYER-LÜBKE, G. II 673). R. Cornelissen (*lucr. cit.*, p. 255) susține că limbile romanice au moștenit aproximativ două treimi din numărul derivatelor verbale latine cu *con-*. Pe baza unor anumite criterii (numărul derivatelor moștenite, al formațiilor pe teritoriul fiecărei limbi), autorul distinge în cadrul României mai multe zone de repartiție geografică a derivatelor moștenite cu *con-* (în ordinea crescîndă a acestora): a. română, dalmată, sardă; b. italiană, retoromană; c. galoromană; d. iberoromană (*ib.* 258).

6. Derivatele cu acest prefix aparțin limbii comune. Unele sînt învechite și, azi, regionale (de exemplu, *custa* în graiurile bihorean și bănățean).

CUN- vezi CU-
CUNTRĂ- vezi CONTRA-
D- vezi DO-
DE-₁ vezi DES-
DE-₂ vezi DES-

DE-₃

MEYER-LÜBKE, G. II 673 — 674; IJR I 98 — 100, 102 — 106 (passim); AUERBACH, V. 219 — 221; IORDAN, LRA 196 — 198; AL. GRAUR, *Note de cultivare a limbii*. 2. A *deservi*, în LR IX (1960), nr. 3, p. 29 — 32; GRAUR P. I. 337 — 338.

1. Prefixul *de*-₃ se delimitează de prefixul *de*-₂ (din aceeași serie cu *des*-) prin valoarea semantică. În cazul în care valoarea semantică a celor două prefixe este identică sau asemănătoare, delimitarea se face cu ajutorul etimologiei, formațiile cu etimon latin în *dis*- fiind trecute la *de*-₂, iar cele cu etimon latin în *de*-, la *de*-₃.

Într-un singur caz, anume când prefixul are valoare negativă, separarea celor două prefixe omonime (*de*-₂ și *de*-₃) este imposibilă și din punct de vedere diacronic (confuzia între cele două prefixe apare încă din latină și este foarte avansată în franceză). Formațiile cu această valoare au fost tratate în mod convențional la prefixul *de*-₂, din aceeași serie cu *des*-, ambele puternic specializate ca negative.

În unele situații apare un grad de incertitudine în repartizarea unor formații la unul din cele două prefixe omonime (*de*-₂ și *de*-₃), ca urmare a existenței mai multor posibilități de interpretare semantică a derivatelor. De exemplu *declassa*, considerat de noi ca având valoare negativ-privativă „a-și pierde, părăsi clasa” și tratat la *de*-₂, ar putea fi socotit și ca indicând direcția de sus în jos, deci „a cădea într-o clasă inferioară” și ca urmare s-ar încadra la *de*-₃.

Formațiile cu prefixul *de*-₃ se delimitează de compusele cu prepoziția *de* cu ajutorul unor criterii sintactice și semantice. La compuse, termenii constituenți au o sintaxă normală (prepoziție + substantiv sau adverb), *de*- putând avea nuanțe semantice variate (scop, loc, timp etc.), în timp ce valoarea lui *de*-₃ în derivatele de la substantive este fie ușor intensificatoare, fie indică specia bazei, fie, în sfârșit, derivatul are același sens cu baza lui. Așa sînt *deflexiune* „abatere a unui curent de lichid din direcția de scurgere” cf. *flexiune* „mlădiere”, *depoziție* „declarație, mărturie” cf. *poziție* „atitudine”, *decalc* „calc” etc. (vezi § 3).

În unele cazuri numai etimologia formației ne ajută să decidem dacă avem a face cu un substantiv derivat cu prefix sau cu un compus cu prepoziție. De exemplu *demers* și *deridere* ar putea fi interpretate drept compuse în care *de* ar avea valoare de scop, dacă s-ar ignora faptul că modelul după care s-au calchiat conține în limba de origine un prefix: fr. *démarche*, modelul lui *demers*, este un derivat regresiv de la *démarcher* (vezi ROBERT, s.v.), iar *dérision*, după care s-a făcut *deridere*, provine din lat. *derisio*, derivat la rîndul lui din verbul *deridere*. Ambele formații românești aici în discuție sînt considerate în DM drept compuse cu prepoziția *de*.

Sînt c o m p u s e substantive ca *deochi*, *descăzut* (ultimul prin substantivizarea construcției *de* + supinul), adjectivele (folosite și ca ad- verbe) *deplin*, *desăvîrșit*, *destul*, adverbele *degrabă*, *departe*, *desigur* etc. (vezi FC I 216—218, 221—223) și c o m p u s e p a r a s i n t e t i c e verbele de tipul: *dedulci* „a mânca de dulce”, *defrupta*, *delătura* etc. (vezi J. Byck, *Derivație și sintaxă*, în SCL II, 1951, p. 125—126 și FC I 213).

Unele verbe sînt derivate secundare (cu sufixe sau regresive) de la compuse cu *de*: *deochea* (vezi mai sus substantivul *deochi*), *deosebi* (pentru care trebuie să se pornească de la vechiul adverb *deosebi*, cf. FC I 217, 218, DM), *departa* și *destula* (cf. *departe* și *destul*); *desăvîrși* este un derivat regresiv de la *desăvîrșit* (interpretat greșit în DM ca un compus cu prepoziția *de* de la un verb).

Posibilitatea confuziei este mai mare la verbe, atît la compusele parasintetice (tipul *dedulci*), cît și la derivatele de la compuse.

1. Verbul *degera* este considerat de majoritatea dicționarelor (TDRG, CADE, SCRIBAN, DM) ca moștenit din lat. *degelare*, dar nu este exclus să avem a face cu un compus parasintetic pe teren românesc.
2. Există interpretări deosebite de cele de mai sus și în analiza altor verbe: *deosebi* apare ca derivat la GRAUR, p. I. 337, iar *departa* are aceeași interpretare în MEYER-LÜBKE, G. II 674.
3. Pe *deșela* „a(-și) frînge șalele, a snopi în bățai” cele mai multe surse îl socotesc ca derivat cu *de(s)*- din *șale* (TDRG, CADE, DM); Auerbach (V. 221) îl dă ca derivat cu *de*-₃, iar R. Todoran (GL XVIII, 1973, nr. 1 p. 41) îl consideră compus parasintetic din sintagma *de* + *șale* (*rupt de șale*, *frint de șale*, *indoii de șale* etc.). Ultima ipoteză pare mai probabilă.
4. Ar fi posibil ca și verbul *deșanța* să fie un compus parasintetic din îmbinarea *de șanț*.

În cazul unor adverbe ca *degeaba*, *desigur*, unde criteriul valorii semantice clare a prepoziției *de* nu se poate aplica, rămîne, de asemenea, un grad de incertitudine în ceea ce privește interpretarea lor drept derivate sau compuse.

2. În DM sînt inserate 42 de formații a n a l i z a b i l e, la care se adaugă 13 din alte surse:

deambulatoriu adj. și s.n. „de plimbare; galerie semicirculară a unei biserici” (DN²), *decura* (despre păr) „a cădea pe spate” (DA ms.), *deflagrant* „care produce ardere cu explozie și zgomot” (DN²), *de josi* „a se înjosi” (DA ms.), *delepăda* „a se lepăda” (ib.), *delinia* (-ație) „a desena, a schița” (URSU, T.), *demînda* „a porunci, a ordona, a cere” (DA ms.), *denominal* (SCL XXIV (1973), nr. 4, p. 415), *depica* „a decădea” (DA ms.), *desista* „a renunța, a se lăsa” (MDE), *destrage* „a scădea, a trage, a opri” (DA ms.), *detrunchia* „a trunchia” (IORDAN, LRA 196), *deverbal* Lingv.

Derivatele cu *de*-₃ sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu:

— un verb: *decădea*, *declama* cf. *clama*, *decopia*, *decurge*, *deda*, *dedubla*, *deduce*, *defrauda*, *degusta*, *delăsa*, *demarca*, *denega*, *denota*, *denumi*, *depăși*, *deseca* (DN²; în DM figurează numai abstractul în *-are*) etc.

— un substantiv (formații parasintetice): *deborda* „a ajunge, a trece peste bord”, *decupa* cf. *cupă* „tăietură, croială”, *depista* etc.

1. Verbul *desemna* nu este analizabil semantic prin *semna*, ci mai curînd poate fi legat de substantivul *sema*.
2. Verbul neologic *defalca* cu sensul de „a împărți un teren în loturi” pare analizabil în română prin *falce* „unitate de măsură”. La origine verbul lat. *defalcare* însemna „couper avec la faux” (< *falx*), celelalte sensuri se explică din fr. „retrancher d'une somme, d'une quantité” (cf. ROBERT) și sînt mai greu de pus în legătură cu baza existentă și independent în română.

— un adverb (formații parasintetice): *dejosi*;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *decalc*, *deflexiune*, *demers*, *depoziție*, *deridere*;

III a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *deambulatoriu*, *deflagrant* cf. *flagrant* „evident, izbitor”, *denominal*, *denominativ*, *deverbal*.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *decalvant* „care provoacă chelia”, *decalvație* „cheliere” DN², cf. *calviție* „cheliere”, *calvat* „pleșuv”; *declina*, cf. *înclina*; *defige* „a fixa, a stabili” DA ms., cf. *înfige*; *delocutiv* FC I, p. VII, cf. *locuțiune*; *deluzoriu* „înșelător” DN², cf. *iluzoriu*; *demite* „a des-

titui", cf. *remite* „a da, a preda; a renunța la o sumă datorată”; *denunța*, cf. *anunța*, *enunța*; *dependent*, cf. *pendinte*; *deponent*, cf. *oponent*; *deplora*, cf. *implora*; *desicare* „uscarea” D. MED., cf. *sicativ* „care produce uscarea”; *detențiune*, cf. *retenție*; *deturna*, cf. *înturna*; *devansa*, cf. *avansa* etc.

Următoarele verbe nu admit raportarea semantică la bazele lor posibile: *defini* (cf. *fini*), *determina* (cf. *termina*), *devasta* (cf. *vast*), *deveghea* „a da la iveală o taină, a descoperi” DA MS. (cf. *veghea*).

Prefixul *de-*₃ este preponderent verbal. Puținele substantive și adjective analizabile sint, în majoritatea lor, de origine verbală.

3. Prefixul *de-*₃ are următoarele valori:

1) intensificarea: *decădea*, *deceda*, *degusta*, *delăsa*, *delimita*, *demarca*, *denota*, *depăși*, *deprinde*, *deservi*, *deține* etc.; *deflagrant*, *deridere* „bătăie de joc”;

2) specia bazei: *declama* „a rosti cu voce tare o bucată literară, a vorbi cu ton declamator” cf. *clama* „a chema cu voce tare, a striga”, *delinia* „a desena, a schița ceva cu o linie” cf. *linia* „a trage linii”, *demers*, *deplînge* „a compătimi”, *detuna*, *deveni* etc.;

3) proveniența: *decurge* „a rezulta din...”, *deduce*, *denominativ* Lingv. etc.;

4) direcția (de sus în jos): *dejosi*, *depista*; indicator al direcției: *depica*, *depune*¹ „a lăsa jos”.

În unele derivate *de-*₃ are (și) o valoare gramaticală indicînd: caracterul tranzitiv (cf. *deplînge* numai tranzitiv față de *plînge* intransitiv și tranzitiv) sau intranzitiv (cf. *depune*² „a-și mări ugerul; a apune” față de *pune*) și reflexiv (cf. *dedubla*, numai reflexiv, față de *dubla* activ și reflexiv) etc.

Anumite formații cu *de-*₃ nu diferă semantic de baza la care sint raportate: *decopia* „a copia”, *decalc* „calc”, *denega* „a nega”, *denumi*, *deseca*, *desista* etc. Unele dintre verbele de mai sus ar putea avea și o ușoară nuanță de intensificare, care este greu de precizat în fiecare caz în parte. De asemenea între verbele din această categorie și cele în care prefixul are rol de indicator există o mare apropiere, deoarece și acestea din urmă au sensul identic cu al bazei.

Valorile cel mai bine reprezentate sint cele de sub 1 și 2. Celelalte valori sint accidentale.

4. Prefixul *de-*₃ este continuatorul prefixului latinesc *de-*, moștenit în componența unor verbe cu structură analizabilă (*decura* < lat. *decurrere*, *deprinde* < lat. *depre(h)endere*, *depune* „a-și mări ugerul...; a apune” < lat. *deponere* etc.) sau neanalizabilă (*deștinge* TDRG < lat. *descendere*, *deșidera* SCRIBAN < lat. *desiderare* etc.).

În latină *de-* exprima: proveniența și separarea (*desumere*, *deprehendere*, *deicere*), negația și lipsa primitivului (*defert*, *deramare*) și intensificarea (*decurtare*, *denigrare*, *depravare* etc.); cf. MEYER-LÜBKE, G. II 673—674, TEKAVČIĆ, G. I. III 158—159, Graur, în LR IX. Datorită sinonimiei parțiale dintre *de-* și *dis-*, acesta din urmă a avut tendința de a-l înlocui pe cel dintîi încă din latina populară (cf. ILR I 104).

Începînd din prima jumătate a secolului trecut, prefixul a fost întărit prin împrumuturile din latină, din franceză (cu *dé-*) și uneori din italiană.

Fr. *dé-* este atît urmașul lui *dis-*, cît și al lui *de-* latinesc.

Cele mai multe dintre împrumuturi pot avea etimologie multiplă:

— franceză, latină, italiană: *declama*, cf. fr. *déclamer*, lat., it. *declamare*; *denota*, cf. fr. *dénoter*, lat., it. *denotare*;

— franceză și latină: *degusta*, cf. fr. *déguster*, lat. *degustare*; *delega*, cf. fr. *déléguer*, lat. *delegare*;

— latină și italiană: *defrauda*, cf. lat., it. *defraudare*; *denega*, cf. lat., it. *denegare*;

— franceză și italiană: *demarca*, cf. fr. *démarquer*, it. *demarcare*.

Unele formații cu *de-*₃ pot proveni însă dintr-o singură limbă:

— franceză (mai frecvent): *deborda*, cf. fr. *déborder*; *decupa*, cf. fr. *découper*; *dedubla*, cf. fr. *dédoubler*; *depista*, cf. fr. *dépister* etc.;

— latină (mai rar): *delinia* (a. 1810) URSU, T., cf. lat. *delineare* (cuvîntul corespunzător din franceză *délinéer* este înregistrat în ROBERT începînd cu anul 1853).

Verbul *deminda* (P. Maior, în DA MS.) cu sensul „a porunci, a ordona, a cere” a avut drept model lat. *demandare*, cu care se potrivește din punct de vedere semantic. DA MS. dă drept etimon lat. *mandare*, după it. *dimandare* (*domandare*), dar verbele italienești au alte sensuri („a întreba” etc.).

Unele neologisme din latină au fost adaptate în română (de exemplu *deda*, cf. lat. *dedere*), altele au luat forma după latină și sensul din franceză: *deduce* (cf. lat. *deducere* și fr. *déduire*), *depune*¹ (cf. lat. *deponere* și fr. *déposer*).

Numeroase formații cu *de-*₃ sint calcuri sau semicalcuri după cuvinte existente în alte limbi:

— semicalcuri după franceză (uneori și după latină sau italiană): *decădea*, cf. fr. *déchoir*, it. *decadere*; *decurge*, cf. fr. *découler*; *delăsa*, cf. fr. *délaisser*; *demers*, cf. fr. *démarche*; *denumi*, cf. fr. *dénommer*; *depăși*, cf. fr. *dépasser*; *deridere*, cf. fr. *dérision*; *descrie*, cf. fr. *décrire*; *desemna*, cf. fr. *désigner*, lat. *designare* etc.;

— calcuri după germană: *dejosi* ANON. CAR., în DA MS., cf. germ. *erniedrigen*; *depica*, cf. germ. *entfallen*; *detrage* (Transilvania), cf. germ. *abziehen*..

Un verb moștenit a fost apoi împrumutat cu alte sensuri, verbul vechi și cel nou fiind omonime: *depune*.

Valorile semantice ale prefixului *de-*₃ în română se explică prin valorile prefixelor corespunzătoare din latină, franceză și italiană.

5. Prefixul *de-*₃ se atașează de preferință la teme moștenite sau de origine neologică latino-romanice:

— moștenite: *decădea*, *decurge*, *deda*, *deduce*, *degusta*, *delăsa*, *delepăda*, *demers*, *denumi*, *depăși*, *deplînge*, *deprinde*, *depune*, *deridere*, *detuna*, *deține*, *deveni* etc.;

— latino-romanice: *deborda*, *deceda*, *deconta*, *decopia*, *dedubla*, *defini*, *defrauda*, *delimita*, *demarca*, *denega*, *denota*, *depista* etc.

Accidental, temele formațiilor cu *de-*₃ sint de altă origine (onomatopaică: *depica*).

6. Prefixul *de-*₃ cu valorile menționate a fost productiv în limba română, apărînd mai ales într-o serie de (semi)calcuri, dintre care majoritatea s-au impus în limba literară (*decădea*, *decurge*, *deduce*, *delăsa*, *depăși*, *deplînge*, *deprinde*, *deține*, *deveni* etc.), și în cîteva formații românești, cele mai multe ocazionale (*decopia*, *delepăda*, *detrunchia*), fără model străin. Prefixul apare însă în numeroase împrumuturi analizabile, cu circulație în limba literară sau în limbajele specializate (*deborda*, *decalc*, *deceda*, *declama*, *deconta*, *decupa*, *deflagrant*, *deflexiune*, *delimita*, *demarca*, *denominativ*, *denota* etc.).

DES- (DEZ-, DE₋₁), DE₋₂

MEYER-LÜBKE, G. II 674-675; AUERBACH, V. 222-225; Sextil Pușcariu, *Das rumänische Präfix des-* (extras din „Zeitschrift für romanische Philologie”, 63, 1943, p. 1-23); IORDAN, LRA 196-198; IORDAN, STIL. 211-212; BENEȘ, P. 90-91; DRINCUI, P.V. 60-64.

1. A. Prefixul *des-* are următoarele variante literare:

a. varianta fonetică *dez-*, înaintea temelor care încep cu o (semi)vocală sau cu o consoană sonoră (cu excepția lui *z*): *dezameți*, *dezexcitare*, *deziperitare*, *dezînșela*, *deziernă*, *deziotaciza*; *dezbate*, *dezlega*, *dezmembra*, *dezdădăcina*, *dezvălu* etc.

b. varianta fonetică *de₋₁*, obligatorie înaintea temelor care încep cu *s*, *ș* și neobligatorie înaintea temelor care încep cu *j* și *z*: *desăvăna*, *destruna*, *deșela* etc.; *dejghebat*, *dezdrobi*, *dezgîrci* (dar: *dezjudeca*, *deszăpezi*, *deszăvorî* etc.).

În cazul în care în *deciocăla* (și *desciocăla*) s-ar identifica drept temă un cuvânt românesc, am avea de-a face și aici cu varianta *de₋₁* a prefixului *des-* înaintea sunetului *č*. Întrucît acesta este singurul cuvînt în care varianta *de₋₁* apare în condiția menționată, iar modul lui de analiză este controversat, (vezi p. 88, 91) ne menținem rezerva în legătură cu existența variantei *de₋₁* (în cuvinte vechi) înainte de *č*.

La acestea se adaugă variantele regionale necondiționate *di(s)-* (Moldova), *dă(s)-* (Muntenia), *d'e(s)-* (Transilvania), explicabile prin sistemul fonetic al graiurilor respective, ca și cele condiționate: *deș-*, *dej-* înainte de *k*, *g* (*deșcheia*, *dejgheoca* etc.).

Există și variante regionale accidentale *dest-* (*destumfla*) și *destr-* (*destrarma*, *destrauri*) (vezi § 4).

B. Prefixul *de₋₂* este considerat din aceeași serie cu *des-* pe baza identității de valori și, parțial, și a originii comune (cu deosebiri referitoare la momentul pătrunderii în limbă).

Prefixul *de₋₂* are și varianta *dă-* (numai în *dăpăra*), pentru care vezi § 4.

Pentru delimitarea prefixului *de₋₂* de prefixul *de₋₃*, vezi *DE₋₃*.

La cuvintele mai noi în limbă a căror temă începe cu consoanele *s*, *ș*, *j*, *z* (vezi mai sus A b) nu putem stabili dacă avem a face cu varianta *de₋₁* a prefixului *des-* sau cu prefixul *de₋₂*; vezi exemple ca *destimburire*, *deslavoniza* etc. Din această cauză, în listele care urmează, am grupat într-o categorie aparte aceste formații cu statut ambiguu. Pentru confuzia dintre *des-* vechi și *de-* nou vezi GRAUR, T. 255.

Există dublete de la aceeași temă formate cu *de₋₂* și *des-* (*degarnisi* — *dezgarnisi*, *dehidrogenare* — *deshidrogenare*, *depersonalizare* — *despersonalizare*) pentru care vezi § 7.

2. *Des-*. În DM sînt înregistrate 161 de formații analizabile, la care se adaugă 234 din alte surse:

descaragializa (IORDAN, LRA 197), *descăiera* (DA MS.), *descăptuși* (ib.), *descăpui* „decapita” (ib.), *descăbăli* (ib.), *descelui* (ib.), *descementare* (D. MED.), *descernelizare* Ind. hîrt. (LTR²), *descerui* (DA MS.), *desceltui* „a dezlega” (ib.), *deschega* (AUERBACH, V. 222), *deschiori* (DA MS.), *deschiriat* (ib.), *descinsti* (ib.), *desciolănat* (ib.), *desciumpăvi* (ib.), *desciunți* (ib.), *descirli* (ib.), *descirni* (ib.), *descironomi* (ib.), *descobila* (ib.), *descoleși* (ib.), *descopcia* (ib.), *descoperită* (-are LTR²), *descopitat* (DA MS.), *descoronare* (ib.), *descredere* (DRINCUI, P. V. 63), *descroșnia* „a descărca o croșnie” (DA MS.), *descrucii* (ib.), *descrunta* (SCRIBAN), *descuiba* (DA MS.), *desculpa* (DRINCUI, P. V. 64), *descumpăra* (ASAN, D.P.H. 209), *descununa* (DA MS.), *descutropi* (ib.), *descuviința* (ib.), *desfaptică* (ib.), *desfasona* (ib.), *desfeciori* „a lăsa pe cineva fără feciori; a-i lua unei fete fecioria” (ib.), *desfermea* (ib.), *desfeti* (ib.), *desfiera* (ib.), *desfierbinta* (ib.), *desfilui* „a rupe filele . . .” (ib.), *desflori* „a-și pierde florile” (ib.), *desfrăți* (ib.), *deshărăci* (ib.), *des-*

hidrogenare (-aște URȘU, T.), *deshobota* „a scoate hobotul” (DA MS.), *desholba* (ib.), *desholtei* (ib.), *despăvăna* „a dezlega calul de la păivan (=pripon)” (ib.), *despăna* „a destupa o gaură astupată cu pene; a ieși pana de lemn de la o coadă de secure” (ib.), *despărînți* (ib.), *despăși* „a păși înapoi” (ib.), *despetrece* „a păși înapoi peste corpul unui copil; a despăși” (ib.), *despetrifică* (ib.), *despielat* „fără piele” (ib.), *despieder* „a se pierde” (ib.), *despietri* „a readuce la viață” (ib.), *desplini* (despre larva albinelor) „a se dezvolta” (ib.), *despocăli* „a despacheta” (ib.), *despocilli* „a fi sătul” (ib.), *despoliticianiza* (IORDAN, LRA 196), *despopulariza* (DA MS.), *despotoli* (despre foc) „a se aprinde din nou” (ib.), *despotrivii* „lipsit de omogeneitate” (ib.), *despovățui* (-tor DA MS.), *desprăfuitor* (DER, LTR²; -ire DA MS.), *desprăvăli* „a aduce la forma inițială un obiect transformat prin prăvălire” (DA MS.), *despreoși* (ib.), *desproprietări* (ib.), *despune* (INV.) „a stăpîni” (CADE), *desputernici* (DA MS.), *despuți* (ib.), *destabula* „a șterge din tabulă un act” (ib.), *destăbăcire* (LTR²), *destărbăci* „a scoate pe cineva din toropeală” (DA MS.), *destărnița* (ib.), *destecat* „scos din teacă” (DA MS.), *desțara* „a expatria” (ib.), *desțese* (ib.), *desțintui* (AUERBACH, V. 222), *dezabona* (DN²), *dezaburire* (DA MS.), *dezactiva* (DN², cf. DER, LTR²), *dezadaptare* (LTR²), *dezaormi* (IORDAN, LRA 197), *dezaera* (DN², cf. DER, LTR²), *dezaferentare* „suprimarea impulsurilor nervoase aferente” (D. MED.), *dezaglomeră* (DN²), *dezaharificare* (LTR²), *dezalbunare* (D. MED., LTR²), *dezalcalinizare* (LTR²), *dezalcalizare* Ped. (LTR²), *dezarărire* Nav. (ib.), *dezamestec* (ib.), *dezamidază* (D. MED.), *dezaminare* (dezaminază DER, D. MED., LTR²), *dezamoniacalizare* (LTR²), *dezaormi* (DA MS.), *dezan-cora* (IORDAN, LRA 198), *dezanexa* (id., ib.), *dezanangrenare* (D. MED., LTR²), *dezanofelizare* (ib.), *dezaprecia* (IORDAN, LRA 198), *dezapreta* (DA MS.), *dezarămire* (LTR²), *dezarborare* Nav. (ib.), *dezargilare* (-or ib.), *dezargintare* (ib.), *dezarhieri* (DA MS.), *dezaristator* Maș. „organ al batozelor care rupe aristele” (DER), *dezasfaltare* „separarea asfaltului din păcură” (DER, LTR²), *dezasocia* (DA MS.), *dezasurzi* (ib.), *dezașeza* „a se schimba” (DRINCUI, P.V. 60), *dezauri* (DA MS.), *dezbăloșa* „a curăți de bale” (ib.), *dezbăscăli* „a scoate bașca” (ib.), *dezbăscășui* (Pușcariu, op. cit., p. 14), *dezbătători* (DA MS.), *dezbenzinare* Ind. extr. (DER, LTR²), *dezbăni* (DA MS.), *dezblehui* (ib.), *dezboteza* (ib.), *dezbăcina* (ib.), *dezbredeli* „a desface bredelul” (ib.), *dezbrobni* (MDE; -ilor MDE, LTR²), *dezbui măci* (DA MS.), *dezbuluci* (ib.), *dezbuzumenit* „deșteptat din somn” (ib.), *dezdatora* (ib.), *dezdepăna* (ib.), *dezdroma* (IORDAN, LRA 198), *dezembrionare* (D. MED.), *dezemulsiona* (DN²; -ant DER, LTR²), *dezexcitare* Electr. (DER, LTR²), *dezgarnisi* (DA MS.), *dezgăbent* (ib.), *dezgăti* (ib.), *dezgăuca* „a încolți” (ib.), *dezgăvozdi* (ib.), *dezgheal!* (ib.), *dezgîmfa* „a se dezumfla” (ib.), *dezgrăi* „a se dezice” (ib.), *dezgrășa* (R. Todoran, în CL XVIII, 1973, nr. 1, p. 41), *dezgubenat* „destrăbălat, dezbăierat” (DA MS.), *dezierbi* (ib.), *deziernă* (ib.), *deziindustrializare* (ib.), *dezinfecta* (DN², cf. LTR²), *dezinflama* (DN²), *dezinforma* (ib.), *dezinhibiție* (D. MED.), *dezinsectiza* (*dezinsecție* DN²; -are DER, D. MED., LTR²), *dezinserție* (DER, D. MED.), *dezinvaginație* (D. MED.), *deziotaciza* Gram. (DA MS.), *deziiperitare* Tehn. mil. (LTR²), *deziubi* (DA MS.), *dezinconjură* (Pușcariu, op. cit., p. 13), *dezinindicatorie* (DA MS.), *dezinșela* (IORDAN, LRA 198), *deziințea* (AUERBACH, V. 222), *dezjudeca* „a judeca” (DA MS.), *dezlăța* „a scoate din laț” (ib.), *dezluminat* (ib.), *dezmăcelări* (ib.), *dezmăci* „a face să nu se mai contracte” (ib.), *dezmăcinare* „sfîșiere, zdrobire” (ib.), *dezmădulări* „a se dezmembra” (DA MS. S.V. *dezmădula*), *dezmărita* (ib.), *dezmelița* „a face pe cineva să nu mai sufere dureri provocate de melițare” (ib.), *dezmîntat* „fără minte” (ib.), *dezmira* (-atic ib.), *dezmîhni* (ib.), *dezmînca* (Pușcariu, op. cit., p. 13), *dezmugurire* Hort. (LTR²), *dezmuzicare* (D. MED.), *dezmuzicant* (LTR²), *dezmuzit* (DA MS.), *deznaționaliza* (-ator ib.), *deznăclăi* (ib.), *deznăduși* (ib.), *deznărăvi* (ib.), *deznăuci* (ib.), *deznegri* (ib.), *deznegura* (ib.), *deznisipar* (-are, -ator LTR²), *deznituire* (ib.), *deznomoli* (DA MS.), *deznora* „a se însenina” (ib.), *deznoroci* (ib.), *deznoroi* (ib.), *dezoobligă* (ib.), *dezoibrinti* (ib.), *dezoibrina* „a se destupa” (DN²), *dezoocupa* (IORDAN, LRA 198), *dezoomogenizare* (D. MED.), *dezorindui* (-ială DA MS.), *dezoza* (DN², cf. LTR²), *dezoțrăvi* (DA MS.), *dezoțelire* (LTR²), *dezoxicolic* (DER, LTR²), *dezoxicorticosteron* (ă) (DER, D. MED., LTR²), *dezoxygena* (URȘU, T.), *dezoximanoză* (D. MED.), *dezoziriboză* (*dezoziribonuclează* D. MED., LTR²; *dezoziribonucleic* DER), *dezrăguși* (DA MS.), *dezrămura* (AUERBACH, V. 225), *dezregula* „a dezorganiza” (DA MS.), *dezridica* „a ridica; a îndepărta din funcție” (ib.), *dezrobi* (ib.), *dezeroși* (ib.), *deزرugini* (ib.), *deزرumeni* (ib.), *deزرupe* „a ridica ceva din locul în care se află” (ib.), *dezeruleiere* (DER), *deزرăra* (Pușcariu, op. cit., p. 16), *dezerșteji* (id. ib., p. 13), *dezervirgina* (MDE, cf. D. MED.), *dezervăgăui* (IORDAN, LRA 198), *dezervorbat* „explicit” (Pușcariu, op. cit., p. 13);

varianta *de₋₁*:

desămăra (DA MS.), *desăvăna* „a da jos saxanaua” (ib.), *deschilăvi* (ib.), *deschilodi* (Pușcariu, op. cit., p. 14), *desclinti* (< *scrinti* DA MS.), *desingera* „a face o rană să nu mai singereze” (ib.), *destrimba* (Pușcariu, op. cit., p. 13), *desurzi* (id. ib.), *dezdrobi* (DA MS.), *dezgîrci* „a face să treacă zgîrciul” (ib.).

De₂. În DM sînt înregistrate 61 de formații analizabile, la care se adaugă din alte surse 134 :

deaccentuare (LTR²), *debavura* (DN², cf. DER, LTR²), *debazificare* (LTR²), *debenzolare* Ind. cărb. (LTR²), *debridare* (D. MED.), *debuclare* Electr. (LTR²), *deburare* Ind. text. (DER, LTR²), *debutanizare* Ind. petr. (LTR²), *decadraj* Cinem. (DN², LTR²), *decanulare* (D. MED.), *decapsula* (DN²; -are, -ator, -ație DER, D. MED., LTR²), *decarbonatare* (LTR²), *decarbonizare* (ib.), *decarboxilare* Biochim. (DER, LTR²), *decarcelizare* (DA MS.), *decălire* (DER și descăli, -itură DA MS.), *decentrare* (LTR²), *declinata* (DN²), *decolorizare* (D. MED.), *decoafa* (DN²), *decoagulare* (D. MED.), *decoda* (DN²; -aj LTR²), *decola* (DN²; -aj, -ator DER, D. MED., LTR²), *decoletare* (DER, LTR²), *decolonizare* (CL XVIII (1973), nr. 1, p. 25, MDE), *decompensa* (DN²; -ație DER, D. MED.), *decompoziție* (D. MED., DN², LTR²); *decomprimare* (LTR²), *deconsilia* (DN²), *deconsolida* (DN², cf. LTR²), *decontamina* (DN², cf. D. MED., LTR²), *decontracturare* (D. MED.), *decorelare* (LTR²), *decorporare* (D. MED.), *decositorie* (DER), *decoroma* (DN², cf. LTR²), *decupra* (DN², cf. LTR²), *decurarizare* (D. MED.), *decuspidare* (ib.), *dedențite* (ib.), *dediferențiere* (ib.), *dedolomitizare* Geol. (LTR²), *deduriza* (MDE, cf. DER, D. MED., LTR²), *deetanizare* Ind. petr. (LTR²), *defazaj* (DER, DN², LTR²), *defeminiza* (DN², cf. D. MED.), *defenolare* (LTR²), *defibrilare* (-ator D. MED.), *defibrinare* (D. MED., LTR²), *deflebotomizare* (D. MED.), *deflexiune* (deflector DER, D. MED., LTR²), *defloculare* Chim. (DER, LTR²), *defocalizare* (LTR²), *defosfora* (DN², cf. DER), *defrinare* (LTR²), *degarnisi* (LTR²), *degazolina* Ind. petr. (DN², cf. DER, LTR²), *degelificare* (LTR²), *degermina* (DN², cf. DER, LTR²), *degipsare* (LTR²), *degonfla* (DN²), *degranulare* (D. MED.), *degrăsire* (LTR²), *degroșa* (MDE), *degudrona* (DN²; -ator LTR²), *dehidrogena* (-ază DN², URSU, T., cf. DER, D. MED., LTR²), *deiiodază* (D. MED.), *deionizare* (D. MED., LTR²), *delarvizare* (D. MED.), *delectinizare* (LTR²), *delesta* (DN², cf. LTR²), *delignificare* (LTR²), *delintersa* (DN², cf. LTR²), *delinare* „îndepărtarea linei de pe piele” (LTR²), *deloial* (IORDAN, LRA 196), *demargarinizare* (LTR²), *demasculinizare* (D. MED.), *demelanizare* (LTR²), *demielinizare* (D. MED.), *demodulație* (DN², LTR²; -ator DER), *demorfina* (D. MED.), *demuclaginare* (D. MED., LTR²), *demucozare* (D. MED.), *demula* (DN², cf. LTR²), *demultiplica* (DN²; -ator LTR²), *demutilizare* (D. MED.), *denatalitate* (DN²), *denaturaliza* (DA MS.), *denazaliza* (DN²), *denazificare* (DER), *denervare* (D. MED.), *denichela* (DN², cf. LTR²), *denisipator* (DER), *denitrificare* (ib., D. MED., DN², LTR²; denitrare LTR²), *denitrogenare* (D. MED.), *denominalizare* Fin. (DER), *denucleariza* (DN²), *deparafina* (DA MS.), *depava* (DN², LTR²), *depănușător* (DER), *depectinizare* (LTR²), *deperioștare* (D. MED.), *depersonalizare* (DER, D. MED.), *depiclare* (LTR²), *depigmenta* (DN², cf. DER, D. MED.), *depiridinizare* Ind. cărb. (LTR²), *deplacare* (D. MED.), *deplanare* Rez. mat. (DER, LTR²), *deplanta* (DN², cf. LTR²), *deplastifiant* (DN², LTR²), *deplia* (DN²), *deplumbare* (D. MED.), *depoetiza* (DA MS.), *depolimerizare* (DER, D. MED., LTR²), *depoliticianiza* (IORDAN, LRA 196), *depropanizare* (-ator LTR²), *deproteinizare* (D. MED.), *derăfturat* (DA MS.), *derealizare* (D. MED.), *deregla* (DN²; -aj DA MS.), *derocare* Min. (LTR²), *detalonare* (DER, LTR²), *detartra* (DN²), *detensionare* (LTR²), *deterpenate* adj. pl., Ind. chim. (LTR²), *detimbrare* „modificare a timbrului” (DER, DN², LTR²), *detona* „a nu fi în ton, a distona” (DA MS.), *detorsionare* (D. MED.), *detubare* (DER, D. MED., LTR²), *devaliza* „a fura” (DN²), *devascularizare* (D. MED.), *devitalizare* (ib.), *devitrificare* Chim. (DER), *devulcanizare* (LTR²).

Des- sau **de₂.** În DM sînt înregistrate 16 formații analizabile, la care se adaugă 27 din alte surse :

desaliniza (DN², cf. LTR²; *desalinare* LTR²), *desălbățici* (Botez, în DA MS.), *desămințare* (LTR²), *desărăturare* (ib.), *descăma* „a scoate scamele” (-ătură DA MS.), *descăunare* (ib.), *desensibiliza* (-ator DN², cf. DER, D. MED., LTR²), *desertizare* Tehn. (LTR²), *desescviterpenate* adj. pl. „fără sescviterpene” (LTR²), *desilicifiere* (LTR²), *desimburire* (ib.), *deslavoniza* (DA MS.), *desolvatare* (DER, D. MED., LTR²), *desolzi* (DA MS.), *destearinizare* (LTR²), *desublimare* (DER, MDE), *desulfatare* Ind. alim. (LTR²), *desulfitare* (DER, LTR²), *desulfonare* (MDE), *desulfura* (DN², cf. DER, LTR²; *desulfurază* LTR²), *desulfurizare* (LTR²), *deșarjă* (DN²), *deșistare* (DA MS.), *deșlamare* (-or LTR²), *deșocare* (D. MED.), *dezețuire* Poligr. (LTR²).

Nu am luat în considerație verbele înregistrate numai în MDE și glosate prin substantivul cu formă de infinitiv lung atestat în alte surse.

Derivatele cu *des-*, *de₂* sînt :

I **verbe**, analizabile în raport cu :

— un verb : *demineraliza*, *denivela*, *depopula*; *descoase*, *desface*, *desholba*, *desprinde*, *dezauri*, *dezbate*, *dezdăuna*, *dezechilibra*, *dezobișnui*, *dezrobi*, *dezumfla* etc.

Verbele bază pot fi la rîndul lor derivate cu prefixe : *dezîntoarce*, *dezrăsuci* etc.

— un substantiv (formații parasintetice) : *decalibra*, *defăima*; *dejuga*, *desfrunzi*, *desfunda*, *despodobi*, *destrăma* (cf. *tramă* „fir”), *dezlina*, *dezmembra*, *dezmiriști*, *dezosa* etc.

Aici intră și o formație ca *demoraliza* „a-și pierde moralul”, care prin verbul *moraliza* „a face morală” nu este analizabilă din punct de vedere semantic.

— un adjectiv (formații parasintetice) : *deduriza*, *demutiza*; *descârni* (< *cîrn*), *descreși*, *descrunta*, *desplini*, *desputernici*, *deștepeni*, *desgreuna*, *deznegri*, *dezvinovați* etc.

— un numeral (formație parasintetică) : *dezdoi*;

— un adverb (formație parasintetică) : *descrucușa*;

1. Formațiile analizabile prin raportare la un numeral și la un adverb, majoritatea celor raportabile la un substantiv și numeroase dintre cele raportabile la un adjectiv pot fi considerate și semianalizabile prin verbe cu *în-*, vezi p. 88 și 89.
2. Verbele care au ca bază un numeral sau un adverb sînt formate numai cu prefixul *des-*.

II **s u b s t a n t i v e** (inclusiv infinitive lungi), analizabile în raport cu :

— un substantiv : *decadraj*, *decompoziție*, *dedențite*, *deflexiune*, *denatalitate*, *deplastifiant*; *dezavantaj*, *deziluzie*, *deznădejde*, *dezordine* etc.; *deaccentuare*, *dediferențiere*, *defocalizare*, *depiclare*, *dezinătorie*, *dezmăcinare* etc.; (formații parasintetice) *debandadă* „rupere a rîndurilor, ieșire din bandă”, *defazaj* „diferență de fază între două mărimi alternative”, *denisipator*, *depănușător* etc.; *degipsare*, *delinare*, *depectinizare*, *desărăturare*, *dezalbuminare*, *dezinssectizare* etc.;

— un adjectiv (formații parasintetice) : *dezaferentare*, cf. *aferent*;

Am încadrat la substantive numai infinitivele lungi cărora nu le-am găsit un verb corespunzător (de exemplu, am înregistrat aici pe *dezaferentare*, în lipsa verbului **dezaferenta*, de la care ar fi putut deriva în mod normal cu sufixul -are). Ne exprimăm totuși rezerva cu privire la inexistența acestor verbe în limbajul științific, deoarece unele surse (DER, LTR²) înregistrează numai numele operației, al acțiunii, exprimat prin substantive cu formă de infinitiv lung.

III **a d j e c t i v e**, analizabile în raport cu :

— un adjectiv : *deloial*; *descopitat*, *despieptănat*, *despoleit*, *despotrivit*, *deșuheat*, *dezagreabil*, *dezbuzumenit*, *dezluminat*;

— un substantiv (formații parasintetice) : *derăfturat* „(cal) care nu are rafturi pe el”, *desescviterpenate* (esențe ~) cf. *sescviterpene*, *deterpenate* (pl.) cf. *terpene*; *dejghebat* „ieșit din jgheab, dezlănțuit”, *desciolănat*, *descreierat*, *destecat* „scos din teacă”, *dezgubemat* „destrăbălat, desbăierat” cf. *gubă* „sarică, suman”, *dezlucuit*, *dezmințat*;

Majoritatea adjectivelor formate cu *des-* au formă participială. Ne exprimăm și aici rezerva cu privire la inexistența verbului, neatestat în sursele folosite de noi.

IV **a d v e r b e**, analizabile în raport cu un adverb : *decrescendo*;

V **i n t e r j e c ț i i**, analizabile în raport cu o interjecție : *dezgheal!* „îndemn pentru boi să iasă din jug”, cf. *gheal!* „îndemn pentru boi să intre în jug”.

Numeroase formații sînt **semianalizabile**. Cele mai multe au paralele formate cu *în-*; un număr mai redus permite semianaliza prin formații cu alte prefixe (*a-*, *ad-*, *în-*, *re-*, *sub-*) sau elemente de compunere (*bez-*) :

des-/în- : *descăleca* — *încăleca*, *descălța* — *încălța*, *descărca* — *încărca*, *deschide*—*îchide*, *descovoia* — *încovoia*, *descurca* — *încurca*, *desfășura* — *înfășura*, *desplînta* DA MS. — *împlînta*, *despresura* — *împresura*, *despreuna* —

împreună, destinde — întinde, destoarce — întoarce, dezbodoli — îmbodoli, dezbrăca — îmbrăca (legătura cu bracă „un fel de îmbrăcăminte” nu se face, deoarece acesta din urmă este strict regional), dezgrădi — îngrădi, dezvăta — învăța, dezveli — înveli etc.;

de(s)-/a-₁: deglutina DA ms. — aglutina, deprecia — aprecia, deroga — aroga, destupa — astupa, deșterne — așterne, dezmeți — ameți, dezmorți — amorți etc.;

de-/ad-: desorbție DER — adsorbție;

de-/in-₁: deflație DER — inflație;

de-/re-₂: degenera — regenera;

dez-/bez-: dezmetic — bezmetic;

dez-/su-: dezgruma DA ms. — sugruma.

Unele formații cu *de*-₂ permit semianaliza printr-un cuvânt neprefixat, din aceeași familie: *decerebrare* DER, D. MED., cf. *cerebral*, *cerebel*; *decofra* „a scoate o piesă din cofraj”; *decortica*, cf. *cortical*; *defensiv*, cf. *ofensiv*; *deferiza*, cf. *fero*- și *fier*; *deplastificator* „material care micșorează plasticitatea”, cf. și *plastic*, *plastifiant*; *desulfonare* „eliminarea grupărilor sulfonice” DER; *detoxificare* (*detoxifiere*) D. MED., cf. *toxic*, *toxină* etc.

1. Unele cuvinte populare sau învechite cu etimologia neclară ar putea fi formații cu *des*- de la o bază neidentificată: *desfăurat* adj. „neincins, nearanjat, descătărămat” Ion Creangă VI 152, în DA ms. (acesta ar putea fi legat eventual de *faur*); *despeta* (rar, Sălaj) „a-și bate joc, a necăji” (*Cind soarele d-afințea, Omul cu plugu-și venea, Muierile-l despeta.* DR IV 777, în DA ms.); *despomila*, *dăspomila* (reg.) „a despiedica un bou scoțindu-i funia legată cu un capăt de un corn și cu celălalt de picior” TOMESCU, în DA ms.; *detorni* „a se năpusti” Dosoftei, *Anonymus Caransebestensis*, în DA ms. și „a alunga, a zgorni” Ciușanu, în DA ms.

2. Pentru alte formații (moștenite sau adaptări) s-au propus etimoane românești care nu se susțin din punct de vedere semantic. Pentru *de(s)ciocăla* „a descheia, a desface din încheieturi, a demonta” s-a propus ca bază *ciocălău* (sau, indirect, *ciocăle* „targă” SCRIBAN, s. v. *inciocălez*); vezi discuția la Al. Procopovici (*Incioacăla-De(s)ciocăla*), în DR X, partea a II-a, 1943, p. 309—314. *Desmira* „a alinta, a răsfăța” este astăzi destul de greu de pus în legătură cu *mira*; Pușcariu, *op. cit.*, p. 17 demonstrează legătura semantică originară dintre cele două cuvinte: de la *mira* cu sensul „a privi rău” la *desmira* „a scăpa (un copil) de deochi” (probabil luându-l în brațe), și de aici la sensul de „a alinta”.

Prefixele *des*- și *de*-₂ sînt preponderent verbale. Comparativ cu numărul verbelor derivate, formațiile substantivale și adjectivale sînt relativ puțin numeroase, iar celelalte părți de vorbire (adverb, interjecție) sînt reprezentate în mod accidental fie prin formații cu *de*- (un adverb), fie prin formații cu *des*- (o interjecție). Dacă ținem seama de faptul că cele mai multe substantive au formă de infinitiv lung și cele mai multe adjectivale sînt de origine participială (deci unele dintre ele ar presupune existența unui verb, iar celelalte ar putea fi considerate ca primul pas spre crearea verbului respectiv), categoria verbului este și mai bogată.

De obicei analiza semantică a verbelor formate cu *des*- se face prin raportare la perechea opozitivă formată cu *in*-₁ (mai rar cu *a*-₁) sau la verbul simplu (*descrunta* — *încrunta*, *desmorți* — *amorți*, *desface* — *face* etc.). Chiar atunci cînd din punct de vedere formal este posibilă analiza printr-o altă parte de vorbire, în cazul în care există și formația cu *in*- de la aceeași bază analiza semantică poate avea în vedere (și) formația cu *in*-: *despodobi* „a da jos podoabele, a nu mai fi împodobit”, cf. *împodobi* „a pune podoabe”; *descreși* „a desface un lucru creș; a face acțiunea opusă lui încreși”, cf. *încreși* „a face ca un lucru să fie creș” etc.

Opoziția *in*-/*des*- este atît de frecventă, încît existența unui derivat poate atrage formarea celui alt. După *închiriat* (mai frecvent) s-a creat *deschiriat*, iar după *descăleca* cu sensul istoric „a se stabili într-un loc”

s-a format *încăleca* cu sensul „a se porni dintr-un loc în număr mare pentru a se așeza în altă parte” (cf. Pușcariu, *op. cit.*, p. 5).

Există însă o categorie de formații parasintetice în care verbul cu *des*- nu se opune altui verb (nici simplu, nici prefixat): tipul *despărîți*, *dezmiriști*, *dezosa* etc.; acestea se analizează atît semantic, cît și formal numai prin baza existentă.

3. Prefixele *des*-, *de*-₂ au următoarele valori:

1) *desface*rea, dezlipirea, separarea

a) obiectului denumit de bază: *decupla* „a desface un cuplu”; *descăiera*, *descătărăma* „a desface cataramele”, *deschinga*, *deschiatora* „a desface o cheotoare”, *descâlci* „a desface fire încurcate (cîlți)”, *descleia*, *despacheta*, *despături*, *desperechea*, *despleti*, *destrăma*, *dezbăiera*, *dezbumba*, *dezlina*, *dezmembra*, *deznoda* etc.;

b) de obiectul denumit de bază: *debandadă* „rupere a rîndurilor, ieșire din bandă”, *debarca* „a părăsi barca”, *deborda* „a da peste bord”, *decuraj* „tragerea vinului din cuvă”, *demoda* „a ieși din modă”, *deruta* „a părăsi ruta”; *dejghebat* „ieșit din jgheab”, *deștăra* etc.;

2) *nega*ția

a) opusul, contrariul cuvîntului bază, anularea acțiunii verbului bază, revenirea la starea anterioară (valoare negativă propriu-zisă): *debloca*, *decolora*, *decomanda*, *deconecta*, *decongela*, *degaza*, *demachia*, *demagnetiza*, *demina*, *demineraliza*, *demonta*, *depolariza*, *depopula* etc.; *descerni*, *descongestiona*, *desconsidera*, *despopi*, *despotcovi*, *despotrivit*, *dezamețit* etc.;

În descințe, unele verbe de mișcare formate cu *des*- exprimă opoziția față de verbul bază prin repetarea acțiunii într-un sens contrar: *despăși* „a păși înapoi peste corpul cuiva” Viciu, Gl. în DA ms. (*Dacă cineva trece peste unul care-i culcat jos, acesta nu mai crește, de nu-l despășește*), *despetrece* „idem” etc.

b) absența, îndepărtarea obiectului sau a calității denumite de cuvîntul bază (valoare privativă): *decalibra* „a-și pierde calibrul”, *decuscuta* „a curăța cuscuta de pe plante”, *deparafina* etc.; *descreierat* „fără minte, creier”, *desfrîu*, *deshăma*, *desmîntat*, *despiedeca*, *dezalbuminare*, *dezinsectizare*, *deznădejde*, *dezordine* etc.;

c) insuficiența, diminuarea: *decuspidare* „acțiunea de reducere a cuspidelor”, *defocalizare* „focalizare defectuoasă”, *denatalitate* „scăderea natalității”, *denutriție* „nutriție insuficientă” etc.;

Această nuanță negativă apare clar numai la derivatele cu *de*-₂. Dintre derivatele cu *des*- numai *dezluminat* ar putea fi atras în grupul celor de mai sus, în cazul în care glosarea din DA ms. este corectă: „cu lumina scăzută”. Citatul prin care este ilustrat acest sens este însă neclar: *Cum stelele pe ceruri se șterg dezluminat*, *Cînd luna strălucește*. I. Negruzzi, în DA ms.

d) negația indirectă (negarea unei acțiuni dependente de verbul bază): *deconsilia* „a sfătui pe cineva să nu facă ceva”, *desfătui*, *despovățui*;

e) modificarea, transformarea în sens negativ a obiectului (calității) denumite de bază: *denatura* „a altera natura unui lucru”, *desfigura*;

3) *intrarea*, *pătrunderea* într-o anumită perioadă de timp: *desprimăvara*, *dezvăra* „a intra în (primă)vară”;

Pușcariu, *op. cit.*, p. 16 explică această valoare ca urmare a amestecului dintre două idei: „a ieși din iarnă și a se face primăvară”. În formațiile de mai sus *des*- este sinonim cu *in*-₁; cf. *a se imprimăvara*. Vezi și GRAUR, p. I. 337, unde se spune că folosirea lui *des*- pentru *in*- se poate explica prin rolul de indicator afectiv al celui dintîi.

În epoca pătrunderii primelor împrumuturi din franceză sau latină, prefixul redă forma din cuvîntul de origine sau este „românizat”:

a. împrumuturi: *dezarmat* Văcărescu (1830), la CLOSE, D., cf. fr. *désarmé*; *deforma*, cf. fr. *déformer*, lat. *deformare*; *dezoxyda* (1848), la URUSU, T., cf. fr. *désoxyder*; *dezoxygena* (1848), la URUSU, T., cf. fr. *désoxygène*; *decolorant* (1852), la URUSU, T., cf. fr. *décolorant*; *dezinfecă* (1852), la URUSU, T., cf. fr. *désinfecter* etc.;

b. semicalcui

α) cu românizarea prefixului: *destrona* Eliade (1834), la CLOSE, D. 280, cf. fr. *détroner*; *descolora* (1848) la URUSU, T., cf. fr. *décolorer* (lat. *decolorare*); *deznaționaliza* Bălcescu, la DRINCUI, P. V. 61, cf. fr. *dénationaliser* etc.

β) cu românizarea temei: *decompune* (1836), la URUSU, T., cf. fr. *décomposer*; *descinstit* Eliade (1837), la CLOSE, D. 279, cf. fr. *déshonoré*;

c. calcui (se traduce atît prefixul, cît și tema): *decompune* (1832), la URUSU, T. și *dezalcătui* (1814—1818), la URUSU, T., cf. fr. *décomposer*; *despopula* Văcărescu (1834), la CLOSE, D. 280, cf. fr. *dépeupler*; *desregulat* Eliade (1837), la CLOSE, D. 280, cf. fr. *dérégler*; *dezgust* Eliade (1837) și *dezgusta* Alexandrescu (1838), la CLOSE, D. 280, cf. fr. *dégoûter*, *dégoûter* etc.

Verbul *desfide* este un calc parțial dacă pornim de la etimonul latin (*diffidere*) și total dacă avem în vedere pe cel francez (*défier*).

Calcurile (parțiale sau totale) nu s-au păstrat toate mai tîrziu, fiind de obicei înlocuite cu împrumuturi: *destrona* prin *detrona*, *descolora* prin *decolora*, *desregulat* prin *dereglat* etc. Uneori însă s-a impus forma calchiată: *decompune*, *deznaționaliza*, *dezgust(a)* etc.

În unele cuvinte *de*₂ negativ ar fi putut pătrunde și din germană sau engleză. De exemplu, *demodulație* < germ. *Demodulation* (DN²), engl. *demodulation*.

MDE indică originea franceză, dar nu am identificat în această limbă un cuvînt corespunzător.

Prefixul neologic *dis-* a fost redat în unele cazuri prin *des-*, dubletul său vechi: *dispreț* — *despreț*, *disprețui* — *desprețui*, *discorda* — *descorda* etc.

Uneori variantele deosebite ale unui cuvînt începînd cu *de(s)-* și *di(s)-* se explică prin etimoane diferite: *despera*/*dispera*, cf. lat. *desperare*, fr. *désespérer*, it. *disperare*; *deforma*/*difforma* (a. 1848), la URUSU, T., cf. fr. *déformer* și *difformer* etc. (vezi și *DIS-* § 4).

Cu prefixul *des-* sînt calchiate uneori cuvintele franceze formate cu *ex-*: *descreierat* = fr. *écervelé*, *descărna* = fr. *écharner*, *deștăra* = fr. *expatrier*.

Vezi Pușcariu, *op. cit.*, p. 7.

Varianta dezvoltată *destr-* se explică prin înlocuirea primei părți a prefixului *întru-* cu *des-*: de la verbe de tipul *întrarma*, *întrauri* unui scriitor ardeleni (P. Maior, I. Pop-Reteganul) au format pe *destrarma*, *destrauri*; vezi și *destrunoca* (Maramureș) „a dezbină, a învrăjbi”, format după *întrunoca* (< *într-un loc*). Prin *destr-* se explică varianta *dest-* din *destumfla* (MAT. FOLK. la Pușcariu, *op. cit.*, p. 6).

În general, valorile prefixelor românești corespund celor ale prefixelor de origine. S-au dezvoltat pe teren românesc valorile de sub 3 și 4 (intrarea într-o anumită perioadă, valoare accidentală, și valoarea de indicator). Nu se explică prin model străin verbele formate cu *des-* care au aceeași valoare semantică cu baza lor.

Nerecunoscînd valoarea de indicator a prefixului *des-*, R. Todoran (în CL XVIII, 1973, nr. 1, p. 40 — 41) socotește că formații ca *deschilini*, *descoji* (în care prefixul nu are rol privativ) ar putea proveni din sintagmele *de chilin* „separat, despărțit”, respectiv *de coajă*, de unde ar

fi rezultat verbele compuse cu prepoziția *de*: **dechilini*, **decoji* în care *de* a fost înlocuit cu *des-* (substituție favorizată de existența variantei fonetice *de-* a lui *des-* înainte de siflante și sibilante). Această explicație nu rezistă însă la alte verbe în care *des-* nu are sens negativ: *dezgoli*, *dezridica*, *dezupe* etc.

5. Originea temelor la care se atașează prefixele *des-*, *de*₂ este variată:

— latină (moștenite): *delînare*, *demutizare*, *depănușător*, *depăra*, *desăra*, *desărcina*, *descălca*, *descăpățina*, *descărna*, *descoase*, *descreierat*, *descrește*, *descreți*, *descrunta*, *dezamăgi*, *dezbate*, *de(z)juga* etc.;

— comună cu albaneza: *dezaburire*, *dezgropa*, *dezmugurire*;

— slavă: *decălire*, *decositorire*, *dejghebat*, *denisipator*, *descerni*, *descîlci*, *descleia*, *descleșta*, *descloci*, *descolăci*, *descotorosi*, *descumpăni*, *desfătui*, *despleti*, *despotcovi*, *despovăra*, *deșăpezi*, *deșăvorî* etc.;

— maghiară: *descelui*, *descellui*, *deschilini*, *deshăma*, *deșuheat*, *dezalcătui* etc.;

— turcă: *derăfturat*, *desăxăna*, *deschiaburi*, *deschiorî*, *dezbuluci*, *dezgheal* etc.;

— greacă: *desclironomisi*, *dezaharificare*, *dezarhieri*;

— latino-romanică: *debluca*, *decalcifia*, *decalibra*, *decupota*, *decarbura*, *declasa*, *deconecta*, *decupla*, *defavoare*, *degaza*, *demobiliza*, *deparafina*, *detrona*, *detensionare*, *detubare*; *descoperta*, *despoliticianiza*, *dezaglomera*, *dezanexa*, *dezaprecia*, *dezasfaltare*, *dezomogenizare* etc.;

— germană: *degipsare*, *descătărâma*, *deșuruba*, *dezețuire*, *dezni-tuire* etc.;

— nesigură: *desciumpăvi*, *desciunti*, *descîrliga*, *despocîlți*, *destărbăci*, *dezbumba*, *dezgărdina*, *dezmîhni*, *deznoroii* etc.

Atît *des-*, cît și *de*₂ se atașează la teme de origine variată (*de*₂ nu se întilnește în formații avînd teme de origine comună cu albaneza, maghiară sau nesigură). Formațiile cu *de*₂ predomină la temele de origine latino-romanică; în toate celelalte cazuri însă formațiile cu *des-* sînt mai numeroase. La derivatele cu *des-* se disting din punct de vedere numeric cele cu teme moștenite și de origine slavă.

6. Prefixele *des-* și *de*₂ sînt productive în limba noastră. Numărul mare de derivate cu *des-* (*dez-*) se explică și prin întărirea prefixului vechi datorită împrumuturilor neologice conținînd prefixul francez omonim. Productivitatea prefixului vechi se datorește și valorii expresive a formațiilor sale în construcții în care sînt folosite alături de verbul simplu (tipul *face* și *desface*). Așa se explică creațiile ocazionale: *dezbăta*, *dezdormi* etc. (IORDAN, LRA 197—198, STIL. 211—212) și numeroasele formații din descîntece în care apar opoziții mai mult sau mai puțin curioase: *păși*/*despăși*, *petrece*/*despetrece*, *mîncă*/*dezmîncă* etc. De asemenea, din punct de vedere semantic, formațiile cu *de(s)-* sînt foarte necesare în limbajul tehnico-științific pentru a exprima o anumită operație care anulează efectul alteia sau prin care se înlătură o anumită substanță etc.

7. Prefixul *des-* este folosit pe tot teritoriul de limbă română, în toate epocile de dezvoltare a limbii și în toate stilurile ei. Prefixul *de*₂ aparține limbajului cultivat, cu precădere celui tehnico-științific. Numeroase formații cu cele două prefixe au o circulație restrînsă la un anumit domeniu. Așa sînt unii termeni uzitați numai în limbajul tehnico-științific: *debenzolare*, *decanulare*, *dedolomitizare*, *deflebotomizare*, *deplumbare*, *dezamaraire*, *dezomogenizare* etc.

Între *des-* și *de*₂, neologic, există o concurență care se manifestă în existența unor dublete de la aceeași temă, mai ales cînd aceasta din

urmă este neologică (cf. IORDAN, LRA 196—197). Forma cu *de-* apare de obicei în vorbirea cultă, iar cea cu *des-* caracterizează vorbirea populară; vezi exemple ca: *de(s)hidrogena*, *de(s)personaliza*, *de(s)politicianiza*, *de(z)garnisi*, *de(z)mobiliza* etc. Tendința este să se prefere în unele cazuri *des-*, mai vechi, și cu o mai mare forță expresivă (de exemplu *despersonalizat* H. Papadat-Bengescu, la IORDAN, LRA 197). Variația *de-/des-* poate apărea și la unele formații din limbajul tehnic avînd o bază din fondul vechi al limbii, deși aici ne-am aștepta să găsim numai prefixul vechi *des-*: *de(s)căli(re)*. În sfîrșit, trebuie menționate dubletele aparținînd unor epoci și stiluri diferite care prezintă și deosebire semantică: *desflori* „a-și pierde florile” (invechit) și *deflora* (literar), *dezlîna* (literar) și *delîna(re)* (tehnic).

Există și formații ocazionale cu cele două prefixe care nu s-au impus: *deloial*; *descaragializa*, *descăpui*, *desputernici*, *deștăra* etc.; în această categorie pot fi considerate și verbele cu *des-* folosite numai în descîntece: *descîrni*, *despăși*, *despetrece*, *destrîmba*, *dezmeșița*, *dezminca* etc. Prefixul *des-* apare frecvent atît în limba populară și regională, cit și în cea cultă, iar o mare parte a derivatelor sale aparțin limbii comune: *descoase*, *desface*, *destrăma*, *dezminți*, *dezobișnui*, *dezumfla*, *dezvinovați* etc.

DEZ- vezi DES-

DI-₁ vezi DIA-

DI-₂ vezi DIS-

DIA- (DI-₁)

1. Prefixul *dia-* are varianta *di-₁*, în combinație cu o temă care începe cu o vocală (*a* mai ales, dar și *e*): *diacustică*, *diartroză*, *dielectric*, *diereză*.

Această variantă este omonimă cu elementul de compunere *di-*, „doi” < gr. δι-, pentru care vezi FC I 247. Confuzia cu acest element de compunere se poate produce la formațiile în care prefixul *di(a)-* are sensul „între”: de exemplu *dialog* „conversație” este înțeles de unii vorbitori numai drept „conversație între doi vorbitori” (vezi Al. Graur, *Puțină aritmetică*, p. 115).

În derivate, *dia-* are un accent secundar pe prima silabă *dia-*. Numai în puține cazuri găsim variantă *diá-* cu accentul (principal) pe a doua silabă ca în *diástolă* și (inv.) *diámetru*, *diáfragmă* (vezi p. 95).

2. În DM sînt înregistrate 6 derivate analizabile, la care se adaugă 13 din alte izvoare:

diabaz Min. (DER), *diacaustică* Fiz. (LTR²), *diacustică* (DN²), *diaelectric* (LTR²), *diafilm* (DN², LTR²), *diafonie* (DN², DER), *diageneză* Geol. (DER, LTR²), *diamalt* (DER), *diamorfină* (D. MED.), *diapauză* Zool. (DER), *diaproiecție* (LTR²), *diartroză* Anat. (DER, LTR²), *diaspor* Min. (DER, LTR²).

Nu am luat în considerație cuvîntul *diacritic* (*semne diacritice*), deoarece în limba română nu se simte legătura semantică dintre derivat și cuvîntul de bază.

Derivatele sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *diabaz*, *diacaustică*, *diacustică*, *diafilm*, *diafonie*, *diageneză*, *diamalt*, *diametru*, *diamorfină*, *diapauză*, *diapozitiv*, *diaproiecție*, *diartroză*, *diaspor*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *diacronic*, *diaelectric* și *dielectric*, *diamagnetic*, *diatonică* (f.).

Formații semianalizabile: *diacinal* (LTR²), cf. *sinclinal*; *diafiză* (DN²), cf. *hipofiză*; *diaforă* (Cantemir, în DA ms.), cf. *anaforă*; *diagnoză*, cf. *prognoză*; *diagramă*, cf. *anagramă*; *dializă*, cf. *analiză*; *dialog*, cf. *monolog*; *diaplegie* (DN²), cf. *hemiplegie*; *diaree*, cf. *logoree*; *diascop* (DER, LTR²), cf. *episcop* s.n., *electroscop*; *diastaltic* (DN²), cf. *peristaltic*; *diastază*, cf. *metastază*; *diastil* (DN²), cf. *peristil*; *diastolă*, cf. *sistolă*; *diatermie*, cf. *termic*; *diateză*, cf. *metateză*; *diereză*, cf. *sinereză*.

3. Formațiile cu *dia-* au următoarele valori:

1) s t r ă b a t e r e a („prin, de-a lungul”): *diacronic*, *diageneză*, *diatermie* „încălzirea țesuturilor dinăuntrul corpurilor (cu ajutorul curentilor de înaltă frecvență)”;

2) t r e c e r e a dintr-un loc în altul, dintr-un sens în altul („de la... la”): *diafonie* „trecere a unui semnal de pe o cale de transmisiune pe o altă cale”, *diamagnetic* „care se deplasează de la un cîmp magnetic mai intens spre altul mai slab” etc.;

3) p o z i ț i a de mijloc („între”): *diartroză* „articulație mobilă dintre oase”; vezi și semianalizabilul *diafiză*;

4) i n t e n s i f i c a r e a: *diamalt* „extract din malt uscat”, *diamorfină* „derivat al morfinei mai puternic decît ea”;

La acest sens se încadrează și semianalizabilul *diaplegie* „paralizie totală” (DN²).

5) o p o z i ț i a („contra”): *dielectric* „izolant electric”.

În unele derivate valoarea prefixului e mai puțin clară: *diapauză*, (*gamă*) *diatonică* „succesiune de mai multe sunete la distanță de tonuri și semitonuri”, *diaspor*. *Diafilm*, *diapozitiv*, *diaproiecție* și *diascop* sînt legate de sensul de sub 1 („prin”), pornind de la transparența imaginilor.

4. *Dia-* este un prefix neologic de origine grecească (διά-), care a pătruns în limba română prin împrumuturi, fie direct din greacă, fie din latină sau, mai ales, din limbile romanice (uneori chiar pe mai multe căi); împrumuturile din alte limbi sînt rare:

(analizabile)	<i>diamagnetic</i> — fr. <i>diamagnétique</i> ; <i>diametru</i> — fr. <i>diamètre</i> , ngr. διάμετρος;
(semianalizabile)	<i>dialog</i> — gr. διάλογος, fr. <i>dialogue</i> , it. <i>dialogo</i> , germ. <i>Dialog</i> ;
(neanalizabile)	<i>diafragmă</i> — lat. <i>diafragma</i> , ngr. διάφραγμα, fr. <i>diaphragme</i> .

În grecește διά- avea valorile: separarea, pătrunderea (traversarea), superioritatea, terminarea și trecerea dintr-un loc la altul și distribuirea (BAILLY, s.v., RIEMANN-GOELZER, GR. GR. 340). Cu aceleași sensuri prefixul a fost împrumutat și în franceză (cf. ROBERT, s.v.).

Varianta de accentuare *diá-* (de ex. *diámetru*) reproduce accentul prefixului grecesc.

Uneori e greu de știut de unde provine un anumit derivat atunci cînd dicționarele străine nu-l menționează. E cazul unui cuvînt ca *diafilm*, care are probabil o origine multiplă, dar nu e înregistrat decît în dicționarele rusești sub forma диафильм (cf. ХРИСТЕА, E. 114, nota 1).

Derivatele cu *dia-* au fost împrumutate sporadic la începutul secolului al XVIII-lea, dar mai ales spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor:

(analizabile)	<i>diámetru</i> a. 1790 (URSU, T.);
(semianalizabile)	<i>dialog</i> (Cantemir, în DA ms.);
(neanalizabile)	<i>diáfragmă</i> a. 1829—1830 (URSU, T.)

În secolul al XVIII-lea au fost împrumutate unele grecisme, care nu s-au menținut în limba română, ca, de exemplu: (semianalizabil) *diaforă* „neînțelegere”, (neanalizabil) *diacrisis* „discernământ” a. 1786 (în DA ms.) etc.

5. Temele derivatelor sînt neologice, mai ales de origine grecească și latino-romanică (cf. însă *diamalt* cu temă de origine germană).

6. Prefixul este neproductiv în limba română (apare numai în împrumuturi). Nu avem nici un derivat sigur românesc (ar putea fi însă termenii: *diaspor*, *diamalt*).

7. Derivatele cu prefixul *dia-* aparțin stilului științific (fiind folosite în special în terminologia fizicii și a medicinei).

DIS- (DIZ-, DI-₂)

BENEȘ, P. 90 — 91; RIZESCU, P. N. 8 — 9, 23; FLOREA, P. N. 63, 64, 67, 68.

1. Prefixul *dis-* are următoarele variante fonetice: *diz-*, condiționată de unele teme care încep cu o vocală sau cu o consoană sonoră (*dizarmonie*, *dizgrație*) și *di-*₂, necondiționată fonetic (*diform*) sau condiționată de prezența lui *s* ca primă consoană a temei (*disimula*, *disolubil*). Sonorizarea lui *s* din *dis-* nu este însă obligatorie în relație cu teme care încep cu o consoană sonoră (*disjunct*).

În unele cazuri, se sonorizează prima consoană a temei, ceea ce poate masca analiza formației: *dizolva*, *dizoluție* (cf. *disoluție*).

Prefixul *di(s)-* se deosebește de varianta omonimă regională a prefixului *de(s)-* prin repartiția stilistică și teritorială și prin originea temelor (vezi *DES-*, *DE-*₂ § 1). Cf. totuși în limba comună cazuri ca *despera* pentru *despera* sau *diforma* pentru *deforma* (atras și de existența lui *diform*). Pentru încercările vechi de redare a lui *dis-* prin *des-* vezi § 4.

Față de elementul de compunere *dis-* „dificil, anormal” (pentru care vezi FC I 247), prefixul omonim se delimitează prin origine (elementul de compunere provine din greacă, de unde a pătruns și în latină), parțial și prin sens. Din punct de vedere semantic există unele apropieri în situațiile în care formațiile cu prefix au sensul de „insuficiență calitativă, ceea ce e considerat subnormal” (compară derivatul *disonant* „care sună neplăcut” cu compusele din terminologia medicală de tipul *disfuncție* „tulburare a funcției unui organism”, *disovulație* „ovulație defectuoasă” etc.) și chiar privativ, cu anumite teme (compară derivatul *disproporție* cu compusul *disimetrie*).

La acestea se adaugă o deosebire de ordin fonetic și grafic: elementul de compunere își menține finala nesonorizată înaintea unei vocale (vezi *disartroză*, *disovulație*) sau a unei consoane sonore (vezi *disgrafie*, *disgravidie*).

Confuzia între elementul de compunere *dis-* și prefixul omonim apare la RIZESCU, P. N. 8 — 9. Probabil că și la FLOREA, P. N. 63 este vorba de o confuzie între *dis-* și alte elemente de formare a cuvintelor, deoarece în locul citat apare un număr nejustificat de mare de formații cu *dis-* în DM: 60 (noi am înregistrat numai 20 în aceeași sursă, vezi mai jos).

Varianta *di-*₂ a prefixului *dis-* se deosebește: a) de elementul de compunere omonim prin sens (acesta din urmă înseamnă „dublu”), cf.

dimorf „cu două forme” și *diform* „fără formă”, și b) de varianta *di-*₁ a prefixului *dia-* prin origine și sens.

2. În DM sînt înregistrate 20 de formații analizabile, la care se adaugă 8 din alte surse:

discontare (DA ms.), *discontinua* (ib.), *disentiment* (ib.), *disolubil* „solubil” (ib.), *disoluție* „dizolvare” (URSU, T.; și: *dizoluție* DN²), *disparitate* „lipsă de paritate” (DA ms.), *distorsiune* „răsucire, torsiune a unei părți a corpului” (DER, D. MED., DN², LTR²), *dizarmonie* (D. MED., DN², LTR²; și: *dizarmonios*, *dizarmonic* DA ms.).

Derivatele cu prefixul *dis-* sînt:

I substantive, analizabile în raport cu un substantiv: *difuziune*, *dispoziție* „așezare într-o anumită poziție”, *disproporție*, *diversiune*, *dizgrație* etc.; *discredit*, *dispreț*; (formații parasintetice) *diform*, *disonanță* etc.;

II adjective, analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *discontinuu*, *disolubil*;

— un substantiv: (formație parasintetică) *disonant*;

III verbe, analizabile în raport cu:

— un verb: *disimula*, *displăcea*, *dispune* „a pune într-o anumită ordine”, *distrage*;

— un substantiv: (formații parasintetice) *disculpa*, *disloca*, *distona*;

— un adjectiv: (formație parasintetică) *dilata*.

Formații semianalizabile: *difracție*, cf. *refracție*; *discorda*, cf. *acorda*, *concorda*, *încorda*; *disimila*, cf. *asimila*; *disjunctiv*, cf. *conjunctiv*; *disocia*, cf. *asocia*; *dispărea*, cf. *apărea* etc.

Dis- formează de preferință substantive cu teme substantivale (mai ales substantive feminine, rar neutre). Urmează, în ordine descrescîndă, verbele și, pe ultimul loc, adjectivele.

3. Prefixul are următoarele valori:

1) direcția divergentă, abaterea, separarea: *disloca*, *dispoziție*, *dispune* „a pune altfel...”, *distrage* „a abate atenția cuiva...”, *distona* „a fi de ton diferit” etc.;

2) sens negativ-privativ

a) negația propriu-zisă (opusul, contrariul noțiunii exprimate de bază): *disculpa* „a nu fi în culpă”, *displăcea* „a nu-i plăcea”, *discontinuu* „care nu este continuu”, *discursiv* „care nu este cursiv” etc.;

b) absența sau insuficiența calitativă (sub ceea ce e considerat normal) a noțiunii exprimate de bază: *discredit* „pierderea creditului”, *disproporție* „lipsă de proporție”, *dizarmonie* „lipsă de armonie”, *dizgrație* „pierdere a grației” etc.; *diform*, *disentiment* „neînțelegere, nepotrivire”, *disonant*, *distona* Muz. „a suna fals” etc.

La unele formații nu se poate remarca o diferență semantică față de cuvîntul bază: *disolubil* „solubil”, *distorsiune* „torsiune”. În ultima formație prefixul ar putea avea valoare de indicator pentru sensul de abatere (vezi valoarea de sub 1).

Valorile cel mai bine reprezentate ca număr de formații sînt cele de sub 2 (în special sensul privativ).

4. Prefixul neologic *dis-* reprezintă prefixul latin *dis-*, împrumutat direct sau prin intermediul limbilor romanice (parțial deci el este dubletul prefixului moștenit *des-*).

Valorile prefixului românesc sînt cele ale prefixului latinesc *dis-* (cu varianta *di-*), pentru care vezi *DES-*.

Prefixul *di(s)-* a pătruns în limba noastră începînd din secolul al XIX-lea atît în cuvinte neanalizabile, cît și analizabile.

Majoritatea cuvintelor conținându-l pe *di(s)*- ne-au venit din franceză, dar în multe cazuri etimologia împrumuturilor este multiplă, ele putând proveni, în egală măsură, din latină sau italiană. De exemplu: *diform*, cf. fr. *difforme*, lat. *difformis*; *disoluție*, cf. lat. *dissolutio*, fr. *dissolution*; *dispoziție*, cf. fr. *disposition*, it. *disposizione*, lat. *dispositio*; *disproporție*, cf. fr. *disproportion*, it. *disproporzione* etc.

Izolată, *dis-* se explică și din germană (cf. *distona* din germ. *distonieren*).

A existat la început o perioadă de șovăire în adaptarea formațiilor cu *dis-*, acesta din urmă fiind confundat în unele cazuri cu dubletul său vechi: *des-*. Așa se explică în unele situații variațiile cu *des-* și *dis-* de la aceeași temă: *dispreț/despreț* C. Negruzzi, în DA ms., *disprețui/desprețui* id. *ib.*, *discorda/descorda* DN² etc.

Alteori dubletele se pot explica prin etimologii diferite: *dispera* și *despera*, *diforma* și *deforma* (vezi mai pe larg la *DES-* § 4).

Pe teren românesc, prefixul *dis-* a intrat în componența citorva semicalcui: verbele *displăcea* (cf. it. *dispiacere*, fr. *déplaire*), *dispune* (cf. lat. *disponere*, fr. *disposer*), *distrage* (cf. lat. *distrahere*, fr. *distraindre*) și substantivul *dispreț* (cf. și verbul *disprețui*), care are drept corespondent it. *disprezzo*, dar în componența căruia intră un cuvânt vechi în limbă: *preț* (cf. și derivatul *prețui*).

Din punct de vedere formal și *discontare* cu sensul probabil „diferență de bani, rest” (Mihael Davidoglu, *Minerii*. Dramă în 3 acte. Editura de stat, 1949, p. 60) ar putea constitui un semicalc după germ. *Diskont*, *Diskontierung* „scontare, scont” (cf. și fr. *décompter* și rom. *cont*).

5. Marea majoritate a temelor la care sînt raportabile formațiile în *dis-* sînt neologisme de origine latino-romanică: *difuziune*, *discontinuu*, *discredit*, *disculpa*, *discursiv*, *disproporție* etc. Cîteva formații sînt raportabile la teme moștenite: *disloca*, *displăcea*, *dispreț*, *dispune*, *distrage*.

Aceste ultime formații (majoritatea semicalcui) dovedesc că prefixul *dis-* are o oarecare productivitate pe terenul limbii române.

6. Formațiile analizabile cu *dis-* aparțin limbii literare. O serie de cuvinte au pătruns în limba comună: *displăcea*, *dispoziție*, *dispreț*, *dispune*, *dizgrațios*.

DIZ- vezi DIS-

DO- (D-)

AUERBACH, v. 228; PETROVICI, ALMĂJ, 38, 148, 149; COTEA-NU, E. 64; Maria Clopoșel, *Despre „aspectul” verbal în graiurile bănățene*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, 1964, 1, p. 125 — 126; I. Rizescu, *Prefixele regionale dacoromânești ză- și do-*, în SMFC IV 33—36; GL. OLT. 34—35; COHUȚ-VULPE, P. F. 374 — 380.

1. Prefixul *do-* apare în aceleași graiuri cu adverbul *do*, care are sensurile: „de tot, chiar” (COHUȚ-VULPE, P.F. 376—377, L. Costin, Novacovicu în DA ms.), „aproape, aproape de tot” (FOLCLOR OLT.-MUNT. I,

Gregorian, în GR.S. VII (1937), 32—193, adesea împreună cu adverbul *mai*: *mai do* „aproape, cît pe-acî” cf. JAHRESBERICHT, VII 43, GL. OLT.). Ca adverb (precedat uneori de *mai*), *do* poate determina un verb: *mai do terminasem vinul* (COHUȚ-VULPE, P.F. 379), un adjectiv: *eu îs bolnavă mai do moartă* (id. *ib.*, p. 379), un numeral: [fata] *s-a măritat de șaisprece, n-o do avut șaisprece* (id. *ib.*, p. 376). Sensul de „cît pe-acî”, „gata de” al adverbului *do* se întilnește, mai ales, în exemple cu verbul la conjunctiv: *Puii de mierlă, pînă mai do să zboare, sînt în piele goi* (SMFC IV 34); cf. și construcții de tipul *era să*: *Era mai do să cad, dar n-am căzut* (*ib.*).

În unele cazuri e greu de stabilit statutul de prefix sau cel de adverb al lui *do*.

1. Em. Petrovici și D. Șandru, în BL V (1937), p. 129, interpretează pe *do* numai ca prefix, în timp ce M. Gregorian, numai ca adverb. Deși analizează valorile specifice ale prefixului *do-* și ale adverbului *do*, I. Rizescu nu enunță și alte criterii de delimitare a lor. De acest aspect s-a ocupat mai recent Magdalena Vulpe. Pe lângă criteriul semantic, autoarea invocă și topica, mai precis posibilitatea intercalării unui cuvînt (sau a mai multor cuvinte) între adverbul *do* și termenul determinat, ceea ce nu e posibil în cazul prefixului *do-*. Astfel, în exemplul: [cașul] *cînd ti mai do el fierț, se-ngroașă* COHUȚ-VULPE, P. F. 376, între adverbul *do* și cuvîntul determinat *fierț* a fost introdus pronumele *el*. Dar chiar și aceste criterii, după cum afirmă autoarea, lasă deschisă în unele cazuri „posibilitatea unei duble interpretări” (id. *ib.*, p. 377). Considerăm neîntemeiată „regula” formulată de M. Vulpe, după care *do-* ca prefix determină numai verbe, nu și adjective (vezi prefixele *pre(a)-*, *răs-* etc.). În fraza: *găsesc un junculete ... mort/nu do mort* / numai se zbatea COHUȚ-VULPE, P. F. 376, autoarea consideră că am avea a face cu adverbul *do*, deoarece acesta determină un adjectiv (*mort*) și are sensul „de tot”, sens care dealtfel poate fi întilnit și la prefixul *do-* (vezi *lucr. cit.*, p. 375).

2. Dificultatea de a delimita prefixul de adverb se reflectă și în scris: *do* apare separat într-un exemplu ca: *do mort*, cu cratimă: *do-ari* (PETROVICI, ALMĂJ, 148) sau împreună cu cuvîntul următor: *dogăta*.

2. Prefixul *do-* are varianta *d-* (*dobîrși*, *doborî*).

3. În DM este înregistrat un singur derivat a n a l i z a b i l: *doborî*, la care se adaugă 31 de derivate regionale din alte surse:

doajunge „a ajunge de-a binelea” (PETROVICI, ALMĂJ, 248; Șandru, în BL V (1937), 129), „a ajunge (chiar la) ...” (COHUȚ-VULPE, P. F. 326), *doalb* „alb de tot” (Șandru, în BL V (1937), 129), *doaranja* „a termina de aranjat” (GL. OLT.), *doarde* „a arde de tot” (*ib.*), *doavea* „a avea în deajuns” (PETROVICI, ALMĂJ, 148), „a avea (chiar ...)” (COHUȚ-VULPE, P. F. 326), *dobăga* (id. *ib.*, 375), *dobine* (SMFC IV 35), *dobîrși* „a sfîrși” (DENSUSIANU, T. H. 214), (*ne*)*doctoplit* „grosolan, necioplit” (DLR), *doctinta* „a termina de cîntat” (PETROVICI, ALMĂJ, 148), *docurge* „a curge pînă la sfîrșit” (*ib.*), *doda* „a da” (*ib.*), *doduce* „a se duce (chiar ...)” (COHUȚ-VULPE, P. F. 327), *doface* „a termina de făcut” (Șandru, în BL V (1937), 129, GL. OLT., COHUȚ-VULPE, P. F. 327), *dofi* „a fi” (GL. OLT.), „a fi chiar, încă” (COHUȚ-VULPE, P. F. 327), *dofierbe* „a fierbe de tot” (GL. OLT.), *dogăsi* „a găsi” (*ib.*), *dogăta* „a (se) isprăvi de tot” (PETROVICI, ALMĂJ, 148), *dogăti* „a termina de gătit (mîncarea)” (GL. OLT.), *doînvgui* „a se împlini, a (se) aduna, a (se) termina de adunat” (COHUȚ-VULPE, P. F. 327, 375), *dolăsa* „a (se) lăsa de tot” (Hodoș, în DLR ms.), *dolua* „a lua de tot” (COHUȚ-VULPE, P. F. 327, 375), *domulge* „a termina de muls” (PETROVICI, ALMĂJ, 149, COHUȚ-VULPE, P. F. 327), *donkiia* „a încheia de tot” (PETROVICI, ALMĂJ, 149), *doomort* „a omori de tot” (COHUȚ-VULPE, P. F. 327), *doplin* „plin de tot” (PETROVICI, ALMĂJ, 149), *doras* „plin ras” (*ib.*), *dospune* „a spune” (GL. OLT.), *dosurd* „surd (de tot)” (*ib.*), *dotermina* „a termina (de tot)” (*ib.*, COHUȚ-VULPE, P. F. 327), *dozice* „a zice” (GL. OLT.).

Derivatele cu *do-* sînt:

I v e r b e (frecvente), analizabile în raport cu un verb: *doaduce*, *doajunge*, *doface*, *dofierbe*, *dogăti*, *dolăsa*, *domulge*, *dostrica* etc.;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *doalb*, *doplin*, *dosurd*;

III a d v e r b, analizabil în raport cu un adverb: *dobine*.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *dobîndi*, cf. *izbîndi*, *prebîndi*; *dogori*, cf. *prigori*.

4. Prefixul *do-* are valorile :

a) aspectuală perfectivă (îndeplinirea completă a unei acțiuni) : *doaranja, docurge* (*Dăzeștu-al mic mi-l tăiai. Cursă sînzi, nu do-cursă*, PETROVICI, ALMĂJ, 70), *doface, dolăsa, dolua, dostrica* etc. ;

b) intensivă (la adjective) : *doalb, doplin* etc.

Vezi și COTEANU, E. 64, EVSEEV, S. 93. În unele cazuri, valoarea derivatului este apropiată de cea a temei : *dobine* (*Apruape ie mai dobine pentru pomi. SMFC IV 35*), *doda* (*Mori, mindrufo o ci scoală, Ori doă-m și mie boală!* PETROVICI, ALMĂJ, 70), *dogăsi*. Uneori derivatele în care *do-* are valoarea „chiar” sînt însoțite și de adverbul *chiar*, prezența acestuia din urmă fiind redundantă : *dofi* (*N-a dofast kar de tot săsetă. GL. OLT.*), *dozice* (*Să nu doșsem kar așd. GL. OLT.*).

5. Prefixul *do-* a pătruns în limba română prin împrumuturi din bulgară și sîrbocroată (rar din vechea slavă).

1. În vechea slavă *do* exprimă faptul că acțiunea e îndeplinită „pînă la un punct, pînă la capăt” : *доити* „a sosi, a ajunge”, *докончати* „a termina” VAILLANT, V. S. 338). Aceeași valoare o are prefixul în sîrbocroată și în bulgară : scr. *dočitati* „a citi pînă la capăt”, *dograditi* „a termina de construit”, *dovreti* „a sfîrși fermentarea” ; bg. *дочета* „a citi pînă la capăt”, *доям* „a mîncea pe săturate” (cf. RJ. IAZU, S.V., L. Andreičin, M. Ivanov, K. Popov, *Съвременен български език*, Sofia, 1957, p. 8). În sîrbocroată, în texte mai vechi, *do* are și funcțiunea de adverb cu valoarea „de tot, chiar”, rar folosit. Cu această funcțiune *do* a fost împrumutat și în limba română, în graiurile din Banat și din regiunile limitrofe ; vezi § 1. Nu poate fi exclusă nici ipoteza că adverbul *do* s-a dezvoltat din prefixul *do-*, pe teren românesc (cf. СОНУТ-ВУЛПЕ, P. F. 377).

2. După G. Weigand, sensul derivatelor românești cu *do-* s-ar explica prin influența magh. *meg* (*Der banater Dialekt*, în JAHRESBERICHT III (1896), 232), ceea ce nu poate fi admis.

Prefixul a fost probabil detașat din împrumuturi analizabile și semi-analizabile ca : *doborî* < bg. *добося* (analizabil în raport cu *oborî* < v.sl. *оборити*) ; *dobîrși*, cf. scr. *dovršiti* (analizabil în raport cu *obîrși*, de la *obîrșie*, cf. v.sl. *обръшати*) ; *dogori* (*dogorî*), cf. bg. *догорям* (*догорявам*), scr. *dogorjeti*, v. sl. *догорѣти* (cf. *prigori*).

De asemenea *do-* a fost „simțit” ca prefix din derivate bulgare sau sîrbocroate în care temele există independent în românește (poate și derivatele, deși textele românești nu le atestă), ca, de exemplu : scr. *dočitati*, bg. *дочета*, bg. *доплащам* „a plăti ceva în plus” etc. Unele împrumuturi cu prefixul *do-* sînt neanalizabile pentru vorbitorii români : *dojeni* < v. sl. *доженж* < *догнати* ; *domoli*, cf. rus. *домолиться* (<v. sl. *домолити сѧ*).

Pentru ultimul cuvînt vezi GRAUR, E. 90, care, pe lîngă etimologia propusă, nu exclude nici posibilitatea influenței lui *moale* asupra familiei : *domol, domoli, nemoliți* ; vezi și TDRG, s.v. *domoli*.

6. Ca origine, temele la care se adaugă prefixul sînt :

— latine moștenite (cele mai multe) : *doavea, dolăsa, doplin, dospune, dosurd, dozice* etc. ;

— slave : *dobîrși, doborî, dociti* etc. ;

— comune cu albaneza : *dogăta* ;

— neologice : *doaranja, dotermina*.

7. Cu excepția lui *doborî*, general în limbă, derivatele cu *do-* aparțin, în special, graiului din Banat și din regiunile învecinate. În aceste graiuri prefixul *do-* este productiv.

Vezi acum și Eugen Beltechi, *Trei arti bănățene: do(-), pro-, ză-*, în CL XX (1975), nr. 2, p. 173-187.

E- vezi EX-1

ECTO-

1. Prefixul *ecto-* este omonim cu *ecto-*, variantă învechită a elementului de compunere *hecto-* din formații ca *ectolitru, ectometru* (PROT.-POP., s.v. *ecto* „hecto-”) apărută sub influența pronunțării și a grafiei italiene (vezi și N. A. Ursu, în SILL I 152).

2. În DM sînt înregistrate 2 derivate analizabile, la care se adaugă 12 derivate din alte surse :

ectoantigen (D. MED.), *ectoblast* (și : *ectomezoblast* *ib.*), *ectocornee* (*ib.*), *ectocranial* (*ib.*), *ectodinamomorf* Pedol. (LTR²), *ectogeneză* Biol. (DN²), *ectoparazit* (DER, LTR², D. MED., DN² ; și : *ectoenoparazit* DER), *ectoperitonită* (D. MED.), *ectoplacentă* (*ib.*), *ectoretină* (*ib.*), *ectosferă* (*ib.*).

Derivatele cu *ecto-* sînt :

I substantive, analizabile în raport cu un substantiv : *ectoderm* (și *ectodermă*), cf. *derm, Dermă* ; *ectogeneză*, cf. *geneză* ; *ectoplasmă*, cf. *plasmă* etc. ;

II adjective (rar), analizabile în raport cu :

— un adjectiv : *ectodinamomorf* ; *ectoparazit* apare atît ca substantiv, cît și ca adjectiv ;

— un substantiv (formație parasintetică) : *ectocranial*.

În cîteva cazuri *ecto-* se atașează și la teme anterior compuse sau prefixate cu *mezo-* sau *endo-*, formînd derivate ca *ectoblast* și *ectomezoblast*, *ectoderm* și *ectomezoderm*, *ectoparazit* și *ectoenoparazit*.

Formații semianalizabile : *ectocardie*, cf. *miocardie* (D.MED.) ; *ectofit* (*ib.*), cf. *fito-* ; *ectoprocta*, cf. *endoprocta* (LTR²) ; *ectozoar*, cf. *protozoar* (D. MED.).

3. Prefixul *ecto-* exprimă exterioritatea spațială : *ectocornee* „pătura externă a corneei”, *ectoderm* „foiță embrionară externă”, *ectogeneză* „teorie ... care absolutizează acțiunea mediului extern”, *ectoparazit* „parazit extern” (cf. *ciuperci ectoparazite* „ciuperci parazite al căror miceliu se dezvoltă la suprafața organelor atacate”) etc.

Derivatele cu *ecto-* formează de obicei perechi antonimice cu derivatele cu prefixul *endo-*.

Mai puțin clar reiese această valoare a prefixului la adjectivul *ectodinamomorf* (folosit în sintagma *soluri ~e* „soluri formate sub acțiunea predominantă a climei, influențate în mai mică măsură de ceilalți factori pedogenetici”).

4. *Ecto-* este un prefix neologic, de origine grecească, împrumutat în limba română prin derivate din diferite limbi moderne (franceza, engleza, germana, italiana, rusa). Împrumuturile cu acest prefix au corespondente în mai multe limbi : *ectoderm*, cf. fr. *ectoderme*, it. *ectoderma*, germ. *Ektoderm*, engl. *ectoderm*, rus. *эктодерма* ; *ectoparazit*, cf. fr. *ectoparasite*, it. *ectoparassita*, germ. *Ektoparasit*, engl. *ectoparasite*, rus. *эктопаразиты* (pl.) ; *ectoplasmă*, cf. fr. *ectoplasme*, it. *ectoplasma*, germ. *Ektoplasma*, engl. *ectoplasm*, rus. *эктоплазма* etc.

În limba greacă *ἐκτός*, compus al lui *ἐκ*, avea statut de adverb și de prepoziție, cu sensul „în afară” (cf. BAILLY, s.v.). El a fost folosit de diverse limbi moderne, în combinație cu baze grecești sau latinești,

la formarea unor termeni din domeniul medicinei, biologiei etc., termeni în care *ecto-* își păstrează sensul originar, indicând exterioritatea față de obiectul denumit prin bază.

Cu același sens, apare și prefixul înrudit la origine *exo-* (vezi *EXO-*, p. 111), cit și baza lor comună *ec-* (< gr. ἐκ, adverb și prepoziție, înregistrat și ca prefix de MIRAMBEL, g. 218), care în limba română apare numai în formații semianalizabile: *eccrin* cf. *endocrin* (D. MED., s.v. glandă), *emnezie* cf. *amnezie* (ib.), *ecnoia* cf. *paranoia* (ib.), *ectopie* cf. *distopie*, *heterotopie* (ib.).

În limba română derivatele cu *ecto-* sînt atestate abia în secolul al XX-lea.

5. Prefixul pare a fi neproductiv în limba română: el apare numai în combinație cu teme neologice, în termeni de strictă specialitate, pentru care e de presupus că au circulație internațională, chiar atunci cînd unii dintre ei nu sînt înregistrați în dicționarele pe care le avem la dispoziție: *ectoantigen*, *ectocornee*, *ectocolostomie*, *ectodinamomorf*, *ectoperitonită*, *ectoplacentă*, *ectosferă*, *ectoretină*.

Derivatele cu *ecto-* aparțin stilului științific (în special terminologiei medicale și biologice).

EM- vezi EN-

EN- (EM-, AN-₄)

1. Prefixul *en-* are varianta condiționată *em-* înaintea sunetelor *b*, *p*, *f*: *embolie*, *emplastru*, *emfază*, *emfizem*; *an-*₄ este o variantă învechită a lui *en-*: *ancefalic* (cf. URȘU, T.).

Emplastru apare și sub forma (învechită) *implastru* (URȘU, T.).

En- e de obicei neaccentuat în românește. În formații neanalizabile învechite prefixul apare și accentuat: *émplastron*; vezi și *énfraxis*, *éngrafon* la GÁLDI, M. 179.

2. În DM sînt înregistrate numai 2 formații analizabile: *encefalic* și *enciclică*.

Prefixul *en-* apare și în *epenteză* (vezi *EPI-*).

Din alte surse se adaugă 8 derivate:

enarmonie Muz. (DER, DN²), *enartroză* (D. MED.), *encaustică* Pict. (DER, DN²), *encondrom* (D. MED.), *enecranus* (ib.), *enoftalmie* (ib.), *enosteom* (ib.), *entopic* (SCL XXVI (1975), nr. 5, p. 46).

Formațiile cu *en-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu:

— un substantiv: *enarmonie*, *enartroză*, *encondrom*, *enecranus*, *enoftalmie*, *enosteom*;

Într-o perioadă mai veche — pe la jumătatea secolului trecut — formația *emplastru* era analizabilă în raport cu *plastru* (azi nefolosit), ambele cuvinte avînd sensul de „plasture” (cf. URȘU, T.).

— un adjectiv: *encaustică*, *enciclică*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *encefalic*, *entopic*.

Formații semianalizabile: *empiem* Med. (D. MED., DN²), cf. *piemie*; *enantem* Med. (DER, DN², D.MED.), cf. *exantem*; *enclitic*, cf. *proclitic*; *endemic*, cf. *epidemic*; *engramă* (D. MED.), cf. *diagramă*; *enostoză*

(D.MED.), cf. *entostoză*; *entropie* Fiz., cf. *isotropie*; *enurezis* Med. (DER, DN², D. MED.), cf. *diureză*; *enzimă*, cf. *zimază*; *enzootie* Med. (DER, DN²), cf. *epizootie*.

3. Valoarea lui *en-* este interioritatea („în, înăuntru”): *encefalic*, *encondrom* „tumoare (condrom) dezvoltată în interiorul unui os”, *enoftalmie* „înfundarea globului ocular în orbită”, *enosteom* „osteom dezvoltat în sinusurile paranazale”; în cazul unui derivat semianalizabil ca *enantem* „erupție apărută pe fața interioară a unei cavități naturale” sensul prefixului reiese din opoziția cu derivatul *exantem* „erupție exterioră”.

Sensul „la urmă” al lui *enclitic* reiese din opoziția cu *proclitic* (ultima fiind probabil o formație ulterioară față de *enclitic*).

În alte formații, valoarea lui *en-* este neclară: *enarmonie* „egalitatea înălțimilor unor sunete care poartă denumiri diferite”, *encaustică* „procedeu de pictură făcută cu culori diluate în ceară topită”, *enciclică* „circulară trimisă de papă catolicilor”.

4. *En-* este un prefix neologic de origine grecească (ἐν-). El a pătruns în românește prin împrumuturi, fie direct din greacă, fie prin intermediul altor limbi: de cele mai multe ori prin franceză, dar și prin latină (uneori, pe mai multe căi):

(analizabile)	<i>emplastru</i> — lat. <i>emplastrum</i> (varianta învechită <i>émplastron</i> este un împrumut după ngr. ἐμπλαστρον, vezi URȘU, T.), <i>enarmonie</i> — fr. <i>enharmonie</i> , <i>enartroză</i> — fr. <i>énarthrose</i> ;
(semianalizabile)	<i>enclitic</i> — fr. <i>enclitique</i> , lat. <i>encliticus</i> , gr. ἐγκλιτικός, <i>endemic</i> — ngr. ἐνδημικός, fr. <i>endémique</i> , <i>enzootie</i> — fr. <i>enzootie</i> ;
(neanalizabile)	<i>embolie</i> — fr. <i>embolie</i> .

În greacă ἐν(-) („înăuntru, în”) este prepoziție și prefix. Cu ultima funcțiune are varianta ἐμ- (înainte de β, π, φ, μ, ψ) (cf. BAILLY, s.v.; RIEMANN-GOELZER, GR. GR. 340; MIRAMBEL, G. 373). Din greacă, derivatele cu ἐν- au pătruns în latina tîrzie și medievală de unde au fost împrumutate de limba franceză. În multe derivate franceze, valoarea prefixului *en-* este neclară, fapt care se oglindește și în termenii pătrunși în românește.

Varianta *an-* din (inv.) *ancefal* redă pronunțarea din franceză a prefixului gr. ἐν- în derivate a căror temă începe cu o consoană, *encéphale*, *enclitique*, *encyclique*, *enarmonie*, *enzootie*.

Prefixul e pronunțat *en-* în franceză numai înainte de vocale: *énarthrose*, *énostose*, *énurésie*.

Pronunțarea *en-* a prefixului este generală în limba română de azi (și sub influența termenilor latini cu *en-*). Varianta condiționată *em-* se explică și etimologic prin forma grecească și latinească a prefixului (vezi mai sus).

Toate formațiile cu *en-* din limba română sînt împrumuturi. Primele împrumuturi au pătruns pe la jumătatea secolului al XIX-lea:

(analizabile)	<i>ancefalic</i> (a. 1843, cf. URȘU T.),
(semianalizabile)	<i>endemic</i> (a. 1843, cf. URȘU, T.),
(neanalizabile)	<i>emplastron</i> (într-un manuscris tradus din grecește la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cf. URȘU, T.), <i>emfizem</i> (a. 1852, cf. URȘU, T.).

5. Prefixul este neproductiv.

Formațiile cu *en-* aparțin stilului științific, fiind mai frecvente în terminologia medicală.

END- vezi ENDO-

ENDO- (END-, ENDON- ANDO-), ENTO- (ENT-)

1. *Endo-* și *ento-* sînt prefixe din aceeași serie, pentru că sînt originar înrudite și atît de asemănătoare ca înțeles, încît au devenit perfect sinonime (v. p. 105).

În situațiile în care derivatul cu *ento-* este definit prin cel cu *endo-* (*entoderm* v. *endoderm* D. MED.) *ento-* ar putea fi considerat chiar variantă.

Variantele fonetice *end-*, respectiv *ent-*, apar în derivatele (împrumutate) a căror bază începe cu o vocală, în special *o-*: *endarterită* (DER, D. MED.), *endoftalmită* (D. MED.), *endosmoză* (DA MS., DER, D. MED., DN², LTR²), *entamoeba* (D. MED.), *entoptic* (*ib.*), *entostoză* (*ib.*). Prefixul *endo-* și varianta fonetică învechită *ando-* în *andocarp* (URSU, T.) și varianta etimologică învechită *endon-* în *endonarterite*, *endonenterite* (LM).

2. *Endo-*. În DM sînt înregistrate 4 derivate analizabile, la care se adaugă 32 din alte surse:

endarterită, *endobază* (D. MED.), *endobiologie* (*ib.*), *endobucal* (*ib.*), *endocapilarită* (*ib.*), *endocervicită* (*ib.*), *endociclic* Paleont. (LTR²), *endocraniu* (DER, D. MED.), *endodiascop* (D. MED.; și: *endodiascopie*), *endodină* (LTR²), *endoenzime* (pl.) Biochim. (DER, D. MED., LTR²), *endoestezie* (DN²) cf. *estezie* (D. MED.), *endoflebită* (D. MED.), *endoftalmită* (*ib.*), *endogeneză* (DN²), *endolizină* (D. MED.), *endomagmatic* (LTR²), *endometrită* (DER, D. MED., DN²; și: *endometriom*, *endometrioză*, *endometrium* D. MED.), *endomitoză* (D. MED.), *endonazal* (LL 10 (1965), p. 236), *endonucleolus* (D. MED.), *endoparazit* (DER, D. MED., DN², LTR²; și: *endoparazitism* D. MED.), *endopeptidază* (D. MED.), *endoplasmă* (DER, D. MED., DN²), *endopoliploidie* (D. MED.), *endoproteză* (DER), *endoradioterapie* (DER), *endostetoscop* (D. MED.), *endotoxină* (DER, D. MED., LTR²), *endovascularitate* (D. MED.), *endovenos* (*ib.*), *endovibrator* Telecom. (LTR²).

Derivatele cu *endo-* sînt:

Substantive, analizabile în raport cu un substantiv (se remarcă, prin frecvență, bazele formate cu sufixul *-ită*): *endobază*, *endobronșită*, *endocapilarită*, *endoderm*, *endoflebită*, *endolimfă*, *endoparazit* etc.; (formație parasintetică) *endoftalmită*;

II adjective (mai rar), analizabile în raport cu un adjectiv: *endobucal*, *endociclic*, *endomagmatic*, *endonazal*, *endotermic* (și: *endoterm*), *endovenos*.

Formații semianalizabile: *endocard*, cf. *miocard*; *andocarp*, cf. *exocarp*, *pericarp*; *endocrin* (și *exoendocrin*, *endoexocrin*), cf. *eccerin*, *exocrin*; *endofagie*, cf. *exofagie* (D. MED.); *endofazie* „trăire interioară a actului vorbirii, fără exteriorizare verbală”, cf. *afazie*, *disfazie*; *endoforie*, cf. *esoforie* (D. MED.); *endogamie* (DER, DN²), cf. *exogamie*, *poligamie*; *endomorfism* (DER, DN², LTR²), cf. *izomorfism*; *endoscop(ie)* (DA MS., DN²), cf. *microscop(ie)*; *endotelium* (DER, DN², D. MED.), cf. *epitelium* etc. (de remarcat preponderența semianalizabilei prin prefixele antonimice *exo-*, *ecto-*).

Ento-. Nici o formație analizabilă în DM, 4 derivate analizabile în alte surse: *entamoeba*, *entoblast* (D. MED.), *entoderm* (*ib.*), *entoptic* „viziunea și situarea exterioară a unor elemente din interiorul propriului ochi” (*ib.*).

Derivatele cu *ento-* sînt:

substantive, analizabile în raport cu
— un substantiv: *entamoeba*, *entoblast*, *entoderm*;
— un adjectiv: *entoptic*.

Formații semianalizabile: *entofit* (D. MED.), cf. *fito-*; *entoscop(ie)* (D. MED.), cf. *microscop(ie)*; *entostoză* „*enostoză*” (*ib.*); *entozoar* (DA MS., D. MED., DN²), cf. *protozoar*.

3. Prefixele *endo-*, exprimă interioritatea spațială: *endocraniu* „fața internă a cutiei craniene”, *endoestezie* „sentiment, sensibilitate internă” cf. *estezie* „sentiment”, *endogeneză* „producere a celulelor în interiorul altor celule”, *endometrită* „inflamație a mucoasei uterului”, *endosmoză* „trecere a unui lichid printr-o membrană din mediul exterior acesteia în spațiul mărginit de ea”, *endoparazit* „parazit care trăiește în interiorul organelor sau al țesuturilor organismului gazdă”, *endobucal* „în interiorul cavității bucale”, *endovenos* „în interiorul unei vene” etc.; *entoderm* „pătura germinală primitivă internă care formează căptușeala tubului digestiv și a derivatelor sale”, *entoptic* etc.

În unele cazuri baza substantivală indică un instrument, iar derivatul cu *endo-*, *ento-* utilizarea acestuia în interiorul organismului: *endodiascop* „instrument folosit la cercetarea cavităților interne” (vezi și *endodiascop*, *endostetoscop*, *entoscop*), *endoproteză* „proteză folosită în interiorul corpului”.

Derivatele cu prefixul *endo-* formează, de obicei, perechi antonimice cu derivatele cu prefixele *ecto-* și *exo-*.

1. Derivatul *endopoliploidie* are aceeași valoare cu baza (în D. MED. e definit prin *poliploidie*).
2. Din definițiile date în dicționare nu reiese clar sensul prefixului la *endobiologie*, *endomitoză* sinonim cu *endopoliploidie*, *endonucleolus* „aria necolorată dintr-un nucleol”, *endomagmatic* (în sintagma *roci endomagmatice* „roci magmatice de adîncime și de suprafață”), *entamoeba* „gen de amibă (amoeba)”.

4. *Endo-* și *ento-* sînt prefixe neologice, de origine grecească, intrate în limba română prin împrumuturi din limbile moderne.

Endo- provine din gr. ἔνδον, cu statut de adverb și de prepoziție, avînd sensul „în interiorul, înăuntru, spre interior” (BAILLY, s.v.), iar *ento-* din gr. ἐντός, de asemenea cu statut de adverb și de prepoziție, cu sensul „în interiorul, înăuntru, în spatele, dincoace de” (uneori folosit în opoziție cu ἐκτός, cf. BAILLY, s.v.), ambele formate de la ἐν (pentru care vezi *EN-*). Ele au fost folosite de limbile moderne la formarea unor termeni științifici (fr., it., germ., engl. *endo-*, *ento-*, rus. *эндо-*, *энто-*); cel mai adesea formațiile sînt cu *endo-*, iar puținele formații cu *ento-* sînt glosate de obicei, în limbile moderne, prin termeni care îl conțin pe *endo-*: *entoderm* „endoderm”, *entoblast* „entoderm primitiv”, *entofit* „endoparazit”, *entozoar* „endoparazit”. În felul acesta, opoziția cu *ecto-* se realizează prin *endo-*, și nu prin *ento-*, ca în greacă.

Cele mai multe derivate cu aceste prefixe au corespondente în mai multe limbi, dar limba română le-a împrumutat mai ales din franceză și din italiană: *endoderm* (*entoderm*), cf. fr. *endoderme*, it. *endoderma*, germ. *Endodermis* (*Entoderm*), engl. *entoderm*, rus. *эндодерма*; *endometrită*, cf. fr. *endométrite*, it. *endometrite*, germ., engl. *endometritis*, rus. *эндометрит*; *endoparazit*, cf. fr. *endoparasite* (și *entoparasite*), it. *endoparassita*, germ. *Endoparasit*, engl. *endoparasite* (și *entoparasite*), rus. *эндонепаразиты* (pl.); *entoblast*, cf. it. *entoblasto*, engl. *entoblast*; *ento-*

zoar, cf. it. *entozoario*, fr. *entozoaire* etc. Pentru câteva formații am întâlnit corespondente într-o singură limbă: *endarterită*, cf. engl. *endarteritis* (*endoarteritis*); *endoradioterapie*, cf. fr. *endoradiothérapie*; *endovenos*, cf. it. *endovenoso*; *entoptic*, cf. fr. *entoptique*.

Varianta învechită *endo-* se explică exclusiv prin influența limbii franceze, iar varianta *endon-*, ca un grecism neobișnuit.

În limba română derivatele cu *endo-* sînt atestate începînd cu mijlocul secolului al XIX-lea. Astfel, pe la 1842 este înregistrat *andocarp* (URSU, T.), care reapare cu doi ani mai tîrziu (1844—1845) sub forma *endocarp* (*ib.*). Alte atestări datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: *endosmoză* (PROT.-POP.), *endofragmă* (COSTINESCU). În dicționarul lui Laurian și Massim sînt înregistrate multe formații cu *endo-* la care se păstrează, de obicei, aspectul etimologic fie numai al bazei, fie și al prefixului: *endocardite*, *endoesthesia*, *endogastrite*, *endonarterite*, *endonenterite*, *endopericardite*, *endophlebite*, *endopleura*, *endosome*, *endosperm*. Pentru formațiile în *ento-* dispunem de atestări numai din secolul al XX-lea.

5. Prefixul *endo-*, care apare numai în combinație cu teme neologice, este slab productiv în limba română: este probabil o formație românească *endobiologie*, termen despre care știm că a fost creat de C. I. Parhon (vezi D. MED.), fără a fi putut identifica sursa în care l-a folosit. Pe terenul limbii române au putut fi formate și alte derivate la care nu am găsit corespondente în alte limbi, ca *endobază*, *endocapilarită*, *endoproteză* etc. *Ento-* nu pare a fi productiv în română.

Derivatele cu *endo-* și *ento-* aparțin stilului științific, și anume terminologiei medicale.

ENDON- vezi **ENDO-**
ENT(O)- vezi **ENDO-**
EP- vezi **EPI-**

EPI- (EP-, IPI-)

1. Prefixul *epi-* are varianta *ep-*, în combinație cu o temă care începe cu o vocală: *eparhie*, *epodă*, *epoxizi*; *ipi-* este o variantă învechită: *ipistat*. În derivate, *epi-* are un accent secundar pe prima silabă: *èpi-*. Rar găsim și varianta *epi-* (*ipi-*), cu accentul (principal) pe a doua silabă, ca în *episcop*, *epistolă*, *epitrop*.

Derivatul semianalizabil *episcop* s.n. „aparat de proiecție prin reflexie” (DN², LTR²), cf. *diascop*, se deosebește de omograful său *episcop* s.m. („grad în ierarhia bisericească”) prin poziția accentului, diferită la ultimul în limba literară actuală (*episcop* are și varianta *episcop*).

2. În DM sînt înregistrate 7 derivate analizabile, la care se adaugă 15 din alte surse:

epiciclu (DN², LTR²), *epicontinentală* (mare~DER), *epidesmin* Min. (LTR²), *epifaringe* (D. MED.), *epifenomenalism* Filoz. (DER), *epifonem* (DN²), *epifrază* (*ib.*), *epipaleolitic* (DER), *episilogism* (DN²), *epispastic* Med. (URSU, T.), *epistil* (DN²), *epiteoretisi* „a cerceta cuprinsul unei scrieri” (BRV II 138), *epitermal(ă)* (*treaptă~ă*) Geol. (DER), *epizonă* Geol. (DER, LTR²), *epoxizi* pl. (DER, LTR²).

Formațiile cu *epi-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *epicarp*, *epicentru*, *epiciclu*, *epidermă*, *epidesmin*, *epidiascop*, *epifaringe*, *epi-*

fenomen(alism), *epifonem*, *epifrază*, *epiglotă*, *epipaleolitic*, *episilogism*
epistil, *epizonă*, *epodă*, *epoxizi*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *epicontinental*, *epigenetic*, *epitermal*, *epispastic*;

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *epiteoretisi*.

Formații semianalizabile: *eparhie*, cf. *exarhie*; *epicard* (DN²), cf. *cardiac*; *epicotil* (DER), cf. *cotiledonat(e)*; *epidemie*, cf. *endemie*; *epifiză*, cf. *hipofiză*; *epifite* pl. (DER, DN²), cf. *fitologie*; *epigastru*, cf. *ipogastru*; *epigraf*, cf. *poligraf*, *epigramă*, cf. *diagramă*; *epilog*, cf. *prolog*; *epiteliu*, cf. *endoteliu*; *epizoare* pl., cf. *protozoare*; *epizootie*, cf. *enzootie*; *eponim*, cf. *sinonim*, *omonim*.

Epenteză, cf. *metateză*, este o formație cu două prefixe: *ep-*, variantă a lui *epi-*, și *en-* (vezi p. 8, 102).

3. Prefixul *epi-* are următoarele valori:

1) s u p r a p u n e r e („pe, deasupra”): *epicard* „învelișul de deasupra inimii”, *epicentru* „regiune situată deasupra focarului, centrului unui cutremur”, *epidermă*, *epiglotă* etc. Acest sens se confundă uneori cu exterioritatea (vezi glosări ca *epicarp* „membrană externă” etc.). De aceasta din urmă se leagă valoarea de răspîndire, extindere prezentă la formațiile semianalizabile *epidemie*, *epizootie*;

2) p o s t e r i o r i t a t e a spațială sau temporală („după, la urmă”): *epifonem* „exclamație la sfîrșitul unui discurs, unei povestiri”, *epifrază* „figură retorică adăugată unei fraze și care dezvoltă o idee accesorie”, *epigeneză* „proces de depunere a mineralelor după formarea rocilor în care sînt depozitate”, *epipaleolitic* „denumire a perioadei postglaciare, pînă la apariția formelor neolitice”, *epitermal* „referitor la stadiul final al procesului hidrotermal”. La valoarea de posterioritate se poate atașa și exprimarea unui caracter secundar: *epifenomen* (și *epicheremă*?).

3) p r o x i m i t a t e a („spre”): (*mare*) *epicontinentală* „partea mării cu adîncime mai mică, situată spre continent”; aici poate fi încadrat și *epizonă* „zonă de transformare metamorfică cuprinsă între suprafața pămîntului și adîncimi variabile de 4—6 km”.

4. *Epi-* este un prefix neologic de origine grecească (ἐπί). El a pătruns în limba română prin împrumuturi, fie direct din greacă, fie din latină sau din limbile romanice, în special din franceză. Împrumuturile din alte limbi (slave sau germană) sînt rare; unele formații cu *epi-* au intrat în românește pe mai multe căi:

(analizabile)	<i>epicarp</i> — fr. <i>épicarpe</i> , it. <i>epicarpio</i> , <i>epidermă</i> — lat. <i>epiderma</i> , fr. <i>épiderme</i> , <i>epifrază</i> — fr. <i>épiphrase</i> , <i>epiglotă</i> — fr. <i>épiglote</i> , <i>epidiascop</i> — fr. <i>épidiascop</i> , germ. <i>Epidiaskop</i> ;
(semianalizabile)	<i>epigastru</i> — gr. ἐπιγαστριον, <i>episcop</i> s.n. — germ. <i>Episcop</i> , <i>epizootie</i> — gr. ἐπιζωοτία, rus. эпизоотия, fr. <i>épizootie</i> ;
(neanalizabile)	<i>episcop</i> s.m. — gr. ἐπίσκοπος, sl. епископъ, єпискоупъ, <i>epistaxis</i> „hemoragie nazală” — fr. <i>épistaxis</i> , <i>epitaf</i> — fr. <i>épitaphe</i> , lat. <i>epitaphius</i> , <i>epitalam</i> — fr. <i>épitalame</i> , gr. ἐπιθαλάμιον.

Cele mai vechi atestări cu prefixul *epi-* sînt derivate neanalizabile sau, cel mult, semianalizabile în limba română. Acestea apar în texte

din secolul al XVI-lea — al XVII-lea : *episcop* s.m. (cca. a. 1580, în DA ms.) vezi și *arhiepiscop* (Coresi, în DA), *eparhie* (Ureche, la TDRG), *epistolie* (a. 1652, în DA ms.), *epitrop* (Dosofoei, în DA ms.).

Cuvinte ca *episcop*, *epitrop*, *eparhie* sînt termeni ecleziastici de origine bizantină care au pătruns în limba română începînd din secolul al X-lea, prin mijlocirea textelor slave (MIHĂESCU, INF. 186—187).

Forma *piscop* pentru *episcop* provine din gr. biz. *πῆσκοπος* și poate fi găsită în po 11.

Numeroase derivate cu *epi-* au pătruns în sec. al XVIII-lea începînd cu Cantemir (*epifoneme*) și cronicarii munteni (*epigramă*); vezi la GĂLDI, M. numeroase împrumuturi, unele neadaptate, de la sfîrșitul acestui secol și din prima jumătate a sec. al XIX-lea : *epilepsie* a. 1760, *epizootie* a. 1829 etc.

Majoritatea derivatelor cu *epi-* a pătruns în limba română în prima jumătate a secolului al XIX-lea : *epiglotă* (a. 1820, la URȘU, T.), *epigastru* (a. 1830, *ib.*), *epispastic* (a. 1830, *ib.*) etc.

Varianta *ipi-* din *ipistat* (*epistat*), *ipitrop* (*epitrop*) reproduce pronunțarea neogrecescă.

5. Prefixul se atașează la teme neologice, în special de origine latino-romanică. *Epi-* e neproductiv în limba română (apare numai în împrumuturi).

6. Derivatele cu *epi-* aparțin stilului științific, fiind folosite cu precădere în terminologia științelor medicale și geologice.

ES₋₁ vezi EX₋₁

ES₋₂ vezi EXO-

ESTRA- vezi EXTRA-

EX₋₁ (E-, ES₋₁)

IORDAN, LRA 198; RIZESCU, P. N. 1—11.

1. Prefixul *ex₋₁* are varianta condiționată *e-* înainte de sunetele : *l, m, n, r, v* (*elibera, emigra, enumera, erupe, evapora*). Înainte de *f* și *p* apare cînd *ex-* (*exfolia*), cînd *e-* (*efluviu*).

1. În cazul unor derivate e greu de delimitat prefixul *ex₋₁* de varianta *ex₋₂* (înainte de vocala *o-*) a prefixului *exo-*, deoarece ambele elemente derivate au valori apropiate (de ex. *exoftalmie, exosmoză*), vezi p. 110

În DER se notează, de exemplu, că *exosmoză* e format cu prefixul *ex-*, și nu cu *exo-*, ca în alte dicționare. În DER, DN², D. MED. *exoftalmie* e considerat că ar fi un derivat cu prefixul *exo-*; la ROBERT pentru *exophthalmie* găsim etimologia : *ex* „hors” și gr. *ophthalmos*.

2. În unele derivate semianalizabile *s-* din temă se confundă cu *ex-*, ca de exemplu : *expira, exista* (spre deosebire de *exsudare*, în care grafia permite delimitarea clară a prefixului și a temei).

Varianta *es₋₁*, care se întîlnește în special în scrierile din prima jumătate a secolului al XIX-lea : *espune, estrage* etc. (cf. URȘU, T.), este învechită. Ea se întîlnește, de obicei, înainte de consoană; vezi însă și exemple (neanalizabile) ca *esact, esala, esista*, în care apare și varianta *es-*.

2. În DM sînt înregistrate 21 de derivate analizabile, la care se adaugă 21 de derivate din alte izvoare :

elansa (DN²), *emarginat* (*ib.*), *emascula* (*ib.*), *excorporație* (*ib.*), *exinscris* (LTR²), *exsanguino-transfuzie* (DER), *exsudare* Tehn. „proces de separare și ieșire la suprafață a unor anumiți componenți dintr-un material eterogen” (LTR²), *exulcerație* (DN²); pentru derivatele cu *ex-* „fost” vezi p. 109, 110 și 298—299.

Derivatele cu *ex₋₁* (*e-*) sînt :

I verbe, analizabile în raport cu :

— un verb : *elansa, emigra, erupe, exclama, expune, extermina, extinde, extrage, extrăda*;

— un substantiv (formații parasintetice) : *emascula, enerva, enumera, evapora, exmatricula, expatria*;

Derivatul *enumera* (fr. *énumérer*) poate fi analizat în raport cu număr (pl. numere).

— un adjectiv (formații parasintetice) : *elucida, epura, exacerba, expropria*;

— un adjectiv sau un verb : *elibera*;

II substantive, analizabile în raport cu un substantiv : *efluviu, excorporație, excurs, ex-ministru, exsanguino-transfuzie, exsudare*; etc.

III adjective, analizabile în raport cu :

— un substantiv (formații parasintetice) : *emarginat, excentric*;

— un adjectiv sau un participiu : *exinscris, exteritorial*.

Cele mai multe derivate stabile cu prefixul *ex₋₁* (*e-*) sînt verbe.

Formații semianalizabile : *eflorescență*, cf. *floare*; *elabora*, cf. *laborios*; *elonga* (DER, DN²), cf. *oblong*; *emite*, cf. *demite, remite*; *emolient*, cf. *moale*; *evoca*, cf. *invoca*; *excava*, cf. *cavitate*; *excreșcență*, cf. *concreșcență*; *excita*, cf. *incita*; *exclud*, cf. *include*; *excomunica*, cf. *comunitate*; *exfolia* (DN²), cf. *interfolia*; *exhuma*, cf. *inhuma*; *expectora*, cf. *pectoral*; *explicit*, cf. *implicit*; *exporta*, cf. *importa*; *exprima*, cf. *imprima*; *expunțiune* (DN²), cf. *punct*; *exterior*, cf. *interior*; *exsudație* (DN²), cf. *asudare*; *extern*, cf. *intern*.

Cele mai multe derivate semianalizabile cu *ex₋₁* (*e-*) se pot raporta la derivate cu prefixul *în₋₁* (*im₋₁*).

3. Prefixul *ex₋₁* (*e-*) are valorile :

1) exterioritatea („în afară”) : *elansa, exmatricula, expatria, expune, extrage; excentric, exinscris*. În cazul lui *elibera*, prefixul are rol de indicator al sensului exprimat de bază;

2) trecerea într-o nouă stare (valoare eventivă sau factitivă) : *elucida, enerva, evapora*;

3) pierderea unei calități („fost”), de obicei în derivare cu substantive care denumesc o funcție, un rang, un grad : *ex-primț* (I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 340), *ex-șef* (Gherea, în DA ms.); cf. însă și : *ex-siameze* (INF. BUC. NR. 4104, 1966, 21 oct., p. 4/5.)

Uneori *ex-* (cu valoarea de sub 3) apare și pe lângă nume de persoane (vezi GRAUR, N. P. 103, unde e înregistrat un exemplu ca *ex-Duflos*).

Dintre sensurile prefixului, cele mai bine reprezentate sînt : „în afară” și „fost”.

Cu ultima valoare, prefixul apare scris de obicei despărțit de temă prin cratimă : *ex-director, ex-ministru* etc. Vezi DLRC, s.v. *ex-*; vezi și p. 298—299.

4. *Ex₋₁* este un prefix neologic de origine latină, dublet al prefixului moștenit *s-* (< lat. *ex-*); el a fost împrumutat în limba română, la începutul secolului trecut, fie direct din latină, fie din limbile romanice (în special din franceză) : *elibera* — lat. *eliberare, excurs* — lat. *excursus, extinde* — lat. *extendere, enerva* — fr. *énerver, epura* — fr. *épurer, expatria* — fr. *expatrier, exporta* — it. *esportare, expropria* — fr. *exproprier*. Uneori e greu de precizat din ce limbă a pătruns în românește un anumit derivat : *elucida* — lat. *elucidare*, fr. *élucider*; *evapora* — lat. *evaporare*, fr. *évaporer*.

Cele mai multe derivate cu ex_1 (e -) sînt împrumuturi. Pe teren românesc s-au format și unele semicalcări ca: *expune* — lat. *exponere*, *extrage* — lat. *extrahere*.

Pentru dublete ca: *evapora* — *svapora*, vezi p. 220.

Valorile lui ex_1 se explică prin împrumuturile din latină și din limbile romanice (vezi p. 217).

Ex- cu sensul „fost” provine din franceză.

Fr. *ex-* cu acest sens a devenit productiv în timpul revoluției din 1789 (cf. NYROP, G. III 234) și, mai ales, în secolul al XIX-lea: *ex-député*, *ex-ministre*, *ex-roi* (cf. MEYER-LÜBKE-PIEL, 150).

Printre cele mai vechi atestări cu prefixul ex_1 amintim: *extrage* (a. 1836, la URUSU, T.), *evapora* (a. 1837, la URUSU, T.), *espune* (a. 1837, la CLOSE, D. 283), *ex-militar* (C. Bălăcescu, 1845, în *Primii noștri dramaturgi*, 1956, p. 123).

Varianta es_1 la unele împrumuturi din secolul trecut se explică în parte prin italiană (vezi it. *esistenza*, *esplicazione* etc.). Ea a devenit o variantă fonetică populară a lui *ex-* explicabilă prin tendința reducerii grupurilor de consoane.

5. Temele derivatelor cu ex_1 (e -) sînt, în cea mai mare parte, de origine latino-romană; puține sînt latinești moștenite (*expune*, *extrage*).

Prefixul e puțin productiv, cu excepția sensului „fost”, cu care se creează și derivate ocazionale.

Prefixul ex_1 se folosește și independent, cu valoare adverbială, în expresia *a bea ex* „a bea dintr-o dată tot vinul din pahar” ВРН V (1938), 211. După Iorgu Iordan (*ib.*, nota 1) *ex* din această expresie ar putea fi traducerea germ. *aus-* din derivatul verbal *austrinken* „a bea tot vinul din pahar”; în favoarea acestei explicații s-ar putea invoca faptul că *aus-* este o particulă separabilă care poate apărea, la anumite timpuri, după tema verbală. Folosirea lui $ex(-)$ se poate explica direct prin lat. *e(x)bibere* cu același sens; separarea prefixului se întâlnește în formula *bibamus ex!* (*Frumoase vremi! Dar unde-s? unde-s? S-au dus pe veci! Bibamus. ex.* M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, 1952, p. 353), dar nu este exclus să aibă același model german

6. Derivatele cu *ex-* aparțin stilului științific (fiind folosite în special în terminologia științelor tehnice și matematice). Cele cu sensul „fost” apar în stilul administrativ și în limbajul familiar.

EX₂ vezi EXO-

EXO- (EX₂, ES₂)

1. Prefixul *exo-* are varianta fonetică ex_2 în derivatele (împrumutate) a căror bază începe cu vocala *o* (*exoftalmie*, *exosmoză*) sau, sporadic, cu *a*, *e* (*exantropie*, *exencefal*, dar *exoemisiune*, *exoenzimă*).

La rîndul ei, varianta ex_2 are varianta etimologică învechită $es(s)_2$ în derivatul semianalizabil *esostosă* (*essostosă*), cf. URUSU, T., s. v.

Es_2 , variantă a lui $ex(o)$, nu trebuie confundat cu *eso-* „înăuntru” din formații semianalizabile ca *esoforie* și *esotropie* (D. MED.), antonime ale unora cu *exo-*: *exoforie*, *exotropie*.

Varianta ex_2 este greu de delimitat de prefixul omonim ex_1 , deoarece ambele au același sens și, parțial, aceeași sferă de întrebuintare. Din această cauză unele dicționare consideră că în exemple ca *exoftalmie*, *exosmoză* prefixul este ex_1 , și nu *exo-* (cf. ROBERT, OXFORD, pentru primul exemplu, DER pentru cel de-al doilea).

2. În DM sînt înregistrate 3 derivate analizabile, la care se adaugă 17 derivate din alte surse:

exantropie (D. MED.), *exencefal* (*ib.*), *exobază* (*ib.*), *exobiologie* (DN²), *exobucal* (D. MED.), *exociclic* Paleont. (LTR²), *exoderm* (DER, DN²), *exoemisiune* Fiz., Electr., Met. (LTR²), *exoenzimă* Chim., Biol. (DER), *exogastrulă* (D. MED.), *exometru* (*ib.*), *exoparazitism* (*ib.*), *exopeptidază* (D. MED., LTR²), *exosplenopexie* (D. MED.), *exosferă* (D. MED., DN², LTR²), *exospori* pl. (LTR²), *exotoxină* (DER, D. MED., LTR²).

Derivatele cu *exo-* sînt:

I substantive, analizabile în raport cu un substantiv: *exobază*, *exoparazitism*, *exosmoză*, *exotoxină* etc.;

II adjective (mai rar), analizabile în raport cu un adjectiv: *exobucal*, *exociclic*, *exotermic*.

Formații semianalizabile: *exocarp* (DER, DN²), cf. *endocarp*, *pericarp*; *exocrin* (DER, D. MED., DN²), cf. *endocrin*; *exogamie* „obiiceiul de a nu se căsători decît cu indivizi aparținînd altui trib sau clan” (DER, DN²), cf. *endogamie*, *poligamie*; *exogen* „care provine sau acționează din afară” (DER, DN², D. MED., LTR²), cf. *endogen*; *exomorfism* (DER, DN², LTR²), cf. *izomorfism*; *exotropie* (D. MED.), cf. *esotropie* etc. De remarcat că cele mai multe formații de acest fel sînt semianalizabile prin raportare la formații cu *endo-*.

3. Prefixul *exo-* exprimă exterioritatea spațială (substantive și adjective): *exobiologie* „ramură a biologiei care studiază prezența și particularitățile formelor de viață în spațiul cosmic, pe planetele sistemului solar”, *exoenzimă* „enzimă extracelulară”, *exoftalmie* „propulsia în afară a globului ocular”, *exosmoză* „trecere a unui lichid printr-o membrană din spațiul mărginit de ea către mediul dinafara ei”, *exospori* „spori care se formează la exterior...”, *exobucal* „care e situat în afara cavității bucale”, *exociclic* „care se găsește în catena laterală a unui compus ciclic” (LTR² s.v. *exo-*), *exocrin* „care are secreție externă”, *exotermic* „care se produce cu degajare de căldură” etc.

Derivatele cu *exo-* formează, de obicei, perechi antonimice cu derivatele cu prefixul *endo-*.

Din definițiile date în dicționare, la unele derivate cu *exo-* nu reiese clar sensul: *exoemisiune* „emisiune electronică produsă de către o suprafață metalică sau nemetalică, care a ajuns într-o stare instabilă în urma exercitării prealabile a unei anumite acțiuni fizice asupra ei”, *exometru* „aparat cu ajutorul căruia se măsoară calitatea luminescentă a radiațiilor Röntgen în raport cu unități de lumină”.

4. *Exo-* este un prefix neologic de origine grecească folosit de limbile moderne la formarea unor derivate din terminologia științifică.

În limba greacă $\xi\zeta\omicron$, format de la $\xi\zeta$, care, la rîndul lui, reprezintă gr. $\xi\alpha$ înainte de vocală, are statut de adverb și de prepoziție, cu sensul „în afara, afară de” (cf. BAILLY, s.v.). El a fost folosit de diverse limbi moderne (sub forma *exo-* în franceză, germană, engleză, *eso-* în italiană, prin care se explică varianta *eso-* din română, $\epsilon\kappa\omicron$ - în rusă), în combinație mai ales cu baze grecești sau latinești, la formarea unor termeni în care *exo-* își păstrează sensul originar — exterioritatea față de obiectul denumit prin temă —, ca și *ecto-*, cu care e înrudit la origine. Cele două prefixe, sinonime între ele și folosite cam în aceleași domenii ale terminologiei științifice, formează uneori derivate de la aceeași bază, cu același sens: *exoderm* / *ectoderm* (vezi și Quillet, *Dictionnaire encyclopédique*, 1935, care trece fr. *exoderme* ca sinonim al lui *ectoderme*), *exocardie* / *ectocardie* (semianalizabile, D. MED.), *exoparazitism* / *ectoparazit*.

Prefixul a pătruns în limba română mai întâi direct din greacă prin derivate neanalizabile apoi a fost reîmprumutat din limbile de circulație internațională prin derivate care au de obicei corespondente în mai multe limbi: *exoderm*, cf. fr. *exoderme*, germ. *Exodermis*, it. *esoderma*, engl. *exoderm*; *exoftalmie*, cf. fr. *exophtalmie*, it. *esoftalmia*, engl. *exophtalmia*, rus. *экзофтальмия*; *exosmoză*, cf. fr. *exosmose*, germ. *Exosmose*, it. *esosmosi*, engl. *exosmose*, rus. *экзосмос*; *exospori* (pl.), cf. fr. *exospore*, germ. *Exosporen*, engl. *exospore*; *exotermic*, cf. fr. *exothermique*, it. *esotermico* (sau rus. *экзомермический*; cf. și *exoterm* cu corespondent în germ. *exotherm*) etc.; pentru *exotoxină* am întâlnit corespondent numai în fr. *exotoxine*.

Primele atestări ale unor cuvinte cu *exo-* provin din secolul al XVIII-lea, fiind grecisme neanalizabile în limba română, care au dispărut odată cu încetarea influenței grecești: *exocastron* „cartier marginaș” (a. 1715), *exof(i)lă* „carte mică, fără valoare, la jocul de cărți” și *exoflisi* „a lichida o afacere, a se descotorosi de cineva nedorit” (a. 1794) etc., la GÁLDI, M. 186.

Derivatele analizabile cu *exo-* împrumutate din franceză, germană etc. sînt atestate abia în secolul nostru; prima atestare de care dispunem pentru un termen semianalizabil este de la mijlocul secolului al XIX-lea: *exostosă* (*exostoză*) a. 1852, URȘU, T., s. v.

5. Prefixul *exo-* apare numai în combinație cu teme neologice și din această cauză e greu de precizat dacă e productiv sau nu pe terenul limbii române, deși la unele derivate nu am întâlnit, în dicționarele pe care le avem la dispoziție, corespondente în limbi străine (cf. exemple ca *exencefal*, *exobucal*, *exociclic*, *exoemisiune*, *exoenzimă*, *exometru*, *exoparazitism*, *exopeptidază*, *exosplenopexie*).

Derivatele cu *exo-* aparțin stilului științific, fiind folosite în special în terminologia medicală.

EXTR- vezi EXTRA-

EXTRA- (ESTRA-, STRA-₂, EXTR-, EXTRO-)

IORDAN, LRA 198-199; OCHEȘEANU, P. 41-42, 49, 50.

1. Prefixul *extra-* are variantele etimologice învechite *estra-* în *estraordinar* (NEGULICI), *estrafain*, *estrajudiciar* (PROTOPODESCU), *stra-₂* în *striformare* (URȘU, T., s.v. *metamorfoză*), *stravedere* (URȘU, T., s.v. *transparență*), *stravagant*, *stravaganță* (Heliade, la CLOSE, D. 304) și variantele etimologice *extr-* și *extro-* numai în formații semianalizabile (împrumutate): *extrinsec* cf. *intrinsec*, *extrovertit* (DN²) Psih. „extravertit” („care își îndreaptă atenția spre lumea dinafară” MDE) cf. *introvertit* „care își îndreaptă atenția mai ales spre viața sa interioară” și *extroversiune* Med. „revărsare în afară a unui organ cav” cf. *introversiune* Psih.

2. În DM sînt înregistrate 8 derivate analizabile, la care se adaugă 34 de derivate din alte surse:

extrabisericesc (DI), *extracentral* (MDE), *extraconjugal* (IORDAN, LRA 198), *extracontabil* (DER), *extracorporal* (DN²), *extracurent* (LTR²), *extrados* (DER, DN², LTR²), *extradotal* (IORDAN, LRA 198, DN²), *extradural* (D. MED.), *extrafain* (IORDAN, LRA 199, SMFC I 42), *extrafluid* (cerneală ~ă), *extragalaxie* (CL XVIII (1973), nr. 1, p. 25; și: *extragalactic* LL 10 (1965), p. 238, MDE), *extra-*

gramatical (DN²), *extrajudiciar* (PROTOPODESCU, DN²), *extralegal* (IORDAN, LRA 198, DN²), *extralingvistic* (DN²), *extraliterar* (ROM. LIT. 1975, nr. 47, p. 4, col. 2), *extranatural* (IORDAN, LRA 199), *extraperitoneal* (DN²; și: *extraperitonizare* D. MED.), *extrapiramidal* (D. MED.), *extraplan* (SCL XXIV (1973), nr. 3, p. 249), *extraplant* (SMFC I 42), *extrapleural* (DN²), *extraprofesional* (Șt. Bănulescu, Iarna bărbaților, ed. II, 1966, p. 134), *extrareglementar* (DN²), *extrarezonanță* (LRC I 42), *extrasistolă* (DER, D. MED., DN²), *extrastatutar* (DN²), *extraterestru* (ib.), *extrateritorial* (IORDAN, LRA 198, DN²; și: *extrateritorialitate* DN²), *extrașic* (IORDAN, LRA 199, SMFC I 42), *extrauman* (DI), *extraurgent* (SMFC I 42), *extravehicular* (în presa actuală).

Derivatele cu prefixul *extra-* sînt:

I a d j e c t i v e (majoritatea), analizabile în raport cu:

— un adjectiv (de obicei în *-al* sau *-ar*): *extrabugetar*, *extracelular*, *extrafain*, *extralegal*, *extraordinar*, *extraparlamentar*, *extraplant*, *extrașcolar*, *extrateritorial*, *extraurban*, *extrauterin* etc.;

— un substantiv: *extraplan*; (formație parasintetică) *extradural* „situat în afara sau deasupra durei mater”;

Extra- din *extraplan* (lucrări ~) este la limita dintre prepoziție și prefix (cf. AVRAM, P. N. 249). Am încadrat formația la derivatele cu prefixe pentru că în limba română *extra(-)* nu apare ca prepoziție.

II s u b s t a n t i v e (rar), analizabile în raport cu un substantiv: *extracurent*, *extrados*, *extragalaxie*, *extraperitonizare*, *extrasistolă*.

Formații semianalizabile: *extrapola* (CL XVIII (1973), nr. 1, p. 28; și: *-are*, *-ație* Mat. și Filoz. DER, DN², D. MED., LTR²), cf. *interpola* (*-are*, *-ație*); *extrovertit* (*extravertit*), cf. *introvertit*; *extravilan* (DER, DN²), cf. *intravilan*; *extravaza* (despre sînge, umori) „a se vărsa” (DN²; și: *extravazare* DER, D. MED.), cf. *transvaza* (DN²); *extrinsec*, cf. *intrinsec* etc.

Am considerat pe *extrapola*, *extrapolare*, *extrapolație* semianalizabile, pentru că analiza prin *pol*, acceptabilă la *interpola*, *interpolare*, *interpolație*, e mai greu de susținut din punct de vedere semantic.

3. Prefixul *extra-* are următoarele valori:

1) e x t e r i o r i t a t e a

a) spațială (la adjective, frecvent): *extracelular*, *extraparlamentar*, *extrapleural*, *extraurban* etc.; (la substantive, rar, neobișnuit): *extrados* „suprafața exterioară convexă a unui arc sau a unei bolți”, *extragalaxie* „spațiu exterior galaxiei noastre”;

Cu această valoare, *extra-* se folosește adesea în opoziție cu *intra-*.

b) abstractă (la adjective, frecvent): *extraconjugal*, *extradotal*, *extrajudiciar*, *extralegal*, *extralingvistic*, *extrareglementar*, *extrastatutar* etc.;

2) s u p e r i o r i t a t e a calitativă (echivalentă cu superlativul absolut; numai la adjective): *extrafain*, *estrafain*, *extraplant*, *extrașic*, *extraurgent*;

1. Cu această valoare prefixul *extra-* a ajuns să se detașeze de bază, fiind întrebuințat în limbajul comercial ca adjectiv invariabil, cu sensul de „foarte bun”: (*vin*, *lichior*, *mazăre*, *mălai*, *măslina* etc.) *extra*. Vezi FC I p. VIII.

2. *Extracentral* indică, în unele contexte, superioritatea („foarte central”), în altele, exterioritatea spațială („în afara centrului”).

3) a d a o s u l, caracterul suplimentar (rar, numai la substantive): *extrasistolă* „contractie suplimentară a inimii, care survine între contracțiile normale ...”, eventual *extracurent* Electr. „curent de regim tranzitoriu produs prin autoinducție, care se suprapune curentului principal”;

4) d e pășire a unei limite, poziția sau starea dincolo de sfera noțiunii exprimate de bază (rar, neobișnuit): *extranatural* „supranatural”.

Numai varianta *stra-*₂ are și sensurile :

— schimbare, modificare a noțiunii exprimate prin bază : *striformare* „metamorfoză” ;

— trecerea prin ceva, parcurgerea în toate direcțiile : *stravedere* „transparentă”.

4. *Extra-* este un prefix neologic, de origine latină (dubletul prefixului moștenit sub forma *stră-*, vezi p. 226—227), care a pătruns în limba română mai ales prin împrumuturi din limbile moderne, de regulă din franceză și din italiană ; variantele *estra-*, *stra-*₂ se explică numai prin italiană.

De obicei derivatele au corespondente în mai multe limbi : *extrafin*, cf. fr. *extra-fin*, it. *extrafino* ; *extralegal*, cf. fr. *extra-légal*, it. *estralecale* (și *extralegale*) ; *extraordinar* (*estraordinar*), cf. lat. *extraordinarius*, it. (*e*)*straordinario*, fr. *extraordinaire*, engl. *extraordinary*, germ. *extraordinarius* ; *extraparlamentar*, cf. it. *estraparlamentare*, fr. *extraparlamentaire* ; *extracurent*, cf. fr. *extra-courant*, it. *estracorrente* ; *extrados*, cf. fr. *extrados*, it. *estradosso*, engl. *extrados* ; *extrasistolă*, cf. fr. *extra-systole*, it. *estrasistole* (și *extrasistole*), rus. *экспрацистолуя* etc. Alte formații au corespondente într-o singură limbă : *extradotal*, cf. it. *estradotale* ; *extragalactic*, cf. fr. *extragalactique* etc.

După DN² *extradotal* provine din fr. *extra-dotal*, pe care nu l-am găsit în izvoarele franțuzești de care dispunem.

În limba latină *extra* funcționa ca adverb și ca prepoziție, iar în latina târzie și ca prefix, cu sensul „în afara, dincolo de ...”, opus lui *intra*, în derivate ca *extramundanus*, *extranaturalis* (cf. LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L. G. II 230, ERNOUT-MEILLET), sens preluat de limbile romanice și de alte limbi moderne. Pentru sensul de intensificare nu putem da explicații istorice sigure. Deoarece se regăsește în formele moștenite ale prefixului din italiană, *stra-*, și din română, *stră-*, se pare că acest sens nu era străin limbii latine.

Vezi și ROHLFS, G. III, p. 353—354 : „l'originario valore locale di *extra*... ha fatto sorgere già in epoca latina un significato secondario di «excessivo», «che è oltre misura» (*extraordinarius*)” și ILR I 101, care consideră că lat. *extra* „exprima [și] superlativul absolut”. În derivatul *extraordinarius*, care ar putea constitui punctul de plecare, *extra-* nu are însă chiar sensul de „foarte”, ci de „peste”.

Este posibil însă ca sensul de superlativ să se fi dezvoltat abia în limbile moderne, unde, în orice caz, a luat o mare dezvoltare.

Vezi, de exemplu, MARCHAND, E. W. 116—117, GUILBERT-DUBOIS, P. I. 91. ROBERT consideră că în franceză sînt două prefixe *extra-*, unul avînd sensul „în afara”, împrumutat din latină, celălalt, cu sensul în discuție, dezvoltat din primul (aceeași idee apare și în DN²).

Derivatele cu *stra-*₂, neobișnuite în limba de astăzi, se explică fie prin împrumut (*stravagant*, cf. it. *stravagante* ; *stravaganță*, cf. it. *stravaganza*), fie prin calc ; astfel, într-un compendiu de istorie naturală tipărit la Sibiu în anul 1856 (cf. URSU, T.) apar termenii *striformare* și *stravedere*. Ambele formații cu *stra-* (dintre care prima are și un dublet cu *stră-*, *străforma*, cf. STRĂ-, p. 227) se explică, probabil, prin confuzia dintre *trans-* și *stra-*, prefixe diferite la origine, dar care se aseamănă atît din punct de vedere fonetic, cît și semantic.

Și în italiană se întîlnesc convergențe între prefixele *tra-* și *stra-*, provenite din lat. *trans-*, respectiv *extra-*, pentru care vezi MEYER-LÜBKE, G. II 677—678, ROHLFS, G. III 353—354.

În limba română *extra-* (*stra-*₂) a fost împrumutat cu ambele sensuri în derivate atestate sporadic în prima jumătate a secolului al XIX-lea :

formațiile neanalizabile *stravaganță* (a. 1828), *stravagant* (a. 1836), apoi *extra-uterin* (a. 1836—1838), la URSU, T., s. v., *extraordinar* Mumuleanu (a. 1825), la CLOSE, D. 281. În mai multe dicționare apărute pe la mijlocul secolului al XIX-lea sau ceva mai târziu sînt inserate *extraordinar* și *extravagant*, *extravaganță* (NEGULICI, POLIZU, STAMATI) ; la PROTOPOESCU sînt înregistrate adjectivul *estra* și derivatele *estrafîn*, *estrajudiciar*, *estraordinar*. Majoritatea împrumuturilor cu *extra-* datează însă din secolul nostru.

5. Prefixul *extra-* se combină, de obicei, cu teme neologice noi — latino-romanice : *extraconjugal*, *extracurent*, *extrașic* etc. sau germane : *extrafain* — și mult mai rar cu teme vechi : *extrabisericesc* (moștenită din latină), *extrașcolar* (slavă).

6. Prefixul este puțin productiv în limba română ; el nu a dat decît cîteva derivate stabile pe teren românesc, de obicei adjective, dintre care mai important este *extrașcolar*. Datorită folosirii lui și ca adjectiv independent cu valoare de superlativ, poate și frecvenței cuvîntului *extraordinar* cu care se formează superlativul absolut, *extra-* poate constitui uneori un mijloc de formare a unor derivate spontane de tipul **extrasensibil* ; față de formațiile obișnuite de superlativ ele prezintă avantajul că sînt mai expresive și mai concise.

7. Derivatele cu *extra-* aparțin limbii literare ; ele au o repartitie stilistică diferită după sensurile pe care le au : adjectivele care indică exterioritatea aparțin limbajului științific, iar cele care exprimă superioritatea limbajului familiar cultivat sau limbajului comercial al reclamelor. Substantivele cu *extra-* se întîlnesc în terminologia medicală și tehnică.

EXTRO- vezi EXTRA-

HIP- vezi HIPO-

HIPER- (IPER-, HYPER-)

JORDAN, LRA 199, 212 ; OCHEȘEANU, P. 42—43, 48, 49, 50.

1. Prefixul *hiper-* are două variante etimologice învechite : varianta fonetică *iper-*, în formații ca *ipertrofie* (URSU, T., s. v.), *ipercriinie*, *ipercritic*, *iperstenie* (PROTOPOESCU), și varianta grafică *hyper-*, în *hypercritic*, *hyperdramă*, *hypertrofie* (ANTONESCU).

Derivatele cu *hiper-* poartă accentul secundar pe prima silabă a prefixului și accentul principal pe temă (*hipertensiune*, *hipertonie* etc.), cu excepția formației semianalizabile *hipérbolă*, care este accentuată pe cea de a doua silabă a prefixului ; *hiperbolic* este însă accentuat pe temă.

2. În DM sînt înregistrate 6 derivate analizabile, la care se adaugă 109 din alte surse :

hiperacantoză (D. MED.), *hiperadrenalism* (ib.), *hiperalcalin* (SMFC I 42), *hiperaldosteronism* (D. MED.), *hiperalgezie* (ib.), *hiperalternanță* (PUȘCARIU, L. R. II 261), *hiperaminoacidurie* (D. MED.), *hiperazotemie* (și : *hiperazoturie* ib.), *hiperbilirubinemie* (ib.), *hiperbrahicefalie* (ib.), *hiperbrahcranial* (și : *hiperdoliho cranial* ib.), *hipercalcemie* (și : *hipercalcipexie*, *hipercalciturie* ib.), *hipercaliemie* (și : *hipercaliurie* ib.), *hipercamerinic* (ib.), *hipercharacterizare* (PUȘCARIU, L. R. II 261), *hipercementoză* (D. MED.), *hipercheratoză* (DER, D. MED., MDE), *hiperchinezie* (DER, D. MED., MDE), *hipercloremie* (D. MED.), *hiperclorurahie* (ib. ; și : *hiperclorurație* SMFC I 43), *hiperclorurie* (D. MED.), *hipercoagulabilitate* (ib.), *hipercolesterolemie* (ib.), *hipercompresor* (SMFC I 43), *hiperconjugare* Chim. (LTR²), *hipercorect* (și : *hipercorectitudine* DN²), *hipercricialgezie* (D. MED.), *hipercristezie* (ib.), (*hipercritic* (ANTONESCU, PROTOPOESCU ; și : *hipercritică* DA ms.), *hiper-*

cupremie (D. MED.), *hiperdialectal* (PUȘCARIU, L. R. II 395; și: *hiperdialectism* id. ib. 236), *hiper-dramă* (ANTONESCU), *hiperemotivitate* (DN²), *hiperempirism* (DER), *hiperencefal* (D. MED.), *hiper-endemie* (ib.), *hiperentuziast* (IORDAN, LRA 199), *hiperepifizie* (D. MED.), *hiperepinefrinism* (ib.), *hiperestezie* (DN²), *hiperestrogenism* (D. MED.), *hipereutectic* (LTR²), *hiperexcitabilitate* (DN²), *hiper-extensiune* (D. MED.), *hiperfin* (LTR²), *hiperfocal* (Fiz., Cinem. (ib.)), *hiperfolliculinie* (DER, MDE; și: *hiperfolliculinism* D. MED.), *hiperfosfatemie* (și: *hiperfosfaturie* D. MED.), *hiperfuncțiune* (DN²), *hipergammaglobulinemie* (și: *hiperglobulinemie* D. MED.), *hipergeometric* (LTR²), *hiperglicemie* (DER, D. MED., DN², MDE; și: *hiperglicemiant* DC), *hiperglicinurie* (D. MED.), *hiperglicorahie* (ib.), *hipergonadism* (ib.), *hipergranuloză* (ib.), *hiperhidratare* (ib.), *hiperhidroză* (DER, D. MED., DN², MDE), *hiperimunizare* (D. MED.), *hiperinovație* (PUȘCARIU, L. R. II 312), *hiperinsulinism* (DER, D. MED., MDE), *hiperinvoluție* (D. MED.), *hiperiritabil* (SMFG I 43), *hiperleucocitoză* (D. MED.), *hiperlipemie* (ib.), *hiperliterarizat* (PUȘCARIU, L. R. II 325), *hiperlordoză* (D. MED.), *hiperluteoidism* (ib.), *hipermenoree* (DER, MDE), *hipermelamorfoză* (D. MED.), *hipermobilitate* (ib.), *hiperovarie* (ib.), *hiperoxalurie* (ib.), *hiperpalestezie* (ib.), *hiperparatiroidism* (DER, D. MED., MDE; și: *hipertiroidism*, *hipertiroidie* MDE), *hiperparazit* (D. MED., DN², LTR²), *hiperpepsinie* (D. MED.), *hiperpigmentație* (ib.), *hiperpinealism* (ib.), *hiperpirexie* (ib.), *hiperpiruvicemie* (ib.), *hiperpituitarism* (ib.), *hiperplachetoză* (ib.), *hiperplan* (DER), *hiperplatimeric* (D. MED.), *hiperpneumatoză* (ib.), *hiperprolinemie* (ib.), *hiperprosexie* (ib.), *hiperproteinemie* (ib.), *hiperraționalizare* (ROM. LIT. 1975, nr. 51, p. 3, col. 4), *hiperrealist* (ROM. LIT. 1975, nr. 47, p. 23, col. 1), *hiperreflexie* (D. MED.), *hipersceptic* (IORDAN, LRA 199), *hipersegmentare* (D. MED.), *hipersideremie* (ib.), *hipersomnie* (ib.), *hipersonoritate* (ib.), *hipersorbție* (DC), *hiperstereoscopie* (LTR²), *hipersuprarenalism* (D. MED.), *hipersuprafață* (DER), *hipersustentație* (DER, LTR², MDE), *hipertehnicizat* (ROM. LIT. 1975, nr. 36, p. 5, col. 2), *hipertetralogie* (D. MED.), *hipertonicitate* (ib.), *hipertrombocitemie* (ib.), *hiperuricemie* (ib.), *hiperventilație* (ib.), *hipervitaminoză* (DER, MDE), *hiperzel* (PUȘCARIU, L. R. II 236).

Nu am trecut printre derivate pe *hiperatom* „a t o m instabil, în care unul dintre nucleonii nucleului este înlocuit, pentru un timp extrem de scurt, cu un hiperon” (cf. DC, LTR²), pentru că nu e derivat cu prefixul *hiper-*, ci compus din *atom* și prescurtarea lui *hiperon* „particulă elementară stabilă, considerată nucleon excitat...”.

Derivatele cu prefixul *hiper-* sînt:

I s u b s t a n t i v e (majoritatea, de obicei în *-ie* sau *-ism*), analizabile în raport cu:

— un substantiv: *hiperaciditate*, *hipercheratoză*, *hiperglicemie*, *hiperhidratare*, *hiperparazit*, *hiperplan*, *hipersecreție*, *hipersensibilitate*, *hipertensiune*, *hipertiroidism*, *hiperurbanism*, *hipervitaminoză* etc.; (formații parasintetice) *hipercementoză* cf. *cement*, *hiperglicemiant* „factor care determină creșterea glicemiei” etc.;

— un adjectiv (formații parasintetice): *hiperpituitarism* „hiperfuncția lobului anterior al glandei pituitare (= hipofiza)”, *hipersuprarenalism* „sindrom de hipersecreție a hormonilor suprarenali...” etc.;

II a d j e c t i v e (mai rar), analizabile în raport cu un adjectiv: *hiperbrahianial*, *hipercorect*, *hiperentuziast*, *hiperfin*, *hiperfocal*, *hipergeometric*, *hiperiritabil*, *hiperplatimeric*, *hipersceptic*, *hipersensibil*, *hipertehnicizat* etc.

Formații semianalizabile (multe dintre ele prin raportare la cele în *hipo-*): *hiperacuzie* (DN²), cf. *hipoacuzie*; *hiperbolă*, cf. *parabolă*, *metabolă*; *hipercorticism* (D. MED.), cf. *cortico-*, *cortical*; *hipercrom(ie)* (D. MED., LTR²), cf. *hipocrom(ie)*; *hiperfagie* (D. MED.), cf. *fago-*; *hipergalactie* (ib.), cf. *hipogalactie*; *hipermetrop* (*hipermetropie*, *hipermetropism* ib.), cf. *hipometrop*; *hipermimie* „mobilitate și expresivitate exagerată a mimicii” (ib.), cf. *hipomimie*; *hipermnezie* (D. MED., DN²), cf. *amnezie*; *hiperneologiza* (IORDAN, LRA 199), cf. *neologic*, *neologism*; *hiperstenie* (D. MED.), cf. *astenie*; *hipertermie* (D. MED., DN²), cf. *termo-*, *termic*; *hipertrofie* (și verbul *a hipertrofia*), cf. *hipotrofie*, *atrofie* etc.

De menționat că formațiile analizabile sînt substantive sau adjective, dar printre cele semianalizabile se întîlnesc și verbe ca *hipertrofia* (cf. fr. *hypertrophier*), *hiperneologiza*.

3. Prefixul *hiper-* are următoarele valori:

1) superioritatea cantitativă sau calitativă, excesul, exagerarea (frecvent, valoare caracteristică substantivelor și adjectivelor). Indicînd depășirea limitei superioare a normalului, *hiper-* sugerează ideea de „patologic” (în sensul de „exces”) în terminologia medicală (domeniu în care *hiper-* e frecvent folosit în opoziție cu *hipo-*) sau, mai rar, de „greșeală” în terminologia lingvistică: *hiperaciditate* „boală care constă în secreția excesivă de suc gastric”, *hiperdolihocranial* „cu valori excesive ale indexului dolihocranial”, *hiperemotivitate* „emotivitate excesivă și morbidă”, *hiperfuncțiune* „funcțiune exagerată a unui organ”, *hipersomnie* „somniațență sau tendință la somn prelungit”, *hipersonoritate* „sonoritate exagerată”, *hipertensiune*, *hipervitaminoză* „tulburare a funcțiilor organismului datorită administrării excesive de preparate vitaminice sau ingerării de alimente foarte bogate în vitamine” etc.; *hiperalternanță*, *hipercorect* și *hipercorectitudine*, *hiperdialectal*, *hiperurbanism*.

Uneori derivatele care indică excesul sînt folosite ironic: *hipercritică*.

Unele adjective cu *hiper-*, din limbajul cultivat, care exprimă superioritatea calitativă, intensificarea unei însușiri, valoare însoțită uneori de o nuanță de ironie, sînt echivalente cu gradul superlativ absolut (vezi și GUILBERT-DUBOIS, P. I. 88, 100 — 103): *hiperentuziast*, *hiperfin*, *hiperiritabil*, *hipersensibil*, *hipertehnicizat*.

După definițiile date în dicționar, și cîteva substantive (în totalitate sau numai unele sensuri ale lor) par a exprima superioritatea absolută, fără a include ideea de „patologic”: *hiperextensiune* „extensiune maximă a unei articulații”, *hiperhidratare* „creșterea conținutului de apă al organismului”, *hiperimunizare* „imunizare intensivă ... ca urmare a trecerii prin boală sau a vaccinării obișnuite”, *hiperinvoluție* „întoarcere rapidă la mai puțin decît talia normală a unui organ care a avut temporar dimensiuni mari”;

2) caracterul suplimentar (foarte rar, la substantive): *hiperparazit* „parazit al altor paraziți care atacă plantele și animalele”.

1. La cîteva derivate cu *hiper-* nu se detașează o valoare deosebită de cea a bazei (în D. MED. sînt definite prin bază): *hiperaldosteronism*, *hiperazotemie*.
2. După definițiile date în dicționar, nu putem detașa valoarea prefixului în raport cu baza la derivatele: *hiperconjugare* Chim. „efectul de îmbinare care are loc între o legătură simplă C—H și o legătură dublă vecină”, *hiperplan* Mat. „varietate liniară cu n — 1 dimensiuni într-un spațiu euclidian cu n dimensiuni”, *hipersuprafață* Mat. „varietate cu n — 1 dimensiuni dintre planul-obiect cel mai apropiat de un instrument optic și focarul-obiect al obiectivului acelui instrument”, cf. *distanță focală* „distanța de la unul din punctele principale pînă la focarul de același nume al unui sistem optic”, *hipergeometric* Mat. (funcțiune ~ă „funcțiune de o variabilă, reală sau complexă, care e integrala ecuației diferențiale de ordinul al doilea”).

4. *Hiper-* este un prefix neologic, de origine grecească, împrumutat de limba română din limbile moderne, mai ales din franceză, dar și din italiană, germană, rusă, engleză; în aceste limbi prefixul are o largă întrebuintare în terminologia științifică, în special în cea din domeniul medicinei.

În limba greacă ὑπερ e folosit ca adverb și ca prepoziție, dar și ca prefix care exprimă excesul sub forma (ὑπερ-, în exemple ca ὑπερβάλλω, ὑπερβολή, ὑπερβολικός (cf. MIRABEL, G. 219). În limbile moderne (fr., germ., engl. *hyper-*, it. *iper-*, rus. *зунep-*) apare în calcuri după greacă sau în formații proprii, avînd sensul „prea mult, excesiv, pe deasupra” (cf. DAUZAT-DUBOIS-MITTERAND, S.V., MARGHAND, E. W. 118—119).

Limba română a împrumutat prefixul mai ales sub forma *hiper-*. Varianta *iper-* se explică prin influența pronunțării din limba franceză sau a pronunțării și a grafiei din greacă și din italiană; evoluția ulterioară

a limbii române a impus însă formele cu *h* inițial, după modelul limbii latine (vezi și N. A. Ursu, în SILL I 152). Varianta grafică *hyper-* se justifică prin franceză. În ce privește accentul, el are același loc, pe temă, ca în limba greacă și în unele limbi moderne (franceza, engleza, germana); excepția constituită de *hiperbolă*, accentuat pe a doua silabă a prefixului, urmează modelul din latină (*hyperbole*) și din unele limbi moderne (it. *ipérbole*, rus. *зунéпбола*, germ. *Hypérbel* — dar și *Hyperbóle*).

Formațiile din limba română au, de obicei, corespondente în mai multe limbi moderne: *hipercritic*, cf. fr. *hypercritique*, it. *ipercritico*, engl. *hypercritic(al)* (și germ. *hypercritisch*); *hiperestezie*, cf. fr. *hyperesthésie*, it. *iperestesia*; *hiperglicemie*, cf. fr. *hyperglycémie*, it. *iperglicemia*, rus. *зунепазуемия*; *hipertensiune*, cf. fr. *hypertension*, it. *ipertensione*, engl., germ. *Hypertension*; *hipervitaminoză*, cf. fr. *hypervitaminose*, germ. *Hypervitaminose* etc. Pentru unele formații am găsit corespondente numai într-o singură limbă: *hipercorect*, cf. fr. *hypercorrect*.

Derivatele cu (*h*)*iper-* sînt atestate de pe la mijlocul secolului al XIX-lea în formații semianalizabile: *iperbolă*, *iperbolic* (VALIAN), *iperboloid* (a. 1851, la URSU, T., s. v.), *hipertrofie* (a. 1852, la URSU, T., s. v.).

O formație cu *iper-*, într-o variantă neanalizabilă în limba română, împrumutată direct din greacă, apare încă la începutul secolului al XVIII-lea: *ipervolicesc* cf. *υπερβολικός* (Cantemir, la GÁLDI, M. 200).

Mai frecvent, derivatele cu *hiper-* apar ceva mai tîrziu, după 1870, și la începutul secolului al XX-lea: *ipercriinie*, *ipercritic*, *iperstenie* PROTOPOPESCU, *hiperiritabil* Caragiale, în DA etc.

5. *Hiper-* se combină mai ales cu teme neologice (latino-romanice sau grecești). O singură formație, parasintetică, are o temă moștenită din latină: *hipersomnie*.

6. Prefixul e productiv. Pe lîngă *hipersomnie*, discutat mai sus, *hiper-* a putut forma derivate pe terenul limbii române și de la teme neologice, de exemplu în formații cu *-are* sau *-at* (*hiperimunizare*, *hipersegmentare*, *hipertehnicizat*) sau în alte formații cărora nu le-am găsit corespondente în limbi străine, în sursele pe care le-am putut consulta (*hiperinsulinism*, *hiperplan*, *hipertetralogie*).

În aceeași ordine de idei, e de menționat modificarea *hipercorectă* a lui *iperită* (< fr. *ypérite*) în *hiperită* (cf. DN²), sub influența lui *hiper-*.

7. Majoritatea derivatelor cu *hiper-* aparțin terminologiei științifice, prefixul fiind simțit ca un element savant. El e foarte răspîndit în terminologia medicală și, mai rar, în cea din domeniul matematicii, de unde a pătruns și în tehnică, în cea din domeniul chimiei și al lingvisticii. O parte dintre derivate, și anume adjectivele care exprimă superioritatea calitativă, se folosesc în limbajul familiar cultivat, de unde au pătruns și în literatura beletristică (*hipercritic*, *hiperiritabil*, *hipersceptic*, *hipersensibil* etc.).

HIPO- (HIP-, IPO-, YPO-, HYPO-)

RIZESCU, P. N. 5, 11–12, 18, 20.

1. Prefixul *hipo-* se deosebește de *hipo(-)*, element de compunere (sau adjectiv în sintagme de tipul *concurș hipo*), pentru care vezi FC I 26, 251, prin sens și prin origine.

2. Prefixul *hipo-* are următoarele variante etimologice: varianta fonetică *hip-* în derivatele (împrumutate) a căror bază începe cu o vocală (*a* sau *o*): *hipalgie*, *hipalgie*, *hiparterial*, *hipaxial* (DC; cf. însă *hipoaciditate* D. MED., DN², MDE, *hipoafrodizie* D. MED., *hipoalgie* *ib.*, *hipoazotic*, *hipoazotită* DC, *hipoazotos* LTR², *hipoazoturie* D. MED.); *hipodontie*, *hiposmie* (semianalizabile, D. MED.; cf. însă *hipoonichie*, *hipoovarie* D. MED.); varianta fonetică *ipo-* în formații ca *ipocomisar* (DA), *ipodiascon* (*ib.*), *ipodidascon* (*ib.*), care nu au formații paralele în *hipo-*, sau în formații ca *ipogastric* (URSU, T., COSTINESCU), *ipogastru* (PROTOPOPESCU, DA), *ipostenie* (PROTOPOPESCU), *ipoteză* cu forme paralele în *hipo-*;

variantele grafice *hyppo-* și *ypo-* în *hyppoazotic*, *hypogastru*, *hyposulfat* etc. (ANTONESCU), *ypodiascon* (GÁLDI, M. 200), *ypohondriac*, *ypochimen*, *ypothesis* (Cantemir, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 405).

Derivatele cu *hipo-* poartă accentul secundar pe prima silabă a prefixului și accentul principal pe temă, ca și cele în *hiper-* (*hipostază*, *hipotensiune* etc.), cu excepția lui *ipótesis* (GÁLDI, M. 271), varianta ieșită din uz a lui *ipoteză*, și a formației neanalizabile *ipólipsis* (TRDG), ambele accentuate pe cea de a doua silabă a prefixului.

3. În DM sînt înregistrate 5 derivate a n a l i z a b i l e (4 în *hipo-* și 1 în *ipo-*), la care se adaugă 76 de derivate (73 în *hipo-* și 3 în *ipo-*) din alte surse:

hipalgie, *hiparterial*, *hipaxial*, *hipoaciditate* (D. MED., DN², MDE), *hipoafrodizie* (D. MED.), *hipoalgie* (*ib.*; și: *hipalgie* DC), *hipoazotic* (DC; și: *hipoazotită* *ib.*, *hipoazotos* LTR², *hipoazoturie* D. MED.), *hipoblast* (*ib.*), *hipobranhial* (*ib.*), *hipobromit* (DC; și: *hipobromos* LTR²), *hipocalcemie* (și: *hipocalcie*, *hipocalciurie* D. MED.), *hipocalte* (și: *hipocaltemie*, *hipocaliurie* *ib.*) cf. *caliu*, *hipochinezie* (*ib.*), *hipocicloidă* (DN², LTR²; și: *hipociclu* LTR²) cf. *cicloidă*, *hipocitemie* (D. MED.), *hipocloremie* (*ib.*; și: *hipoclorit* ANTONESCU, DC, D. MED., LTR², *hipocloros* ANTONESCU, DER, LTR²), *hipoclorurahie* (D. MED.), *hipocolerolemie* (*ib.*), *hipocristalin* (DN², MDE), *hipocrom* (LTR²; și: *hipocromatoză* D. MED., *hipocromazie*, *hipocromie* *ib.*), *hipocupremie* (*ib.*), *hipoderm* (DER, D. MED.; și: *hipodermiază* D. MED., *hipodermită* *ib.*, *hipodermoză* DER), *hipoendemie* (D. MED.), *hipoestezie* (D. MED., DN²), *hipoeutectic* Met. (LTR²), *hipofaringe* (D. MED.), *hipofibrinogenemie* (*ib.*), *hipofonie* (DN²), *hipofosfat* (DC, DER, LTR²; și: *hipofosfatemie* D. MED., *hipofosfaturie* *ib.*), *hipofosfit* (DC, DER, LTR²), *hipofosforic* (și: *hipofosforos* DER, LTR²), *hipofuncțiune* (DN²; și: *hipofuncție* MDE), *hipogammaglobulinemie* (și: *hipoglobulie* D. MED.), *hipogenezie* (*ib.*), *hipogenitalism* (*ib.*), *hipoglicemie* (*ib.*, DN²; și: *hipoglicemiant* DC), *hipoglicorahie* (D. MED.), *hipogonadism* (*ib.*), *hipohidroză* (*ib.*), *hipoioidit* (DC; și: *hipoioidos* DC, s.v. *hipoioidit*), *hipoleucocitoză* (D. MED.), *hipoluteinism* (*ib.*), *hipomanie* „stare maniacală atenuată” (*ib.*), *hipomenoree* (*ib.*), *hipomicron* (*ib.*), *hiponatremie* (*ib.*), *hiponeurotizare* (*ib.*), *hiponitric* (*ib.*), *hipoonichie* (*ib.*), *hipoovarie* (*ib.*), *hipopalestie* (*ib.*), *hipoparatiroidism* (*ib.*; și: *hipotiroidism*, *hipotiroidie* DER, D. MED., DN²), *hipopepsie* (*ib.*), *hipopituitarism* (*ib.*), *hipopneumatoză* (*ib.*), *hipoproteinemie* (*ib.*), *hipoprotrombinemie* (*ib.*), *hiporeflexie* (*ib.*), *hiposecreție* (DER, D. MED.), *hiposensibilitate* (D. MED.), *hiposexualism* (*ib.*), *hiposideremie* (*ib.*), *hiposulfat* (ANTONESCU, LTR²; și: *hiposulfat* ANTONESCU, DC, DER, D. MED.), *hiposulfuric* (ANTONESCU, DER; și: *hiposulfuros* LTR²), *hiposuprarenalism* (D. MED.), *hipotaxie* (*ib.*), *hipotermal* (DER, LTR²), *hipotestoidism* (D. MED.), *hipotonicitate* (D. MED., DN²), *hipoventilație* (D. MED.), *hipovitaminoză* (DER), *hipoxantină* (DC, D. MED., LTR²), *hipoxantozină* (DC); *ipocomisar* (DA), *ipodiascon* (*ib.*), *ipodidascon* (*ib.*).

Derivatele cu prefixul *hipo-* sînt:

I s u b s t a n t i v e (cel mai frecvent), analizabile în raport cu:
— un substantiv: *hipoaciditate*, *hipoleucocitoză*, *hiponeurotizare*, *hiposulfat*, *hipotensiune*, *ipodiascon* etc.; (formații parasintetice) *hipogenezie*, *hipoglobulie*, *hipoproteinemie* „scăderea proteinelor din sînge” etc.
— un adjectiv (formații parasintetice): *hipogenitalism*, *hipopituitarism* cf. *pituitar*, *hiposuprarenalism*;

II a d j e c t i v e (mai rar), analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *hipoazotic*, *hipoazotos*, *hipobranhial*, *hipoeutectic*, *hipofosforic*, *hipofosforos*, *hipogastric*, *hiponitric*, *hiposulfuric*, *hiposulfuros*, *hipotermal*;
— un substantiv (formații parasintetice): *hipobromos*, *hipocloros*, *hipoioidit*.

Formații semianalizabile (multe dintre ele prin raportare la formațiile în hiper-): *hipoacuzie*, cf. *hiperacuzie* (D. MED.); *hipobaropatie* (ib.), cf. *baro- + -patie*; *hipocarbie* (ib.), cf. *carbo-*; *hipoclorhidrie* (ib.), cf. *hiperclorhidrie*; *hipodontie* (ib.), cf. *oligodontie*; *hipofiză*, cf. *epifiză*; *hipogalactie* (D. MED.), cf. *hipergalactie*; *hipomnezie* (ib.), cf. *hipermnezie*; *hipoplazie* (DER), cf. *hiperplazie*; *hiposmie* (D. MED.), cf. *hiperosmie*; *hipostil*, cf. *peristil*; *hipotrofie*, cf. *hipertrofie* etc.

4. Prefixul *hipo-* exprimă inferioritatea (de obicei cantitativă, sau spațială mai rar calitativă):

a) cantitativă, diminuarea. În terminologia medicală, *hipo-* indică, cel mai adesea, în derivatele substantivale, depășirea limitei inferioare a normalului, sugerind ideea de „patologic” (în sensul de „insuficiență”, prin opoziție cu *hiper-*): *hipoaciditate* „scădere a acidității gastrice sub valorile normale”, *hipofuncțiune* „diminuare a activității unui organ, a unui sistem, a unei funcțiuni”, *hipoglicemie* „scădere a concentrației glucozei în sânge”, *hipogonadism* „deficit secretor al gonadelor”, *hipoovarie* „insuficiență ovariană”, *hipoparatiroidism* „insuficiență paratiroidiană”, *hiposensibilitate* „sensibilitate scăzută”, *hiposuprarenalism* „insuficiență secretorie a suprarenalelor”, *hipotensiune* etc.

În terminologia chimică *hipo-* indică diminuarea oxidării, poziția inferioară în seria unor compuși cu oxigen (cf. MARCHAND, E. W. 119; e caracteristic substantivelor și adjectivelor): *hipoclorit* „sare a acidului hipocloros”, *hipofosfat* „sare a acidului hipofosforic”, *hiposulfid* „sare a acidului tiosulfuric”; (acid) *hipoazotos* „acid care se obține prin reducerea oxidului de azot sau a acidului azotos”, (acid) *hipofosforic* sau *hipofosforos* „(acid) oxigenat al fosforului”, (aliaj) *hipoeutectic* „(aliaj) cu concentrația în componentul caracteristic mai mică decât cea corespunzătoare eutecticului” etc.

Uneori diminuarea e dusă pînă la dispariția caracteristicii obiectului indicat prin bază (inferioritatea absolută): *hipofonie* „amuțire a unui sunet”, *hipomicon* „particulă care poate fi observată la ultramicroscop, dar e invizibilă la microscopul obișnuit”;

b) spațială (la substantive și adjective): *hipofaringe* „porțiunea de jos a faringelui”, *hipogastru* „partea inferioară a abdomenului”, *hipostază* „stagnarea sîngelui în vasele capilare ale membrilor inferioare ale corpului”; *hiparterial* „situat dedesubtul unei artere”, *hipobranhial* „care e localizat dedesubtul arcurilor branhiiale”, *hipotermal* „prima etapă a procesului hidrotermal”;

În câteva formații substantivale cu *hipo-* ideea de inferioritate spațială pare combinată cu cea de interioritate (= profunzime): *hipoblast* „entoderm primitiv”, *hipocentru* „locul din interiorul scoarței pămîntului, de unde se propagă spre suprafață undele unui cutremur”, *hipocicloidă* „curbă descrisă de un punct pe un cerc care se rostogolește fără alunecare în interiorul unui alt cerc fix”, *hipoderm* „stratul cel mai profund al pielii”.

c) în rang (subordonarea), numai pe lângă substantive care denumesc funcții (în varianta *ipo-*): *ipocomisar* (înv.) „subcomisar (de poliție)”, *ipodiaton* „subdiaton”, *ipodidascal* (înv.) „învățător pentru începători”.

Într-un singur caz, *ipo-* indică presupunerea, supoziția bazată pe probabilitate: *ipoteză*.

La adjectivul *hipocristalin* (despre roca vulcanică) „care e alcătuită din cristale și din sticlă” e greu de delimitat valoarea prefixului în raport cu baza.

5. *Hipo-* este un prefix neologic cu origine multiplă în limba română: el a fost mai întii împrumutat direct din greacă, apoi reîmprumutat din limbile moderne de circulație internațională.

În limba greacă prefixul apare sub forma (ύ)πο-, în exemple ca ύπογραφή, ύπόθεσις și marchează dependența, subordonarea (cf. MIRABEL, G. 219). În limbile moderne (fr., germ., engl. *hypo-*, it. *ipo-*, rus. *зuno-*) prefixul are sensul „sub, inferior, în deficit” (cf. DAUZAT-DUBOIS-MITTERAND, MARCHAND, E. W. 119), formînd un cuplu opozițional cu *hiper-*, cu mențiunea că *hipo-* e mai puțin frecvent și nu a depășit granițele terminologiei științifice (cf. GUILBERT-DUBOIS, P. I. 110).

În derivatele luate direct din limba greacă, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, prefixul are forma *ipo-* (*ypo-*), unii termeni nefiind încă adaptați la structura morfologică a limbii române (cf. ROSETTI-CAZACU-ONU, *lucr. cit.*, p. 510): *ypothesis* (și formațiile neanalizabile întilnite la Cantemir, menționate la p. 119), *ipodiaton* (a. 1743, în DA), *ypodiaton* cf. ύποδιάκωνος, *ipodidascal* (*Uricariul*, a. 1743, în DA) cf. ύποδιάκωνος; termenii au dispărut din limbă odată cu încetarea influenței grecești.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, limba română a (re)împrumutat din limbile moderne, mai ales din franceză și din italiană, derivate în *hipo-*, în special din domeniul terminologiei medicale; derivatele apar de obicei sub forma *hipo-*, cu *h* inițial după aspectul scris din franceză (uneori și cu *-y-*: *hypo-*), mai rar cu *ipo-*, sub influența pronunțării din franceză sau a pronunțării și a grafiei din greacă și din italiană (de menționat că unele cuvinte sînt atestate mai întii sub forma unor variante grecești).

Evoluția ulterioară a limbii române a impus formele cu *h* inițial la majoritatea cuvintelor formate cu *hipo-* și cu *i* inițial numai la câteva formații.

Vezi și Al. Graur, *Evoluția limbii române*. Privire sintetică. Editura științifică, București, 1963, p. 48, care susține că „în loc de un singur prefix, avem astăzi două și vorbitorii nu recunosc totdeauna legătura dintre ele”.

Dintre formațiile analizabile, singura încetățenită cu *i* inițial este *ipoteză* (cu variantele *ipotes* P. Maior, *ipotesis* a. 1835, la GÁLDI, M. 201, *ypothesis*) cf. gr., lat. *hypothesis*, fr. *hypothèse*, it. *ipotessi*; vezi și derivatul *ipotecă*. La acestea se adaugă cuvinte neanalizabile ca *ipocrit* (cu o variantă grecească învechită *ipocritis* a. 1698, la GÁLDI, M. 200 și o alta latinizantă *hipocrit* LB, în DA; vezi și *ipocrizie* cu variantele grecești învechite *ipocrisie* Cantemir, la GÁLDI, *loc. cit.* și *ipocris* LB, în DA), *ipohondru*, *ipotecă*, *ipotenuză* etc.

Într-un singur caz se observă o diferențiere semantică și stilistică între formația cu *ipo-* și cea cu *hipo-*: *ipostază* (neanalizabil în română), cu sensul „stare, situație în care se găsește cineva”, e folosit în diverse stiluri ale limbii literare, iar *hipostază* (analizabil) „încetinire a circulației sîngelui în membrele inferioare sau în plămîni, cauzată de o lungă ședere în pat” se întrebuintează exclusiv în terminologia medicală; ambele sînt împrumutate, la date diferite, din fr. *hypostase* (pentru *hipostază*, cf. și germ. *Hypostase*, engl. *hypostasis* etc.). Cf. și *ipohondru* adj., s. m./ *hipocondru* s. n. (Anat.).

La rîndul său *ipostază* are o variantă învechită *ipostas*, numai cu sens teologic, cu prima atestare în DA din 1776, care provine din sl. *ипостасъ* — cf. GRAUR, A. E. 56—57 — sau din gr. ύπόστασις — cf. TDRG, CIORANESCU.

În ce privește accentul, el are același loc pe temă ca în franceză sau în alte limbi moderne; excepția constituită de *ipotesis* și *ipolipsis* (v. p. 119), accentuate pe a doua silabă a prefixului, se explică prin greacă, unde accentul apare în unele derivate pe temă, în altele pe prefix.

Formațiile analizabile cu *hipo-* au, de obicei, corespondente în mai multe limbi : *hipogastric*, atestat mai întâi în varianta *ipogastric* (a. 1843) și *ipogastră* (a. 1829—1830), ambele la URSSU, T., cf. fr. *hypogastrique*, respectiv *hypogastre*, engl. *hypogastrium*; *hipocentru*, cf. fr. *hypocentre*, germ. *Hypozenrum*, rus. *зупоуеуп*; *hipoclorit* (*hypoclorit* a. 1862), cf. fr. *hypochlorite*, it. *ipoclorito*, germ. *Hypochlorite*; *hipoglicemie*, cf. fr. *hypoglycémie*, it. *ipoglicemia*, germ. *Hypoglykämie*, rus. *зупоулукемуя*; *hiposulfid*, cf. fr. *hyposulfite*, germ. *Hyposulfite*, rus. *зупоууууууу*; *hipotensiune*, cf. fr. *hypotension*, it. *ipotensione*, engl. *hypotension* etc.

6. Prefixul *hipo-* se combină mai ales cu teme neologice latino-romane sau grecești (face excepție o formație veche în *ipo-* împrumutată din greacă, *ipodiaton*, a cărei temă grecească este venită prin filieră slavă). Din această cauză e greu de precizat productivitatea prefixului în limba română. Este sigur românească formația *ipocomisar*, cu *ipo-* de origine grecească și cu tema franțuzească. Prefixula putut forma derivate pateren românesc și cu teme neologice (în exemple ca *hiponeurotizare* sau ca unele adjective în *-os* de tipul *hipoazotos*, *hiposulfuros*).

7. Majoritatea derivatelor cu *hipo-* aparțin terminologiei științifice, prefixul fiind simțit, ca și *hiper-*, un element savant. Formațiile se întâlnesc mai ales în terminologia medicală, unde sînt folosite de obicei prin opoziție cu cele în *hiper-*, și în cea chimică. Dintre formațiile în *ipo-*, *ipocomisar*, *ipodiaton* și *ipodidascal*, folosite în limbajul administrativ, au dispărut din limbă; *ipoteză* e folosit în limbajul cultivat.

HYPER- vezi HIPER-

HYPO- vezi HIPO-

I₋₁ vezi IZ-

I₋₂ vezi ÎN₋₁

I₋₃ vezi IN₋₂

IG- vezi IN₋₂

IJ- vezi IZ-

IM₋₁ vezi ÎN₋₁

IM₋₂ vezi IN₋₂

IN₋₁ vezi ÎN₋₁

IN₋₂ (IM₋₂, I₋₃, IG-; ÎN₋₂, ÎM₋₂)

JORDAN, LRA 199—200; BENEȘ, P. 92—94; Florica Ficșinescu, *Prefixul negativ in-*, în SMFC IV, p. 3—14.

1. Prefixul *in₋₂* (*im₋₂*, *i₋₃*, *ig-*; *în₋₂*, *îm₋₂*) se delimitează de prefixul *in₋₁* (*im₋₁*) și de dubletul său neologic *in₋₁* (*im₋₁*, *i₋₁*), care apar în formații ca *inaripa*, *îmbîlnzi*, *infiltra*, *impune*, *illumina* etc., prin clasa morfologică a derivatelor (prefixele *in₋₁* și *in₋₁* derivă, în general, verbe, iar *in₋₂* (*im₋₂* . . .) în special adjective) și, mai ales, prin valori (prezența, respectiv absența, sensului negativ).

Unii cercetători (cf. JORDAN, LRA 199) nu disting două unități diferite, *in₋₁* și *in₋₂*, considerînd că este vorba de un singur prefix neologic *in-* (*im-* . . .) din *impune* etc. care, în derivatele adjectivale, are valoare negativă.

2. Prefixul *in₋₂* are două serii de variante :

a. variante condiționate, din limba contemporană : *im₋₂*, *i₋₃* și *ig-* ;

b. variante învechite : *în₋₂* și *îm₋₂*.

Varianta *im₋₂*, cu asimilare, este fonetică (și etimologică) și se identifică în formații de la baze care încep cu labialele *b* și *p* : *imbatabil*, *imprudent* etc.

În formații de la baze care încep cu labiala *m*, de tipul : *immaterial*, *imobil*, *imobilitate* (la URSSU, T.), se identifică varianta grafică, învechită, *im₋₂* (vezi § 5, p. 125—126). În limba contemporană, în aceste cuvinte apare varianta fonetică *i₋₃*.

Varianta *i₋₃* este fonetică (și etimologică) în formații analizabile de la baze care încep cu *l*, *m* sau *r* (*ilogic*, *imobil*, *irațional* etc.) și în formația neanalizabilă *ignora*.

Varianta etimologică *ig-* se identifică în formația analizabilă *ignobil*.

Variantele învechite (etimologizante și, foarte rar, etimologice) *în₋₂* și *îm₋₂* (adaptate, în majoritatea cazurilor, după modelul prefixului moștenit din latină *in₋₁*, *im₋₁*) se identifică într-o serie de formații analizabile de tipul : *imparisilabic*, *încunvenient* (*încunvenint*, *încunvenință*), *înfinitate*, *învulnerabilitate* etc. (toate la PONTBRIANT), *imponderabil*, *incomplet*, *indefinit* (toate la URSSU, T.) și în formațiile neanalizabile *împertinent* (la CLOSE, D.) și *întrepid* (în DA), formații care circulă, în limba contemporană, cu variante neologice ale prefixului.

3. În DM sînt înregistrate 194 de formații a n a l i z a b i l e cu prefixul *in₋₂* (*im₋₂*, *i₋₃*, *ig-*).

1. În numărul de mai sus nu sînt incluse toate formațiile din DM în care se identifică prefixul discutat, deoarece dintr-o familie de cuvinte derivate cu *in₋₂* (*im₋₂* . . .) și cu sufixe diferite, de tipul : *ilegal*, *ilegalist*, *ilegalitate*, *ilegaliza*, *ilegalizare*; *indefinitibil*, *indefinit*; *indispune*, *indispuș*, *indispoziție* etc., am avut în vedere numai un singur derivat, fie cuvîntul format numai cu prefix (*indispune*), fie — în cazul familiilor în care toate cuvintele sînt derivate și cu sufixe — primul înregistrat în ordine alfabetică (*ilegal*, *indefinitibil*).

2. Nu am mai adăugat formații din alte surse, limitîndu-ne la corpusul — bogat și reprezentativ — din DM, deoarece formațiile cu acest prefix reprezintă o clasă deschisă în lexicul limbii române contemporane (vezi § 7, p. 127).

Derivatele cu prefixul *in₋₂* (*im₋₂*, *i₋₃*, *ig-*) sînt :

I a d j e c t i v e (unele folosite și adverbial sau, mai rar, și ca substantive), analizabile în raport cu :

— un adjectiv (primar, de origine participială sau, cel mai frecvent, derivat cu un sufix) : *ilicit*, *ilimitat*, *imaculat*, *imemorial*, *imoral*, *imparțial*, *impermeabil*, *impur*, *inadmisibil*, *incolor* cf. *color* (neatestat în dicționare), *incomplet*, *indecis*, *invalid*, *iregular*, *irevocabil* etc. ;

— un substantiv : *inamic*, *inform*, *inodor* cf. *odor* „miros” ; (parasintetice) *indubitabil* cf. *dubiu*, *insațiabil* cf. *saț(iu)* ;

— un verb : (formații parasintetice) *împerturbabil*, *incalificabil*, *inconciabil*, *insondabil*, *interminabil*, *irezistibil* ;

Nu am considerat analizabil derivatul *împasibil*, deoarece raportarea lui la *păsa*, posibilă din punct de vedere semantic, prezintă dificultăți din punct de vedere formal (și etimologic).

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu :

— un substantiv : *impolitețe*, *incontinentă*, *indelicatețe*, *indisciplină*, *inechitate*, *ineleganță*, *inexperiență*, *insubordonare*, *insucces* ; (parasintetic) *insomnie* ;

Derivatul *insomnie* a fost considerat parasintetic, fiind analizabil semantic prin *somn*, și nu prin *somnie* „sommolentă”.

— un verb : (formație parasintetică) *inconvenient* ;

III v e r b e, analizabile în raport cu :

- un verb : *indispune* ;
- un adjectiv : (formație parasintetică) *imortaliza*.

În afară de substantivele și verbele menționate mai sus, în limba română contemporană există numeroase alte s u b s t a n t i v e (derivate cu sufixele *-ență/-anță, -ie (-iune) și -itate*) și v e r b e (formate cu *-iza* și, mai rar, cu *-a*), în care se identifică prefixul *in-*₂ (*im-*₂...), pe care nu le-am avut în vedere (vezi nota 1, p. 123), de tipul : *inactivitate, inacțiune* cf. *inactiv* ; *inconsecvență* cf. *inconsecvent* ; *inconstanță* cf. *inconstant* ; *indiscreție* cf. *indiscret* ; *injustețe, injustiție* cf. *injust* ; *insensibilitate, insensibiliza* cf. *insensibil* ; *invalida, invaliditate* cf. *invalid* etc. Uneori, legătura semantică dintre aceste derivate și adjectivul corespunzător este mai greu de stabilit, fiind analizate, mai frecvent, prin substantivul sau prin verbul opus, *inactivitate* „lipsă de activitate”, *injustiție* „nedreptate; opusul lui *justiție*”, *invalida* „opusul lui *valida*” etc.

Derivatele cu *in-*₂ (*im-*₂, *i-*₃, *ig-*) sînt, în marea lor majoritate, adjective (181 de formații, față de numai 11 substantive și 2 verbe) analizabile prin raportare la adjective (170 de formații). Remarcăm că prefixul *in-*₂ (*im-*₂...) se atașează, de preferință, la adjective derivate cu sufixe de la teme verbale. Numărul formațiilor de la adjective primare, de tipul : *impar, impur, inapt, incert, inegal, inutil, ireal* etc., este relativ mic (aproximativ 25 de derivate).

Cele mai numeroase adjective formate cu *in-*₂ (*im-*₂...) sînt raportabile la adjective formate cu sufixul *-bil* (95 de formații) : *ilizibil, impenetrabil, imponderabil, imuabil, incoercibil, inconsolabil, incurabil, inepuizabil, inestimabil* etc.

Derivatele cu *in-*₂ (*im-*₂...) de acest tip sînt mai frecvente decît adjectivele de bază corespunzătoare, care au, dealtfel, atestări adeseori ulterioare în limba română (vezi Maria Iliescu, *Sufixul adjectival -bil în limba română*, în SMFC I 95 ; BENEȘ, p. 94 ; vezi și § 5, p. 126). Faptul acesta poate indica originea parasintetică a unora dintre formațiile în discuție, analizate de noi, din punct de vedere sincron, direct prin adjectivul derivat cu *-bil*. Dealtfel, în materialul luat în discuție, există o serie de derivate cu *in-*₂ (*im-*₂...) analizabile exclusiv ca formații parasintetice (vezi mai sus).

O altă clasă bine reprezentată de adjective cu *in-*₂ (*im-*₂...) este cea a formațiilor raportabile la adjective derivate cu sufixul *-ent, -ant* (17 formații) : *inaderent, incoerent, inconstant, independent, inexistent, inoperant* etc.

Adjectivele cu *in-*₂ (*im-*₂...) raportabile la adjective derivate de la teme nominale, cu alte sufixe decît cele menționate mai sus, de tipul : *imaterial, impopular, impudic, inactiv, ireverențios* etc., sînt relativ puține.

Menționăm, de asemenea, existența formațiilor cu teme deja prefixate, în majoritate derivate în care ambele prefixe sînt analizabile : *imprevizibil, incompresibil, indescifrabil, indisolubil* (față de *insolubil*), *inexplicabil, insubordonare, ireconciliabil, irevocabil* etc. (cf. Fl. Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 8).

Formații s e m i a n a l i z a b i l e : *impunitate*, cf. *punițiune, punibil, punitiv* ; *indestructibil*, cf. *destructiv* ; *indisolubil*, cf. *dizolva* ; *ingrat*, cf. *gratitudine* ; *intact*, cf. *tactil* etc.

4. Prefixul *in-*₂ (*im-*₂, *i-*₃, *ig-*) are valoare negativă, exprimînd :

a) opoziția, contrariul bazei (valoare negativă propriu-zisă) : *imperfect, imposibil, inabil, inamic, incomod, incorect, indispune, inexact, inimicabil, inospitalier, insociabil, insuficient* etc. ;

Cu excepția lui *imaculat* (poate și a lui *imparțial* și a lui *incredul*), prefixul *in-*₂ (*im-*₂...) nu se atașează la teme care denumesc însușiri negative, așa încît derivatul, indicînd opusul bazei, să exprime o însușire pozitivă.

b) absența, lipsa obiectului denumit de bază (valoare privativă) : *impolitețe* „lipsă de politețe”, *indisciplină* „lipsă de disciplină”, *indubitabil* „fără dubiu”, *inodor* „fără miros”, *insomnie* etc. ;

c) necuprinderea în sfera bazei (derivatul denumește o calitate care fie a depășit sfera bazei, fie nu a intrat încă în ea) : *impuber* „care nu a atins încă vîrsta pubertății”, *inedit* ; *inapreciabil* „care nu mai poate fi apreciat sau măsurat”, *incalculabil, incomensurabil, inestimabil, ireducibil* „care nu mai poate fi simplificat” etc.

1. Sensul unora dintre aceste derivate are o nuanță de superlativ (*incalculabil, inestimabil* etc.).
2. În derivatele *indigest* „care nu poate fi ușor digerat” (și, mai ales, *indigestie*) și *inform* „fără formă precisă, cu o formă nepotrivită” prefixul indică insuficiența calitativă, neatingerea nivelului considerat normal.

3. În derivatul *imperfectibil* „care nu poate fi perceput; abia perceptibil, aproape neobservat” prefixul are și valoarea de diminuare a calității denumite de bază.

În general, prefixul *in-*₂ (*im-*₂...) are valorile de sub a. și c. în formațiile (adjective) raportabile la o temă de proveniență verbală, iar valoarea de sub b. în formațiile (majoritatea substantive) raportabile la o temă nominală.

Uneori, în același derivat se pot identifica două dintre valorile menționate mai sus (negativă propriu-zisă și privativă) : *ilogic* „care nu este logic ; fără logică”, *impudic* „care nu este pudic ; lipsit de pudoare”, *inexpresiv* „care nu este expresiv ; lipsit de expresie” etc.

Paralelismul semantic dintre derivatul prefixat și corespondentul său pozitiv nu este întotdeauna total ; de exemplu, unele derivate indică opoziția numai în legătură cu anumite sensuri ale bazei : *impersonal* este opusul lui *personal* cu sensul „care se referă la o persoană”, nu și cu sensul de „propriu” (care apare în contextul *locuință personală*), la fel *imaculat* față de *maculat, imaterial* față de *material, impropriu* față de *propriu* etc. ; alteori, derivatele cu *in-*₂ (*im-*₂...) au și un sens fără corespondent printre sensurile bazei : *invalid* „care nu este valid”, dar și „schiod, infirm”, la fel *imemorial* față de *memorial* etc. (cf. Fl. Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 10).

5. *In-*₂ (*im-*₂, *i-*₃, *ig-*) este un prefix neologic de origine latină, care a intrat în limba română pe la începutul secolului al XIX-lea, prin cuvinte analizabile, împrumutate din latină și din limbile romanice (foarte frecvent din franceză), uneori și din limbi neromanice (cînd este vorba de cuvinte din limbajul științific internațional), de exemplu :

— cuvinte cu etimologie multiplă : *imobil* < lat. *immobilis*, fr. *immobile*, it. *immobile* ; *imprecis* < fr. *imprécis*, it. *impreciso* ; *incert* < lat. *incertus*, it. *incerto* ; *incompatibilitate* < fr. *incompatibilité*, germ. *Inkompatibilität*, engl. *incompatibility* ; *incontinentă* < fr. *incontinence*, it. *incontinenza* ; *indirect* < lat. *indirectus*, fr. *indirect*, it. *indiretto*, germ. *indirekt* ; *iremediabil* < lat. *irremediabilis*, fr. *irrémediable* etc. ;

— cuvinte împrumutate din franceză : *imortaliza* < fr. *immortaliser* ; *inapt* < fr. *inapte* ; *inavuabil* < fr. *inavouable* ; *ireproșabil* < fr. *irréprochable* etc. ;

— cuvinte împrumutate din italiană : *intratabil* < it. *intrattabile* etc.

Forma de bază a prefixului *in-*₂ și varianta fonetică *im-*₂ au corespondente identice în latină (și în limbile romanice), de unde au fost împrumutate. Varianta *i-*₃ provine :

a. din variantele latinești *il-*, *im-* și *ir-*, care au apărut prin asimilarea totală a consoanei finale a prefixului *in-* la consoana inițială a bazei (*illimitatus* < *in-* + *limitatus*, *immobilis* < *in-* + *mobilis*, *irremediabilis* < *in-* + *remediabilis* etc.), variante pe care unele limbi romanice, ca franceza și italiana, le-au moștenit, dar care în română, unde nu există consoane

duble, nu s-au transmis, reducându-se la *i-* (cu excepția unor formații ca *immaterial*, *immobil* etc., cu varianta grafică învechită *im-*; vezi nota de la p. 123);
b. din varianta fonetică latinească *i-*, apărută prin disimilare totală, atunci când prefixul *in-* s-a atașat la o temă care începea cu *gn* (*ignoro*, -are cf. *gnarus*, *gnosco*).
 2. Varianta etimologică *ig-* apare numai în formația *ignobil* < lat. *ignobilis*, formată inițial cu varianta *i-* de la *gnobilis* (ca și *ignoro*), dar care a putut fi analizată, mai târziu, prin *nobilis* (< *gnobilis*, în urma reducerii grupului consonantic inițial), segmentându-se, astfel, încă din latină, o variantă *ig-*.

Cele mai vechi atestări, în limba română, ale unor derivate cu prefixul *in-*₂ (*im-*₂ ...) sînt din prima jumătate a secolului al XIX-lea: *incomplex* (a. 1814—1818, la URȘU, T.), *infinit* (a. 1821, id. *ib.*), *indiferent* (a. 1828, la CLOSE, D.), *indifinit* (a. 1835, la URȘU, T.) și *indefinit* (a. 1838, id. *ib.*), *indiscret* (a. 1837, la CLOSE, D.), *incomăsurabil*, *incomensurabil*, *incomenzurabil* (a. 1837, la URȘU, T.), *irațional* (a. 1837, id. *ib.*), *inecval* (a. 1837, id. *ib.*) și *inegal* (a. 1848, id. *ib.*), *inecual* (a. 1857, id. *ib.*), *invariabil* (a. 1840, id. *ib.*), *inegalitate* (a. 1842, id. *ib.*), *incurabil* (a. 1842, id. *ib.*), *insomnie* (a. 1844, id. *ib.*), *indigestie* (a. 1845, id. *ib.*), *immaterial* (a. 1848, id. *ib.*), *immobil* (a. 1848, id. *ib.*) și *imobil* (a. 1857, id. *ib.*), *imperfect* (a. 1848, id. *ib.*) etc.

Menționăm că formațiile în care apar variantele învechite *in-*₂ și *im-*₂ au atestări mai târzii decît formațiile corespunzătoare în care apar formele neologice ale prefixului, *in-*₂ și *im-*₂: *imponderabil* (a. 1848, la URȘU, T.)/*imponderabil* (a. 1849 și a. 1852, id. *ib.*); *incomplete* (a. 1848, id. *ib.*) și *incomplet* (a. 1852, id. *ib.*)/*incomplet* (a. 1859, id. *ib.*) — numai *indefinit* și *indefinit* sînt atestate în același an (a. 1848, la Asachi, id. *ib.*) —, ceea ce înseamnă că prefixul a fost împrumutat cu formele sale din limba contemporană, iar formațiile cu *in-*₂, *im-*₂ reprezintă adaptări etimologizante ulterioare.

După cum reiese din atestări, unele dintre aceste derivate cu *in-*₂ (*im-*₂ ...) au fost împrumutate înaintea corespondentului lor pozitiv, de exemplu: *impermeabil* (a. 1848, la URȘU, T.) / *permeabil* (a. 1851, id. *ib.*), *imponderabil* (a. 1848, id. *ib.*) / *ponderabil* (a. 1851, id. *ib.*), *incurabil* (a. 1842, id. *ib.*) / *curabil* (a. 1851, id. *ib.*), *invariabil* (a. 1840, id. *ib.*) / *variabil* (a. 1844, id. *ib.*) etc.; așadar, în momentul intrării lor în limba română, respectivele formații erau, unele, neanalizabile, altele, analizabile ca formații parasintetice, de exemplu: *inalterabil* (a. 1848, la URȘU, T.), cf. *altera* (a. 1848, id. *ib.*); *indifinit* (a. 1835, id. *ib.*), cf. *defina* „defini” (a. 1829, id. *ib.*), *definit* (a. 1848, id. *ib.*) etc.

Faptul că derivatele negative s-au împrumutat înaintea corespondentelor lor pozitive, precum și faptul că sînt mai frecvente decît acestea din urmă, s-ar putea explica prin aceea că, pentru vorbitori, prezintă mai mult interes ceea ce nu se poate, decît ceea ce este posibil (cf. Maria Ilescu, *lucr. cit.*, p. 95).

Singurul derivat (neanalizabil) moștenit din latină este *întreg* < lat. *integer* < *in-* + **tagros*, formație neclară și în latină (cf. ERNOU-T-MEILLET, s.v.). Dintre celelalte formații, unele sînt adaptări, eventual calcări: *impracticabil* cf. fr. *impracticable* (după *practică*), *inamic* cf. lat. *inimicus* (după *amic*, dar a circulat și forma, neanalizabilă, *inimic*), *incalificabil* cf. fr. *inqualifiable*, it. *inqualificabile* (după *calificabil*), *incorectitudine* cf. fr. *incorrection*, *indefinit* cf. fr. *indéfinissable*, *inechitate* cf. fr. *iniquité* (după *echitate*), *inexactitate* cf. fr. *inexactitude*, *injustețe* cf. fr. *injustice*, *insubordonare* cf. fr. *insubordination*, *intraductibil* cf. fr. *intraduisible* etc.

6. Derivatele cu *in-*₂ (*im-*₂ ...) sînt raportabile la teme neologice, de origine latino-romană. Cîteva sînt analizabile prin teme moștenite în limba română: *insașiabil*, *insomnie* etc.

În aceeași categorie ar intra și derivatul *inliniștit* „neliniștit”, calc după fr. *inquiet* (la Ana Goldiș Poalelungi, *L'influence du français sur le roumain*, Paris, 1973, p. 221).

7. Prefixul *in-*₂ (*im-*₂ ...) nu este productiv în limba română; despre nici unul dintre derivate nu se poate afirma cu certitudine că ar fi fost format pe teren românesc (chiar dacă baza are atestări anterioare derivatului), deoarece toate au corespondente în latină sau în limbile romanice. Totuși, numărul derivatelor cu acest prefix în limba română sporește continuu, înregistrându-se mereu formații noi, împrumutate și adaptate sau, poate, create în românește, dat fiind că prefixul se poate atașa la orice adjectiv neologic (eventual, substantiv sau verb).

8. Toate derivatele cu prefixul *in-*₂ (*im-*₂ ...) se folosesc în limba română contemporană, în varianta sa cultă, în general: *ilogic*, *imaterial*, *impreceptibil*, *imposibil*, *imprecis*, *impropriu*, *inaplicabil*, *incomparabil*, *indescriptibil*, *indisponibil*, *inestetic*, *inofensiv*, *insucces*, *involuntar*, *iremediabil*, *irezistibil* etc. Unele formații cu acest prefix se folosesc, mai ales, în stilul științific sau juridico-administrativ, de exemplu: *imponderabil*, *imprescriptibil*, *inalienabil*, *inamovibil*, *incoercibil*, *incognoscibil*, *incombustibil*, *incompresibil*, *indelebil*, *indisolubil*, *infuzibil*, *inuzitat*, *ireconciliabil*, *irecuzabil* etc.

INFRA-

RIZESCU, P. N. 12.

1. În DM sînt înregistrate 4 derivate analizabile, la care se adaugă 12 din alte surse:

infracustic (LTR²), *infracondilism* (D. MED.), *infragermen* (*ib.*), *infralimbaj* (ROM. LIT. 1975, nr. 50, p. 5, col. 3), *infraliteratură* (din presă), *inframastită* (D. MED.), *infrarefracție* (LTR²), *infrasonor* (MDE, DN²), *infratemporal* (D. MED.) cf. *temporal* „de timpplă”, *infratentorial* (*ib.*), *infravalanginian* Stratigr. (LTR²), *infravirus* (D. MED.).

Derivatele cu prefixul *infra-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *infragermen*, *infralimbaj*, *infraliteratură*, *inframicrob* (și: *inframicrobian*, *inframicrobiologie*, *inframicrobioză* D. MED.), *infrarefracție*, *infrastuctură*, *infrasunet*, *infravirus*, *infravalanginian*; (formații parasintetice) *infracondilism* „devierea în jos a condililor mandibuli”;

II a d j e c t i v e (unele folosite și substantivat), analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *infracustic* (telegrafie ~ă), *infraroșu*, *infrasonor*, *infratemporal*;

— un substantiv (formație parasintetică): *infratentorial* „care e situat sub tentorialul cerebelului”.

2. Prefixul *infra-* exprimă inferioritatea:

a) spațială (poziția sub, dedesubt): *infracondilism*, *inframastită* „inflamație a stratului conjunctiv lax retromamar”, *infrastructură* (prin opoziție cu *suprastructură*) „ansamblul elementelor care susțin partea principală (inferioară) a unei construcții”; *infratemporal* „situat sub regiunea temporală”, *infratentorial* (sinonim cu *subtentorial*, prin opoziție cu *supratentorial*);

Infrastructură are și un sens secundar „între”, sinonim cu *intra-*, vezi și p. 128 („ansamblul acelor elemente existente în cadrul unei economii naționale, menite să înlesnească legăturile dintre ramuri și dintre diferite zone teritoriale. Infrastructura include transporturile, șoselele, căile ferate, sistemul de comunicații”, cf. *Dicționar de economie politică*, Editura politică, București, 1974, s.v.).

b) dimensională și calitativă (= diminuarea sau insuficiența): *infragermen* „inframicrob”, *inframicrob* „microorganism extrem de mic, puțin evoluat și incomplet organizat, care nu-și poate realiza singur metabolismul”, *infravirus* „denumire dată unor acizi nucleici deveniți autonomi și presupuși capabili să determine anumite afecțiuni ...; în scara taxonomică au o poziție inferioară față de virusuri”, *infrarefracție* (sinonim cu *subrefracție*, opus lui *suprarefracție*) „refracție a undelor radioelectrice în troposferă, mai puțin pronunțată decât refracția în atmosfera standard”, *infrasonet* „vibrații nepercepute de urechea omului, cu o frecvență mai mică de 16 oscilații pe secundă”, *infrasonor*; *infraliteratură*.

Uneori relația semantică dintre prefix și bază nu este contractată direct, ci prin intermediul unui determinant neexprimat al bazei, format cu *infra-*; definiția formației rezultate conține însă și termenul care lipsește (vezi *ultra-*, p. 251): *infracustică* „referitor la *infrasonete*”.

Sensurile derivatelor *infraroșu* și *infravalanginian* se încadrează la câte două valori:

— diminuare și inferioritate spațială, în sensul de neatingere a unei limite spațiale (« dincoace de »): *infraroșu* „(radiații) care sînt dincoace de roșu, în spectrul solar”;

— inferioritate spațială și temporală: *infravalanginian* „subetaj al *valanginianului*”.

3. *Infra-* este un prefix neologic, de origine latină, care a pătruns în limba română prin împrumuturi sau semicalcuri din franceză, italiană, germană, engleză, rusă.

În limba latină *infra*, cu statut de adverb și de prepoziție, avea sensul de „mai jos, sub, dedesubtul”, fiind opus lui *supra* (cf. HOFMANN-LEUMANN-SZANTYR, L. G. II 231, ERNOUT-MEILLER); a fost moștenit numai în italiană, mai ales ca prefix verbal, în exemple ca *frammentere*, *frattempo* (cf. ROHLFS, G. III 355–356). De la sensul de „sub”, *infra-* și-a dezvoltat un sens secundar „între”, sinonim cu *intra-* (apare în italiană în formații ca *frapporre/trapporre*, *framischiare/tramischiare*, cf. MEYER-LÜBKE, G. II 679, sens care se întâlnește și la *infrastructură*, v. p. 127).

Ca element neologic, *infra-* a fost folosit de limbile moderne pentru a forma derivate substantivale care exprimă inferioritatea (cf. ROBERT, S.V., OXFORD, S.V.).

După sursele de care dispunem, unele împrumuturi au corespondente într-o singură limbă, altele în mai multe limbi: *inframastită*, cf. it. *inframastite*; *inframicrob*, cf. fr. *inframicrobe*; *infratemporal*, cf. engl. *infratemporal*; *infratentorial*, cf. engl. *infratentorial*; *infrastructură*, cf. fr., engl. *infrastructure*.

După DM *inframicrob* este o formație românească; pentru ideea că e împrumutat din franceză vezi și DN², RIZESCU, *lucr. cit.*, p. 22, nota 1.

Semicalcurile cu *infra-* au model în mai multe limbi: *infraroșu*, cf. fr. *infrarouge*, it. *infrarosso*, germ. *infrarot*, engl. *infrared*, rus. *инфракрасный*; *infrasonet*, cf. fr. *infra-son*, it. *infrasuoni*, rus. *инфразвук*.

Derivatele cu *infra-* sînt atestate în secolul nostru, cea mai veche atestare fiind la SCRIBAN: *infrastructură* și prefixul *infra-*; CADE, DA nu inserează nici o formație cu *infra-*.

4. Prefixul *infra-* se combină cu teme moștenite (*infraroșu*, *infrasonet*), neologice latino-romanice (*inframicrob*, *infrarefracție*, *infrastructură* etc.) sau grecești (*infracondilism*).

Prefixul *infra-* este productiv în limba română mai ales prin semicalcuri cu teme moștenite.

O formație românească poate fi și *infravirus*, despre care știm că a fost creat de Șt. S. Nicolau (cf. D. MED., s. v.), dar nu am identificat sursa în care l-a folosit pentru prima oară.

5. Formațiile cu *infra-*, puține la număr, sînt termeni savanți din domeniul medicinei și al fizicii, cu excepția derivatului *infrastructură*, care aparține domeniului tehnico-economic.

INTER- vezi ÎNTRE-

INTRA-

1. În DM sînt înregistrate 4 derivate a n a l i z a b i l e. La acestea se adaugă 26 de derivate din alte izvoare:

intraatomic (DN², LTR²), *intracarpatic* (DN², LTR²), *intracerebral* (DN²), *intracolinar* (LTR²), *intradós* (DER, DN², LTR²), *intragalvanizare* (D. MED.), *intraeantictinal* (DER, LTR²), *intraeosiinclinal* (DER, LTR²), *intralingvistic* (DN²), *intraluminal* (D. MED.), *intramagnetic* (LTR²), *intramolecular* (DN², LTR²), *intramontan* (DN², LTR²), *intramural* (D. MED.), *intranazal* (DN²), *intraocular* (ib.), *intraoral* (D. MED.), *intraperitoneal* (ib.), *intraahidian* (ib.), *intraspecific* (ib.), *intraspinal* (D. MED.), *intrașcolar* (SCRIBAN), *intrateluric* (LTR²), *intratubal* (D. MED.), *intrauterin* (DN²), *intrazonal* (DER, LTR²).

Derivatele cu *intra-* sînt:

I a d j e c t i v e (cele mai frecvente), analizabile în raport cu un adjectiv: *intracelular*, *intraglandular*, *intramagnetic*, *intramuscular*, *intravenos* etc.;

Din punct de vedere semantic, unele derivate de mai sus se pot analiza și ca parasintetice, în raport cu substantivul de bază (*intracelular—celulă*, *intravenos—vînă*), mai ales în exemple ca *intraspecific* „care are loc în interiorul aceleiași specii”.

II s u b s t a n t i v e (rar), analizabile în raport cu un substantiv: *intradós* „suprafața interioară, concavă, a unui arc, a unei bolți etc.”, *intragalvanizare* „galvanizarea suprafeței interne a unui organ”.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *intrapiretic* (D. MED.), cf. *pireto-terapie*; *intravilan*, cf. *extravilan*.

În cazul lui *intradermoreacție* (D. MED., DER) „reacție imună, folosită în diagnosticul bolilor infecțioase”, nu avem a face cu un derivat substantival cu prefixul *intra-*, ci cu o formație alcătuită din prefixul *intra-* + elementul de compunere *dermo-* + s. *reacție* (*dermoreacție* nu e atestat).

2. Prefixul *intra-* are următoarele valori:

1) i n t e r i o r i t a t e a („înăuntru”, de obicei în opoziție cu *extra-*): (în sens spațial, frecvent la adjective) *intracelular*, *intramolecular*, *intramuscular*, *intraglandular*, *intraocular*, *intraurban*, *intravenos*, *intrazonal* etc.; (cu sens abstract) *intralingvistic*;

2) i n t e r v a l u l dintre două obiecte („între”): *intracarpatic*, *intraolinar*, *intramontan*.

Valoarea (2) „intervalul dintre două obiecte” este legată uneori de „interioritate” (1). Astfel, un derivat ca *intramontan* „care se află, se desfășoară între culmile munților” poate fi interpretat și „care se află în interiorul masivului muntos”.

3. *Intra-* este un prefix neologic de origine latină. El a fost împrumutat în română din limbile romanice, mai ales din franceză.

În latină, *intra-* „în interiorul” (în epoca imperială și cu sensul „cu”) era prepoziție. Ca prefix a format rare derivate (cf. LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L. G. I 93, 220, II 234–235;

ERNOUT-MEILLET, s.v. in). În franceză, *intra-* („în interior”) este un prefix savant împrumutat din latină (ROBERT, s.v.).

Cele mai multe derivate analizabile provin din franceză: rom. *intraatomic* — fr. *intra-atomique*, rom. *intracerebral* — fr. *intracérébral*, rom. *intrarahidian* — fr. *intrarachidien*. Rare sînt și împrumuturile din alte limbi: *intraurban* — cf. it. *intraurbano*, *intramontan* — germ. *intramontan*; cf. și *inrados* — it. *inradosso* sau fr. *inrados*.

Este posibil ca următoarele derivate să nu fi avut nici un model străin: *intracarpatic*, *intraglandular*, *intraspecific*, *intrașcolar*.

Derivatele cu acest prefix s-au format probabil la începutul secolului nostru.

4. Temele derivatelor (cu rare excepții ca: *intrașcolar*) sînt de origine latino-romanică.

5. Prefixul este puțin productiv.

6. Derivatele cu *intra-* se folosesc, mai ales, în stilul științific, în anumite terminologii specializate (medicală, minieră etc.): *intraocular*, *intrauterin*; *intramagnetic*, *intrateluric* etc.

INTRO- (ÎNTRU-)

1. *Intro-* are varianta învechită *întru-*, în derivatul *introduce* (vezi DA, s.v.; vezi și Heliade, *Regulile sau gramatica poeziei*, București, 1831, la CLOSE, D. 289); vezi § 4.

2. În DM este înregistrat un singur derivat *analizabil*, și anume verbul *introduce*, analizabil în raport cu un verb.

Formații *semianalizabile*: *intromisiune* „introducerea unui corp în interiorul altuia”, cf. *admișiune*, *omisiune*, *transmișiune*; *introspectiv* și *introspecție*, cf. *retrospectiv* și *retrospecție*; *introvertit*, cf. *extravertit*.

3. *Intro-* exprimă *interioritatea* („înăuntru, în interior”): *introduce* „a băga, a include, a îngloba”, *introspecție* „observare interioară”.

4. *Intro-* este un prefix neologic de origine latină, dublet al prefixului moștenit *întru-*. El a fost împrumutat în română din limbile române, mai ales din franceză (unde este un prefix savant) prin derivate (semianalizabile) ca: *introspectiv* — fr. *introspectif*, *intromisiune* — fr. *intromission*, *introvertit* — fr. *introverti* — it. *introvertito*.

În franceză *intro-* are același sens („înăuntru”) ca și lat. *intro-*, pentru care vezi *INTRU-*.

Pe teren românesc s-a format semicalcul *introduce* după fr. *introduire* (sau lat. *introducere*).

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, *introduce* e înregistrat sub formele *introduce* (vezi § 1) și *întruduce* (Heliade, *Gramatica românească*, Sibiu, 1828, Aristia, *Iliada*, București, 1837, la CLOSE, D.), primul derivat cu prefixul românizat *intro-* pentru *întru-*, al doilea cu substituie de prefix: *întru-* în loc de *intro-*. În aceeași perioadă (a. 1835) apare și forma literară *introduce* (Marcovici, în DA).

5. Tema derivatului *introduce* este moștenită.

6. Prefixul *intro-* e foarte slab productiv.

7. Derivatele aparțin limbii literare.

IPER- vezi **HIPER-**

IPI- vezi **EPI-**

IPO- vezi **HIPO-**

IS- vezi **IZ-**

IȘ- vezi **IZ-**

IZ- (IS-, I-₁, IJ-, IȘ-)

AUERBACH, v. 239—240.

1. Prefixul *iz-* are variantele *is-*, *i-₁*, *ij-* și *iș-*.

Varianta *is-* este

a) *fonetică* (și etimologică), înaintea unor teme care încep cu o consoană surdă, de obicei în formații neanalizabile sau, cel mult, semianalizabile în limba română: *iscusi*, *ispiti*, *isprăvi* etc. (vezi însă și *ishod*, formație analizabilă);

b) *grafică*, hipercorectă, înaintea unor teme care încep cu o consoană sonoră, deci nemotivată fonetic, în formații analizabile și semi-analizabile, de tipul: *isbîndi*, *isgoni*, *ismeni*, *isnou* etc.

Varianta grafică *is-* (cf. și *răs-* pentru *răz-* în situații similare) a apărut sub influența unor derivate de origine latină (*des-*, *s-*), la care această grafie, justificabilă etimologic, a fost recomandată pentru evitarea pronunțării și grafiei cu asimilare (*des-*, *s-₁*), considerate populare (cf. A. Graur, *Une loi du „plus grand effort”*, în BL I, p. 111—112).

Varianta fonetică *i-₁* se identifică în formațiile: *iscopit*, *isledi*, *ismerit*, *ismintit*, *ismolenci*, *ispăși*, *istacti*, *izbici* vb. și *izvon*, ale căror baze încep cu *s* (sau *z*) + consoană.

1. *I-₁* are statut de variantă — pur fonetică, rar și etimologică — a lui *iz-* (*is-*) în situațiile în care *s-* (*z-*) următor nu este analizabil ca prefix în limba română. În formațiile *ispoved(u)i*/*spoved(u)i*, cf. *propovedui*, *izbici* s./*zbici*, cf. *bici*, *izgoni*/*zgoni*, cf. *goni*, *izgorit*/*zgorit*, cf. *dogorit*, *izmomi*/*smomi*, cf. *momi*, în care *s-* (*z-*) următor este (semi)analizabil, ar fi posibilă în principiu identificarea a două prefixe succesive: *i(s)-* + *s-* (respectiv *i(z)-* + *z-₁*), dar preferăm identificarea unuia singur, *is-* (*iz-*), considerînd, de la caz la caz, că avem a face fie cu formații paralele independente, fie cu o substituie de prefixe; vezi și p. 133.

2. În legătură cu formațiile de tipul ultimelor discutate mai sus, unii lingviști (cf. IORDAN, STIL. 216) consideră că formele cu *z-* (*s-*) reprezintă *variante* (mai expresive ale formelor cu *iz-* (*is-*), din care ar fi rezultat, prin dispariția lui *i-* inițial. Vezi însă nota de la p. 133 și S-.

3. Formațiile cu varianta *i-₁*, care au în paralel variante etimologice, mai răspindite, fără *i-*, se confundă pe plan sincron cu exemple ca *ismarand*, *ispion*, *ișcoală* și *ișpital* (toate din DA), variante regionale ale cuvintelor (neologice) *smarand*, *spion*, *școală* și *spital* (eventual și cu *ișhastru* (DA)/*sihastru*, deși, în acest caz, *s-* inițial din forma de bază nu este urmat de o consoană), cuvinte în care *i-* protetic se explică diferit de la caz la caz, fără legătură cu prefixul *i(s)-*.

Varianta etimologică *ij-* (cu alternanța fonetică normală *z/j*) apare într-o singură formație semianalizabilă: *ijdări* (*ijderi*).

În DA s.v. *ijderi* se înregistrează și formația paralelă *izdări*, cu varianta de bază a prefixului.

Varianta *iș-*, identificată în formația neanalizabilă *ișdăni*, reprezintă o pronunțare regională, cu disimilare, a lui *ij-* din *ijdări* (*ijderi*).

2. În DM sînt înregistrate 3 formații a n a l i z a b i l e cu prefixul *iz-* (*is-...*): *izgoni*, *izlaz*, cf. *laz* „teren despădurit” și *ispăși*, cf. *spăși* „id.”.

Cuvintele *izdat* „colici, crampe stomacale” (și „drac”, în DA) și *izmeni*, din DM, sînt neanalizabile semantic prin *dat*, respectiv prin *meni*. De asemenea, am considerat neanalizabilă formația *izbucni*, deoarece raportarea la *bufni* prezintă dificultăți și din punct de vedere formal și, mai ales, semantic.

Din DA se adaugă 15 formații analizabile :

izafla (și *izăfla*) „a a f l a, a găsi”, *izbici* „a (se) z b i c i”, *izbici* „b i c i”, *izblăzni* „a duce în păcat, a corupe, a ispiti, a ademeni”, cf. *blăzni* „a înșela, a amăgi, a duce în greșeală”, *iscopit* „s c o p i t”, *izda*¹ „a trăda, a denunța”, cf. *da* „a preda pe mîna justiției, a denunța”, *ishod* „exod, ieșire”, cf. *hod* „mers”, *isledi* „a urma, a urmări”, cf. *sledi* „id.”, *ismerit* „s m e r i t”, *ismintit* „s m i n t i t”, *ismolenci* „obiecte ciobănești de îmbrăcăminte”, cf. *smolenci* „id.”, *izmomi* „a atrage, a m o m i”, *iznou* (*isnou*, *iznov*) din locuțiunea adverbială *de sau din iznou* „din n o u, iarăși” (s.v. *iznoavă*), *istacti* „ulei de smîrnă”, cf. *stacti* „id.” și *izvon* „z v o n”.

1. Verbul *izda*¹ nu este un derivat cu *iz-* de la verbul *a da* (vezi p. 134), dar poate fi analizat semantic și formal prin raportare la acesta; într-o situație asemănătoare este și formația, rară, *iznou*, analizabilă prin *nou*.

2. Verbul *izda*² „a (se) îmbolnăvi” (eventual și „a se fermeca, a se vrăji” — sens nesigur, dedus dintr-un descîntec —, la ROSETTI, L. D. 30) a fost creat în românește de la substantivul *izdat* „colici, crampe” < scr. *izdat* „id.”, considerat după formă un participiu (cf. GĂMULESCU, E. 143—144), și este, ca și substantivul de la care s-a format, neanalizabil din punct de vedere semantic. De asemenea, verbul *izbrăni* „a lichida (o afacere, o datorie etc.)” nu este analizabil în limba română, neputîndu-se stabili nici o legătură semantică (și nici etimologică, de altfel) cu *brăni* „a împiedica, a opri”.

3. În cuvintele *iscoti* „a c o d i” și *istutură* „numele unei boli” cf. *luătură*, din DA, s-ar putea, eventual, identifica varianta *is-* a prefixului *iz-*. În legătură cu verbul *isimbra*, înregistrat numai în DA cu trimitere la *simbra*, care nu figurează în DA ms., nu ne putem pronunța, necunoscîndu-i sensul și istoria.

Derivatele cu prefixul *iz-* (*is-...*) sînt :

I v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *izafla*, *izbici*, *izblăzni*, *izda*¹, *izgoni*, *isledi*, *izmomi*, *ispăși*;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *izbici*, *ishod*, *izlaz*, *istacti*, *izvon*;

III a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *iscopit*, *ismerit*, *ismintit*, (*de*) *iznou*.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *izbi*, cf. *răzbi*; *izbîndi*, cf. *dobîndi*; *ijdări* (variantă a lui *ijderi*) „a afla, a scorni, a iscodi; a z ă d ă r i” (DA); *izgori* „(despre cereale) a se strica arzînd” (DA) și „a arde piinea în cuptor” (GĂMULESCU, E. 134, în varianta *izgîri*), cf. *dogori*, *zăgori*; *izmeni*, cf. *primeni*; *ispisoc*, cf. *zapis*; *ispoved(u)i*, cf. *propovedui*; *isprăvi*, cf. *oprăvi* „a isprăvi”, *pravilă*; *izvrăti* „a schimba, a răstălmăci sensul” (DA), cf. *răzvrăti*.

În cazul formațiilor *izbăvi*, cf. *zăbăvi* (*zăbovi*), *istrăvi* „a (se) risipi, a (se) pierde; a cheltui” (DA), cf. *otrăvi* și *izvodî*, cf. *provodî* (*prohodi*), semianalizabile din punct de vedere formal, analiza semantică este mai greu de făcut. Verbul *izbuti* ar putea fi, eventual, pus în legătură cu *năzbutie* (*năzbutie*).

3. Valorile prefixului *iz-* (*is-...*) în limba română sînt neclare și, de aceea, greu de stabilit.

Majoritatea derivatelor par să aibă același sens cu baza: *izafla*, *izgoni*, *izmomi*, *iznou*, *izvon* etc.

În *ishod* (eventual și în *izlaz*) prefixul are valoarea „din”, indicînd plecarea, ieșirea dintr-un anumit loc.

4. *Iz-* este un prefix de origine slavă, care a pătruns în limba română prin cuvinte împrumutate din slava veche sau din limbile slave moderne, în special din sîrbocroată :

— analizabile: *izgoni* < v. sl. *izgoniti*, *ishod* < v.sl. *ischodŭ*, *izlaz* < sl., bg., scr. *izlazŭ*, *isledi* < v.sl. *islĕditi*, *izmomi* < scr. *izmamiti*, *ispăși* < v. sl. *ispasti*;

— semianalizabile: *izbi* < sl. *izbiti*, *izbîndi* < v. sl. *izbada* (la infinitiv: *izbyti*), *ijdări* < v. sl. *izdenan* (la infinitiv: *izgnati*), *izgori* < sl. *izgorĕti*, scr. *izgoreti*, *ispoved(u)i* < v.sl. *ispovedati*, *ispovedovati* etc.;

— neanalizabile: *izbrăni* < v. sl. *izbĭranŭ* (la infinitiv: *izbrati*), *iscusi* < v.sl. *iskusiti*, *ispiti* < v. sl. *ispitati*, *izumit* „zăpăcit, uluit, ieșit din minți” (și *izumi* „a uimi”, la SCRIBAN) < v.sl. *izumiti*, *izvîrji* „a caterisi” < v. sl. *izvrĕsti* etc.

În limba slavă veche, prefixul *из-* (ис-) forma verbe tranzitive de la verbe, indicînd, în general: a) ieșirea sau extragerea (orientarea acțiunii denumite de bază spre exterior): *изъити* „a ieși”, *изстрагнѣти* „a smulge” etc.;

b) desăvîrșirea, terminarea acțiunii denumite de bază: *испѣти* „a bea totul, a goli”, *извѣти* „a ucide pînă la ultimul” față de *оубѣти* „a ucide” etc. (cf. VAILLANT, v. s. 338). În limba română s-au transmis 1 sau 2 derivate (substantivale) cu prima dintre valorile menționate. Verbele românești cu *iz-* au avut, probabil, la origine valoarea aspectuală de sub b.

Cele mai vechi atestări ale unor cuvinte împrumutate cu *iz-* (*is-...*) datează din secolul al XVI-lea: *izgoni* (Coresi, în DA), *ishod* (Palia, în DA), *isledi* (Coresi, la TDRG) — împrumuturi analizabile; *izbăvi* (Codicele Voronețean, Coresi, în DA), *izbîndi* (Noul Testament, în DA), *izmeni* (Coresi, în DA), *isprăvi* (Coresi, în DA) — împrumuturi semianalizabile.

Prefixul *iz-*, detașat din împrumuturile analizabile, a format un derivat românesc, de la un cuvînt latinesc moștenit: *izafla*, asupra vechimii căruia nu ne putem pronunța cu precizie, deoarece toate atestările sînt din texte populare bănățene din secolul al XIX-lea.

Derivatul *izblăzni* (atestat la Cantemir, vezi TDRG) a fost format, probabil, tot pe teren românesc, fie de la *blăzni*, prin care se analizează, fie, mai curînd, de la *săblăzni* < v. sl. *sŭblazniti* (cu care are același sens), prin schimbare de prefix, ca și *îmbăzni* „id.”. De asemenea, *izbici* pare a fi un derivat românesc, format cu *iz-* de la *bici* < v.sl. *biĕ* sau, poate, de la *zbici* „id.” < pol. *zbieca* (la TDRG), prin substituirea prefixului.

În ceea ce privește perechile de formații (analizabile sau semianalizabile) *ispoved(u)i*/*spoved(u)i*, *izgoni*/*zgoni*, *izgori*/*zgori* și *izmomi*/*smomi*, precizăm că formele cu *iz-* (*is-*) sînt toate etimologice, împrumutate (vezi mai sus), iar dubletele lor cu *s-* (*z-*), care nu au corespondente în slavă (cu excepția lui *spoved(u)i* < v.sl. *sŭpovedeti*, la GIORANESCU), ar putea fi formate în românește, fie prin substituție de prefix, fie (*smomi* și *zgoni*) direct de la cuvîntul de bază. Vezi și S-.

O situație specială prezintă formațiile *izbici*, *iscopit*, *ismerit*, *ismintit*, *ismolenci*, *istacti* și *izvon*, care au în paralel dublete etimologice fără *i-*: *zbici* < scr. *zbieci se* (la CADE), *scopit* cf. *scopi* < v. sl. *skopiti*, *smerit* cf. *smeri* < v. sl. *sŭmĕriti*, *smintit* cf. *sminti* < v. sl. *sŭmensti*, *smolenci* cf. *smoală* < v. sl. *smola* (în DA ms.), *stacti* < v. sl. *stacti*, *zvon* < v. sl. *zvonŭ* și care ar putea fi considerate creații românești de la formele etimologice normale, cu un *i-* (variantă fonetică a lui *iz-*), sub influența dubletelor etimologice *isledi* < v. sl. *islĕditi* / *sledi* < v. sl. *slĕditi*, *ispăși* < v. sl. *ispasti*, *ispasati* / *spăși* < v. sl. *sŭpasti*, *ispoved(u)i* < v. sl. *ispovedati*, *ispovedeti* / *spoved(u)i* < v. sl. *sŭpovedeti*, dublete în care

apare varianta fonetică și etimologică *i-* (pentru analiza lui *ispoved(u)i*, vezi însă p. 132, nota 1 și p. 131).

O altă dovadă a faptului că *iz-* a fost simțit ca prefix de către vorbitorii limbii române este adaptarea unor împrumuturi ca *izda* < scr. *izdati*, intrat în familia lui *a da* (cf. flexiunea *izdau*, alături de *izdez*) și *iznou* (inițial *iznov*, *iznoavă* < v. sl. *izŭ nova*, locuțiune adverbială cu prepoziția *izŭ*), care au fost încadrate în clasa derivatelor analizabile cu prefixul *iz-*. De asemenea, formațiile neanalizabile *iscodi* < v. sl. *sŭhoditi* „a (se) cobori, a veni, a explora”, influențat de *ishoditi* „a străbate” (cf. SCRIBAN), *iserași* „a născoci, a inventa; a zugrăvi, a închipui” < v. sl. *sŭkrasiti* „id.”, *istrăvi* < v. sl. *sŭtraviti* și formația semianalizabilă *ispisoc* < rus. *spisokŭ*, ale căror corespondente slave sînt derivate cu prefixul *cz-*, au fost adaptate în românește cu *is-*, prin schimbare de prefix.

5. Prefixul *iz-* (*is...*) a fost slab productiv în limba română.

O. Densușianu (cf. DHLR I 245–246) consideră că prefixul *iz-* (ca și *na-*, *pa-*, *po-*, *pri-*) nu a fost deloc productiv în limba română.

6. Majoritatea derivatelor analizabile cu *iz-* sînt regionale (*izafla*, *izda*, *izmomi*, *iznou* etc.), folosindu-se mai ales în Banat, zonă unde s-a manifestat influența sîrbocroată, sau învechite, ieșite din uz (*izblăzni*, *ishod*, *isledi*). Numai *izgoni* și *izlaz* (și, într-o oarecare măsură, *ispăși*) se mai folosesc în limba literară contemporană.

İM₋₁ vezi *ÎN₋₁*

İM₋₂ vezi *IN₋₂*

ÎN₋₁ (*İM₋₁*, *N-*), *IN₋₁*, (*I₋₂* *İM₋₁*), *AN₋₅* (*AM-*)

DRĂGANU, R. S. 42–43; AUERBACH, V. 229; S. Pușcariu, *Etimologii*, în DR IV₂ (1927), p. 687–703; Iorgu Iordan, *Compusele românești cu in-*, în BPH III (1936), p. 57–116; Flora Șuteu, *Prefixul in-/in-*, în SMFC II 36–65.

1. Prefixele *in₋₁*, *in₋₁*, *an₋₅* sînt dublete, primul fiind moștenit, ultimele două împrumuturi neologice. Ele au valori apropiate, așa că unele derivate pot apărea cînd cu un prefix, cînd cu celălalt:
— corecte cu *in-*: *încadra-încadra*; *încasa-încasa*; *încorpora-încorpora*; *înhuma-înhuma*;
— corecte cu *in-*: *încarna-încarna*; *înfiltra-înfiltra*; *însufla-însufla*; *înnunda-înnunda*.

Vezi și GRAUR, A. E. 56, unde se arată printre altele: „există tendința de a înlocui pe *in-*, ce e drept în neologisme”.

De asemenea, în familia aceluiași cuvînt s-a produs un amestec între cele două dublete: *însemn* (postverbal de la *însemna*) după *însignă*, *îmbold* (postverbal de la *îmboldi*) după *împuls*.

Vezi și IORDAN, LRA 485.

2. Prefixul *in₋₁* are varianta fonetică *im₋₁*, înaintea bilabialelor *b*, *p*: *îmbătrîni*, *îmbulzi*, *împărți*, *împietri* etc., în timp ce înaintea bilabialelor *m* găsim varianta *in₋₁*: *înmărmuri*, *înmiresma*, *înmîna* etc.

Varianta *n-* a lui *in₋₁* apare în derivate ca: *năcri* (*Caș dulce se mai poate obține punînd în lapte, în loc de cheag, năcreală*. ȘEZ., în DA), *nâlbi*, *năspri* (cf. DA).

Derivatele cu *in-* formate de la teme cu *n-* se scriu cu dublu *n*: *înnădi*, *înnămoli*, *înnebuni*, *înnegri*, *înnegura*, *înnobila*, *înnoda*, *înnoi* etc.

Unele cuvinte de mai sus apar uneori scrise cu un singur *n*: *inopta* (Alecsandri, în DA). Se cunoaște și situația inversă, scrierea cu dublu *n*, deși tema nu începe cu *n*: *innaripa*, *innăspri* (cf. DA); cuvinte ca *ineca*, *inota* apar scrise și cu doi *n*, cu toate că baza nu e folosită independent în limba literară.

In₋₁ are varianta fonetică *im₋₁* înainte de *b*, *p*: *îmblocăție*, *importa*, *i₋₂* înainte de *l*, *r*, *m*, *n* (*n* din *in-* fiind asimilat de aceste consoane): *îlumina*, *iradia*, *irupe*, *imigra*, *inerva*.

An₋₅ are varianta fonetică *am-* înaintea bilabialelor *b*, *p*: *ambarcader*, *ambarcație*, *amplasa*.

În legătură cu delimitarea derivatelor cu prefixul *in₋₁* de cuvintele compuse cu prepoziția *în*, problemă care se pune, în special, la verbele compuse parasintetice (ultimele avînd la bază un grup sintactic format dintr-o prepoziție și un substantiv sau altă parte de vorbire substantivată, la care s-a atașat un sufix verbal), vezi FC I 18–19, 213–214 (vezi și p. 10–11 pentru problema semantică a delimitării derivatelor de compuse).

Pentru compuse parasintetice ca: *ingenunchea*, *înlătura*, *înmina*, vezi FC I 18–19, 213–214; pentru următoarele compuse parasintetice: *incrușișă*, *încăuna*, *înspina*, *îneșă*, vezi DA (cf. Flora Șuteu, *Prefixul in-/in-*, în SMFC II 58; Theodor Hristea, *Derivarea regresivă morfologică și raporturile ei cu cea lexicală*, în *Sistemele limbii*, București, 1970, p. 95).

3. *În₋₁* (*im₋₁*). În DM sînt înregistrate 464 de derivate a n a l i z a b i l e, la care se adaugă 107 derivate din alte izvoare:

îmbălegăra „a îngrășa cu bălegar” (GL. OLT.), *îmbărbura* „a unge copiii pe față cu miere în ziua de mucenici sau de barburi pentru sănătate” (UDRESCU, GL.), *îmbăfoșat* „rigid, țepăn” (ib.), *îmberegăși* „a sugruma” (ib.), *îmblinzi* „a face să apară blinda” (GL. OLT.), *îmboțeri* „a se îmbrăca cu straie de oraș” (UDRESCU, GL.), *îmboțea* „a se înzorzona” (ib.), *îmbofi* „a șifona” (LEX. REG. II), *îmbrăcina* „a (se) strînge cu brăcinarul” (UDRESCU, GL.), *îmbrebenă* „a se rumeni la față” (ib.), *îmbulgări* „a bate pe cineva cu bulgări de zăpadă” (LEX. REG. II), *îmbumbica* „a se îmbufna” (UDRESCU, GL.), *îmbura* „(mai ales despre pomi) a albi din cauza gerului” (LEX. REG. II), *îmburicos* „buricos” (CLOSE, D.), *împațenta* „a bate paianțele” (GL. OLT.), *împărea* „a părea” (MAT. DIAL. I 259), *împătula* „a încărca (căruța) pînă peste loitre, în afară” (UDRESCU, GL.), *împepenat* „durduliu, plin” (MAT. DIAL. I 229), *împanglicat* (BPH III 107), *împictorînga* „a se ridica singur în picioare” (UDRESCU, GL.), *împietală* „căptușeală” (GL. OLT.); *împildit* „încăpățînat” (MAT. DIAL. I 229); *împildi* „a lua pe cineva pe ocolite, în pilde” (UDRESCU, GL.), *împlămădi* „a plămădi” (GL. OLT.), *împlîmbare* „plîmbare” (UDRESCU, GL.), *împocăli* „a împacheta” (LEX. REG. I), *împomila* „a împiedica (o vită) cu pomila” (UDRESCU, GL.), *împoma* „a planta pomi” (UDRESCU, GL.), *împopistra* „a împodobi ceva cu desene, figuri etc.”; „a împeștrîța” (GL. OLT.; LEX. REG. I; UDRESCU, GL.), *împregeta* „a întîrzia” (LEX. REG. I), *împrișosii* „certăreț” (LEX. REG. II), *împrinde* „a se deprinde cu ceva” (UDRESCU, GL.), *împudrat* „pudrat” (ib.), *împuteri* „a-și aduna puterile, a se forța” (MAT. DIAL. I 76), *încăpeștri* „a pune căpăstrul” (UDRESCU, GL.), *încăpriora* „a (se) pune căpriorii (la casă)” (GL. OLT.), *încercelat* „(despre animale) care are cercei la gît” (UDRESCU, GL.), *înciciora* „a se încărca cu chiciură” (UDRESCU, GL.), *încioroia* „a se uita chioris” (ib.), *înciosteia* „a pune chiosteile” (UDRESCU, GL.), *înciotora* „a-și încheia ațele de la gulerul cămășii care servesc de cheotoare” (MAT. DIAL. I 178), *încitui* (LTR²), *încișra* (SMFC II 63), *înciocni* (TEAHA, C. N.), *încișoia* „a (se) încovoia” (UDRESCU, GL.), *încobila* „a pune cobilele (la plug)” (GL. OLT.), *încocirla* „a (se) cocirla” (UDRESCU, GL.), *încopleta* (ib.), *încruda* „(despre alimente) a se întoarce din copt sau din fiert, cînd au dat de răceală” (ib.), *încumplit* (Conachi, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 572), *îndogori* „a dogori” (GL. OLT.), *îndrăgăli* „a se îndrăgosti” (ib.), *înfina* „a afina” (MAT. DIAL. I 36), *înforța* „a (se) forța” (UDRESCU, GL.), *înfricos* (FC I 19), *înfrunți* „a alege dintr-o mîncare numai ce-i mai bun” (LEX. REG. II), *înfulșuca* „a se împopoțona, a se fulșuca” (UDRESCU, GL.), *înfulșuca* „a mișuna (ca furnicile)” (GL. OLT.), *îngalonat* (DA), *îngăunos* (GL. OLT.),

ingăzdui „a găzdui” (LEX. REG. II), *inghiorț* (DA), *ingiubelat* (DA), *ingoni* „a fugi” (GL. OLT.), *ingrindina* „a cădea grindina” (UDRESCU, GL.), *intușit* (I. Budai-Deleanu, în CILL III 40), *inlățit* „lărgit” (Iancu Văcărescu, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 527), *inlenoșă* „a se lenevi” (LEX. REG. I), *inlibova* (I. Budai-Deleanu, în CILL III 40), *inmreji* „a împleti dantelă” (LEX. REG. I), *innuțelat* „acțiunea de a bate nuiele pe pereții casei de lemn” (GL. OLT.), *inoșări* (I. Budai-Deleanu, în CILL III 40), *inrulare* „prelucrare prin deformare a unui material solid în formă de tablă” (LTR²), *inrușina* „a rușina” (GL. OLT.), *insimbra* „a mulge oile” (LEX. REG. I), *insorfi* „a ieși la sorți” (DA), *insticlit* „ca sticla” (UDRESCU, GL.), *instinjeni* „a stinjeni” (ib.), *instră-lumina* (Dosoței, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 151), *insuflare* Fiziol. „inspirație” (URSU, T.), *insumefi* (I. Budai-Deleanu, în CILL III 40), *intăciuna* „a face tăciuni” (UDRESCU, GL.), *intermina* „a termina” (GL. OLT.), *intigni* „a tihni” (UDRESCU, GL.), *intipui* „a imagina” (URSU, T.), *inttrecol* „a înconjura” (GL. OLT.), *intirșă* „a bate, a tirși” (ib.), *intomnat* (LL II 98), *intrans-forma* „a (se) transforma” (GL. OLT.), *intrinti* (ib.), *introgna* „a căpăta troagnă (= guturai)” (MAT. DIAL. I 48), *intromna* „a (se) îmbolnăvi de troamnă” (LEX. REG. II), *intulbura* (TEAHA, C. N.), *intulpăni* „a îmbrobodi cu tulpăne” (GL. OLT.), *intunde* „a tunde” (ib.), *ințaneușă* „a face țaneușă (la pepeni)” (LEX. REG. II), *ințarmuri* „a înlemni” (UDRESCU, GL.), *ințifna* „a se bosumfla” (ib.), *inușura* „a simplifica” (URSU, T.), *invegha* „a învăța dintr-o întâmplare” (LEX. REG. II), *inverga* (DER, DN²), *invergelat* „acțiunea de a pune nuiele, verzele cruciș, pe pereții casei” (GL. OLT.), *invieșitor* „vital” (URSU, T.), *inwigora* (DN²), *involnici* (I. Budai-Deleanu, în CILL III 40), *inzbilă* „a vîna cu zbilțul” (LEX. REG. II), *inzdroba* „a se îmbolnăvi, mai ales de zdroabă (= gripă)” (ib.).

Derivatele cu prefixul *in-*₁ (*im-*₁) sînt:

I **verbe**, analizabile în raport cu:

- un verb: *împărea*, *împrinde*, *încrede*, *îngălbeni*, *înscrie*, *întinde*, *întocmi*, *întrece* etc.;
- un substantiv (formații parasintetice): *îmbăiera*, *îmbăla*, *îmbălsăma*, *îmbelșuga*, *îmboboci*, *îmboldi*, *îmbrînci*, *îmbrobodi*, *îmbrobodi*, *îmbrobodi*, *îmbujora*, *îmbulzi*, *îmbumba*, *împăienjeni*, *împăpuri*, *împărtăși*, *încazarma*, *înlăcăra*, *înfiora*, *înhăma*, *înlemni*, *înruși*, *înșira*, *întemeia*, *întăra*, *întepa* etc.;
- un adjectiv (formații parasintetice): *îmbuna*, *împeștrita*, *împrospăta*, *împutina*, *încălzi*, *încărunți*, *încreți*, *îndârji*, *îndulci*, *înduioșă*, *înfierbînta*, *înmulți*, *întrista* etc.;
- un verb sau (parasintetic) un substantiv: *îmblăni*, *împietrui*, *împușca*, *înarma*, *îngîțui*, *întipări* etc.;
- un verb sau (parasintetic) un adjectiv: *îmbolnăvi*, *încăcri*, *înalbi*, *îndă-tora*, *înroși* etc.;
- un numeral (formații parasintetice): *împătri*, *încinci*, *îndoi*, *întrei* etc.;
- un adverb (formații parasintetice): *împoncișă*, *încruciașă*, *înjosii*, *înlesni*, *întîrzia* etc.;
- o interjecție (formații parasintetice): *înhăpa*, *înhăța* etc.

II **adjective**, analizabile în raport cu:

- un substantiv (formații parasintetice): *încercelat*, *îngalonat*, *îngiubelat*, *înmănușat*, *încăiat*, *înțurțurat*, *înzeit* etc.;
- un adjectiv: *îmburicos*, *încumplit*, *înfricos*, *îngăunos*, *înălțit* etc.;
- un substantiv sau un verb: *însticlit*;

III **substantive**, analizabile în raport cu un substantiv: *împieială*; (formații parasintetice) *încengătură*, *înnuțelat*, *invergelat* etc.

IV **interjecții**, analizabile în raport cu o interjecție: *înghiorț*.

Cele mai numeroase derivate sînt cele verbale parasintetice.

Nu am luat în considerație cuvinte ca *imprăștia*, *indura*, care nu pot fi raportate semantic la o bază cu existență independentă în limba română, sau cuvinte ca *inhtonodora* („a se uita la cineva chiondoriș, încrunțat”), cu etimologie neclară.

Formații **semianalizabile**: *îmbina*, cf. *dezbină*; *îmbrăca*, cf. *dezbrăca*; *împresura*, cf. *despresura*; *încălța*, cf. *descălța*; *încărca*, cf. *descărca*; *închide*, cf. *deschide*; *încheia*, cf. *descheia*; *încuia*, cf. *des-*

cuia; *îngloba*, cf. *global*; *înhuma*, cf. *deshuma*; *întinge*, cf. *atinge*; *în-toarce*, cf. *destoarce*; *învăța*, cf. *dezvăța*; *înveli*, cf. *dezveli* etc.

Cele mai multe derivate semianalizabile cu prefixul *in-*₁ se raportează la derivate semianalizabile cu *des-*.

In-₁ (*im-*₁, *i-*₂). În DM sînt înregistrate 15 derivate **analizabile**, la care se adaugă 8 derivate din alte izvoare:

imblocație (DN²), *implanta* (ib.), *incarbonizare* (ib.), *incarcerație* (DER), *incurge* (DA), *indura* (DER, DN²), *influx* (DN²), *insaliva* (DA).

Derivatele cu *in-*₁ sînt:

I **verbe**, analizabile în raport cu:

- un verb: *imigra*, *impune*, *incurge*, *induce*, *iradia*, *irupe*;
- un substantiv (formații parasintetice): *incarna*, *incrusta*, *inculpa*, *inerva*, *insaliva*, *intona*;
- un verb sau (parasintetic) un substantiv: *illumina*, *implanta*, *infiltra*, *insufla*;
- un adjectiv (formații parasintetice): *indura*, *intoxica*;

II **substantive**, analizabile în raport cu un substantiv: *incarbonizare*, *influx*, (formații parasintetice) *imblocație*, *incarcerație*.

Derivatele verbale sînt cele mai numeroase.

Formații **semianalizabile**: *imersiune*, cf. *emersiune*; *implicit*, cf. *explicit*; *implora*, cf. *deplora*; *implozie* (DER), cf. *explozie*; *impluviu* (DER), cf. *pluvial*, *pluviometru*; *importa*, cf. *exporta*; *impresie*, cf. *expresie*; *imprima*, cf. *comprima*, *reprima*; *impulsie*, cf. *repulsie*; *incita*, cf. *excita*; *incizie*, cf. *circumcizie*; *include*, cf. *excluză*; *incrimina*, cf. *criminal*; *infix*, cf. *prefix*; *inflorescență*, cf. *eflorescență*; *infuzie*, cf. *perfuzie*; *influx*, cf. *afluență*; *ingresiune* (DN², LTR²), cf. *regresiune*; *inscripție*, cf. *transcripție*; *insolație*, cf. *solar*; *inspira*, cf. *expira*; *instaura*, cf. *restaura*; *instila*, cf. *distila*; *institu*, cf. *constitu*; *insurecție*, cf. *resurecție*; *intabula*, cf. *tabular*; *intitula*, cf. *titlu*; *intensiv*, cf. *extensiv*; *invoca*, cf. *convoca*, *revoca*; *involuție*, cf. *evoluție* etc.

Cele mai multe derivate semianalizabile cu prefixul *in-*₁ (*im-*₁) se raportează la derivate semianalizabile cu *ex-*₁ și *re-*₂.

An-₅ (*am-*). În DM sînt înregistrate 5 derivate.

Derivatele sînt:

I **verbe**, analizabile în raport cu:

- un verb: *amplasa*;
- un substantiv: *andosa*;
- II **substantive**, analizabile în raport cu un substantiv: *ambransament*, (formații parasintetice) *ambarcație*, *ancadrament*.
Formații **semianalizabile**: *ambarcader*, cf. *debarcader*; *anșaja*, cf. *deșaja*.

4. Prefixele *in-*₁, *in-*₁, *an-*₅ au următoarele valori:

1) **transformarea**, trecerea de la o stare la alta (valoare eventivă):

a) dobîndirea însușirii denumite de temă: *îmbăta*, *îmbătrîni*, *îmblînzi*, *îmboșăți*, *îmbolnăvi*, *încăcri*, *înalbi*, *încărunți*, *îndulci*, *inlenoșă*, *întineri*, *învia* etc.; *indura* „a întări”;

b) dobîndirea unei însușiri asemănătoare cu cea a obiectului denumit de temă; asemănarea cu acel obiect: *îmbujora*, *împîșli*, *împietri* „a se prefăce în piatră”; *însticlit*, *împepenat* etc.;

c) transformarea în obiectul denumit de bază: *îmbrînzit*, *încenușă*, *întăciuna*; *incarbonizare*;

2) dobândirea obiectului denumit de temă, dotarea cu acest obiect: *îmbăla*, *îmburuiena* „a (se) umple de buruieni”, *împicli* „a (se) acoperi cu piclă”, *încercăna* „a căpăta cearcăne (la ochi)”, *înflori*, *înfrunzi*, *înzăpezi* etc.; *inculpa*, *incrusta* „a se depune sub formă de cruste pe pereții unei conducte”, *inerva* etc.;

3) realizarea unei acțiuni cu ajutorul obiectului denumit de temă: *îmbălsăma* „a unge cu balsam”, *îmbrobodi* „a acoperi capul cuiva sau a se acoperi pe cap cu o broboadă sau cu altă învelitoare”, *înclăia* „a lipi cu clei”, *împomila*, *înghimpa* „a (se) înțepa (cu un ghimpe)”, *înhăma* „a pune hamurile pe cal sau pe alt animal de tracțiune; a prinde calul la căruță, la trăsură sau la sanie”, *înjugă* „a prinde cu jugul”, *innuielat*, *întârșă*, *învergelat*, *înzbilțat* etc.; *insaliva* „a muia alimentele cu salivă”, *intona* „a rosti un cuvânt cu un anumit ton; a cânta”;

4) asemănarea cu obiectul denumit de temă (în ce privește acțiunea făcută de el): *îmberbeca* „a împinge (ca un berbec)”, *împînzi* „a (se) întinde (ca o pinză)”, *înglonți* „a zbura glont” (BPH IV 107), *învăpăia* „a se aprinde (ca o văpaie)”; *infiltra* „a străbate, a se introduce în porii corpurilor solide (ca prin filtru)”;

5) interioritatea („în”): *innopta* „a petrece noaptea undeva”, *insera* „a petrece seara undeva”; *imigra*, *impune*, *incurge*, *induce*, *insuflă* „a introduce pulbere, gaze într-un spațiu închis”, *intoxica*, *irupe* „a intra cu violență”; *ambarcader*, *amplasa* „a așeza o mașină, o instalație etc. într-un anumit loc”;

6) rol de indicator (al transformării, al dobândirii unui obiect sau al interiorității): *impudra*, *inauri*, *înăcri*, *îndogori*, *înfăptui*, *îngăunos*, *înghionti*, *înmărita*, *înrzica* etc.; *implanta*, *incarcerație*.

Vezi GRAUR, P. I. 335–336. Așadar prefixul nu este în derivatele de sub punctul 6 „un simplu element protetic”, cum susține Pușcariu (*lucr. cit.*, p. 700).

Derivă verbe de la interjecții: *înhăpa*, *înhăța*.

În genere, se observă o schimbare de sens a cuvântului prefixat în raport cu derivatul format de la același cuvânt (fără prefix): *cununa* „a (se) căsători”, *incununa* „a așeza (pe capul cuiva) o cunună în semn de omagiu” (pentru valoarea prefixului, vezi mai sus, sub 2); *tipări* „a imprima prin tipar”, *întipări* „a imprima pe o suprafață (în urma unei apăsări)”, fig. „a se fixa în minte” (pentru valoarea prefixului, vezi mai sus, sub 6).

Prefixul *in-* poate avea uneori mai multe valori în același derivat. Astfel, *insera*: a. „a petrece seara undeva”, dar și b. (sens eventiv) „a se face seară”; *incercui*: a. „a strânge într-un cerc”, dar și b. „a strânge ca într-un cerc” etc. În aceeași situație se pot găsi și unele derivate cu *in-*, ca, de exemplu, *intoxica* („a introduce în organism substanțe toxice, a otrăvi”), în care prefixul are valoarea de „interioritate”, dar și de „transformare”.

Unele valori ale acestor derivate (de exemplu: *incercui*) sau chiar unele derivate s-ar putea explica prin aceea că avem a face cu formații compuse parasintetice, și nu cu derivate.

Numeroase derivate au un sens apropiat de cel al bazei: *îmbîrși*, *împieri*, *împîndi*, *împrăji*, *împropti*; *închiria*, *îndelicat*, *înfulfua*, *îngăzdui*, *înholba*, *înmuia*, *înnăclăi*, *înnumăra*, *înrușina*, *înșchimba*, *înșleit*, *înști*, *intermina*, *învorbi* etc. (vezi și SMFC III 48).

1. În genere e greu de precizat dacă derivate ca: *îmbîrși*, *împieri*, *împîndi* etc. și cuvintele de bază corespunzătoare (*birși*, *pieri*, *pîndi*) sint folosite de unul și același vorbitor.

2. Pentru valoarea de „hipercharacterizare” pe care ar avea-o, în cazul unor derivate de mai sus, prefixul *in-*, vezi Flora Șuteu, *lucr. cit.*, p. 55–56; vezi și S. Pușcariu, în ZRPH LXIII (1943), p. 15.

3. Este posibil ca în unele derivate ca: *înfringe*, *încrede* prefixul să aibă o valoare de intensificare.

În unele derivate cu *in-* valoarea prefixului e mai puțin clară, ca de exemplu: *înflux*.

5. a. Prefixul *in-* este moștenit din latină (ca și prepoziția *in*).

În latină *in* cumula ambele funcțiuni (de prepoziție și de prefix). Valorile lui *in-* din românește sint apropiate de cele ale lat. *in-*. Acesta din urmă are sensurile: 1) interioritate și situare deasupra (cu referire la spațiu și la timp): *immitto*, *ineo*, *infero*, *inicio* etc.; 2) trecerea într-o nouă stare: *incalesco*, *insuesco*; 3) intensificarea unei însușiri: *inopimus*, *innoxius*. Cf. ERNOUT-MEILLET, S. V.; LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L. G. I 58, 120, II 273–274.

Prefixul a fost moștenit prin derivate ca:

(analizabile) lat. *infrangere* > rom. *înfringe*, lat. *intendere* > rom. *întinde*; (semianalizabile) lat. *incalciare* > rom. *încălța*, lat. *incipere* > rom. *începe*, lat. *inclinare* > rom. *îchina*.

Unele derivate au devenit ulterior neanalizabile, prin pierderea bazei: *îvinge* < *in-* + *vince* „a învinge” (< lat. *vincere*), *întuneric* < *in-* + *tuneric* „întunecime” (< lat. *tenebricus*).

Pe teren românesc s-au format numeroase derivate cu *in-*: *înființa*, *înflăcăra*, *înlemni*, *înmănușea*, *înmuia*, *întări* etc.

În unele cazuri e greu de precizat dacă avem de-a face cu un cuvânt moștenit din latină sau derivat pe teren românesc, ca de exemplu: *încheia* < *in-* + *cheie* (+ *-a*) sau lat. **inclauare*; *împiedica* < *in-* + *pedică* (+ *-a*) sau lat. *impedicare*.

Vezi și GRAUR, E. 8, unde se critică tendința de a se explica toate derivatele românești prin originale latinești.

Există mai multe derivate al căror etimon nu are prefix, *in-* fiind adăugat pe teren românesc: *îmblăți* < *in-* + v. sl. *млатити*, *împroșca* < *in-* + sl. (rus.) *порокамю*, *împistri* < *in-* + v. sl. *пистрити* (sau de la adj. *pistru*, -ă), *îngrădi* < *in-* + v. sl. *градити*.

Într-o situație asemănătoare cu derivatele de mai sus este și *înverșuna*, cu etimologie nesigură, care ar putea fi apropiat de *vierșun* „ră-mășag”, cf. DA.

În legătură cu *in-* înainte de labiale, în cuvinte de tipul *îmblăți*, acad. Al. Graur arată că „Limba română nu a moștenit din latinește cuvinte conținând grupurile *mr* și *ml*” (E. 118). Este posibil așadar ca, în cazul v. sl. *млатити*, să fi apărut întâi un *i* protetic și numai după aceasta s-a putut introduce un *b* epentetic: **imlăti* > *îmblăti* (*loc. cit.*). De la cuvinte ca *îmblăți*, în care silaba inițială a fost simțită prefix, *in-* a fost introdus la alte teme slave (de exemplu: *îngrădi*, *îndrăzni*).

Cît despre *înșela*, acad. Al. Graur (E. 7) emite următoarea ipoteză: „dacă socotim că verbul românesc *a înșela* vine de la expresia *a pune șaua*, deci omul înșelat a fost asimilat cu un animal de călărie, căpătăm o viziune asupra relațiilor dintre membrii societății, iar dacă admitem că *a înșela* a fost împrumutat din slavul *măšelŭ* «ciștig necorect», această viziune se spulberă”.

Cît privește derivatul *îngădui* < magh. *engedni*, acesta apare și sub forma *gădui* (Zanne, în DA), datorită tăierii silabei inițiale (*in-*), socotită prefix de vorbitori.

În sfîrșit, se cunosc mai multe cuvinte cu *in-*, despre care nu se știe dacă e prefix, deoarece etimologia acestor cuvinte e necunoscută: *îmbicsi*, *îmbodoli*, *îmbuiba*, *încotoșmăna*, *înfofoli*, *îngăima*, *îngăla* (*încăla*), *îngurzi*, *înviora* etc.

Pentru unele derivate de mai sus s-a emis ipoteza că sint formate cu prefixul *in-*. Despre *îmbicsi* se arată în DA că e derivat din *in-* + *bicsi* (după analogia lui *înfunda*, *îndesa*, *înghemui*); în CADE se trimite la *bicsi*.

După G. Giuglea, DR II (1921—1922), 632 (unde se arată că lat. *bubia* și deci **imbubiare*, primul etimon propus de Ov. Densusianu, al doilea de S. Pușcariu, nu există), la baza lui *imbuiba* ar sta lat. *imbuere*, moștenit în românește sub forma populară **imbuviare*.

Despre *incăla* (*ingăla*) „a se îngrășa” se arată în DA că ar putea proveni din lat. pop. **incallare* „a face să fie umflat, tare”, din *callum* (*callus*) „umflătură, piele îngroșată, șorică, carnea unor fructe”, cf. CADE s.v. *incăla*). Forma cu *g* „ar putea fi și ea de proveniență străveche” prin amestecul lui **incallare* cu *galla* „gogoasă de ristic”, (în limbile romanice și) „umflătură”, deci s-ar putea presupune un lat. pop. **ingallare*. În același dicționar se combat atât etimologia propusă de Cihac („din cauze formale” — alb. *gatë* „vioi, burtos, gras”, *ngal, ñal*, „inviu, însănătoșez, îngras”), cât și cea formulată de Philippide, *Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 148 (<*cal*); pentru ultima etimologie vezi și Iorgu Iordan, în BL IX (1941), p. 67, SCRIBAN. Candrea și Giorănescu consideră pe *inviora* format de la *viu* (Giorănescu îl explică de la un plural **viuri*, după modelul *fumuri* > *infumura*). În DA, se arată că *inviora* provine din lat. pop. **inuiulare* (cf. S. Pușcariu, *Convorbiri literare* XXXIX 325 — 326, N. Drăganu, DR II 617—623), dar se menționează că „n-ar fi exclus să avem a face cu un lat. pop. **inuibrare* «a face să vibreze, să nu mai fie apatic, nepăsător»... cf. DR IV 704”.

Unele valori din latină au căpătat o dezvoltare mai mare în limba română, altele au devenit mai puțin importante. Astfel sensul de a marca „interioritatea”, primordial în latină, s-a păstrat în mai mică măsură în românește. În schimb, fundamentală devine indicarea transformării, a trecerii într-o nouă stare (valoare eventivă).

Derivatele cu *in*₋₁ sînt numeroase în limba veche.

Alături de formele cu prefix apar însă adesea și altele fără prefix, ca și azi dialectal (vezi p. 142): *imbătrîni* PO, Coresi, în DA, și *bătrîni* PSALT., Coresi, în DA; *imbogăți* Coresi, în DA și *bogăți* PSALT., în DA.

În genere, e greu de stabilit o cronologie relativă în legătură cu formele prefixate față de cele neprefixate. Cu toate acestea, se poate observa, din analiza unor exemple din DA și DHLR, că forma neprefixată e mai veche. Să se compare: *bolnăvi* (Neculce, în DA) — *imbolnăvi* (exemple recente); *cremeni* (Coresi, în DA) — *incremeni* (Neculce, în DA); *dupleca* (PSALT., în DA) — *indupleca* (Dosoftei, în DA); *frumuseța* (Coresi, la DHLR II 355) — *infrumuseța* (*Anonymus Caransebesiensis*, în DA); *vrista* (PO 130/8) — *invrista* (N. Costin, în DA). Alteori ambele forme, atât cea cu *in*-, cât și cea fără acest prefix, pot fi găsite în același text vechi: *fricoșat* — *infricoșat* (Coresi, în DA), *acoperi* — *inacoperi* (*Psaltirea Hurmuzaki*, în DA), *presura* — *impresura* (Coresi, în DA).

Cu prefixul *in*₋₁, s-au format numeroase calcuri și semicalcure, atât într-o epocă mai veche, cât și în limba contemporană.

În textele vechi găsim calcure cu *in*₋₁ după derivate slave cu prefixele *по-*, *къ-*, *на-*: *înarăta* (DHLR II 352) — v. sl. *показати*, *încurți* (*loc. cit.*) — v. sl. *къдорити*, *înzăcea* (DHLR II 353) — v. sl. *наложати* sau grecești: *însorți* (*Biblia*, 1688) — gr. *κατακληρονομέω*. Primele adaptări de neologisme derivate cu prefixul *in*₋₁ datează de la începutul secolului al XVIII-lea: *înformui* „a informa” (Cantemir, în DA), *întituli* „a se intitula, a se numi” (Cantemir, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 386).

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, dar mai ales în cel următor, s-au împrumutat numeroase cuvinte și s-au format calcure după limbile romanice.

În terminologia științifică de la începutul și mijlocul secolului trecut s-au format unele derivate cu *in*₋₁ (vezi p. 136): *înfășurătură*, *însuflare*, *înușura*.

În aceeași epocă găsim termeni specializați, cu prefixul *in*₋₁: *incurgere*, *îndurație* etc.

Unii autori, ca Iancu Văcărescu, Costache Conachi etc., manifestă o oarecare preferință pentru formațiile cu *in*- (vezi p. 135). În legătură cu alți autori însă, de exemplu cu I. Budai-Deleanu, unii cercetători fac următoarea observație: „Extrem de numeroase cuvinte care sînt construite, în limba literară, cu prefixul *in*-, apar neprefixate în poemul [*Tiganiada* n.n.] lui Budai-Deleanu; dimpotrivă — o serie de cuvinte care n-au primit în limba literară prefixul *in*-

sînt prefixate la Budai cu acest element derivativ” (Luiza și Mircea Seche, *Limba și stilul lui I. Budai-Deleanu*, în CILL III 40). Pentru ultima situație se pot cita formații ca: *iniuțit*, *inlibovi*, *inojări*, *insumeți*, *involnici* etc.

Cele mai multe adaptări, semicalcure și calcure s-au format după derivate franceze, prefixul rom. *in*₋₁ „traducînd” fie fr. *en*-: (împrumuturi, semicalcure): *încădra* — fr. *encadrer*, *încurața* — fr. *encourager*, *înmagazina* — fr. *enmagasiner*, (calcure) *încăpățîna* — fr. *entêter*, fie fr. *in*-: *înscrie* (a. 1838, la URUSU, T.) — fr. *inscrire*.

Unele semicalcure și calcure s-au mai format:

- după latină, ca de exemplu: *încorona* — lat. *incoronare*,
- după germană: *înriuri* — germ. *beeinflussen*.

De cele mai multe ori nu se poate ști cu precizie modelul care a stat la baza unor împrumuturi adaptate: *îmbarca* — fr. *embarquer*, it. *imbarcare*; *încorpora* — fr. *incorporer*, lat. *incorporare*; *înmaticula* — fr. *inmatriculer*, lat. *inmatriculare*; *însцена* — germ. *inscenieren*, it. *inscenare*.

Cîteva derivate cu *in*₋₁ s-au format prin schimbare de prefix: *încifra* „a încurca, a complica” (Eminescu, în DA) după *descifra*; *îndesa* după lat. *condensare* „a face des” (sau din *in*- + lat. *densare* „a face des, a îndesa prin bătăi o țesătură, a îngrămădi”).

b. Prefixele *an*₋₅, *in*₋₁ sînt dublete neologice ale lui *in*₋₁, intrate în limba română prin împrumuturi analizabile, mai ales din franceză: *andosa* — fr. *endosser*, *ambransament* — fr. *embranchement*; *inculpa* — fr. *inculper*, *încorpora* — fr. *incorporer* (lat. *incorporare*), *înfiltra* — fr. *infiltrer*; mai rar din latină: rom. *induce* — lat. *inducere* sau italiană: *informa* — fr. *informer*, it., lat. *informare*, *intona* — it. *intonare* (fr. *entonner*).

Unele împrumuturi ca: *inspecta* — fr. *inspecter*, *instaura* — fr. *instaurer* (lat. *instaurare*), *ambarcader* — fr. *embarcadere* sînt semianalizabile.

În franceză, prefixul *en*- (*em*-) este moștenit (< lat. *in*-), iar *in*- (*im*-) este dubletul neologic corespunzător. *En*- derivă verbe ca: *endormir*, *enfumer*, *engeler*, *enrouler*, substantive: *encaisse*, *entraîn*; următoarele derivate sînt parasintetice: *encadrer*, *engager* etc. Ca și în românește, în franceză se găsesc derivate care se folosesc atât cu *en*-, cât și cu *in*-: *employer* — *impliquer*, *empreindre* — *imprimer*, *encroûter* — *incruster*, *endurer* — *indurer*, *entendant* — *intendant* (NYROP, G. III 214; vezi ROBERT, s.v.).

În cazul unor împrumuturi e greu de precizat din care limbă a venit cuvîntul; nu poate fi exclusă nici posibilitatea ca derivatul să fi pătruns pe mai multe căi:

(analizabile) *ilumina* — lat. *illuminare*, fr. *illuminer*,
(semianalizabile) *imigra* — lat. *immigrare*, fr. *immigrer*, it. *immigrare*,
(neanalizabile) *inaugura* — lat. *inaugurare*, fr. *inaugurer*, it. *inaugurare*.

În cazul lui *incurge*, un sens al derivatului provine dintr-o limbă, celălalt sens din altă limbă: 1. „a năvăli”, semicalc după lat. *incurrere*; 2. „(despre banii care se plătesc, despre un act care se înaintează la o instituție) a intra”, calc după germ. *einfließen*.

Primele derivate au pătruns în românește pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, dar mai ales în secolul următor: (analizabile) *îndurație* (ms. de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea), *inducere* (a. 1849, la URUSU, T.), *inunda* (NEGULICI, s.v.).

Pe teren românesc s-au format unele semicalcure, după derivate din franceză, latină, cu *in*- (*im*-, *i*-):

a. prefixul este împrumutat, baza este calchiată: rom. *impune* — fr. *imposer*, rom. *irupe* — lat. *irumpere*;

b. prefixul este calchiat, baza este împrumutată: rom. *încadra* — fr. *encadrer*.

Fără model străin s-a format probabil derivatul *insaliva* (*in*₋₁ + *salivă* + *-a*).

6. *În*₋₁ se poate atașa atât la cuvinte vechi, cât și la neologisme; temele pot fi de diferite origini:

— latină (moștenite): *îmbătrâni*, *împietri*, *împlini*, *încălzi*, *înnopta*, *înseta*, *întineri* etc.;

— comună cu albaneza: *îmbucura*, *înjumătăți*, *înțărca* etc.;

— onomatopeică: *înhăpa*, *înhăța* etc.;

— maghiară: *îmbumbi*, *însăma* etc.;

— turcă: *închiaburi*, *îndușmâni* etc.;

— grecească: *împrospăta*, *încondeia*, *însfora* etc.;

— latino-romanică (în special franceză): *împacheta*, *înamora* etc.;

— germană: *înșuruba*.

Temele la care se atașează prefixele *in*₋₁ și *an*₋₅ sînt de origine:

— latină (moștenite): *ilumina*, *împune*, *înduce*, *îrupe* etc., *andosă*;

— latino-romanică: *inculpa*, *inerva*, *infiltra*, *intona*, *iradia* etc., *amplasa*. Cele mai multe teme sînt neologice.

7. Prefixul *in*₋₁ a fost cel mai productiv prefix în limba română veche. Foarte productiv este de asemenea și în limba contemporană. Creații noi, dintre care unele ocazionale, se formează neconținut, ca de exemplu: *împanglicat* (*personalitatea violentă și împanglicată a patronului*, cf. BPH III 107), *întomnat* (*S-a dus poezia întomnatului parc*. Beniuc, la I. Coteanu, în LL II, p. 98).

„Poate la fel de repede ca negativele despre care am vorbit, iau naștere și compusele cu prefixul *in*” (Coteanu, *loc. cit.*).

Prefixul neologic *in*₋₁ e puțin productiv; *an*₋₅ e neproductiv.

8. În legătură cu prefixul *in*₋₁ s-a susținut că graiul muntean, mai mult decît celelalte, manifestă o predilecție pentru formele prefixate, acolo unde limba literară folosește numai cuvîntul de bază: *împlimba*, *împudrat*, *încurăți*, *îngăunos*, *înstăpîni*, *întermina*, *întrînti*, *întunde* etc.

Vezi acad. Iorgu Iordan, *Compuse românești cu in*₋₁, în BPH III (1936), p. 106–108, unde se arată, printre altele, că unii vorbitori consideră cuvintele de bază (ca de exemplu: *plimba*, *stăpîni*) învechite și populare și de aceea preferă derivatele corespunzătoare (*implimba*, *instăpîni*).

Derivatele cu *in*- de acest fel sînt frecvente în toate regiunile țării. Astfel, *înmărita* poate fi întîlnit într-o regiune din centrul Moldovei și într-o arie mică din Dobrogea.

Cf. V. Rusu, *Note despre compusele românești cu in*₋₁: dr. *înmărita*, în SCL X (1959), nr. 1, p. 113–117.

Alteori, în aceeași regiune găsim atât derivate cu *in*- (cărora le corespund forme neprefixate în limba literară): *înciocni*, *întărmina*, *întulbură*, cât și fără prefix: *bătrîni*, *negri*, *vinăți*; *cărunți*, *cremeni*, *lemnii*, *tîmpla* etc. (vezi și p. 140–141).

Cf. TEAHA, c. n. 107.

Derivatele cu *in*₋₁ aparțin tuturor stilurilor limbii literare. Un număr de derivate s-a specializat pentru limbajul tehnic (*îngenuncherea tulpi- nilor*, *înnămolire*, *înzidire*). În vorbirea intelectualilor ardeleni găsim

cîteva neologisme romanice intrate prin filieră germană: *îarticula*, *întabula* etc.

Derivatele cu *in*₋₁ și *an*₋₅ se găsesc numai în limba literară. Unele dintre ele sînt formații savante sau aparțin unei terminologii specializate (*îmigra*, *înfiltra*, *intona*, *iradia*; *ambransament*, *andosă*).

ÎN₋₂ vezi **IN**₋₂

ÎNTR₋₁ vezi **ÎNTRU**

ÎNTR₋₂ vezi **ÎNTRU**

ÎNTRĂ vezi **ÎNTRU**

ÎNTRU (ÎNTR₋₂, ÎNTRĂ-), ANTR(E)-, INTER-

DRĂGANU, R. S. 60; Elena Carabulea, *Prefixele inter-, între-, în SMFC III 27–39*; AVRAM, P. N. 249.

1. Prefixul *între*- are uneori înainte de vocală varianta *într*-: *într-ajutorare*, *întrîmbla* (dar *întreamesteca*, *întreucide*). Varianta necondiționată *întră*- apare izolat în *întrînod*. *Antre*- are varianta *antr*-, înainte de vocală (*antract*); *antri*- apare într-un derivat neanalizabil (*antricot*).

Varianta *între*-, rezultat al unei contaminări a lui *între*- și *inter*-, se găsește numai în derivatul *întrecoastal* (URSU, T.). Varianta *inter*- apare în derivatul (semianalizabil) *intermitent* (URSU, T.).

Derivatele (analizabile și semianalizabile) cu *inter*-, formate de la teme cu *r*-, se scriu cu dublu *r*: *interraional*, *interregional*, *interregn*, *interrupție*.

În DA se menționează că derivatele *interegn*, *interoga*, *interrupție* se scriu uneori și cu dublu *r*.

Între-, *antr(e)*-, *inter*- sînt prefixe din aceeași serie.

Substituirile acestor prefixe, în cazul unor derivate, sînt frecvente: *antrepozit* și *întrepozit* (Kogălniceanu, în DA); de asemenea întîlnim: *întrelinii* — *interlinii*, *întrînod* — *înternod*, *întrepătrunde* — *interpătrunde* (v. și p. 144).

Prefixul *între*- se delimitează de prepoziția *între*, ultima alcătuintă cuvinte compuse (vezi FC I, 19, 213, unde se dau exemple de compuse: a. propriu-zise: *întredinți* „spații între dinții unei spete de țesut”; b. parasintetice: *întreochea*). În ceea ce privește pe *inter*-, în situații în care formează adjective de la substantive (*întreceri interfacultăți*), acesta ar putea fi socotit, în derivate de acest fel, că e la limita dintre prefix și prepoziție (AVRAM, P. N. 249; vezi și p. 282, 286).

2. **Între**-. În DM sînt înregistrate 11 derivate analizabile, la care se adaugă 18 din alte izvoare:

întrînod (DA), *întreamesteca* (SMFC III 31), *întrebirui* (ib.), *întrecoastă* (ib., și: *întrecoastă* URSU, T.), *întrecunoaștere* (SMFC III 31), *întredormire* (ib. 32), *întrefier* Electr. (DER, LTR²), *întregol* Constr. (LTR²), *întrelăsa* (DA), *întrelinie* (DA), *întremînca* (DA), *întremurire* (SMFC III 31), *întreschimbare* (DA), *întresfîșia* (ib. 31), *întreucide* (ib. 31), *întrevorbi* (ib.), *întrîmbla* (ib. 32).

Derivatele cu *între*- sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *întreciocni*, *întredeschide*, *întrepătrunde*, *întreprinde*, *întreține*, *întretăia* etc.;

II substantive, analizabile în raport cu un substantiv (uneori de origine verbală): *întrajutorare, întrecastă, întrecunoaștere, întrefier, întregol* etc.

Derivatele verbale sînt mai numeroase decît cele substantive.

Formație semianalizabilă: *întretîlni* (SMFC III 31), cf. *întîlni*.

Antre- În DM este înregistrat un singur derivat analizabil: *antract*; la acesta se adaugă derivatul *antresol* (DN²). Ambele derivate sînt substantive, analizabile în raport cu un substantiv.

Formații semianalizabile: *antrepozit*, cf. *depozit*; *antrepriză*, cf. *repriză*.

Inter- În DM sînt înregistrate 25 de derivate analizabile, la care se adaugă 80 din alte izvoare:

interafrikan (SMFC III 35), *interamerican* (ib.), *interanual* (ib.), *interarab* (ib.), *interatomic* (ib.), *interauricular* (ib.), *interbaleanic* (ib.), *interbritanic* (ib.), *intercolhoznic* (ib.), *intercolonament* (DN²), *intercolonial* (ib.), *intercomunicație* (ib.), *intercondiționare* (ib.), *interconectare* (ib., LTR²), *interconfesional* (DA), *intercooperatist* (SCINTEIA, 1971, nr. 8783, p. 2/2), *intercurrent* (DN²), *interdental* (DN²), *interdialect* (SCL XVII, 1966, nr. 1, p. 113), *interdigital* (SMFC III 35), *interdisciplinar* (CONTEMPORANUL, 1966, nr. 6, p. 9/5), *interelectronic* (SMFC III 35), *intereuropean* (ib.), *interfacultăți* (ib.), *interfață* (DER, LTR²), *interfază* (D. MED.), *interfibrilar* (SMFC III 35), *interfluviu* (DER, LTR²), *intergerman* (SMFC III 35), *interglaciatic* (DN²), *interglaciație* (DER, LTR²), *intergrupial* (CONTEMPORANUL, 1966, nr. 11, p. 9/5), *interinclinare* (SMFC III 35), *interinfluențare* (CONTEMPORANUL, 1966, nr. 8, p. 9/3), *interîntrebări* (LR VII, 1958, nr. 4, p. 110-111), *interjudețean* (SMFC III 35), *interliniar* (DN²), *interlună* (ib.), *intermaxilar* (SMFC III 35), *intermetalic* (LTR²), *intermigrație* (SMFC III 35), *interministerial* (ib.), *intermodulație* (Telecom. (LTR²), *intermural* (D. MED.), *intermuscular* (DA), *internegativ* (Cinem. (LTR²), *internod* Bot. (DN², LTR²), *interoccidental* (SMFC III 35), *interocular* (DN², LTR²), *interorășe* (SMFC III 35), *interosos* (ib.), *interpapilar* (ib.), *interparlamentar* (DN²), *interpătrundere* (DA), *interperiodic* (SMFC III 35), *interpersonal* (ib.), *interpoziție* (D. MED.), *interpunctuație* (DA), *interpuncție* (DN²), *interpunte* Nav. (DN², LTR²), *interpupilar* (ib.), *interreflexiune* (DN², LTR²), *interregional* (DN²), *interrelație* (SMFC III 35), *interrenal* (D. MED.), *interromanic* (SCL VIII, 1957, nr. 1, p. 115), *interescapular* (D. MED.), *interschimbabilitate* (DER, DN², LTR²), *intersesiuni* (SMFC III 35), *intersexualitate* (DER), *intersolar* (SMFC III 35), *interspațiu* (ib.), *interspecific* (DN²), *interstadial* (DER), *intersterilitate* (SMFC III 35), *intertropical* (DN²), *interțări* (SMFC III 35), *intervocalic* (SMFC III 35), *interzonal* (DN²).

Derivatele cu *inter-* sînt:

Verbe, analizabile în raport cu un verb: *interpune, interveni, interzice*;

II adjective, analizabile în raport cu:

— un adjectiv (uneori cu valoare substantivală): *interafrikan, interaliat, intercelular, interdepartamental, interoceanic, interplanetar, interpupilar, interspecific, interșcolar, intertropical, interzonal* etc.;

— un substantiv (la plural): *interfacultăți, interorășe, intersesiuni* etc.;

III substantive, analizabile în raport cu un substantiv: *interacțiune, interconexiune, internod, interpunte* etc.

Dintre derivatele cu prefixul *inter-*, cele mai numeroase sînt adjectivele, după care urmează substantivele și verbele (ultimele fiind foarte rare).

Formații semianalizabile: *interbelic* („Era socialistă” 1975, nr. 10, p. 54), cf. *antebelic*; *interferență*, cf. *conferență*; *interlocutor*, cf. *conlocutor*; *interludiu*, cf. *preludiu*; *interpolare*, cf. *extrapolare*; *interrupție* (SMFC III 37), cf. *erupție*; *intersecție*, cf. *disecție*; *intertip* Poligr., cf. *linotip*; *interverti*, cf. *converti*.

3. Prefixele *între-*, *antr(e)-*, *inter-* au următoarele valori:

1) reciprocitatea, amestecul: (verbe) *întreamesteca, întremînca* „a mînca (în sens figurat) unul pe altul”, *întretăia, întrețese, între-*

vorbi; (substantive) *interdependență, interinfluențare, intermodulație* „modulația curenților dintr-o cale de către curenții altor căi”, *interschimbabilitate* „proprietate a unor piese de a se putea înlocui una pe cealaltă”; (adjective) *interjudețean, internațional, interurban*.

La derivatele adjectivale cu *inter-* putem identifica și valoarea de „intervalul dintre două obiecte”, ca de exemplu *interurban* „care are loc între două sau mai multe orașe” și „care este situat între două sau mai multe orașe”.

Cu valoare de indicator al reciprocității: *întreciocni; interrelație*;

În legătură cu rolul de indicator al lui *între-* în derivate verbale ca *întreciocni*, acad. Al. Graur arată că aceste verbe „nu se folosesc decît la reflexivul reciproc” (p. I. 337).

2) îndeplinirea aproximativă a unei acțiuni, pe jumătate, cu intermitențe (din cînd în cînd): *întredeschide, întrevedea, întrezări*;

3) suprimarea, întreruperea unei acțiuni (la mijloc): *întretăia* „a tăia ceva de-a curmezîșul, la mijloc sau în alt loc” (vezi și sensul de sub 1), *întrerupe* „a rupe la mijloc, a face să înceteze, a suspenda, a tăia vorba cuiva”; *intervenii, interzice; intersecție*;

4) partea, intervalul (spațial sau temporal) dintre două obiecte, momente (sens apropiat de prepoziția *între*); care e situat între două obiecte, fenomene: (substantive) *întrefier* „porțiunea neferomagnetică care întrerupe porțiunea feromagnetică a unui circuit magnetic”, *întregol* „porțiunea dintr-un zid, care se găsește între două goluri”; *antract* „pauză, interval de timp care separă două acte ale unei reprezentări teatrale”, *antresol* „etaj mic situat între parter și primul etaj”; *interdialect* (**Interdialectul prezintă o fază intermediară a procesului istoric al integrării dialectelor în limba națională.** B. Cazacu, *Despre noțiunea de „interdialect”*, în SCL XVII (1966), nr. 1, p. 13), *interlună* „timp în care luna este invizibilă, înainte de apariția lunii noi”, *interpunte* „spațiul cuprins între două punți și bordajul unei nave”, *interspațiu* „distanța dintre două centre (de perspectivă a două fotograme aeriene succesive dintr-un șir determinat)”;

De sensul de sub 4. s-ar putea lega și derivatul *internunțiu*, termen denumind pe ambasadorul papei care-și exercită funcția în intervalul dintre două misiuni ale nuntialului papal ordinar.

(adjective) *intercelular, intercontinental, interglaciatic, interliniar, interstadial, intervocalic*.

Uneori la valoarea de „reciprocitate” se poate adăuga și cea de „schimbare între obiecte”, ca de exemplu *interpus* „persoană care apare într-un act juridic în locul adevăratului interesat”, *intersexualitate* „fenomen care constă în schimbarea sexului în stadiile tardive ale dezvoltării individuale a unui animal sau a unei plante dioice”.

4. *Între-*, *antr(e)-*, *inter-* sînt prefixe neologice, la baza cărora stă lat. *inter-*. *Inter-* este împrumutat direct din lat. *inter-* sau fr. *inter-*, rar și din alte limbi. *Antr(e)-* provine din prefixul fr. *entre-*, împrumutat sub forma în care se pronunță în franceză. Atît fr. *entre-*, cît și lat. *inter-* au fost și calchiate prin *între-*, sub influența prepoziției *între*.

Inter- avea în latină valoare de prepoziție și de prefix. Ca prefix avea sensurile: 1. „între”; *intercedo, interpono*; 2. „din cînd în cînd”: *intermitto*; 3. „privare, distrugere”: *interdico, întereo, interficio* (cf. ERNOUT-MEILLET, s.v.). Prefixul lat. *inter-* a fost moștenit în limbile romanice, dar e puțin răspîndit (cf. MEYER-LÜBKE, G. II 679; vezi și Iorgu Iordan și Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Editura didactică și pedagogică, București, 1965, p. 234). În limba română *inter-* a fost moștenit numai cu funcțiunea de prepoziție (*între*), nu și cu cea de prefix (numai într-un derivat neanalizabil: lat. *interrogare* > rom. *întreba*). În franceză, lat. *inter-* a fost moștenit sub forma *entre-* și împrumutat sub forma *inter-* (NYROP, G. III 217, 235). În franceză, valorile fr. *entre-* sînt următoarele: I în derivate verbale: a.

„reciprocitatea”: *s'entraider, s'entrelacer*, b. „la mijloc”: *entrecouper, entremêler*, c. „pe jumătate”: *entrouvrir, entrevoir*; II în derivate nominale: intervalul, partea situată între două obiecte: *entracte, entrecolonne* (NYROP, G. III 217; ROBERT, S. V.). Unele dublete, în limba franceză, sînt derivate cu *inter-* și *entre-*: *interposer* — *entreposer*. Fr. *inter-* are valorile următoare: spațiul dintre două obiecte, reciprocitatea, repartiția (cf. ROBERT, S. V.); el se atașează, în special, la adjective, în timp ce *entre-* formează, mai ales, derivate verbale (NYROP, G. III 217, 235). Fiind un prefix savant, *inter-* a pătruns și în limbile neromane: rus. *интернациональный*, germ. *international*.

Inter- a pătruns în românește prin împrumuturi din latină și, mai ales, din franceză: *interastral* — fr. *interastral*, *intercostal* — fr. *intercostal*, *interdepartamental* — fr. *interdépartemental*, *intercurrent* — lat. *intercurrent*, *internunțiu* — lat. *internuntius*.

Unele împrumuturi cu *inter-* provin din germană, ca de exemplu: *interconfesional* — germ. *interkonfessional*.

Cu acest prefix s-au format pe teren românesc unele semicalcuri: *interpătrundere* — fr. *interpénétration*, *interpune* — fr. *interposer* sau lat. *interponere*, *interzice* — lat. *interdicere* sau fr. *interdire*.

În cazuri foarte rare, derivate românești cu *inter-* calchiază derivate rusești cu *меж-*: *intercolhoznic* — după rus. *межколхозный* (cf. HRISTEA, E. 166).

Fără model străin s-au format, probabil, derivate ca: *interjudețean*, *interorășe*, *interperiodic*, *intersolar*, *interspațiu*, *interșcolar* etc.

Prefixul *antr(e)-* a fost împrumutat în românește prin derivate analizabile ca: *antract* — fr. *entracte*, *antresol* — fr. *antresol*.

Unele împrumuturi sînt neanalizabile în românește: *antretoază* (< fr. *entretoise*) „fiecare din grinzile transversale care leagă grinzile principale ale unui pod”, *antricot* — rus. *антрекот* (GRAUR, E. 43), cf. fr. *entrecôte*.

După derivate latine cu *inter-* și după derivate franceze cu *entre-*, s-au format în românește numeroase calcuri cu prefixul *între-*: *întresfîșia* — fr. *entredéchirer*, *întretăia* — fr. *entrecouper*, *întrevedea* — fr. *entrevoir* etc.; *întrănod* — lat. *internodium*, *întrîmbla* — lat. *intercedere*.

Unele derivate cu *între-* calchiază cuvinte germane formate cu *unter-*: *întrelăsa* — germ. *unterlassen*, *întrevorbire* — germ. *Unterredung*.

Uneori e greu de stabilit dacă rom. *între-* redă germ. *unter-* sau fr. *entre-*: *întreamesteca* — germ. *untermengen* (*untermischen*) sau fr. *entremêler*, *întreține* — germ. *unterhalten* sau fr. *entretenir*.

Vezi JORDAN, LRA 200—201. În germană, particula *unter-* formează compuse stabile și nestabile cu verbe (vezi Walter Henzen, *Deutsche Wortbildung*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1965, p. 87). Pentru valoarea „între” a lui *unter-* vezi Sachs-Villate, *Encyclopädisches Wörterbuch der französischen & deutschen Sprache*, Berlin, 1885, s.v.

Foarte rar, prefixul *între-* calchiază elementul de compunere rus. *взаимо*: *întrajutorare* — rus. *взаимомоуць* (sau fr. *entraider*).

Fără model străin s-au format puține derivate cu *între-*: *întrebirui*, *întredormire* etc.

Dintre formațiile cu *între-*, numai derivatul *întrîmbla* este înregistrat într-o lucrare din limba română veche și anume într-un dicționar din jurul anului 1700 (*Anonymus Caransebesiensis*).

În DA apare și *întrăport*, considerat ca fiind format din *întră-* (= *între-*) și *port*. Cuvîntul este ilustrat printr-un citat din Dosoftei: *De la dînsii deprîndîndu-și părul tunzînd, supt acel durios și călugărilor de șoloz întrăport* (Viețile Sfinților 8) și este glosat „port pe care-l au membrii aceleiași clase sociale, cf. uniformă”. De aici s-ar putea trage concluzia că prefixul *între-* apare și în textele vechi. În realitate avem a face, așa cum a arătat J. Byck, cu o greșeală de tipar, pentru cuvintele separate *întră* (verb) *port* (Dicționarul limbii române, în „Gazeta literară”, an. IV, 1957, nr. 47 (193), p. 4).

Cele mai vechi derivate cu *inter-* sînt atestate în lucrări din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului următor: *interpunții* a. 1783, *interregn* a. 1808 (la ȘINCAI, O. I CLXVIII).

Derivatul neanalizabil *interiecție* apare la Cantemir, în DA.

Derivatele cu *între-*, *inter-* au intrat masiv în limba română pe la mijlocul secolului al XIX-lea. În prima jumătate a veacului trecut găsim înregistrate (în opera lui Heliade) derivate ca: *întrevedea* a. 1832, *întreține* a. 1836 (la CLOSE, D. 289). Din aceeași epocă datează și câteva adaptări cu *între-* ale unor formații semianalizabile, ca de exemplu: *întrelocutor* (a. 1831, la Heliade, citat de CLOSE, D. 289), *întrepriză* (Negruzzi, I 342, în SMFC III 28); vezi și p. 144.

În lucrările științifice din prima jumătate a secolului al XIX-lea găsim rare atestări cu aceste prefixe: *intersecție* (*Elemente despre geometrie* ... ms. 1820—1830, la URȘU, T.), *mușchi întrecostoși* (Krețulescu, *Manual de anatomie descriptivă*, București, 1843, la URȘU, T.), *intercostal* (Polizu, *Prescurtare de anatomie descriptivă*, București, 1859, la URȘU, T.).

În dicționarele bilingve de la mijlocul și din a doua jumătate a secolului trecut găsim aceleași derivate cînd cu *inter-*, cînd cu *între-*: *interveni* (PONTBRIANT), *intervenire* (PROT.-POP.) — *întreveni* (CODRESCU); *intersecție* (NEGULICI) — *întresecțiune* (PONTBRIANT); *intermediar* (PROT.-POP.) — *întremediar* (PONTBRIANT); cf. și *interiecție* (Cantemir, în DA) — *întreiepciune* (STAMATI). Derivatele cu prefixele *între-*, *inter-* sînt însă rare în dicționarele bilingve din acea epocă. Astfel în dicționarul lui Vaillant găsim doar un singur derivat cu *între-*, nici unul cu *inter-*; la Pontbriant opt cu *între-*, trei cu *inter-*; la Polizu trei cu *inter-*, nici unul cu *între-*; la Costinescu șapte cu *între-*, zece cu *inter-* etc. (nu am avut în vedere derivatele de la cuvintele formate cu *inter-*, *între-*).

5. Prefixele *inter-* și *între-* se pot atașa la teme de origini diferite, atît vechi, cît și noi:

- latinești (moștenite): *întretăia*, *întrevedea*; *interveni*, *interzice*;
- slave: *întreciocni*; *intercolhoznic*;
- maghiare: *întrebirui*; *interorășe*;
- latino-romance (mai ales franceză): *interacțiune*, *interdepartamental*, *intermolecular*.

Se pare că prefixul *inter-* manifestă o anumită preferință pentru teme neologice, iar *între-*, pentru cele moștenite.

Antre- apare numai în împrumuturi, cu teme neologice.

6. În ceea ce privește productivitatea, remarcăm următoarele: *antr(e)-* e neproductiv; *între-* și *inter-* sînt productive, gradul de productivitate al celui de al doilea fiind mai ridicat.

7. Derivatele cu *inter-* și *între-* aparțin limbii literare.

Inter- formează numeroase derivate în stilul științific, mai precis, în terminologia tehnică, medicală și politico-administrativă.

În schimb, *între-* apare rar în stilul științific. Cîteva derivate cu *între-* sînt formații culte cu caracter regional (în Transilvania și Bucovina): *întrelăsa*, *întrevorbire*.

Derivatele cu *antr(e)-* aparțin limbii literare.

ÎNTRU- (ÎNTR-₁)

1. Prefixul *întru-* este omonim cu prepoziția *întru*, care poate intra în alcătuirea unor cuvinte compuse. Distingem derivatele cu prefixul *întru-* de compusele cu prepoziția *întru* prin sintaxa specifică fiecărei

categorii de formații (vezi FC I, p. 19; vezi și mai sus, p. 10—11). Astfel sînt c o m p u s e :

a. propriu-zise : *întruiete* „răceală, reumatism” (DA); *întrucît* (FC I 228, 229);

b. parasintetice : *întralta* (Heliade, *Meditații poetice*, la CLOSE, D. 122), *întrapura* (DA), *întraloaca* (FC I 213), *întropărta* (*ib.*), *întruchipa* (*ib.* 213, 214), *întruni* (FC I 214).

2. Prefixul *întru-* are, ca și prepoziția corespunzătoare, varianta *într-* înainte de vocală : *întrarma*, *întroptire* etc.

3. În DM sînt înregistrate 3 derivate a n a l i z a b i l e. La acestea se adaugă 3 derivate din alte izvoare :

intrarginta (DA), *întroptire* (*ib.*), *intraurel* (*ib.*).

Derivatele cu prefixul *întru-* sînt :

I v e r b e, analizabile semantic și formal în raport cu un substantiv : *întrarginta*, *întraripa*, *întrarma*, *întrauri*;

Din punct de vedere formal derivatele de mai sus s-ar putea analiza și în raport cu un verb.

II s u b s t a n t i v, analizabil în raport cu un numeral : (formație parasintetică) *întroptire* „serbarea zilei a opta după o sărbătoare”;

Forma de infinitiv lung *întroptire* poate presupune existența unui verb : **întropti*.

III a d j e c t i v, analizabil în raport cu un adjectiv : *întraurel*.

1. *întraurel* ar putea fi și un derivat de la verbul *întrauri*.

2. Nu am luat în considerație formația *întruiela* „a mișca corpul încoace și încolo”, deoarece este un derivat de la compusul *întruiete*.

4. Prefixul *întru-* are următoarea valoare : d o b î n d i r e a obiectului, calității, denumite de bază : *întrarginta* „a acoperi un obiect cu un strat subțire de argint”, *întrarma* „a înzestra cu arme”, *întraripa* „a căpăta aripi; a înaripa” etc.

În cazul lui *întroptire*, valoarea prefixului e neclară.

5. Prefixul *întru-* provine din prepoziția omonimă *întru*, care este moștenită din lat. *intro* „înăuntru”.

În latină *intro* era adverb, iar într-o epocă tirzie a devenit prepoziție și prefix (*introduco*, *intrompo*, *introspectio*). Ca prefix n-a fost moștenit în românește. ERNOUT-MEILLET, s.v. *in*; BOURCIEZ, E. 262; ILR I 205, 206, 261.

După DA formarea unor derivate cu *întru-* s-ar datora unor cauze de ordin fonetic : *într(u)-* se substituie lui *în-*, înainte de vocale : *întrarginta*, *întraripa* (pentru *înarginta*, *înaripa*).

După DA *intrama* provine din *intrarmă*, de unde *întrămă*, prin disimilarea lui *r*. Înțelesul vechi s-a păstrat la A. Pann (DA, s.v.) în exemple ca : *Și ciomagu-și întremă* „pregăti de atac, înarmă”. S. Pușcariu consideră posibilă și ipoteza că *intrarma*, de la baza lui *intrama*, nu e derivat de la *intrarmă*, ci de la *într-* + *arm* „partea de sus a piciorului la animale”; la origine s-ar fi spus despre vite că *se-ntrarmă* („se scoală în picioare după o boală”), sinonim cu *a se împicioroga* (DR I (1920—1921), 235—237).

Derivatele cu *întru-* sînt vechi în limba română : *întrarma* apare în *Palia de la Orăștie*, 1582 (ediția îngrijită de Viorica Pamfil, ed. Acad. R.S.R., București, 1968, p. 175/3), *întraripa* la Dosoftei, Cantemir, în DA, *întrauri*, într-un document din 1780, în DA.

În legătură cu încercarea de a se substitui prefixul *intro-* prin *întru-* (*introduce*), vezi p. 130.

6. Temele derivatelor cu prefixul *întru-* sînt moștenite.

7. Prefixul *întru-* a fost puțin productiv în trecut; azi este neproductiv.

8. Derivatele cu *întru-* sînt învechite și populare.

JUXTA-

1. În DM sînt înregistrate 2 derivate a n a l i z a b i l e, la care se adaugă 3 din alte surse :

juxtaarticular (D. MED.), *juxtaglomerular* (*ib.*), *juxtapoziție* (DA, DN²).

Formațiile cu *juxta-* sînt :

I a d j e c t i v e, analizabile în raport cu :

— un adjectiv : *juxtaarticular*, *juxtalinear* (și : *juxtapus*);

— un substantiv (formație parasintetice) : *juxtaglomerular* „care se găsește în vecinătatea glomerulului renal”;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv : *juxtapoziție* (și : *juxtapunere*);

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb : *juxtapune*.

2. Derivatele cu *juxta-* indică alăturarea spațială : *juxtaarticular* „situat în imediata apropiere a unei articulații”, *juxtalinear* (despre o traducere) „orînduită pe două coloane, astfel ca fiecare cuvînt al traducerii să se afle în același rînd cu cuvîntul respectiv al originalului”, *juxtapune* „a pune ceva alături” etc.

3. *Juxta-* e un prefix neologic, reprezentînd la origine lat. *iuxta*, adverb și prepoziție, cu sensul de „în imediata apropiere, foarte aproape de...”, unul lingă altul, pe același plan, la același nivel” (cf. HOFMANN-LEUMANN-SZANTYR, L.G. II 235—236, ERNOUT-MEILLET). În limba română provine din franceză (unde are același sens, cf. ROBERT) sau direct din latină prin :

— împrumuturi : *juxtapoziți(un)e*, cf. fr. *juxtaposition*; *juxtalinear*, cf. fr. *juxtalinéaire*;

— semicalcuri : *juxtapune*, cf. fr. *juxtaposer*, lat. *iuxtapono*.

Formațiile cu *juxta-* sînt atestate începînd cu cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea : *juxtapozițiune* Maiorescu, în DA, *juxtapunere* Murgoci-Ludwig, în DA.

4. Prefixul *juxta-* se combină cu teme neologice (latinești : *juxtalinear*, franțuzești : *juxtaarticular*, *juxtapoziție*) sau vechi (moștenite din latină : *juxtapune*).

Prefixul este foarte slab productiv în română : cf. *juxtapune(re)*.

Din construcția *traducere juxtalineară* s-a format prin trunchiere substantivul *juxtă* (Teodoreanu, în DA), cu varianta etimologică *iuxtă*, care circulă în limbajul școlarilor, cu sensul special „traducere juxtalineară a textelor grecești și latinești” (cf. DA).

5. Cele cîteva formații cu acest prefix se întîlnesc în terminologia științifică din domeniul filologiei (*juxtalinear*, *juxtapunere*) sau al medicinei (*juxtaarticular*, *juxtaglomerular*); *juxtapoziție* e învechit.

ME- (MEZ-/MES-)

1. Prefixul *me-*, identificat în formații ca *meplat* și *mepriza*, are varianta fonetică *mez-* înaintea unor teme care încep cu o vocală (*mezalianță* și *mezaventură*); varianta *mez-* este înregistrată și în varianta grafică învechită *mes-* (cf. *mesalianță* și *mesaliat* în DLR).

2. Varianta *mez-* a prefixului *me-* se delimitează de elementul de compunere omonim *mez(o)-* „de mijloc, mijlociu” < gr. μέσο-, μέσος (cf. FC I 253), din formații ca *mezenter(ită)* etc., prin origine și valori (vezi mai departe 4 și 5).

3. În DLR sînt înregistrate 2 derivate analizabile cu prefixul *me-(mez-)*: *mepriza* „a disprețui” cf. *priza*² „a aprecia, a prețui” (DLR ms.) și *mezalianță* (și *mezaliat*); la acestea se adaugă 2 formații din alte surse: *meplat* (MDE) și *mezaventură* (DN²).

1. În FC I 131 *mezalianță* este considerat cuvînt compus, în formarea căruia ar interveni un element de compunere.

2. Analiza semantică a formației *meplat* „(în sculptură) plan de tranziție între două suprafețe plate” (care, deci, nu este plat) este mai dificilă în limba română.

Formațiile cu prefixul *me-(mez-)* sînt:

I substantive, analizabile în raport cu

— un substantiv: *mezalianță* și *mezaventură*;

— un adjectiv: *meplat*;

II un verb, analizabil în raport cu un verb: *mepriza*.

În limba contemporană se folosește mai curînd adjectivul *meprizabil*, absent în DLR, dar înregistrat în DN² (unde nu apare verbul corespunzător).

În varianta *me-*, prefixul în discuție se identifică și într-o formație semianalizabilă: *mefia* în DI (vezi și *mefient*, *mefientă* în DN²), cf. *confia* (și *confient*, *confientă*).

4. Prefixul *me-(mez-)* are următoarele valori:

1) negativă: *meplat* și *mepriza* (ca și în semianalizabilul *mefia*);

2) peiorativă: *mezalianță* și *mezaventură*.

5. *Me-(mez-)* este un prefix neologic de origine franceză (< *mé-, més-*), împrumutat în limba română la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în derivate analizabile și semianalizabile: *mepriza* (Bolintineanu, în DLR) < fr. *mépriser*, *mezalianță* (COSTINESCU) < fr. *mésalliance*, *mezaliat* (Hasdeu, în DLR) < fr. *mésallié*, *mefia* < fr. *méfier* etc., cu teme neologice, împrumutate tot din franceză.

Originea prefixului fr. *mé-, més-* (și a it. *mis-*), cu valoare negativă și peiorativă, este controversată: unii cercetători îl socotesc urmașul adverbului lat. *minus* (MEYER-LÜBKE, G. II 619 și 684–685) sau consideră că lat. *minus*, cu valoare negativă, a devenit prefixul *mes-* (în Galia) și *mis-* (în Italia) prin fuziune cu prefixul germanic *mis-, miss(i)-*, cu valoare peiorativă (cf. BOURCIEZ, E. 200, părere la care se rialiază și Iorgu Iordan în cap. *Formarea cuvîntelor* din Iorgu Iordan și Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, București, 1965, p. 235–236; vezi, mai pe larg, TEKAVIĆ, G. I. 152–153 și 286); alții contestă sursa latinească (Walter v. Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch. Eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes*, nr. 117/118, p. 129), propunînd ca etimon numai un francic **missi* (DAUZAT-DUBOIS-MITTERAND, ROBERT).

Varianta *mez-* redă pronunțarea etimonului francez, iar *mes-* este apropiată de scrierea acestuia.

6. Prefixul *me-(mez-)* nu este productiv în limba română; toate formațiile în care apare sînt cuvinte împrumutate.

7. Formațiile cu *me-(mez-)* sînt în general rar folosite, fiind învechite (*mepriza*), termeni tehnici (*meplat*) sau elemente ale stilului livresc, pretențios (*mefientă*, *meprizabil*, *mezaventură*). Dintre toate, numai *mezalianță* aparține limbii literare curente.

MET- vezi META-

META- (MET-)

RIZESCU, P. N. 5, 12–13.

1. Prefixul *meta-* are varianta condiționată fonetic *met-*, prin eliziune, în derivatele (împrumutate) a căror temă începe cu o vocală (de obicei *a*, rar *e*, *o*) sau cu aspirata *h*: *metacroleină*, *metamfetamină*, *metarterială* etc.; *metencefal*; *metonimie* (semianalizabil); *methemoglobină*. Varianta *met-* apare și în prefixul compus *meten-* (*metem-*), pentru care vezi p. 155.

Elidarea vocalei finale a prefixului înaintea unei teme cu inițiala vocalică *a* nu e obligatorie, existînd și formații ca *metaantimonios*, *metaarmonic*, *metaarsenic*, *metaarsenit* etc.; uneori se înregistrează variante la unul și același cuvînt, fie în surse diferite: *metaaldehidă* în LTR² și *metaldehidă* în DC, fie în aceeași sursă: *metaldehidă* e consemnat de MDE ca variantă la *metaaldehidă*.

Varianta *met-* a prefixului *meta-* trebuie deosebită de elementul omonim din compuse ca *metacrilat*, *metacrilic*, *metoxipiridoxină* în care *met-* reprezintă o prescurtare a lui *metil* (în unele cuvinte confuzia este evitată prin scrierea cu *th* a elementului de compunere, după modelul limbii franceze: *methocel* „eter metil al celulozei, numit și metilceluloză”).

Formațiile cu *meta-* sînt accentuate de obicei pe temă, cu excepția lui *metatesis* (variantă învechită a lui *metateză*, formație semianalizabilă) și a lui *metaforă* (neanalizabilă), care sînt accentuate pe prefix, și anume pe cea de-a doua silabă a acestuia: *metátesis*, *metáforă*; la ambele cuvinte accentul se justifică etimologic (vezi p. 154).

2. În DLR sînt înregistrate 9 derivate analizabile, la care se adaugă 70 de derivate din alte surse:

metaaldehidă (LTR², MDE; și: *metaldehidă* DC, MDE), *metaantimoniat* (LTR²; și: *metaantimonios* ib., *metaantimonit* DC, LTR²), *metaarmonic* (LTR²), *metaarsenic* (și: *metaarsenios*, *metaarsenit* ib.), *metabisulfid* (DC, LTR²), *metaborat* (DC, LTR²; și: *metaboric* DC), *metacannel* Min. (LTR²), *metacaolinit* Min. (ib.), *metacariocit* (D. MED.), *metacelom* (ib.), *metacentru* (DM, DN², MDE; și: *-ic* LTR²), *metacercar* (D. MED.), *metacinabru* (LTR²), *metacon* (și: *metaconid* D. MED.), *metacromolipie* (ib.), *metacristal* (LTR²), *metacroleină* (DC, s.v. *meta-*), *metacrom* (ib.); și: *metacromolipie* LTR²), *metadifenol* (ib., s.v. *meta-*), *metadinam* Electr. (ib.), *metadină* (ib.), *metafază* (D. MED.), *metafosfat* (DC, LTR², MDE; și: *metafosfatază* D. MED., LTR²), *metafosfit* (DC), *metafosforic* (LTR², MDE; și: *metafosforos* LTR², DC, s.v. *metafosfii*), *metagalaxie* (LTR², MDE), *metageneză* (DM, DN², LTR², MDE; și: *metagenetic* MDE), *metageometrism* (DN²), *metagranulocit* (D. MED.), *metahidroxid* (DC), *metalimbă* (SMFC III p. 13, nota 2, MDE; și: *-aj* MDE), *metalingvistic* (*Dicționar rus-român de termeni lingvistici și filologici* de un colectiv sub conducerea conf. dr. Victor Vasenco, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1970; și: *-ă*), *metalogică* (MDE), *metamagnetism* (LTR², MDE), *metamatematică* (MDE), *metamfetamină* (D. MED.), *metamielocit* (ib.), *metanitrofenol* (DC), *metaperiodat* (LTR²), *metaplasmă* (D. MED., MDE), *metapneumonie* (D. MED.), *metapol* (ib.), *metaproteină* (ib.), *metapsihic* (MDE), *metapsihologie* (MDE), *metarossit* Min. (LTR²), *metarteriolă* (D. MED.), *metarubricit* (ib.), *metasclex* (ib.), *metasemiotică* (*Dicționar rus-român...*), *metasemnificație* (SCL XXVI (1975), nr. 5, p. 486), *metasifilis* (D. MED.), *metasilicat* (LTR²), *metasilicic* (DC, LTR²), *metastabil* (DC, LTR², MDE), *metastibnit* (LTR²), *metastructură* (LTR²), *metasyctox* (DC), *metateorie* (MDE), *metathalamus* (D. MED.), *metatonie* (*Dicționar rus-român...*), *metatorbenit* (DC), *metatraumatic* (D. MED.), *metatrombină* (ib.), *metavanadat* (DC), *metavanadic* (ib., s.v. *metavanadați*), *metavariscit* (LTR²), *metaxilen* (DC, s.v. *meta-*), *metaxilit* (LTR²), *metencefal* (MDE; și: *metencephalon* D. MED.), *methemoglobină* (DC, LTR²).

Derivatele cu prefixul *meta-* sint :

I s u b s t a n t i v e (frecvent), analizabile în raport cu un substantiv : *metacarp*, *metafizică* (folosit și ca adjectiv), *metastază*, *metatorax* (*metatorace*) etc.; (formații parasintetice) *metaantimoniati* pl. „produși obținuți prin dizolvarea sau topirea pentaoxidului de antimoniu cu hidroxizi alcalini”, *metaborat* „sare a unui acid al borului ...”, *metageometrisim*, *metatonie* cf. *ton*;

II a d j e c t i v e (mai rar), analizabile în raport cu :

— un adjectiv : *metaarmonic*, *metaarsenios*, *metaboric*, *metafosforic*, *metafosforos*, *metapsihic*, *metasilicic*, *metastabil*, *metastatic*, *metatraumatic*;

— un substantiv (formații parasintetice, rar) : *metaantimonios* „acid ipotetic al antimonului”.

Formații semianalizabile : *metabolă* (DN²), cf. *hiperbolă*; *metabolism*, cf. *anabolism*, *catabolism*; *metacronism* „eroare de dată prin postdatare” (DN²), cf. *cronologie*; *metacronoză* „modificări în timpul de cronaxie al nervilor și mușchilor” (D. MED.); *metafite* (pl., DN²), cf. *zoofite*; *metafiză* (D. MED.), cf. *epifiză*; *metafrast*, cf. *perifrastic*; *metagramă* (DN²), cf. *anagramă*; *metamer(ie)* (D. MED., DN², LTR²), cf. *izomer(ie)*; *metamorfism*, cf. *izomorfism*; *metanephros* (D. MED.), cf. *nefro-*; *metaplazie* (D. MED., MDE), cf. *hipoplazie*; *metasomatism* (LTR²), *metasomatoză* (DN²), cu dubletul *metensomatoză* (pentru care vezi p. 155), cf. *somatic* (prin raportare la *somă* e o formație parasintetică analizabilă); *metateză*, cf. *epenteză*; *metavoltin* (LTR²), cf. *voltait*; *metazoar*, cf. *protozoar*; *metonimie*, cf. *omonimie*, *paronimie* etc.

3. Prefixul *meta-* are următoarele valori :

1) p o s t e r i o r i t a t e a , s u c c e s i u n e a , s i t u a r e a d u p ă obiectul denumit de bază :

a) spațială (uneori în corelație cu *meso-* sau *pro-*): *metaarteriolă* „vas de singe situat între arteriolă și un capilar propriu-zis”, *metacarp* „parte din scheletul mîinii cuprinsă între carp și falange”, *metastază* „localizare secundară a unei boli”, *metatars* „parte a scheletului labei piciorului cuprinsă între tars și degete”, *metatorax* „al treilea segment al toracelui la insecte (după torax)”, *metencefal* „al treilea segment al encefalului embrionar” etc.; *metamielocit* „element celular intermediar din seria granulocitară, între mielocit și granulocitul nesegmentat ...”, *metafonie* „diftongarea condiționată de anumite vocale din silaba următoare”.

La acest sens se încadrează și termenii cu *meta-* din chimia organică care „indică poziția 3 a unui substituent față de un alt substituent [indicat de bază] considerat că ocupă poziția 1, în combinațiile aromatice” (DC) : *metadifenol*, *metanitrofenol*, *metaxilen* etc.;

b) temporală (mai ales în termeni de patologie, cu sensul „care survine după, ca urmare a ...”) : *metacriptozoit* „stadiu în evoluția parazitului malariei, care urmează celui de criptozoit ...”, *metageneză* Geol. „faza finală, geochimică, a procesului de încărbunare început în diageneză”; Biol. „alternanță a două generații, una sexuată și una asexuată”; *metapneumonie* „care survine după vindecarea unei pneumonii”, *metasifilis* „termen folosit ... pentru manifestările tardive ale sifilisului”, *metatraumatic* „apărut ca urmare a unui traumatism”, *metacronism* (semianalizabil) etc.;

În funcție de sensul bazei, unii termeni cu *meta-* pot să indice poziția internă sau intermediară (mijlocie) de-a lungul unui reper : *metafază* „stadiu mijlociu al mitozei, în care cromozomii se găsesc aproape într-un singur plan, la ecuatorul fusului, formînd platoul ecuatorial; ur-

mează profaza și precedă anafaza” cf. *fază* „termen utilizat în medicină pentru denumirea stărilor succesive în evoluția bolilor periodice”, *metaplasmă* „incluziuni elaborate în protoplasma celulară”.

2) d e p ă ș i r e a u n e i l i m i t e , s i t u a r e a d i n c o l o d e s f e r a noțiunii exprimate de bază : *metafizică* „parte a filozofiei idealiste avînd drept obiect fenomenele care nu pot fi percepute cu simțurile noastre, care depășesc cadrul experienței ...”, *metagalaxie* „ansamblul nebuloaselor extragalactice de la care se pot recepționa radiații”, *metageometrisim* „teorie care afirmă posibilitatea existenței unui număr mai mare de dimensiuni decît cele trei stabilite de Euclid pentru formele spațiale”, *metapsihologie* „studiul fenomenelor metapsihice”, *metapsihic* „care indică un fenomen psihic neobișnuit, care nu a putut fi explicat științific” etc.;

3) r e f e r i r e a l a (d e s p r e) o b i e c t u l d e n u m i t d e b a z ă , b a z a f i i n d , de obicei, numele unei discipline științifice : *metalimbă* „totalitatea enunțurilor despre o anumită limbă (naturală sau formalizată) care e supusă analizei”, *metalimbaj*, *metalingvistică*, *metalogică* „teoria valorii enunțurilor filozofice”, *metamatematică* „știință care cercetează teoriile și adevărurile matematice din punctul de vedere al logicii matematice”, *metasemiotică*, *metateorie* „teorie care studiază structura, sistemul conceptual și metodele unei teorii date ...”;

4) t r a n s f o r m a r e a , m o d i f i c a r e a o b i e c t u l u i d e n u m i t d e bază : *metafrază* „traducere a unui text în care se urmărește mai ales interpretarea fidelă a conținutului”, *metamorfism* (semianalizabil) „modificare, transformare a structurii unor roci subterane sub influența anumitor roci”; *metacinabru* „modificarea cubică a cinaburului” (LTR²), *metacristal* „cristal bine dezvoltat format prin metasomatoză în medii solide”, *metastuctură* Chim. fiz. „rețea cristalină parțial distrusă, în care scheletul rețelei inițiale se mai păstrează încă, dar în care cîmpul de forțe e perturbat și regula valențelor, strict respectată la structurile de echilibru, nu mai e verificată” cf. *structură* „dispoziția relativă a atomilor în molecula unei substanțe”, *metastibnit* „modificare amorfă, de culoare roșie-cărămizie, a stibnitului” (LTR²) etc.

În chimia anorganică *meta-* „indică acizi sau săruri rezultate prin eliminarea unei molecule de H₂O din molecula unui acid tri- sau polibazic” (cf. DC) : *metabisulfid* „sare a unui acid ipotetic ai cărui derivați provin din eliminarea unei molecule de apă din două molecule ale unui sulfid acid”, *metacaolinit* „produs instabil obținut prin deshidratarea caolinitului la anumite temperaturi”, *metafosforos (acid~)* „acid care se obține prin descompunerea SiCl₄ cu apă”, *methemoglobină* „pigment sanguin anormal, de culoare brun deschis, obținut prin oxidarea hemoglobinei” etc.;

5) a s e m ă n a r e a c u b a z a (cf. MARCHAND, E. W. 126) : *metacannel* „cărbone de tip cannel cu luciu mai strălucitor decît cel obișnuit”, *metavariscit* „fosfat natural de aluminiu, asemănător cu variscitul, de care se deosebește prin cristalizarea sa în sistemul monoclinic”, *metaxilit* „xilit negru, intercalat în cărbunele brun pămîntos ...” etc.

La cîteva formații din domeniul fizicii și al matematicii *meta-* aduce nuanța de „aparent” în raport cu baza : *metacentru* „intersecție imaginară a verticalelor care trec prin centrele de greutate ale volumului de apă dislocat de un plutitor (considerat în poziție înclinată și în poziție normală de plutire)”, *metapol* „punctul de intersecție a planului cu bisectoarea unghiului avînd vîrfurile în centrul de perspectivă al clișeului, iar laturile sale fiind verticala care trece prin centrul de perspectivă și axa principală a clișeului” (sin. : *punct focal*, *isocentru*, *ortocentru*), *metastabil* „care

aparent e stabil, dar se distruge cu ușurință la o mică perturbație exteroară” etc.

În unele cazuri, la derivatele cu *meta-* nu se detașează o valoare deosebită de cea a bazei, cum este, de exemplu, *metaperiodat*, pe care LTR² îl consideră sinonim cu *periodat*.

4. *Meta-* este un prefix neologic de origine grecească.

În limba greacă *μετα-*, *μετ-* (cu statut și de adverb și de prepoziție, cf. BAILLY) indică ideea de posterioritate, opunându-se adesea lui *προ-* (cf. MIRAMBEL, L.G. 381—382), de tranziție, de trecere, de schimbare (cf. MIRAMBEL, G. 219). El a fost folosit de diverse limbi moderne la formarea unor derivate din terminologia științifică care exprimă succesiunea, transformarea etc. (cf. DAUZAT-DUBOIS-MITTERAND).

Prefixul a pătruns în limba română mai întâi direct din neogreacă în secolul al XVIII-lea, prin unele formații neanalizabile de uz restrins care au dispărut odată cu încetarea influenței grecești: *metahiris* „a folosi, a întrebuița” (Antim, la TDRG), cf. *μεταχειρίζομαι*, *metahiris* „folosire” (1777—82), cf. *μεταχειρισίς*, ambele la GÁLDI, M. 209—210. Tot în acest secol pătrund însă și formații analizabile sau semianalizabile, unele neadaptate la structura fonetică sau morfologică a limbii române, care ulterior au fost reimprumutate din limbile de circulație internațională: *metafizică* „învățătura care arată lucruri mai sus de fire” (Cantemir, în DLR), cf. *μεταφυσικός* (și lat. *metaphysica*), *metamorfosis* „schimbare a feței” (Cantemir, la GÁLDI, M. 210), cf. *μεταμόρφωσις*, *metátesis* „schimbare” (a. 1797, la GÁLDI, loc. cit.), cf. *μετάθεσις*.

Începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea limba română a împrumutat termeni științifici cu *meta-* din limbile moderne, în special din franceză. Derivatele au accentul, de obicei, pe temă, ca și în limbile din care au fost împrumutate, de exemplu *metatéză*, cf. fr. *métathèse*, germ. *Metathese*, rus. *memameza*, spre deosebire de varianta învechită accentuată pe prefix, menționată mai înainte, care urmează accentul din greacă, latină, italiană; formația neanalizabilă *metaforă*, atestată pentru prima oară la sfârșitul secolului al XVIII-lea într-o traducere (în manuscris), din italiană, a lui Amfilohie Hotiniul (vezi DLR), este accentuată pe a doua silabă a prefixului, ca în italiană și în latină.

La Ienăchiță Văcărescu cuvântul apare, ca în greacă, cu accentul pe finală: *metaforá* (cf. ROSETTI—CAZACU—ONU, ILR I 510).

Cel mai adesea, formațiile cu *meta-* au corespondente în mai multe limbi; împrumuturi: *metacarp*, cf. fr. *métacarbe*, it. *metacarpo*, germ., engl. *metacarpus*; *metacentru*, cf. fr. *métacentre*, it. *metacentro*, germ. *Metazentrum*, rus. *метацентр*; *metageneză*, cf. it. *metagenesi*, germ. *Metagenese*, rus. *метазенез*; *metaldéhidă*, cf. fr. *métaldéhyde*, germ. *Metaldehyd*, engl. *metalddehyde*, rus. *метальдегид*; *metatorax*, cf. fr. *métathorax*, germ., engl. *metathorax*; *metencefal*, cf. fr. *métencéphale*, germ., engl. *metencephalon* etc.; semicalcuri (rar): *metalimbă*, cf. fr. *métalanguie*, it. *metalingua* (*metalingua*), germ. *Metasprache*, rus. *метазык*; *metalimbaj*, cf. fr. *métalangage*, engl. *metalinguage*.

Vezi și Theodor Hristea, *Calcul internațional*, în SCL XXVI (1975), nr. 5, p. 502, care consideră că punctul de plecare al semicalcurilor menționate este engl. *metalinguage*.

Derivatele de acest fel sînt atestate în lucrări științifice care datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea (izolat, chiar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea: *metamorfozi* a. 1790, la URȘU, T.): *metacarp*, a. 1830, la URȘU, T., *metamorfoză* a. 1830, la URȘU, T., *metatars(us)* a. 1830, la URȘU, T., *metafizică* a. 1825, *metastazie* a. 1837, ambele la CLOSE, D. 291, sau în dicționarele de pe la mijlocul secolului trecut: *metafizică*,

metafizicesc, *metafizicește*, *metamorfoză* VALIAN, *metafizică*, *metafrază*, *metamorfoză*, *metastază* NEGULICI, *metabolă*, *metacarp*, *metacronism*, *metafizică*, *metafrază*, *metatars*, *metateză* PROT.-POP. etc. Majoritatea împrumuturilor cu *meta-* datează însă din secolul nostru.

5. *Meta-* este un prefix savant care apare în combinații cu teme neologice, de obicei cu circulație internațională în terminologia științifică (face excepție *metalimbă*, a cărui temă este moștenită din latină). Din această cauză e greu de precizat productivitatea prefixului pe terenul limbii române, chiar dacă pentru unele derivate nu am întâlnit, în dicționarele de care dispunem, corespondente în alte limbi, cum e cazul derivatului *metasemnificație*.

Prefixul este slab productiv, în semicalcurile menționate. Posibilitatea formării de derivate în limba noastră nu este exclusă nici la derivatele cu corespondente în limbile moderne a căror bază este folosită în același domeniu.

Derivatele cu *meta-* aparțin stilului științific, fiind folosite în special în terminologia chimică și fizică, apoi în cea medicală, în matematică sau în lingvistică.

6. Prefixul *meta-* are și un compus, *meten-*, cu varianta fonetică etimologică *metem-*. El se identifică în două formații substantivale, ambele împrumutate: *metempsihoză* „concepție religioasă potrivit căreia sufletul parcurge mai multe existențe, reîncarnându-se succesiv...”, cf. *psihoză*, și *metensomatoză*, cu varianta *metemsomatoză* (DLR) și dubletul *metasomatoză* (DN²) „concepție religioasă potrivit căreia sufletul omenesc trece prin diverse corpuri”, formație semianalizabilă prin raportare la *somatic* (sau formație parasintetică analizabilă prin raportare la *soma* „nume dat celulelor somatice” DN²).

În ambele derivate prefixul exprimă schimbarea, transformarea.

Meten- (*metem-*) e un compus din *met(a)-* și prefixul *en-* (pentru care vezi p. 102—103). El a fost împrumutat din franceză, care, la rîndul ei, l-a luat din greacă prin formațiile menționate: *metempsihoză* cf. fr. *métempsiçose* (< gr. *μετεμψύχωσις* < *μετα-* + *εν-* + *ψυχή* „suflet”), *metensomatoză* cf. fr. *métepsomatoçose* (< gr. *μετεψωμάτωσις* < *μετα-* + *εν-* + *σῶμα* „corp”); dubletul *metasomatoză* provine din germ. *Metasomatose* (cf. și engl. *metasomatism*, rus. *метасоматизм*).

Cf. *Dictionnaire encyclopédique Quillet*, L-O, Paris, 1935.

Ambele formații aparțin terminologiei științifice. Prefixul nu este productiv în limba română.

N- vezi *ÎN*₋₁

NA- vezi *NĂ*₋₁

NĂ₋₁ (*NA-*, *NE*₋₁, *NO-*, *NI*₋₁)

AUERBACH, V. 240—241, Florica Ficșinescu, *Prefixul regional nă-*, în SMFC V 9—15.

1. a. Prefixul *nă*₋₁ (cu varianta *ne*₋₁) se delimitează de varianta *nă*₋₂ a prefixului *ne*₋₂ (din formații ca *năbun* — *nebun*, *năfericat* — *neferecat*, *nătot* — *netot*) prin valoarea semantică: pe cînd prefixul *ne*₋₂ (*nă*₋₂) are valoare negativă, prefixul *nă*₋₁ (*ne*₋₁) este lipsit de această valoare.

b. Prefixul *nă*₋₁ trebuie deosebit de segmentul inițial *nă*- dintr-un compus ca *nămiază* (alcătuit din prepoziția *în*, aici în varianta *n*, și substantivul *amiază*, cu *a* inițial neaccentuat devenit *ă*), care prin raportare la *miază* poate fi segmentat, prin falsă analiză, în *nă*/*miază*.

1. În cazul altor compuse cu prepoziția *în* > *n*, ca *năturea* (< *în* + *aiurea*), *năldealului* (< *în* + *al* + *dealului*), sau al variantelor unor derivate cu prefixul *în*₋₁, ca *năcri*, *nălbi*, segmentul *nă*- nu poate fi confundat cu prefixul *nă*₋₁ din cauza absenței unor teme fără *a*- (*ă*-) care ar putea permite izolarea sa prin falsă analiză.

2. În unele formații, după cum arată Florica Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 13, este greu de precizat statutul lui *nă*- (dacă el reprezintă: a) prefixul discutat în monografia de față, b) varianta prefixului *ne*₋₂ sau c) reflexul lui *în*(₋₁), prefix sau prepoziție, urmat de *a*-), ca, de exemplu, în *năfundos* „fără fund, adinc” (regionalism înregistrat în DLR fără citat și care, în unica sursă indicată — *Revista critică* III 162 —, apare fără context), pentru care cf. *infunda* (cu unul dintre sensuri „a (se) adînci”), *infundat*. În schimb *năitura* „a aiura”, despre care aceeași autoare crede că poate fi derivat de la *aiura* cu *în*- sau cu *nă*₋₁, este foarte probabil format prin derivare cu sufix fie de la adverbul *neiturea*, compus din *în* *aiurea*, fie chiar direct de la acest grup sintactic adverbial.

Năduf, *năduh*, formație semianalizabilă (cf. *zăduf*), conține fie prefixul *nă*₋₁ (dacă admitem, împreună cu DLR, că este un împrumut din sl. **naduch*), fie prefixul negativ *ne*₋₂ (dacă acceptăm punctul de vedere întâlnit la GRAUR, E. 27 — și justificat, de altfel, și de sensul formației — conform căruia *năduh* vine dintr-o formă inițială *neduh* „lipsă de respirație”).

3. Pentru ipoteza unor legături etimologice atît între prefixul negativ *ne*₋₂ și prefixul *nă*₋₁, cît și între acesta din urmă și segmentul inițial *nă*- din formații ca *nămiază*, vezi p. 160.

2. Prefixul *nă*₋₁ are următoarele variante fonetice: *ne*₋₁ (*nefufănă*, variantă a lui *năfufănă* „femeie proastă, toantă” DLR, *nesilnic*, variantă a lui *năsilnic* „violent, brutal; aspru, neîndurător; puternic, tare; greu de suportat, dificil; nemulțumit, circotaș, mofturos; apatic, nepăsător, inactiv” DLR, la care trebuie adăugat *necheaun* „persoană fără căpătii, haimana”, cf. *cheaun* „zăpăcit” SMFC V 12, alături de care nu apare și o formă cu *nă*-; (semianalizabil) *nepusti* DLR, s.v. *năpusti* etc.), *na*-, *no*- (în formații care cunosc și o variantă cu *ne*-: (semianalizabil) *neclad* „butuc de lemn, lespede sau suport de fier pe care se clădesc lemnele în vatră; grindă care se așază la baza unui construcții, pe care se clădesc este o stivă de scînduri etc.”, *neclad*, *naclad*, *noclad* DLR; *nătîntoc*, *netîntoc*, *natantoc*, *notîntoc* DLR), probabil și *ni*₋₁ (într-o singură formație analizabilă din nordul Moldovei: *nicuvioasă* „preacuvioasă” SMFC V 12, alături de care însă nu este atestată și o formă cu *nă*-).

După Florica Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 10, despre varianta *ne*- a prefixului *nă*₋₁ este vorba și în *neagoi* „a liniști, a potoli”, cf. *ogoi* „id.”, *nestoia* „a se potoli”, cf. *ostoi(a)* „id.”. Sinonimia dintre termenii cu *ne*- și cei fără *ne*- de mai sus, obișnuită între derivatele cu prefixul *nă*₋₁ și bazele lor (vezi § 4), poate constitui un argument în favoarea acestei ipoteze, pe care însă diferențele fonetice (absența lui *o* după *ne*-), mai greu de explicat, o fac nesigură (cf. și DLR).

3. În DLR sînt înregistrate 19 formații analizabile cu prefixul *nă*₋₁, la care se adaugă următoarele 6 din alte surse:

năcoabă „om prost” (L. Costin, în SMFC V 11), cf. *coabă* „pacoste” (id. *ib.*); *năgrăpat* „ciupit de vărsat” (ALR II/1 h. 45/47 Vălceni—Sinnicolaul-Mare), cf. *grăpat*; *năpirșă* „femeie ușuratică” (UDRESCU, GL.), cf. *pirșă* „id.” (id. *ib.*); *năzdrimb* „grosolan, bătăran” (UDRESCU, GL.), cf. *zdrimb* „fandosit, sclifosit (id. *ib.*); *năzgîmb* „(persoană) care se uită ponciș, sașiu, zbanghiu” (id. *ib.*), cf. *zgîmb* „id.” (id. *ib.*); *năzglîmb* „urit” (L. Costin, în SMFC V 10), cf. *zglîmb* „mînios, scîrbos” (id. *ib.*).

Derivatele cu prefixul *nă*₋₁ sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *năcoabă*, *năcorcoafă* „stricăciune” (și *năcircoafă* „femeie pisăloagă” DLR), cf. *corcoafă* „haină ruptă și învechită, zdreanță; femeie de moravuri ușoare” (DA); *năglod* „noroi”; *năhîcă* „femeie leneșă”, cf. *hîcă* „necaz, neplăcere, supărare, scîrbă, sfadă, ceartă, proces”; *nămeal* „nămol, glod”,

cf. *meal* „(un fel de) pămînt, cu care se spoiesc casele în loc de var; pămînt argilos; ardezie, gresie, șist”; *năpirșă*, *năpirț*, -ă s. m. și f., adj. „(om) mare și prost” (DLR), s. m. art. „poreclă dată (mai ales) unui om bătrîn, prăpădit, hodorogit sau unui om moale, blegos, nătăvălos, tîrîie-brîu”, s. f. „epitet injurios dat unei femei ușuratică; pirșă, năpirșă” (UDRESCU, GL.), cf. *pirț*, variantă a lui *pirci* „șap”; (formație parasintetică) *năfufănă*, cf. *fufă*;

II a d j e c t i v e (unele dintre ele folosite și ca substantive), analizabile în raport cu un adjectiv: *năgrăpat*; *năhui* „tont, nerod”, cf. *hui* „nătărău” (Pașca, în SMFC V 10); *năprui* „nătîng, prost”, cf. *prui* „id.”; *năsîlnic*, cf. *silnic*; *năstrașnic* „avan, grozav” (cf. Grigoriu-Rigo, în DLR); *nătînt* „nerod, nătîng”; *năzgîmb*; *năzglîmb*;

Adjectivele *nătîntav* și *nătîntoc* sînt fie derivate cu sufixe -*av*, respectiv -*oc*, de la *nătînt*, fie, mai puțin probabil, formații parasintetice de la *tînt*.

III v e r b e, analizabile în raport cu:

— un verb: *năbui* „(despre apă, singe etc.) a țîșni, a veni cu furie, a năvăli” (în DLR variantă a lui *năboi*), cf. *bui* „id.”; *năcîrcăli* „a lucra superficial, fără tragere de inimă”, cf. *cîrcăli* „id.”; *nămînji* „a murdări”, cf. *mînji* „id.”; *năpiști* „a țîșni”, cf. *piști* „a curge încet, a se scurge, a se prelinge; a izvorî, a țîșni”; *năzări*;

— un verb sau (formație parasintetică) un substantiv: *năgrăbi* „a năvăli, a se năpusti” (DLR), „a se grăbi” (UDRESCU, GL.), cf. *grăbi*, *grabă*;

1. *Năpirli* „(despre unele animale) a-și lepăda părul, pielea, penele etc.” se analizează în special prin referire la unul dintre sensurile lui *pirli*, și anume „a trece prin flăcări un porc tăiat, o pasăre tăiată pentru a-i îndepărta complet perii, puful sau penele” (celelalte semnificații ale acestui verb sînt mai îndepărtate de sensul lui *năpirli*).

2. În categoria verbelor cu prefixul *nă*₋₁ ar putea fi menționat eventual și *năpusti*, cu unul dintre sensuri „a lăsa în părăsire, a abandona”, cu care poate fi raportat la adjectivul *pustiu* sau la verbul *pustii* (care înseamnă, printre altele, și „a părăsi pe cineva, a lăsa pustiu”). Din punct de vedere formal însă analiza acestui verb prin bazele amintite comportă unele dificultăți.

IV a d v e r b e, analizabile în raport cu un adverb: *năbuzna* (în expr. *a da năbuzna* = a năvăli, a da b u z n a).

Formații semianalizabile: *năbări* „a intra cu forța, a invada”, cf. *tăbări*; *năbravnic(ă)*, cf. *dumbravnic(ă)*; *năbuși*, cf. *prăbuși*; *năclad (năcladă)*, cf. *clădi*; *năgîlvi* „a se îngrămădi, a se înghesui” (UDRESCU, GL.), cf. *îngîlvi* „id.” (id. *ib.*); *năndrălau* „tînar care umblă handra; derbedeu, haimana” (id. *ib.*), cf. *hăndrălau*; *năpădi*, cf. *prăpădi*; *năpîrstea* „epitet (adesea ironic) dat unui om mic de statură, iute la fire, vîoi, isteț; dracul” (UDRESCU, GL.), cf. *zăpîrstea* „id.”; *năpuc* „purcelul cel mai mic al unei scroafe”, cf. *repuc*, *zăpuc*; *nărui*, cf. *hurui*; *născodi* „născoci”, cf. *iscodi*; *nătîlăgele*, cf. *pătîlăgele*; *năvăli*, cf. *prăvăli*, *tăvăli*; *năvod*, cf. *zăvod*; *năzuină*, cf. *vizuină*.

În derivatul cu dublă analiză *năzbate* „a se tîrgui” (ALR II 3645/13, în SMFC V 10), prin raportare la *zbate* se identifică prefixul *nă*₋₁, în timp ce prin raportare la *bate*, se segmentează un prefix compus *năz*- (< *nă*₋₁ augmentat cu *s*- sau *z*-).

De acest prefix compus sau dezvoltat *năs*-, *năz*- ar putea fi vorba și în următoarele cîteva cuvinte: *năsfiros* „năzuros, mofturos, nemulțumit, supărăcios, țîfnos; mînios”, care ar putea fi analizat prin *fire* ca o formație parasintetică cu sufixul -*os*, *năzbică* „neplăcere, supărare, nărav”, pentru care cf. *bîgă* „nărav” (LEX. REG. II 19, variația *c/g* în segmentul final al unor cuvinte fiind obișnuită); (semianalizabile) *năzduf* (cu sens nepre-

cizat) cf. *văzduh*, *năzvăța* „a se răsfăța, a se alinta, a se răzgîia” cf. *dezvăța*, *învăța* (alături de care pot fi amintite și cuvinte neanalizabile, ca: *năstrunchiat* „zburdalnic”, *năzgodie* „ciudățenie”, *năzgovenie* „născocire, snoavă, anecdotă, glumă, fleac”, *năzvăsi* „a răsfăța”, după Florica Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 11, semianalizabil prin *devăsi* „a se risipi, a se pierde, a se strica”, cu care însă nu se potrivește semantic).

1. Din motive fonetice, verbul *năclăi* (< bg. *наклея*) și derivatul său, adjectivul *năclăios*, nu au putut fi interpretate drept formații analizabile cu prefixul *nă-*, deși legătura semantică a primului cu substantivul *clei* (de la care probabil a și fost format în limba de origine), ca și a celui de-al doilea cu adjectivul *cleios* este evidentă pentru unii vorbitori. Lucrul acesta este dovedit și de existența variantei *năcleios*, a lui *năclăios*, care a luat naștere prin etimologie populară, în urma apropierii acestui adjectiv de *clei*, *cleios*.

2. Sinonime cu *năbuzna* sînt adverbele *năgrabă* (în expr. *a da năgrabă* = a da năvală, a năvăli), foarte probabil derivat postverbal din *năgrăbi*, și *năbirna*, *năvirna* (în expr. *a da năbirna*, *năvirna*, cu același sens ca mai sus), care, după Florica Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 11, stau probabil în legătură cu *a năbirni* „a se strădui, a se trudi”, în timp ce DLR le leagă de verbul *năbări* (pentru care vezi ceva mai înainte).

3. Un mare număr de cuvinte care nu au fost incluse pe lista formațiilor analizabile, adjective și substantive cu etimologie neclară, avînd sensul „(om) prost, tont”, încep cu *nă-*. Despre unele dintre ele s-a presupus că ar putea fi formate cu prefixul *nă-* (deoarece sensul menționat mai sus se întîlnește frecvent la formații cu acest prefix, ca: *năhui*, *năprui*, *nătînt*).

Năgird, după Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 11, poate fi derivat de la *gîrb* „gheb”, dar poate fi pus în legătură și cu *ogirdi* (LEX. REG. II 70) „a fi slăbit și fără putere din cauza virstei”.

Nălet, pentru care Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 15, propune explicația *nă-* + *oletui* „a se vlăgui” este mai cîrînd un împrumut din tc. *nalet* (cf. Andrei Avram, *Note etimologice*, în LR XXII (1973), nr. 3, p. 193–194).

Alte cuvinte, ca *năddlog*, *nănălău*, *năvire*, *năvirgeac*, cu varianta *năbirgeac* (cf. DLR), *năpintoc*, *năvleg*, cu varianta *năbleg* (pentru care cf. DLR; varianta, apărută foarte probabil prin etimologie populară, este notată de Florica Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 10, printre derivatele cu prefixul *nă-*), au etimologia necunoscută sau neclarificată. Nu este însă exclus ca unele dintre ele să se afle într-o anumită legătură fie cu derivatele cu prefixul *nă-*, fie cu cele cu prefixul negativ *ne-*. (Vezi în acest sens ipoteza formulată de SCRIBAN și de Iorgu Iordan, *Note de lexicologie românească*, în SCL XIV (1963), nr. 1, p. 14–15, după care *năvleg* ar putea fi derivat de la *vlagă* cu prefixul negativ *ne-*.)

Pentru *năzdravăn*, vezi *NE-2*.

4. De asemenea nu se poate preciza dacă următoarele cuvinte, cu originea neclarificată, au sau nu la inițială prefixul *nă-*, așa cum s-a susținut despre unele dintre ele.

Astfel, după Florica Ficșinescu sînt formate cu acest prefix: *năfciți*, *năcăfăi* „a merge încet, anevoie” (de la *făcăi* „a se slei, a se îngroșa prin răcire”, cf. *lucr. cit.*, p. 10; în DLR din interjecția *năfic*), *năplod* „gunoi” (de la *plod*, *ib.* 11, etimologie neconvîngătoare din punct de vedere semantic), *năsoci* „a merge greu, prin noroi, prin iarbă mare etc.” (de la *sogi* „a frămînta aluat”, *ib.* 10; mai probabil împrumut din bg. *насоча се*, cf. Andrei Avram, *Note etimologice*, în LR XXII (1973), nr. 3, p. 194), *nătînji* „a face mofturi la mîncare” (com. din Zagra–Năsăud, în DA ms., de la *tînji*, *otînji* „a se usca, a se ofili”, *ib.*; mai probabil o variantă regională a lui *nătîngi* „a deveni nătîng, a se prosti; a se încăpățîna, a se îndărătnici; a face mofturi la mîncare”, cf. DLR), *năvrajbă* „silînță, zel” (de la *vrajbă*, *ib.* 11), *năturni* „a se lua după cineva, a urmări pe cineva” (semianalizabil prin *dăturni* „a îndepărta pe cineva”, *ib.*; în DLR cu etimologie necunoscută, pus în legătură cu *inturna*). Alte cuvinte, neclare ca formație, prin conținutul lor se încadrează în sfera semantică a cuvintelor cu *nă-*: *năprăvală* „boală de vite, vreme rea cu furtună, vijelie; om năprasnic” (cf. *prăvăli*, *ib.* 15; cf. și DLR), *nărăznat* (cu sens neprecizat, cf. *razna*, *riză*, *ib.*; în DLR pus în legătură cu *nărămzat* „portocaliu”), *nărujit* „mușcat de cîini” (cf. *rujă* „umflătură roșie în obraz” *ib.*).

În DLR *nătăvală* „namilă, matahală” este considerat drept derivat cu *nă-* de la *tăvăli* (etimologie insuficient de convîngătoare), iar următorii termeni cu *nă-* inițial sînt raportați la cuvinte fără *nă-*: *nămornic* „care întrece (cu mult) limitele normale de volum, înălțime; namilă, matahală” (cf. *mamor* și *mamorniță*), *nămuchi* „cusătură pe muchie” (cf. *muchie*), *năstrap* „picătură, strop care sare dintr-un lichid în fierbere sau care se formează pe suprafața exterioră a unor vase” (cf. *strop*, *năstrapă*).

4. După cum rezultă din definițiile celor mai multe dintre formațiile analizabile cu prefixul *nă-*, între acestea și cuvîntul de bază nu există diferențe de înțeles. Să se compare *năbui*, *năcîrcăli*, *năhui*, *nămeal*, *nă-mînji*, *năpîrșă*, *năprui*, *năsîlnic*, *năstrașnic*, *nătînt*, *nătîntav*, *năzări*, *nă-*

zgîmb cu *bui*, respectiv *cîrcăli*, *hui* etc. Nu este însă exclus ca în unele dintre aceste derivate prefixul *nă-* să exprime intensificarea, valoare uneori mai greu de sesizat și, din această cauză, poate neînregistrată în definiție. Această valoare reiese din compararea sensului lui *năgrăbi* cu *grăbi*, a lui *năpiști* „a țîșni” cu unul dintre sensurile lui *piști*, și anume „a curge încet, a se scurge” (cu sensul „a țîșni”, *piști* este sinonim cu *năpiști*) și, eventual, din compararea lui *năcuvioasă* cu adjectivul *cuvioasă*.

În *năgrăpat*, *nă-* pare să exprime asemănarea.

Uneori între derivat și bază există o deosebire semantică de la concret la abstract (să se compare *năcoabă* cu *coabă*, *năhică* cu *hică*) sau de la abstract la concret (*năcorcoată* față de *corcoată*). Alteori atît derivatul, cît și baza exprimă însușiri negative, destul de apropiate între ele (să se compare *năzglîmb* cu *zglîmb*, *năfufănă* cu *fufă*).

Prefixul este simțit în general drept depreciativ, ceea ce ar putea explica pe de o parte preferința sa pentru teme avînd de asemenea înțeles depreciativ, iar pe de altă parte numărul mare de adjective și de epitete în care apare.

5. Prefixul *nă-* este de origine slavă.

Vezi AUERBACH, v. loc. cit.

În vechea slavă *na-* se adăuga la substantive, adjective, verbe și adverbe, fiind unul dintre prefixele bine reprezentate ca număr de formații, trăsătură pe care și-o păstrează și în limbile slave moderne (cf. Iv. Lekov, *Словосъобразовательни склонности на славянските езици*, Sofia, 1958, p. 11–17).

Valoarea prefixului nu este prea clară. Afară de „pe”, sens întîlnit în formații ca v.sl. *напастн*, *накладати* „a încărca”, *na-*, în combinație cu adjective sau adverbe, exprimă, după unii cercetători, o valoare de diminuare sau de aproximare (scr. *nablid* „subpallidus”, bg. *палудничав* „etwas töricht”), ca și o valoare de întărire, de augmentare (rus. *набольно* „sehr schmerzhaft”, scr. *najlepši*); la unele verbe *na-* indică aspectul perfectiv. Cf. Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, zweiter Band, *Stammbildungslehre*, Wien, 1875, p. 358, 359, 401, vierter Band, *Syntax*, Wien, 1883, p. 213–215; Wenzel Vondrák, *Slavische Grammatik*, I. Band. *Lautelehre und Stammbildungslehre*. Ed. a II-a, Göttingen, 1924, p. 676; VAILLANT, v. s. 132; Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, zweiter Band, Heidelberg, 1955, s.v. *na*.

În română prefixul a putut pătrunde din diferite limbi slave, și în special din sîrbocroată sau din bulgară, prin împrumuturi:

— analizabile: *năpîrli* < bg. *напърля*, scr. *naprljati*; *năsîlnic* < v.sl. *наснальнъ* (cf. scr. *nasilnik*, rus. *насилный*, *насилник*); *năzări* < v.sl. *назрѣти*;

— semianalizabile: *năbuși* < scr. *nabušiti* (cf. TDRG, SCRIBAN, CIORANESCU; în DLR, s. v., formația sîrbocroată nu este considerată drept etimon, fiind notată cu cf. înainte), *năclad* < v.sl. *накладъ* (cf. Mihai Mitu, *Note lexicale și etimologice*, în LR XXV (1976), nr. 1, p. 73–74; vezi tot aici și discuția în legătură cu *năcladă* s.f., probabil format în românește de la *năclad*), *năpădi* < v.sl. *напастн*, *-падж*, *năpusti* < v.sl. *напоустити*, *năvăli* < v.sl. *наваляти*;

— neanalizabile (majoritatea): *nădejde* < v.sl. *надежда*, *năloagă* (Banat, Oltenia) „mulțime”, (nordul Moldovei) „zăpadă mare” < scr. *naloga*, cf. ucr. *naloga*, *năpăstui* < v.sl. *напастовати*, *năpîrstoc* < bg. *напрѣсток* (cf. v.sl. *напрѣстѣкъ*, ucr. *neperstok*), *năvădi* < v.sl. *наведеж* etc.

În unele împrumuturi (mai ales neanalizabile sau semianalizabile) *na-* s-a păstrat neschimbat (ca în *naclad*, *navădi*, variante ale lui *năclad*, respectiv *năvădi*) sau a devenit *no-* (probabil accidental, ca în varianta *noclad* a lui *năclad*).

Alteori *na-* a devenit *ne*₋₁ mai ales în împrumuturi ale căror teme încep cu o consoană urmată de o vocală anterioară: *nesilnic*, variantă a lui *năsîlnic*; *nedejde*, variantă a lui *nădejde*. O situație asemănătoare se întâlnește și într-o formație ca *necheavun*, creată pe teren românesc, în care *ne*₋₁ se datorește, probabil, timbrului palatal al consoanei următoare.

Nevedi, variantă a lui *năvâdi*, a putut apărea numai „cînd al doilea *ă* s-a schimbat în *e*” (GRAUR, E. 30).

În alte formații, ca *nefufănă*, *netîntoc*, în care prezența lui *ne*₋₁ nu poate fi motivată fonetic, pare să fie vorba de influența prefixului negativ *ne*₋₂.

În legătură cu acesta din urmă s-a presupus că ar fi avut un rol important în apariția prefixului *nă*₋₁, care s-a putut detașa din formații cu prefixul negativ *ne*₋₂, pronunțat regional *nă*- (cf. Florica Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 13). Ipoteza pare puțin probabilă atît pentru faptul că este greu de crezut ca o variantă slab reprezentată cum este *nă*₋₂ să fi reușit să se impună ca prefix, cît și pentru că lasă neexplicată ștergerea valorii negative a prefixului *ne*₋₂. Este însă foarte probabil ca variante cum sînt *nefufănă*, *netîntoc*, ale unor formații depreciative cu prefixul *nă*₋₁ (*năfufănă*, *nătîntoc*), să fi apărut prin analogie cu derivate cu prefixul negativ *ne*₋₂, ca *nebun*, *netot*.

La apariția unor derivate cu prefixul *nă*₋₁ este posibil să fi contribuit și existența unui adverb compus ca *nămiază*, pentru a cărui structură și dublă modalitate de analiză, vezi 1. b. (Nu același lucru se poate susține însă în legătură cu formații ca *năcri*, *nălța*, a căror analiză nu permite izolarea unui segment inițial *nă*- și a unei teme cu inițială consonantică.)

1. După cum s-a putut constata, datele de mai sus nu sînt suficiente pentru a confirma punctul de vedere potrivit căruia prefixul *nă*₋₁ trebuie considerat „ca un prefix format pe teren românesc” din varianta *nă*₋₂ a prefixului negativ *ne*₋₂ sau din fragmentul *nă*- provenit dintr-un *tn-*, prefix sau prepoziție (cf. Florica Ficșinescu, *lucr. cit.*, p. 14).

2. Cîteva dintre formațiile analizabile cu prefixul *nă*₋₁ merită o discuție specială în legătură cu originea lor.

Năfleș pare să aibă ca punct de plecare adjectivul *nătăfleș*, probabil rezultat din contaminarea lui *nătărău* cu *fleș*. La rîndul său *nătărău* este foarte probabil derivat de la *netare* (< pref. *ne*₋₂ + *tare*) cu suf. *-ău* (cf. DLR). O formă metatezată ca *năflteș* întărește ipoteza că *nă*- din *năfleș* poate să fie același cu *nă*- din *nătăfleș* și, în ultimă instanță, cu cel din *nătărău*.

Năglod, în DLR fără etimologie, poate fi explicat după R. Todoran (*Note etimologice*, în CL XVIII (1973), nr. 1, p. 43) prin apropierea lui *năglag* „pămînt galben (care muiat devine foarte lipicios)” de *glod*.

Năgrăbi este mai curînd o formație românească cu prefixul *nă*₋₁ de la verbul *grăbi* (cf. sensul acestuia într-un citat ca următorul: *Au grăbit cu calul asupră-le*. Neculce, în DA) decît un împrumut din bg. *награба* „a fura, a răpi” (care nu are nici unul dintre sensurile lui *năgrăbi*), după cum se arată în DLR. Se poate presupune că *năstrașnic*, în DLR variantă la *năstrușnic*, rezultă din apropierea lui *năstrușnic* de *strașnic*.

Faptul că în română au fost împrumutate din slavă formații analizabile și semianalizabile ca *năbuși* alături de *prăbuși*, *năvăli* alături de *prăvăli* (în limba de origine derivate cu prefixe diferite de la aceleași teme) a creat probabil impresia că *nă*₋₁ se află în variație liberă cu fragmentul inițial al unor cuvinte. Astfel se pot explica dublete ca *năbravnic* — *dumbravnic*, *nătălegele* — *pătălegele*, *năvod* — *zăvod*.

Originea lui *s*, *z* din *năs-*, *năz-* pare să fie diversă. Într-o formație cu dublă analiză ca *năzbate*, *z* reprezintă prefixul temei (*zbate*), la care s-a atașat *nă*₋₁. În *năzvăța*, foarte probabil creat după modelul lui *dezvăța* prin substituirea fragmentului inițial *de-* cu *nă*₋₁, *z* reprezintă finala prefixului *dez-*. *Năzduf* pare să fi apărut prin înlocuirea fragmentului inițial al cuvîntului *văzduh* cu prefixul *nă*₋₁ (variația *h/f* de la finală fiind un fapt obișnuit în cuvintele de origine slavă). În alte cazuri ca *năsfiros*, *năzbică*, prezența lui *năs-*, *năz-* este mai greu de explicat.

În secolul al XVI-lea sînt atestate cuvinte neanalizabile cu prefixul *nă*₋₁, ca: *nădejde* (Coresi, în DLR), *năvedi* (*Psalt.*, *ib.*); din prima jumătate a secolului al XVII-lea se cunosc formații semianalizabile, ca: *năvăli* (Ureche, *ib.*, *Noul Testament*, 1648, *ib.*), *năduv* (Varlaam, *ib.*), dar și analizabile: *năsîlnic* (Moxa, *ib.*, Herodot, *ib.*), *năzări* (Herodot, *ib.*).

Cea mai mare parte a derivatelor cu prefixul *nă*₋₁ sînt însă regionalisme al căror moment de apariție este greu de datat.

6. Multe dintre derivatele cu prefixul *nă*₋₁ sînt formate de la teme de origine slavă (din vechea slavă sau din limbile slave moderne): *năcîrcăli*, *năcoabă*, *nămeal*, *nămînji*, *năpiști*, *năpîrșă* și *năpîrș*, *-ă*, *năstrașnic*. O singură formație are o temă moștenită din latină: *năzbate*.

La fel de numeroase ca și derivatele de la teme de origine slavă sînt cele de la teme cu originea necunoscută sau neclarificată: *năbleg*, *năbui*, *năcîrcoață*, *năfufănă*, *năgrăpat*, *năhîcă*, *năhui*, *nătînt* și *nătîntav*, *năzdrîmb*, *năzgîmb*, *năzglîmb*.

7. Prefixul *nă*₋₁ are caracter regional. Puținele formații care au pătruns în limba literară (ca, de exemplu: *năpădi*, *năvăli*) sînt semianalizabile. Zona de răspîndire a acestui prefix o constituie Banatul, Oltenia și în mai mică măsură Transilvania. Pentru nordul Moldovei, exemplele sînt puține și nesigure din cauza fonetismului lor (*na-*, *ne-*, *ni-*).

Prefixul *nă*₋₁ este productiv, după cum o dovedește numărul destul de mare de formații analizabile în care apare. El se caracterizează printr-o mare mobilitate, care îl face să se substituie segmentului inițial al unor cuvinte, formînd dublete (vezi, de exemplu, perechile *născodi* — *iscodi*, *nătălegele* — *pătălegele*, *năvod* — *zăvod* etc.).

NĂ₋₂ vezi *NE*₋₂

NE₋₁ vezi *NĂ*₋₁

NE₋₂ (*NĂ*₋₂, *NEA*-, *NI*₋₂)

JORDAN, LRA 203—205; JORDAN, STIL. 212—214; GUȚIA, E. 159—165, 486—496; C. Otobicu, *Unele observații cu privire la valoarea semantică a prefixului ne-*, în LR VII (1958), nr. 4, p. 43—52; BENEȘ, P. 92—94; FLOREA, P. N. 61—69 (passim); DRINCU, P. V. 60—66.

1. Prefixul *ne*₋₂ are următoarele variante regionale: *nă*₋₂ (*năbăsăditor* „tăcut” ALR I, în DLR S.V., *năfericat* ALR SN I, în DLR S. V. *neferecat*, *năfericire* DLR S. V. *nefericire*, *nătot* DLR S. V. *netot* etc.; în limba literară *nă*₋₂ apare numai în cuvinte devenite neanalizabile: *nătărău* etc.); pentru delimitarea variantei regionale *nă*₋₂ a prefixului *ne*₋₂ de prefixul *nă*₋₁, vezi *NĂ*₋₁, unde se dau exemple susceptibile de două interpretări; *ni*₋₂ (*nicredință* *Catalogul manuscriselor românești* I, în DLR S. V. *necredință*, *nicum*, *nicurat*, în DLR S. V. *necum*, respectiv *necurat*, *niferecat* ALR SN I, în DLR S.V. *neferecat*; literar în neanalizabilul *niznai*) și rar *nea-* (*neabun* ALRM II/I, în DLR S.V. *nebun*, *neabunie* DLR S. V. *nebuie*).

Vezi GRAUR, E. 27—30; Florica Ficșinescu, *Prefixul regional nă-*, în SMFC V 9.

Prefixul *ne*₋₂ este de regulă neaccentuat. Izolat, accentul poate sta pe prefix, ca în cazul adverbului *némite*.

În construcții ocazionale cu valoare expresivă (vezi § 6) în care formația cu *ne-* se alătură termenului pozitiv reluat dintr-un enunț anterior (tipul *înăr, ne-înăr* ...) sau în care *ne-* se folosește pentru negarea unei îmbinări de cuvinte, deoarece se insistă asupra sensului negativ, *ne-* poate avea uneori un accent tot așa de puternic ca cel al cuvântului negat (cf. IORDAN, STIL. 213). În asemenea situații, *ne-* este adesea despărțit în scris prin cratimă de cuvântul / cuvintele pe care le neagă.

Uneori *ne-* poate ține locul întregului derivat negativ care este reluat prin baza pozitivă. În acest caz *ne-* apare izolat și este scris fără cratimă: ... *pătlașeaua, pătrunjelul și alte legume ne sau mai puțin mirositoare se întâmplaseră să fie victimele marelui cuțit*. Gib I. Mihăescu, *Zilele și nopțile unui student întârziat*, Craiova, 1973, p. 12.

2. În DLR sînt înregistrate 449 de formații a n a l i z a b i l e .

1. Numărul formațiilor din DLR este în realitate mult mai mare, dar în calculul nostru am luat în considerație numai cîte o formație dintr-un grup avînd temă comună: de exemplu *nemișcare*, nu și *nemișcat, nemișcător*, care nu sînt totuși în mod obligatoriu derivate în lanț, ci pot proveni fiecare din cuvîntul-bază (la rîndul lui derivat cu sufix) la forma pozitivă (*mișcare*, respectiv *mișcat, mișcător* etc. + *ne-*). Dealtfel, DLR înregistrînd în mod deliberat numai o parte dintre formațiile cu *ne-* existente, numărul derivatelor din DLR este foarte mic și nu ilustrează marea productivitate a acestui prefix (de regulă nu au fost consemnate în dicționarul amintit formațiile nominale banale).

2. Întrucît derivarea cu *ne-* formează un sistem deschis, nu am adăugat formațiile din alte surse.

Formațiile cu *ne-* sînt:

I a d j e c t i v e , analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *neclar, nedemn, nedulce, nemîndru, nerău, netare, netot, nevested* etc.; *neaducător, neamăgeț, neascultător, necomparabil, neeconomicos, neleneș, nelumesc, nemilostiv, neorganic, nepredicativ, nestricăcios, nevîrstnic* etc.; (de origine participială) *neadormit, neajutorat, neasemuit, necopt, necugetat, neîmpăcat, neîndeplinit, neînțeles, neobosit, nepotolit, neprefuit, nepriceput, nesocotit, nespus, nevăzut, nerut* etc.;

— un substantiv (formații parasintetice): *neapătat* „neudat” TEODORESCU, P.P. 72, *nebriciuită* Dan Deșliu, la I. Coteanu, în LL II (1956), p. 96, *nemuzicabil* etc.;

— un verb (formații parasintetice): *nechemăcios, neclintibil, neîngîndurit* cf. *îngîndura, nemîntuicios, nestrăbăcios* cf. *străbate, nevestezicios* etc.;

Se remarcă preferința prefixului pentru adjectivele de origine participială, ca și pentru cele derivate cu sufixele *-tor, -bil, -cios* (ultimul în limba veche) și *-os*, primele trei în relație cu teme verbale. Formațiile de la adjective derivate cu alte sufixe (*-esc, -nic, -eș, -eș, -atec, -iv, -ic* etc.) sînt mai mult sau mai puțin întimplătoare (1—3 derivate negative) în DLR. Sînt puțin numeroase, și în general neuzuale, creațiile cu *ne-* de la adjective primare.

II s u b s t a n t i v e , analizabile în raport cu:

— un substantiv (inclusiv infinitiv lung): *neastîmpăr, nelucru, nenoroc, neom, nepreget, neregulă, nesomn* etc.; *neaducere, necioplire, nedelicatete, neîndurare, neîngăduință, nejudecat, nemoralitate, neboseală, neprieteșug, neputrejune, nevinovăție* etc.; (formații parasintetice) *nedînfire, neobrazare* etc.;

— un substantiv sau un verb (formații parasintetice): *nemărginime*;

— un verb (formații parasintetice): *nesosință*;

— un adverb: *neunde* „neant”;

1. Substantivele formate cu *ne-* sînt în marea lor majoritate de gen feminin (numărul celor de gen masculin și neutru este neglijabil: în DLR 7, respectiv 20). Din punct de vedere semantic, predomină abstractele (verbale, cele mai numeroase, și denominale).

2. Trebuie menționat că unele substantive negative sînt formații regresive. De exemplu: *nepăs* < *nepăsare* (cf. DLR), care a fost numărat printre substantivele neutre.

3. Posibilitatea atașării prefixului atît la adjective, cît și la substantive abstracte creează adeseori confuzie în mintea unor vorbitori, care, în unele construcții, în loc să nege calitatea exprimată de adjectiv, folosesc în mod greșit prefixul pentru a nega acțiunea denumită de substantiv. De exemplu: *neadîncirea suficientă a problemei, nepregătirea temeinică a examenelor* etc. în loc de *adîncirea nesuficientă, pregătirea netemeinică* etc. (IORDAN, LRC 317, nota 1).

III v e r b e , analizabile în raport cu un verb: *neasculta, nebăga, necinsti, neclinti, necunoaște, nedumeri, neferici, negriji, nehotări* ROM. LIT. VIII, nr. 36, p. 17/3, *nemulțumi, nemuri* „a face pe cineva să devină nemuritor”, *nesocoti, nești* etc.

1. Prefixul *ne-* se poate atașa și la o locuțiune verbală: *nebăga* *samă* Dosoftei, la PUȘCHILĂ, D. 67.

2. Formațiile cu *ne-* de la verbe sînt în număr foarte restrîns. Derivarea de la verbe nefiind specifică prefixului *ne-*, toate verbele de mai sus pot fi formații regresive fie de la adjectivele de origine participială (*neascultat, nebăgat, necinstit, neclintit, necunoscut* etc.), fie de la unele derivate cu sufixe (*neascultător, necunoscător, nemuritor, nehotărîre* etc.).

3. În cazul verbului *nepricepa* Dosoftei, în DLR (de altă conjugare decît *pricepe*) analiza formală trebuie să pornească numai de la derivatul *nepricepător* Corësi, în DLR (format de la verbul *pricepe*).

4. Nu intră în lista derivatelor cu *ne-* verbe ca *nedreptăți, nepuțința*, derivate secundare de la formațiile abstracte *nedreptate, nepuțință*, și nici verbe de tipul *nelăuți, netrebniți, nevolnici*, derivate secundare de la adjective negative: *nelăut, netrebnic, nevolnic*.

Prefixul *ne-* s-a gramaticalizat în relație cu gerunziul, participiul și supinul verbelor, înlocuind complet negația *nu*: *neștiind, neștiut, -ă, de neștiut* etc.

În unele locuțiuni de tipul *pe alege*, în care avem a face probabil cu vechi abstracte de genul feminin, este utilizată mai mult forma negativă a substantivului la plural: *pe negîndite, pe nesimțite, pe nevăzute* etc.

IV a d v e r b e , analizabile în raport cu un adverb: *nealtădată, necum* (și cu valoare de conjuncție), *nelesne, nemite* etc.;

Un număr mai mare de adverbe sînt analizabile: a) prin raportare la un adverb de origine adjectivală (sau participial-adjectivală): tipul *neconvîngător, nedeslușit* sau b) prin raportare directă la un adjectiv (respectiv participiu) care la pozitiv nu se folosește adverbial: tipul *necontenit, neîncetat* etc. Considerăm că inițial formațiile negative de sub b) au avut valoare de adjectiv și apoi și-au schimbat categoria gramaticală.

V p r o n u m e , analizabile în raport cu un pronume: *nealtul*;

VI c o n j u n c ț i i , analizabile în raport cu:

— o conjuncție (adverb relativ): *necum*;

— un adverb: *netocma* (vezi însă p. 280).

VII c o m p u s e p a r a s i n t e t i c e , formate prin negarea unor îmbinări de cuvinte (mai ales locuțiuni adjectivale și adverbiale). De obicei este vorba de grupuri sintactice alcătuite din prepoziție + substantiv: *nedetreabă, neînregulă, neînstare, nelalargul, nelalocul* etc.

1. Cînd grupul de bază este format cu un substantiv care are în mod obișnuit un corespondent negativ, există două posibilități de negare a ansamblului: *nedetreabă* și *de netreabă*; *neînregulă* și în *neregulă* (vezi IORDAN, LRA 204).

2. În unele grupuri sintactice mai dezvoltate în care apar două prepoziții urmate de un substantiv, prefixul poate preceda grupul sau se poate interpune între cele două prepoziții. De exemplu, *pe de rost* (*a învăța* ~) apare într-un context *pe ne-de rost: învățarea (chiar și pe ne-de rost!) a regulilor gramaticale*. Iorgu Iordan, în LR XIII (1964), nr. 1, p. 57, dar e posibilă și formula *nepederost*.

Avînd în vedere faptul că numărul verbelor, adverbelor, pronomelor și conjuncțiilor formate cu *ne-* este redus, se poate spune că *ne-* este un prefix specific nominal. În cadrul categoriei numelui, predomină numericele adjectivele (chiar dacă cifrele din DLR trebuie privite cu rezervă,

remarcăm că în această sursă numărul adjectivelor este aproximativ dublu față de cel al substantivelor).

Formațiile cu *ne*-₂ pot fi dislocate de adverbul *mai* dînd naștere unor cuvinte compuse din *ne*- + *mai* + participiu, substantiv sau pronume: *nemaiiuzit*, *nemaiipomenit*, *nemaivăzut* etc.; *nemaialtul*; *nemairăbdare*, *nemaivenire* (cf. FC I 183, 201 — 202, 126). Aceste construcții au probabil ca punct de plecare formulele gramaticalizate conținînd un gerunziu: *nemaivorbind (de faptul)*, *nemaicrezînd (în)*... etc. Faptul că în acest tip de formații se întîlnește adesea și scrierea izolată a elementelor componente (vezi p. 299) dovedește că *ne*- este simțit ca o negație independentă.

3. *Ne*-₂ are valoare negativă, exprimînd:

a. opoziția, contrariul (negația propriu-zisă): *neadevărat* „care nu este adevărat, mincinos”, *neaducător*, *neajutat*, *nelămurit*, *nelenes*, *nemulțumi*, *neprieten*, *nerău*, *neromanic*, *nevăzut* etc. Această nuanță este caracteristică în special adjectivelor, verbelor și substantivelor concrete;

b. lipsa, absența, insuficiența noțiunii exprimate de bază (valoare privativă): *neadevăr*, *neajutorare*, *neastîmpăr*, *neavere*, *nechibzuință*, *necurățenie*, *necuviință*, *nedelicatețe*, *neîndemînare*, *neplăcere*, *nesaț*, *nesomn*, *neștiință* etc.; *neapătat*, *nerușinat* „fără rușine”. De remarcat această nuanță mai ales la substantivele abstracte;

1. Și unele adjective, în anumite contexte, nu exprimă opoziția totală, ci numai parțială, deci insuficiența însușirii exprimate de bază: *necopt* poate însemna și „crud” (= care nu e copt), dar și „care nu este suficient copt”; tot așa *nefiert*, *nefript* etc.

2. În cazul verbului *negăti* „a schingui” față de *găti* „a nimici, a dovedi, a omori (pe cineva)” am avea a face eventual tot cu sensul de diminuaire, insuficiență a noțiunii exprimate de bază.

c. inferioritatea calitativă (nuanță depreciativă): *neminte* „minte proastă”, *nenărăvie* (inv.) „vrajbă, dezbinare” cf. *nărăvie* „obicei”, *netrai* „trai rău” etc.

Atașat unor baze cu sens negativ prefixul *ne*-₂ le dă valoare de pozitiv: cf. *(des)cojit* „fără coajă” și *necojit* „cu coajă”; *cioplit* „care nu este întreg”, *necioplit* „întreg”; *deșertat* „care nu este plin” și *nedeșertat* „plin”; tot așa *dezjudeca* — *nedejjudeca* Dosoftei, la PUȘCHILĂ, D. 67, *răutate* — *nerăutate* Dosoftei, la PUȘCHILĂ, D. 63, *rupt* — *nerupt* etc.

Datorită situației de mai sus considerăm că în cazul lui *neobrăzat* simpla indicație din DLR „negativ al lui *obrazat*; obraznic, nerușinat” etc. nu este suficientă, deoarece *obrazat* are și sensul de „obraznic” (= fără obraz), și sensul de „respectuos (= cu obraz)” (de la acesta din urmă trebuie să se pornească în cazul formației negative).

Unul și același derivat cu *ne*-₂ poate fi interpretat ca avînd mai multe nuanțe negative. De exemplu:

— negația propriu-zisă și absența calității exprimate de bază (*nerușinat* „care nu a fost rușinat” și „fără rușine”; tot așa *neastîmpărat* „fără astîmpăr”, „care nu este astîmpărat” etc.);

— nuanță privativă și depreciativă: *nepovățuire* „lipsă de îndrumare” și „îndrumare greșită” etc.

Nu întotdeauna prin adăugarea prefixului *ne*- se neagă toate sensurile pozitivului sau măcar cele mai frecvente. Astfel *netot* înseamnă numai „neîntreg la minte”, *nedrept* „injust” (nu și „indirect”), *neliniște* „lipsă de liniște sufletească” etc.

Uneori sensurile negativului nu corespund cu cele ale pozitivului din diverse cauze (evoluții semantice, calcuri): astfel, *nebun* „dement, smintit” nu are legătură cu sensurile lui *bun*, *necuratul* s.m. „diavolul” nu are termen de opoziție în planul pozitivului, după cum *necăpos* cu sensul „acefal”

(cf. URSU, T. 140) nu se opune lui *căpos* „cu cap mare”; *necuviință*, *nedelicatețe* „vorbă, faptă necuviincioasă, nedelicată” sînt concrete, față de bazele lor care sînt abstracte.

O situație specială au și adverbele care nu au corespondent adverbial în planul pozitivului (vezi mai sus § 2, IV): *necontenit*, *neîncetat*, *nespus* etc. Și în cazul unor adverbe negative se remarcă o îndepărtare semantică față de bază. Să se compare: *neapărat* „sigur” și *apărat* „păzit, ocrotit”, *negreșit* „(de)sigur” și *greșit* „eronat”, *nesmintit* „riguros” și *smintit* „ne-bun” etc.

În cazul adjectivelor participiale negative, diferența față de pozitiv poate consta, mai ales în limba veche și în cea populară, în prezența la cele dintîi a sensului activ (echivalent cu cel al derivatelor în *-tor*) sau a sensului pasiv combinat cu ideea de „posibilitate” (caracteristică adjectivelor în *-bil*). De exemplu: *neabătut* „care nu se abate” (*cale neabătută*), *neamăgit* „neamăgitor” (*calea cea neamăgîtă a mîntuirii Mineiul*, 1776, în DLR), *nesimțit* „nesimțitor” (*necurații și nesimțîții idoli* Dosoftei, în DLR) etc. sau *neapărat* „inevitabil” (*moartea cea neapărată* Dosoftei, în DLR), *neconsolat*, *necontestat*, *nerăbdat* „insuportabil” (*Făcea dureri nerăbdate sfîntului*. Mineiul, 1776, în DLR) etc.

Există unele serii sinonimice de adjective de origine participială, derivate cu *ne*-, la care sensul negativ al formațiilor trece pe planul al doilea în favoarea ideii de superlativ. De exemplu: *nespus* înseamnă și „care nu s-a spus”, dar și „extraordinar” (*frumusețe nespuse*); tot așa: *ne(mai)arzit*, *ne(mai)întîlnit*, *ne(mai)pomenit*, *ne(mai)povestit*, *ne(mai)văzut* etc.

CIORANESCU s.v. *ne*- consideră că în compuse de tipul *nemaiipomenit* sensul lui *ne*- este de „nunca” (niciodată). De fapt, acest sens este dat de *mai*, *ne*- păstrînd valoarea negativă propriu-zisă „nu”.

Alte formații cu valoare de superlativ conțin ideea de „foarte mare”: *necuprins*, *nelimitat*, *nemărginit*, *nemăsurat*, *nenumărat* etc.

Uneori derivatele cu *ne*- sînt echivalentele semantice ale unor adjective cu sens pozitiv (fără ca valoarea negativă în raport cu baza să fie cu totul estompată). De pildă, pentru noțiunea „vioi, activ” se folosesc: *neastîmpărat*, *nedomolit*, *neistovit*, *neliniștit*, *neobosit*, *neostoit*, *nepotolit* etc., iar pentru cea de „identic, la fel”: *neclătit*, *neclătinat*, *neclînit*, *neschîmbat*, *nestrămutat* etc.

4. Prefixul românesc *ne*-₂ este de origine slavă.

Omonimul slav *ne* funcționa atît ca prefix, cît și ca negație independentă; principalele valori ale prefixului *ne*- în română corespund valorilor prefixului *ne*- din slavă: opusul, contrariul bazei, lipsa, absența elementului denumit de bază, ca și valoarea peiorativă. Cf. VAILLANT, v. s. 215, DHLR I 246.

Prefixul a pătruns în română într-o epocă anterioară despărțirii dialectelor, fapt demonstrat de prezența lui și în aromână (cf. arom. *nivdzut*, *niputeare* etc.).

Cf. DHLR I 246, ROSETTI, ILR 320, PUȘCARIU, L.R. I 285.

Din slavă au fost împrumutate numeroase formații cu *ne*-, analizabile în limba română datorită existenței independente a cuvîntului bază; adjective: *nemilostiv*, cf. v.sl. *немилоствѣ* și rom. *milostiv*; *nevinovat*, cf. v.sl. *невиноватъ* și *vinovat* etc. și substantive: *nevoie*, cf. v.sl. *неволя* și rom. *voie*; *nemilosîrdie*, cf. v.sl. *немилосердѣ* și *milosîrdie* etc.

În cuvinte neanalizabile în română sl. *ne-* a devenit *nă-* (mai rar *na-*, *no-*): *năstrușnic* < нестроуженъ, *năuc* < неукъ, *năpristan* și *napristan* (variante la *nepristan*) < непрѣстанно, *nărod*, *narod*, *norod* (variante la *nerod*, *-oadă*) < bg. *нерода*.

În unele împrumuturi neanalizabile din limbile slave moderne, *ne-* a devenit *ni-*: *niznai* < rus. *незнаю*, *nihainic* < scr. *nehajnik*.

Într-o formație împrumutată ca *năzdrăvan* (< scr. *nezdravan*; cf. și bg. *нездрав*) nu mai există indici formali și semantici pentru a recunoaște că avem a face la origine cu un derivat cu *ne-*. Varianta *nezdrăvăn*, refăcută în română, este analizabilă prin *zdrăvăn*, dar e și ea influențată semantic de cuvântul împrumutat (de exemplu, cu sensul „admirabil, grozav” etc.). Pentru etimologia lui *năzdrăvan*, vezi A. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929, p. 64, id. e. 29.

Cîteva formații cu *ne-* (*ni-*), neanalizabile sau greu analizabile în română, sînt moștenite din latină: *nimic* cu varianta *nemică* < *ne mica*, cf. *mică*; *neșcit* < *nescio-quantus*, cf. *cît*; *niscare* < *nescio qualis*, cf. *care* (vezi și *neștine* < *nescio + qui + ne*, *niscăi* < *nescio qualis*, *niște* < *nescio quid*, de asemenea *negoș* < *negotium*). Datorită acestora, ca și existenței în unele limbi romanice a unei negații neaccentuate *ne*, a fost susținută și ideea originii latine a lui *ne-*₂, fie din lat. *ne(-)*, fie din lat. *non* neaccentuat.

Astfel, în LM s.v. prefixul românesc este pus în legătură cu prefixul latin omonim: *ne-* din formații ca: *hecopinatus*, *nefandus*, *nefastus*, *nefrendis*, *negotium*, *neglego*, *nescio* etc. Prefixul latin nu s-a transmis însă în nici o limbă romanică, deoarece încetase de a mai fi productiv încă din latină în derivarea verbală (într-o epocă veche) și era puțin productiv în derivarea nominală (cf. ERNOUT-MEILLET s.v., ILR I 100 și 104).

Este greu de admis și ideea (susținută în CADE s.v. *nu*) provenienței lui *ne-*₂ din lat. *non*, devenit în poziție atonă **nă-* și apoi modificat formal după slavul *ne-*.

Formațiile cu *ne-* sînt foarte numeroase începînd din primele scrieri românești (pentru productivitatea prefixului în secolul al XVI-lea, vezi ASAN, D.P.H. 210, VASILIU, D. C. 255—256).

În limba veche negația adjectivului și a substantivului se făcea și cu ajutorul lui *nu*: *Aceștea oameri neburi și nu mândri*. PSALT., în DLR s.v. *nu*; *Ci aceștia au fost nu adivăr*. Herodot., *ib.*

Unele formații cu *ne-*₂ din textele vechi pot fi semicalcări după cuvinte slave formate cu același prefix: *necurat* „necredincios, păcătos, păgîn”, cf. v.sl. *нечистъ* (DLR s.v.); *nefăcătoare* traduce v.sl. *neplody* „sterilis” Coresi, la DHLR II 358; *nepriitoriu* „demon, diable, Satan”, după v.sl. *непријазнѣ* „malus, diabolus” *Codicele Voronețean*, la DHLR II 360; *neputred* după v.sl. *neistliněninŭ* „incorruptibilis” Coresi, la DHLR II 360; *nerău* adj. și s., traduce v.sl. *nezloba* „innocentia” și *nezlobivŭ* „innocens” PSALT., Coresi, la DHLR II 360 etc.

Ne- substituie în această perioadă și alte prefixe slave: *necrescut* „demens, vanus” după v.sl. *bezumŭnŭ* Coresi, la DHLR II 358, *nevedea* (a se ~) după v.sl. *vŭznenaviděti* „odisse” Coresi, la DHLR II 361 etc.

În unele cazuri cu *ne-* se calchiază formații grecești cu *a(v)-*: *nedieresit* „nedespărțit, inseparabil” Cantemir, în DLR, cf. și ROSETTI—CAZACU—ONU I 402, cf. gr. *ἀδιαίρεος*, *nestăpînire* „anarhie” (a. 1773) GCR II, în DLR, cf. gr. *ἀναρχία* etc.

În perioada pătrunderii masive de cuvinte din limbile romanice (care începe de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea), cu *ne-* se calchiază formații din franceză (uneori latină sau italiană) conținînd prefixul *in-*: *neatîrnare*, cf. fr. *indépendance*, it. *indipendenza*; *negrijă*, cf. lat. *incuria* (Cantemir, în DLR s.v.); *nepătrunzime*, cf. fr. *impénétrabilité*, it. *impenetrabilità*; *nevindecabil*, cf. lat. *incurabilis*, fr. *incurable*, it. *incurabile* etc.; în cele mai dese

cazuri este calchiat numai prefixul, nu și baza formației: *necolor*, cf. fr., it. *incolor*; *necurabil* (cf. mai sus *nevindecabil*); *nedigestie*, cf. lat. *indigestio*, fr. *indigestion*, it. *indigestione* etc. (cf. DRINCUI, p. v. 61—62, URȘU, T.).

Într-un caz ca *netimpos* (Aristia, 1836, la CLOSE, d. 293) prin care se redă it. *intempestivo* avem a face mai curînd cu o adaptare a cuvîntului (adjectivul *timpos* neexistînd în limbă) decît cu un calc.

Uneori prin *ne-* este redat în această perioadă prefixul *a(n)-* sau sînt calchiate cuvinte conținînd acest prefix: *neorganic* (a. 1830, la URȘU, T.), cf. ngr. *ἀνόργανος*, fr. *inorganique* și *anorganique*, germ. *anorganisch* (*anorganic* este înregistrat la URȘU, T. în 1844); *necăpos* pentru fr. *acéphale* (Stamati, în DLR), *neputere* (a. 1834, la URȘU, T.) pentru fr. *adynamie*, gr. *ἀδυναμία*.

Citeodată prin *ne-* se traduce și fr. *non-*: *neavenit* (DDRF, Alexi, în DLR) pentru fr. *non avvenu*.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea pătrunde din franceză (vezi DLR) un adjectiv analizabil, conținînd în această limbă pe *né-*, urmaș (cult) al prefixului latin *ne-*; este vorba de *nefast*, pentru care cf. și lat. *nefastus*, it. *nefasto*. Fiind vorba de o singură formație de acest fel, nu putem considera că *ne-* romanic a avut vreo influență la întărirea prefixului vechi *ne-*₂, ci mai curînd că formația în discuție a fost asimilată la derivatele negative deja existente, în cazul în care în momentul pătrunderii lui *nefast* în limbă exista și baza sa posibilă: *fast* (lipsa atestărilor pentru acesta din urmă — cf. DA s.v. — ne împiedică să decidem dacă împrumutul *nefast* a fost de la început analizabil).

1. Adjectivul *necesar* (și derivatele din familia lui) și verbul *neglija*, la origine tot derivate cu *ne-* în latină, intrate prin filieră franceză, nu sînt analizabile în română și nu au putut contribui în nici un mod la consolidarea prefixului romanic.
2. Cf. și PAVAO TEKAVČIĆ (*Concetti negativi nella formazione delle parole dell'italiano d'oggi*, în „Beiträge zur romanischen Philologie”, IX, 1970, Heft 2, p. 289), care exclude prefixul *ne-* dintre prefixele negative italiene, deoarece se găsește numai în latinisme.

Prefixul *ne-*₂ este și a fost foarte productiv în toate epocile de dezvoltare a limbii române.

Existența unor variante hipercorecte cu *ne-*₁ pentru *nă-*₁ constituie indirect încă o dovadă a marii productivități a lui *ne-*₂ (vezi p. 160).

5. Derivarea cu *ne-*₂ constituind un sistem deschis, temele la care se atașează acest prefix sînt de origini variate: sînt reprezentate toate categoriile de cuvinte (moștenite, de origine slavă, maghiară, turcă, romanică etc.) din vocabularul românesc.

6. Prefixul *ne-*₂ este productiv în toate stilurile limbii, în toate epocile și în toate regiunile țării.

Pentru productivitatea lui *ne-* în limba literaturii artistice vezi: Ion Coteanu, *Creația lexicală în poezia noastră nouă*, în LL II (1956), p. 95—97; Gheorghe Pop, *Note asupra inovațiilor lexicale din poezia noastră contemporană*, în LR XV (1966), nr. 3, p. 231—233; Andrei Nestorescu, *Originalitate sau „modă” stilistică?*, în LR XVIII (1969), nr. 3, p. 275—277; Paula Diaconescu, *Concepte moderne în analiza limbii. Implicațiile lor în analiza stilistică a textului literar*, în LL 1974, nr. 4, p. 639—648.

Anumite restricții gramaticale (preferința pentru teme nominale) sau semantice (selectarea, în cazul substantivelor, mai ales a celor abstracte) cu privire la bazele la care se atașează *ne-*₂, valabile în limba literară în general, nu funcționează în limba populară și familiară, unde, în construcții spontane, *ne-*₂ poate nega orice fel de cuvînt. Astfel, în formule de tipul: *Tînăr, ne-tînăr, moartea ia* (la IORDAN, STIL. 213), caracterizate prin alăturarea formației negative la termenul pozitiv reluat dintr-un enunț ante-

rior, se pot întîlni creații ad-hoc ca *albastru — nealbastru, amin — neamin, care — necare, ce — nece, cine — necine, de ce — de nece, mersi — nemersi, tată — netată, unde — neunde* etc.; de asemenea poate fi negată și o îmbinare liberă de cuvinte (construcție sintactică prepozițională): *În biserică, ne-n biserică* ... Eminescu, la IORDAN, LRA 214 etc.

În construcțiile sintactice spontane în care se creează opoziția între termenul pozitiv și cel negativ (format cu *ne-*) se întîmplă ca acesta din urmă să revină la sensul etimologic (legat de cuvîntul bază) în cazurile în care sensurile din limba comună ale celor două cuvinte s-au îndepărtat foarte mult. Este vorba de perechi ca: *voie — nevoie, tot — netot* în exprimări ca: — *Am avut voie să ies. — Voie, ne-voie, te voi pedepsi; A făcut tot ce i-ați cerut. Tot, ne-tot, sînt nemulțumit de dînsul.* IORDAN, LRA 205.

În alte cazuri apare un cumul de negații în aceeași formulă: un derivat cu *ne-* urmat de o formație negativă de la *nimic*, neobișnuită în alte ocazii: *Cine vine la noi — și vin mulți, nechemăți, nenimic.* Tiktin, la IORDAN, STIL. 214.

În poezia modernă (mai ales în ultimele decenii) s-a lărgit mult cîmpul de întrebuintare a prefixului *ne-*, exploatîndu-se valoarea artistică a unor serii antonimice cu un termen negativ. Modelul apare încă în poezia clasică (*pe cînd fîință nu era, nici nefîință* Eminescu, la Paula Diaconescu, *lucr. cit.*, p. 641). Se remarcă folosirea negativă a unor substantive cu sens concret, în opoziție cu uzul curent. Astfel apar la Nichita Stănescu: *necuvinte, nefoc, nefum, nemare, nepește, nepiatră* etc., la Ion Alexandru: *nedrum*, la Ion Gheorghe: *neculori, necizmari* etc. (cf. Paula Diaconescu, *lucr. cit.*, p. 644). Depășirea normei semantice a derivatelor cu *ne-* se realizează în limbajul poetic actual și prin formarea frecventă a negativelor de la adjective primare: *neîntreg, nefrumos, nedivin, netreaz* (Nichita Stănescu, la Paula Diaconescu, *lucr. cit.*, p. 644).

Întărirea poziției prefixului *ne-* în limbă se datorește uneori și frecvenței mai mari a derivatului prefixat în comparație cu baza lui. Cauzele acestui fenomen sînt multiple: importanța mai mare a sensului negativ al unei anumite noțiuni, caracterul învechit al cuvîntului bază etc. Vezi perechile: *neisprăvit — isprăvit, nelegiuire — legiuire, neputincios — putincios, netrebnic — trebnic, nevolnic — volnic* etc.

Marea productivitate a prefixului rezultă și din posibilitatea lui de a se atașa cu ușurință atît la teme vechi, cît și la teme neologice, unde poate înlocui prefixele împrumutate mai recent (de exemplu pe *in-*). Trebuie remarcată atașarea prefixului la un număr mare de cuvinte din aceeași familie, derivarea de la tema pozitivă putînd să aibă loc de fiecare dată în mod independent: *necurat, necurăciune, necurățenie, necurăți, necurăție, necurățime, necurățire, necurățit, necurățitor sau neprieten, neprietenesc, neprietenie, neprieteșug* etc., ca și crearea cu ajutorul lui a numeroase serii de derivate sinonime (vezi § 3).

Faptul că majoritatea formațiilor cu *ne-* sînt adjective și că acestea din urmă sînt folosite ca adverbe, adesea cu un sens modificat, întărește, de asemenea, indicele de frecvență a derivatelor cu acest prefix.

Productivitatea foarte mare a acestui prefix este și consecința faptului că s-a gramaticalizat în construcție cu anumite forme verbale, ca și a capacității lui de a se combina cu anumite grupuri sintactice mai mult sau mai puțin dezvoltate.

NEA- vezi NE-₂

NI-₁ vezi NĀ-₁

NI-₂ vezi NE-₂

NO- vezi NĀ-₁

NON-

IORDAN, LRA 205—206; GUȚIA, E. 158; FLOREA, P. N. passim.

1. În DLR sînt înregistrate 7 formații analizabile, la care se adaugă 19 din alte surse:

nonacțiune (GUȚIA, E. 158), *nonalinere* (L. Seche, în PN, 1972, nr. 4 (191), p. 40), *nonartist* (GUȚIA, E. 158), *nonautori* pl. (PN, loc. cit.), *nonbeligerant* (DN²; și: *nonbeligeranță* IORDAN, LRA 205), *noncărți* pl. (PN, loc. cit.), *noncomputațional* (SCL XXVI (1975), nr. 3, p. 311), *noncontradicție* (MDE), *nonfigurativ* (ib.), *nonflam* (LTR²), *nonintervenționist* (IORDAN, LRA 205), *nonoameni* pl. (PN, loc. cit.), *nonreflexiv* (SCL XXVI (1975), nr. 4, p. 440), *nonrelație* (ib., p. 444), *nonreligie* (GUȚIA, E. 158), *nonstop*, *nonterminativ* (SCL XXVI (1975), nr. 4, p. 385), *nontransponibil* (și: *-itate* GUȚIA, E. 158), *nonverbal* (SMFC VI 117).

1. La Luiza Seche, loc. cit., figurează și alte formații cu *non-*, pe care nu le-am reținut întrucît nu sînt însoțite de indicarea izvoarelor din care provin: *nonactivitate, nondemonstrat, nonmuzică, nonpoezie, nonroman, nontalent*.

2. Sursele care înregistrează formații cu *non-* oscilează în ceea ce privește grafia. În DLR, din 8 formații înregistrate, 7 sînt scrise fără cratimă și 1 (*non-eu*) cu cratimă. I. o. inserează numai formația *nonsens*, scrisă într-un singur cuvînt. În izvoarele literare majoritatea formațiilor sînt scrise cu cratimă; vezi și cele din articolele lui I. Guția și L. Seche. Întrucît în concepția noastră *non-* are statut de prefix, adoptăm scrierea fără cratimă a tuturor formațiilor.

Formațiile cu *non-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *nonconformism, noneu, nonexistență, nonintervenție, nonrelație, nonsens, nonvaloare, nonviolență* etc.;

Este de remarcat preferința prefixului pentru substantive abstracte (denominale și deverbale).

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *noncomputațional, nonconformist, nonreflexiv, nontransponibil, nonverbal* etc.

2. Prefixul *non-* are valoare negativă, exprimînd:

a. opusul primitivului: *nonartist, nonconformist(ă)* „care nu este conformist(ă)”, *noneu* (Filoz.) „ceea ce există în afara eului; ceea ce nu este eu”, *nonexistență* „ceea ce nu este existență; inexistență”, *nonreflexiv, nonreligie* „ceea ce este în afara religiei”, *nonverbal* etc.;

b. lipsa, absența primitivului: *nonsens* „lipsă de sens”, *nonstop, nonvaloare* „lipsă de valoare”, *nonviolență* „lipsă de violență” etc.

3. *Non-* este un prefix neologic. Există atît în limbile romanice, cît și în limbi neromanice de mare circulație (engleza, germana etc.), el reprezintă la origine adverbul (negația accentuată) latin *non*, moștenit sub diverse forme în toate limbile romanice.

În latina clasică *non* se plasează în fața unor cuvinte negative: *non-nihil* „pas rien”, *non-numquam* „pas jamais”, *non nemo, non nullus* „pas personne”, formînd cîteva litote, pentru „o anumită cantitate”, „uneori”, „unii”. (Vezi ERNOUT-MEILLET s.v.)

Ca element de formare a cuvintelor *non-* apare în latina scolastică atașat la nume (substantive și adjective): *non-debitor, non-voluntate, non-bonus, non-necessarius* etc.

Aceleași tipuri se regăsesc și în vechea franceză: *non-foi, non-créance, non-droiturier, non-juste, non-puissant* etc. (Vezi MARCHAND, E. W. 129.)

În limba română prefixul *non-* pătrunde prin împrumuturi din franceză începînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea: (analizabile)

nonintervenție *Curierul românesc* (1831), în DLR, cf. fr. *non-intervention*; *nonsens* Hasdeu, în DLR, cf. fr. *non-sens*; (neanalizabile) *nonșalant* și *nonșalanță* ALEXI, cf. fr. *nonchalant* (cf. și germ. *nonschalant*), *nonchalance*; *nonpare(i)l* „corp de literă tipografică” (cu atestări din secolul al XX-lea în DLR), cf. fr. *nonpareille*.

Unele formații cu *non-* reprezintă (semi)calcuri după model francez sau german: *noneu* după fr. *non-moi*, germ. *Nicht-Ich*.

Relativ recent a pătruns din engleză formația *nonstop* (cf. engl. *non-stop* MARCHAND, E. W. 130), folosită în special în îmbinările *program* sau *orar nonstop*.

4. În general, formațiile cu *non-* au teme neologice. Nu este exclusă însă nici posibilitatea ca acest prefix să se atașeze la teme vechi (vezi formațiile ocazionale *noncărți* și *nonoameni* și termenul filozofic *noneu*, care au teme moștenite).

5. *Non-* este productiv în limba literară, cu deosebire în unele terminologii științifice (filozofie, jurisprudență, medicină, lingvistică etc.) și în terminologia politică.

Unele formații cu *non-* au mai multă stabilitate și răspîndire în exprimarea curentă a oamenilor culti: *nonconformism/-ist*, *nonsens* etc.; altele sînt formații ocazionale, folosite în special în presă: *nonautori*, *noncărți*, *nonoameni*, *nonreligie* etc. Posibilitatea de a forma cuvinte cu *non-*, în limba literară, este practic nelimitată. De exemplu am spicuit unele derivate din SCL XXVI (1975), nr. 3 și 4: *semantică noncomputațională și computațională* (nr. 3, p. 311), *relații nonsimetrice și nonreflexive* (nr. 4, p. 440), *nonrelație* (*ib.*, p. 444), *verbe terminative și nonterminative* (*ib.*, p. 385) etc.

În lingvistică, productivitatea prefixului trebuie pusă în legătură cu crearea terminologiei adecvate în clasificările bazate pe opozițiile binare (de exemplu: *verbal — nonverbal*, *reflexiv — nonreflexiv* etc.).

O₋₂ vezi OB-

O₋₁ (OT-)

AUERBACH, V. 242 — 243; IORDAN, STIL. 215.

1. Prefixul *o₋₁* este diferit prin origine, valori, vechime etc. de prefixul *o₋₂* (variantă a lui *ob-*) din *ocurge*, *opune*.

2. *O₋₁* are varianta necondiționată *ot-* în derivatul analizabil *otcirmui* (mai frecvent *ocirmui*); pentru *otieni*, vezi p. 172. În derivate neanalizabile ca *uspenie* (cu varianta *ospenie*) sau în *umori* (variantă a lui *omori*) prefixul are o variantă etimologică *u-*.

3. În DLR sînt înregistrate 8 derivate analizabile cu *o(t)-*. Acestea sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu:

- un verb: *ocirmui*, *orăpăi*, *orîndui*, *oscîrbi*, *osfinți*, *otînji*;
- un substantiv (formație parasintetică): *osîmbri* „a primi s i m b r i e”;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *osfeș-tanie*.

1. În DLR este înregistrat și *osirgui*, pentru care se trimite la *sirgui* (ambele probabil cu același sens).

2. Cu sensul din DLR „a lovi tare, a bate, a cotonogi” *otînji* e greu de analizat semantic prin *tînji*; vezi însă în LEX. REG. II 52 sensul „a se ofili”.

3. Nu am luat în considerație cuvîntul *opări*, deoarece nu poate fi raportat, din punct de vedere semantic, la *pară* „flacără”, deși ambele cuvinte sînt înrudite la origine.

4. În ceea ce privește pe *omori*, acesta poate fi apropiat de unii vorbitori de *muri* (*mor*), deși cuvintele au etimologii diferite.

5. Auerbach, *loc. cit.*, enumeră printre derivate și pe *ocoși* „a face pe deșteptul”, pe care îl leagă de *coși* „a se bășica, a se umfla”. Cele două cuvinte nu au nici o legătură nici ca sens, nici ca etimologie, primul fiind un derivat de la *ocoș* „deștept”, al doilea un împrumut (ucr. *kosytysja*).

Formație semianalizabilă: *oproșca* „a se împrășca”.

Otieni prin sensul „a face eforturi, a se sili din răputeri să respire sau să vomiteze” pare analizabil prin *ieni*, dar prin sensul „a cădea” se apropie de *poticni*, prin care este semianalizabil; la analiza prin *ieni* prefixul ar avea varianta *ot-*. Pentru etimologie vezi p. 172.

4. Valorile prefixului sînt greu de precizat, deoarece derivatele și temele corespunzătoare au sensuri apropiate (uneori numai unul din sensuri).

Ocirmui și *cirmui* „a conduce, a governa” (cuvîntul de bază are înțelesul de „a ține cirna, spre a da direcția, unei plute, bărci etc.”); *orăpăi* „a face zgomot, a bocăni” — *răpăi* „(despre ploaie, grindină etc.) a izbi o suprafață tare, producînd zgomote dese, scurte și ritmice”; „(despre oameni) a lovi ritmic în ceva, a trosni”; *orîndui* și *rîndui* 1. „a (se) așeza într-o anumită ordine, a (se) grupa într-un anumit fel, a (se) aranja”; 2. (inv. și pop.) „a hotări, a dispune; a numi” (cu al doilea sens, mai ales, derivatul *orîndui*); *oscîrbi* e apropiat ca sens de *scîrbi* (*Oamenii se oscîrbită de dinsul*. Ureche, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 225), dar are și înțelesul de „a zdrobi, a sfărîma, a sparge” *Psaltirea Hurmuzaki* 137/6; *osfinți* are, pe lângă înțelesul „a fi cuiva de folos, de ajutor, a sprijini, a ocroti, a apăra pe cineva”, și pe cel de „a binecuvînta, a blagoslovi, a s f i n ț i” (*Pravila de la Govora*, la TDRG); *otînji* și *tînji* „(despre plante) a se usca, a se ofili” (cuvîntul de bază are și sensul „(despre oameni) a lîncezi”).

IORDAN, STIL. 215, arată, printre altele, că toate derivatele cu *o-* sînt împrumuturi slave, cărora le corespund în românește cuvinte neprefixate: *oscîrbi* — *scîrbi*, *osfinți* — *sfinți*; cuvintele de bază sînt „mult mai des (poate singurele) întrebunțate astăzi”.

5. Prefixul *o₋₁* este de origine slavă. El provine atît din sl. *o-*, *os-*, cît și, mai rar, din sl. *oŷ-*.

În slavă, prefixul *o-* (*os-*) avea valoare de „împrejur”: *оградити* „a închide de jur împrejur”. În majoritatea cazurilor sensul lexical al prefixului s-a pierdut, rămînînd numai funcția de a forma verbe perfective, de la imperfective postnominale (de ex., *оженити*, *ослѣпнѣти*).

Prefixul *oŷ-*, cu valoare inițială de „separare”, capătă cu timpul un sens neclar în majoritatea derivatelor (cf. MİKLOSICH; VAILLANT, V. S. 339).

În limbile slave contemporane ca, de exemplu, în bulgară, sîrbocroată, ucraineană, prefixele *o-* și *oŷ-* și-au menținut în mică măsură valoarea lexicală din vechea slavă, păstrîndu-și mai ales funcția de a forma verbe perfective. Astfel, în bulgară găsim exemple ca: *копая* „a săpa”, *окопая* „a săpa de jur împrejur”; *бия* „a bate”, *убия* „a omori” (cf. L. Andreičin, N. Kostov, K. Mircev, E. Nikolov, *Bălgarski ezik*, Sofia, 1955, p. 173); în sîrbocroată *okupati* „a spăla pe cineva complet” (cf. A. Meillet et A. Vaillant, *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris, 1924, p. 255; Ivan Popović, *Geschichte der serbo-kroatischen Sprache*, Wiesbaden, 1960, p. 236); în ucraineană găsim de asemenea, pe lângă funcția perfectivă *володіти-оволодіти*, și sensul lexical „împrejur”: *обкопювати* „a săpa de jur împrejur” (cf. O. M. Parhomenko, *Ukrainska mova*, Kiev, 1961, p. 136—137, 281).

Prefixul slav *o-* a pătruns în limba română prin împrumuturi ca: (analizabile) *oscîrbi* < sl. *оскрѣбнѣти*,

osfinti (și adaptat *osfinți*, sub influența lui *sfinți*)

< sl. *оскѣпнѣти*,

(neanalizabile) *osebi* < sl. *осѣбнѣти*,

ogradă < sl. *ограда*.

1. Pentru *ocirmui* Tiktin și Scriban presupun ca etimon pe sl. **otŷkrŷmovati*, ceea ce nu se susține din punct de vedere semantic (sl. *otŷ-* are sensul de „îndepărtare, separare, deviere”). După DM *ocirmui* e un derivat de la *cirmui* prin analogie cu *oblădui*. După GIORANESCU *ocirmui* provine din sl. *okrŷmiti*, cf. *ocirmui*, dublet al lui *ocirmi* (< sl. *okrŷmljati*, cf. CADE). În DLR se arată că *ocirmui* provine din *ocirmi* (< slavonul *окрѣмити* „a conduce”) sub influența

lui *cirmui*. În toate aceste dicționare recente etimologia variantei *ocirmui* rămâne neexplicată. În scrierile românești din sec. al. XVI-lea — al XVII-lea este atestat numai *ocirmui*, varianta *ocirmui* fiind întâlnită abia la începutul sec. al XVIII-lea în opera lui N. Costin și în cea a lui Cantemir.

2. În ce privește pe *otici* (pentru care în DLR se trimite pentru etimologie la *teni*, iar în CADE se indică scr. *otegniti*), credem că trebuie să pornim de la *тъкнѣти* „figere” (cu grupul -тък- caracteristic pentru verbele slave care exprimă „izbirea”), *потъкнѣти* „defigere” > rom. *poticni*.

Prefixul slav *оу-* a intrat în limba română prin împrumuturi ca :

(analizabile) *orînd(u)i* < v. sl. *оурадѣти*,

(neanalizabile) *omori* (și *umori*) < v. sl. *оуморѣти*,

osîrdie (și *usîrdie*) < v. sl. *оусърдѣнѣ*,

ostoi (și *ustoi(a)*) < v. sl. *оустоѣти*.

De remarcat existența variantei etimologice *u-* în derivatele neanalizabile. Uneori aceasta este varianta de bază : *uspenie* (și *ospenie*) < v. sl. *оуспенѣнѣ*.

Pentru etimologia lui *orindui* s-ar putea presupune și substantivul *orindă* (< *orindi*). După cum reiese din textele cercetate, în secolul al XVI-lea și în prima jumătate a celui următor, nu întâlnim decât formația *orindi*; *orindui* apare abia într-un text din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (Herodot, 1645, în DLR ms.) și la începutul secolului al XVIII-lea (în opera lui Cantemir).

Pe teren românesc s-au format probabil *orăpăi* (< *răpăi*) și *otînji* (< *tînji*).

Ca și în slavă, în românește nu se mai simte valoarea lexicală a prefixului *o-*, cele mai multe derivate fiind împrumuturi. Este posibil însă ca unele derivate să fi căpătat anumite sensuri pe teren românesc, ca, de exemplu, *oscîrbi* „a zdrobi, a sparge, a sfărâma, a nimici”, pe lângă „a mîhni” (v. sl. *оскрѣбити* „a mîhni”).

Cele mai vechi atestări de derivate cu prefixul *o-* apar în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea : *orîndui* (PO), *oscîrbi* (Coresi, în DLR), *osfinți* (Dosoitei, în DLR).

6. Temele derivatelor sînt de origine slavă, în afară de *răpăi* (din *orăpăi*), care este un cuvînt onomatopeic.

Prefixul *o-* a fost foarte puțin productiv; azi e neproductiv.

7. Cu excepția lui *orîndui*, care se mai folosește în limba literară actuală, derivatele cu *o-* sînt învechite (*ocirmui*, *osfinți*), populare (*otici*) sau regionale (*osîmbri*, *otînji*, cf. DLR). *Oscîrbi* este atestat numai în textele din secolele al XVI-lea și al XVII-lea (vezi TDRG, DLR).

Despre *osfeștanie*, fără citate în DLR, IORDAN, STIL, 215 menționează că e mai rar decît *sfeștanie*, nu numai în limba comună ... ci și în cea bisericească”.

O₋₂ vezi OB-

OB- (O₋₂)

DRĂGANU, R. S. 2; RIZESCU, P. N. 13.

1. Prefixul *ob-* are varianta *o-* înaintea unor teme care încep cu *c*, *f*, *m*, *p* (*ocluziune*, *oferi*, *omite*, *opune*), izolat și cu *s* (inv. *oservator* Stamati, în DLR).

1. În derivate cu teme care încep cu *c*, *f*, *p* se întîlnesc variantele grafice învechite *oc-*, *of-*, *op-* : *ocurge*, *offeri*, *opozitie* sau *oppus* (vezi DLR, s.v.).

2. O variantă fonetică *oc-* există în formațiile neanalizabile *occident*, *occipt*, precum și în varianta coruptă *ocsârva* pentru *observa*.

2. În DLR sînt înregistrate 12 derivate analizabile, la care se adaugă 4 derivate din alte izvoare :

obovat (MDE) „(despre frunze, sepale etc.) care are lățimea cea mai mare în partea superioară”, *obovoid* „în formă de ou cu vîrf în jos” (Al. Beldie, *Plantele lemnoase din R.P.R. Manual de determinare*, București, 1953, p. 224), *obversiune* Log. (DN²), *obzăcut* „obiect” (Mumuleanu, la CLOSE, p. 155).

Derivatele cu acest prefix sînt :

I v e r b e, analizabile în raport cu :

— un verb : *obduce*, *obține*, *obveni*, *ocurge*, *opresa*, *opune* ;

— un substantiv (formații parasintetice) : *oblitera*, *obtenebra* „întuneca” (Călinescu, în DLR; cf. *tenebre*) ;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu :

— un substantiv : *obversiune*, *opozitie*, *opresiune* „asuprire” ;

— un adjectiv (participiu) : (inv.) *obzăcut* ;

III a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv : *ocurent* „care se întîlnește într-un text” (cf. *curent* „care circulă”), *oblung* (variantă rară a lui *oblong*) „lunguieț, alungit”, *oboval*, *obovoid*.

Formații semianalizabile : *obiect*, cf. *subiect* ; *oblong*, cf. *longevitate* ; *obstrucție*, cf. *destrucție*, *instrucție* ; *ocluziune*, cf. *recluziune* ; *ofensiv*, cf. *defensiv* ; *oferi*, cf. *referi* ; *omite*, cf. *demite* ; *oprima*, cf. *reprima* ; *opugna*, cf. *repugna* etc.

3. *Ob-* are valorile :

1) o p o z i ț i a, anularea sau inversarea obiectului denumit de bază („în contra”) : *oblitera* „a șterge literele, a deveni necitit”, *obovat* și *obovoid*, *obversiune*, *opozitie*, *opune* ; în cazul lui *opresiune*, prefixul are valoarea de indicator al sensului exprimat de bază ;

În DLR adjectivul *oboval* < fr. *obovale* este glosat incomplet „(despre frunze, petale etc.) care are formă ovală”. La Quillet, *Dictionnaire encyclopédique*, Paris, 1935, *obovale* e definit „frunză ovală al cărei capăt e mai îngust spre pețiol”, deci sens identic cu al lui *obovat*, *obovoid*.

2) s u p r a p u n e r e a : *obduce* „a acoperi, a înveli”, de care se leagă și caracterul neașteptat al acțiunii : *obveni* „a surveni”, *ocurge* „a surveni” ;

3) d o b î n d i r e a unei însușiri (valoare eventivă) : *obtenebra* ;

4) d e s ă v î r ș i r e a unei acțiuni (valoare perfectivă) : *obține* ;

5) a p r o x i m a r e a unei însușiri : *oblung* ;

6) a n t e r i o r i t a t e a : *obzăcut* (= semianalizabilul *obiect*).

4. *Ob-* (*o-*) este un prefix neologic de origine latină (*ob-*, *o-*, *obs-*), care a pătruns în limba română prin împrumuturi venite fie direct din latină, fie din limbile romanice (mai ales din franceză) ; uneori prefixul a pătruns pe mai multe căi :

(analizabile)

obduce — lat. *obducere*,

oblitera — fr. *oblitérer*, lat. *obliterare*,

opresiune — fr. *oppression*,

obveni — lat. *obvenire* ;

(semianalizabile)

oblong — fr. *oblong*, lat. *oblongus* ;

(neanalizabile)

obluga — fr. *obliger*, lat. *obligare*,

obtura — fr. *obturer*, lat. *obturare*.

În latină *ob-* avea valoare de prepoziție și prefix (cu variantele *o-*, *obs-*). Ca prefix era folosit cu sens local : „înainte, înainte de”, de unde și „în vederea” (sens fizic și moral), „contra”, „în schimbul” (cf. ERNOUT-MEILLET, s.v.) ; de asemenea indica perfectivarea, în exemple ca : *occido*

(cf. ILR I 103). Prefixul *ob-* (*o-*) a ieșit din uz în limbile romanice (cf. ILR I 101, 106), dar a fost împrumutat din latină în epoca modernă atât în limbile romanice, cât și în alte limbi. Pentru valorile prefixului în limbile moderne vezi OXFORD. Unele derivate latinești cu *ob-* (*o-*) au fost moștenite în românește, dar au devenit neanalizabile în limba noastră: lat. *occidere* > rom. *ucide*, lat. **oblitare* > rom. *uita*.

Pe teren românesc s-au format semicalcurile:

- obține* — lat. *obtinere*, fr. *obtenir*,
(înv.) *obzăcut* — lat. *obiectum*,
opune — lat. *opponere*, it. *opponere*.

Varianta *oblung* a adj. *oblong*, considerată de DLR împrumut din italiană (*oblungo*), poate fi o adaptare pe teren românesc.

Cele mai vechi atestări ale derivatelor cu *ob-* (*o-*) datează de la jumătatea secolului trecut: *obzăcut* (Mumuleanu), *opus* (a. 1838, la URȘU, T.), *opresiune* (a. 1841, în DLR), *oblung* (a. 1855, la URȘU, T.).

5. Temele la care se atașează prefixul sînt moștenite din latină (*obduce*, *obține*, *opune*) sau romanice (*oblitera*, *opresiune*).

Ob- (*o-*) e slab productiv (prin semicalcure).

6. Derivatele aparțin limbii literare, fiind folosite în diverse stiluri. De uz curent sînt *obține* și *opune*. Unele formații sînt termeni livrești: *oblitera*, *obtenebra*, *ocurent*. *Obduce* (Agîrbiceanu, în DLR), *obveni* (Barițiu, în DLR), *obvenient* (Barițiu, în DLR), *obzăcut*, *ocurge* (Hasdeu, în DLR) sînt învechite (primele trei latinisme folosite în Transilvania, ca și semi-analizabilul *obtruda*).

OT- vezi O₋₁

P- vezi PO-

PA- vezi PO-

PAR₋₁

RIZESCU, P. N. 13 — 14₂

1. Prefixul *par*₋₁ este omonim cu *par*₋₂, variantă a lui *para-*, din derivate ca: *paraldehidă*, *paravalanșă*, *parselenă* etc. (vezi p. 175) și cu *par-*, variantă veche a elementului de compunere *pari-* din formații ca *parucid* pentru *paricid* (vezi DLR).

2. În DLR sînt înregistrate 3 derivate analizabile cu prefixul *par*₋₁.

Formațiile cu *par*₋₁ sînt:

- I v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *parcurge*, *parveni*;
II s u b s t a n t i v, analizabil în raport cu un verb: *parjur*.

Din punct de vedere semantic, *parfum* nu e analizabil în raport cu baza.

3. Valoarea lui *par-* este străbateră („prin”): *parcurge*, *parveni*.

4. *Par-* este un prefix neologic, împrumutat din franceză prin derivate ca:

- (analizabile) *parveni* — fr. *parvenir*,
parjur — fr. *parjurer*;
(neanalizabil; rar) *parsemat* „presărat, împestrițat” (Lăcusteanu, în DLR) — fr. *parsemé*.

Pe teren românesc s-a format semicalcul *parcurge* după fr. *parcourir*.

În franceză, *par-* provine din lat. *per-* (acesta din urmă moștenit în limba română sub forma *pre-* și împrumutat sub forma *per-*, vezi p. 183, 195—196) și are sensul de „prin” (cf. DARMESTETER, T. 87).

Cele mai vechi atestări ale derivatelor cu *par*₋₁ se găsesc în texte literare de la mijlocul și din a doua jumătate a secolului trecut (*parvenit* la Asachi, *parvenire* la Filimon).

În secolul trecut au existat ezitări în folosirea prefixelor *par-* și *per-*: vezi dubletele *parcurge* și *percurge*, *parjur* și *perjur*, *parveni* și *perveni* (vezi *PER-*, p. 183).

5. Temele la care se atașează prefixul sînt numai latine moștenite: *parcurge*, *parjur*, *parveni*.

6. *Par*₋₁ este un prefix foarte slab productiv (apare într-un calc).

Derivatele aparțin limbii literare.

PAR₋₂ vezi PARA-

PARA- (PAR₋₂)

JORDAN, STIL. 205, id., LRA 208, id., LRC 317; Cristina Gherman, *Prefixul para-*, SMFC IV 15 — 21.

1. Prefixul *para-* are varianta fonetică necondiționată *par*₋₂, care apare

— atât înaintea vocalelor *a* și *o* (frecvent): *parafazie*, *paramnezie*, *paraxial*, *paronichie*, *paroxiton* sau *e* (rar, în formații semianalizabile): *parelie*, *parenteral*,

— cât și înaintea unor consoane (rar, în formații semianalizabile sau neanalizabile): *parhelie*, *parselenă*; *parbriz*.

Compară cu varianta *para-*, care apare și ea în ambele tipuri de contexte, parțial în proporție inversă însă:

- înainte de consoană (frecvent): *parahidroză*, *parasolar*
— înainte de vocală (frecvent înainte de *a*, *e*, *o* și, se pare, întotdeauna înainte de *i*): *paraaminobenzoic*, *paraarticular*, *paraelectricitate*, *paraexamen*, *paraimunitate*, *parainfluență*, *paraomfalocel*, *paraordin*.

În unele situații se înregistrează ambele variante cu aceeași bază, fie în surse diferite (contemporane sau distanțate în timp): *paraaldehidă* DC/*paraldehidă* D. MED., *parselenă* LTR² (vezi și *parseline* pl. Genilie, în DLR)/*paraselene* pl. Șincai, în DLR, fie în aceeași sursă: *para-/parautohton* LTR²; vezi și combinațiile cu tema *amin-*: *paraaminofenol/paraminoflavolină*, *paraminol*.

Varianta *par*₋₂ se distinge de prefixul omofon *par*₋₁ cu ajutorul clasei morfologice a bazelor (*par*₋₁ se atașează la verbe, *par*₋₂ la substantive sau adjective) și al conținutului semantic (*par*₋₁ exprimă „pătrunderea în spațiu”, iar *par*₋₂ nu exprimă niciodată acest sens, vezi § 3).

Prefixul *para-* are și varianta accentuală *pará-*, care apare numai în formații neanalizabile, împrumutate, ca: *parádos*, *parápon*; *parábolă*.

2. În DLR sînt înregistrate 36 de derivate analizabile, la care se adaugă 117 din alte surse:

paraacetaldehidă (DER, LTR²), *paraacte* pl. (GÁLDI, M. 210), *paraaglutinină* (D. MED.), *paraalergie* (D. MED.), *paraalilanol* (LTR²), *paraaminobenzoic* (DER), *paraaminofenol* (D. MED., LTR²), *paraaminosalicilic* (DER), *paraarticular* (D. MED.), *para(a)utohton* Geol. (LTR²), *parabazedov* (D. MED.),

parabenziloxilofenol (D. MED.), *parabuelă* Nav. (LTR²), *paracarinal* (D. MED.), *paracazeină* (LTR²), *paractian*, cf. *cian* Chim. (LTR²), *paracheratoză* (DER, D. MED.), *parachinezie* (D. MED.), *paraciocot* (SMFC IV 19), *paracisită* (D. MED.), *paraciviltăție* (LL X (1965) 238), *paracoccidioides*, cf. *coccidioides* (D. MED.), *paracolită* (D. MED.), *paracoxalgie* (D. MED.), *paracristalin* Ind. carb. (LTR²), *paracritică* (ROM. LIT. 1975, nr. 36, 5/1), *paracromatină* (D. MED.), *paracromoscut* (GÁLDI, M. 218), *paradiabet* (DER), *paradiafonie* Telecom. (DER, LTR²), *paradicloranbenzen* (LTR²), *paradioxan*, cf. *dioxan* Chim. (LTR²), *paradirector* (IORDAN, STIL. 205), *paradoctor* (id. ib.) *paraelagic*, cf. *elagic* (LTR²), *paraelectricitate* (ib.), *paraemiedrie*, cf. *emiedrie* Min. (ib.), *paraexamene* pl. (IORDAN, STIL. 205), *parafazie* (D. MED.), *parafenilendiamină* Chim. (LTR²), *parafimoză*, cf. *fimoză* (D. MED.), *paraflebită* (ib.), *parafonie* (ib.), cf. *fonie* (DN²; în FC I 249, -fonie este înregistrat ca element de compunere), *paraformaldehidă* (DER, D. MED., LTR²), *parafuchsină* (LTR²), *parafum* (LTR², MDE), *paraganglion* (DER, D. MED.), *parageosinclină* Geol. (LTR²), *paragnais*, cf. *gnais* Min. (LTR²), *paragramatism* (D. MED.), *paragripal* (D. MED.), *paraheliu* (DF), *parahemofilie* (D. MED.), *parahidrogen* (LTR², MDE), *parahidroză* (D. MED.), *parahormon* (D. MED.), *paraimunitate* (DER, D. MED.), *parainfluență* (ib.), *paralac* Chim. (LTR²), *paraldehidă* (D. MED., LTR²), *paralege* (IORDAN, LRA 208), *paralgie*, cf. *algie* (D. MED.), *paraliteratură* („Tribuna”, 1975, nr. 32, 2/2), *paramanie* (D. MED.), *paramastită* (ib.), *paramedian* (ib.), *paramenscită* (ib.), *paramerită* (ib., DN²), *paramimie* (D. MED.), *paramolar* (ib.), *paramorbili*, cf. *morbili* „rujeolă” (ib.), *paramorfină* (ib.), *paranestezie* (ib.), *parantisenă* Meteor. (LTR²), *paranucleină* (D. MED.), *paranucleol* (ib.), *paraomfalocel*, cf. *omfalocel* (ib.), *paraordine* pl. (IORDAN, STIL. 205), *parapareză* (D. MED.), *parapensii* pl. (GÁLDI M. 218), *parapeptonă* (D. MED.), *parapertussis*, cf. *pertussis* (ib.), *paraplasma* (ib.), *paraplastin* (ib.), *parapneumonie* (D. MED.), *parapodzol* (LTR²), *parapoliomielită* (D. MED.), *paraproteine* pl. (ib.), *parapsihologie* (MDE), *parapsoriazis* (D. MED.), *pararaport* (IORDAN, STIL. 205), *parareglement* (IORDAN, LRA 205), *pararickettsia* (D. MED.; și: -oză DER), *pararitmie* (D. MED.), *pararocă* (MDE), *pararozanilină*, cf. *rozanilină* (LTR²), *parascaris*, cf. *ascaris* (D. MED.), *parascarlatină* (ib.), *parasifilis* (ib.), *parasistolie* (ib.), *parastomie* (ib.), *parastatică* (IORDAN, STIL. 205), *parasedintă* (SMFC IV 19), *paratablou* (IORDAN, STIL. 205), *parataxă*, cf. *taxă* (IORDAN, LRA 208), *paratendinită* (D. MED.), *paratenonită* (ib.), *paratimie*, cf. *timie* „afectivitate” (ib.), *paratrahom*, cf. *trahom* (ib.), *paratuberculoză* (DER, D. MED.), *paravaccina* s., cf. *vaccină* (și: -al D. MED.), *paravătrai* (LTR²), *paravenos* (DER), *paravizită* (IORDAN, LRA 208), *paraxial* (LTR², MDE), *paraxoni* pl., cf. *axon* (D. MED.), *paronichie*, cf. *onichie* (D. MED.).

Derivatele cu *para-* sint:

I s u b s t a n t i v e (categoria cea mai numeroasă), analizabile în raport cu:

— un substantiv: *paracăzător*, *paraflacăără*, *parafrază*, *parageneză*, *paraleu*, *paratîfos*, *paratrăsnet*, *parazăpadă*, (formații parasintetice) *pararitmie*, *parasistolie* etc.; un derivat e analizabil în raport cu un substantiv propriu: *par(a)selen(ă)*;

— un adjectiv (în mod excepțional, vezi § 4 b.): *parasolar*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *paramagnetic*, *paramilitar*, *pararoșu*, *parasimpatic*, *paravertebral* etc.;

— un substantiv (formații parasintetice): *paracarinal*, *paravaccinal* etc.

Prefixul *para-* apare și într-un verb: *parafraza*. Conținutul semantic al formației („a exprima prin *parafrază*”) implică însă analiza ei prin intermediul substantivului de bază: *parafrază* + *-a*. Considerăm, în consecință, că *para-* nu derivă verbe (*parafraza* este un derivat al lui *parafrază*).

Formații s e m i a n a l i z a b i l e (foarte numeroase): *parabolă*, cf. *hiperbolă*; *paracetamol*, cf. *acetaminofen*; *paracronism*, cf. *anacronism*; *paradox*, cf. *-dox* FC I 247; *paradrom*, cf. *-drom* FC I 217; *paralogie*, *-ism*, cf. *-logie* FC I 252; *paramnezie*, cf. *amnezie*, *dismnezie* D. MED.; *paranomie*, cf. *-nomie* FC I 254; *parapitec*, cf. *pitecantrop*; *parhelie* și *parelie*, cf. *helio-* FC I 250; *parodie*, cf. *-odie* FC I 254; *paronim*, cf. *-onim* FC I 254; (formații parasintetice) *parenteral*, cf. *enter(o)-* FC I 248; *paroophoron*, cf. *ooforo-* D. MED. S.V.; *parosmie*, cf. *osmo-* FC I 254 etc.

1. Formația *parathormon* „hormon secretat de glandele paratiroidale” (D. MED.) pare a fi c o m p u s din segmentul *parat(iroidă)* și cuvântul *hormon*.

2. *Parabază* „parte a comediei vechi grecești situată ... la începutul piesei ... în care ... autorul își expunea propriile păreri în legătură cu faptele înfățișate” nu e analizabil semantic

3. Valorile prefixului *para-* sint:

1) p r o x i m i t a t e a s p a ț i a l ă, coexistența (frecventă mai ales în terminologia medicală): *paraarticular* „juxtaarticular”, *paratiroidă* „fiecare din cele patru glande ... situate alături de glanda tiroidă”, *paravenos* „localizat lângă un țesut venos”; *paranimfă* „fată care însoțește mireasa la nuntă”, *paraxial* „situat în vecinătatea axei optice...”; *paranucleol* „corpuscul ... coexistent cu nucleul în interiorul nucleului celulei”, *parageneză* „formarea în aceeași epocă și în aceeași condiții a unor minerale asociate”;

În funcție de sensul bazei, „proximitatea” poate să conțină și noțiunea de „orientare de-a lungul unui reper”: *paravertebral* „aflat de-a lungul ambelor părți ale coloanei vertebrale”, „anterioritatea spațială”: *paroxiton* sau „posterioritatea temporală”: *paracronism* „... situarea unui eveniment mai târziu decât a avut loc în realitate”, *parasifilis* „manifestările tardive ale sifilisului”.

2) d i s t a n ț a (d e p ă r t a r e a) s p a ț i a l ă (în terminologia chimică): *paraaminobenzoic*, *paraaminofenol*;

Aceasta este valoarea tipică a derivatelor cu *para-* care denumesc derivații disubstituiți izomeri ai benzenului în poziția cea mai depărtată din cele trei posibile — celelalte două sint redacte prin elementul de compunere *orto-* și prefixul *meta-*.

3) e x t e r i o r i t a t e a și i n f e r i o r i t a t e a c a l i t a t i v ă: *paracivilizație* (*Viața se desfășoară într-o arie de paracivilizație rămânând circumscrișă la rudimentele formelor ei originare*. CONTEMPORANUL, 1961, 50 (792), 1/5), *paraliteratură* (*Abundența „materialului documentar” se păstrează în granițele unei paraliteraturi, a unei colecții de împrejurări prezentate cu accente disproporționat publicistice*. TRIBUNA, 1975, nr. 32, 2/2), *parapsihologie* „psihologia care se ocupă de fenomenele psihice neexplicabile științifice”;

4) caracterul s u p l i m e n t a r sau c o m p l e m e n t a r: *paramolar* „dinte supranumerar”; (relația se stabilește cu derivatul de la aceeași bază cu *orto-*) *parasimpatic* (cele două sisteme, *para-* și *ortosimpatic*, care formează sistemul *simpatic*, sint complementare);

5) a s e m ă n a r e a: *parafoc*² „culoare galbenă-portocalie (ca focul)”, *parafrază*, *paramagnetic* „care se magnetizează ca fierul, dar mult mai slab”, *paramilitar*; (în terminologia medicală, formațiile cu *para-* denumesc adesea forme de boli mai ușoare decât boala denumită prin bază sau forme atipice ale acesteia) *parapneumonie* „proces ... cu evoluție ... asemănătoare cu a pneumoniei, dar cu etiologie nespecifică”, *parascarlatină* „formă ușoară de scarlatină”, *paratuberculoză* „specie de tuberculoză atipică”; *paradiabet* „stare patologică asemănătoare diabetului, produsă de cauze extrapancreatice”, *parahormon* „substanță care, deși nu e de natură hormonală, acționează la distanță ca un hormon”, *parapertussis* „infecție ... evoluind clinic asemănător cu tusea convulsivă (= pertussis)”, *paratîfos* „boală cu simptome asemănătoare cu ale tifosului exantematic, dar produsă de un bacil diferit”;

1. „Asemănarea” e exprimată probabil și de formația *paraur*, care apare într-un context neconcludent (un descîntec): *Așa să faci, cocoș paraur*, cu *coada de aur* șez. IV 21.

2. Ideea de „asemănare” poate apărea asociată cu ideea de „proximitate” sau de „posterioritate”: *paraimunitate* „stare de rezistență ... redusă apărută în organism paralel cu imunitatea specifică”, *paravaccinal* „apărut după o vaccinare, fără a reprezenta o acțiune specifică a acesteia” ori cu aceea de „opozitie”: *parafraza* are și sensul de „a interpreta greșit în mod tendențios, cu rea-voință”.

6) o p o z i ț i a, p r o t e c ț i a c o n t r a (obiectului denumit de bază): *parados*, *paraflacăără*, *parafulger*, *parafum*, *parascînteii*, *paravalanșă*, *paravînt*, *parazăpadă*;

7) **insuficiența**: *paragrafie* „tulburare a limbajului scris... caracterizată prin deformarea cuvintelor...”, *paramimie* „pervertirea expresiei mimice...”, *neconcordanța* pînă la opoziție între aceasta și conținutul trăirilor bolnavului”, *pararitmie* „tulburare de ritm”, *paratimie* „discordanța dintre răsunetul afectiv și conținutul faptic de care se leagă” (*timie* „afectivitate”);

8) **caracterul secundar, derivat**: *paraautohton* Geol. „pînză de amploare secundară care acoperă autohtonul și e acoperită, la rîndul ei, de o pînză majoră”, *pararocă* „roca... provenită din transformarea rocilor sedimentare”; (relația se stabilește cu compusul de la aceeași bază cu *orto-*) *parapodzol* „podzol secundar” (în opoziție cu *ortopodzol* = podzol primar);

9) **generalitatea**: *paranestezie* „anestezie a întregului corp”;

10) **intensificarea, superioritatea absolută** (în majoritatea cazurilor, în construcții expresive, cu conținut afectiv, în care derivatul e precedat de cuvîntul bază): (în limba populară) *ciocoi paraciocoi*, *leu paraleu*, *roșu pararoșu*; (în limba cultă, mai ales vorbită, în forme de plural; ideea de „intensitate” privește mai ales aspectul cantitativ și este prezentată ironic) *acte și paraacte*, *pensii și parapensii*, *rapoarte și pararapoarte*, *vizite și paravizite*.

1. Vezi IORDAN, STIL. 205.

2. O. Densușianu (*Opere* I 230, n. 4) crede că formația *pararoșie* (*O năpîrcă roșie, roșie, Pararoșie*, „Ion Creangă” II 311) „nu poate fi decît o alterare a lui *proroșie*”.

3. *Paraleu* pare să aibă o situație aparte, anume apare uneori neînsoțit de cuvîntul bază: — fie că apare singur: *Își adună pe toți paraleii pingă el*. Pribeagul, în DLR, *Paraleul are mulți amici*. I. Negruzzi, în DLR (vezi, în același text, și femininul (depreciativ) *paraleoaică*); — fie că e însoțit de cuvîntul (considerat probabil sinonim) *zmeu*: *Ard munții... că le-a dat foc zmeii paraleii*. ȘEZ. I 60.

4. Această valoare pare să o aibă și derivatul *paracritică*, deși nu e folosit în construcția menționată (*infocați partizani ai acestei supercritici sau, cum vrem să-i spunem, paracritici* ROM. LIT. 1975, nr. 36, 5/1).

4. **Para-** este un prefix neologic cu etimologie multiplă în două accepții ale acestei noțiuni: receptarea pe căi diferite a aceluiași prefix (gr. *παρά-*, intrat atît direct, cît și prin alte limbi) și confundarea unor formanți originari diferiți (gr. *παρά-* și fr. *para-*, *para-*).

a. Gr. *παρά-*, împrumutat inițial (în secolul al XVIII-lea) direct din neogreacă prin derivate ca:

(analizabile) *paragrafie* (a. 1782) la GÁLDI, M. 219 < *παραγραφή*;

(semianalizabile) *paranomie* (a. 1705—1746) R. Popescu, în DLR < *παρανομία*, *paragrafos* (a. 1748) Iorga, în DLR < *παράγραφος*;

(neanalizabile) *paraclitichi* (a. 1701) la GÁLDI, M. 28 < *παρακλητική*, *paradigmă* (a. 1705) Cantemir, în DLR < *παράδειγμα*, *parátaxis* (în DLR, s.v., este paroxiton) (a. 1715) la GÁLDI, M. 221 < *παράταξις*, *parapon* (a. 1774) la GÁLDI, M. 220 < *παράπονο(ν)*, *paráxin* (a. 1779) la GÁLDI, M. 221 < *παράξενος*, *parastisi* (a. 1787) la GÁLDI, M. 220 < *παρασταίνω*, *paratirisi* (a. 1796) la GÁLDI, M. 221 < *παρατηρῶ* etc.

1. Vezi mai multe exemple la GÁLDI, M. 217 — 221 și la C. Gherman, *lucr. cit.* 15 (grupate pe părți de vorbire).

2. În mod cu totul izolat, *para-* apare în secolul al XVI-lea, într-un derivat neanalizabil: *parasimă* (*Codicele Voronețean*, în DLR) < *πράσιμα*.

3. În greacă, *παρά-* se atașează la substantive, adjective și verbe și exprimă: „alăturarea” (*παραθαλασσία* „îarm, litoral”, *πάρεδρος* „adjunct, asesor”), „caracterul secundar” (*πάρραθλον* „luptă secundară”), „compararea” (*παράλληλος* „paralel”), „excesul” (*παραγεμίζω* „a supraîncărca”), „opoziția” (*παρανομῶ* „a acționa împotriva legii”, *παράφωνος* „disonant”), „omisiunea” (*παραβλέπω* „a închide ochii, a trece peste”) etc., sensuri preluate de limbile care au împrumutat prefixul. Vezi MIRAMBEL, L.G. 381, DIMITRAKOS, LIDDELL—SCOTT—JONES.

Din această perioadă nu avem decît o singură atestare de formație care pare a fi românească: (*lei și*) *paralei* Cantemir, în DLR.

Pentru tipul originar grecesc, vezi GÁLDI, M. 217 — 218, unde apar și exemple românești din secolul al XIX-lea.

În secolul al XIX-lea (cînd împrumuturile noi din neogreacă sint foarte puțin numeroase, de exemplu: *paraloghizm* (a. 1825) Virnav, în DLR, *paralaghie* (a. 1843) la GÁLDI, M. 220, *parafernă* (a. 1851) STAMATI), prefixul *para-* pătrunde prin o serie de derivate din franceză, la rîndul lor de origine greacă sau formate în franceză cu prefixul împrumutat:

(analizabile) *parafrază* Bolliac, în CILL I 97 < *paraphrase*, *parametru* STAMATI < *paramètre*;

(semianalizabile) *parhelie* (a. 1804—1808) Șincai, în DLR < *parhélie*, *paralogism* (cca. 1832) I. Golescu, în DLR (cuvîntul a fost împrumutat întîi din greacă, vezi mai sus) < *paralogisme*, *paraplegie* (a. 1852) *Manualul sănătății*... în DLR < *paraplégie*, *paralogie* (a. 1863) Filimon, în DLR < *paralogie*;

1. Se pare că în secolul al XIX-lea *parafernă* era analizabil deoarece e folosit în contextul bazei sale: *muterea aceasta mi-a furt capul cu fernele și cu parafernele ei* LM II 584. Remarcăm că aici *para-* nu are sens intensiv, ca în *pensii și parapensii*, ci exprimă „exterioritatea, caracterul suplimentar”, totuși structura construcției pare să fie influențată de construcția cu sens intensiv.

2. Recent, *paragrafie* și *paralogie* au fost reîmprumutate din franceză cu sensurile din terminologia medicală: „tulburări ale limbajului scris”, respectiv „ale gîndirii...”.

În aceeași perioadă, apar și o serie de împrumuturi din greacă și/sau latină și/sau din limbile romanice (rar și neromanice): (analizabile) *paranimfă* Eminescu, în DLR — lat. *paranympha*, ngr. *παράνυμφος*, (semianalizabile) *paragraf* Șincai, în DLR — lat. *paragraphus*, fr. *paragraphe*, *parabolă* Heliade, în DLR — lat. *parabola*, fr. *parabole*, (neanalizabile) *paradox* „Curierul românesc” (1829) în DLR — ngr. *παράδοξος*, fr. *paradoxe*, *paralaxă* NEGULICI — lat. *parallaxis*, fr. *parallaxe*, *paraselen* Șincai, în DLR — fr. *parasélène*, it. *paraselene*, *parabază* ANTONESCU — fr. *parabase*, germ. *Parabase*.

În secolul al XX-lea se înmulțesc împrumuturile din franceză:

(analizabile) *paracazeină* < *paracaséine*, *paracenteză* < *paracentèse* (și lat. *paracentesis*), *paraclagic* < *paraclagique*, *paraldehidă* < *paraldéhyde*, *paramagnetic* < *paramagnétique*, *paramilitar* < *paramilitaire*, *paratifoidă* < *paratyphoïde* etc.;

(semianalizabile) *paracronism* < *parachronisme*, *paramnezie* < *paramnésie*, *parodie* < *parodie* etc.

Vezi mai multe exemple, grupate pe părți de vorbire, la C. Gherman, *lucr. cit.* 16 — 17.

Varianta *par-* a prefixului, apărînd înainte de consoană fără rațiune etimologică în formația *parselenă* (folosită în terminologia astronomică actuală (LTR), cp. cu varianta mai veche *paraselen*, vezi mai sus) se explică, eventual, prin analogie cu *parhelie*, unde se explică etimologic (vezi mai sus).

b. Fr. *para-* și *para-*, ambele cu sensul „protecție contra”:

α) fr. *para-* a pătruns în română în secolul al XIX-lea, prin împrumuturi și semicalcuri de tipul:

— împrumuturi semianalizabile: *parasol* (a. 1862) *Calendar*, în DLR < fr. *parasol*;

În forma *parazol* (a. 1778—Iorga, în DLR), cuvîntul a fost împrumutat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea din germană: *Parasol*.

neanalizabile: *parașit* „Albina românească” (1832) în DLR < *parachute*, *paravan* (a. 1842) Cuciuran, în DLR < fr. *paravent*, *paratoner* „Universul” (1846), în DLR < fr. *paratonnerre*;

1. În limba actuală, circulă în terminologia minieră un semicalc greșit după fr. *parachute* „dispositif de securité qui permet d'arrêter la chute accidentelle de la benne dans un puits de mine”, anume *paracăzător* „dispozitiv de siguranță pentru oprirea din cădere...” (LTR², DER, în DLR). După cum arată sensul formației și modelul francez, ea ar fi trebuit să aibă forma **paracădere*.

2. În terminologia tehnică actuală, fr. *paravent* a fost calchiat în forma *paravint* pentru a reda sensul special de „dispozitiv de protecție împotriva curenților de aer ... de-a lungul liniilor unei stații de triaj” (v. LTR², DER).

— semicalcui: *paratunet* NEGULICI — fr. *paratonnerre*, *paraploaie* (a. 1870) COSTINESCU — fr. *parapluie*, *parasoare* id. — fr. *parasol*, *parafulger* (a. 1897) Poni, în DLR — fr. *parafoudre*.

În franceză *para-* „protection contre” apare în împrumuturi din italiană ca *parapet* < *parapetto*, *parasol* < *parasole*, *paravent* < *paravento* (compuse cu it. *parare* „a se apăra de o lovitură, a se opune”) și în formații făcute după modelul împrumuturilor menționate ca: *parachute*, *paragrêre*, *parapluie*, *paratonnerre*. Vezi J. Marouzeau, *Procédés de composition en français moderne*, în „Le français moderne” XXV (1957), 245–246, DAUZAT-DUBOIS-MITTERAND, s.v. 2, *para-*.

Parapet (Asachi, în DLR) e împrumut din franceză, germană sau italiană (fr. *parapet*, germ. *Parapett*, it. *parapetto*), iar *parapleu* (LB) este fr. *parapluie* împrumutat prin intermediul magh. *paraplé*. (*Paraplui* (STAMATI) este, evident, împrumut direct din franceză.)

În secolul al XX-lea apar semicalcui noi după formații franțuzești. De exemplu: *parados* — fr. *parados*, *paraflacără* — fr. *paraflamme*, *parafoc*¹ „zid...” — fr. *parafeu*, *parazăpadă* — fr. *paraneige*, *paratrăsnet* — fr. *paratonnerre*.

Parasolar „apărătoare montată în obiectivul aparatului de fotografiat ... pentru a opri pătrunderea luminii suplimentare în aparat” este un semicalc greșit după *parasoleil* „idem” (LAROUSSE). Vezi greșeala de același tip reprezentată prin *paracăzător*.

β) fr. *pare-* (*parer*) a intrat în română prin

— împrumuturi: (analizabil) *paravalanșă* < fr. *paravalanche* (< *parer* și *avalanche*, v. LITTRÉ), (neanalizabil) *parbriz* < fr. *pare-brise*;

— calcui: *parafum* — fr. *parefumée*, *parascînteii* — fr. *pare-étincelles*, unde, după cum se vede, fr. *pare-* a fost redat prin rom. *para-*.

Vezi DAUZAT-DUBOIS-MITTERAND, s.v. *parer* < it. *parare*, ROBERT, s.v. 2. *pare-*. Pentru distincția dintre fr. *para-* „protecție contra” și *pare-* care are ca punct de plecare verbul fr. *parer*, vezi J. Marouzeau, *loc. cit.*

O poziție specială are formația *paravătrai*, care calchiază derivatul francez format cu prefixul sinonim, în această situație, *anti-*: *anti-ringard*.

Fr. *para-*, care pare să fi căpătat în franceză statut de prefix, și termenul de compunere fr. *pare-* s-au confundat în română datorită sinonimiei perfecte. (Dealtfel, se pare că chiar în franceză confuzia s-a putut produce în formații ca *paravalanche*.)

În formațiile în care prefixul are sensul de „protecție contra”, analiza semantică se face și prin raportare la verbul *para* „a evita printr-o contralovitură o lovitură a adversarului”.

Sursa grecească (directă sau indirectă, vezi a.) și cea franceză (vezi b.) a prefixului s-au confundat, de asemenea, în română datorită apropierii dintre unul din sensurile gr. *para-*, anume „opozitia”, și sensul fr. *para-* și *pare-* „protecție contra”. Datorită acestei situații, considerăm că *para-* de origine greacă și cel de origine franceză constituie o singură unitate, cu etimologie multiplă.

5. Temele formațiilor cu *para-* sînt mai ales neologice latino-romanice (*paraacte*, *parabuclă*, *paracivilizație*, *paracristalin*, *paradirector*, *paradoctor*, *paraexamen*, *paraliteratură*, *paraordine*, *pararocă*, *parautohton* etc.) și moștenite (sau formate din elemente moștenite: *paracăzător*, *paracunoscut*, *paraflacără*, *parafulger*, *parafum*, *paralege*, *paraleu*, *pararoșu*, *paraședință*, *paratunet* etc.). Foarte rar sînt de origine slavă (veche sau modernă): *paratrăsnet*, *parazăpadă*.

6. Productivitatea prefixului *para-* se demonstrează cu certitudine prin (semi)calcui (vezi § 4) și prin categoria deschisă constituită de formațiile spontane, ocazionale de tipul (*ședințe și*) *paraședințe*. La acestea se adaugă, probabil, formații din terminologiile tehnice (în special medicală și chimică), cu privire la care însă nu avem suficiente informații etimologice pentru a ne putea pronunța.

Semnificative pentru productivitatea prefixului sînt și următoarele fapte:

— derivatul *paravătrai* care calchiază un model francez format cu *anti-* (vezi mai sus, sub 4.);

— formația *paradentoză*, pentru *parodontoză* (*para-* + gr. *odous*, *odontos* „dinte” + *-oză*), cu *o* din tema cuvîntului înlocuit cu *a* pentru a apărea mai clar prefixul (+ baza latino-romanică *dent-*).

7. Derivatele cu *para-* aparțin în număr mare limbii literare, cu preponderență terminologiilor tehnico-științifice din domeniile medical, chimic și biologic.

Formațiile cu valoare de „intensificare” de tipul *ședințe și paraședințe* apar în limbajul oamenilor instruiți (vezi IORDAN, STIL. 205), iar cele de tipul *paraleu*, *pararoșu* sînt populare (chiar dacă apar și la scriitorii culți).

Surprinzătoare e apariția formației *paragraf*, termen prin excelență cult, cu un sens special „motiv ornamental care se coase pe pieptar deasupra buzunarului”, în vocabularul artei populare (Păcală, în DLR).

PĂ- vezi PO-

PE- vezi PRE-

PEN-

RIZESCU, p. n. 14.

1. În DLR sînt înregistrate 3 derivate a n a l i z a b i l e cu prefixul *pen-*.

Formațiile cu *pen-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *peninsulă*, *penușă*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *penultim*.

2. Valoarea lui *pen-* este a p r o x i m a r e a („aproape”):

a) în sens abstract calitativ: *peninsulă*, *penușă*;

b) în sens local, confundîndu-se cu anterioritatea: *penultim*.

3. *Pen-* este un prefix neologic, de origine latină, care a pătruns în limba română prin împrumuturi fie direct din latină, fie din limbile

romanice. Este posibil ca unul și același cuvânt să fi pătruns pe mai multe căi :

peninsulă — lat. *paeninsula*, fr. *péninsule*,
penultim — lat. *paenultimus*, fr. *pénultième*.

Penumbra este un semicalc (adaptare) după fr. *pénombre*, it. *penombra*.

Un împrumut neanalizabil în limba română este *peneplenă* Geogr., Geol. „suprafață plană sau ușor ondulată” — fr. *pénéplaine*.

În latină *paene* avea valoare de prepoziție și, foarte rar, de prefix, cu sensul „aproape (de)” (cf. ERNOUT-MEILLET, s.v.). Prefixul *n*-a fost moștenit în limbile romanice. În limba română *paene* a fost moștenit numai cu funcțiunea prepozițională: *pînă* < *paene* + *ad*.

Derivatele cu *pen-* au fost împrumutate la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor; cel mai vechi pare a fi *peninsulă* (a. 1766, la URȘU, T.).

4. *Pen-* este un prefix neproductiv și slab reprezentat în limba română.

Derivatele aparțin limbii literare.

PER-

RIZESCU, P.N. 15-16.

1. În DLR sînt înregistrate 17 derivate analizabile cu prefixul *per-*. La acestea se adaugă 14 din alte izvoare :

perabrodil (DC), *peracid* (DC, LTR²), *perbenzoic* (DC, s.v. *per-*), *perborat* (DC, LTR²), *percarbonat* (și : *percarbonic* LTR²), *percelonă* (DC), *perclorat* (DC, LTR²), *percromat* (și : *percromic* DC), *perduren* (DC), *perfluoretan* (ib., s.v. *per-*), *perfosfați* (pl., DC), *perhidrofenantren* (DC, s.v. *per-*), *persare* (LTR²), *pervibrare* (și : *pervibrator* ib.).

Formațiile cu *per-* sînt :

I *verbe*, analizabile în raport cu un verb : *perfora*, *permuta*, *pertracta*, (înv.) *percur(g)e*, (înv.) *pervenî* ;

II *substantive*, analizabile în raport cu :

— un substantiv : *peracid*, *percarbonat*, *perclorat*, (înv.) *perjur*, *perorație*, *peroxid*, *persare*, *persulfat*, *percent*, *pervibrator* ;

— un adjectiv : *perplin* „canal plin cu apă la stăvilarul unui riu” ;

III *adjective*, analizabile în raport cu un adjectiv : *perfoliat*, *perlingual*, *perlucid*, *peroral*.

Cuvîntul *pertracta* „a trata, a dezbate îndelung” (Măiorescu, în DLRC) a fost pînă nu demult analizabil în raport cu (înv.) *tracta* „a discuta” (Ghica, Negruzzi, în DLRC) ; de asemenea *perlucid* „foarte strălucitor” e analizabil în raport cu sensul (rar) al lui *lucid* „strălucitor” (cf. DA ms.).

Formații *semianalizabile* : *percepe*, cf. *concepe* ; *perfect*, cf. *defect* ; *perfuzie*, cf. *infuzie* ; *perhidrol*, cf. *hidro-* ; *permite*, cf. *emite* ; *persifla*, cf. *siflant* ; *persista*, cf. *insista* ; *persorpție* (LTR²), cf. *adsorpție* (ib.) ; *perspectivă*, cf. *retrospectivă* ; *perturba*, cf. *conturba* ; *perverti*, cf. *converti* etc.

2. Prefixul *per-* are următoarele valori :

1) *străbateră* : *percurge*, *pervenî* ; *indicator* al valorii de „străbateră” : *perfora* ;

2) *instrumentul* („pe”) : *perlingual*, *peroral* ;

3) *intensificarea* : *perlucid*, *perplin*, *pertracta*, *pervibrator*.

În ultima valoare se încadrează și sensul special pe care îl are în termenii din domeniul chimiei, unde indică cantitatea mai mare decît cea obișnuită a unui element dintr-un compus : *peroxid*, *percarbonat*, *perclorat*, *permanganat*, *persulfat*.

Peracid este un acid al cărui nume începe cu *per-* (vezi ROBERT), iar *persare* sarea unui peracid (LTR²).

Valoarea prefixului e neclară în *perfoliat*.

3. *Per-* este un prefix neologic de origine latină, dublet al prefixului moștenit *pre-* (lat. *per*). El a pătruns în limba română prin împrumuturi fie direct din latină, fie din limbile romanice, în special din franceză. Uneori derivatul a venit pe mai multe căi :

(analizabile) *perfora* — fr. *perforer*, lat. *perforare*,
perjur — lat. *periurus*, *periurium*,
perlucid — lat. *perlucidus*,
permuta — lat. *permutare*, fr. *permuter*,
pervenî — lat. *pervenire* ;

(semianalizabile) *perfect* — lat. *perfectus*, it. *perfetto*,
persifla — fr. *persifler*,
persista — fr. *persister*,
perspectivă — fr. *perspective* ;

(neanalizabile) *persecuta* — fr. *persécuter*.

Pe teren românesc s-a format semicalcul *percurge* după lat. *percurrere*. *Persare* este, probabil, tot semicalc. Un împrumut din germană este *perlingual* (germ. *perlingual*), după care s-a format în română *peroral* (DLR). Din germ. *Perzent*, magh. *percent* s-a împrumutat reg. *perțent* „procent”, care are varianta românilizată *percent*.

1. În legătură cu valorile prefixului lat. *per-*, vezi *PRE-*, p. 195. În franceză, *per-* este un prefix savant împrumutat din latină, dublet al prefixului moștenit *par-*.
2. În limba română uneori s-a împrumutat pentru aceeași noțiune atât formația latină cu *per-*, cit și cea franceză cu *par-* : vezi, în secolul trecut, *perjur/parjur*, *pervenî/parveni* și semicalcul *percurge/parcurge*. Cele două verbe s-au fixat în forma cu *par-*. *Perjur* și *parjur* au fost înlocuite cu *sperjur*.

Derivatele cu *per-* au pătruns în limba română spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar mai ales pe la mijlocul secolului următor : (neanalizabil) *perfect* (pe la a. 1790, la URȘU, T.) ; (semianalizabil) *perturbație* (a. 1852, la URȘU, T.).

4. Temele la care se atașează prefixul sînt latine moștenite, dar mai ales romanice :

moștenite din latină : *percurge*, *permuta*, *persare*, *pervenî* ;
romanice : *peracid*, *perfora*, *peroral*, *pervibrator*.

Prefixul e foarte slab productiv, apărînd de obicei în împrumuturi (cf. totuși *peroral* și semicalcurile *percurge*, *persare*).

5. Derivatele cu *per-* se întîlnesc numai în stilul științific, fiind frecvente în chimie ; o răspîndire mai largă are *perfora*. Unele derivate sînt ieșite din uz (*percurge*, *perjur*, *pervenî*) sau cu circulație regională (*perțent*).

PERI-

RIZESCU, P. N. 15; Luiza Seche, *Prefixul peri-*, în SMFC VI 11 - 33.

1. Prefixul *peri-* este omonim cu segmentul *peri-* < rus. *nepe-*, existent numai în cuvinte semianalizabile ca: *peripiscă* „corespondență” (< rus. *nepenucka*), *perivodi* „a numi” (< rus. *nepesodumь*).

2. În derivate, prefixul are un accent secundar pe prima silabă (*pèri-pneumonie*); în cazuri rare, accentul (principal) apare pe a doua silabă în unele cuvinte neanalizabile (*perifan*, *perilipsis*) sau în forme învechite ale unor cuvinte (*perimetros* la URSSU, T.).

Cuvântul *perimetru* a fost înregistrat izolat și cu unele variante alterate ale prefixului: *pere-* (*peremetru* ms. de pe la 1840, în DLR) și *peli-* (*pelimetru* GL. OLT.).

3. În DLR sînt înregistrate 26 de derivate a n a l i z a b i l e, la care se adaugă 97 de derivate din alte izvoare:

periadentă (SMFC VI), *periamigdalian* (ib.), *perianal* (ib.), *periangicolită* Med. (ib.), *periapendicită* (ib.), *periapendicular* Med. (ib.), *peritapical* Med. (ib.), *periareolar* Med. (ib.), *periartricular* (ib.), *periastru* Astron. (ib.), *periaxial* Anat. (ib.), *periblastulă* Biol. (ib.), *peribranchial* (ib.), *peribronhial* (ib.), *peribronșită* (ib.), *pericecal* Anat. (ib.), *pericefalic* Anat. (ib.), *pericelular* (ib.), *pericentru* Mat. (ib.), *pericerebral* (ib.), *perichistectomie* Med. (ib.), *pericicloidă* Mat. (ib.), *pericil* Bot. (ib.), *pericistită* (ib.), *periclinal* Geol. (ib.), *pericolecistită* (ib.), *pericolită* (ib.), *pericord* (ib.), *pericorneal* Anat. (ib.), *pericoroidal* Anat. (ib.), *pericoronarită* Med. (ib.), *perideferențită* Med. (ib.), *periduodenită* Med. (ib.), *periecuatorial* (ib.), *perielectrotonus* Med. (ib.), *periecefalită* (ib.), *perienterită* (ib.), *periesofagită* (ib.), *perifaringian* (ib.), *perifascicular* (ib.), *periflebită* (ib.), *perifoliculită* Med. (ib.), *perifrenită* Med. „inflamație a regiunii din jurul nervului frenic” (ib.), *perigalaxie* Astron. „poziție corespunzătoare celei mai mici distanțe de galaxia noastră” (ib.), *periganglionar* (ib.), *perigastrită* (ib.), *perigenital* (ib.), *periglandular* (ib.), *periglotic* (ib.), *perihepatită* (ib.), *periintestinal* (ib.), *perijupiter* Astron. (ib.), *perilaringită* (ib.), *perilenticular* Anat. (ib.), *perilobular* (ib.), *perilunar* (ib.), *perimaritim* (ib.), *perimeningită* (ib.), *perinatal* „care se referă la circumstanțele care au loc în jurul unei nașteri” (ib.), *perinefritic* (ib.), *perineural* (ib.), *perinuclear* (ib.), *perinerv* (ib.), *peritocular* (ib.), *perioftalmic* (ib.), *perioptic* (ib.), *perioral* (ib.), *periorbital* (ib.), *periovarian* (ib.), *periovarular* (ib.), *peripancreatită* (ib.), *periparazitism* (ib.), *peripetal* Bot. (ib.), *peripiloric* (ib.), *peripleurită* (ib.), *peripolar* (ib.), *periporită* Med. „inflamație în jurul glandelor sudorifere” (ib.), *periprostată* (ib.), *perirectită* (ib.), *perirenal* (ib.), *perisaturn* Astron. (ib.), *periselenar* (ib.), *perisigmoidită* Med. (ib.), *perisinovial* (ib.), *perişcolar* (activitate perişcolară) (ib.), *peritiroidită* (ib.), *peritoracic* (ib.), *peritraheită* (ib.), *peritropical* (ib.), *periuranus* Astron. (ib.), *periurban* (ă) (centură) (CONTEMPORANUL 1968, nr. 32, p. 9/7), *periueterită* (SMFC VI), *periuular* (ib.), *perivaginal* (ib.), *periviscerită* (ib.), *perizonă* (ib.).

Derivatele cu prefixul *peri-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu:

— un substantiv: *periadentă*, *periarterită*, *perifrază*, *perilimfă*, *perimetru*, *peripneumonie*, *perisferă*, *peritiroidită*, *perizonă* etc.;

— (formație parasintetică): *periporită*;

— un adjectiv (formații parasintetice): *perideferențită*, *perifrenită*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *peribronhial*, *perifaringian*, *periglaciuar*, *periovarian*, *periterestru* etc.;

— un substantiv (formații parasintetice): *pericentric*, *periunghial*.

Numărul substantivelor e mai mare decît cel al adjectivelor, reprezentînd aproximativ 60% din totalul derivatelor analizabile.

Nu am luat în considerație un derivat ca *peristil*, pentru care nu putem stabili o legătură semantică în limba română între prefix și temă.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *periandric* (SMFC VI), cf. *andro-*; *pericard*, cf. *endocard*; *pericarp*, cf. *epicarp*; *periclinal* Geol. (LTR²), cf.

sinclinal; *perigeu*, cf. *apogeu*; *periheliu*, cf. *helio-*; *periost*, cf. *osteo-*; *periscop*, cf. *diascop*; *perisperm* Bot. (LTR²), cf. *endosperm*; *peristom* (SMFC VI), cf. *stomato-*; *peritomie* (SMFC VI), cf. *anatomie* etc.

4. *Peri-* are valorile:

1) „în jurul, împrejurul”:

a) local (cele mai multe): *pericard*, *pericarpatic*, *pericentric*, *periglaciuar*, *perilună*, *periterestru*;

b) temporal: *perinatal*.

Apropiat de acest sens este și sensul „aproape de” (= distanță mică) din unii termeni de astronomie ca: *perijupiter* „punctul cel mai apropiat de Jupiter la care se află un satelit al său pe orbită”, *perisaturn*, *periuranus* etc.

1. De la valoarea de „în jurul, împrejurul, din toate părțile” se poate ajunge la cea de referire („despre”): vezi *perigrafie* „raport; descriere”, ca și la cea de intensificare din *perifrază* și din unele derivate semianalizabile ca *periplegie* „paralizie totală”, *peritegeză* „călătorie lungă”.
2. Analiza semantică din mai multe formații adjectivale de mai sus impune o altă analiză formală decît cea adoptată sub 3 II, și anume interpretarea lor drept formații parasintetice. Astfel sensul lui *peri-* din adjectivul *pericarpatic* „situat în jurul munților Carpați” trebuie pus în legătură cu substantivul (*munții*) *Carpați* și nu cu adjectivul *carpatic*.

2) „deasupra; în afara”: *periciclu*, *pericranium*, *periderm*, *periost* etc.;

Această valoare se confundă uneori cu cea de sub 1.

3) „în intervalul dintre”: *perisistolă*.

În unele exemple, ca *peripneumonie*, valoarea e neclară sau egală cu baza.

5. *Peri-* este un prefix neologic de origine grecească (< *περί*), care a pătruns în românește prin împrumuturi din limba de origine și, în special, din limbile romanice (cu precădere din franceză); împrumuturile din alte limbi sînt rare:

(analizabile) *pericranium* — ngr. *περικράνιον*

periderm — fr. *périderme*

perilimfă — fr. *périmymphé*

(semianalizabile) *pericard* — fr. *péricarde*

pericarp — fr. *péricarp*

Variantele învechite în *-iu*, *-io(n)* ale unor substantive terminate azi în consoană sînt împrumuturi din latină, respectiv greacă: *pericardio*, *pericardion*, *pericardiu*, cf. lat. *pericardium*, ngr. *περικάρδιον*; *pericarpium* — lat. *pericarpium*.

(neanalizabile) *perierghie* — gr. *περιεργία*

peripuisi — gr. *περιπούσι* (aorist *περιπούσησ*).

Cuvîntul *periplizon* din expr. a lua în *periplizon* „a-și bate joc de cineva” este un derivat neanalizabil de la gr. *περιπλάζω*, cu același sens (vezi A. Graur, *Notes d'étymologie roumaine*, în BL IV (1936), 108).

Uneori e greu de precizat din ce limbă provine derivatul:

perifrază — it. *perifrasì*, fr. *périphrase*, germ. *Periphrase* (rus. *непущпаза*);

peripneumonie (mai vechi *peripleumonie*) — fr. *péripneumonie*, ngr. *περιπνευμονία*, lat. *peripneumonia*.

În greacă, *περί-* ca prefix are valorile „în jurul” (*περιβάλλω*), „deasupra” (*περιτίγνομαι*) (BAILLY, s.v.). În franceză, *péri-* are valoarea „în jurul” (ROBERT, s.v.); probabil și valoarea „în intervalul dintre”, nerelevantă în lucrările de specialitate.

Pe teren românesc s-au format unele semicalcuri (adaptări) ca: *perijupiter* — fr. *périjove*, *perişcolar* (cf. fr. *periscolaire*), *perimuntos* (cf. *perimontan*), *periunghial* (inflamație ~ă) (cf. *perionixis* — fr. *périonyxis*,

it. *perionissi*). Cu sau fără model străin s-au format pe teren românesc și derivate ca : *periterestru*, (poate și) *pericarpatic*.

Rare derivate cu *peri-* au pătruns în limba română în secolul al XVIII-lea : (analizabile) *perigrafie* (Cantemir, la GÁLDI, M. 225), *pericranion* (ms. din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, la URȘU, T.), *peripneumonie* (a. 1785, la GÁLDI, M. 226); (semianalizabile) *pericardio* (a. 1790, la URȘU, T.).

La începutul secolului al XIX-lea apar, pe cale savantă, prin traducerea unor lucrări științifice din grecește, din limbi romanice sau chiar din alte limbi, ca de exemplu maghiara, derivate ca : (analizabile) *peripneumonie* (a. 1816, la URȘU, T.), *perimetru* (a. 1820, la URȘU, T.), *pericranii* (a. 1849, la URȘU, T.).

6. Majoritatea derivatelor cu prefixul *peri-* au teme neologice. Există puține derivate cu teme latine moștenite : *perilună*, *perimunte*, *periunghie*.

7. *Peri-* este folosit în terminologia științifică. Derivatele aparțin mai cu seamă medicinei, dar și științelor naturii, astronomiei.

PO- (P-, PĂ-, PA-)

AUERBACH, V. 243; IORDAN, STIL. 206; GRAUR, E. 24—27; ROSETTI, ILR 206; AVRAM, C. 5—10.

1. Prefixul *po-* are variantele *p-* (în combinație cu teme cu *o* inițial) : *popri*; *pă-* : *păhui*, *păstrungă*₂ (și *postrungă*₁); *pa-* : *paroi*, *paroșu*, *poucenie* (și *păucenie*, *poucenie*).

2. În DM sînt înregistrate 11 derivate analizabile, la care se adaugă 11 derivate din alte izvoare :

parói (și *paroi* „a roi a doua oară în aceeași vară”) „roiul ieșit dintr-un roi care a roit și el în aceeași vară” (DLR), *păhui* „aiurit, zăpăcit, zănatice”; „năuc, prost” (DLR), *pohiriș* (*tigan hiriș* — *pohiriș*) „get-beget” (SCRIBAN), *ponegru* „foarte negru” (DLR ms.), *poroboti* „a da buzna, a se îngrămădi”; „a se apuca de ceva cu înverșunare” (DLR ms.), *paroșu* „foarte roșu” (DLR ms.; TDRG s.v.; BPH VII—VIII (1940—1941), 116), *poslujji* (și : *poslujnic*) (DLR ms.), *postrungă*₁ „strungăreață” (DLR ms.), *potopi* „a distruge” (DLR ms.), *poucenie* „învățătură” (*ib.*), *pozmoz* „smoc de păr” (DLR ms.).

Derivatele cu prefixul *po-* sînt :

I v e r b e, analizabile în raport cu :

— un verb : *pocăi*, *pogodi*, *popri*, *poroboti*, *poslujji*, *potopi*;

— un verb sau (formație parasintetică) un adjectiv : *ponegri*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv (uneori provenit de la un participiu) : *păhui* (cf. *hui*, vezi și TĂ- p. 245; semianalizabil față de *căhui*, *tăhui*), *pogîrjit* (cf. *ogîrjit*; semianalizabil față de *gîrjob*), *pohiriș* (cf. *hiriș* „autentic”), *poleit* (cf. *leit*), *ponegru*, *paroșu*;

III s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv : *pociumb* (și *pociump*) „țaruș, par, prăjină” (cf. *ciump* „căpătii rămas dintr-o creangă”), *pofală* „pompă, fast”, *pohoț* „persoană ticăloasă”, *pojar* 1° „boală”; 2° (înv.) „incendiu”, *poslujnic*, *postrungă*, *poveste*, *pozmoz*.

Poleit, *potopit* și *poveste* sînt legate semantic, pe teren românesc, de bazele lor numai în expresiile *leit-poleit*, *topit-potopit*, *veste-poveste*, vezi p. 187.

Formații semianalizabile : *pocîlți* „a flămînzi, a slăbi din cauza unei alimentații insuficiente” (DLR ms.), cf. *cohîlți* „a fi prăpădit trupește”; *pohrib* (DLR ms.), cf. *cohrib* (vezi și p. 66); *poticni*, cf. *zăticni*.

3. *Po-* are valoarea de intensificare a însușirii unui adjectiv sau a acțiunii unui verb (de obicei în corelație cu cuvîntul de bază) : *ponegru* (*Mă-ntîlnii cu un om ponegru*. L. COSTIN, GR. BĂN. s.v.), *poroșu* (*Ho! vacă roșă poroșă* Marian, în DLR ms.), (*leit*) *poleit* „întocmai, la fel, aidoma” (*Copil leit-poleit cu părinții lui*. TDRG, s.v.); (*a înnegri și*) *ponegri* (*pe cineva*) IORDAN, STIL. 206, *potopi* (*Seceta a topit și potopit recolta*. IORDAN, STIL. 206).

În cazul derivatului *paroi*, se pare că prefixul exprimă r e p e t a r e a.

În unele formații, valoarea de intensificare a prefixului e mai puțin clară, derivatul avînd o valoare apropiată de cea a bazei : *pocăi*, *pohoț*, *pojar*, *popri*, *poroboti*, *poslujji*, *poucenie*.

În legătură cu *poveste* din expr. *a-i merge*, *a i se duce* (*cuiva*) *vestea și povestea* „a deveni renumit printr-un fapt sau o pățanie” acad. Iorgu Iordan remarcă următoarele : „Cu alte cuvinte, *poveste* pare a avea în formula noastră un înțeles diferit de cel obișnuit : *veste* ar fi o singură știre, *poveste* (= *po-* + *veste*) ar arăta știri mai multe, așadar o întărire a noțiunii precedente. Intervine, cu siguranță, și un joc de cuvinte, în cazul cînd *poveste* își păstrează sensul original („știre mincinoasă, inventată”) atît de deosebit de al lui *veste*” (STIL. 206).

4. *Po-* este un prefix împrumutat din slavă (*no-*), care a pătruns în limba română prin derivate analizabile ca : *pocăi* < v.sl. *покаати са*, *polei* < v.sl. *полнати*, *popri* < v. sl. *попркати*, *potopi* < v.sl. *потопити*, *poveste* < v. sl. *повкеть*.

1. În vechea slavă *no-* era un prefix productiv, cu valoare de întărire, de creștere sau de diminuare a unei însușiri, a unei acțiuni, ca, de exemplu, *побогаты* „mai bogat”. În cazul multor derivate, sensul prefixului e neclar : *побрати* „a lupta pentru”, *помощи* „a ajuta” (VAILLANT, V. S. 339; vezi și Fr. Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, vol. II, Viena, 1875, p. 359). Prefixul a fost moștenit în limbile slave moderne. În bulgară, de exemplu, *no-* are valorile : *a.* „o acțiune care se face în sus, deasupra” (*положа*), *b.* „o acțiune care se face pentru scurtă vreme” (*покакам* „aștept puțin timp”) etc. Cu ajutorul lui *no-* se exprimă gradul comparativ : *но-добър*, *но-широка* (L. Andreičin, M. Ivanov, K. Popov, *Съвременен български език*, în „Учебник за I Курс на учителските институти, част I, Sofia, 1956, p. 246, част II, Sofia, 1957, p. 10).

2. În legătură cu ipoteza originii dacice a prefixului, în ILR II 364 se menționează : „*po-* (*pă-*) în cuvinte ca *postrungă* < *strungă*, *pociump* < *ciump* a fost considerat autohton de G. Reichenkron”. În continuare se arată că *po-* „apare însă și în numeroase împrumuturi slave” (vezi și C. Poghire, LR XVI (1967), nr. 5, p. 421).

Pe teren românesc s-au format derivate ca : *ponegru*, *paroșu*, (probabil) *poroboti*, *pozmoz*. În ce privește derivatul *ponegri*, este posibil ca acesta să fie semicale după v. sl. *попркати*, dar nu poate fi exclusă nici posibilitatea de a se fi format independent de cuvîntul slav corespunzător.

Poslujnic și *poslujji* sînt variante lexicale ale lui *poslujnic* și *poslujji* (v. sl. *послужникъ*, *послужити*), apropiate de *sluji* prin etimologie populară.

1. În legătură cu *Bobotează*, considerat, în genere, că provine de la *apă-botează* (DA, CADE, SCRIBAN), s-a emis, printre altele, și ipoteza, greu de admis, că ar fi format cu prefixul *po-* : *po-* + *botează* (SCRIBAN).

2. După DLR, *paroșu* ar proveni din *pa[ra]-¹ + roșu*, deși *pa-* poate fi varianta prefixului *po-* (cf. *paroșu*).

Cele mai vechi derivate cu prefixul *po-* se găsesc atestate în texte din secolele al XVI-lea — al XVII-lea : *pocăi* (*Codicele Voronețean*, în DLR ms.), *poticni* (Dosoței, în DLR ms.) etc.

5. Temele derivatelor sînt de origine :

— latină : *ponegru*, *paroșu* etc.;

- comună cu albaneza : *postrungă* ;
- slavă : *pojar*, *pofală*, *popri*, *poroboti*, *posluși*, *poticni*, *potopi*, *poveste* etc.

Cele mai frecvente teme sînt de origine slavă. Prefixul *po-* a fost puțin productiv în trecut ; azi e neproductiv.

6. Cîteva derivate, ca *pocăi*, *ponegri*, *popri* aparțin limbii literare. Cele mai multe formații sînt regionale : *pogîrjit*, *pohoț*, *ponegru*, *poroboti*, *postrungă*, *pozmoc* etc.

Unele derivate sînt învechite : *pofală*, *poslujnic*, *poucenie* etc. sau au sensuri învechite : *pojar* („incendiu”).

Folosirea derivatelor *poleit*, *potopi*, *poveste* în formule care le alătură cuvintelor de bază este caracteristică pentru vorbirea populară și familiară.

POD- (POT-)

1. Prefixul *pod-* are următoarele variante :

— varianta fonetică obligatorie *pot-*, în derivate de la un cuvînt cu inițială surdă. Această pronunțare transpare uneori în scris : *pot-polcovnic* ; mai adesea însă scrisul menține unitatea prefixului, notînd în orice context fonetic varianta fundamentală consacrată de uzul literar : *podpolcovnic*, *podparușnic* etc. ;

— varianta fonetică facultativă *pot-* (în variație liberă cu *pod-*), în derivate cu inițială nazală : *pot-/podmol*, *pot-/podnog*. Grafiile *pot-* și *pod-* în acest context nu sînt relevante pentru pronunțările respective : fiecare din ele poate reda în aceeași măsură atît pronunțarea cu *-t-*, cît și pronunțarea cu *-d-*.

În formații neanalizabile se întilnește și varianta etimologică *pad-pat-* (pentru variația finalei consonantice, vezi mai sus) : *pad-/patnoșcă*.

1. Varianta *potcomor* (variantă, la Ureche, a lui *podcomor*) este considerată în DLR „suspectă, probabil greșeală de tipar”.

2. *Patnoșcă* este tratat în DLR (în interiorul aceluiași volum) ca variantă a lui *padnoșcă* și ca articol separat, pe baza aceluiași material ilustrativ, cu același sens și aceeași etimologie și cu o singură diferență : în cazul celui de al doilea, accentul e considerat necunoscut.

2. În DM este înregistrat un derivat analizabil cu prefixul *pod-* (*podmol*), la care se adaugă 5 din DLR.

Derivatele cu *pod-* sînt :

I substantive, analizabile în raport cu un substantiv : *poddiacon*, *podmol* cf. *mol*, variantă regională a lui *mîl*, *podparucie* cf. *parucie*, variantă a lui *porucie*, *podpolcovnic*, *podporușnic* ;

Formația neanalizabilă *podvadă* „corvoadă” este analizabilă în varianta *podhod* (care apare cu sensul „încărcătură transportată...” la Sevastos, în DLR) prin raportare la *hod* „mers”.

II adjective, analizabile în raport cu un adjectiv : *podvolnic*.

Formații semianalizabile : (substantive) *podcomor* „șambelan” cf. *comornic* „cămăraș”, *podpiscă* „semnătură” cf. *zapiscă* „adeverință” ; (1 verb) *podpri* „a opri” cf. *opri*.

1. Eventual și *podtinc* (probabil) „cobur” (cu etimologia nerezolvată, vezi DLR s.v.) cf. *oblinc*. Notăm că *podtinc* este tratat în același dictionar (tomul privitor la litera O), pe baza aceluiași material ilustrativ, încă o dată, ca variantă a cuvîntului *oblinc* (s.v.).

2. *Podladă* „mobilă țărănească folosită ca laviță și ca ladă pentru haine etc.” nu e o formație cu prefixul *pod-*, ci, se pare, un corespondent al magh. *padláda*, compus (în limba de origine) din *pad* „laiță” și *láda* „ladă” (vezi LR x, 1961, nr. 2, p. 125).

3. Valoarea prefixului *pod-* este inferioritatea abstractă (subordonarea) : *poddiacon*, *podparucie* „sublocotenent”, *podpolcovnic* „locotenent-colonel”.

Derivatele *podvolnic* „liber” și *podmol* „aluviune, mîl” sînt identice cu bazele lor din punct de vedere semantic.

În formația *podmol* cu celelalte sensuri ale ei, „mal înalt... ; prispă (de pămînt) ; vatră ; firidă”, valoarea prefixului nu este clară.

4. Prefixul *pod-* reprezintă prefixul slav ПОДЪ-

Vezi Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, vol. al II-lea, *Stammbildungslehre*, Viena, 1875, p. 409—410, unde prefixul slav ПОДЪ- este înregistrat cu sensul „sub” spațial și temporal și cu sens diminutival.

În română a fost împrumutat prin formații din vechea slavă și mai ales din limbile slave moderne, ca :

— analizabile și semianalizabile : *poddiacon* < v.sl. ПОДЪДИАКОНЪ, *podpri* < v.sl. ПОДПРИКЪ ; *podmol* < bg. подмол ; *podpiscă* < rus. подписка, *podporucie* < rus. подпоручик, *podpolcovnic* < rus., ucr. подполковник ; *podcomor* < pol. podkomorzy (v. și rus. подкоморный, împrumutat din polonă, cf. Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1953—1958), *podporușnic* < pol. podporucznik ;

Referirea la magh. *padmaly*, făcută în DLR în alineatul privitor la etimologia lui *podmol*, nu se justifică deoarece cuvîntul maghiar menționat nu corespunde din punct de vedere semantic (v. TAMÁS, E., s.v.).

— neanalizabile : *podnojie* „scăunel pentru picioare” < v. sl. ПОДЪНОЖИЕ ; *podhorniță* „policioară” < ucr. подорница ; *podnog* „pedală la războiul de țesut...” < bg. поднога ; *podscarb* „titlu în ierarhia nobiliară poloneză” < pol. podskarbi.

O poziție aparte ocupă formația *podvolnic*, care pare a fi împrumutată din rusă (*пвольный*, DLR s.v.) și modificată în română prin substituția prefixului originar (*no-*) cu prefixul *pod-*. Această substituție operată în interiorul limbii române ar atesta faptul că, fără a fi fost propriu-zis productiv, *pod-* a fost simțit ca element derivativ al limbii române.

În eventualitatea verificării ipotezei formulate mai sus, *podvolnic* „cal care umblă liber” (LEX. REG. I 55) ar putea fi interpretat ca un reflex direct (fără substituție de prefix) al rus. *пвольный* „liber”.

Unele formații împrumutate din rusă prezintă și o variantă care redă pronunțarea din limba de origine a vocalei prefixului : *pad-* (*padnoșcă* < rus. подножка). Aceeași variantă apărînd uneori la formații împrumutate din bulgară atestă, probabil, o etimologie multiplă a cuvîntului respectiv (adaosul sursei ruse) : *patnog*, variantă la *podnog* < bg. поднога.

În secolul al XVI-lea sînt atestate, sporadic, numai formații neanalizabile : *podnojie* (*Codicele Voronețean*, în DLR). În secolele următoare atestările sînt relativ mai frecvente și reprezintă formații analizabile și semianalizabile : *poddiacon* (*Pravila de la Govora*, în DLR), *podcomor* (Ureche, în DLR), *podporușnic* (N. Costin, în DLR), *podpri* (Dosoței, în DLR). În perioada care cuprinde sfîrșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea se remarcă apariția cîtorva rusisme cu existență efemeră aparținînd stilului administrativ : *podpolcovnic* (GCR 1782, în DLR), *podpiscă* („Curierul românesc” 1830, în DLR), *podparucie* („Telegraful” 1854, în DLR).

5. Prefixul *pod-* nu este productiv în limba română (apare exclusiv în formații împrumutate). Vezi totuși § 4.

6. Cu foarte puține excepții de formații populare sau regionale (*podmol, podvolnic*), derivatele cu *pod-* sînt literare și chiar livrești, aparținînd vechiului stil administrativ și mai ales al ierarhiei administrative (*podpiscă; podparucic, podpolcovic, podporușnic*) și stilului bisericesc, inclusiv ierarhiei bisericești (*podnojie, poddiacon*).

Formațiile literare cu *pod-* sînt ieșite din uz.

Derivatul *poddiacon*, singurul cu bază care continuă să aibă circulație în limba contemporană, este concurat și înlocuit de *ipodiaton* (GCR 1743, în DLR), respectiv, *subdiacon* (atestat în limba contemporană la G. Călinescu, în DLR).

POI-

1. *Poi-* este un prefix accentuat.

2. În DM este înregistrat 1 derivat analizabil (*poimîne*), la care se adaugă 1: *poimarți* (Al. Graur, *Deraieri lexicale*, în „Buletin științific”, Academia R.S.R., Secțiunea de știință a limbii, literatură și artă”, an. I, 1949, nr. 2, p. 142) „nicio lată”.

Ambele derivate sînt adverbale, analizabile în raport cu:

— un adverb: *poimîne*;

— un substantiv (cu valoare adverbială): *poimarți*.

3. Prefixul are valoarea de posterioritate în timp („după, ulterior”).

4. *Poi-* este un prefix moștenit din lat. *post-*, printr-o singură formație: *poimîne* < *postmane*.

1. Lat. *post(-)*, *pos(-)* a fost moștenit în limba română ca adverb și ca prefix; ca prepoziție este reprezentat numai în compusul *de post* > *după* (cf. și compusul adverbial *ad post* > *apoi*). Urmașul adverbial al lat. *pos(t)* este considerat de unii cercetători *păi* sau *poi*.

În CADE este înregistrat adv. *poi* < lat. *post*, în cuvîntul *poimîne*; SCRIBAN îl menționează cu etimologia *pos*, socotindu-l forma literară a lui *păi* (ultima însă frecventă în limbajul popular și familiar).

La CIORANESCU este înregistrat adv. *păi*, cu varianta *poi* < lat. *post*. După DA, TDRG, CADE, DLR, DM, adv. *păi* provine de la *apăi* (< *apoi*).

2. Pentru prefixul lat. *post-*, vezi p. 191. Vezi și MEYER-LÜBKE, G. II 618, REW 6684, 6685, 6686, unde se arată că prefixul lat. *post-* a fost moștenit în unele limbi romanice prin derivate ca: *postinium*, *posteras*, *post(de)mane*.

3. *Poimîne* este socotit de FC I (p. XI, 26, 222) că ar fi un compus semianalizabil, ceea ce e greu de admis, deoarece sensul cuvîntului nu poate fi explicat prin sensul a două adverbe. Unele dicționare (REW, CDDE, CADE, DM) socotesc adv. *poimîne* moștenit din latină (*post + mane*); altele (ȘĂINEANU, SCRIBAN) îl consideră format pe teren românesc (la TDRG se trimite pentru etimologie la adv. *apoi*).

Pe teren românesc s-a format derivatul *poimarți*.

După Al. Graur, *loc. cit.*, el ar fi rezultatul unei contaminări (*poimîne + marți*).

5. Temele derivatelor sînt moștenite din latină.

6. Prefixul este foarte slab productiv.

POST-

IORDAN, LRA 206; RIZESCU, P. N. 16;

1. În DM sînt înregistrate 9 derivate analizabile, la care se adaugă 26 de derivate din alte izvoare:

postabdomen (MDE), *postaprindere* (*ib.*), *postaxial* (D. MED.), *postcalculație* (DER), *postcapilar* (D. MED.), *postcardinal* (*ib.*), *postcavă* (*ib.*), *postcenușărire* Chim. (LTR²), *postclimacteriu*

(D. MED.), *postefect* Fiz. (LTR²), *postgeneral* (SCÎNTEIA, nr. 7605 (1968), 3/2), *postglaciar* (DN², LTR²), *postglosatori* pl. (MDE), *postimagine* (D. MED.), *postimpresionist* (IORDAN, LRA 206), *postliceal* (R.L. nr. 8419 (1971) 5/6), *postmaturație* Agr. (LTR²), *postmăcel* (IORDAN, LRA 206), *postmediu* (SCÎNTEIA, nr. 7608 (1968), 4/1), *posinodular* (D. MED.), *postpaleoslav* (PUȘCARIU, L.R. I 296), *postpoziție* (DN²), *postsincronizare* Cinem. (LTR²), *postșcolar* (DN²), *posttraumatic* (CONTEMPORANUL nr. 748 (1961), 7/7, cf. LR XI, 1962, nr. 3, p. 390), *postuniversitar* (SCÎNTEIA, nr. 7703 (1968), 4/5).

Derivatele cu prefixul *post-* sînt:

I **verbe**, analizabile în raport cu un verb: *postdata*, *postpune*;

II **substantive**, analizabile în raport cu un substantiv: *postcalcul(ație)*, *postefect*, *postimpresionist*, *postfață*, *postmaturație*, *postmăcel*, *postpoziție*, *postsincronizare*; (parasintetic) *postcenușărire*;

III **adjective**, analizabile în raport cu un adjectiv: *postdiluvian*, *postgeneral*, *postglaciar*, *postliceal*, *postmediu*, *postnominal*, *postoperatoriu*, *postpalatal*, *postpaleoslav*, *postșcolar*, *posttonic*, *posttraumatic*, *postuniversitar*, *postverbal*.

Cele mai multe derivate cu *post-* sînt adjective și substantive.

Formații semianalizabile: *postbelic*, cf. *antebelic*; *postludiu* (DER, DN², MDE), cf. *preludiu*; *postmeridian*, cf. *antemeridian*.

2. Prefixul are valoarea de posterioritate („după”):

a. în spațiu: *postfață*, *postpune*, *posttonic*, *postpoziție* etc.; uneori e vorba de situarea nu după ceva, ci în partea posterioară (finală): *postabdomen*, *postpalatal*.

b. în timp („ulterior, în urmă”): *postbelic*, *postdata*, *postdiluvian*, *postoperatoriu*, *postsincronizare* etc.; uneori e vorba de caracterul tardiv al acțiunii denumite de bază: *postaprindere*.

În *postnominal* și *postverbal* valoarea inițială de posterioritate este interpretată mai curînd ca proveniență.

Numeroase derivate analizabile și semianalizabile cu prefixul *post-* intră în opoziție cu derivate formate cu prefixele *ante-* și *pre-*; de exemplu: *postdata* — *antedata*, *postfață* — *prefață* (vezi și p. 48, 195).

3. *Post-* este un prefix neologic de origine latină, care a intrat în românește prin împrumuturi, în special, din franceză:

(analizabile) *postdata* — fr. *postdater*,

postglaciar — fr. *postglaciaire*,

postpalatal — fr. *postpalatal*;

(semianalizabile) *postmeridian* — fr. *postméri dien*.

Rare sînt împrumuturile din latină: (neanalizabile) *postscenium* — lat. *postscenium*.

În latină, întrebuintarea lui *post-* ca prefix, provenit din prepoziția omonimă, era rară și de dată recentă. Lat. *post* prepoziție, adverb (opus lui *ante*) are sensurile: „după, în urmă; după aceea” (temporal și local) (cf. ERNOUT-MEILLET, s.v.; ILR I 104); în latina populară *post-* a dispărut lăsînd puține urme (cf. K. Vossler, *Einführung ins Vulgärlatein*, herausgegeben und bearbeitet von Helmut Schmeck, München, 1954, p. 177, MEYER-LÜBKE, G. II 618). Cu aceleași valori din latină, prefixul *post-* a fost împrumutat și în franceză (cf. ROBERT, s.v.).

Pe teren românesc s-au format unele semicalcuri, ca, de exemplu: *postfață* — fr. *postface*, *postpune* — fr. *postposer* (sau adaptare a unui împrumut din latină: *postponere*).

E greu de spus care derivate s-au format în românește fără model străin. Este posibil ca în această situație să fie unele cuvinte ca: *postcalculație*, *postgeneral*, *postmediu*, *postpaleoslav*, *posttraumatism* etc.

Derivatele *postnominal* și *postbelic*, socotite de DM și DN² ca formații românești fără model străin, apar și în alte limbi; primul în franceză: *postnominal* (cf. J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933, s.v.), al doilea, în italiană: *postbellico* (rar folosit, *Dizionario enciclopedia Sansoni*, Firenze, 1954, s.v.).

Derivatele cu prefixul *post-* au fost împrumutate în limba română în a doua jumătate a secolului trecut (*postpone* POLIZU, *postmeridian* DDEF), dar mai ales la începutul secolului al XX-lea.

Cele mai multe teme sînt neologice de origine romanică; cele moștenite sînt rare (*postfață*, *postpone*; *postaprindere*, *postcenușărire*, *postmăcel*).

5. Prefixul e puțin productiv.

6. Derivatele cu *post-* aparțin stilurilor științifice, publicistice și administrativ.

În stilul științific (domeniul filologic) se folosește și prepoziția latinească *post* la datări aproximative de tipul *post 1500*; vezi AVRAM, p. n. 248. Această prepoziție apare și în unele formule latinești ca *post-factum*, *post-mortem*, *post-partum*, *post-scriptum* (unele înregistrate de dicționarele românești ca substantive sau adverbe), care nu trebuie confundate cu derivatele cu prefixul *post-*.

POT- vezi POD-

PRĂ₋₁ vezi PRE-

PRĂ₋₂ vezi PRO₋₁

PRE- (PRI-, PRĂ₋₁, PE-), PRA-

DHLR I 176, 248, 274; DRĂGANU, R. S. 60; AUERBACH, V. 245-248; IORDAN, LRA 195-196; I. RIZESCU, *Prefixul pre-* în limba română, în SMFC I 5-17; OCHEȘANU, P. 32-36; E. PETROVICI, *Prefixul slav meridional prē-* în elementele slave ale limbii române, în SCL XI (1960), nr. 3, p. 611-624; MIHĂILĂ, I. 195; ROSETTI, ILR 306, 320, 572; IORGU IORDAN, Roum. *pre-*, în RRL XV (1970), nr. 5, p. 471-473; id., STIL. 206-207.

1. Prefixele *pre-* și *prea-* fac parte din aceeași serie, întrucît au valori apropiate (vezi p. 194) și sînt înrudite ca origine (vezi p. 195-197). De multe ori cele două prefixe sînt greu de delimitat între ele, unul putînd apărea în locul celuilalt, ca de exemplu: *preaeminent* și *preeminent*, *prespori* („a spori mai mult”) — *preaspori*.

1. În vechile texte, *prea-* e notat прк- și, rar, пре-: пркшоор și прешоор (*Cartea românească de învățătură*, 1646), пркбастемать, даг прешкътосъ (*Pravila ritorului Lucaci*). Șovăiri în scrierea prefixului datorită probabil „alternanței grafice” *e/ě* se observă și în secolele următoare, ca de exemplu: *preajudecată* (*Arhiva românească*, 1830, în DLR ms.) pentru *prejudecată*.

2. În legătură cu delimitarea derivatelor cu prefixul *pre-* de compusele cu prepoziția *pre*, respectiv adverbul *prea*, vezi p. 10-12 și FC I, p. VIII, 19.

Vezi și IORDAN, STIL. 206, unde se menționează: „*pre(a)* prefix cu două variante fonetice”.

2. Prefixul *pre-* are variantele *pe-*, *pră₋₁* și *pri-*.

Varianta *pe-* se găsește în derivatul *petrece* (mai vechi *pretrece*).

În *pefuga* „a goni, a fugări” (FC I 214) și *perinda* (DLR s.v.) avem a face cu verbe compuse parasintetice care au la bază prepoziția *pe*.

Pră₋₁ este exclusiv variantă fonetică regională; azi bănățeană: *prăsăra* ALR I 733/130, 35, *prăsuci* (pita) „frămînta” DR VII 86 (învechit și la Dosoftei: *prăființă* „prefacere”, *prănaște* „renaște”, cf. PUȘCHILĂ, D. 63, 68).

Uneori este destul de greu de delimitat varianta *pră₋₁* de *pră₋₂*, varianta lui *pro₋₁*, mai ales în cazurile în care o formație cu *pră-* poate fi raportată la derivate sinonime de la o temă comună cu ambele prefixe ca, de exemplu: *prăsădi* „a sădi, a răsădi” față de *prosădi* și *presădi*.

Pri- este variantă fonetică regională (moldovenească) în exemple ca: *priface* C. Negruzzi, în DLR ms.; varianta *pri-* apare însă și în limba literară în derivatele *priboli*, *prigoni*, *pritoci*, *priveghea*.

Unele derivate cu *pri-* din limba literară contemporană, ca *priveghea* (analizabil), *pricestui*, *primeni*, *pristăvi* (neanalizabile) au variante învechite cu *pre-*: *preveghea*, *precestui*, *premeni*, *prestăvi*.

E. Petrovici atrage atenția asupra derivatului neanalizabil *pristol*, care prezintă variantele: *prestol*, *prastol* (vezi și DLR ms., DM) și *preastol* (vezi și DLR ms.).

3. *Pre-*. În DM sînt înregistrate 82 de derivate analizabile cu *pre-*. La acestea se adaugă 104 derivate din alte izvoare:

prăființă (PUȘCHILĂ, D. 63), *prănaște* (id. ib. 68), *preabecedar* (SMFC I 15), *preadolescent* (DN²), *preaduna* „a aduna (din nou)” (GL. OLT.), *prealarmă* (Iordan, Roum. *pre-*), *prealbe* (ROSETTI, L. D. 79, notat *pre albe*, cu prefixul despărțit de temă), *prealiaj* (LTR²), *preambalat* (Iordan, lucr. cit.), *preamplificator* (DER, LTR²), *preaprinde* (LTR²), *prealnear* (Iordan, lucr. cit.), *prebiologie* (ib.), *precalcul* (ib.), *precampanie* (ib.), *precartesian* (Iordan, lucr. cit.), *precerne* (Iordan, STIL. 206), *prechema* „a chema (din nou)” (GL. OLT.), *preclasic* (Iordan, Roum. *pre-*), *preclimacteriu* „fază anterioară climacteriului” (DN²), *precomandă* (Iordan, lucr. cit.), *precomă* (SCÎNTEIA, 1967, nr. 7525, p. 6/5), *precomisie* (Iordan, lucr. cit.), *precompetițional* (ib.), *precomprimat* (DER; Iordan, lucr. cit.; LTR²), *preconcentrare* (DER, LTR²), *precondiție* (Iordan, lucr. cit.), *preconferință* (ib.), *preconsolidare* Geol. (LTR²), *preconștient* (Iordan, lucr. cit.), *precontractual* (DER, Iordan, lucr. cit.), *precorectură* (DN²), *precritic* (Iordan, lucr. cit.), *predacic* (ib.), *predigestie* (DN²), *predisociație* Fiz. (LTR²), *preelectoral* (Iordan, lucr. cit.), *previdență* (ib.), *prefierbe* „a fierbe (din nou)” (GL. OLT.), *preființa* „a preface” (CV 1949, nr. 4, p. 34), *prefilmic* (literatură prefilmică) (Iordan, lucr. cit.), *prefiltru* (LTR²), *prefinal* (ib.), *preforjare* (DN²), *preformism* Filoz. (ib.), *preformui* (PUȘCHILĂ, D. 93), *prefrămînti* „a frămînti (din nou, bine de tot)” (GL. OLT.), *prefrige* „a distila a doua oară” (SMFC I 10), *pregalbine* (ROSETTI, L. D. 79, notat *pre galbine*), *preglaciuar* (LTR²), *pregenerie* (Iordan, lucr. cit.), *pregrup* (LTR²), *preicteric* Med. (Iordan, lucr. cit.), *preindustrializare* (LTR²), *preinfarct* (Iordan, lucr. cit.), *preincolțire* (LTR²), *preinfunda* „a infunda (din nou)” (GL. OLT.), *preinregistrare* (LTR²), *prejunghia* (Marian, în DLR ms.; ROSETTI, L. D. 79), *premagnetizare* (LTR²), *prematrimonial* (Iordan, lucr. cit.), *premedza* „a înjumătăți” (ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 67), *premina* „a mina (din nou)” (GL. OLT.), *premodern* (Iordan, lucr. cit.), *premodulare* Telecom. (LTR²), *prenatal* (DN²), *preolimpic* (SCÎNTEIA, 1967, nr. 7497, p. 5/6; 1967, nr. 7502, p. 5/4), *preom* (Iordan, lucr. cit.), *preorășenesc* (DER; LR XI, 1962, nr. 4, p. 397), *prepașoptist* (Iordan, lucr. cit.), *prepotent* (DN²), *prepotrivire* Poligr. (LTR²), *prepractică* (Iordan, lucr. cit.), *prepuberal* (ib.), *prerafaelism* (DN²), *prerăsuna* „a răsuna (cu ecou?)” (ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 527), *prerăzboi* (Iordan, lucr. cit.), *prereflexiv* (ib.), *prerenaștere* (ib.), *prerupe* „a trage clopotul după mort” (LEX. REG. II 41), *prescleroză* (DN²), *preselector* Telecom. (ib.), *presfărîma* Min. (ib.), *presocialist* (-democratic) (Iordan, lucr. cit.), *prespăla* „a spăla (din nou)” (GL. OLT.), *prespori* „a spori mult” (ALR I 337, în DLR ms.), *prestelar* (Iordan, lucr. cit.), *prestrănepot* (SCURTU, T. I.), *prestrăbun* (ib.), *prestringe* „a strînge (din nou)”, *presucit* (DR VII 86), *preșoc* (Iordan, lucr. cit.), *preștiințific* (ib.), *pretensionare* (DER), *pre-text* (Iordan, lucr. cit.), *preturna* „a turna din nou” (SMFC I 10), *preține* „a ține” (GL. OLT.), *preuzinal* (Iordan, lucr. cit.), *prevaporizare* Termot. (LTR²), *prevârșă* (ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 495), *prevence* „a învinge” (ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 67), *previnde* „revinde” (GL. OLT.; ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 495); în *Premioriță* (în „Oaia năzdrăvană” de Ion Gheorghe: *avem o Premioriță*, la Iordan, lucr. cit.) avem a face cu o formație neobișnuită, un nume propriu.

Derivatele cu prefixul *pre-* sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu:

— un verb: *precumpăni*, *preda*, *predomina*, *preface*, *pregăti*, *preînnoi*, *prelucra*, *preocupa*, *prepune*, *presădi*, *presimți*, *preveni*, *prezice* etc.; *priboli*, *prigoni* etc.;

— un substantiv (parasintetic): *prefira*;

— un verb sau un substantiv (în ultima ipoteză, formația e parasintetică); *preființa*, *presăra*;

În legătură cu verbul compus parasintetic *prescurta*, vezi FC I 19, 214.

II substantive, analizabile în raport cu:
— un substantiv (uneori de origine verbală): *preabataj, preconsolidare, prefață, pregrup, preînregistrare, premilitar, premolar, prenume* etc.; (parasintetice) *prefloratie, preformism; pretensionare* etc.;

— un verb (formații parasintetice): *preopinent, președinte;*

III adjective, analizabile în raport cu un adjectiv (uneori provenit de la un participiu): *precapitalist, preconceput, prefeudal, prelung, prepalatal* etc.

Adverbele *prejos, presus* sînt formații compuse cu prepoziția *pre* (vezi FC I 216, 223).

Dintre părțile de vorbire derivate cu *pre-*, cele mai frecvente sînt verbele și substantivele.

Formațiile semianalizabile cu *pre-* sînt rare: *preceda*, cf. *succeda*; *prefix*, cf. *sufix, infix*; *prefoliație* (LTR²), cf. *exfoliație*; *preludiu*, cf. *interludiu*; *prepinge* „a se compensa, a trece de la unul la altul” (LEX. REG. II 16), cf. *împinge* „a cheltui”; *pricepe*, cf. *începe*; *prigori*, cf. *dogori*.

Prea- În DM sînt înregistrate 13 derivate analizabile cu *prea-*, la care se adaugă 20 de derivate din alte izvoare:

preabirui (DHLR II 362), *preachiar* (Maior, în DLR ms.), *preaciudat* (I. Barbu, în DLR ms.), *preacintat* (DLR ms.), *preacurind* (ib.), *preacuviință* (DHLR II 362), *preadrecht* (DLR ms.), *preaeminent* (ROM. LIT. 1966, nr. 34, p. 1/8), *preaface* (GL. OLT.), *preagreși* (DHLR II 362), *preaiubi* (id. ib.), *preaițelept* (DLR ms.), *prealăuda* (ib.), *preamindru* (DHLR II 362), *preamulțime* (ib., 363), *preanegru* (DENSUSIANU, L. D. 368), *prearăbda* (DLR ms.), *preasec* (DENSUSIANU, L. D. 368), *preaseninat* „foarte luminat” (Șincai, în DLR ms.), *preaslăvi* (DHLR II 363).

Derivatele cu *prea-* sînt:

I adjective (adesea substantive), analizabile în raport cu:
— un adjectiv (uneori de origine verbală): *preabun, preacinstit, preacurat, preacuvios, preaeminent, preafericit, preaiubit, preainalt, preaițelept, prealuminat, preanegru, preaplecat, preaputernic, preasec, preasfînt*;
— un substantiv (formație parasintetică): *preaseninat*;

Unele adjective (substantivate) sînt atestate numai la feminin, ca, de exemplu: *preacurată, preanevinovată* (epitete date Maicii Domnului).

II substantive, analizabile în raport cu un substantiv:
preacuviință, preamulțime;

III verbe, analizabile în raport cu un verb: *preaface, preagreși, preamări, preaslăvi* etc.;

Statutul verbului *prea-fără-dumnezei* „a huli foarte tare, a nega cu totul (pe Dumnezeu)” (*prea-fără-dumnezeind* și *năpaste vecinilor aducind Coresi* în DLR ms.) nu este prea clar. După DHLR II 371 și FC I 211, am avea de-a face cu un compus cu adverbul *prea*; pentru etimologie cele două izvoare trimit la sl. *безбогъ* „impius”. Este posibil însă ca *prea-fără-dumnezei* să fie un derivat (parasintetic) cu prefixul *prea-*, anume un calc după v. sl. *прѣ-безъ-божаньнѣ* (cf. Cazania de la Zabłudov, p. 214⁷), derivat cu prefixul *прѣ-*.

IV adverbe, analizabile în raport cu un adverb: *preacurînd*.
Prefixul *prea-* formează, în special, adjective.

4. Prefixele *pre-* și *prea-* au o valoare comună: intensificarea unei însușiri, a unei acțiuni etc.; această valoare, specifică pentru prefixul *prea-*, e mai rară în cazul lui *pre-*:
prea-: *preabun, preacinstit, preacurat, preacuvios, preaeminent, preainalt, preaițelept, preaplecat, preaputernic* etc.; *preamări, preaslăvi* etc.;
preacuviință, preamulțime;

În *preaface* „a face tot” (GL. OLT.) prefixul are valoare aspectuală.

pre-: *precovîrși, precumpăni, prelung, preocupat, prespori; preeminent, prepotent* etc.; *prealbe, pregalbene*.

Unele derivate verbale apar în același context cu baza, marcînd întărirea acțiunii respective, ca, de exemplu: după ce fata a cernut și precernut făina (IORDAN, STIL. 206), slăvește și preaslăvește pe B (id. ib. 206), pe nenorocitul de N. toideauna l-au gonit și prigonit ai lui; a vegheat și privegheat o noapte întreagă la căpătiul prietenului său bolnav (id. ib. 207).

Prefixul *pre-* are și următoarele valori:

1) iterativă (repetare a unei acțiuni) (în Banat și în regiunile limitrofe din Oltenia): *preaduna, prechema, prefierbe, prefrige, preînfundă, prespăla, preturna* etc.;

Cf. PETROVICI, ALMĂJ, 39.

Uneori derivatele cu această valoare sînt însoțite și de adverbul *iară*, prezența acestuia din urmă fiind redundantă: *O prefierbi iară în căldare și se face urdă* (GL. OLT.).

2) diminuarea unei acțiuni: *pregusta* „a gusta puțin” (*Codă-nacele numa-l pun pe limbă* [rachiul], *abia-l pregustă* (Jipescu, în DLR ms.);

3) străbaterea: *petrece, prevedea* „a vedea prin, a întrevede”;

4) trecerea dintr-o formă în alta, dintr-un loc în altul: *preda, preface, prelua, prelucra, presădi*;

5) răspîndirea de jur împrejur, pretutindeni: *prefira* „a (se) împrăști”, *prelinge, presăra*;

Prefira are, în graiul bănățean, sensul de „a privi amănunțit” (Novacoviciu, în DLR ms.); „a se uita bine în jur” (L. Costin, în DLR ms.).

6) anterioritatea „înainte, înainte de”:

a) cu referire la spațiu: *prefață, premolar, prenume; preorășenesc, prepalatal*;

b) cu referire la timp: *preaviz, preistorie, prejudecată, preexista, presimți, prevedea* „a vedea înainte, a deduce mersul evenimentelor viitoare”, *prezice*.

Pre- („înainte”) apare în opoziție cu *post-*, în exemple ca: *Trebuie în același timp să existe o absolută precizie pre și postoperatorie* (SCÎNTEIA, 1968, nr. 7713, p. 6/7).

Uneori prefixul are numai rol de indicator al anteriorității: *preconta, predestina, predetermina, pregăti, preîntîmpina, prevesti*.

Vezi GRAUR, P. I. 336.

La sensul de „înainte” se adaugă uneori înțelesul de „deasupra”: *precădere* „întietate”, *predomina* „a sta mai presus, a se ridica deasupra altora”, *predomni* „predomina”.

În cazul unor derivate, ca, de exemplu: *precurma, preține* etc., derivatul are un sens apropiat de cel al temei.

5. Prefixele *pre-* și *prea-* au etimologie multiplă.

Pre- este un prefix moștenit, care continuă două prefixe latinești: *per-* și, mai puțin, *prae-*.

În latină, prefixele *per-*, *prae-* formează derivate de la substantive, adjective, verbe și adverbe: *praecordium, praecclarus; perficio, perlate*.

Lat. *per-* avea următoarele valori: „prin, de-a lungul (spațial și temporal)” (*uenio—peruenio*), „de jur împrejur, pretutindeni, în toate părțile” (*perambulo*), „durată” (*peruigilo*), „terminarea, desăvîrșirea acțiunii” (*facio—perficio*), (mai rar) „devierea, abaterea” (*perdo, pereoo*) și intensificarea unei însușiri sau a unei acțiuni (*perbene, pergaudio*).

Lat. *prae-* exprima anterioritatea spațială și temporală (*praecipio, praedico*) și intensificarea unei însușiri (*praecclarus, praetener*).

Fr. Stolz, *Per und Anhang*, în ALLG III 498—500; cf. CDDE, s.v.; PUȘCARIU, s.v.; MEYER-LÜBKE, G. II 680—681; ERNOUT-MEILLET, s.v.

Prefixele latinești au fost moștenite prin derivate analizabile ca : lat. *perlingere* > rom. *prelinge*, lat. *perambulare* > rom. *preumbla* (*primbla*, *plimba*), lat. *permediare* > rom. *premedza* „a înjumătăți” (Coresi, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 67), lat. *peruigilare* > rom. *preveghea* (*priveghea*); lat. *praepondere* > rom. *prepune* (PUȘCARIU, s.v.; CDDE, s.v., TDRG, s.v.). Alte derivate din latină sînt semianalizabile în românește : lat. *percipere* > rom. *pricepe*.

În unele cuvinte prefixul *pre-*, de obicei în varianta sa *pri-*, provine din v. sl. *prě-*: *priboli* „a se vindeca de o boală” < sl. *prěbolěti* (bg. *prebolēja* „a suferi de o boală”), *prigoni* < sl. **prěgoniti*, *prěgnati*, *prigori* < bg. *pregorjă* (*pregorjam*) (cf. E. Petrovici, *lucr. cit.*, p. 623—624), *pritoci* < bg. *pretoča*, scr. *pretočiti*.

În cazul derivatelor de mai sus, unii lingviști au susținut, mai demult, și posibila influență a sl. *prъ-* (vezi DHLR I 274, AUERBACH, v. 246, 248). Mai recent, E. Petrovici a arătat că „Din cauza confundării celor două prefixe slave *pre-* și *pri-* în elementele slave ale limbii române s-ar putea să avem uneori îndoieli asupra etimologiei formei românești” (*lucr. cit.*, p. 623). Influența sl. *prъ-* e greu de admis dacă ținem seama de faptul că acest prefix are cu totul alte sensuri decât *prъk-* (vezi I. Rizescu, *lucr. cit.*, p. 5). Pentru unele verbe românești cu *pri-* s-au dat greșit etimologii slave cu *pri-*, mai apropiate formal, dar necorespunzătoare semantic. Astfel Miklosich și Tiktin consideră că *prigori* ar proveni din v. sl. *prigorěti*, iar *DM* din bg. *prigorjă*. Cit despre rolul prefixului slav *prъk-* (susținut de I. Rizescu, *loc. cit.*) în etimologia multiplă a prefixelor românești *pre-* și *prea-*, acesta nu poate fi luat în considerație.

O primă formație cu prefixul *pre-* cu baza neologică e înregistrată la Dosoftei (*preformui* „a schimba, a împodobi”, la PUȘCHILĂ, D. 93).

Intr-o epocă relativ recentă, pe la începutul secolului al XIX-lea, au pătruns în limba română numeroase împrumuturi din latină și din limbile romanice (în special din franceză), care au întărit vechiul prefix românesc *pre-* (în special cu sensul de „anterioritate”) : *prefigura* — fr. *préfigurer*, *preocupa* — fr. *préoccuper*, *prematur* — lat. *praematurus* (fr. *prématuré*, it. *prematuro*), *premedita* — fr. *préméditer*, *presta* — lat. *praestare*, *preconta* — it. *precontare*.

Unii lingviști consideră pe *pre-* neologic (*preexista*) prefix diferit de cel vechi (*preface*) (vezi Iordan, *Roum. pre-*, în RRL XV (1970), nr. 5, p. 471).

După derivate din aceste limbi s-au format numeroase semicalcuri pe teren românesc : *precumpăni* — fr. *prépondérer* (lat. *praeponderare*), *predispune* — fr. *prédisposer*, *pregăti* — lat. *praeparare*, *preîntîmpina* — fr. *prévenir*, *prejudecată* — fr. *préjugé* (mai vechi, *prejudeț* după lat. *praeiudicium*), *presimțămînt* — fr. *pressentiment*, *președinte* — fr. *président*, it. *presidente* (lat. *praesidens*) după *ședea*.

Unele împrumuturi și (semi)calcuri provin din limbi neromanice : din germană (calcuri după formații cu *vor-* și *über-*, semicalcuri după formații cu *prā-*) : *prenumăra* „a abona” (Hasdeu, în DHLR ms.) — germ. *pränumerieren*, *prelua* — germ. *übernehmen*, *preom* — germ. *Vormensch*; din rusă (calcuri după formații cu *nepe-*) : *prelucra* (sens politic) — rus. *неперабомать*.

De multe ori e greu de știut la ce limbă trebuie raportat împrumutul sau calcul din românește.

Nu poate fi exclusă nici posibilitatea ca derivatul să fi provenit din mai multe limbi : *prepoziție* — lat. *praepositio* — fr. *préposition* — germ. *Präposition*.

Uneori același derivat poate avea un sens moștenit, altul calchiat : *prevedea* 1. „a vedea prin, a întrevede” < lat. *peruidere* „a zări prin ceva” (cf. N. Drăganu, *Etimologii*, în DR V (1926), p. 370), 2. „a avea intuiția celor ce urmează să se întimplă, a vedea înainte” < v. sl. *pro-*

zrěti (cf. DHLR II 361), atestat în limba veche ; în limba contemporană *prevedea* cu ultimul sens este un calc după fr. *prévoir*. *Prepune* cu sensurile : 1. „a pune înainte”, 2. „a bănuî” provine din lat. *praepondere*, iar cu sensul de „a traduce” e un calc după v. sl. *прѣложити*. După *DM* *prepune* „a însărcina pe cineva cu o funcție” e format după fr. *préposer*.

Pe teren românesc s-au format numeroase derivate fără model străin : *pregusta*, *presăra*; *preabecedă*, *preșcolar* etc.

1. Probabil că în cazul unor derivate semianalizabile și neanalizabile ca *prescură* < v. sl. *proskura*, *pricăji* < v. sl. *prokazati* avem a face cu schimbarea lui *pro-* în *pri-* sub influența prefixului *pre-* (*pri-*).
2. Uneori e greu de stabilit dacă un derivat este moștenit sau format pe teren românesc : După unii lingviști *prefira* ar proveni din lat. **perfilare* (DR IV (1924—1926), p. 710), după alții ar fi un derivat parasintetic de la *fir* (CADE, s.v.). Cuvîntul apare și la Dionisie Eclesiarhul (cf. DLH ms., s.v.) sub forma *presfira*, contaminare între *răsfira* și *prefira*. *Prelung* (după care s-a format și *prelarg*) este considerat de W. Meyer-Lübke un cuvînt moștenit din latină : lat. *perlongus* (REW). De aceeași părere sînt și S. Pușcariu (în c. s. 477—487), și Ov. Densușianu și I. A. Candrea (CDDE). Acad. Al. Graur însă nu exclude posibilitatea ca *prelung* să se fi format pe teren românesc (*Corrections roumaines au Rew*, în BL V (1937), p. 109). Cuvintele *preziudă* și *preseară*, socotite de acad. Iorgu Iordan drept calcuri după germ. *Vortag*, respectiv *Vorabend* (LRA, p. 207; vezi și Iordan, *Roum. pre-*, p. 471), s-ar fi putut forma în românește și fără model străin. În aceeași situație sînt și alte cuvinte ca, de exemplu, *preface*, care poate fi un calc după sl. *прѣфактити* (vezi CADE, s.v.) sau o formație românească independentă de derivatul slav. După ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 495, derivatele *prevărsa* și *previnde* de la Budai-Deleanu sînt „alcătuite poate după modelul german (cf. germ. *verkaufen*) sau după forme asemănătoare bănățene (cf. băn. *a präface* „a face din nou”)”.
3. În cazul unor cuvinte formate pe teren românesc pot exista și unele sensuri calchiate după diferite limbi. Astfel *prelua* (< *pre-* + *lua*) are, pe lângă sensul învechit „a cîștiga”, și următoarele : „a lua (de la cineva)” după fr. *prélever*; „a lua în primire” (în opoziție cu *preda*) după germ. *übernehmen* (IORDAN, LRA 206) sau magh. *atvenni* (DR IV 699); *prescrie* 1. „a transcrie” după sl. (scr.) *prepisati*, 2. „a hotărî, a dispune, a stabili” și (Jur.) „a șterge (o pe-deapsă, o datorie)” după lat. *praescribere* (fr. *prescrire*, germ. *vorschreiben*).

Prefixul *prea-* are la bază pe v. sl. *prъk-*, de la care a preluat și sensurile. Prefixul a pătruns în limba noastră prin împrumuturi slave meridionale de tip răsăritean (bulgar) care au fost simțite analizabile de vorbitorii români : *прѣгрѣшити* > *preagreși*, *прѣмѣдръ* > *preamîndru*, altele ca *прѣмѣждне* > *primejdie* erau neanalizabile.

În slavă, *prъk-* avea numai funcțiunea de prefix, formînd derivate de la substantive, adjective și verbe : *прѣпогмѣтъ*, *прѣвѣанкъ*, *прѣвѣанти* (cf. MIKLOSICH, s.v.; VAILLANT, v.s. 337). Ca adverb *prea* a apărut pe teren românesc (cf. E. Petrovici, în DR X, 1, p. 139). În legătură cu *prea-*, H. Mihăescu crede că provine din lat. *per* (în derivate cu adjective cu *a-* ca : *per acer*, *per albus*, *per amarus*, *per asper*, *per appositus* etc.), influențat de particula slavă *prě* (recenzie la GRAUR, T., în „Revue des études sud-est européennes”, tome VII, 1969, nr. 3, p. 554).

Valoarea de intensificare a prefixului rom. *prea-* se datorește nu numai v. sl. *prъk-*, ci, într-o anumită măsură, și lat. *per-*, *prae-*, care cu adjective și substantive marcau superlativul absolut (*perfacilis*, *perfacile*, *perbene*; *praetener*, *praelargus*), iar cu verbe, intensificarea acțiunii (*percupio*, *perodi*, *perplaceo*, *pergaudeo*).

Pentru situația din latină vezi J. André, *Les adjectifs et adverbis à valeur intensive en per- et prae-*, în „Revue des études latines” XXIX, 1953, p. 121, Manu Leumann, *Lateinisches enklitisches per- und steigerndes per-*, în „Kleine Schriften zur lateinischen, griechischen und allgemeinen Sprachwissenschaft”, Zürich, 1959, p. 49—54. Valoarea de întărire a lui *per-* e rară atît în latină, cît și în limbile romanice, ca, de exemplu, în italiană (cf. ROHLFS, G. III 357), în franceză (cf. BRUNOT, H. 286; DARMESTETER, T. 97). Pentru părerea că rom. *prea-* constituie o fuziune între lat. *prae-* și sl. *prě-*, vezi Hugo Hultenberg, *Le renforcement du sens des adjectifs et des adverbis dans les langues romanes*, Uppsala, 1903, p. 96—97.

Pe teren românesc s-au format unele calcări cu *prea-*, ca, de exemplu :

prealăuda — v. sl. прѣхвалити,

prearâbda — v. sl. прѣтрьпѣти,

preaînțelepciune — v. sl. прѣмъдрость.

Puține derivate cu *prea-* s-au format și fără model străin : *preaeminent*, *preaputernic* etc.

Derivatele cu *pre-* și *prea-* apar în vechile texte românești : *prevedea* „a deduce mersul evenimentelor viitoare” (*Psaltirea Hurmuzaki*, în DLR ms.), *prepune* (PSALT., la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 67), *prevence* (*Psaltirea Hurmuzaki*, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 67); *preacîntat* (PSALT., la ROSETTI, ILR 572), *preadrecht* (*Biblia* (1688), în DLR ms.).

1. Dintre atestările lui *pre-* de la începutul secolului al XIX-lea menționăm următoarele :
— derivatul *prestrănepot*, în două acte din jurul anului 1800 (SCURTU, t. I. 102);

— câteva derivate care apar în lucrări științifice (toate la URȘU, t.): împrumuturi ca *preceda* (ms. de pe la 1814—1816) și *predispoziție* (Dr. Vidmann, *Despre apa minerală de la Balta Albă*, București, 1847) și semicalcul *prelucra* (Cihac, *Istoria naturală*, Iași, 1837);

— pentru *prevărsa* și *previnde* de la Budai-Deleanu vezi p. 197.
2. În scrierile reprezentanților Școlii ardelenne găsim unele derivate cu *prea-* ieșite ulterior din uz : *preachtiar* „foarte limpede” (Maior, în DLR ms.), *preafund* „profund, adînc” (Șincăi, în DLR ms.).

6. Prefixele *pre-* și *prea-* se pot atașa la teme de diferite origini, ca, de exemplu :

— latine (moștenite) : *precădere*, *preda*, *prefață*, *prelung* etc.; *preabun*, *preaînalt* etc.;

— slave : *preceas*, *presădi*; *preaiubi*, *preasfînt*;

— comune cu albaneza : *pregăti*;

— latino-romanice : *preconta*, *preimperialist*; *preaeminent*.

7. Prefixul *pre-* este azi productiv, mai productiv decît în limba veche, dar, în special, cu sensul de „anterioritate” (vezi și Iordan, *Roum. pre-*, 473). În limba contemporană, se formează neconținut derivate cu acest prefix : *preabcedar*, *preadolescent*, *preambala*, *precomandă*, *preconferință*, *prefabricate* pl., *preolimpic*; *Premiorită*, *preom* etc.

Prefixul *prea-* a fost productiv în limba veche; azi e puțin productiv.

8. Derivatele cu *pre-* aparțin tuturor stilurilor limbii literare. Cu valoarea „înainte” prefixul e frecvent în stilul științific : *preabataj*, *prealiaj*, *preconsolidare*, *prefiltru*, *preforjare*, *preîncălzire* etc.

Valoarea de „repetare” a lui *pre-* este regională (în Banat și regiunile limitrofe din Oltenia, vezi p. 195).

Derivatele cu *prea-* sînt, în genere, învechite. În limba contemporană apar, mai ales, în terminologia bisericească (*preacurata*, *preafericitul*), în stilul arhaizant al literaturii artistice (*preaciudat* I. Barbu, în DLR ms.), *preacuvioșie* Sadoveanu, în DLR ms., *preaiubit* C. Negruzzi, în DLR ms.), în diferite producții populare (*prealuminat*, *preaputernic*; *preanegru*, *preajunghia*).

Cu sensul de intensificare atît *prea-*, cît și *pre-* sînt frecvente în limba descîntecelor (derivatele apar de obicei în corelație cu cuvîntul de bază) : *Acolo junghie*, *acolo prejunghie* ROSETTI, L. D. 79; *Soare sec preasec... Doi boi negri preanegri*. DENSUSIANU, în GRS. IV 368; *Albe, prealbe, galbine, pregalbine* ROSETTI, L. D. 79.

PREA- vezi **PRE-**

PREO- vezi **PRO-**

PRI- vezi **PRE-**

PRO₁ (PRA₂, PREO-)

AUERBACH, v. 248—249; PETROVICI, ALMĂJ 39, 153, 154; COTEANU, E. 64; Maria Clopoțel, *Despre „aspectul” verbal în graiurile bănățene*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, 1964, 1, p. 125; I. Rizescu, *Prefixe pro- în limba română*, în SMFC IV 28—30.

1. Pro₁ are în unele împrumuturi neanalizabile sau semianalizabile varianta *pră₂* : *prăbuși*, *prăpădi*, *prăvăli*, dar și varianta regională *preo-* : *preofac* (vezi p. 200).

Uneori este destul de greu de delimitat varianta *pră₁* a lui *pre-* (de ex. *prăsădi* „a sădi, a răsădi”, cf. *prosădi*) de *pră₂*, varianta lui *pro-*, mai ales în cazurile în care derivatele, cu prefixe diferite, au teme comune și sensuri apropiate.

2. În DM sînt înregistrate două derivate analizabile, la care se adaugă 30 de derivate din alte izvoare :

proafla (PETROVICI, ALMĂJ 153), *proalbastră* (MAT. FOLK. 1519), *procrește* (ib.), *probotează* (L. COSTIN, GR. BĂN., s. v.), *procufunda* (PETROVICI, ALMĂJ 153), *proda* (ib.), *prodănou* (notat *pro-dănou* la PETROVICI, ALMĂJ 154), *produce* „a aduce din nou” (ib.; Șandru, în BL V (1937), 129), *proface* (PETROVICI, ALMĂJ 154, GL. OLT.), *profrige* (despre țuică) „a distila de două ori” (COHUȚ-VULPE, P.F. 342; vezi și *prefrige*, p. 195), *progalbă* (MAT. FOLK., în DLR ms.), *proîncăleca* (PETROVICI, ALMĂJ 154), *proîncepe* (ib.), *prolega* (ib.), *prolua* (ib.), *prontoarce* (ib.), *propleca* (ib.), *propocni* (ib.), *propune* „a pune din nou” (GL. OLT.), *propurta* (ALRM I/I h. 136, în DLR ms.), *proreclama* (GL. OLT.), *proroasă* adj. f. (MAT. FOLK., în DLR ms.), *proruga* (PETROVICI, ALMĂJ 154), *prorupe* (ib.), *prosădi* (Pamfile, în DLR ms.), *proscocite* (DLR ms.), *proscociti* (L. COSTIN, GR. BĂN. 170), *proumbra* (PETROVICI, ALMĂJ 154), *proveni* „a reveni” (ib.), *prozice* (ib., ROSETTI, L. D. 80).

Derivatele cu *pro-* sînt :

I v e r b e, analizabile în raport cu un verb : *proafla*, *prociti*, *proda*, *proreclama*, *prosădi*, *prozice* etc.;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv : *proalbastru*, *progalben*, *proroasă*;

III a d v e r b, analizabil în raport cu o locuțiune adverbială : *prodănou*.

Cele mai numeroase derivate sînt cele verbale.

Formații semianalizabile : *prăpădi*, cf. *năpădi*; *prăvăli*, cf. *tăvăli* (vezi și § 1); *proclat*, cf. *treclat*; *produf*, cf. *zăduf*; *propis*, cf. *zapis*.

3. Pro₁ are următoarele valori :

1) i t e r a t i v ă (repetare a unei acțiuni) : *proafla*, *prociti* (*Un preot bătrîn... Îmi citea și-mi procitea Și din gură îmi grăia*. Păsculescu, în DLR ms.), *procufunda*, *procrește*, *proda*, *proface*, *proscocite* etc.

Uneori derivatele sînt însoțite și de adverbul *iară*, prezența acestuia din urmă fiind redundantă : *Io am proreclamat iară la Bucures* (GL. OLT.), *Mortu iar să proruga* (PETROVICI, ALMĂJ 108), *Și iar o proplicat* (ib. 60).

În unele cazuri prefixul are numai rolul de indicator al repetării, ca, de exemplu : *prodănou*, *prorupe* „a înceta” (Novacovicu, în DLR ms.);

2) i n t e n s i v ă (intensificarea acțiunii verbului, întărirea însușirii adjectivului) : *prociti* (în exemple ca : *Acest svînt au procitit foarte cu socotînță toată dumnezeiasca scriptură*. Dosoftei, în DLR ms.), *proscociti*

„a se socoti bine, a se gândi bine” (*Și iar m-am prosocotit Să nu mă las de iubit.* L. COSTIN, GR. BĂN. 170); *proalbastru* „foarte albastru” (*Ho! Ursită roasă, proroasă, Albastră proalbastră, galbenă progalbenă.* MAT. FOLK. 1519).

Vezi și COTEANU, E. 95; EVSEEV, S. 93.

Un sens apropiat de cel intensiv îl are prefixul în următoarele derivate: *propurta* „a se plimba”, *proumbra* „a cutreiera”, probabil și în *prosădi* dintr-o poezie populară: *A sădit și te-a prosădit.* Pamfile, în DLR. ms.

În *proslăvi* valoarea derivatului este aceeași cu cea a bazei.

În unele cazuri, sensul prefixului e mai puțin clar, ca, de exemplu: *probotează* „molitvă care se citește mamei și pruncului la șase săptămâni de la naștere”.

4. Prefixul *pro-* este de origine slavă. El a pătruns în limba română prin împrumuturi:

- analizabile *prociti* — v. sl. прочитати, *proslăvi* — v. sl. прославити;
- semianalizabile *prăpădi* — v. sl. пропасти, *prăvăli* — v. sl. прокляти;
- produf* — v. sl. продаѣхъ, *proclat* — v. sl. проклетъ.

În vechea slavă *pro-* avea sensul de „străbater, pătrundere”, ca de exemplu: проити, прокопати, de „rupere” în проити, de unde la figurat sensul de „izbucnire”, ca în прогнѣати. Senturile din vechea slavă pot fi întâlnite și în limbile slave moderne. În bulgară, *pro-* indică ideea de „străbater prin” (*пководя*), de „mişcare spre interior” (*проемпа*), „începutul unei acțiuni, acțiune care se face pentru prima dată” (*ппомека*) (cf. VAILLANT, V. S. 339; Léon Beaulieux, *Grammaire de la langue bulgare*, Paris, 1933, p. 173; L. Andreicin, M. Ivanov, K. Popov, *Съвременен български език*, Sofia, 1957, p. 36).

În graiul bănățean și în cele limitrofe, sensul lui *pro-* care indică repetarea unei acțiuni s-a dezvoltat „din cel al prefixului verbal sîrb *pre-*” (PETROVICI, ALMĂJ 38).

Trecerea scr. *pre-* la rom. *pro-* se explică probabil prin derivate în care tema începe cu o vocală (*o*), și anume de la scr. *preobraziti* „a transforma” (împrumutat în românește sub forma *probozi* „a se schimba”), s-a putut detașa prefixul sub formă *preo-* (ca în *pregofac*). „Din acest *preo-* s-a dezvoltat *pro-* din Almăj (cf. *vre-o* devenit *vro*)” (PETROVICI, ALMĂJ 39).

Cea mai veche atestare a unui derivat cu prefixul *pro-* este cea a lui *prociti* (Dosoței, în DLR ms.; M. Costin, în DLR ms.).

5. Temele la care se atașează prefixul pot fi de diferite origini:

- latine (moștenite): *procrește*, *produce*, *proruga* etc.;
- slave: *prociti*, *proslăvi* etc.;
- maghiare: *prosocoti*;
- onomatopeice: *propocni*.

6. Prefixul *pro-* este productiv numai în graiul bănățean și în cel din regiunile învecinate.

Vezi acum și Eugen Beltechi, *Trei arii bănățene: do (-), pro-, ză-*, în CL XX (1975), nr. 2, p. 173-187.

PRO-₂

AUERBACH, V. 248-249; I. RIZESCU, *Prefixele pro- în limba română*, în SMFC IV 23-28, AVRAM, P. N. 239-243.

1. Prefixul *pro-* se delimitează de prepoziția *pro* „pentru”, ultima apărînd în opoziție cu *contra* (*Întîmplarea aceasta departe de a fi un argument contra este un argument pro.* Kogălniceanu, în SMFC IV 26). Dificultatea

de a stabili statutul de prefix sau prepoziție al lui *pro-* ne întîmpină mai ales atunci cînd este folosit pe lingă un nume propriu, ca în exemplul: *Atmosfera intelectuală, cu deosebire cea din Italia, s-a însuflețit, devenind mult mai arzătoare, decît cu decenii în urmă, pro-Croce.* CONTEMPORANUL 1966, nr. 11, p. 10/4 (vezi AVRAM, P. N. 243).

Uneori e greu de delimitat *pro-* de *pro-*, deoarece prefixul slav care stă la baza acestuia din urmă poate reproduce în anumite cazuri gr. πρό- ca și *pro-* (vezi p. 200). Remarcăm, de exemplu, că la Cantemir (*Opere complete*, vol. IV, 1973, p. 63) găsim termenul *providet* („cela ce cu înțelepciune lucrurile, pînă a nu fi, cum vor cădea cu mintea le află”) cu mențiunea că provine din latină și slavonă (vezi și p. 202).

2. În DM sînt înregistrate 18 derivate analizabile, la care se adaugă 17 derivate din alte izvoare:

proamerican (SMFC IV 26), *proafrican* (ib.), *procunoaște* (Pann, în DLR ms.), *procuvîntare* (TDRG), *prodicator* (SMFC IV 26), *proegumen* (TDRG, SMFC IV 27), *proface* „a profita” (Iorgovici, în SMFC IV 29), *progăti* „pregăti” (Pann, în SMFC IV 27), *prograda* Pedol. (DER), *progriji* (Iorgovici, în SMFC IV 24), *pronazist* (DN²), *propretor* (ib.), *prosceniu* „avanscenă” (SMFC IV 24), *prosilogism* (ib.), *proședea* (Aristia, în DLR ms.), *provitamină* Chim. (DER, LTR²), *prozăcut* „care stă înainte” (B. P. Mumuleanu, în LR X (1961), nr. 6, p. 563).

Derivatele cu prefixul *pro-* sînt:

I *verbe*, analizabile în raport cu un verb: *procrea*, *procunoaște*, *produce*, *propăși*, *propulsa*, *propune*, *proscrie*, *proședea*, *prourma*, *provedea*, *proveni*;

II *substantive*, analizabile în raport cu un substantiv: *proconsul*, *prodecan*, *pronaos*, *pronume*, *proparoxiton*, *propretor*, *prorector*, *prosilogism*, *provitamină*;

III *adjective*, analizabile în raport cu:

- un adjectiv (sau participiu): *proeminent*, *protonic*, *prozăcut* etc.;
- un substantiv: *profund*.

Cele mai frecvente derivate sînt cele substantivale și adjectivale.

Nu am luat în considerație derivate ca: *proceda*, *propoziție*, *proverb* deoarece nu există, în limba română, o legătură semantică între temă și derivat.

Formații *semianalizabile*: *proclama*, cf. *aclama*; *proclitic*, cf. *enclitic*; *proforă* (GĂLDI, M. 238), cf. *anafora*; *prognoză*, cf. *diagnoză*; *progres*, cf. *regres*; *prolactină* (LTR²), cf. *lactație*, *lactic*; *prolog*, cf. *epilog*; *proluviu* Geol. (DER), cf. *aluvii*, *diluviu*; *promite*, cf. *remite*; *proteză*, cf. *epenteză*; *provoca*, cf. *convoca* etc.

3. Prefixul *pro-* are următoarele valori:

1) *anterioritatea* („înainte, dinainte”):

- a) (temporală) *procunoaște* „a prevedea”, *provedea* „a prevedea”;
- b) (spațială) *promotor* „cel care face să se miște înainte” (vezi

Al. Graur, *Scrieri de ieri și de azi*, București, 1970, p. 147), *propăși* „a face progrese, a înainta”; „a păși înainte”, (învechit) și cu sensul „preceda”: *Propășit de Directorul Curții... M. Sa suindu-se pe treptele tronului... Uricariul*, în DLR ms.; *propulsa* „a imprima unui obiect o mișcare de înaintare”, *pronaos* „partea dinaintea naosului”, *protonic* „care se găsește înaintea silabei accentuate”. În unele cazuri, anterioritatea spațială se împletește cu cea temporală, ca, de exemplu: *proveni* „a rezulta din ceva sau de undeva”;

2) *atașamentul*, adeziunea („pentru, în favoarea” în opoziție cu *anti-*): *proafrican* „care e de partea africanilor, care susține pe africani”;

3) *substituirea* („în locul cuiva sau a ceva”): *proconsul* „magistrat roman care guvernează o provincie fiind investit cu autoritatea unui consul; locțiitor al consulului”, *prodecan* „locțiitor de decan”, *pro-*

nume „partea de vorbire care ține locul unui substantiv”. (În secolul trecut, de exemplu la Filimon, *pronume* (cf. DDRF, s.v.) e folosit cu sensul de „poreclă”, deci nume folosit în locul adevăratului nume al cuiva.)

1. Uneori se folosește greșit termenul *pronume* pentru *prenume* (extrem de răspândit în combinația *numele și pronumele*, vezi HRISTEA, E. 220).
2. Cu această valoare (3) *pro*-₂ apare în mai multe denumiri din terminologia lingvistică modernă, ca *profrază* (vezi și *proadverb*, *promorfem*, în SCL XVIII (1966), nr. 3, p. 294–295).

Mai puțin clară e valoarea lui *pro*-₂ în cuvinte ca : *procrea*, *produce*, *proscie*.

E posibil ca sensul lui *a se produce* „a se prezenta în fața publicului cu un program artistic” să aibă o oarecare legătură cu înțelesul lui *pro*- „înainte”.

4. *Pro*-₂ este un prefix neologic cu etimologie multiplă : la baza lui se găsesc atât lat. *pro*-, cât și gr. *πρό-*, elemente derivate cu valori apropiate.

În latină, *pro*-, *prod*- aveau sensul „înainte, dinainte” (local și temporal); de la el s-a ajuns la ideea de „apărare, protecție”, de unde și valoarea „pentru (în favoarea)”, „din cauză”, de asemenea și cea de „substituire”, „în locul” (ERNOUT-MEILLET). În greacă, *πρό-* are sensul „înainte” temporal (opus lui *μετά-* „după”) și local (opus lui *ὅπου-*) (MIRAMBEL, L. G. 382).

Etimologia poate fi considerată multiplă și pentru că prefixul a intrat pe diverse căi, direct din latină și greacă sau prin intermediul altei limbi.

În legătură cu posibilitatea ca unele derivate să fi provenit din slavă, mai precis, cu posibilitatea confuziei dintre *pro*-₁ și *pro*-₂ (vezi p. 201, *provides* din opera lui Cantemir) s-ar putea cita și *prolog* „carte de cult” (GCR I 221/4 a. 1675, în DLR ms.) — v. sl. *прологъ* (cf. și *prolog* „discurs” Cantemir, în DLR ms.); „prefață” — gr. *πρόλογος*, lat. *prologus*, fr. *prologue*, it. *prologo*.

Cele mai vechi atestări sînt ale unor împrumuturi din greacă pătrunse în limba română, în secolul al XVIII-lea :

(neanalizabile) *proimion* „prefață” (Cantemir, în DLR ms.) — gr. *προοίμιον*, *prolegomene* „preambul, introducere” — gr. *προλεγόμενα*, *pronoisi* „a (se) îngriji” (*Uricariul*, a. 1764, în DLR ms.) — gr. *προνοέω* (*προνοῶ*); *protimisis* „precădere, întiietate” (GÁLDI, M. 243, a. 1780) — gr. *προτίμησης*;

(semianalizabile) *propedie* „primele elemente de învățătură” (GÁLDI, M. 240) — gr. *προπαιδεία*; *proforá* „pronunțare” (GÁLDI, M. 238, începutul sec. al XVIII-lea) — gr. *προφορά*;

(analizabile) *pronaos* (GÁLDI, M. 239) — gr. *πρόναος*.

Unele derivate nu mai sînt folosite sau sînt rar folosite la mijlocul secolului trecut (cf. titlul unei lucrări a lui Eufrosin Poteca, *Prolegomena sau precuvîntare*, 1842).

Prefixul a pătruns și prin împrumuturi din latină, unele din aceeași epocă cu cele grecești, ca de exemplu : *produce* (Bolliac, 1835, în CILL I 178) — lat. *producere*.

Multe derivate din latină și greacă au pătruns, mai ales, prin intermediul limbilor romanice. De multe ori e și greu de precizat dacă derivatul a fost luat direct din latină, greacă sau a venit prin filieră romanică : *proparoxiton* — fr. *proparoxyton* — gr. *προπαροξύτωνος*; *proveni* — fr. *provenir* — lat. *provenire*.

Există însă împrumuturi sigure din limbile romanice, ca de exemplu : *proceda* < fr. *procéder*;

Derivatul latinesc *procedere* a fost moștenit în românește sub forma *purcede*, neanalizabilă pentru vorbitori (dubletul neologicului *proceda*).

profera < fr. *proférer*; *proteja* < fr. *protéger*; *proveniență* < it. *provenienza*.

În franceză, *pro*- se găsește mai ales în cuvinte împrumutate : *procéder*, *proclamer*, *procréer*, *proéminent* și în câteva rare formații franțuzești : *projeter*, *proposer* (după *proicere*, *proponere*).

În cuvinte vechi și populare găsim *pour*- pentru *pro*- *pourvoir*, *pourchasser* etc., în altele *pro*- refăcut (NYROP, G. III 235 și DARMESTETER, T. 274).

După modelul derivatelor latinești și romanice s-au format unele calcuri și adaptări (dintre care câteva s-au menținut) : rom. *progriji* — fr. *procurer* (IORGOVICI, O. S. V.); rom. *propăși* — lat. *progredi*; rom. *provedea* — fr. *pourvoir*.

Derivatul *prozăcut* — lat. *proiectus* este o formație greșită, deoarece autorul a confundat pe *iaceo* „a zăcea”, care stă la baza derivatului și nu are participiu, cu *iacio* „a arunca”, part. *iactus*.

Uneori nu se poate cunoaște derivatul care a stat la baza derivatului românesc. Astfel, *propune* poate fi format după lat. *proponere*, dar și după fr. *proposer*; *proscie* — lat. *proscribere* — fr. *proscrire*. În cazuri rare, derivatul românesc este un calc după o formație germană : *prourma* (Bucovina) — germ. *fortsetzen* (cf. A. Graur, *Sur quelques types de calques*, în BL IV (1936), p. 193) sau un împrumut din germană : *procent* — germ. *Prozent*.

5. Temele la care se atașează prefixul pot fi de origine diferită :
 - latine (moștenite) : *procunoaște*, *propăși*, *proscie*, *provedea*;
 - neologice (latino-romanice) : *proeminent*, *prorector*;
 - comune cu albaneza : *progăti*;
 - grecești : *proegumen*.

Pro-₂ a devenit productiv în ultimii ani în special cu sensurile : „pentru, în favoarea” și „în locul cuiva”.

Mai puțin productiv, față de trecut, este azi prefixul *pro*-₂ cu înțelesul de „înainte”.

Menționăm formații ocazionale ca *prodadaist* (*A-i înfrunța post-mortem pe criticii prodadaști*. ROM. LIT. 1975, nr. 37, p. 8/1).

6. Derivatele cu *pro*-₂ aparțin limbii literare (în special stilului științific).

Unele derivate ca : *procuvîntare*, *proegumen*, *provedea* sînt învechite, altele cu o circulație regională, ca, de exemplu, *prourma*.

R- vezi RĂ₁...

RĂ₁ (RE₁), RE₂ (RĂ₂, RI-, R-)

DRĂGANU, R. S. 85–88; AUERBACH, V. 249–250; IORDAN, STIL. 207, id., LRA 208–210; Ana Canarache, *Re-*, în CV I (1949), nr. 6, 21–22; Angela Pavelescu, *Prefixul re- în compoziția verbelor*, în CV II (1950), nr. 4, p. 25–26; Gh. Bulgăr, *Prefixul re- (ră-)*, în SMFC II, 67–79; Sergiu Drincu, *Derivarea cu prefixul neologic re- în limba română*, în *Studii lingvistice*, Timișoara, 1972, p. 93–109.

1. Uneori e greu de delimitat prefixul *răs-* de prefixele *ră₁-* și *re₂-* la temele cu *s-*, *z-* inițial (vezi p. 210), ca de exemplu : *răsuci*, *răsufla*, *răzbiera* etc.

În DLR se menționează ca etimon al lui *revârsa* : *ră(s)- + vârsa*; cit despre *răbufni*, acesta are ca variantă pe *răzbufni*.

2. Prefixele $r\ddot{a}_1$ și re_2 sînt dublete etimologice, primul fiind moștenit, al doilea împrumut neologic. Cele două prefixe au valori apropiate. De multe ori e greu de stabilit dacă avem a face cu prefixul vechi ori cu cel neologic, ca în exemplele: *răafla* (a. 1751, *Uricariul* X 106, în DLR) — *reafla*, *răciti* (E. Petrovici, *Limba lui Cantemir*, în LR II, 1953, nr. 6, p. 13) — *reciti*, în care primele derivate ar putea fi formate cu $r\ddot{a}_1$ moștenit, deoarece sînt atestate în unele texte vechi.

Prefixul moștenit $r\ddot{a}_1$ are în unele scrieri varianta re_1 , ultima sub influența lat. *re-*, de exemplu: *răduce* (Moxa, în DLR; Dosoftei, Cantemir, în DLR) — *reduce* (Cantemir, în SMFC II 69), *răpune* (M. Costin, în DLR) — *repune* (Alecsandri, în DLR).

În legătură cu formele *remine*, *repune*, *resări*, *resuna* etc., care se întîlnesc la unii scriitori și cărturari din secolul al XIX-lea și care nu par a corespunde unei pronunțări reale cu *e*, fiind mai degrabă produs al ortografiei pseudoetimologice, de influență latină a timpului, vezi G. Istrate, *O problemă controversată: literarizarea*, în „Studii și cercetări științifice”, Iași, 1956, fasc. 1, p. 1 și urm., HRISTEA, E. 312.

Prefixul neologic re_2 are varianta $r\ddot{a}_2$, fie prin analogie cu vechiul prefix $r\ddot{a}_1$, fie datorită unei pronunțări regionale: *răcurgere* „reflux” (I. Rus, la URȘU, T.), *răduce* Mat. (Asachi, în DLR), *răflus* „reflux” (ms. a. 1785, în DLR), *răcădea*, *răsorbi*, *răținea* (ultimele trei exemple la P. Maior), vezi și *răafla* (a. 1751, *Uricariul*, X, 106, în DLR) — *reafla*, *răvârșa* (*Biblia*, 1688, în DLR) — *revârșa*.

Cf. URȘU, T. 265—267, id., *Cărți de popularizare traduse de Petru Maior*, în LR X (1961), nr. 2, p. 141.

Ri- este o variantă rară: *riposta*, inv. *riuniune* „reuniune”.

Înainte de teme care încep cu vocala *a* prefixul re_2 are varianta *r-*: *ralia*, *rapel*, *ratașa* (uneori coexistă ambele forme, cu *re-* și *r-*, ca în: *reanima* — *ranima*, *reangajat* — *rangajat*).

1. În ceea ce privește derivatul *rântu(r)na*, aici avem a face cu $r\ddot{a}+$ (*i*)nturna, deci o variantă a temei, nu a prefixului.
2. Rar, *r-* pentru *re-* apare și înaintea vocalei *-e-*, ca în *revoca*² „a evoca”, *resconto* „reescont”.

3. $R\ddot{a}_1$. În DLR sînt înregistrate 11 derivate analizabile cu prefixul $r\ddot{a}_1$.

Derivatele sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu:

— un verb: *răbufni*, *răduce*, *rămîne* cf. *mînea*, *rântu(r)na*, *răpune*, *răsări*¹, *răsuna*, *rătunde* „a rețea” (cu privire la stupi);

Derivatul *răsări*¹ „a încolți” provine din lat. **resalire* (cf. DLR), *răsări*² (inv.) „a se rătăci”; „a pleca” e o formație românească din *răs-* + *sări* (cf. DLR). *Răpune* se analizează formal prin verbul *pune*, deși s-a îndepărtat, din punct de vedere semantic, de acesta din urmă. În DLR e înregistrat verbul *a rătunde*, cu două sensuri: a. „a rotunji”, b. „a rețea (2)”. În ceea ce privește etimologia propusă pentru acest cuvînt, credem că aceasta ar putea sta numai la baza celui de al doilea sens, fiind probabil un derivat cu prefixul $r\ddot{a}$ - ($r\ddot{a}$ - + *tunde* > *rătunde*). *Răfrecă* (vezi DLR, s.v. *refeca*) „a cîrpi” (Hasdeu, în SMFC II 69), „a coase cu refec”, p. ext. „a tivî” (DLR) e considerat de către Hasdeu că s-a format din lat. *refricare* „a reinnoi” (*răfrecă*, *răfeca*), etimologie acceptată de PUȘCARIU și DLR.

— un substantiv (formații parasintetice): *răgloti* „a lupta, a se război cu cineva” cf. *gloată*, *răguși* cf. *gușă*;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *răgăoace*¹ „cavitate, orbită”;

Formație semianalizabilă: *răfăcanie* „fierberea țuicii a doua oară” cf. *prefăcanie*.

Re_2 . Numărul derivatelor analizabile cu re_2 din DLR este de 283. La acestea se adaugă 55 de derivate din alte izvoare:

rabatere Geom. (DN²), *reagrara* (IORDAN, LRA), *reagrava* (DN²), *realbăstri* (Drincu, lucr. cit.), *realniere* (DN²), *reanclanșare* Fiz. (LTR²), *recalibru* (DN²), *recoloniza* (IORDAN, LRA), *recombinare* (DER, LTR²), *reconsolida* (DN²), *reconversiune* (DER, DN²), *recristalizare* (DER, DN², LTR²), *recromare* (LTR²), *recurba* (DN²), *redevelopare* (LTR²), *rediscuta* (DN²), *redistilare* (LTR²), *redistribuire* (DER), *redubta* (SMFC II 75), *reevoca* (IORDAN, LRA), *reexistență* (ib.), *reexpedia* (DN²), *reexporta* (DER, DN²), *refabrica* (IORDAN, LRA), *refilare* (LTR²), *reflotare* (ib.), *refolosibil* (SCINTEIA, 1966, nr. 6872, p. 5/6), *reformula* (IORDAN, LRA), *refundamenta* (ib.), *regăurire* (LTR²), *reimigra* (Drincu, lucr. cit.), *reimporta* (DN²), *reinvita* (ib.), *reimpopora* (Drincu, lucr. cit.), *reîncăpea* (ib.), *reînchina* (ib.), *reînregistra* (ib.), *reînstăpîni* (IORDAN, LRA), *remedita* (G L 1966, nr. 39, p. 2/3), *remigra* (Drincu, lucr. cit.), *reorchestra* (DN²), *reordonanță* (ib.), *reoxidare* (LTR²), *repecellui* (Drincu, lucr. cit.), *reporni* (IORDAN, LRA), *rerăfinare* (LTR²), *reruraliza* (IORDAN, LRA), *resabota* C.f. (LTR²), *resăparé* (ib.), *resufleși* (ȘINCAI, O.I CXC), *relăbăcire* (LTR²), *retăcea* (GL 1968, nr. 10, p. 7/5), *revalahiza* (IORDAN, LRA), *revitaliza* (ib.).

Derivatele cu prefixul re_2 sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu:

— un verb: *reabona*, *readuce*, *realipi*, *reaminti*, *reangaja*, *reapărea*, *recalifica*, *recăsători*, *reclădi*, *reda*, *redeveni*, *reface*, *renaște*, *reorganiza*, *restrînge*, *retipări*, *revalorifica*, *revârșa*, *revedea*, *reveni* etc.;

— un substantiv (formații parasintetice): *repatria*, *repărți*, *resufleși*;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv (unele de origine verbală): *reapariție*, *recirculație*, *recompoziție*, *recristalizare*, *recromare*, *reflux*, *remușcare*, *resursă* etc.;

III a d j e c t i v e (de origine verbală), analizabile în raport cu un adjectiv: *reangajat*, *reeligibil*, *refolosibil*, *retras*, *reținut* etc.

Nu am inclus în suma formațiilor cu re_2 pe *reabilita*, *reapitula*, *recomanda*, *recita*, *reculege*, *recurge*, *redresa*, *resemna*, *reședință* pentru că nu sînt analizabile semantic în limba română.

Cele mai numeroase derivate cu prefixul re_2 sînt cele verbale, analizabile prin verbe.

Numeroase derivate sînt supraprefixate (vezi p. 259).

Formații semianalizabile: *recriminare*, cf. *incriminare*; *refeminiza* (CONTEMPORANUL 1959, nr. 35, p. 4/3), cf. *feminin*; *refrigera* cf. *frigorific*; *regrada* (LTR²), cf. *degrada*; *regresa*, cf. *progresă*; *regurgitație* (DER, DN²), cf. *ingurgitație*; *remite*, cf. *emite*; *reprima*, cf. *oprîmă*; *restaura*, cf. *instaura*; *restitui*, cf. *institui*; *restrictiv*, cf. *constrictiv*; *resurecție*, cf. *insurecție*; *revoca*², cf. *convoca* etc.

Multe dintre formațiile semianalizabile cu re_2 se raportează la cele semianalizabile derivate cu prefixele in_1 (in_1), con .

După Gh. Bulgăr (lucr. cit., p. 77) prefixul *re-* nu se atașează, în general, la cuvintele care încep cu *r* + vocală, din motive „eufonice”. Se cunosc totuși unele derivate de acest fel: *reromanizare*, *rerăfinare*, *reruralizare*.

4. Re_2 are următoarele valori:

1) r e p e t a r e a acțiunii:

a) în același fel: *realege*, *reaprinde*, *redistribui*, *redistila*, *reedita*, *reevalua*, *reinstala* etc.;

Același sens îl are și $r\ddot{a}_1$ în derivate ca *răafla* (*De atunci nu să mai răaflă zapisul*. (a. 1751, *Uricariul*, X, 106, în DLR), *răciti* (E. Petrovici, *Limba lui Cantemir*, în LR II, 1953, nr. 6, p. 13).

b) în alt fel: *recalifica* „a obține o nouă calificare”, *recarbura* „a îmbogăți un carbon (oțelul în stare topită)”, *reconsidera* „a privi, a cerceta, a interpreta dintr-un nou punct de vedere”, *reduca* „a refăce educația (greșită) a cuiva”, *renaște* „a se naște din nou, a reapărea”, *reorganiza* „a organiza pe baze noi”, *retrata* „a trata un material textil

cu anumite soluții pentru a-i mări rezistența”, *reutila* „a utila din nou, a înzestra cu un nou utilaj”;

Ideea de „repetare a acțiunii” apare mult mai clar în contextele în care derivatul cu *re-* se găsește alături de bază: *N. a pus și repus totul în ordine* (IORDAN, STIL. 207).

2) intensificarea unei acțiuni (uneori poate cu o nuanță perfectivă), a unei însușiri, a unei calități: *recunoaște* „a se cunoaște în altul, a cunoaște așa cum trebuie după anumite semne caracteristice”, *relansa* „a mări miza la cărți”, *relupta* „a se lupta din răputeri”, *resimți* „a simți puternic ceva”, dar și „a simți”, *restrânge* „a micșora, a reduce, a strânge mai mult”, *reuni*; *revestit*² „foarte vestit” (*Agusită al lui Topală, Care-i mîndru fără de seamă Și, de revestit prin țară, Bate turcii de-i omoară*. MAT. FOLK. I 53), *renegat*, *renume*.

Cu această valoare apare și vechiul prefix *ră-* în derivate ca: *răbufni* „a răsună puternic, a țîșni cu putere”, *răsuna* „a suna tare și prelung”, *răvărsa* (*revârsa*) „a se vărsa peste margini, a ieși din albie, a inunda”;

Valoarea de intensificare apare și în unele cazuri în care derivatul este corelat cu cuvîntul de bază: *irecînd și retrecînd* (SMFC II 74); vezi și IORDAN, STIL. 207, unde se arată că *ră-* exprimă intensificarea acțiunii „atunci cînd verbul simplu există alături de cel compus” (*bufnea și răbufnea*).

3) restabilirea situației vechi, inițiale; întoarcerea la starea dinainte: *readuce* „a aduce din nou la locul sau la starea de mai înainte”, *realipi* „a lipi din nou, a alipi la loc”, *recuceri* „a cuceri din nou, a lua înapoi”, *reda* „a da din nou cuiva un lucru, o situație etc.; a restitui”, *reîncadra* „a încadra pe cineva din nou într-un post pe care l-a ocupat anterior”, *redeveni* „a se face din nou așa cum era înainte”, *reechilibra* „a reveni la starea de echilibru”, *reface* (*a-și reface sănătatea*), *relua* „a lua din nou”, dar și „a lua îndărăt”, *reprimi* „a primi înapoi”, *restabili* „a stabili din nou, a aduce în starea de la început (sau în alta mai bună)”, *revalorifica* „a valorifica din nou, a repune în valoare”;

4) mișcarea înapoi (sens care înglobează uneori și pe cel de sub punctul 3): *repatria* „a se înapoia sau a aduce pe cineva în patrie, după o absență îndelungată”, *reprivire* „privire retrospectivă”, *retrage* „a trage înapoi”, *reveni* „a veni înapoi”, *reflux* „retragere periodică a apelor unei mări sau ale unui ocean”;

Un sens apropiat poate fi întîlnit și la următorul derivat cu *ră-*: *răduce* „a fi la fel, similar cu cineva sau ceva” (Moxa, în DLR).

5) opoziția, reacția: *reacționa* „a răspunde într-un anumit fel la o excitare sau la o acțiune din afară”, *remustra* „a exprima o opinie contrară, a ridica o obiecție, a protesta (*Am remustrat în contra acestei pretensiuni*. Sbiera, în DLR ms.), *resentiment* „sentiment ostil față de cineva, pornire (izvorită dintr-o nemulțumire mai veche)”;

Dicționarul lui Protopopescu și Popescu (1862) pune pe primul plan acest sens al prefixului: „particulă care intră în componența mai multor ziceri spre a arăta înțeles împotrivor, pof-titor sau înmulțitor”.

6) „așa cum trebuie”: *recunoaște*, *reprezenta*, *remite*;

7) rol de indicator:

a) al repetării unei acțiuni: *reaminti* „a(-și) aminti din nou, a rechema în minte”, *redubla*, *reînnoi* „a schimba din nou, a face iarăși nou”;

b) al mișcării înapoi: *reîntoarce* „a se întoarce din nou la locul de plecare, a reveni”, *rănturna* (*răntuna*) „a răsturna, a întoarce” (Varlaam, la TDRG);

c) al opoziției: *relupta* „a lupta contra, a se împotrivi” (Mureșanu, *Poezii*, 1868, p. 113), *reînvia* „a reveni la viață (după ce a murit); a învia”.

De derivatele în care prefixul are rol de indicator sînt legate formațiile cu *re-* avînd valoare lexical-gramaticală (vezi sub 2) sau numai gramaticală (de exemplu, tranzitivizarea într-un caz ca *retăcea* „a trece sub tăcere, a ascunde”); de la acestea din urmă s-a putut ajunge la derivate al căror sens este egal cu al bazei.

În unele derivate cu *re-* sau *ră-* valoarea prefixului nu e suficient de clară: *reieși*, *remarca*, *remușcare*; *rămîne(a)*; în altele, ca: *reîntoarce*, *reconvalescență*, *recurba*, *resuge*, valoarea derivatului este egală cu cea a bazei.

Se pare că în limba contemporană există tendința de a se abuza de formațiile în care prefixul are rol de indicator sau de derivatele avînd același sens cu al bazei (vezi *reaminti*, *reînnoi*, *resimți*, *regăsi* etc.). Folosirea derivatelor în locul celor „simple” este nejustificată în exemple ca: *Este bine ca omul să-și reamintească de satul natal*; *Plec astăzi la București, dar mă reîntorc peste două zile* (IORDAN, LRA 209).

Apropiate de exemplele de mai sus sînt și tautologiile (*N. reia din nou chestia*) care „trebuie condamnate” (id. ib. 208).

5. Prefixul *ră-* provine din lat. *re-*, de la care a moștenit unele sensuri.

În latină, *re-* avea valorile următoare: mișcare înapoi (*recedo*, *respicio*, *redeo*), întoarcere la starea anterioară (*refecto*, *restituo*), intensificare (*repulso*, *recino*), repetare (*recanto*), mișcare în sens contrar, opoziție (*recludo*, *renuntio*, *reuelo*). În latina tîrzie *re-* e frecvent, mai ales, cu sensul de „întoarcere la starea anterioară, la punctul de plecare”. În unele cazuri, sensul derivatului e apropiat de cel al temei, ca, de exemplu: *remanere* (= *manere*), *resecare* (= *secare*). Cf. ERNOUT-MEILLET, s.v.; BOURCIEZ 209; NYROP, G. III 221; MEYER-LÜBKE, G. II 681; ROHLFS, G. III 359–360; Gh. Bulgăr, *lucr. cit.*, p. 67.

În limba română, lat. *re-* a fost moștenit în cuvinte ca: (analizabile) lat. *reducere* > rom. *răduce* (cf. DLR), lat. *reponere* > rom. *răpune* (cf. CADE, TDRG, DLR), lat. *resonare* > rom. *răsuna* (cf. CADE, SCRIBAN, DLR; după TDRG: *răz-* + *sună*), lat. *reversare* > rom. *revârsa* (cf. CADE, TDRG; în DLR: *ră(s)-* + *vârșă*); (neanalizabile) lat. *repausare* > rom. *răposa*, lat. *respondere* > rom. *răspunde*, lat. *repausum* > rom. *repaos*.

În unele cuvinte prezența prefixului e neclară, dar unele etimologii pornesc de la derivate latinești cu *re-* (vezi *răfrecă* p. 204). În *reteza*, după PUȘCARIU (s.v.) am avea de-a face cu un derivat de la **recaedio*, iar după CANDREA (CADE s.v.), de la **retundio*; mai convingătoare este etimologia propusă de acad. Al. Graur, care consideră etimon al lui *reteza* pe lat. **retizo* < *retae* („arbori care cresc pe malul unui riu”) + *-izo* (*Notes d'étymologie roumaine*, în BL IV (1936), 110). Același autor nu exclude nici posibilitatea ca la baza derivatului românesc să fie lat. *retare* „a curăța albia unui riu” (comunicare orală).

Pe teren românesc s-au format derivatele: *răafla*, *răbufni*, *răciti* (ultimul fiind o creație a lui Cantemir).

Cele mai vechi atestări cu *ră-* se găsesc în scrieri din secolele al XVI-lea — al XVII-lea: *rămîne* (Coresi, în DLR), *răpune* (M. Costin, în DLR), *răvărsa* (*Biblia*, 1688, în SMFC II 69).

Prefixul neologic *re-* a fost împrumutat din latină și din limbile romanice (mai ales din franceză), prin împrumuturi ca: (analizabile) *reclasa* — fr. *reclasser*, *recompensa* — fr. *récompenser*, *reconfirma* — fr. *réconfirmer*, *recopia* — fr. *recopier*, *reduplica* — lat. *reduplicare*, *relansa* — fr. *relancer*; (semianalizabile) *releva* — fr. *relever*; (neanalizabile) *recupera* — fr. *recupérer*.

Unele împrumuturi au venit probabil pe mai multe căi: *repausa* — fr. *repauser*, it. *riposare*; *repeta* — fr. *répéter*, germ. *repetieren*.

Pe teren românesc s-au format unele adaptări, calcuri și semicalcure: *reîmbila* — lat. *reambulare* (cf. DLR), *remustrare* — germ. *remonstrieren* (sub influența lui *muștra*); *reapărea* — fr. *réapparaitre*, *recîștiga* — fr. *regagner*, *recoace* — fr. *recuire*, *recompune* — fr. *recomposer*, *reîntoarce* — fr. *retourner*; *renume* — fr. *renom*, *resimțămînt* — fr. *ressentiment*.

Cele mai multe calcure sînt după franceză; foarte rare sînt cele după germană: rom. *repăși* — germ. *zurücktreten* (A. Graur, *Sur quelques types de calques*, în BL IV (1936), p. 193; în DLR se menționează că e un calc după magh. *visszalép*), rom. *retăcea* — germ. *verschweigen* (rom. *re-* corespunde germ. *ver-*).

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și chiar în secolul următor, s-a încercat să se redea prefixul neologic *re-* prin vechiul prefix românesc *ră-* (vezi și p. 204). Acest procedeu nu s-a impus (cf. S. Drincu, *lucr. cit.*, p. 96–97).

Uneori e greu de stabilit din ce limbă provine cuvîntul după care s-a format derivatul românesc. Un cuvînt ca *recere* (*A luat măsurile recerute spre a introduce ortografia*. Odobescu, în DLR) poate fi format fie după fr. *réquerir*, fie după lat. *requaerere*; *reduce* după lat. *reducere*, fr. *réduire*, germ. *reduzieren*; *reieși* „a izbuti” — it. *riuscire*, fr. *réussir*.

Multe derivate s-au format în limba română probabil fără model străin: *reangaja*, *reaprinde*, *reaseza*, *recăsători*, *reîncadra*, *reîncolți*, *reînființa* etc.

Uneori e greu de precizat dacă derivatul este un calc sau e o formație fără model din altă limbă. Astfel: *reciti*, *reclădi*, *recunoaște*, *repune*, *revedea* pot fi socotite semicalcure după fr. *relire*, *rebâtir*, *reconnaitre*, *reposer*, *revoir*, dar și formații independente de acestea din urmă; de asemenea *recăpăta* (a. 1853–1854) „pare a fi un derivat autohton (cf. însă fr. *recevoir*, dar mai ales lat. *recipere*)” (vezi S. Drincu, *lucr. cit.*, p. 97).

Cele mai vechi atestări cu prefixul neologic *re-* se găsesc în texte din secolul al XVIII-lea: *reduce* (în SMFC II 69), *redobîndi* (a. 1750, în SMFC II 70).

După S. Drincu (*lucr. cit.*, p. 100–101), în secolul al XVIII-lea derivatele cu *re-* apar sporadic, dar numărul lor crește între 1780 și 1860 și, îndeosebi, între 1830 și 1860. Același autor înregistrează următoarele derivate fără model străin la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în cursul celui următor (între 1780 și 1860): *reafla*, *recăpăta*, *reîmpinge*, *reîndrepta*, *reîntoarce*, *reînvia* etc.

Sensurile din română ale prefixului neologic *re-* sînt asemănătoare cu cele din limbile romanice (care continuă situația din latină, vezi p. 207).

În aceste limbi prefixul are sensurile: repetare (fr. *reprendre*, *refaire*, it. *riparlare*, *ripopolare*, *rimangiare*, sp. *recargar*), restabilirea situației anterioare (fr. *regagner*, *refermer*), mișcare înapoi (fr. *revenir*, it. *ritornare*, *ridare*), opoziția (fr. *se rebiffer*), intensificarea, terminarea acțiunii (fr. *réunir*, *ramasser*, *rechercher*, it. *riempire* „fare il pieno”, *riguardare*, *risentire*). În unele derivate sensul prefixului este neclar (fr. *raccourcir*, *renfermer*, *remplir*, it. *rallentare*, *radunare*, *riserbare*) (cf. NYROP, G. III 221, 236, ROHLFS, G. II 359–360, TEKAVČIĆ, G. I. III 155–156, ROBERT, s.v.).

În unele formații, caracterul analizabil al derivatului în raport cu cuvîntul de bază este numai formal, și nu semantic (cele două cuvinte s-au îndepărtat din punctul de vedere al sensului, vezi p. 205). Explicația „îndepărtării” semantice dintre derivat și cuvîntul de bază trebuie căutată în faptul că primul a fost împrumutat în română doar cu unele sensuri. Numai în limba de origine ne putem da seama de valoarea lui *re-* (pentru sensurile cuvintelor *reculege*, *recurge*, *redresa*, *remarca* vezi varile corespunzătoare ale derivatelor din franceză: *recueillir*, *recourir*, *redresser*, *remarque*; cf. ROBERT, s.v.; HATZFELD-DARMESTER, s.v.).

O situație apropiată de limba română, în ceea ce privește părțile de vorbire derivate, se găsește și în celelalte limbi romanice. G. Rohlf s menționează, de exemplu, că în italiană *ri-* formează, în special, derivate verbale, intrînd rar în derivare cu alte părți de vorbire (G. II 360).

6. Temele la care se atașează vechiul prefix *ră-* sînt, în cea mai mare parte, de origine latină. *Răbufni* are la bază o temă onomatopeică, iar *răciti* o temă slavă.

Temele la care se atașează prefixul neologic *re-* sînt de diverse origini, atît vechi, cît și noi:

- latine (moștenite): *readuce*, *reafla*, *realege*, *reaminti*, *recunoaște*, *reda*, *reface*, *reîntineri* etc.;
- slave: *reclădi*, *reivi*, *replămădi* etc.;
- maghiare: *reîntîlni*;
- turcești: *recîntări*;
- grecești: *retipări*;
- neologice (latino-romanice): *reamenaja*, *reajusta*, *reanima*, *reexp-
porta*, *reeduca*, *reîncadra*, *reutila* etc.

7. În trecut prefixul *ră-* a fost puțin productiv. Azi e neproductiv, fiind înlocuit de *re-*, care este unul din cele mai productive prefixe neologice românești. Derivate cu *re-* se formează neconținut în limba actuală.

„De fapt *re-* se poate astăzi alătura la orice temă verbală” (GRAUR, T. 257; vezi și S. Drincu, *lucr. cit.*, p. 103). În legătură cu productivitatea ridicată a prefixului *re-* în franceză, vezi Otto Duchacek, *Sur le problème de l'aspect et du caractère de l'action verbale en français*, în „Le français moderne” 1966, nr. 3, p. 169.

8. Derivatele cu prefixul moștenit *ră-* aparțin tuturor varietăților limbii.

Derivate cu prefixul neologic *re-* pot fi găsite în toate stilurile limbii literare.

1. Unele derivate sînt creații ocazionale, personale, ca de exemplu: *refi* „a reveni” (*Ascultă și cîntă și tînar refii*. Macedonski, în DLR).
2. Printre derivatele cu prefixul *re-* unele sînt învechite, rare: *restatori* „a restatornici” (Barițiu, în DLR), *rechema* „a pretinde” (a. 1831, în DLR), *recere* „a cere (din nou), a solicita” (Barițiu, Barcianu, în DLR), *reagent* Chim. (DLR), *refrunța* „a înfrunța” („Curierul românesc” 1848, în DLR), *resuge* „suge” (HELIADÉ, O. I 113, în DLR), *reîmbila* „a hotărînici” (Șincal, în DLR).

9. Prefixul *re-* are următoarele compuse: *ra-*, *ran-* (*ram-*) și *rin-* (*rim-*), la care se poate adăuga *res-* din formații semianalizabile.

Ra-, compus din *r-* și prefixul *a-*, se identifică în două formații verbale: *racola* și înv. *rasenina* „a se însenina din nou” (Heliade Rădulescu, în DLR); pentru ultima formație cf. și *resenina*.

Ran- (cu varianta *ram-*), compus din *r-* și prefixul *an-* (cu varianta *am-*), se identifică în verbele *rambursa*, *ranversa* și în substantivele *ranfort* „element care întărește o construcție” și *ranfluare* „repunere în stare de plutire a unei nave scufundate”.

Rin- (cu varianta *rim-*), compus din *r-* și prefixul *in-* (cu varianta *im-*), se identifică în verbul înv. *rimbomba* „a răsuna” și în substantivul înv. *rinfort* „întărîre”.

În formația semianalizabilă *respinge* cf. *împinge* se poate identifica prefixul compus *res-* < *re-* + *s-*.

Prefixele compuse cu *r-* trebuie deosebite de situațiile în care *r-* se adaugă la teme prefixate anterior cu *a-* (de tipul *racomoda*, *racorda*), respectiv cu *an-* (*ramplasa*); vezi Introducerea, p. 8.

Prefixele compuse cu *re-* și formațiile în care apar sînt în general împrumutate: *ra-* din franceză (*racola* < *racoler*) și din italiană (*rasenina*, adaptare după *rasserenare*); *ran-* (*ram-*) din franceză (*rambursa* < *rembourser*, *ranfort* < *renfort*; *ranfluare*, adaptare după *renflouage*); *rin-* (*rim-*) din italiană (*rimbomba* < *rimbombare*).

RĂS- (RĂZ-, RES₁-)

AUERBACH, v. 250 ș.u.; IORDAN, STIL. 207-210; Gh. Bulgăr, Prefixul *răs-* în limba română, în SMFC I 17-28; OCHEȘEANU, p. 36-39.

1. Uneori e greu de delimitat prefixul *răs-* (*răz-*) de prefixele *ră₁* și *re₂* la temele cu *s-* inițial (vezi p. 203).

2. Prefixul *răs-* are varianta fonetică *răz-* înainte de consoane sonore (cu excepția lui *z*: *răszice*): *răzbate, răzda, răznepot*.

Derivatele cu *răs-* formate de la teme care încep cu *s* se scriu de obicei cu dublu *s*: *răssec, răsstrăbun* etc., pentru a se evita confuzia cu prefixul *ră₁* (*re₁*). În asemenea situații se întâlnește adesea și scrierea cu cratină între prefix și temă (vezi și p. 297).

1. Uneori se întâlnește însă și scrierea cu un singur *s*, mai ales la teme cu *s* + consoană (vezi în DLR *răscădea, răstrăbun, răstrămoș, răstrănepot* etc.), dar și la *s* + vocală (vezi în DLR *răsări²*); de asemenea, în derivate a căror temă începe cu *z* + consoană nu se notează uneori consoana finală a prefixului (*răzbiera* DLR). În exemple de acest fel prefixul *răs-* poate fi confundat cu *ră-* (*re-*).
2. În cuvinte semianalizabile sau neanalizabile apar variantele: *răș-, răj-, ris-, roș-, ros-, ruz-*: *rășchira, răjghina (rîșghina), rospiscă „chitanță”, roșmiriță „răzmeriță”, roscoală „rășcoală”, roștoc „răstoacă”, ruzali „a curăța copacii de crengi”.*
3. Rareori înainte de sonore apare grafia *răs-* (*răsviri*) și, mai rar, *răz-* înainte de surde (*răz-fira*).

Foarte rar întâlnim și varianta fonetică *res₁* (învechită și regională); *resuci* (cf. Hodoș, în DLR).

Uneori forma *res₁* (*rez-*) este o variantă grafică, folosită în scopul de a se da prefixului un aspect latin: *resbunare* (a. 1846, în DLR), *rescumpăra* (*ib.*), *resplată* (SMFC I 24), *resurla* (HELIADÉ, o. I 198), *rezleți* (SMFC I 24), vezi și p. 213.

În ceea ce privește pe *răstriște* (*răs-* + *triște*), acesta apare în limba literară sub forma *restrîște*.

3. În DLR sînt înregistrate 103 derivate a n a l i z a b i l e; la acestea se adaugă 27 derivate din alte izvoare:

răscăpăra (SMFC I 22), *răscitat* (*ib.*), *răscînta* (Văcărescu, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 527) *răsoace* „a coase de tot” (ROSETTI, L. D. 80), *răscrăpa* (SMFC I 23, 39), *răserie* (FLACĂRA 1967, nr. 38, p. 4/2), *răscurma* „a scurma, a răscoli” (UDRESCU, GL.), *răscută* (TDRG, s. v. *răz-*), *răsfadă* „gălăgie, zarvă” (UDRESCU, GL.), *rășflori* (PUȘCHILĂ, D. 67), *rășimpunge* (Densusianu, în gr. s. IV, 1930, 2, p. 366), *rășjunghia* (*ib. ib.*), *rășplanuri* pl. (SMFC IV 20), *rășpune* (Densusianu, loc. cit.), *rășsec* (*ib. ib.*, p. 367), *rășsfînt* (*ib.*, *ib.*), *rășspuri* (cf. spur „copil nelegitim”) „copiii spurilor” (SCURTU, T. I. 77), *răștăia* (SMFC I 21), *răștriga* (*ib.*, p. 39), *rășbojoci* pl. (*ib.*, p. 23), *rășdeochi* (Densusianu, loc. cit.), *rășduce* (*ib. ib.*, p. 366), *rășmațe* (*ib. ib.*, p. 367), *rășmirat* (SMFC I 23, 39), *rășneam* (*ib.*, p. 38), *rășvintura* (Coșbuc, *Aeneis*, București, 1896, p. 195), *resurla* (HELIADÉ, o. I. 198).
Nu am luat în considerație următoarele derivate cu etimologie nesigură: *răscoboală* „necaz, pacoste” (DLR, cf. *boală*), *răscocină* „parte a morii” (DLR, cf. *scoc*), *răștăbuși* (reg.) „a imprăștia” (DLR, cf. *buși*); cit despre *rășfug* „boală contagioasă a oilor” (< *răs-* + *foc*) DLR, e mai greu de stabilit o legătură semantică și formală între prefixul *răs-* și temă.

Derivatele cu prefixul *răs-* (*răz-*) sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu:

— un verb: *răsoace, răscroi, rășfrînge, răsplămădi, răstăia, răzbate, răzbubui* etc.;

— un substantiv (formații parasintetice): *rășfăta, rășfira, rășfoi* „a întoarce foaie cu foaie o carte, un ziar etc.”;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *răscruce, răsfadă, răspas, răstimp, răznepot* etc.;

III a d j e c t i v e, analizabile în raport cu:

— un adjectiv (provenit uneori din participiu): *răscunoscut, răzbucuros, răzbuzat, răzmirat*;

— un substantiv (formație parasintetică): *răzmățat* „în dezordine”;

IV n u m e r a l e, analizabile în raport cu un numeral: *răzmiu*;

V a d v e r b e, analizabile în raport cu un adverb: *răsalaltăieri, răspoimîne*.

Dintre derivatele cele mai numeroase sînt verbele.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *rășceafăr* „luceafăr”, *rășprăștia*, cf. *imprăștia*; *rășpunge*, cf. *împunge*; *răștoarce*, cf. *întoarce*; *răzbucni*, cf. *izbucni* etc.

4. Prefixul *răs-* (*răz-*) are următoarele valori:

1) Î n d e p ă r t a r e a, mișcarea spre exterior; imprăștierea, extinderea:

a) în spațiu: *răscroi, răsface* „desface”, *rășfira, rășfoi, rășfrînge, răsturna, răzbate, răzbucni* „a țîșni, a revărsa”, *rășbuși* „a străbate” (Novacoviciu, în DLR), *răzbuzat* (despre buze) „rășfrînt”;

b) în timp: *rășpas, răspoimîne, răstimp*.

În cazul lui *răsalaltăieri*, prefixul poate exprima „un fel de superlativ” (cf. IORDAN, STIL. 209); cf. *răspoimîne*.

Cu același sens întâlnim prefixul în derivate în care marchează un grad de rudenie mai îndepărtat pe linie ascendentă sau descendentă: *răzbunic* „străbunic” (Sadoveanu, în DLR), *răzmamă* „străbunică”, *rășneam* „rudă îndepărtată în linie ascendentă, strămoș”, *răznepot, rășspuri*.

1. Vezi și *răzbunic* cu alt sens decît cel de mai sus și anume în corelație cu *bunic* (*puțin îmi pasă de bunic și răzbunicu său* IORDAN, STIL. 210).

2. Sensul 1 („depărtare” în timp și spațiu) e foarte apropiat (și uneori se poate confunda) de 2 („intensificarea”) (vezi și STRĂ- p. 226).

2) I n t e n s i f i c a r e a unei acțiuni, a unei însușiri sau a unei cantități: *răsoace, rășfierbe, rășpierde* „a prăpădi de tot” (GCR, în DLR), *rășplămădi, răscăpăra, răsemăna* „a imprăștia foarte tare” (Dosoitei, la Bulgăr, *lucr. cit.*, p. 21), *răștăia, răzbubui, răzgudui, răzmuia* „a muia tare” (ȘEZ., la Bulgăr, *lucr. cit.*, p. 22); *răscunoscut* „foarte cunoscut”, *răsputere* (în loc. adv. *din răsputeri* „din toate puterile, foarte tare”), *răzmiu*.

Cele mai multe derivate cu acest sens apar în corelație cu cuvîntul de bază: *bucuros și răzbucuros* (Creangă, la Bulgăr, *lucr. cit.*, p. 23), *citat și răscitat* (GL, la Bulgăr, *lucr. cit.*, p. 23), *îți cred și-ți răscred* (Sbiera, în DLR).

Datorită expresivității lor, derivatele de acest fel pot fi create la nevoie de orice vorbitor pentru a sublinia valoarea intensivă a acțiunii sau cea de superlativ a însușirii.

În cazul unor substantive derivate legate de temă ca: *întînsori de iarbă, cu nenumărate cute și răscute*; *ca să te îndepărteze de Manole Cumpătă, de atîția veri și răzveri*, corelația arată o cantitate mare de obiecte (IORDAN, STIL. 208).

3) R e p e t a r e a acțiunii: uneori prefixul exprimă în același timp repetarea și intensificarea, mai ales în cazul corelației derivat + temă: *răscînta* „a cînta din nou” (I. Văcărescu, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 527), *războteza* „a primi din nou botezul”; „a schimba numele” (Russo, la Bulgăr, *lucr. cit.*, p. 24), *răzjudeca* „a (se) socoti din nou, a cumpăni (mai bine) faptele”, *răzvot* „votare din nou” (CADE, s.v.); *citi și răsciti* înseamnă „a citi de mai multe ori”, dar și „a citi

mult", *da și răzda* „a da mult”, dar și „a da mereu”, *fierbe și răs-fierbe* etc. (vezi și IORDAN, STIL. 208).

Totuși, în unele corelații de acest fel prefixul are exclusiv valoarea de repetare fără a cumula și pe cea de intensificare, ca, de exemplu: *Eu vă scad Vă răscad* („scad din nou”) MAT. FOLK., în DLR.

Corelația poate apărea și cu un sinonim (derivat) al cuvântului de bază: *De-a doua oară socotind și răschitind...* *gîndul în alt chip începu a i se pleca.* Cantemir, în DLR.

4) De la valoarea de „repetare, reeditare a unui fapt” se poate ajunge uneori la sensul de *re a d u c e r e*, revenire la starea inițială: *răz-buna* cu sensul etimologic „a face din nou bun ceva, a restabili forma bună, dreaptă care a fost tulburată, schimbată; p. ext. a însemna” (*Cînd te vîd, badeo, la lună, Inima mi se răzbună.* Hodos, la Bulgăr, *lucr. cit.*, p. 25), *răscumpăra* „a cumpăra (revenind la starea de lucru cumpărat)” (*Am vîndut și Ursului logofăt și am răscumpărat-o* (a. 1733) *Uricariul XXIV*, în DLR) (vezi și IORDAN, STIL. 209).

5) Îndepărtarea (sensul 1) poate duce și la negarea înțelesului pe care-l are cuvîntul de bază, la valoarea de opoziție: *războli* „a se vindeca de o boală”, *răscloci* „a se dezbara de clocit”, *răscucăi* „a desface, a elibera de cîntecul cucului, a scăpa pe cineva de o vrajă” (*Anuarul Arhivei de Folklor*, în DLR), *răspăr* cu sensul inițial „contrar direcției firești a părului” (*Începu a-l netezi pre spate și pre coaste în păr și răspăr.* Țichindeal, în DLR), *răspopă* „persoană căreia i s-a luat calitatea de popă”, *restriște* „situație grea, șir de nenorociri care se abat asupra cuiva” (*triste* „soartă, destin, noroc”).

6) În unele derivate, prefixul are rol de indicator fie al repetării, fie al îndepărtării: *răscrăci* și *răscrăcări* „a îndepărta mult picioarele unul de altul; a crăci”, *răscurma*, *răstoarce* „a răscumpăra, a da înapoi o lovitură” (*Am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri.* Creangă, în DLR), *răsuci* (uneori în corelație cu cuvîntul de bază: *Dormi sucit, răsucit.* GL, 1966, nr. 5, p. 5/1).

În unul și același derivat prefixul *răs-* poate apărea, în împrejurări diferite, cu diverse valori. Astfel, unele formații în care *răs-* are sensul de „contrar”, ca: *răsconvinge* „a crede contrariul” (Caragiale, în DLR), *răstălmăci* etc., în corelație cu cuvîntul de bază capătă un sens intensiv: *M-am gîndit și răzgîndit din capul locului* (= m-am gîndit mult, la toate soluțiile) Alecsandri, în DLR, *convins și răscovins* („foarte convins”), *a tălmăci și răstălmăci* („a tălmăci mult”) (vezi și IORDAN, STIL. 209).

În unele cazuri, ca, de exemplu, *răscheie* „clanță”, valoarea prefixului e neclară.

5. Prefixul *răs-* (*răz-*) provine din v. sl. *raz-* (*pac-*).

În slavă prefixul *raz-* avea următoarele valori: împrăștierea în diferite direcții, intensificarea, repetarea, separația, slăbirea acțiunii.

Vezi Fr. Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, II, 1879—1883, p. 413; VAILLANT, v.s. 340; A. Meillet et A. Vaillant, *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris, 1924, p. 233; ROSETTI, ILR 321.

Prefixul slav a pătruns prin derivate slave, dintre care unele sînt analizabile în românește: *расто́пни са* > *a (se) răstopi*, *разко́лѣти* > *a războli*; (semianalizabil) *развѣти* > *răzbi*; (neanalizabile) *расточѣти* > *răstoci* „a abate cursul unei ape pentru a prinde pești în albia secată”, *разврати* > *răzvrăti*, *развои* > *răzvoi*.

În ce privește pe *răzbel* (*rezbel*), această formație învechită (vezi DLR, s.v.) provine din cuvîntul *război*, refăcut după lat. *bellum*.

Pe teren românesc s-au format calcuri de tipul: *răzgîndi* — v. sl. *размыслити*, (probabil) *răzda* — v. sl. *раздавати*, adaptări ca *răstimp* (din v. sl. *растѣпъ* influențat de *timp*). Unele derivate s-au format prin schimbare de prefixe, ca, de exemplu: *răstoarce* — *întoarce* (*răs-* pentru *re-*, vezi § 7, nota 2).

Numeroase derivate românești nu au nici un model străin: *răscroi*, *răsfăța*, *răspăr*, *răspuțeri*, *răzbuna* etc.

1. Pentru originea slavă a prefixului vezi TDRG s.v. și ROSETTI, ILR 320—321. După Fr. Diez, *Grammatik der romanischen Sprachen*, vol. II, Bonn, 1858, p. 430 și MEYER-LÜBKE, G. II 682, prefixul *răs-* provine din lat. *re-* (fără a explica proveniența lui *-s*); vezi și SMFC II 36—37.

2. Mai mulți lingviști admit o dublă proveniență a prefixului *răs-*. Astfel, după Al. Philippide, vorbitorii români au detașat prefixul *răs-* prin falsă analiză din derivate cu *re-* (> *ră*) al căror cuvînt de bază începe cu *s-*: *ră(scoc)*, *ră(zbat)* ca *răs(coc)*, *răz(bat)*, iar ulterior prefixul format în aceste condiții a fost întărit de prefixul *răs-*, de origine slavă (*Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 101). Ov. Densusianu consideră și el că *răs-* provine, pe de o parte, din prefixele latine *re-* + *ex-* în cuvînte ca *răzbuna*, *răscumpăra* și, pe de alta, din vechiul slav *raz-* (*pac-*) din derivate ca: *răzbi* — *развѣти*, *răzvrăti* — *разврати* (DHLR I 247). Acest punct de vedere a fost însușit și de AUERBACH, v. 250—255.

Vezi și GRAUR, T. 255: „Poate în *răz-* (*răzbuna*, *răsturna*) de origine slavă, să se fi amestecat și ceva din lat. *re-* (*re-ex-*)?”

În legătură cu valorile lui *răs-* acad. Iorgu Iordan se întreabă dacă nu cumva ele se datoresc faptului că prefixul „este pe de o parte moștenit, pe de alta împrumutat” (STIL. 207).

Derivatele cu *răs-* (*răz-*) apar în vechile texte românești: *răsămăna* (PSALT., în DLR), *răsfira* (*Psaltirea Hurmuzaki*, în DLR), *răzjudeca* (*Codicele Voronețean*, în DLR), *răzbate* (Dosoței, la TDRG) etc.

Vezi ASAN, D.P.H. 211; VASILIU, D.C. 258.

6. Temele la care se atașează prefixul sînt de diferite origini: latină: *răscoace*, *răscumpăra*, *răsfîrînge*, *răzbate*, *răzbuna*; comună cu albaneza: *răzbuțat*; slavă: *răscroi*, *răsplăți*; maghiară: *răzneam*; neologică (latino-romanică): *răscita*, *răspanuri*, *răzvot*.

Prefixul se atașează, în special, la teme vechi, foarte rar la cele neologice.

7. Prefixul *răs-* a fost productiv în limba veche. În limba română contemporană, prefixul este viu, dar puțin productiv. Astăzi se mai formează cu ajutorul lui *răs-* derivate ocazionale (unele neînregistrate în dicționar, vezi p. 26, 211), care exprimă intensificarea, repetarea (mai ales în corelație cu cuvîntul de bază), ca de exemplu: *S-a scris și s-a răscris despre acest lucru.* FLACĂRA, 1967, nr. 38, p. 42.

1. Despre acest prefix, acad. Iorgu Iordan spune că „este foarte răspîndit în românește” (STIL. 207).

2. O dovadă că *răs-* e vechi și popular e și faptul că în unele derivate cu *re-* s-a înlocuit prefixul neologic cu *răs-*: *răscurbat*, *răzvoluție* (SMFC I 21).

8. Derivatele cu prefixul *răs-* apar în toate stilurile limbii. În limbajul popular și familiar se folosesc unele derivate împreună cu cuvîntul de bază, cu sensul de intensificare (*bucuros și răzbucuros*). Din limba populară cîteva derivate au pătruns în limba literară, de exemplu: *răzmi*: *Ar trebui un epos ca cele indiene cu mii și răzmi de versuri.* („Convorbiri literare”, în DLR). În stilul beletristic există derivate care sînt probabil la origine creații personale ale unor scriitori: *răzdomni* „a scoate din domnie” (Baronzi, în DLR), *răzgudui* „a zgudui cu putere” (Murnu, în DLR), *răzmarginie* „extremitate, margine a unui lucru” (Coșbuc, în DLR), *răzvăntura* „a răsuci, a întoarce (id. *ib.* 195).

Unele derivate, destul de puține, au căpătat o folosire specială în stilul științific (*răscoace*, *răsfîrînge* etc.).

Numeroase derivate sînt regionale și populare: *războli* (nordul Moldovei), *răsfulgerat* (nordul Moldovei), *răsfundat* (în DLR cu mențiunea „reg.”), *răspunge* (Transilvania), *răzbiara* (T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, p. 272), *rășșpuri* (Transilvania), *răzbuza* (Muntenia).

Unul și același derivat regional poate apărea în diferite părți ale țării: *răspieri* (Moldova, Oltenia, Transilvania).

Cele mai multe derivate regionale aparțin producțiilor populare, descîntecelor, blestemelor. Acestea apar mai ales în corelație cu cuvîntul de bază: *crăpa-răscrăpa*, *mațe-răzmațe* (în „Ghilușul”, II, 1914, p. 20).

DENSUSIANU, L. D. 365—367; ROSETTI, L. D. 80.

Multe derivate cu *răs-* sînt învechite: *răzdumica*, *răsface*, *răz-judeca*, *răspierde*, *răssemăna*, *răsșlăbi*, *răstulbura* etc.

RĂZ- vezi **RĂS-**

RE₋₁ vezi **RĂ₋₁**

RE₋₂ vezi **RĂ₋₁...**

RES- vezi **RĂS-**

RETRO-

RIZESCU, P. N. 16—17.

1. În derivate prefixul are un accent (secundar) pe prima silabă: *retroactiv*. *Retro* s.n. (vezi § 5) este accentuat pe ultima silabă: *retró*.

2. În DLR sînt înregistrate 7 derivate a n a l i z a b i l e cu prefixul *retro-*, la care se adaugă 14 derivate din alte izvoare:

retrobulbar „(proces) localizat îndărătul globului ocular”, cf. *bulbus* (= glob ocular) (D. MED.), *retrocuplare* (ib.), *retrofuzee* Fiz. (DN²), *retrohiofiză* „pulbere de hipofiză posterioară” (D. MED.), *retroinhibiție* (ib.), *retromutație* „mutație inversă” (ib.), *retroperitoneal* „(situat) înapoia peritoneului” (ib.), *retropneumoperitoneu* (ib.), *retroproiecție* Cinem. (LTR²), *retropoziție* „plasarea (unui organ) înapoia poziției sale anterioare” (D. MED.), *retropulsiune* „retropoziție” (ib.), *retrorachetă* (MDE); „Scînteia tineretului”, 1966, nr. 5201, p. 2/6), *retroreflector* Opt. (LTR²), *retrosternal* (DN²).

Derivatele cu *retro-* sînt:

I v e r b e, analizabile în raport cu:

— un verb: *retroceda*;

— un substantiv (formație parasintetică): *retrograda*;

II s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *retroflexie*, *retrofuzee*, *retroguardie*, *retroproiecție*, *retrorachetă*, *retroreflector*, *retroversiune*, *retrovizor*;

III a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *retroactiv*, *retrosternal*.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *retrofecțiune* (D. MED.), cf. *infecție*; *retrognatism* (MDE), cf. *prognatism*; *retromorfism*, cf. *izomorfism*; *retrospectiv* (și: *retrospecțiune*), cf. *introspectiv* (și: *introspecțiune*); *retroversie* Med. (DLR), cf. *inversiune*.

3. Prefixul *retro-* are sensul general situarea înapoi, revenirea (în urmă, îndărăt, în sens contrar):

a) în spațiu: *retroguardie*, *retrosternal*, *retrovizor*;

b) în timp (anterioritatea sau revenirea la o situație anterioară): *retroactiv*, *retroceda*, *retrospectiv*.

Același sens îl are prefixul și în cazul lui *retroversiune*, care nu trebuie înțeles ca o simplă „traducere”, ci ca „traducerea din nou a unui text în limba străină din care a fost tradus”.

La sensul „în urmă” se adaugă și nuanța de inferioritate ierarhică: *retrograda* sau calitativă: *retromorfism*.

4. *Retro-* este un prefix neologic de origine latină, care a pătruns în românește prin împrumuturi din limbile romanice (în special din franceză):

retroactiv — fr. *rétroactif*,

retroceda — fr. *retrocéder*,

retrograda — fr. *retrograder*,

retroguardie — it. *retroguardia*,

retroproiecție — fr. *retroprojection*,

retrovizor — fr. *retroviseur*.

Împrumuturile din limbi neromanice sînt rare. *Retrorachetă* poate fi adaptare după engl. *retro-rocket* (cf. OXFORD, s.v.) sau semicalc după fr. *retrofusée* (> rom. *retrofuzee*); *retroversiune*, adaptare după germ. *Retroversion*.

În latină, *retro-* („în urmă”) era sporadic folosit ca prefix înainte de epoca imperială, dar capătă de atunci încolo o largă răspîndire (ILR I 104). În limbile romanice, *retro-* n-a fost moștenit, fiind un împrumut savant.

Singura formație pentru care nu am găsit un model în dicționarele cercetate este *retroreflector*.

Cele mai vechi atestări ale derivatelor cu prefixul *retro-* sînt de la mijlocul sau din a doua jumătate a secolului trecut: *retroactiv* (I. Golescu, POLIZU, PROT.-POP., în DLR), *retrogradare* (NEGULICI, în DLR), *retroguardie* (Filimon, în DLR), *retrospectiv* (Russo, Negruzzi, în DLR).

5. *Retro-* este un prefix neproductiv în românește. Toate derivatele sînt împrumuturi cu teme latino-romanice.

Prefixul se folosește și drept cuvînt independent, cu valoare substantivală: vezi mai vechiul *retro* (accentuat *retró*) de la jocul de biliard „lovitură care imprimă bilei o mișcare înapoi” (în expr. *a face un retro*) și recentul *retro* din îmbinarea *modă retro*.

6. Derivatele cu *retro-* aparțin, în special, stilului științific (fiind mai numeroase în terminologia medicală) și celui administrativ-politic. *Retroacție* și *retroguardie* sînt ieșite din uz.

De remarcat specializarea lui *retroversie*, ca termen medical, față de *retroversiune*.

S- (Z₋₁, SĂ-)

Rudolf Geheeb, *Prosthetisches a und s im Rumänischen*, în JAHRESBERICHT V (1898), p. 46—48; DRĂGANU, R. S. 39; AUERBACH, V. 255—257; IORDAN, STIL. 215—216; Em. Vasiliu, *Evoluția lat. ex- în limba română*, în SCL VI (1955), nr. 3—4, p. 239—255.

1. Prefixul *s-* are varianta fonetică *z₋₁* înainte de consoane sonore: *zbućiuma*, *zvînta*. Înainte de sonante (*m*) are cînd varianta *z₋₁*: *zmăcina*, cînd *s-*: *smomi*. Varianta *să-* e rară: *săblaznă*, *săvîrși*.

2. În DM sînt înregistrate 48 de derivate analizabile cu prefixul *s-* (*z*₋₁, *să*-), la care se adaugă 25 de derivate din alte izvoare:

săblază „greșală, sminteală” (CADE, SCRIBAN), *scăluș*¹ și *scăluș*² (TDRG), *scățăra* (Creangă, la IORDAN, STIL. 216), *scîrmoceală* „acțiunea de a scîrmoce și rezultatul ei” (UDRESCU, GL., cf. *cîrmoceală* id. *ib.*), *scîrn* „cîrn” (id. *ib.*), *scîrneci* „(fam.) epitet glumeț dat unui copil care are nasul mic, cîrn”, cf. *cîrneci* (id. *ib.*), *scîlonți* (despre oameni) „a minca semințe” (LEX. REG. II 108), *scumpăra* (TDRG), *sfăt* „făt” (= pălimar, TDRG), *sfîrjală* „femeie afectată și fără stare”, cf. *fîrță, fițăi* (MAT. DIAL. I 93), *sfrenție* „frențe” (= sifilis, TDRG), *sfulgera* (BPH V (1938), p. 172), *smîlci* „a-și pierde cumpătul, a se speria, a o băga pe mîneacă” (TOMESCU, GL., cf. *mîlci* „a înmărmuri (de frică), a o sfecli, a o băga pe mîneacă” DLR), *sprăvăli* „prăvăli” (CADE), *stăciuna* „a lua tăciunele de pe fitilul lămpii” (LEX. REG. II 106), *stîrlici* (Vasilii, *lucr. cit.*, p. 250, cf. *tîrlici*), *stroncăni* (id. *ib.*, p. 240, cf. *tronc*), *svapora* (URSU, T.), *zbea* (TDRG), *zbruș* „bulgăre, bruș” (LEX. REG. II 103), *zgirbaci* (TDRG), *zgoni* (IORDAN, STIL. 216), *zvinzoli* (Vasilii, *lucr. cit.*, p. 249 cf. *vinzoli*).

Derivatele cu prefixul *s-* (*z*₋₁) sînt:

I verbe, analizabile în raport cu:

— un verb: *scădea, sclipi, scoace, scoborî, scufunda, scumpăra, smîlci, smomi; zbate, zbea, zdrăngăni, zmăcina* etc.; (formație parasintetică) *strecura*, cf. *trec(e)*;

Zdrumica „a zdrobi, a sfărîma” poate fi raportat la *dumica* „a sfărîma, a face fărîme un aliment” atît formal (refăcut sub influența lui *zdrobi*; cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, DM), cît și semantic. Cît despre *zgoni* „a scoate din culcuș”, dar mai ales „a goni un vînat pentru a-l prinde”, acesta s-a dezvoltat din *zăgoni* > *zogoni*, r adăugîndu-se prin contaminare cu *scorni* (A. Graur, *Notes d'etymologie roumaine*, în BL IV (1936), p. 119; id., BL V (1937), p. 79; vezi și Iorgu Iordan, *Note*, în BPH V (1938), p. 183) (vezi ZĂ-, p. 255);

— un substantiv (formații parasintetice): *scîlcia*, cf. *calce; sclonți*, cf. *clonț; sfîșia*, cf. *fîșie; spulbera*, cf. *pulbere; stîrni*, cf. *tîrn* „mătură de nuiele”; *zblendui* „a zgudui”, cf. *bleandă* „lovitură”; *zdrobi*, cf. *drob; zvînta*, cf. *vînt* etc.;

— un substantiv sau un verb: *scormoni*, cf. *corman, cormăni; sfărîma; sfulgera; sprăhui* „a scutura de praf (sau de altceva)”, cf. *prah, praf, prăfui; zbiciui; zbuçiuma* etc.;

SCRIBAN pune în legătură pe *a zborși* cu *borș(i)*, deoarece consideră că sensul lui *zborși* „a se zburli, a se încrunta” pornește de la „a se face țepos” („ca buruiana din care se făcea borșul odinioară”), și cu rus. *morščiti-sëa* și *smorščiti-sëa* „a se zborși”.

II substantive, analizabile în raport cu un substantiv: *sfăt* cf. *făt; stuț* cf. *tufă; zbici* cf. *bici; zbilț* cf. *bilț; scăluș* cf. *căluș; sgripsor* cf. *gripsor; zvîrlugă* cf. *vîrlugă* etc.;

Cît despre *sperjur*, acesta poate fi analizat ca un derivat supraprefixat (*s-* + *per-*) și pus în legătură cu *jura* sau cu postverbalul *jur* (vezi p. 258).

III adjective (unele provenite de la participii), analizabile în raport cu:

— un substantiv (formații parasintetice): *scrupos* „sfărîmicios” cf. *crupe; zvăpăiat* cf. *văpaie*;

— un adjectiv: *stocit* „stors de vlagă, sleit” cf. *tocit* „uzat”; *zgrunțuros* „grunțuros”.

Unele formații sînt susceptibile de o dublă analiză, în sensul explicației prin derivare progresivă sau regresivă: *scopcă* „săritură a unui cal care galopează” derivat cu prefixul *s-* de la substantivul *copcă* „săritură făcută de animale cînd fug” sau derivat regresiv de la *scopci* „a fugi, a goni, a galopa” (<*s-* + *copcă* + *-i*); *zgirbaci* „bici” derivat cu prefixul *z*₋₁ de la *girbaci* sau derivat regresiv de la *zgirbăci* (<*z-* + *girbaci* + *-i*).

Cele mai numeroase derivate sînt cele verbale.

Nu am luat în considerație cuvinte ca: *scădea, scălda, scurma, smulge, spune, storce* (derivate la origine) care nu pot fi raportate, din punct de vedere semantic, la cuvintele: *cădea, cald, curma, mulge, pune, toarce*. În schimb, *sminti* „a scoate din mîni”, pe care vorbitorii îl raportează la substantivul *minte*, moștenit din latină, nu are nici o legătură etimologică cu acesta din urmă, fiind un împrumut slav (сѣмѣти, сѣмѣтѣ, cf. TDRG, CADE, s.v.).

Formații semianalizabile: *săvirși*, cf. *covîrși; scuza*, cf. *acuza; sfrunta*, cf. *înfrunta; zdreanță*, cf. *treanță; zgorî*, cf. *dogorî*.

3. Prefixul *s-* (*z*₋₁) are, în genere, valori puțin clare. S-ar putea totuși delimita următoarele valori:

1) mișcarea în afară: *scormoni, sprăhui, spulbera, stăciuna, strecura*;

2) mișcarea (în afară și) în jos; indicator al mișcării în jos: *spinteca, scoborî, scufunda*, (poate și) *zgăura* (și *zgăuri*) „a zgii ochii la cineva”; („despre ochi) a se adînci, a fi intrați în fundul capului”;

Cf. GRAUR, p. I. 335—338;

3) intensificarea: *scoace* „a (se) încălzi prea tare, a (se) înfierbînta, (despre cereale, făină, mălai etc.) a se încinge”, *sfărîma* „a sparge (în bucăți mici); a zdrobi”, *zbate* „a se mișca puternic încoace și încolo, a se agita; a se zvîrcoli”, *zbea* „a absorbi, a suge, a resorbi”, *zmăcina* „a rupe în bucăți, a (se) sfîșia, a se măcina de tot”;

Nu putem fi de acord cu Em. Vasiliu (*lucr. cit.*, p. 249), după care *s-* „nu are o valoare definită” în unele cuvinte, ca de exemplu *zmăcina*. Nu putem accepta nici următoarea părere exprimată de același lingvist: „În majoritatea cazurilor, *s-* (*z-*) are o funcțiune gramaticală, anume aceea de a forma verbe denominative” (*lucr. cit.*, p. 249) ca în *scormoni, sprehui* etc.; în toate cazurile vizate de autor avem a face cu formații parasintetice, în care prefixului îi sînt proprii anumite valori.

4) asemănarea: *scrupos* „sfărîmicios” (cf. *crupe*), *zvăpăiat* „zburdalnic, zglobiu” (cf. *văpaie*);

5) negativă: *scăpăta* (cf. Vasiliu, *lucr. cit.*, p. 245), (poate și) *scădea*.

În unele cazuri, valoarea derivatului este egală cu cea a bazei: *scăluș*¹ (Zool.) „calul-dracului, căluș”¹, *scăluș*² „parte a morii, căluș”, *sfăt*—*făt*, *sfrențe*—*frențe*, *stuț*—*tufă*.

Pentru expresivitatea prefixului la „cuvinte neimitative”, vezi IORDAN, STIL. 216; *zbilț* „laț de păr de cal sau de sîrmă de prins animale, bilț”, *zdrahon*—*drahon, dragon, zdreanță*—*treanță, zgaidă* „cimpoi, gaidă”, *zgirbaci*—*girbaci, zglăvoacă*—*glăvoacă*.

De cele mai multe ori, în situațiile de acest fel prefixul introduce o notă de expresivitate (apropiată de intensificare). Uneori baza acestor formații e onomatopeică, ca în *schelălăi*—*chelălăi, scheuna*—*cheuna, zdrăngăni*—*drăngăni*; alteleori prefixului i se datorește „intensificarea senzației acustice” (IORDAN, STIL. 215), formația avînd „un caracter imitativ foarte precis,” ... „chiar dacă nu-i vorba de imitarea unui zgomot propriu-zis” (*loc. cit.*), ca de exemplu: *zbiciui*—*biciui, zgreptăna*, „a zgîria; a se cățăra”—*greptăna, zvîntura*—*vîntura, zvîrcoli*—*vircoli, zvîrlugă* „specie de pește; vîrlugă” etc.

4. Prefixul *s-* (*z*₋₁) este moștenit din latină (<*ex-*).

În latină *ex-* (*e-*) exprima ideea de: a) ieșire (*egredior*), uneori cu sensul secundar b) mișcare în sus (*effero*); la acestea se adaugă următoarele valori: c) terminarea, ducerea pînă la capăt (*ebibo*), d) trecerea de la o stare la alta (verbe incoative: *excandescio*) și e) rar, intensificarea, mai ales a adverbilor (*exinde*). În latina tîrzie, mai ales, *ex-* formează numeroase verbe denominative. *Ex-* apare înaintea unei vocale și a consoanelor surde: *c, qu, s, t* (*excutio, exquiro, exsto, extraho*), în timp ce varianta fonetică *e-* se găsește înaintea consoanelor sonore

și a celor sonante (*ebibo, edigo, egredior, eligo, emitto, enato, erigo, e(t)icio, euado*; înaintea lui *p* se poate întâlni atât *ex-*, cât și *e-*: *epotus, expello* (ERNOUT-MEILLET, s.v.). Ca și în italiană, *ex-* își pierde vocala în românește, deoarece ambele limbi nu dezvoltă o vocală inițială înainte de *s*- (BOURCIEZ, E. 156; Giacomo Devoto, *Il prefisso S- in italiano*, în *Mélanges Bally*, Genève, 1939, p. 263—269).

În cazul unor derivate neanalizabile, lat. *ex-* a devenit *ș-*: *șchiop* < lat. **excloppus, șterge* < lat. *extergere*. Pentru *alege* vezi A-1. Cît despre *astimpăra* < lat. **extemperare*, acesta apare și în varianta *stimpăra*, care, după DA, a fost singura întrebuințată „în literatura mai veche”.

Prefixul *s-* (*z*-1) a fost moștenit prin derivate ca:

(analizabile) *scădea* < lat. *excadere*, *scoace* < lat. *excoquere*, *zbate* < lat. *exbattere* etc.;

(neanalizabile, formal sau semantic) *scurta* < lat. *excurtare*, *smulge* < lat. *exmulgere*, *spune* < lat. **exponere*, *speria* < lat. **expauorere* < *pauor* etc.

Numărul derivatelor neanalizabile în românește, moștenite din latină, este foarte mare. Uneori, atât derivatul latinesc cu *ex-*, cât și tema corespunzătoare au fost moștenite în românește, dar s-a pierdut legătura dintre ele, ca de exemplu: *scălda* < lat. **excaldo* — *cald* < lat. *caldus*; *smicura* < lat. **amiculare* — *mică* „fărîmă” < lat. *mica*.

Pe teren românesc s-au format numeroase derivate ca: *scopcă*, *scumpăra*, *sfărîma*, *sfîșia*, *sfulgera* (GRAUR, E. 144) etc.

Există mai multe derivate cu prefixul *s-* (*z*-1) considerate de unii cercetători că ar fi moștenite din latină, de alții formate pe teren românesc.

În legătură cu *spăimînta*, considerat că derivă de la **expauentare* (REW 3035), acad. Al. Graur se întreabă: „Nu cumva avem pur și simplu de-a face cu un derivat de la *pămînt* (pentru înțeles, vezi fr. *atterrer*, lat. *consterno*) cu prefixul *s-*?” (E. 142). *Zgăura* (și *zgăuri*) < *z-* + *gaură* + *-a* (cf. Em. Vasiliu, *lucr. cit.*, p. 248) e considerat de Alf Lombard ca un derivat de la lat. **excaulare* (BL XIV (1946), p. 58); în REW nu se dă nici un corespondent romanice al cuvîntului românesc și nici lat. **excaulare*. *Zvînta* e considerat de SCRIBAN (s.v.) fie descendent din lat. *euentare*, pop. **exuentare* (la CADE și TDRG se dă ca etimon lat. **exuentare*), fie o formație parasintetică de la substantivul *vînt*.

Pentru *strecura* — pe care îl considerăm, după GRAUR, E. 143—144, derivat românesc de la *trece* cu prefixul *s-* (și sufixul *-ura*) — s-au propus diferite etimologii latinești în care nu e implicat prefixul *ex-*: **extracolare* (ȘĂINEANU, DM), **extracolare* sau *transcolare* (PUȘCARIU, SCRIBAN), *colare* (TDRG, cu îndoiială), *stercorare*, influențat în fonetism de *stră-* (CADE).

Prefixul moștenit *s-* (*z*-1) a fost întărit ulterior prin împrumuturi din slavă ale unor derivate cu prefixul omofon *сѣ-*. Varianta *să-* are exclusiv origine slavă:

(analizabil) *săblaznă* < v. sl. *сѣблазнь*;

(semianalizabil) *săvîrși* < v. sl. *сѣврѣшнѣ*.

Există însă și împrumuturi din slavă cu varianta *s-* (*z*-1):

(analizabil) *zdrobi* < v. sl. *сѣдробити*;

(semianalizabil) *spovedi* < v. sl. *сѣповедѣти* (CIORANESCU).

În slavă *сѣ-* (*сѣн-*) are sensul de „mişcare în jos, coborîre, terminare” (*сѣнѣти, сѣннѣти*), cf. VAILLANT, v. s. 146.

Ca și în cazul formațiilor cu teme moștenite din latină, uneori e greu de precizat dacă avem a face cu un derivat împrumutat din slavă sau format pe teren românesc.

Scîlpi este socotit de cei mai mulți lingviști că ar fi un derivat românesc de la *clipi* (CADE, TDRG, DM, SCRIBAN, Em. Vasiliu, *lucr. cit.*, p. 248); s-a emis și ipoteza că e un împrumut din slavă (*сѣклапѣти*, cf. AUERBACH, v. 256) sau chiar din greacă (sau mediogreacă) *σπίλα*, aorist *σπίλας* („a străluci”) > **stlpi*, în care *stl* > *sc* (CIORANESCU).

Părerile în privința lui *sprîjini* sînt împărțite. După S. Pușcariu, verbul ar fi un derivat românesc de la substantivul *prăjină* > *prăjini* > *sprîjini*, cu înțelesul primitiv de „a propti, a întări printr-o prăjină” (DR I (1920—1921), p. 241—243; după H. Tikin substantivul *sprîjin* este împrumutat din sl. *сѣпрѣженѣ*, participiul lui *сѣпрѣштѣ* „coniungere” (pentru verbul *sprîjini* nu se indică etimologia) (TDRG, s.v.), în schimb, I.-A. Candrea socotește verbul *sprîjini* împrumutat din slavă (prin participiul verbului *сѣпрѣштѣ*), iar substantivul, derivat regresiv (CADE, s.v.).

De asemenea este posibil să fi avut un rol și prefixele de origine slavă *iz-* (*is-*) și *răs-*, la care s-au petrecut fie fenomene de falsă analiză, fie substituiri de prefixe. În orice caz, este o realitate existența a numeroase perechi de formații (analizabile și semianalizabile) cu: *s-* (*z*-1) și *is-* (*iz-*). Alături de *spoved(u)i* / *ispoved(u)i*, la care ambele formații sînt etimologice, în celelalte situații numai formația cu *is-* (*iz-*) este cunoscută în slavă: vezi *smomi* / *izmomi*, *stoci* / *istoci*, *zgoni* / *izgoni*, *zgorît* / *izgorît* (IZ-, p. 133).

1. Din această cauză, unii lingviști (cf. JORDAN, STIL. 216) consideră că formele cu *z-* (*s-*) reprezintă variante (mai) expresive ale formelor cu *iz-* (*is-*), din care ar fi rezultat, prin dispariția lui *i* inițial (vezi IZ-, p. 131).

2. Unii lingviști au emis ipoteza că la baza unor derivate cu prefixul *s-* (*z*-1) s-ar găsi prefixul *răs-*, ca de exemplu: *scumpăra* < *răscumpăra* (= *răs-* + *cumpăra*), de la care s-a detașat *ră-*, prin falsă tăietură, sub influența unor cupluri ca *răsuna* — *sună* (Vasiliu, *lucr. cit.*, p. 248). Nu poate fi însă exclusă nici posibilitatea ca *scumpăra* să se fi format direct de la *cumpăra* cu prefixul *s-*.

3. *Z-* în unele cuvinte românești (*zgi*) „comparat cu arm. *z-*, sl. *iz-*, este dacic” după Vladimir Georgiev (*Lingvistica balcanică și limba română*. Universitatea din București, Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român. Editura didactică și pedagogică, București, 1968, p. 22—23).

Pentru unele formații cu *s-*, analizabile sau neanalizabile, s-au propus etimologii diferite care pornesc de la limbi diferite: latină și slavă.

Scilcia „a toci încălțămîntea (într-o singură parte); a deforma” provine probabil de la rom. *calce* (< lat. *calx, -cem* „călcîi”, cf. DM, CADE), care a pierdut sensul din latină, menținindu-se în românește ca nume al unei plante erbacee, cu frunze în forma copitei de cal (TDRG îl pune în legătură cu lat. *calcare*). După unii lingviști, *scilcia* ar proveni însă din bg. *kalča* „a scrintî” sau de la derivatul acestuia cu *iz-*: *iskālčam* (DR III (1923), 690). Fără a preciza etimologia, acad. Al. Graur îl socotește pe *scilcia* un derivat cu prefixul *s-* < lat. *ex-* (E. 144). Pe *scorni* Em. Vasiliu (*lucr. cit.*, p. 248) îl apropie de bg. *skorivan, skorna* „a trezi, a deștepta”, deoarece e greu de admis, din punct de vedere semantic, etimonul *corn* (cf. B. P. Hasdeu, în „Columna lui Traian”, 1883, p. 48).

Pentru *scotoci* „a cerceta cu de-amănuntul, a răscoli” s-a propus ca etimon v. sl. *kotok* „motan” (Pușcariu, *Recenzii*, în DR III (1922—1923), p. 835; Spitzer, *Etimologii*, în DR IV (1924—1926), p. 662), dar mai probabil e faptul că provine de la *a scoate* + *-ci* (Gh. Dobrescu, *Suffixul verbal -ci*, în SMFC IV 43).

Pentru *sfăt* „paracliser, pălîmar” (< *făt*, cu același sens) se arată în DA, s.v. *făt* că este posibilă „o apropiere de cuvintele *sfătuiesc, sfătui* etc.”. În ce privește situația lui *sminti*, vezi p. 217.

Sînt și cazuri în care e greu de precizat dacă unele cuvinte conțin prefixul *s-* sau acesta face parte din temă.

Pentru *scoroji* se menționează în CADE: „comp. *corogi*”, în TDRG se trimite la v. sl. (*s*)*kora, koža* și la rom. *corogi*, în DM apare: „comp. v. sl. *skora*”; așadar putem identifica prefixul *s-* în *scoroji* numai dacă admitem că formația derivă din rom. *corogi* sau din *coroagă* (vezi și Em. Vasiliu, *lucr. cit.*, p. 248).

Cît despre *splai*, acesta e considerat de Em. Vasiliu (*lucr. cit.*, p. 250; în DM cu indicația v. *plai*) că ar proveni din substantivul *plai*, pe cînd acad. Al. Graur (BL IV (1936), p. 109) îl pune în legătură cu ngr. *πλαῖ* (*στό πλαῖ* „vers la pante”, „vers le rivage”).

O etimologie puțin clară are și *scofilci*. După TDRG am avea a face probabil cu un derivat de la substantivul *falcă* (vezi și Vasiliu, *lucr. cit.*, p. 248). În această ipoteză ar urma să identificăm în *scofilci* două prefixe: *s-* + *co-* (< v. sl. *po-*).

Cîteva derivate neologice cu prefixul *s-* sînt împrumuturi din italiană:

scontia < it. *scontare*

sforța < it. *sforzare*

sfrunta < it. *sfrontare*

sperjur < it. *spergiuro* (vezi BATTISTI — ALESSIO, unde e înregistrat it. *spergiurare* < lat. *speriurare*; vezi și ZINGARELLI, unde se menționează: it. *spergiuro* < lat. *periurium*)

scadent < it. *scadente*, *scadență* < it. *scadenza*.

Uneori în italiană există dublete cu *es-* și *s-*: *esperienza* și *sperienza*, *esperimento* și *sperimento*.

Unele împrumuturi cu *s-* (de la jumătatea secolului trecut) sînt dublete ale unor împrumuturi din latină sau franceză cu *ex-*: *svapora* — it. *svaporare*; *sperimental*, *speriment* — it. *esperimentale* și *sperimentale*, it. *esperimento* și *sperimento*. În aceeași perioadă au existat unele împrumuturi cu *s-* în loc de *ex-*, chiar în cazul în care nu există un model străin cu *s-*: *splicăciune*, *splicare*, *splicatoriu* „explicativ” (cf. lat. *explicator*). Un exemplu ca *spunent*, *spuninte* „exponent” se explică, desigur, prin apropiere de vechiul *spune* < lat. *exponere* (vezi și p. 218).

După R. Geheeb (*luc. cit.*, p. 1, 30), în unele cuvinte *s-* ar avea un caracter pur protetic, în sensul că nu poate fi explicat etimologic și nici nu are o valoare dată. În aceeași perioadă, M. Auerbach (v. 255) respinge această idee. Mai târziu, unii lingviști au revenit asupra valorilor prefixului *s-*. S. Pușcariu (DR IV (1924—1926), p. 696) consideră că prefixul latin *ex-*, împreună cu *ad-* și *in-*, a ajuns în românește „aproape fără nici un conținut semantic, ci mai mult un element protetic”. În studiul amintit al lui Em. Vasiliu, consacrat evoluției lat. *ex-* în limba română, nu apar derivate în care prefixul *s-* (*z-*) să fie „pur protetic” (vezi și I. Răzescu, în PLG I 155—160).

Considerăm că în toate cazurile avem a face cu prefixul *s-* (*z-*), a cărui valoare este mai bine sau mai puțin bine determinată (vezi p. 217).

Derivatele cu prefixul *s-* (*z-*) sînt atestate în cele mai vechi texte românești: *scoborî* (*Lexicon Marsilianum*, în DLR ms.), *scumpăra* (*Codicele Voronețean*, în DLR ms.) *zvînta* (PO, în DLR ms.), *smomi* (*Pravila* 1646, Dosoftei, în DLR ms.), *sfrenți* (*Pravila* 1646, în DLR ms.), *zmăcina* (Varlaam, Dosoftei, în DLR ms.), *zbate* (Cantemir, în DLR ms.).

5. Temele la care se atașează prefixul pot fi de diferite origini:

latină (moștenite)	: <i>scoace</i> , <i>scurge</i> , <i>sfîșia</i> , <i>zbea</i> , <i>zgăura</i> etc.;
slavă	: <i>smomi</i> , <i>sprăhui</i> etc.;
comună cu albaneza	: <i>sfărîma</i> ;
latino-romanică	: <i>sconta</i> , <i>sforța</i> etc.

6. Prefixul *s-* (*z-*) a fost productiv în limba română veche; în limba contemporană e foarte slab productiv.

Forme, învechite și populare, fără prefix ne întîmpină și în cazul unor derivate neanalizabile, ca de exemplu: *sfirși* — *firși* (cf. TDRG, SCRIBAN).

7. Derivatele cu prefixul *s-* (*z-*) aparțin tuturor stilurilor limbii literare.

Numeroase derivate sînt regionale și populare: *scăluș*¹ (Banat), *scîrn* (Muntenia), *sclonți* (Maramureș), *scoace* (Moldova), *scrupos* (Moldova), *sfăt* (Transilvania), *sfîrțală* (Transilvania), *sfulger*, *sfulgera* (Muntenia), *smîlci* (Oltenia), *sprăhui* (Moldova, Transilvania), *stăciuna* (Maramureș), *zbruș* (Banat), *zgăura* (Transilvania).

SĂ- vezi S-

SE-

1. În DM este înregistrat un singur derivat analizabil, și anume verbul *seduce*, raportabil la un verb.

Formații semianalizabile: *secesiune* „acțiunea unui grup de a se separa de o colectivitate, de un teritoriu, de un stat”, cf. *acce-*

siune „mod de dobîndire a proprietății prin alipirea unui bun la altul, mai important”; *selecție* „alegere”, cf. *colecție* „serie de obiecte de același fel, adunate și dispuse sistematic”; *segrega* „a se separa dintr-un tot; (despre elementele unui aliaj) a se separa prin răcire”, cf. *agrega* „(despre elemente) a se uni într-un tot, a se alipi” și *separa* „a face să nu mai fie împreună, a (se) despărți, a izola”, cf. *compara* „a (se) pune alături pentru a stabili asemănările și deosebirile; a (se) confrunța”.

Formația *soluție*, în care din punct de vedere formal (prin raportare la *diluție*) s-ar putea identifica varianta *so-* a prefixului *se-*, nu a fost luată în considerație, deoarece nu este analizabilă din punct de vedere semantic.

2. În formația analizabilă *seduce* prefixul *se-* nu are o valoare clară, derivatul avînd același sens cu baza (cf. unul dintre sensurile lui *duce* „a înșela, a amăgi”).

În formațiile semianalizabile, prefixul *se-* exprimă îndepărtarea, separarea de un tot.

3. *Se-* este un prefix neologic de origine latină, care a pătruns în limba română în secolul trecut, prin derivate împrumutate din latină și din limbile romanice: (analizabil) *seduce* < lat. *seducere*, fr. *séduire*; (semianalizabile) *secesiune* < lat. *secessio*, -*onis*, fr. *sécession*; *selecție* < lat. *selectio*, -*onis*, fr. *sélection*; *segrega* < lat., it. *segregare*, fr. *ségréger* și *separa* < lat. *separare*, fr. *séparer*.

În latină, prefixul *se-* (cu variantele: *sed-*, înainte de vocală, și *so-*, cu vocală scurtă) se atașă de preferință la verbe și indica separarea dintr-un tot sau îndepărtarea, avînd uneori și valoare privativă (cf. ERNOUT-MEILLET, s.v. *sed*, *se*, *so-*), de ex. *secedere*, *secernere*, *securus*, *seditio*, *segrex*, *separare*, *seponere*, *sobrius*, *socors*, *solutio* etc.

Primele derivate cu *se-*, atestate în limba română la începutul secolului al XIX-lea, sînt formațiile semianalizabile *segrega* (*Învățătură* 1816, în DA ms.) și *separa* (*ib.*); derivatul analizabil *seduce* este atestat la mijlocul secolului trecut (la Lăzărescu, în DA ms.).

4. Formația *seduce* este raportabilă la un cuvînt moștenit, de origine latină, iar temele formațiilor semianalizabile cu *se-* sînt de origine latino-romanică.

5. Prefixul *se-* nu a fost niciodată productiv în limba română; toate cuvintele care conțin acest prefix sînt împrumuturi.

6. Formațiile cu acest prefix aparțin limbii literare.

SI- vezi SIN-

SIM- vezi SIN-

SIN- (SI-, SIM-)

RĂZESCU, P. N. 17.

1. Prefixul *sin-* este omonim cu elementul de compunere *sin(o)-* „referitor la China” (cf. *sinantrop*) și cu *sin-* „sine” (cf. *sinamăgi*, *sin(e)-iubire*, *sinucide*, în FC I 125, 211). Prefixul este neaccentuat; unele formații semianalizabile au varianta învechită cu accentul (principal) pe prefix: *sîmbol*, *sîncopă* (accente recomandate de SCRIBAN).

2. Prefixul *sin-* are variantele fonetice *si-* înaintea unor teme care încep cu *l*, uneori și cu *m* (*silepsă*; *simetrie*, dar *sinmoșin*) și *sim-* înaintea unor teme care încep cu *b*, *f* sau *p* (*simbioză*, *simfonie*, *simpatriot*), vezi p. 222—223.

3. În DM sînt înregistrate 5 derivate analizabile cu prefixul *sin-*, la care se adaugă 14 derivate din alte izvoare:

simpatetic „care provoacă stări sufletești (tainice); sugestiv” (MDE, DN²), *sinarmonism* (DER, DN²), *sinartroză* Anat. (DER, DN²), *sinchinezie* (D. MED.), *sincristalizare* Min. (LTR²), *sinepitrop* (GÁLDI, M. 253), *sinfazic* „care are aceeași fază” (MDE), *singenetic* Geol. (MDE), *singeneză* Geol. (DER, MDE, LTR²), *sinmoșin* „compatriot” (Conachi, în CREST. III/1 48), *sinmoștenitor* „comos-tenitor” (Codul Calimach, Ed. Acad. R.S.R., 1958, p. 982), *sinoftalmie* (D. MED.), *sinton* „ușurința de acomodare afectivă cu ambianța” (ib.) cf. *ton* „fel de a fi și de a se purta în general” (DN²), *sintron* „scaunul arhieresc în altar” (SCRIBAN).

Derivatele cu prefixul *sin-* sînt:

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv: *simfonie*, *simpatriot*, *sinartroză*, *sinepitrop*, *singeneză*, *sinmoștenitor*, *sinoftalmie*, *sintron*; (formații parasintetice) *sinarmonism*, *sinmoșin*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *simpatetic*, *sinoptic*, *sinsedimentar*;

— un substantiv (formație parasintetică): *sinfazic*.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e: *silepsă*, cf. *metalepsă*; *silogism*, cf. *paralogism*; *simbioză*, cf. *anabioză*; *simetrie*, cf. *telemetrie*; *simfiză*, cf. *apofiză*; *simpatie*, cf. *antipatie*; *sinarhie* (DN²), cf. *autarhie*; *sinclază* Geol., cf. *diacclază*; *sinclinal* Geol. (DER, DN², LTR²), cf. *anticlinal*; *sin-copă*, cf. *apocopă*; *sincronie*, cf. *diacronie*; *sindactilie* Anat. (DER, MDE), cf. *dactilo-*; *sinereză*, cf. *diereză*; *singamie* (D. MED.), cf. *poligamie*; *sinonim*, cf. *antonim*; *sinostoză* (DER), cf. *osteo-*; *sinteză*, cf. *antiteză*.

Nu am înregistrat cuvîntul *sintonie* „egalitate în frecvența oscilațiilor a două sisteme fizice oscilante” deoarece nu există nici o legătură semantică cu cuvîntul *ton*.

4. Prefixul *sin-* are sensul de a s o c i e r e („împreună cu”):

a) (în același loc) *simpatriot* „compatriot”, *sinarmonism*, *sindactilie* „malformație care constă în lipirea a două sau mai multe degete între ele”, *sinmoșin*, *sinteză* etc.;

b) (în același timp, simultan) *sincronie*, *sincristalizare*, *singeneză*, *sinsedimentar* etc. Sensul de „asociere” poate dezvolta nuanța de „egalitate, identitate”: *sinfazic*, *sinonim*.

În unele derivate, sensul prefixului e mai puțin clar, ca de exemplu: *sinartroză*, *sintron*, sau sensul tehnic actual al lui *simfonie* (spre deosebire de cel inițial „ansamblu de sunete consonantice”, fig. „ansamblu de elemente armonizate”).

5. *Sin-* (*si-*, *sim-*) este un prefix neologic, de origine grecească, care a pătruns în limba română prin împrumuturi, fie din greacă, fie din latină sau, mai ales, din franceză:

(analizabile) *simpatriot* — gr. συμπατριώτης,
sinarmonism — fr. *synharmonisme*,

sinepitrop — gr. συνεπίτροπος,

sinartroză — fr. *synarthrose*,

(semianalizabile) *sincronic* — fr. *synchrónique*,

sintaxă — fr. *syntaxe*,

(neanalizabile) *sintagmă* — fr. *syntagme*.

Unele împrumuturi au venit probabil pe mai multe căi:

(semianalizabile) *simetrie* — fr. *symétrie*, lat. *symmetria*,

simpatie — fr. *sympathie*, lat. *sympathia*,

it. *simpatia*,

sinteză — fr. *synthèse*, gr. σύνθεσις.

În greacă, σύν- (σύν-, σύ-, σύμ-), ca prefix, avea valorile: „unirea mai multor obiecte în același loc (sau în același timp)”, „comunitate de acțiune”, „ansamblu” (BAILLY, s. v.; SOPHOCLES, s. v., MIRAMBEL, G. 381).

Prefixul grecesc a fost împrumutat cu aceleași variante și sensuri în latină, în limbile romanice și în alte limbi moderne.

Variantele lui *sin-* (*si-*, *sim-*) sînt aceleași ca și în limbile de unde provin împrumuturile. De remarcat că în formațiile pe teren românesc *sin-* se menține înainte de *m*. Variantele de accentuare pot indica sursa împrumutului: *simbol* reproduce accentuarea din greacă, iar *simból* pe cea din franceză.

Cele mai vechi împrumuturi cu prefixul *sin-* sînt înregistrate în scrieri din secolul al XVII-lea: (analizabile) *sintron* (Dosoftei, la SCRIBAN), (neanalizabile) *sinagogă* (a. 1651, la GCR I 153/36, în DLR ms.), *sinaxar* (Dosoftei, la GCR I 251/12, în DLR ms.), *singhel* (Dosoftei, în DLR ms.). În secolele următoare găsim derivate ca: *simpatriot* (Cantemir, la GÁLDI, M. 251; Ienăchiță Văcărescu, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 512), *symfonie* (Cantemir, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 404); (semianalizabile) *simetrie*, *simetric* (a. 1836, la URUSU, T.).

Derivatele cu prefixul *sin-* sînt, în genere, împrumuturi; formațiile românești sînt foarte rare și limitate la prima jumătate a secolului al XIX-lea (*sinmoșin*, *sinmoștenitor*).

6. Temele derivatelor sînt mai ales grecești și latino-romanice (cele mai frecvente): *simfonie*, *simpatriot*, *sinarmonism*, *sinartroză*, *sinepitrop*, *singeneză*, *sincristalizare*, *sinteză*, *sintonie* etc.; comune cu albaneza: *sinmoșin*.

7. Prefixul *sin-* a fost foarte slab productiv în trecut; azi e neproductiv.

8. Derivatele cu *sin-* aparțin, în special, stilului științific. Cîteva derivate sînt învechite: *simpatriot*, *sinepitrop*, *sinmoșin*, *sinmoștenitor*.

SOPRA- vezi SUPRA-

SPRE-

DHLR II 363.

1. Prefixul *spre-* se distinge de termenul de compunere prepozițional *spre* prin clasa morfologică a cuvîntului la care se atașează:

— prefixul precedă verbe și adjective (topică nenormală pentru prepoziția *spre*): *sprezice*, *spregrăitor*, *sprelung* etc.;

— termenul de compunere precedă substantive — inclusiv infinitive lungi (topică normală pentru prepoziția *spre*): *spregrai*, *spregrăire*, *spreseară* (FC I 19, 118), *spresărire* (Codicele Voronețean, în DLR ms.), *spreveat* (Codicele Voronețean, în DLR ms.).

2. În DM e înregistrat un derivat analizabil, la care se adaugă 5 derivate din DLR ms.:

spregrăitor, *sprelung*, *sprepus*, *sprevîrstnic*, *sprezice*.

Formațiile cu *spre-* sînt:

I a d j e c t i v e (inclusiv participii), analizabile în raport cu un adjectiv: *spregrăitor*, *sprelung*, *sprepus*, *sprevîrstnic*;

II v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *sprezice*.

3. Valoarea exprimată de prefixul *spre-* este proximitatea:
 a) statică: *spregrăitor* „adverbial”, (*nume*) *sprepus* „adjectiv”;
 b) dinamică (direcția abstractă și limita finală neatinsă): *sprezice* „a chema” (*Chiesariu spreșici, cătră chesariu se mergi. Codicele Voroneșean, în DLR ms.*).

În cadrul unor coordonate temporale, această valoare se realizează în forma de anterioritate: *sprevîrstnic* (*Îngrijitoriu de averea și persoana sprevrstnicului. STAMATI*).

Valoarea prefixului este neclară în formația: *sprelung* „prelung” (*Lînoasa se deschide, Cea sprelungă intră. (Colțulul și piciorul.) Pascu, în DLR ms.*).

În derivatul *sprevăzător* „străveziu” (*Ape și izvoare mai sprevăzătoare și decît cristulul. Gorjan, în DLR ms.*), prefixul exprimă *străbater* („prin”), valoare suspectă pentru *spre-* (vezi mai sus: valorile definite ale prefixului *spre-* concordă cu valorile prepoziției omonime).

Remarcăm că în formațiile *sprelung* și *sprevăzător* prefixul *spre-* e sinonim cu prefixul *pre-*; cp. cu formațiile paralele *prelung* și *privăzător* „străveziu” (a. 1837, la Ursu, t., s.v. *transparent*).

4. Prefixul *spre-* provine din prepoziția *spre* (< lat. *super*) folosită în calcuri după modele latinești cu *ad-* și vechi slave cu *на-*:

(*nume*) *sprepus* — lat. *adiectivum*, *spregrăitor* — lat. *adverbialis* (cf. și *spregrai* „adverb”)

sprezice — v. sl. нарицати.

1. Lat. *super* a fost moștenit și ca prefix, printr-o formație neanalizabilă în românește: *supercilium* > *sprinceană*.

2. Prin același fel de calcuri s-au format și compusele cu *spre*: *spregrai* „adverb” — lat. *adverbium*, *spreșărire* „grăbire” — v. sl. *насканне*, *spreșveat* „uneltire, cursă” — v. sl. *нарѣтъ* (ѣтъ „pact, stat”, cf. *Codicele Voroneșean*, ediție îngrijită de Mariana Costinescu, în pregătire).

Sprelung, *sprevăzător* și *sprevîrstnic* par a fi derivate pe teren românesc.

1. În DM, *sprevăzător* este explicat printr-un *sprevedea*, care poartă mențiunea „învechit” (ceea ce presupune că a existat în limbă). Acest verb nu apare nici în DM și nici în celelalte surse lexicografice pe care le-am avut la dispoziție; vezi însă Galaction, *Jurnal II*, 1977, p. 29.
 2. *Sprelung* s-ar putea să nu fie format cu *spre-*, ci cu *s-*, de la adjectivul sinonim *prelung*. (Faptul că sensul lui *sprelung* nu permite ușor identificarea vreunui raport semantic între acest cuvânt și sensurile lui *spre* pledează pentru această etimologie.)

Vezi Pascu, c. 202, unde formația e explicată în modul următor: «s- + *prelung*, comp. mr. *spirlungu*, idem, ital. *spilungone* „om lung și slab, cocirlă”, sicil. *spirlungo* „slab”». Vezi și PAPAHAĞI, unde este înregistrat un arom. *spirlungu* „lungăreț” pus în legătură cu un *spirlungu* „prelung”, acesta din urmă explicat prin lat. *ex-per-longus*.

Istoria prefixului *spre-* cuprinde mai multe straturi după originea derivatelor lui sau a modelelor care stau la baza lor.

Formația calchiată după vechea slavă apare în secolul al XVI-lea (vezi mai sus); formațiile calchiate după latină apar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (*spregrăitori* Dimitrie Eustatievici Brașoveanu, *Gramatica rumânească*, 1757, ediție... de N. A. Ursu, p. 34, *sprepus* Văcărescu, în DLR ms.).

Presupusele formației românești apar spre mijlocul secolului al XIX-lea (*sprevăzător* Gorjan, în DLR ms., *sprevîrstnic* STAMATI).

Data fiind sursa în care apare (vezi mai sus), *sprelung* nu poate fi datat.

5. Prefixul *spre-* a fost slab productiv. În limba contemporană nu este productiv deloc.

6. Majoritatea formațiilor cu *spre-* sînt livești și învechite, fie că e vorba de stratul cu model slav, fie că e vorba de cel cu model latinesc sau de formația românească *sprevîrstnic*.

Sprelung este popular, iar *sprevăzător*, singurul atestat și în limba contemporană (Galaction, în DLR ms.), aparține limbii literaturii artistice.

STRA-₁ vezi **STRĂ-**

STRA-₂ vezi **EXTRA-**

STRĂ- (STRE-, STRA-₁, STRO-, ȘT(R)O-)

DRĂGANU, R. S. 42–43; AUERBACH, V. 259–260; IORDAN, LRA 210–211, id., STIL. 190; Rodica Ocheșeanu, *Prefixul stră-*, în SMFC II 79–85, id., p. 39–41.

1. Prefixul *stră-* are variantele regionale *stra-₁*, *stre-*, *stro-* și *șt(r)o-*. Dintre acestea mai bine atestată este varianta *stre-*: *stremioară* (*Chestionar ALR V 73/10*, în DLR ms.), *stremoș*, *strenepot*, *strepunge*, *stretăia* (*Chestionar ALR V 102*, în DLR ms.), *strevădea* (Sandu-Aldea, în DLR ms.), în timp ce *stra-₁*, *stro-* și *șt(r)o-* sînt rare, atestate izolat: *strababă*, *strofloci* (și *ștofloci*, *ștofloci*).

Popular găsim izolat și variantele corupte *stram-*, *ștra(m)-* în: *stramport*, *ștramport*, *ștraport* (vezi și p. 227).

2. În DM sînt înregistrate 18 derivate analizabile. La acestea se adaugă 25 de derivate din alte izvoare:

străcurat (SMFC II 80), *strășin* (ib.), *strășloca* (*Arhivele Olteniei*, în DLR ms.), *străforma* (SMFC II 81), *străfulgat* „zburlit” (LEX. REG. I 38), *străgușa* (SMFC II 83), *străntuneca* (ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I 151), *strămamă* (SMFC II 82), *strămătușă* (SMFC I 40), *străntinzăți* „a rămîne stearpă, a nu făta” (MAT. DIAL. I 236), *strămoină* (SMFC II 82), *strămoștean* „urmaș” (SMFC II 82), *strămunte* (ib.), *străplanta* (ib. 81), *străporta* (SMFC II 82), *strășări* (ib.), *strășoacră* (SCURTU, T. I. 203), *străunchi* (SMFC I 40), *străromân* (SMFC II 85), *străslav* (ib.), *străvăli* „a se rostogoli” (COHUȚ-VULPE, P. F. 345), (*de-a străvăloaga*, *de-a rostogolul*) (ib.), *străvăloacă* (LEX. REG. I 56), *străvăloci* (ib.), *strofloci* (UDRESCU, GL.).

Derivatele cu *stră-* sînt:

I verbe, analizabile în raport cu:

— un verb: *străbate*, *străfulgera*, *strălumina*, *strămuta*, *străplanta*, *străpune*, *strășări*, *strătaia*, *strățese*, *străvedea* etc.;

— un substantiv (formații parasintetice): *străgușa*, *străfloci*;

II substantive, analizabile în raport cu un substantiv: *străbunic*, *străfund*, *strămătușă*, *strămior*, *strămunte*, *strănepot*, *străunchi* etc.;

III adjective, analizabile în raport cu un adjectiv: *strășin*, *strălimpede*, *străvechi*.

Dintre derivate, mai numeroase sînt cele verbale.

Formații semianalizabile: *strășiga* „a străpunge”, cf. *înfige*; *străpăci* „a pierde ceva” (LEX. REG. I 108), cf. *a zăpăci*; *străpunge*, cf. *împunge*; *străvesti* „travesti”.

3. Prefixul *stră-* are următoarele valori:

1) Trecerea prin ceva, parcurgerea în toate direcțiile: *străbate*, *strătăia* „a tăia în toate direcțiile, a parcurge”, *strățese* „a țese printre”, *străvedea*; cf. și *strășiga*¹, *străpunge*.

2) Deplasarea, trecerea dintr-un loc în altul: *străplanta* „a transplanta, a răsădi”, *străporta* (și *străpurta*) „a transporta”, *străpune* „a așeza un lucru în altă parte decît acolo unde se afla; a transporta”.

Legată de această valoare (de deplasare = de schimbare dintr-un loc în altul) este și cea de „trecere dintr-o formă în alta; schimbare”: *străforma* „transforma” (*Srăformind ... Reuniunea de lectură în Soțietate*. Sbiera, în DLR ms.).

În *strămuta*, prefixul are rol de indicator al deplasării (dintr-un loc în altul), respectiv al schimbării (vezi GRAUR, P. I. 335—336).

3) Intensificarea unei acțiuni sau a unei însușiri:

— verbe: *străflocă* „a (se) zburli, a (se) ciufuli”; „flocăresc rău” (SCRIBAN), *străfulgera* „a scînteia, a scilipi ca un fulger, a fulgera tare”, *străluci* „a luci puternic”, *strălumina* „a lumina puternic”, *străsări* (într-un descîntec);

— adjective: *străcurat* (și varianta *strecurat*) „foarte curat”, *străfin* „foarte fin” (*Într-o dimineață aurie, învăluită în străfine barizuri*. Galaction, la IORDAN, LRA 211), *strălimpede* „foarte clar, deosebit de limpede”, *străvechi* „foarte vechi”;

— substantive: *străbabă*, *străfund* (*Vor efectua lucrări direct în străfundurile marine*. CONTEMPORANUL 1967, nr. 1, p. 10/1), *străputere* (mai ales în loc. adv. *din străputeri* „din răputeri”), *străvuieț* „vuieț puternic și prelungit”.

Uneori derivatul cu această valoare apare alături de bază: *Mana oii mele să sară să străsară, să vie la oala mea în uger* (*Chestionar ALR V*, în DLR ms.); *Curat strecurat Ca roua din timp Ca steaua din cer* (în „Țara nouă”, vol. II, 1885, p. 591); *Frumusețile tale ... luminează ... străluminează* (IORDAN, STIL. 190).

4) Depărtarea (de un punct):

a) în timp:

— substantive: *strămoină* „țarină lăsată în părăsire, moină veche” (*Chestionar ALR IV 123/264*, în DLR ms.), *strămior* „miel, mielușea de doi ani, pînă la trei ani”.

În cuvîntul *străvățui*, sensul lui *stră-* este neclar. Dicționarele înregistrează pe *vățui* și pe *străvățui* cu același sens „ied de un an, iepure de un an”; numai Ov. Densusianu (T. H. 339) glosează pe *vățui* „ied care n-a împlinit încă un an” și pe *străvățui* „ied care a împlinit un an”.

Stră- apare în unele derivate pentru a marca rude îndepărtate pe linie ascendentă sau descendentă: *străbunic* „tatăl bunicului sau al bunicii”, *strămamă* „străbună”, *strămoș*, *strămoșean* „descendent, urmaș, moștenitor îndepărtat” (Șincai, în DLR ms.), *strănepot*, *străsoacră* „mama soacrei (cuiva)”;

— adjective: *străromân* (*Epoca aceasta, cînd limba română nu se divizase încă în dialectele de astăzi și cînd cele mai caracteristice inovații luaseră ființă, o numim epoca străromână*. PUȘCARIU, L.R. I 244), *străslav*;

b) în spațiu: *strămunte* „munte de departe, munte care se găsește dincolo, adică peste alți munți, mai departe decît munții ce se văd” (*Să vă duceți în munți strămunți*. L. Costin, în DLR ms.).

După Șt. Pașca (DR IV (1924—1926), 1033) *stră-* din *strămunți* ar avea sensul de intensificare, de augmentare.

Sensul 4 („depărtarea” în timp și spațiu) este foarte apropiat de 3 („intensificarea” unei acțiuni sau a unei însușiri).

În unele derivate, ca de ex. *străguși* „a sugruma, a gitui”, sensul prefixului e neclar; față de derivatul neprefixat *guși* (*Lupul a gușit oile mele*. „Ion Creangă”, în DA ms.), pare egal cu baza sau, cel mult, intensiv.

4. *Stră-* este un prefix moștenit din lat. *extra-* (vezi p. 114). Pe lângă valorile moștenite odată cu prefixul latinesc (cf. DHLR II 26), s-au dezvoltat și alte sensuri pe teren românesc.

Vezi SMFC II 81, unde se arată că sensul de intensificare al lui *stră-* nu poate fi explicat prin lat. *ultra-* „așa cum au făcut unii cercetători” (vezi și p. 114). Vezi și ERNOUT-MEILLET, s.v.; LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L. G. II 230—231.

În limbile romanice, lat. *extra-* a fost moștenit numai în română (*stră-*) și în italiană (*stra-*). În italiană, unele derivate cu *stra-* au și dublete în *tra-* (< lat. *trans-*): *strabello* — *trabello*, *strabuono* — *trabuono*, probabil din cauza sensului aproape identic al prefixelor *extra-* și *trans-* și a asemănării fonetice (MEYER-LÜBKE, G. II 678, ROHLFS, G. III 361, acad. Iorgu Iordan și Maria Manoliu, *Introducere în lingvistică romanică*, București, 1965, p. 233—234). În franceză și în spaniolă *extra-* a fost reluat ca împrumut savant (NYROP, G. III 234; Vicente García de Diego, *Grammatica histórica española*, Madrid, 1950, p. 572). În albaneză, întîlnim prefixul *ster-* (corespunzător lat. *extra-*) care formează substantive și adjective (DHLR I 224).

În ce privește etimologiile derivatelor cu *stră-* susceptibile de a fi moștenite din latină, s-au emis diferite ipoteze. Astfel, *străbate*, *străluci*, *strămuta*, *străpunge* au fost considerate fie formații pe teren românesc, fie moștenite din latină.

Străluci: după Candrea și Densusianu (CADE, s.v., CDDE, s.v.) provine din lat. **tralucire* (lat. clas. *tralucere*), influențat de derivatele cu *stră-*; după Lombard (*Le verbe roumain*, Lund, 1952, vol. I, p. 411—413) și Densusianu (HLR I 221) din **extralucire*; PUȘCARIU (s.v.), TDRG (s.v.) și REW (s.v.) îl consideră format pe teren românesc.

Strămuta e socotit de Candrea și Densusianu (CDDE, s.v.) și Auerbach (v. 259) că derivă din lat. *transmittere*, în DA, s.v. și CADE, s.v. se dă ca etimon lat. *extramutare*, în timp ce Tiktin (*lucr. cit.*, s.v.), MEYER-LÜBKE (*lucr. cit.*, s.v.) și Lombard (*lucr. cit.*, p. 412) cred că a apărut pe teren românesc.

Pentru *străpunge* s-a propus etimologia lat. **extrapungere* (CADE, s. v.) și *transpungere* (SMFC II 83).

În legătură cu *strecura* (pentru care vezi și S- p. 218), în câteva dintre etimologiile propuse se admite prezența sau influența lui *stră-*.

Numeroase derivate cu *stră-* s-au format pe teren românesc: *străbunic*, *străfulgera*, *strămior*, *strămoș* etc.

Străfund este socotit de acad. Iorgu Iordan (STIL. 211, LRA 209) că ar fi un calc după fr. *tréfonds*.

Unele derivate au luat naștere prin schimbare de prefix:

a) în formații vechi și populare prin înlocuirea a diverse prefixe: *străfiga* (cu etimologie necunoscută la TDRG) — *înfige* (cu schimbarea conjugării), *străgușa* < *stră-* + *gușă* + *-a*, fiind influențat probabil atît de *guși*, cît și de *sugușa* (< *su(b)* + *gușă* + *-a*) „a apuca, a strînge de gușă pentru a omori, a gitui, a sugruma” (cf. ROSETTI, ILR 572);

b) în perioada modernă, prin confuzia dintre *trans-* și *stră-* (unele formații fiind greșite): *transforma* (fr. *transformer*, it. *transformare*) — *străforma* (SMFC II 83), *transporta* (fr. *transporter*, it. *transportare*, *straportare*) — *străporta*, *transplanta* (fr. *transplanter*) — *străplanta* (URSU, T.; DRINCUI, P. V. 63), *transport* — *străport*, *ștramport*, *ștraporț* (*Grațul nostru* I 203, în DLR ms.; BL XIV (1946), 111, DR V (1927—1928), 233; GR. S. V 12, în DLR ms.).

Unele derivate sînt calcuri în care *stră-* „traduce” diverse prefixe străine:

a) (izolat) fr. *entre-*: *strătăia* — fr. *entrecouper* (cf. TDRG, s.v., CADE, s.v., Lombard, *lucr. cit.*, p. 411—413);

b) (în terminologia unor lingviști) germ. *ur-* „primitiv, primar”: *străromân*, *străslav*, după modelul unor cuvinte germane ca: *urrumänisch*, *urgermanisch*.

Este posibil ca în cazul unor cuvinte ca: *străgheată* (Transilvania, Banat) „lapte închețat” (< lat. **extracoagulata* sau *strangulata* la SCRIBAN), *strămurare* (< lat. **stramurare*, *stimulare* la SCRIBAN), *strănută* (< lat. *sternutare*), să avem a face cu influența lui *stră-*. În legătură cu penultimul cuvînt, S. Pușcariu arată că „S-ar putea ca *stră-* din *strămurare* < lat. *stimularia* să nu

se explice prin orientarea după prefixul *stră-* din *străpung*, *străbat* etc. (PUȘCARIU, nr. 1652, unde se citează și forme sarde cu *str*), ci prin despicarea lui *t* în *tr*" (L.R. II 123).

Cele mai vechi atestări ale derivatelor cu prefixul *stră-* apar în texte din secolul al XVI-lea: *străbate* (*Psaltirea Hurmuzaki*, la DHLR II 140), *străluți* (PO, la DHLR II 134), *strămoș* (Coresi, la DHLR II 245), *strămuta* (PSALT., *Psaltirea Hurmuzaki*, Coresi etc., la DHLR II 306), *strănepot* (*Pra-vila ritorului Lucaci*, ed. Acad. R. S. R., București, 1971).

5. Prefixul *stră-* se poate atașa la teme de diferite origini: latine moștenite: *străbate*, *străbun*, *strătăia*, *străvedea* etc.; slave: *străbabă*;

comune cu albaneza: *strămoș*;

latino-romanice (în special, franceze): *străfin*, *străforma* etc.;

onomatopeice: *străvuiet*.

Temele celor mai multe derivate sînt vechi (moștenite din latină).

6. Prefixul *stră-* a fost și este productiv în limba română.

7. Derivatele cu *stră-* aparțin atît limbii literare, cît și limbii populare.

Unele derivate sînt regionale și populare, ca de exemplu: (Moldova, Bucovina) *străputere* (ȘEZ., în DLR ms.), (Banat) *străflocă*, (Transilvania, sudul Moldovei) *străgușa* (ALRM I/II h. 410, în DLR ms.), (Oltenia) *strămoșire*, (Transilvania, Moldova, Banat) *strămior* (DENSUSIANU, Ț.H., Păcală, *Chestionar ALR V*, în DLR ms.) etc.

Cîteva derivate regionale au caracter cult, ca, de exemplu, *străforma* (în Transilvania și Bucovina).

În sfîrșit, amintim cîteva formații ocazionale, din limba literaturii artistice, probabil creații personale: *străfin* (Galaction, la IORDAN, LRA, 211), *strălimpede* (Deșliu, în DLR ms.), *strățese* (Eminescu, în DLR ms.).

STRE- vezi **STRĂ-**

STRO- vezi **STRĂ-**

SU- vezi **SUB-**

SUB- (**SU-**, **SUBT-**, **SUP-**, **SUPT-**, **SUS-**)

AUERBACH, v. 260-261; IORDAN, LRA 211-212, id., LRC 318; Laura Vasiliu, *Observații asupra prefixului sub-* în limba română, în OMAGIU IORDAN, 881-887.

1. Prefixul *sub-* este omonim cu prepoziția *sub*, care poate intra în alcătuirea unor cuvinte compuse. Distingem derivatele cu prefixul *sub-* de compusele cu prepoziția *sub* în felul următor: considerăm, în mod convențional, compuse formațiile în care termenii constituenți au o sintaxă normală (prepoziție + substantiv), iar sensul lui *sub* este local („inferioritatea spațială”) și derivate formațiile ai căror constituenți nu au o sintaxă obișnuită (formațiile cu *sub-* + verb sau adjectiv), ca și pe acelea în care sensul lui *sub-* nu e local (formațiile de tipul *subadministrator*, *subarburst*).

Astfel, sînt compuse substantivele: *subamiază* și *sunimiez* (vezi FC I 114), *supat*, *supărete*, *subarbă*, *subbărbie*, *subdumbravă*, *subferestrar* (ib. 115), *Suplai*, *Sup(t)etate*, *Sub Tei* (ib. 116), *subsuoară*, *suptjărtăvnic* (ib. 117), *supceriu* (ib. 118), *subetaj*, *subgrindă*, *subpămînt* (și

derivatul lui, *subpămîntean*), *subraț*, *subsol*, *substrat*, *subtitlu*, *subnașion* (D. MED.), *subpiele* (OMAGIU IORDAN 883), *subpriton*, *suburs* (LTR²), *supîntecar* (DLR ms.).

Sînt compuse parasintetice: adjectivul *subunghial* (*panarițiu* ~ D. MED. s. v. *panarițiu*) (*sub* + *unghie* + *-al*); verbele *subjuga* (*sub* + *jug* + *-a*), *sugușa* (*sub* + *gușă* + *-a*), *suptascunde* (Dosoței, la PUȘCHILĂ, D. 68) ((*pe*) *supt* + *ascuns* + *-e*), *suvintra* (DM) (*sub* + *vîntre* + *-a*). *Sugruma* (*sub* + *grumaz* + *-a*) este compus parasintetic semianalizabil.

Menționăm că la L. Vasiliu, *lucr. cit.*, p. 882-884, sînt inserate în mod greșit printre derivatele cu *sub-* compusele: *subarbă*, *subascunde*, *subdumbravă*, *subetaj*, *subfață*, *subferestrar*, *subgrumaz*, *subjuga*, *subpămînt*, *subpiele*, *subsol*, *subtext*, *subtitlu* și derivatul cu *-oi* de la prepoziția *subt*: *subtoi*.

Formațiile adjectivale de tipul *subalpin*, *subcarpatic*, *subclavicular*, *submarin* pot avea o dublă analiză formală și semantică, fiind raportabile atît la bazele substantivale *Alpi*, *claviculă*, *mare* etc. (*sub* + *Alpi* + *-in*, *sub* + *claviculă* + *-ar* etc.) cu definițiile „ceea ce se află sub Alpi, sub claviculă, sub suprafața mării etc.”, cît și la bazele adjectivale *alpin*, *clavicular*, *marin* etc., cu definițiile „sub regiunea alpină, sub regiunea claviculară, sub suprafața marină etc.”. Conform primei analize formațiile sînt compuse parasintetice; conform celei de a doua, derivate prefixale parasintetice. Optăm pentru a doua analiză, mai simplă din punct de vedere formal.

1. În felul acesta grupăm în aceeași clasă cu adjectivele de tipul *subclavicular* și pe cele de tipul *subcortical*, *sublingual*, care au aceeași structură semantică cu primele, dar nu permit decît analiza prin raportare la baza adjectivală (întrucît o bază substantivală nu există în română).

2. Formațiile *subdezvoltat* și *subcutanat*, analizabile exclusiv prin raportare la baze adjectivale, sînt considerate de Anca Giurescu (*Les mots composés dans les langues romanes*, The Hague-Paris, 1975, p. 89) compuse.

2. Prefixul *sub-* are variante de diverse tipuri.

a. Variantele etimologice *su-*, *sus-* și *suc-*.

Su- este variantă

— condiționată de *p*, *m*, *f*, *v* următori (în formații vechi, moștenite și românești): (analizabile) *supune* (cp. cu *subpus*, popular), *supleca* (cp. cu *subpleca*, vezi § 5), (semianalizabile) *sumuța*, *sufla*, *suvoalbe*.

Vezi și formațiile neanalizabile: *suferi*, *sufleca*, *sui*, *sumete*.

Cf., de asemenea, compuse ca *subarbă*, *supat*.

Formațiile noi îl mențin pe *-b(-)* înaintea consoanelor labiale: vezi *subbibliotecar*, *subfebră*.

— necondiționată: (în formații moștenite, neanalizabile sau semi-analizabile) *sughîța*, *surpa*; (în formații noi, semicalcure): *surîde*, *suscrie* (și *subserie*).

Vezi și compusele parasintetice: *sugușa*, *suvintra*.

Sus- (în formații noi, semicalcure): *sustrage* (cp. cu *subtrage*), *susține* (cp. cu formele din limbajul neîngrijit (cf. IORDAN, STIL. 217): *subține* Aristia, *suptîne* Vircol, ambele în DLR ms.).

Suc- (în formații noi, împrumuturi semianalizabile): *succesor*.

b. Varianta morfologică (învechită) *subt-*: *subtadministrator*, *subt-arenda*, *subtăpitan*, *subtîncinge* (cp. cu *subadministrator*, *subarenda*).

Se pare că varianta *subt-* e preferată în formațiile cu teme vocalice. Cp. cu situația constatată de I. Coteanu (*Forma prepoziției „supt” la Odobescu*, în BPH VII-VIII (1940-1941), p. 189-197) pentru prepoziția omonimă: *sub* apare înainte de consoană, iar *supt*, înainte de vocală.

c. Variantele fonetice (învechite) *sup-* : *supstare* și *supt-* : *suptîmpărțire*, *suptstare*, *suptcîrmuire*.

1. Vezi compuse ca *supceriu*, *Sup(t)celate*.

2. *Sup-* este și variantă ortografică în : *suppleca*, *suppunere* „subiect”.

3. În DM sînt înregistrate 61 de derivate analizabile, la care se adaugă 161 de derivate din alte surse :

subacelat (D. MED.), *subacuminat*, cf. *acuminat* (DLR MS.), *subacut* (ib.), *subacvatic* (DLR MS., DN², MDE), *subadajutor* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subaerian* (DLR MS.), *subalpestru* (ib.), *sub(t)-amendament* (și : *subamendare* ib.), *subansamblu* (DER, DLR MS., LTR²), *subantreprenor* (DLR MS.), *subantrepriză* (ib.), *subarahnoidoperitoneostomie* (D. MED.), *subarahnoidoureterostomie* (ib.), *subarboret* (DLR MS., DN², LTR²), *subarctic* (DLR MS.), *subarmonică* Fiz. (DLR MS., LTR², MDE), *subarbitistic* (DLR MS.), *subasociație* Geobot. (LTR²), *subatomic* (DLR MS., DN², MDE), *subaudițiune* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subbibliotecar* (DLR MS.), *subbrajare* Nav. (LTR²), *subcamerist* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subcancelariu* (ȘINCAI, O. I 468), *subcapitol* (DLR MS., DN²), *subcarpatin* (DLR MS.), *subcaser* (ib.), *subcategorie* (ib.), *subcăpitan* (ib.), *subcentru* (ib.), *sub(t)cîrmuire* (și : *sub(t)cîrmuitor*, -ie ib.), *subclavicular* (DLR MS., DN²), *subclimax* Geobot. (DLR MS., LTR²), *subcolonel* (DLR MS.), *subcomisie* (ib.), *subcomitet* (ib.), *subconsumație* (ib.), *subconștiință* (ib.), *subcont* (ib.), *subcontrafagot* (DER), *subcorectat* Opt. (LTR²), *subcorp* Mat. (DER), *subcultură* (D. MED.), *subcupă* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subcuticular* (D. MED.), *subdat* (Gr. Obradovici, *Datorințele a subdaților, adecă suptpușilor, cătră monarhul lor...*, 1805), *subdelega* (și : -are, -at, -ațiune la L. Vasiliu, loc. cit.), *subdezvoltare* (și : *subdezvoltat* DLR MS., MDE), *subdiacon* (și : -ie DLR MS.), *subdialec* Geobot. (LTR²), *subdificil* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subdimensiona* (și : -at DLR MS.), *subdistrict* Geobot. (LTR²), *subgumen* (DLR MS.), *subteutic* Met. (LTR²), *subexpunere* (D. MED., LTR²), *subfamilie* (DLR MS.), *subfață* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subfebră* (și : -il, -ilitate DLR MS., D. MED.), *subfilat* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subfilită* (DN²), *subfrenic* (D. MED.), *subgardă* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subgen* (DLR MS.), *subgene* pl. Genet. (D. MED.), *subgeosinclinal* Geol. (LTR²), *subglosită* (D. MED.), *subgrai* (DLR MS.), *subgranulație* (LTR²), *subguvernator* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subhemo* filie (D. MED.), *subhercinică* Stratigr. (LTR²), *subhigrofitie* Geobot. (ib.), *subhărni* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subicter* (D. MED., MDE), *subinel* Mat. (DER), *subinginer* (DLR MS.), *subinspector* (ib.), *subintendant* (și : *subintendenție* ib.), *subintroduce* (ib.), *subinvoluție* (D. MED.), *subiscăli* (și : -ire, -it DLR MS.), *subizogravurie* (D. MED.), *subizorefracturie* (ib.), *subizostenurie* (ib.), *subizosterurie* (ib.), *subîmpingere* Geol. (DER, LTR²), *sub(im)puternici* (și : -ire la L. Vasiliu, loc. cit.), *subîncercătură* (LTR²), *subîndesare* Geol. (LTR²), *sub(t)însamna* (și : -are, -ătură la L. Vasiliu, loc. cit.), *subîntinde* (MDE); *subînde* la L. Vasiliu, loc. cit. și : *suptîntinzătoare* URSU, T. S.V. coardă), *subliminar* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *sublingual* (DLR MS., DN²), *sublitteratură* (în presa literară actuală), *sublocatar* (DN², MDE), *subluminic* (DLR MS.), *sublunar* (DLR MS., DN²), *subluxație* (D. MED.), *submatitate* (D. MED.), *submediantă* Muz. (DLR MS., DN²), *submedie* (DLR MS., DN²), *submediocru* (DLR MS.), *submediteranean* (LTR²), *submicron* (LTR², MDE), *submicroscopic* (D. MED.), *submulțime* (DER, LTR²), *submuntean* adj. (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subnitrat* (D. MED.), *subnormală* s. (DER, LTR²), *subolimpian* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *suborizont* (LTR²), *subornator* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subparcelă* (LTR²), *subperitoneal* (D. MED.), *subpleca* (și : *supleca*, -at DLR MS.), *subponderal* (D. MED.), *subpretor* (ȘINCAI, O. I 178), *subprimar* (DLR MS.), *subprocu* rator (ib.), *subprodus* (DLR MS., DN², MDE), *subprovincie* (DLR MS.), *subpurtătoare* Telecom. (LTR²), *subramură* (DLR MS.), *subrasă* (ib.), *subrector* (ib.), *subredacție* (ib.), *subrefracție* Telecom. (LTR²), *subrol* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subrustic* (id. ib.), *subsannațiune* (id. ib.), *subsăpare* Geol. (LTR²), *subscurt* Ind. lemn. (LTR²), *subsector* (LTR²), *subserie* (DLR MS., LTR²), *subservitor* „infirmier” (DLR MS.), *subspontan* Geogr. (ib.), *substa* „a subzista” (ib.), *substare* „substanta” (ib.), *substație* (DLR MS., DN², LTR²), *substăpîn* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *substructură* (DLR MS.), *subșir* Mat. (DER), *subșterne* (DLR MS.), *subtangentă* (DER, DLR MS., LTR²), *subtasconde* (și : -ere la L. Vasiliu, loc. cit.), *subtemă* (DLR MS.), *subtext* (DER, DLR MS.), *subtip* (DLR MS.), *subtitra* (ib.), *subtînce* (ib.), *subînsăreina* (și : -are la L. Vasiliu, loc. cit.), *subtopire* (LTR²), *subtorindui* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subtraversare* Nav. (LTR²), *subține* (vezi § 2), *subvulcan* (LTR²; și : -ic DER), *subxerofitie* Geobot. (LTR²), *subzăcea* (la L. Vasiliu, loc. cit.), *subzidi* (MDE), *subzonă* (LTR²).

Derivatele cu *sub-* sînt :

I s u b s t a n t i v e (inclusiv infinitive lungi), analizabile în raport cu un substantiv (categoria cea mai numeroasă) : *subadministrator*, *subalternare* Log., *subarbust*, *subchiriaș* etc.;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu :

— un adjectiv (sau participiu) : *subalpin*, *subatins*, *subcarpatie* etc. ;
— un substantiv (formații parasintetice) : *subcuticular*, *subluminic* ;

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb : *subaprecia*, *subestima*, *subintitula* etc.

Formații semianalizabile : *subministra* „a pune la dispoziție” (SILL I 243), cf. *administra* ; *subscripție*, cf. *inscripție* ; *substanță*, cf. *constanță*, *instanță* ; *substitui*, cf. *constitui*, *înstitui* ; *subșterne* (SILL I 243), cf. *așterne* ; *succesor*, cf. *antecesor* ; *subvenție*, cf. *convenție*, *invenție* ; *submaxilită* (D. MED.), cf. *maxilar* ; *subteran*, cf. *terestru* etc.

Subunitar „care are o valoare mai mică decît unitatea” este analizabil (prin *unitar*) din punct de vedere formal ; din punct de vedere semantic însă el nu poate fi analizat decît prin raportare la *unitate*, de aceea îl considerăm formație semianalizabilă.

4. Valorile prefixului *sub-* sînt :

1) i n f e r i o r i t a t e a

a) spațială (valoare frecventă la adjective) : *subcarpatie*, *subcortical*, *submarin*, *subperitoneal*, *subsemna*, *subintitula* ; fig. *subconștient*, *submina* ;

În terminologia muzicală, *sub-* semnifică poziția inferioară într-o scară imaginară care se desfășoară de la grav la acut și, în același timp, poziția într-o succesiune marcată prin termenul ulterior : *subdominantă*, *submediantă*, *subton* „ton mai jos decît cel fundamental”, *subcontrafagot* „instrument... cu sunet mai grav decît al contrafagotului”.

b) i e r a r h i c ă (= s u b o r d o n a r e a) (formațiile denumesc adesea ranguri inferioare celor denumite de baze, funcții auxiliare) : *subbibliotecar*, *subcomisar*, *subdirector*, *sublocotenent*, *subofițer* ; *subclimax* „asociație vegetală căreia condițiile climatice îi permit să evolueze spre stadiul de climax... fără a-l putea atinge”, *subprefectură* ;

La prima vedere s-ar părea că *subservitor* „infirmier” (Cuciuran, în DLR MS.) exprimă „inferioritatea ierarhică” ; sensul cuvîntului arată însă că structura semantică a cuvîntului nu corespunde structurii sale formale.

— uneori subordonarea este asociată cu i n c l u z i u n e a în unitatea supraordonată (formațiile denumesc adesea produsele unor clasificări) : *subansamblu*, *subarboret* „totalitatea arbuștilor care cresc într-un arboret”, *subatomic* „care se află în atom”, *subclasă*, *subdialec*, *subrasă*, *substație*, *subunitate* ;

Formația *suburbie* exprimă aceeași idee de subordonare prin includere, dar poate da impresia că ar fi vorba de o valoare aparte și anume de vecinătatea spațială.

c) calitativă sau dimensională (= d i m i n u a r e a, i n s u f i c i e n ț a, caracterul i n c o m p l e t al procesului) : *subalimenta*, *subaprecia*, *subatins* „atins în treacăt”, *subexpunere*, *subicter*, *subinvoluție* „regresiune patologică... care se produce mai încet decît în mod normal”, *submedie*, *sublitteratură*, *subluxație* „luxație incompletă”, *submediocru*, *subpopulat*, *subpresiune* „presiune mai joasă decît o anumită presiune considerată ca normală”, *subprodus* „produs inferior”, *subsonic* care se efectuează cu o viteză mai mică decît a sunetului” ; *subarbust* „arbust a cărui înălțime nu depășește un metru” ;

1. În terminologia chimică este folosit *sub-* cu această valoare pentru a forma derivate de tipul : *subacelat*, *subnitrat* ; vezi și MARCHAND, E. W. 144.

2. În contextul : *limbaj suburban* („Săptămîna”, nr. 264 (1975), 3/1), formația *suburban* pare să exprime „insuficiența” (cp. cu *suburban* „care ține de o suburbie”).

3. Aici se încadrează și valoarea de „aproximare”, dar, pe cît se pare, ilustrată numai prin două formații adjectivale : *subdificil* „cam anevoie” (PROT.-POP.), *subrustic* „cam fărînesc” (PROT.-POP.), care nu au avut circulație în afara dicționarelor din secolul trecut.

2) r e p e t a r e a acțiunii la un nivel inferior celui la care s-a produs prima dată (valoare caracteristică pentru verbe, nume de agent și nume de acțiuni) : *subdivide*, *subînchiria* ; *subchiriaș* ; *subarendă* ;

3) caracterul derivat, ulterior al procesului: *subprodus* „produs obținut în procesul de fabricație a altui produs”.

Valoarea de „posterioritate” apare și în formațiile semianalizabile *succesor*, *sufix*.

5. Prefixul *sub-* are etimologie multiplă.

Un prim strat e vechi, moștenit din latină prin o formație analizabilă: *supune* < *suppōnere* și câteva semianalizabile: *sufila* < *sufflare*, cf. *afla*, *sughita* < *subglutiāre*, cf. *înghiți*, *sumete* < *submittēre*, cf. *trimete*, *sumuța* < **submotiare*, cf. *asmuța*, *suvoalbe* < *subuoluere*, cf. *învoalbe*, *dezvoalbe*, la care se adaugă mai multe neanalizabile: *subțire* < *subtīlis*, *suferi* < *sufferre*, *sufleca* < **suffolicāre*, *sui* < *subire*, *suleget* < **sublīcidus*, *surpa* < *subripere*, *suspina* < *suspirare*.

Pentru situația lui *sub-* în latină, vezi ERNOUT-MEILLET, s. v. *sub*, LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L. G. II 279, ILR I 97–99, 101–103. Prefixul are varianta *sus-* înainte de consoanele *c*, *t*, *p*, *q* (*sustineo*, *suspendo* etc.) și variantele cu asimilare: *suc-* (*succedere*), *suf-* (*sufferre*), *sup-* (*suppōnere*).

De remarcat că în toate cuvintele moștenite (cu excepția neanalizabilului *subțire*) prefixul are varianta *su-*. Se remarcă, de asemenea, că, așa cum a arătat Al. Graur (t. 255), în unele formații neanalizabile și semianalizabile (*sufăr*, *suflec*, *sufiu*) accentul nu se mută pe rădăcină, așa cum se întâmplă în formațiile analizabile (*supun*).

Format cu prefixul vechi *sub-* pare să fie un singur derivat: *subpleca*, *suppleca* și *supleca* (cu transformarea *bp* > *pp* > *p*) „a (se) supune” Dosoftei, în PSALT. 90/27, id., în *Molitvenic*, la PUȘCHILĂ, D. 68, id., în PSALT. 114/41.

Vezi și compusele parasintetice: *sugușa*, *suvintra*.

Un al doilea strat e neologic, reprezentat de împrumutul prefixului *sub-* din franceză și latină prin formații ca:

analizabile: *subalpin* < fr. *subalpin*, *subdiviziune* < fr. *subdivision*, *subordona* < fr. *subordonner* (și *subordina* < lat. med. *subordinare*); *suburban* < lat. *suburbanus*, fr. *suburbain*;

semianalizabile: *subscripție* < lat. *subscriptio*; *subzista* < lat. *subsistere*, fr. *subsister*, *subvenție* < lat. *subuentio*, fr. *subvention*;

neanalizabile: *subversiv* < fr. *subversif*; *subiect* < lat. *subiectum*; *subaltern* < fr. *subalterne*, lat. *subalternus*, *substantiv* < lat. *substantivum*, fr. *substantif*.

1. Sergiu Drincu (p. v. 59) admite existența a două prefixe *sub-*: unul vechi și altul neologic. Ulterior (p. t. 152), susține, fără argumente explicite, că *sub-* „pare că este singurul prefix neologic creat pe teren românesc”.

2. Pentru situația lui *sub-* în franceză, vezi BRUNOT, H. 174, 201, NYROP, G. III 204, 205, 228, 231, 237. Prefixul are variantele *sou-* și *se-* în formațiile moștenite (*sourire*, *secourir*), *sub-* în formațiile împrumutate din latină (*subjonctif*), *sou(s)-* și *sub-* în derivatele formate în franceză (*sous-entendre*, *souigner*, *subtropical*).

3. Compusul lui *sub-*, sinonim parțial cu el, lat. *subter-*, e reprezentat în română printr-o singură formație semianalizabilă: *subterfugiu*, împrumutată din latină (*subterfugium*, cf. și fr. *subterfuge*).

Sub influența formei prefixului în latină și a prepoziției românești corespunzătoare, în unele împrumuturi din franceză *sou(s)-* este redat prin *sub-*; de exemplu: *sous-cortical* — *subcortical*, *sous-alimenté* — *subalimentat*, *sous-chef* — *subșef*, *sous-classe* — *subclasă* (analizabile); *sou-terrain* — *subteran* (semianalizabil).

Foarte rar, adesea în formații învechite care par să nu fi avut niciodată circulație în limbă, *sub-* apare în împrumuturi din germană: (neanalizabil) *subtrahirii* (Gr. Obradovici, *Povățuire către învățătura socoatei sau aritmetica*, Buda, 1805) < *subtrahieren*, (analizabil) *subrektor*

< *Subrektor*, *subtangenta* < *Subtangente* ori din germană sau latină: (semianalizabil) *subtracție* (ȘINCAI, f. 11^v) < germ. *Subtraktion*, lat. *subtractio*, (neanalizabil) *subtraend* (ȘINCAI, f. 12^r) < germ. *Subtrahend*, lat. *subtrahendus*.

Sub- apare în numeroase calcuri (sau semicalcure) după — franceză: *subarbast* — *sous-arbrisseau*, *subdezvoltat* — *sous-développé*, *subînțelege* — *sous-entendre*, *sublinia* — *souigner*, *sublocotenent* — *sous-lieutenant*, *subînchiria* — *sous-louer*, *submulțime* — *sous-ensemble*, *subsemna* și *subiscăli* — *soussigner*; (cu varianta *su-*) *suride* — *sourire*, *suscrie* (MAG. IST. I 144/19) — *souscrire* (*subscrie* — lat. *subscribere*), (semianalizabil) *subscripție* (Stamati, la RIZESCU, P. N. 24) — *souscription* (*subscripție* — lat. *subscriptio*); (cu varianta *sus-*) *sustrage* — *soustraire* (*subtrage* Asachi, în DLR ms. — lat. *subtrahere*);

Apariția formelor *subpune* (Villon, *Pedagogia și metodică pentru învățătorii școalelor orășenești și sătești*, tradusă și prefăcută de Naum Petrovici, Buda, 1818, p. 24), *supune* (Episcopescu, în DLR ms.) poate să se explice ca o reanaliză a vechiului *supune* prin analogie cu corespicientul său francez *soumettre*, dar și, pur și simplu, ca un calc după franceză.

— latină sau franceză: *suppune* „a presupune” (ȘINCAI, f. 17^v) — *supponere*, *supposer*; *substa* „a subzista” (Heliade, în DLR ms.) — *subsistere*, *subsister*; *sup(t)stare* „substanță” (Cantemir, Amfilohie Hotiniul, în DLR ms.) — *substantia*, *substance*;

— latină: *suppunere* „subiect” (Ianache Văcărescu, în DLR ms.) — *subiectum*, *subșterne* (POLIZU) — *substernere*; (cu varianta *sus-*) *susține* — *sustinere*;

— franceză sau germană: *subofițer* — *sous-officier*, *Unteroffizier*;

— germană: *subzăcea* (POLIZU) — *unterliegen*;

— italiană sau franceză: (neanalizabil semantic) *suplini* — *supplire*, *suppléer*.

Unele formații din limba franceză au fost redatate în românește, în perioade diferite sau chiar în aceeași perioadă, prin forme diferite:

a. calcure cu baze diferite: *soussigner* — *subiscăli* (POLIZU — 1857), *subtinsemna* (Ghica, *Măsurile și greutatele românești...*, 1848, p. 209), *subsemna* (POLIZU);

b. împrumuturi propriu-zise și calcure: *subdiviser* — *subîmpărți* (Asachi, în DLR ms. — 1833), *subdiviza* (COSTINESCU — 1870); *subordonner* — *subtorindui* (PROT.-POP. — 1862), *subordina* (ȘINCAI, O. III 210 — 1808), *subordona* (Bolinteanu, *Opere*, 1851); *sous-gouverneur* — *subtoctr-muitor* (VALIAN — 1839), *subguvernator* (CODRESCU — 1859); *sublingual* — *sublimbal*, *sublimbale*, *sublingal* (COSTINESCU), *sublingual* (DN²).

Remarcăm că, în majoritatea cazurilor, împrumuturile sînt mai noi decît calcurele.

Vezi și la L. Vasiliu, *art. cit.*, p. 886, exemple de formații franțuzești cu prefixul *sub-* redatate în dicționare și traduceri românești prin construcții nederivate.

Influența prepoziției omonime (moștenite din latină) *sub* se constată în faptul că prefixul prezintă în formațiile noi aceleași variante pe care le are și prepoziția (vezi § 1):

subt-: *subtadministrator*, *subtarendă* (Hamangiu, în DLR ms.), *subt-căpitan* (*Buletin*, *Gazetă administrativă* (1844), în DLR ms.), *subtîncinge* (C. Aristia, în DLR ms.), *subtîmpărți*, *subtîncelege* (Heliade, la CLOSE, D. 304);

sup-: *suppunere* „subiect”, *supstare*;

supt-: *suptpus*, *suptîmpărțire* (Ghica, *Măsurile...* 45), *suptstare*, *suptcîrmuire* (document din 1844, în DLR ms.).

Prime atestări de formații cu *sub-* apar sporadic în secolul al XVIII-lea: (împrumuturi) *substanție* (Cantemir, la ROSETTI-CAZACU-ONU, ILR I

387), *sucesor* (*Uricariul* (1776), în DLR ms.), *subtracție, subtraend* (ȘINCAI, I. — 1785); (calc) *sup(t)stare* (Cantemir, Amfilohie Hotiniul, în DLR ms.). Formații relativ numeroase apar însă din secolul al XIX-lea și mai ales de pe la mijlocul secolului (vezi mai sus, p. 232, 233, atestări de împrumuturi și calcuri): (semianalizabile) *substanță* (Heliade — 1828), *subiect* (Văcărescu — 1834), (neanalizabile) *substantiv* (Heliade — 1828), *subjonctiv* (Aristia — 1835), toate la CLOSE, D. 304.

Și în această perioadă apar, mai ales în dicționare, împrumuturi din latină care par să nu fi avut niciodată circulație în afara izvoarelor respective; de exemplu: *subaudițiune* (PROT.-POP.) — *subădătio, subiugale* („în muzică, despre ton) subordonat” (ANTONESCU) — *subiügălis*. Vezi și *subdificil, subrustic* discutate la p. 231.

Formațiile românești sînt rare în prima jumătate a secolului al XIX-lea: *subdat* (1805 — v. p. 230), *subpretor* (1808 — *loc. cit.*); formații relativ numeroase apar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și mai ales în secolul al XX-lea: *subservitor* (Cuciuran, în DLR ms.), *subadministrator* (Kogălniceanu, în DLR ms.), *subgrefier* (Constantin Negruzzi, în DLR ms.), *submuntean* (B. P. Hasdeu, în DLR ms.).

În perioada modernă și contemporană a limbii române au dispărut din vocabularul activ o serie de formații, mai ales din terminologia administrativă (*subprefect, subprimar, subprovincie* etc.). În schimb, în ultimele decenii, diversele terminologii tehnice s-au îmbogățit cu numeroase derivate, atît formate pe teren românesc (*subcorp, subluminic, subpurtătoare, subspațiu* etc.), cît și, mai ales, împrumuturi și calcuri (*subalpin, subansamblu, subcortical, subdominantă* etc.).

6. Temele calcurilor și derivatelor românești sînt în număr mare de origine latino-romanică: *subchirurg, sublocotenent, subton, subunitate* etc., dar și moștenite: *subatins, subîmpărți, subîntelege, subrăcire, subsăpare, subsemna, subșterne* sau neromanice (cel mai puțin numeroase): *subarendă, subchiriaș, subiscăli*.

7. Prefixul *sub-* este un prefix productiv (vezi sub § 5 formații românești).

8. Derivate cu *sub-* există în toate stilurile limbii, dar ele sînt specifice stilurilor administrativ și științific.

SUBT- vezi SUB-

SUP- vezi SUB-

SUPER-

IORDAN, LRA 193, 212, id., LRC 331; OCHEȘEANU, P. 43—44.

1. În derivate prefixul are un accent secundar pe prima silabă: *sùperarbitru*; în cazuri rare se întilnește accentul (principal) pe a doua silabă a prefixului (*supér-*), ca în formația semianalizabilă *superflău*, care are varianta de accentuare *supérfluu* (SCRIBAN).

2. În DM sînt înregistrate 6 derivate a n a l i z a b i l e, la care se adaugă 61 de derivate din alte surse:

superacril (D. MED.), *superangular* Fot. (DLR ms., DN², LTR², MDE), *superbombă* (GRAUR, T. 256), *superbronz* Met. (LTR²), *supercalandru* Ind. hirt. (ib.), *supercargo* Nav. (ib.), *supercentrifugă* (ib.), *supercivilizație* (și: *superciviliza*, -at DLR ms.), *superconfort* (DLR ms.), *supercoop, supercritică*

(ROM. LIT. (1975) nr. 36, 5/1), *superdelicat* (IORDAN, LRA 212, DLR ms.), *superdezvoltat* (DLR ms.), *superduralumin* Met. (LTR²), *superelogia* (și: -ere (GL XVIII (1973) 26), *super(h)eterodină* Telecom. (DER, DLR ms., LTR², MDE), *superfantomă* Telecom. (LTR²), *superfață „suprafață”* (URSU, T; și: *superfățari „superficial”* id. ib.), *superfecundație* (D. MED.), *superfilm* (IORDAN, LRA 212), *superfiltru* (DLR ms.), *superfinisare* (DER), *superfinish „superfinitie”* Met., cf. *finish* (LTR²), *superfinitie* Met., cf. *finitie* (LTR², MDE), *superfluente „surplus”* (DLR ms.), *superfortăreață (~ zburătoare)* (DLR ms.), *superfosforic* Chim. (LTR²), *supergalaxie* (DLR ms., LTR², MDE), *superingăș (Istoria literaturii române III, 1973, p. 34), supericonoscop* (DER, DLR ms., LTR², MDE), *superimpregnare* (D. MED.), *superintendent „episcop”* (DLR ms.), *superinvar* Met., cf. *invar* (LTR²), *superinvoluție (~ uterină)* (D. MED.), *supermagazin, supermicroscop* (OCHEȘEANU, P. 44), *supernaturalism* (IORDAN, LRA 212, id., LRC 331), *supernelezire* Met. (LTR²), *supernilbar* Met., cf. *nilbar* (ib.), *supernovă* (DER), *superorticon* Telecom. (DER, LTR²), *superoxid* (OCHEȘEANU, P. 44), *superplus „superfluu”* (DLR ms.), *superpoziție* (DN², LTR², MDE), *superproducție* (MDE), *superreacțiune* Telecom. (LTR²), *superrefractor* Tehn. (LTR²), *superrevistă* (IORDAN, LRA 212), *superseviu* (IORDAN, LRA 212), *superstar* (DLR ms.), *superstrat* (PUȘCARIU, L. R. I 180), *superștiință* (IORDAN, LRA 212), *superțaiun* (SCÎNTEIA, nr. 10343 (1975), 6/7), *superțemperament* (la V. Nestorescu, LR XII (1963), nr. 1, p. 76), *supertrust* (DN²), *superturnichet* Telecom., cf. *turnichet* (LTR²), *superumeral „veșmînt papal care acoperă umerii”* (DN²), *superunghiular* (MDE), *superviza* (DLR ms., IORDAN, LRA 212), *superviziona* (IORDAN, LRA 212), *supervizualiza* (id., ib.).

Formațiile cu *super-* sînt:

I s u b s t a n t i v e (inclusiv infinitive lungi), analizabile în raport cu un substantiv (categoria cea mai numeroasă): *superarbitru, superciment, superfosfat, superconfort, superfinisare, superimpregnare* etc. În mod excepțional, substantivul la care se atașează *super-* e o abreviere: *supercoop*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv: *superdelicat, superfin, supersonic* etc.;

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb (categorii foarte slab reprezentată): *superpune, superviza*.

În mod excepțional, categoria morfologică a derivatului e diferită de cea a bazei: împrumutul recent *superumeral* s. cf. *umeral* adj. și calcul învechit *superplus* adj. cf. *plus* s.

Formații semianalizabile: *superscripție „parte inițială a rețetei care cuprinde date asupra bolnavului”* (D. MED.), cf. *inscripție, subscripție*; *superfluu*, cf. *fluent*; *superlativ*, cf. *ablativ*.

3. Valorile prefixului sînt:

1) superioritatea spațială, poziția peste, deasupra: *superfață, superpoziție, superpune, superstrat, superumeral*;

2) intensificarea unei însușiri, superioritatea calitativă relativă sau absolută, adesea neputindu-se distinge între cele două grade de intensitate (echivalentă cu gradul comparativ de superioritate sau cu superlativul): *superarbitru, superbronz* „numire dată unui grup de alame modificate ... cu o mare rezistență mecanică și o bună rezistență la coroziune”, *supercentrifugă* „centrifugă cu turație foarte înaltă”, *superciment* „ciment care se întărește foarte repede ...”, *superconfort, superduralumin, superfiltru* „filtru foarte fin”, *superfortăreață, (acid) superfosforic* „acid fosforic cu conținut mare în acizi polifosforici ...”, *supermicroscop, supernetezire, supernovă* „stea ... din clasa novelor ... de cîteva sute de ori mai strălucitoare”, *superproducție, superrevistă, supertrust* „trust care cuprinde întreprinderile unei anumite ramuri de producție din mai multe țări capitaliste”, *superviza*.

În formația *supercoop*, relația semantică dintre prefix și bază e contractată prin intermediul unui determinat absent al bazei, format cu *super-*. Acest determinat nefiind exprimat, prefixul lui trece asupra bazei (= determinantul), definiția formației rezultate însă conține și termenul care lipsește: *supercoop* „super m a g a z i n cooperatist”.

Intensitatea însușirii poate depăși limitele obișnuitului, atingând un grad *excesiv*: *superinvoluție* (*uterină*) „involuție ... mai rapidă decât cea normală” (= prea rapidă);

Valoarea superlativă este uneori însoțită de o notă ironică: *superciviliza*, *superdelicat* (*Un spirit filozofic superdelicat*. Arghezi, la IORDAN, LRA 212), *superștiință*, *super temperament* (*Super temperamentul argentinian în fotbal și-a creat un adevărat renume*. LR XII (1963), nr. 1, p. 76). Vezi IORDAN, LRA 212, OCHEȘEANU, p. 44.

3) repetarea acțiunii (valoare caracteristică pentru nume de acțiune): *superfecundație* „fecundarea succesivă a două ovule”.

4. *Super-* este un prefix neologic (dubletul prefixului moștenit *spre-*) împrumutat într-o primă fază (secolul al XIX-lea) din franceză și latină prin formații puține și fără mare circulație în limbă:

— împrumuturi neanalizabile sau semianalizabile ca: *superfițial* (Heliade — 1831, la CLOSE, D. 304), *superficial* (a. 1836, la URSU, T.) — lat. *superficialis*, fr. *superficiel*; *superlativ* Heliade — 1828, la CLOSE, D. 304, NEGULICI — 1848) — lat. *superlativus*, fr. *superlatif*; *superștiție* (Heliade — 1831, la CLOSE, D. 304, NEGULICI) — lat. *superstitio*, fr. *superstition*; *superficie* (COSTINESCU — 1870) — lat. *superficies*; *superfin* (id.) — fr. *superfin*; *superpoziție*, -une (id.) — lat. *superpositio*, fr. *superposition*;
— semicalcări ca: *superfață* (a. 1813, la URSU, T.) — lat. *superficies*; *superfătari* (STAMATI — 1851) — lat. *superficialis*, fr. *superficiel*; *superpunere* (COSTINESCU) — lat. *superponere*, fr. *superposition*; *superfluență* (Eminescu, în DLR ms.) — fr. *superfluité*; *superplus* „superfluu” (GHETIE — 1896) — probabil după lat. *superfluus* sau (mai puțin probabil) fr. *superflu*.

Un număr relativ mare de împrumuturi au pătruns însă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, din nou din franceză și, mai târziu, din engleză, uneori prin intermediul francezei, în majoritatea cazurilor din diversele terminologii tehnice, inclusiv a cinematografului: *superbombă* < fr. *superbombe*, *superciment* < fr. *superciment*, *superconfort* < fr. *superconfort*, *superfecundație* < fr. *superfécondation*, *superfinitie* < fr. *superfinition*, *superfortăreață* < fr. *superforteresse*, *super(h)eterodină* < fr. *superhétérodyne*, *superstrat* < fr. *superstrat*; *supercargo* < engl. *supercargo*, *supercivilizat* < engl. *supercivilized*, *supertrust* < engl. *supertrust*; *superfosfat* — fr. *superphosphate*, engl. *superphosphate*, *superpersonie* — fr. *superpersonique*, engl. *super-sonic*, *superstar* — engl. *superstar*, *superstructură* — fr. *superstructure*, engl. *superstructure*, *superviza* — fr. *superviser*, engl. *supervise*.

1. I. Iordan (LRA 212) afirmă că prefixul s-a introdus prin câteva cuvinte „de origine anglo-americană” din limbajul teatral și al sportului venite prin intermediul limbii franceze. Vezi aceeași părere la R. Ocheșeanu (p. 44).

2. Pentru situația lui *super-* în franceza actuală, vezi J. Marion: *Une mode nouvelle en linguistique: le superlangage*, în „Revue de philologie française”, XLI, 1929, p. 170—182, GUILBERT-DUBOIS, p. I. 98—100; pentru situația din engleză, vezi MARCHAND, E. W. 145—146.

Superumeral este împrumut din italiană sau latină: *superumeral*, *superhumeral*, iar *superintendent* și *supericonoscop* din germană: *Superintendent*, *Superikonoskop*.

Supermagazin este un calc după engl. *supermarket*.

Derivate românești par să fie formațiile ca: *superangular* și *superunghiular*, *superbronz*, *supercoop*, *superdelicat*, *superfantomă*, *supernetezire*, *superștiință*, *super temperament*.

5. Majoritatea derivatelor cu *super-* sint formate de la baze neologice: latino-romanice sau internaționale.

Cîteva excepții formate de la baze moștenite: *superdezvoltat*, *superfață*, *supernetezire*, *superpunere*, *superștiință* și *superunghiular*.

6. *Super-* este un prefix productiv în limba română.

1. R. Ocheșeanu (p. 50) afirmă că *super-* e un prefix neproductiv și se folosește din ce în ce mai rar.

2. Recent, *super-* apare folosit independent în construcții ca: *motorela Carpați super*.

7. Formațiile cu *super-* aparțin terminologiilor tehnice și științifice și limbajului comercial, cu preponderență al reclamelor.

SUPR- vezi SUPRA-

SUPRA- (SUPR-, SUPRĂ-, SOPRA-)

IORDAN, LRA 212—213; OCHEȘEANU, p. 44—46.

1. Prefixul *supra-* se distinge de termenul de compunere prepozițional *supra* din toponimicul *Suprapietrei* prin regimul în genitiv pe care îl are acest *supra* în compus.

La IORDAN, TOP. 495 și în FC I 116, *Suprapietrei* e prezentat drept compus cu prepoziția *asupra*. Fără a considera ipoteza inadmisibilă, formulăm încă una: primul termen al compusului poate fi prepoziția *supra*, atestată la Dosoftei (vezi TDRG, CADE) și păstrată în *asupra* și *deasupra*.

Mai dificil de stabilit este statutul lui *supra* în adjective ca *supra-plan*. Există trei soluții posibile: *supra* este *a.* prefix, derivînd aici adjective de la substantive, *b.* prepoziție, termen constituent al unui adjectiv compus (e vorba de prepoziția neologică *supra*, cu regim în acuzativ, vezi AVRAM, P. N. 244) sau *c.* la limita dintre prefix și prepoziție.

Vezi și p. 286; AVRAM, P. N. 249, 250.

Întrucît nu există argumente categorice nici pentru soluția *a.*, nici pentru soluția *b.*, reținem soluția *c.*

2. Prefixul *supra-* are următoarele variante:

a. variantele învechite:

supră-, care apare la Dosoftei și, mult mai târziu, la I. Rusu (a. 1842, la URSU, T. 285); între cele două apariții pare să nu fie nici o legătură (vezi § 5);

sopra-, care apare la Asachi (la URSU, T. 285, vezi § 5, nota 2);

b. varianta fonetică *supr-* înaintea unor teme începătoare cu *a*: *supraduce* „a aduce în plus” (Aristia, în DLR ms.), *suprașeza* (*Calendar* 1794, 34/6, la GHETIE, B. 471) și *supramid* „fibră textilă fabricată din rășini sintetice poli amidice” (apariția acestei variante nu e obligatorie, vezi *supraactivitate*, *supraadăuga* etc.).

3. În DM sint înregistrate 47 de derivate *analizabile*, la care se adaugă 151 de derivate din alte surse:

supraactivitate (DLR ms.), *supraadăuga* (DLR ms.), *supraalbiire* (la FI. Dimitrescu, LR XI (1962), nr. 4, p. 397), *supraantrenament* (D. MED.), *supracalificat* (DLR ms.), *supracarlingă* Nav. (LTR²), *supraclasă* (MDE), *supraclorinare* (LTR²), *supraoacere* Agr. (ib.), *supracomandă* (DLR ms.), *supracompensa* (IORDAN, LRA 213), *supracompounding*, cf. *compounding* Electr. (LTR²), *supracompri-mare* Mec. (ib.), *supracompus* (IORDAN, LRA 213), *supraconductibilitate* (DER, LTR²), *supraconduc-tiv* (MDE), *supraconductor* Fiz. (LTR², MDE), *supraconfort* (DLR ms.), *supraconsolidă* Geol. (și: -are LTR²), *supraconștient* (DLR ms.), *supracoperță* (DN², MDE), *supracorectat* Opt., Telecom. (și: *supracorecție* LTR²), *supracreștere* Telecom. (LTR²), *supracurajos* (OCHEȘEANU, P.), *supracurent*

(DN², MDE), *supracursă* Ind. extr. (LTR²), *supradeterminare* (DLR ms.), *supradevelopare* (LTR²), *supradialectal* (DLR ms.), *supradimensiune* (și: *supradimensiona*, -al, -are, -at ib.), *supradividendă* (ib.), *supradominantă* (DER, DN²), *supradotare* (și: *supradotat* DLR ms.), *supradresat* (ib.), *supradubla* (IORDAN, LRA 213), *supraduce* (DLR ms.), *supraefort* (ib.), *supraelastic* (ib.), *supraelogiere* (ib.), *supraestet* (ib.), *supraetaja* (DN², MDE), *supraeu* (IORDAN, LRA 213), *supraeutectic* Met. (LTR²), *supraexcita* (IORDAN, LRA 213; și: -ație DER, MDE), *supraexpunere* Fot. (D. MED., LTR², MDE; *supraexpus* MDE), *suprafacultate* (la FI. Dimitrescu, loc. cit.), *suprafatigă* (DLR ms.), *suprafavorabil* (IORDAN, LRA 213), *suprafermenta* (id. ib. 46), *suprafin* (DLR ms.), *suprafirese* (IORDAN, LRA 213), *suprafluid* (și: -itate DER), *suprafuziune* (DER, DN², LTR²), *supragaranta* (DLR ms.), *supragenunchi* (DLR ms.), *supraghicire* (ib.), *supraglotic* (ib.), *suprahepatic* (ib.), *suprahănit* (ib.), *supraimersiune* Nav. (LTR²), *supraimperialism* (DER), *supraimprimare* Ind. text. (LTR²), *supraimpunere* (MDE), *supraindividual* (IORDAN, LRA 213), *suprainfecție* (DER, D. MED.), *supraintensitate* Electr. (LTR²), *supraintendent* (și: *supraintendență* IORDAN, LRA 213), *suprainterpretare* (DLR ms.), *supraintitula* (ib.), *supraimpingere* (LTR²), *supraimplini* (și: -ire OCHEȘEANU, P.), *suprainălțare* C. f., Drum., Met. (DER, LTR²), *supraincordare* (și: *supraincordat* DLR ms.), *supraîndeplinire* (ib.), *supraînsămînța* (ib.), *supralărgire* C. f. (DER, LTR²), *supraliminar* Psih. (DLR ms.), *supraluciditate* (ib.), *supralume* (ib.), *supralumină* Constr. (LTR²), *supralungire* Ind. lemn. (LTR²), *supramarionetă* (DLR ms.), *supramaturajie* Agr. (LTR²), *supramedie* (DLR ms.), *supramenționat* (ib.), *supramid* (LTR²), *supramodulație* Telecom. (ib.), *supranațional* (și: -ism IORDAN, LRA 213), *supranormal* (DLR ms.), *supranormativ* (ib.), *supranumeros* (ib.), *supraocluzie* (D. MED.), *supraorbital* (DLR ms.), *supraorganizare* (ib.), *supraoxida* (și: -are, -ație ib.), *supraoxigenație* (ib.), *supraparlizan* (SCÎNTEIA, nr. 10.497 (1976), 6/6), *suprapământesc* (DLR ms.), *suprapersonal* (ib.), *supraplus* (ib.), *supraprefei* (IORDAN, LRA 213), *supraproblemă* (DER), *supraprodus* (DN²), *suprapur* (R. L. nr. 8679 (1972), 6/8), *supraputere* (DLR ms.), *suprarabat* (ib.), *supra rafinare* (LTR²), *suprarăcire* Met. (ib.), *suprareacția* (Head-Holmes) (D. MED.), *suprarefractar* (LTR²), *supraregie* (DLR ms.), *supraregional* (ib.), *suprarenină* (DER, D. MED., LTR²), *suprarețea* Fiz. (LTR²), *supraridicare* Geol. (ib.), *suprasădesc* (DLR ms.), *suprascrie* (și: -ere ib.), *suprascriptură* (ib.), *suprasexual* (ib.), *suprasimț* (ib.), *suprasolicita* (și: -are DN², LTR²), *suprasolvent* (și: *suprasolvire* DLR ms.), *suprastat* (și: -al ib.), *suprasterol* Chim. biol. (LTR²), *suprastocare* (DLR ms.), *suprastrat* (DER, IORDAN, LRA 213), *suprașeza* (la GHETIE, B. 471), *suprașlefuită* (DLR ms.), *supraștire* „cunoaștere mai deplină decît cea obișnuită” (ib.), *supratatut* (ib.), *supratehnic* (IORDAN, LRA 213), *supratemă* (DER), *supratemporal* (DLR ms.), *supratentorial* (D. MED.), *supraterestru* (DLR ms.), *supratipar* (DN², MDE), *supratitlu* (DLR ms.), *supratonator* Ind. hîrt. (LTR²), *supratonică* (DLR ms., MDE), *supratopire* (DN², LTR², MDE), *supratrăire* (COSTINESCU), *supratrust* (DN²), *supravalorifica* (și: -are DLR ms.), *supraverbal* (ib.), *supravia* (ib.), *supravizită* (DN²), *supravirf* (ib.), *supravoltor* (-devoltor) (LTR², MDE), *suprădușnădzătesc* (Dosoței, la PUȘCHILĂ, D. 71), *suprăființat* (id. ib. 70), *suprăîntra* (id. ib. 68).

Formațiile cu *supra-* sînt:

I s u b s t a n t i v e (inclusiv infinitive lungi), analizabile în raport cu un substantiv (categoria cea mai numeroasă): *supraapreciere*, *suprafăț*, *supramuncă*, *supraproducție*, *suprastructură*, *supravoltaj*, (formație parasintetică) *supravoltor* cf. *volt*;

Supra- se atașează de obicei la substantive abstracte, nume de acțiuni sau de calități.

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *supranatural*, *supraomenesc*, *suprarealist*, *suprarenal* etc.;
— un substantiv: *supranumerar*; (formație parasintetică) *supratentorial*, cf. *tentoriu*;

1. Aici se poate încadra și adjectivul, analizabil prin raportare la un substantiv, *supraplan* (cp. cu *extraplan*).

2. Adjectivele de tipul *suprabugetar* „în afara bugetului”, *supranatural* „mai presus de natură” sînt analizabile formal prin raportare la adjectivele *bugetar*, *natural*. Din punct de vedere semantic însă este preferabilă analiza prin raportare la substantivele *buget* și *natură* (vezi definițiile) și în cazul acesta formațiile sînt parasintetice. Preferăm analiza prin raportare la adjective, deoarece este mai simplă și este totuși admisibilă și din punct de vedere semantic. *Suprabugetar* poate fi definit și prin „în afara a ceea ce este bugetar” etc.

3. În cazul lui *supraunitar*, singura analiză semantică acceptabilă e prin raportare la *unitate*. De aceea considerăm formația semianalizabilă (vezi *subunitar*).

III v e r b e, analizabile în raport cu un verb: *supraalimenta*, *supraevalua*, *supraveghea*, *supraviețui* etc.

Formații semianalizabile (din DLR ms.): *supraiacent*, cf. *subiacent*; *suprateran*, cf. *subteran*.

4. Valorile prefixului *supra-* sînt:

1) superioritatea spațială, poziția peste, deasupra (valoare caracteristică mai ales pentru substantive, verbe și adjective participle): *supracarlingă*, *supracopertă*, *supragenunchi* „parte a piciorului situată deasupra genunchiului”, *supraimpresiune* „impresionare a unei pelicule cu două sau mai multe imagini prin suprapunere”, *supra-scriere*; *supramenționat*, *suprarenal*, *supratatut* „tatut peste un alt tatutaj”; *supraterestru*; *supraetaja*, *suprapune*;

În aparițiile vechi ale verbului *suprăveni*, valorii „superioritate spațială” îi este asociată „direcția” (cp. cu sensul prepoziției *asupra*): *volbură purtată de va suprăveni* Dosoței, *Parmiar* f. 31 b, *c-au suprăvenit* blinzie preste noi și certa-ne-vom Dosoței, *Psaltirea*, în PSALT. 189/25. În *suprănălța* sensul prefixului e mai greu de precizat; ar putea fi același ca în *suprăveni*, după cum ar putea avea și exclusiv rolul de indicator al mișcării în sus: *văzul pre necuratul suprănălțindu-să și suindu-să ca kedrii Livanului* Dosoței, *Psaltirea*, în PSALT. 70/38 (cp. cu corespondentele din *Psaltirea Scheiană*: *rădicându-se și înrălțându-se* PSALT. 70/12 și Coreși: *prearădicându-se și nălțindu-se* PSALT. 70/37—38).

2) intensificarea unei însușiri, superioritatea calitativă relativă sau absolută, adesea neputîndu-se distinge între cele două grade de intensitate (echivalentă cu gradul comparativ de superioritate sau cu superlativul): *supraarbitru*, *supraclasă*, *supracomandă* „comandă supremă”, *supraestet* „adept în cel mai înalt grad al estetismului”, *suprafortăreață*, *supraintendență*, *supramarionetă* „marionetă foarte perfecționată”, *supraom*, *supraorganizare*, *suprapref*, *supraputere*, *suprarabat*; *supraelastic*, *supranumeros*; *supraalimenta*, *supraveghea*.

Intensitatea însușirii poate depăși limitele normalului, atîngînd un grad excesiv: *supraaglomerat*, *supraîncălzit*, *suprapopulat*, *suprasensibil*; *supradevelopare* „developare condusă prea departe...”, *supraexpunere* „expunere... un timp prea îndelungat”; *supraaprecia*;

1. Această valoare este denumită de Ivan Evseev (s. 92) intensiv-saturativă.
2. Superioritatea abstractă (care nu e echivalentă cu intensificarea unei însușiri) se asociază uneori cu exterioritatea abstractă: *supranațional*, *supradialectal*, *supraparlizan*.

3) caracterul suplimentar: *supradividendă* „dividendă suplimentară”, *supramuncă*, *supranume*, *supranumerar*, *suprasarcină* „sarcină suplimentară pe care o are de suportat un aparat...”, *suprataxă* „taxă suplimentară adăugată unei alte taxe”; *suprasolvent* „care plătește peste taxa stabilită”; *supragaranta* „a da o garanție suplimentară”;

În formația *supraadăuga* „a adăuga la ceva care este deja complet” (*Orice operă este apoi supraadăugată naturii*. Vianu, în DLR ms.), valoarea prefixului este aceea de indicator al caracterului suplimentar.

4) depășirea unei limite, poziția sau situarea dincolo de sfera noțiunii exprimate de bază (valoare exprimată mai ales prin adjective): *supraconștient* „mai presus de atitudinea conștientă”, *supradialectal*, *suprafiresc*, *supraindividual* „mai presus de individ”, *supranatural*, *supraomenesc*, *suprapământesc*, *suprasexual*, *supratemporal* „care pare a fi în afara timpului”, *supraverbal* „care se exprimă prin alte mijloace decît cele verbale”; *suprarealism*;

De această valoare se leagă ideea de posterioritate temporală, exprimată clar numai prin: *supraviețui* și *suprașeza* (*Ei orînduiesc ca să suprașeze până în șase luni execuției arestantului*. Calendar, 1794, 34/6).

5) caracterul neașteptat al acțiunii: *supraveni* „a veni, a se întâmpla pe neașteptate”.

5. În istoria prefixului *supra-*, se disting două straturi, care corespund, se pare, la două căi de apariție a prefixului în limbă.

Primul strat, în varianta *supră-*, datează din secolul al XVII-lea și este ilustrat prin câteva formații, toate la Dosoftei: *suprăveni* (*Paremiar* 1683, la HEM 1931, *Psaltirea*, în PSALT. 189/25), *suprănălța* (*Psaltirea*, în PSALT. 70/38), *suprădușăiesc* (*Molitvenic*, la PUȘCHILĂ, D. 71), *suprăființat* (id., ib. 70), *suprântra* (id., ib. 68), *suprăpune* (id., ib.) și *suprăvenire* (id., ib. 71). Întrucît toate derivatele sînt românești (chiar dacă unele sînt calcuri după latină — *suprăveni* și *suprădușăiesc*, cf. DA s.v. *asupraveni*, PUȘCHILĂ, D. 71 — sau după slavonă — *suprănălța*, *suprăființat*, cf. PUȘCHILĂ, D. 68, 70), această cale este internă: este folosită prepoziția românească *supra* (în forma etimologică *supră-*, vezi DA s.v. *asupră*, ILR II 287) și modelul oferit pentru verbe și substantivele verbale de formațiile cu *asupra* (*asupră-luare Codicilele Voronețean*, în DA, *asupraveni* Dosoftei, *Paremiar* 1683, f. 31 b, în HEM 1931).

Formația model, *asupră-luare*, este considerată compusă (vezi FC I 34) deoarece *asupra*, prepoziție și adverb, poate fi interpretat aici ca adverb.

Dat fiind însă că derivatele menționate apar exclusiv la Dosoftei, e foarte posibil ca ele să nu fi avut circulație în limbă, deci să nu fi avut nici o influență asupra istoriei ulterioare a prefixului.

1. De aceea credem că *suprăpune* și *suprăveni* de la Dosoftei nu au nici o legătură cu formațiile introduse în secolul al XIX-lea prin calchierea lat. *supraponere* sau a fr. *superposer* (*suprapune*: D. Cornea, o traducere din 1849, în DLR ms.), fr. *survenir* (*supraveni*: HELIADE, O. I 389). Menționăm că *supraveni* are la Heliade sens diferit de cel pe care îl are la Dosoftei („a veni pe neașteptate”: *Cu ritul dimpreună, cu observări de forme, Nu mult și supravine și o credință absurdă D-o teamă, d-o speranță HELIADE, O. I 389*; cp. cu sensul care apare la Dosoftei, vezi p. 239). Notăm însă și contextul următor, unde sensul lui *supraveni*, fiind ambiguu, poate fi apreciat ca o dovadă a menținerii sensului vechi al compusului: *Tradiția povestește că fiind ținuta adesea băntuită de năvălirea tătarilor, odinioară ar fi supravinit aceștia până în marginile capitalei. Foarte pentru minte, inimă și literatură (1843)*, în DLR ms.

2. De asemenea fără legătură cu existența prefixului la Dosoftei, dar influențat direct de forma prepoziției *asupră* pare să fie calculul ulterior *suprăfață* (a. 1842, vezi § 2).

3. Categorie fără nici o legătură cu vechiul *suprănălța* este recentul *suprainălța* din terminologia tehnică.

A doua cale, externă, este împrumutul prefixului latin *supra-*, începînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin:

a) formații adaptate de tipul: *suprascrie* (Budai-Deleanu — 1818, în DLR ms.) — lat. *suprascribere*;

Pentru situația lui *supra-* în latină vezi ERNOUT-MEILLET, s.v. *super-*, LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L. G. II 250, ILR I 100, 104. Menționăm că în latină *supra-* avea exclusiv sens local și temporal.

b) formații cu etimologia multiplă, semicalcui după latină sau calcui după franceză: *suprapune* (Dionisie Piru Tesaleanu, în DLR ms. — 1849) — lat. *supraponere*, fr. *superposer*; *supravia* (Asachi, în DLR ms. — 1853), *supraviețui* (*Calendar* (1857), în DLR ms.) — lat. *supravivere*, fr. *survivre*.

1. Vezi la COSTINESCU încă o modalitate de calchiere a fr. *survivre*: *supratrăire*.

2. Menționăm corespondența dintre sensul lui *suprapune* în contextul citat („aplica”: *moale într-insule pînă subțire pe care o suprapune la tîmple, stomah și la pulsul mînilor*) și același sens al lat. *supraponere* la A. Cornelius Celsus, *medic.* În același timp atragem atenția asupra faptului că textul citat (Dionisie Piru Tesaleanu, *Encolpiul doctorilor sau medicina practică*. Tipărită a doua oară în Atena ... tradusă pe românie de ...) pare a fi o traducere din greacă.

Pătrunderea prefixului neologic *supra-* în sistemul derivativ românesc a fost probabil susținută de existența prepozițiilor moștenite compuse cu *supra*: *asupra* și *deasupra*. (Întrucît în limba veche apare exclusiv la Dosoftei, e puțin probabil ca prepoziția *supra* să fi avut vreun rol.)

Vezi IORDAN, LRA 213, unde, recunoscîndu-se originea neologică a prefixului, se spune că este „simțit oarecum ca un element lingvistic băstinaș (din cauza mării asemănări fonetice și semantice cu *asupra* și *deasupra*)”. Vezi și OCHEȘEANU, p. 44 — 45.

Așa se explică faptul că aproximativ în aceeași perioadă în care apar presupusele împrumuturi din latină și chiar înainte de aceasta (la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) apar și formații cu *supra-* care redau:

— derivate latinești cu *super-*: *supraficial* (Ion Brezoianu, în DLR ms. — 1850) — *superficialis*, *supracilie* „sprinceană” (C. Aristia, în DLR ms. — 1857) — *supercilium*;

— derivate latinești cu *super-* sau franțuzești cu *sur-*: *suprafață* (*Albina românească* 1830, în DLR ms.) — lat. *superficies*, fr. *surface*; *suprașeza* (1794) — lat. *supersedere*, fr. *surseoir* (*à l'exécution*);

— derivate din limba franceză cu *sur-*: *suprafin* (POLIZU) — *surfin*;

— derivate din limba franceză cu *sur-* sau limba italiană cu *sopra-*: *supranumi* (Asachi, în DLR ms.) — fr. *surnommer*, it. *soprannominare*; *supraomenesc* (Asachi, în DLR ms.), *suprauman* (Heliade, în DLR ms.) — fr. *surhumain*, it. *soprumano*.

Forma prefixului din *soprafață* (Asachi, la URȘU, T. 285) se datorește influenței it. *sopra-*.

Mai mult, în aceeași perioadă apar și derivate care par a fi formate în românește: *supracomandă* (Asachi, în DLR ms.), *suprapămîntean* (*Calendar* (1858), în DLR ms.), *supraștire* (Heliade, în DLR ms.).

Mult mai tîrziu, în secolul al XX-lea, *supra-* a fost împrumutat și direct din franceză, prin formații, noi și în această limbă, ca: *supraconductibilitate* < *supraconductibilité*, *supraconductiv* — cf. *supraconductivité*, *supraliminar* < *supraliminaire*, *supranațional* < *supranational*, *suprasensibil* < *suprasensible*, *supraterestru* < *supraterrestre*. Aceste împrumuturi sînt însă foarte puține, deoarece în franceză *supra-* este foarte puțin folosit; vezi dicționarele.

În mult mai mare măsură însă și mult mai devreme (vezi mai sus), formațiile românești cu *supra-* continuă să calchieze formații franțuzești cu *sur-*, de exemplu: *supraalimenta* — *suralimenter*, *supraestima* — *surestimer*, *supraîncălzi* — *surchauffer*, *supralicita* — *surenchérir*, *supramuncă* — *surtravail*, *supraoxidare* — *suroxidation*, *suprasatura* — *sursaturer*. Mult mai rar sînt calchiate formații cu *super-*: *suprastructură* — *superstructure*, *suprafortăreață* — *superforteresse*.

Unele formații franțuzești cu *sur-* au fost redată în română prin dublete formate din termeni cu prefixul împrumutat și cu prefixul calchiat. De exemplu: *surface* — *surfață* (Poenaru — 1837) și *suprafață* (vezi OCHEȘEANU, p. 45 și URȘU, T. s. v. *suprafață*); *surveiller* — *surveghea* (Ghica) și *supraveghea* (vezi HRISTEA, E. 160); *surplus* — *supraplus* (ALEXI) și *surplus*; *surrealisme* — *surrealism* și *suprerealism* etc. Termenii acestor dublete au evoluat în mod diferit. Astfel *suprafață*, *supraveghea*, *suprerealism* au înlocuit complet variantele cu *sur-*, în timp ce *surplus* l-a înlocuit pe *supraplus*.

În relativ numeroase cazuri, derivatele românești par a avea etimologie multiplă: structura formațiilor prin care se calchiază modelele franțuzești cu *sur-* a putut să fie influențată de corespondentele italienești cu *sopra-*, mai aproape de românescul *supra-*: *supraabundență* — fr. *surabondance*, it. *soprabbondanza*; *supraexcita* — fr. *surexciter*, it. *sopraec-*

citare; *suprafuziune* — fr. *surfusion*, it. *sopraffusione*; *supranatural* — fr. *surnaturel*, it. *soprannaturale*; *supranumerar* — fr. *surnuméraire*, it. *soprannumerario*.

În câteva cazuri italiana pare a fi chiar unica sursă etimologică: *supracopertă* — *sopracoperta*, *supradominantă* — *sopraddominante*, *suprapreț* — *sopraprezzo* (adaptări și calcuri).

Odată cu modelele franțuzești și italienești, româna a adoptat și bogăția mai mare de sensuri pe care o au prefixele fr. *sur-*, it. *sopra-* în raport cu lat. *supra-*.

Pentru franceză, vezi dicționarele, pentru italiană, vezi ROHLFS, G. III 361.

Dat fiind contextul filozofic în care a apărut, *supraom* pare să fie un calc după germ. *Übermensch* (mai degrabă decât după fr. *surhomme* sau it. *superuomo*). Adjectivul *supraomenesc* însă e calchiat după franceză sau italiană). De asemenea calc după germană (*Oberlicht*) este *supralumină* (ep. cu împrumutul curent în limbă *oberliht*).

În terminologia tehnică modelele sunt adesea mai multe, de exemplu: *supracoacere* — germ. *Überreife*, engl. *overripeness*; *supracursă* — germ. *Überhub*, engl. *overtravel*; *supraîncălzire* — fr. *surchauffe*, germ. *Überhitzung*, engl. *overheating*; *supratensiune* — fr. *surtension*, germ. *Überspannung*, engl. *over-voltage*.

O situație aparte au formațiile *supraconștient*, *supraiacent* și *suprateran*, care sunt formate după modelul antonimelor lor, calcuri sau împrumuturi din franceză: *subconștient* < *subconscient*, *subiacent* < *subjacent*, *subteran* < *souterrain*.

În secolul al XIX-lea preponderența o au calcurile, derivatele pe teren românesc fiind foarte puține (vezi p. 240—241).

E concludent numărul mare de formații (27), în marea majoritate calcuri, care apar în dicționarul lui Costinescu, chiar dacă unele dintre ele n-au avut niciodată circulație în limbă.

În secolul al XX-lea, în special pe la mijlocul secolului, derivatele românești sunt din ce în ce mai numeroase atât în terminologiile tehnice, cât și în stilul literaturii beletristice (adesea formații ocazionale), mai ales cu valoarea „superioritate calitativă”, cu toate subsensurile ei. De exemplu: *supracurajos*, *supradevelopare*, *supradotat*, *supradresat*, *supradubla*, *supraefort*, *supraestet*, *suprafermenta*, *supragaranta*, *supragenunchi*, *supraghicire*, *supraindividual*, *suprainterpretare*, *supraîncordare*, *supraluciditate*, *supralume*, *supralungire*, *supraorganizare*, *suprapersonal*, *suprabadat*, *suprasimț*, *suprasolvent*, *supravîrf*.

6. Temele derivatelor cu *supra-* sunt în număr mare latino-romanice: *supraactivitate*, *supraantrenament*, *supracalificat*, *supracomprimare*, *supraconfort*, *supracopertă*, *supraconsolidă* etc.

Relativ numeroase sunt temele moștenite (inclusiv derivate de la astfel de teme): *suprafiresc*, *supragenunchi*, *supraîncălzi*, *supraîncărca*, *supralume*, *suprapământesc*, *suprasimț*, *supraveghea* etc.

Foarte rare sunt temele neromanice, slave: *supramuncă*, *supratipar*, *supratopire*, *supravîrf* și germane: *suprabadat*, *supraslefuială*.

7. Prefixul *supra-* este foarte productiv în română.

8. Prefixul *supra-* este specific limbii literare. Majoritatea formațiilor aparțin stilului tehnico-științific, de exemplu: *supraantrenament*, *suprahepatic*, *supraocluzie*, *suprareacție*, *suprarenal* etc. (medicină), *supracompoundare*, *supracomprimare*, *supraconductibilitate*, *supracurent*, *supra-*

intensitate (fizică), *supraclorinare*, *supraoxigenație*, *suprapur*, *suprasaturat*, *suprasterol* (chimie), *supracoacere*, *supramaturație* (apicultură), *suprabugetar*, *supradividendă*, *supralicita*, *supramuncă*, *supraofertă*, *supraprofit*, *supratrust* (economie), *supradominantă*, *supratonică* (muzică), *supradialectal*, *supraregional* (lingvistică) etc.

Mai puțin numeroase sînt derivatele care nu aparțin vreunei terminologii. Cele mai multe dintre acestea însă sînt folosite într-un stil ales: *supraaglomerat*, *supraestima*, *supranatural*, *supranume*, *supraomenesc*, *suprapune*, *suprasolicita*, *supraveghea*, *supraviețui* etc.

Relativ numeroase sînt formațiile ocazionale, care apar mai ales în literatura beletristică și în limbajul presei: *supraconfort*, *supraconștient*, *supracurajos*, *supradotat*, *supraefort*, *supraestet*, *suprafacultate*, *suprafatigă*, *supraghicire*, *suprapersonal*, *supraștire* etc.

SUPRĂ- vezi SUPRA-

SUPT- vezi SUB-

SUR-

JORDAN, LRA 213 — 214; RIZESCU, P. N. 17 — 18; HRISTEA, E. 160.

1. În DM sînt înregistrate 8 derivate analizabile cu prefixul *sur-*, la care se adaugă 7 derivate din alte izvoare:

surabundență (ALEXI, în DA ms.), *surclasa* (JORDAN, LRA 213; *Viața românească* 1936, ianuarie, p. 61, în DLR ms.) „a întrece cu mult un adversar încît să pară de o clasă inferioară învingătorului”, *surfin* „foarte fin” (comunicare orală), *surnumerar* (PONTBRIANT, s.v.), *surpasa* „a întrece, a depăși” (ALEXI, în DLR ms.), *surrealism* (JORDAN, LRA 213), *surrenal* (DLR ms.).

Nu am inclus în inventar cuvintele: *surmenaj*, *surplombă* „porțiune dintr-un traseu de alpinism care depășește planul vertical” (MDE), *surpriză*, pentru care nu putem stabili o legătură semantică, în limba română, între prefix și temă.

Formațiile cu prefixul *sur-* sînt:

I verbe, analizabile în raport cu:

— un verb: *surexcita* (var. lui *sucescita*), *surnumi*, *surpasa*, *surprinde*, *surveghea*, *surveni*;

— un verb sau (formație parasintetică) un substantiv: *surclasa*;

II substantive, analizabile în raport cu un substantiv: *surabundență*, *surfață*, *surplus*, *surrealism*;

III adjective, analizabile în raport cu:

— un adjectiv: *surfin*, *surnatural*, *surrenal*;

— un substantiv: *surnumerar*.

Formații semianalizabile: *surfila* „a întări marginile unui material textil cu o cusătură rară” (DM), cf. *filatură*; *survola* „a zbura deasupra unui teritoriu” (DN²), cf. *volant*.

2. Prefixul *sur-* are următoarele valori:

1) superioritatea spațială („deasupra, peste”): *surfață*, *surnumi*, *surrenal* etc.;

2) intensificarea unei însușiri (valoare egală cu superlativul): *surfin* sau superioritatea abstractă absolută: *surexcita*, *surveghea*;

3) depășirea unei limite, poziția sau situarea dincolo de sfera noțiunii exprimate de bază: *surclasa*, *surnatural*, *surpasa*, *surplus*;

4) caracterul suplimentar: *surnumerar*, *surnumi*;

5) caracterul neașteptat al unei acțiuni: *surprinde*, *surveni*.

3. *Sur-* este un prefix neologic, de origine franceză, care a fost imprumutat prin derivate ca:

(analizabile) *surclasa* — fr. *surclasser*,
surexcita — fr. *surexciter*,
surpasa — fr. *surpasser*;

(semianalizabile) *survola* — fr. *survoler*;

(neanalizabile) *surcupa* — fr. *surcouper*,
surmena — fr. *surmener*,
insurmontabil — fr. *insurmontable*,
surșarj — fr. *surcharger*.

În franceză *sur-*, dubletul moștenit al recentului *super-*, are valorile: „deasupra, peste”, în sens local sau temporal: *surmonter*, *surlendemain*, sau marchează excesul: *surchauffer*, *surproduction* (ROBERT, s.v.).

Pe teren românesc s-au format unele semicalcuri:

(inv.) *surfață* — fr. *surface*,

surprinde — fr. *surprendre* (după *prinde*),

(inv.) *surveghea* — fr. *surveiller*.

Derivatele cu prefixul *sur-* sînt atestate din prima jumătate a secolului al XIX-lea: *surprinde* (a. 1834, la CLOSE, D.), *surfață* (a. 1837, la URSU, T.), *surplus* (STAMATI), *surnatural* (Negruzzi, în DLR ms.).

4. Temele derivatelor cu *sur-* pot fi atît vechi, moștenite (*surprinde*, *surveghea*, *surveni*), cît și noi, de origine latino-romanică, în special franceză (ultimele fiind mai frecvente).

Sur- a fost slab productiv în secolul trecut, cînd a format unele derivate din categoria semicalcurilor; cele mai multe au fost înlocuite ulterior, prin formații cu prefixul *supra-* (de ex. *surfață* — *suprafață*, *surveghea* — *supraveghea*, vezi SUPRA- p. 241). În limba actuală prefixul *sur-* este neproductiv.

5. Derivatele cu *sur-* aparțin limbii literare. Cele mai multe formații sînt învechite: *surabundență*, *surnatural*, *surnumi*, *surveghea* etc. Singurele formații uzuale în limba actuală sînt *surplus*, *surprinde*, *surveni*.

SUS- vezi SUB-

ȘT(R)O- vezi STRĂ-

TĂ- (TE-, TO-)

GRAUR, E. 26; REICHENKRON, DAK. 74, 85, 160; C. Poghirc. O nouă teorie asupra substratului limbii române? în LR XVI (1967), nr. 5, p. 420—421; ILR II 364; AVRAM c. 5—10.

1. Prefixul *tă-* (din *tămînji*, *tăvăli*) are și variantele: *te-* (*tehui*, cf. DA, frecvent *tăhui*, cf. ALRM I/I h. 193; SCRIBAN), *to-* (*toflegi*).

2. În DM sînt înregistrate două derivate analizabile. Acestea sînt:

I 1 verb, analizabil în raport cu un verb: *tămînji*;

II 1 adjectiv, analizabil în raport cu un adjectiv: *tăhui* (cf. *hui*; semianalizabil față de *căhui*, *năhui*, *păhui*).

1. Pentru *hui* „prost, nătărău” vezi PAȘCA, GL. și CADE; ALRM I/I h. 135 îl înregistrează în expr. *hui de cap* „amețit”, aproximativ în aceeași regiune (Moldova) ca și *tăhui*. La SCRIBAN găsim expresia (Moldova, fam.) *a-ți veni hui* „a-ți veni hachița (capriciul)”.

2. Substantivul reg. *teșmecherie* „înșelătorie, pungășie” (Moldova, la CADE, SCRIBAN) nu este un derivat (cu prefixul *te-*) de la *șmecherie*, cum ar putea rezulta de la CADE („comp. *șmecherie*”): SCRIBAN a arătat că la baza lui stă „*teșmec* «înșelătorie» (de origine turcă; Moldova rar)”; autorul citat presupune influența lui *șmecherie*, în timp ce GRAUR, A. E. 79 crede că *teșmecherie*, derivat de la *teșmec* „a devenit într-un fel oarecare *șmecherie*, sau, în cel mai bun caz, a avut influență asupra lui *șmecherie* dacă acesta e de origine germană”.

Formația *tăvăli* este semianalizabilă prin *năvăli*, *prăvăli*, iar *toflegi*, *tofligi* (SCRIBAN) prin *cofleși*, *cofleji* (vezi CO-2, p. 66).

3. Derivatele cu prefixul *tă-* au aceeași valoare cu cea a bazei.

4. *Tă-* este un prefix de origine slavă, provenit din același prefix slav *no-* (vezi PO-, p. 187) care a dat pe *co-*, ca alt rezultat al disimilării în vecinătatea unei labiale: v. sl. *номазати* (bg. *номазам*, scr. *pòmazati*, rus, *номазамъ*, ucr. *номазаму*) > rom. *tămînji* (și *comînji*); GRAUR, E. 24—27. Ideea paralelismului dintre prefixele *co-*, *po-* și *tă-* este întărită de existența variantelor asemănătoare *co-/că-*, *po-/pă-*, *tă-/te-* și de existența unor formații cu aceeași temă: *căhui/păhui/tehui* (*tăhui*), *comînji/tămînji*, *cofleși* (*cofleji*)/*toflegi* (*tofligi*); vezi Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 8—9.

Pornind de la v. sl. *no-* se poate clarifica și etimologia lui *tăvăli*: „de la sl. *noval-*: bg. *новалям*, rus. *новалумъ* „a doborî, a rostogoli”, ucr. *новалу́му*, pol. *powalić* „a răsturna”, iar scr. *nováľiti* are același înțeles cu rom. *tăvăli*” (GRAUR, E. 26).

1. CADE dă ca etimon scr. *tavoljiti* „a duce o viață grea, mizerabilă”. Alte lucrări recunosc tema slavă *valiti* „a rostogoli”, dar nu se pronunță asupra prefixului (TRDG: „Formele sint obscure; pentru *tă-* nu intră în discuție lat. *trans-*”) sau îl consideră de altă origine (dacică la G. Reichenkron, vezi nota 2 a).

SCRIBAN explică pe *tă-* din *tăvăli* ca în *tămînji*, iar restul prin v. sl. *valiti*, dar trimite și la scr. *tavoljiti*; menționăm însă că la *tămînji* îl explică pe *tă-* prin *tăvăli*.

2. În legătură cu originea lui *tă-* sau numai a unora dintre derivate, s-au emis și alte ipoteze, care atrag în discuție și cuvinte neanalizabile.

a) Pe baza comparației cu albaneza și armeană, G. Reichenkron a emis părerea că prefixul *tă-* (*to-*) din *tămînji*, *tăvăli* ar fi un element de substrat dac (DAK. 74, 85, EL. 113, 120); vezi și C. Poghirc, *lucr. cit.*, p. 420—421 și ILR II 364.

În lucrarea lui I. I. Rusu, *Elemente autohtone în limba română, Substratul comun româno-albanez*, București, 1970, nu se pomenește nimic de derivatele cu *to-* (*tă-*).

După G. Reichenkron (DAK. 160—161), există și alte cuvinte formate cu prefixul *tă-* (*to-*) neanalizabile în românește: *tăuđer* „băt de lemn de stejar cu care se amestecă zerul” (< i.e. **ueg'h* — *ug'h* „a mișca”), *toiegi* „a porni la drum” (cf. lit. *eigà* „mers”, arm. *ej* „coborîre”, gr. *οἴχομαι* „merg”), *tologi* „a zăcea” (< i.e. **legh-/logh* „a zăcea”); dintre acestea numai etimologia lui *tologi* poate fi acceptată (vezi C. Poghirc, *lucr. cit.*, p. 42: *toiegi* e un derivat de la *toiag* < sl. *тоягъ*, iar *tăuđer* are o etimologie necunoscută). G. Reichenkron nu explică însă de ce prefixul dac *to-* a devenit în românește *tă-* în unele exemple, pe cînd în altele s-a păstrat. După C. Poghirc avem de-a face probabil cu „o asimilare la distanță, un fel de armonie vocalică”: *tăvăli*, *tologi* (*lucr. cit.*, p. 420).

b) Ipoteza originii latine a prefixului *tă-* a fost susținută în DA, s.v. *comînji*: „Prin Moldova se zice *tămînji* (v.c.), al cărui prefix (lat. *trans-*?) se mai întâlnește și în verbul *tămînda* irudit cu lat. *mandare*”. Originea latină a lui *tă-* a fost combătută de Tiktin (TRDG, s.v. *tăvăli*).

c) SCRIBAN consideră pe *tămînji* format cu prefixul *ta-*, ca în *tăvăli* ori ca în bg. *tabog* „depozit”.

d) Ciorănescu (s.v. *minji*) consideră pe *tămînji* un derivat cu prefixul *tă-* „puțin clar” și trimite la *tămînda* (fără a-l mai discuta pe acesta din urmă).

e) Numai Tiktin contestă raportul dintre *tămînji* și *minji*.

f) Verbul *tămînda*, invocat de mai mulți cercetători în special în discuția asupra lui *tămînji* (vezi mai sus, sub b și d), figurează la CADE și SCRIBAN, care îl înregistrează ca regionalism

(Transilvania) cu sensul „a (se) amîna”, fără a-i indica etimologia. În măsura în care *tămînda* este semianalizabil prin *comînda*, am avea a face cu un *tă₂*- omonim cu prefixul discutat aici.
 g) Pentru *tehui* s-a susținut proveniența din magh. *tahonya, tohonya* „trîndav” (cf. CADE, SCRIBAN; la ultimul se trimite și la rom. *haihui*); această etimologie este pusă sub semnul întrebării de TAMÁS (s.v.), care menționează însă o anumită legătură cu magh. *tahó* „prostănac”. Pentru lui CADE, PAȘCA, GL. și TAMÁS indică etimonul magh. *hülye*.

Nu cunoaștem atestări vechi decît pentru *tăvăli* (PO 130/7).

5. Temele derivatelor sînt de origini diferite:

- slavă: *tămînji*;
- maghiară: *tăhvi*.

Prefixul *tă-*, foarte slab productiv în trecut, este total neproductiv în limba contemporană.

Amîndouă derivatele lui sînt regionale (Moldova, Bucovina).

TE- vezi TĂ-

TO- vezi TĂ-

TRA- vezi TRANS-

TRANS- (TRANZ-), TRA-, TRĂ- (TRE-₁, TRI-), TRE-₂

DRĂGANU, R. S. 60; IORDAN, LRA 214; V. Rudeanu, *Prefixul trans-* în limba română, în SMFC II 87 — 92.

1. *Trans-* are varianta fonetică (rară) *tranz-* în cuvinte neanalizabile sau greu analizabile: *tranzacție, tranzistor, tranzit, tranziție* (și familia acestuia).

Trans- este un prefix neaccentuat. Numai în neanalizabilul *tranzit* accentul este pe prefix.

În exemplele de mai sus, tema începe cu o vocală, fără ca prezența unei vocale să fie obligatorie pentru varianta *tranz-*.

Derivatele cu *trans-*, formate de la teme cu *s-*, se scriu cu dublu *s*: *transsiberian, transsînclinal, transsubstanțiere, transsudație* etc. (rar cu un *s*, ca în *transcrie*), pentru a nu se crea confuzia că avem de-a face cu o variantă *tran-* (a lui *trans-*). În situații ca cele de mai sus găsim uneori și scrierea cu cratimă între prefix și temă (vezi și p. 298).

Tră- (*trăda, trămete*, forma învechită) are variantele *tri-*, *tre-₁* în *trimite, tremite (tremete)*.

Tre-₂ are varianta fonetică *tră-* (*trăsări*, în vestul Transilvaniei, cf. ALR I/II h. 233, punctele 302, 305).

La Alexici, în DLR ms. e înregistrată varianta coruptă *trăcsări*. Aceeași variantă apare și în ALR I/II h. 233 (în Transilvania, punctele: 56, 59, 61, 90, 94, 96, 103; *trăpsări*, punctul 65).

Prefixele *trans-*, *tra-*, *tră-*, *tre-₂* aparțin aceleiași serii, pe baza originii comune (cu deosebiri referitoare la momentul pătrunderii în limbă) și a identității de valori.

2. În DM sînt înregistrate 24 de derivate analizabile cu *trans-*, la care se adaugă 30 de derivate din alte izvoare:

transacetilază Chim. (LTR²), *transafrican* (INF. BUC. 1971, 5692, p. 314), *transaldolază* (D. MED.), *transamidază* Chim. (LTR²), *transamidină* (ib.), *transaminare* Chim. (DER, LTR²), *transaminază* Chim. (D. MED.), *transanticlinal* Geol. (LTR²), *transcalculare* Topogr. (DER, LTR²),

transcelolază (D. MED.), *transconducianță* Geol. (LTR²), *transcristalizare* (DER, LTR²), *transfăgărășean* (R.L. 1971, 8394, p. 1/4), *transfluență* Geol. (LTR²), *transglicozidaze* pl. (D. MED.), *transhidrogenaze* pl. (LTR², D. MED.), *transiluminare* (DER), *translocație* (D. MED.), *transmetilaze* pl. (ib.), *transmineralizare* (ib.), *transmodulație* (LTR²), *transoceanic* (DER, DN²), *transpeptidare* (D. MED.), *transrenan* (DN²), *transsaharian* (ib.), *transsînclinal* Geol. (LTR²), *transsonic* Mec. (LTR²), *transsudație* (DN²), *transsulfuraze* pl. (D. MED.), *transuranic* Chim. (DN²).

Derivatele cu *trans-* sînt:

I verbe, analizabile în raport cu:

- un verb: *transcrie, transpărea, transporta, transpune* etc.;
- un substantiv (formație parasintetică): *transborda*;

II substantive

a) comune, analizabile în raport cu:

- un substantiv (uneori de origine verbală): *transcalculare, transiluminare, transpoziție, tranzacție* (cf. *act, acție, acțiune*) etc.; (formație parasintetică) *transliterație*;
- un verb: *transfug*;

b) proprii, analizabile în raport cu un substantiv: *Transaltai, Transvaal*; (formații parasintetice) *Transcaucazia, Transiordania*;

III adjective, analizabile în raport cu:

- un adjectiv: *translucid*;
- un substantiv (formații parasintetice):

α) comun: *transmarin*;

β) propriu: *transcarpatic, transfăgărășean, transrenan, transsiberian* etc.

Formații semianalizabile: *transcendent*, cf. *ascendent*; *transductor* Telecom. (DER, LTR²), cf. *conductor*; *transelectronaze* Chim. (LTR²), cf. *electro-*; *transfocator* Cinem. (LTR²), cf. *focal*; *transfosfataze* pl. Chim. (LTR²), cf. *fosfat*; *transfuzie*, cf. *infuzie*; *transglicozilaze* pl. Chim. (LTR²), cf. *glicozurie*; *transgresiune*, cf. *digresiune*; *transtermie* (D. MED.), cf. *diatermie*; *transvertor* (DN²), cf. *convertizor*; *Transilvania*, cf. *silvi-silvo-*.

Tra- are două derivate verbale, analizabile în raport cu un verb: *traduce, trafora*. Formații semianalizabile: *traversa*, cf. *inversa*; *travesti*, cf. *investi*.

Tră- apare într-un singur derivat verbal, analizabil în raport cu un verb: *trăda*. Formații semianalizabile: *trimite (trămite)*, cf. *transmite, remite*; pentru varianta *trimete*, cf. și *sumete (sumite)*.

Derivatul *trăda* se deosebește de tema *da*, prin flexiunea unor forme verbale: *trădez*, dar *dau*; cf. și *trădau* (rar) la SCRIBAN.

Tre-₂ poate fi identificat în două derivate verbale, analizabile în raport cu un verb: *tresălta, tresări*.

3. Prefixul *trans-* are valorile:

1) depășirea unei limite spațiale, situarea „dincolo de” obiectul denumit de bază (adesea în opoziție cu *cis-*): *transcarpatin, transdunărean, transrenan*;

Un sens apropiat îl au în chimie anumiți izomeri ca, de exemplu, *transdecalină* (cf. *cisdecalină*), prefixul arătînd că este vorba de așezarea unor anumiți atomi (de hidrogen) de o parte și de alta (a unui plan).

2) străbaterea („prin”): *transcontinental, transfăgărășean, transiluminare, transsiberian* etc.;

În derivatul *translucid*, raportat la *lucid* (rar) „luminos, strălucitor” (DA ms.), prefixul are sensul de „străbătere”.

3) deplasarea, trecerea (dintr-un loc în altul) : *transfug*, *transplanta*, *transpune* (1° „a muta”), *transvază*, *trăda*; sensul spațial e mai puțin clar în următoarele derivate : *transcrie*, *transliterație*;

4) schimbarea, trecerea (dintr-o formă în alta) : *transfigura* „a(-și) schimba expresia, înfățișarea sau starea spirituală”, *transforma*, *transpune* (2° „a schimba dintr-o stare sau dintr-o situație în alta”); indicator al schimbării : *transmutație* „transformare a unui element chimic în altul”.

Unele derivate au două valori, ca, de exemplu, *transatlantic* a) „de dincolo de Atlantic” (*regiune transatlantică*); b) „care străbate Atlanticul” (*vapor transatlantic*).

Valoarea prefixului *tre-* e neclară.

4. *Trans-* și *tra-* sînt prefixe neologice de origine latină. Ele au pătruns în limba română prin împrumuturi din limbile romanice (mai ales din franceză) și, foarte rar, direct din latină; uneori derivatul a intrat pe mai multe căi :

(analizabile) *transborda* — fr. *transborder*,
transdanubian — fr. *transdanubien*,
transliterație — lat. *transliteratio*,
transoceanic — fr. *transocéanique*,
transplanta — fr. *transplanter*,
transfigura — fr. *transfigurer*, lat. *transfigurare*,
transalpin — fr. *transalpin*, lat. *transalpinus*;

(semianalizabile) *transfuzie* — fr. *transfusion*,
transpira — fr. *transpirer*,
transmite — lat. *transmittere*;

(neanalizabile) *travesti* — fr. *travestir* (it. *travestire*),
transcende — lat. *transcendere*.

Împrumuturile din limbile neromanice sînt rare, ca, de exemplu : *transuranic* — germ. *transuranisch*.

În latină, *trans-* este un prefix format din prepoziția omonimă. Ca prefix avea valorile : „dincolo de”, „peste”, „dintr-un loc în altul” (*transigo*), „schimbare totală” (*transiguro*, *transformo*); cf. ERNOUT-MEILLET, s.v. Lat. *trans-* avea varianta *tra-* înaintea unei sonore : *trado*, *traduco*, *tramitto*. În franceză, prefixul latin a fost moștenit sub forma *tres-* (*tré-*, *trè-*) și împrumutat sub forma *trans-* (NYROP, g. III 229 — 237). Fr. *trans-* are sensurile : „dincolo de” (*transalpin*), „prin” (*transpercer*); de asemenea arată trecerea sau schimbarea (*transition*, *transformation*), cf. ROBERT, s.v. It. *tra(s)-*, provenit din lat. *trans-*, are aceleași sensuri ca și în latină (ROHLFS, g. III 361).

Pe teren românesc s-au format unele calcuri (semicalcuri), ca, de exemplu : *traduce* — lat. *traducere*, fr. *traduire*,
transparea — fr. *transparaître*,
transpune — fr. *transposer* (sau lat. *transponere*),
transdunărean — fr. *transdanubien* (> *transdanubian*).

Cîteva derivate nu au corespondent străin : de exemplu, *transcarpatic*, *transfăgărășean* (pentru model cf. *transalpin* < fr. *transalpin*).

Trans- a pătruns în limba română pe la începutul secolului al XIX-lea : *transport* (LB), *transparent* (Heliade, *Din scrierile lui Lord Byron*, București, 1834, la CLOSE, D. 306), *transformație* (a. 1840, la URȘU, T.), *transplanta* (NEGULICI), *transalpin* (document din 1865, în DLR ms.).

Derivatul neanalizabil *translator* e înregistrat într-un act din 1794 (BRV II 361).

Tră- (*tre-*, *tri-*) a fost moștenit din latină : (analizabil) *trăda* < lat. *tradere*; (semianalizabil) *trimite* (*tremite*) < lat. *transmittere*.

Derivatele cu *tre-* sînt semicalcuri formate după franceză : *tresălta* — fr. *tressauter*, *tresări* — fr. *tressaillir*; ele sînt atestate de pe la mijlocul secolului trecut (C. Negruzzi, Russo, în DLR ms.).

După unii lingviști cele două derivate de mai sus ar fi moștenite din latină : *tresălta* < **transsaltare* (SCRIBAN), *tresări* < **tra[n]s-salire* (PUȘCARIU, SCRIBAN).

5. Cele mai multe teme sînt de origine latino-romanică; cele moștenite sînt rare (*transcrie*, *transpune*, *traduce*). Unele derivate au la bază nume proprii în forma lor românească : *transcarpatic*, *transdunărean* (alături de *transdanubian*), *transfăgărășean*.

Trans- e un prefix puțin productiv. Celelalte prefixe din aceeași serie sînt neproductive.

În domeniul chimiei, *trans-* este folosit uneori ca determinant plasat în urma anumitor substantive : *izomeri trans* (C. D. Nenitescu, *Tratat elementar de chimie organică*, vol. I, București, 1956, p. 86), *valențe trans* (id., ib.).

6. Prefixul *trans-* apare în diferite stiluri ale limbii literare, dar mai ales în cel științific. În acesta din urmă, e frecvent în terminologia geografică și în cea tehnică. Derivatele cu *tre-* aparțin limbii literare.

În ALR I/II h. 233 *tresări* e rar înregistrat în Transilvania și (izolat) în Muntenia (vezi și p. 246).

TRANZ- vezi TRANS-

TRĂ- vezi TRANS-...

TRE-₁ vezi TRANS-...

TRE-₂ vezi TRANS-...

TRI- vezi TRANS-...

ȚIRCON- vezi CIRCUM-

ȚIRCUM- vezi CIRCUM-

ULTR- vezi ULTRA-

ULTRA- (ULTR-)

JORDAN, LRA 214 — 215, id., LRC 346; OCHESĂNEANU, p. 46 — 48.

1. Prefixul *ultra-* are varianta fonetică *ultr-* înaintea unor teme începătoare cu *a* : *ultralumin* „aliaj complex de aluminiu...” (aparitiia acestei variante nu e obligatorie, vezi *ultraacustică*).

2. În DM sînt înregistrate 8 derivate analizabile, la care se adaugă 60 din alte surse :

ultraacustică (LTR², MDE), *ultrabazic* (MDE), *ultrabrahicefalic* (D. MED.), *ultrabrahicranial* (ib.), *ultrabulevardist* (LL X (1965), p. 243), *ultracentral* (R.L. — mica publicitate), *ultracentrifugă* (DER, D. MED., LTR²), *ultracondensator* (LTR², MDE), *ultraconfortabil* (DA MS.), *ultraconservator* (ib.), *ultrademagog* (DA MS., DN²), *ultrademocrat* (SMFC I 47), *ultradinastie* (Eminescu, în SILL I 242), *ultradină Telecom.* (LTR²), *ultradiscutare* (ROM. LIT. 1975, nr. 51, 3/4), *ultradolihocranial* (D. MED.), *ultraelegant* (DA MS.), *ultrafinare* Ind. petr. (și : *ultrafining* LTR²), *ultraforming* Ind. petr. (ib.), *ultrafracționare* (D. MED.), *ultraimperialism* (DN²), *ultraînalt Telecom.* (LTR²), *ultraliberal* (SMFC I 47), *ultralumesc* (COSTINESCU), *ultralumin Met.* (LTR²), *ultrametamorfism Geol.* (ib.), *ultramicroanaliză* (DER, LTR²), *ultramicrobalanță* (LTR²), *ultramicrocoacervat* (D. MED.), *ultramicroeterogen* (LTR²), *ultramicro* (LTR², MDE), *ultramodern* (SMFC I 47, DN²; și : *-ist* SMFC I 47), *ultramontan* (DN²; și : *-ism* DER), *ultramuntean* (NEGULICI), *ultraoportunist* (SMFC I 47), *ultraoptimetru* (LTR²), *ultraoptimist* (HEM 2606), *ultrapesimist* (id., ib.), *ultraporozitate* (LTR²), *ultraporțelan* (ib.), *ultrapraf Geol.* (ib.), *ultrapresiune* (D. MED.), *ultraprogresist* (SMFC I 47, DN²), *ultrarapid* (SMFC I 47, DN²), *ultrarază* (JORDAN, LRA 212), *ultrareacționar* (SMFC I 47, DN²), *ultraregalist* (SMFC I 47,

DN²), *ultraretrograd* (SMFC I 47), *ultrarevoluționar* (ib.), *ultraromantic* (ib.), *ultrasensibil* (DN²), *ultrasentiment* (CONTEMPORANUL 18 II 1966, 3/6), *ultrasonic* (DN², MDE), *ultrasonor* (SMFC I 47, DN²), *ultrasonoterapie* (DN², MDE), *ultrastructură* (D. MED.), *ultrasuprarealist* (IORDAN, LRA 215), *ultrașic* (SMFC I 48), *ultrașovinist* (ib.), *ultratrior* (LTR²).

Derivatele cu *ultra-* sint :

I s u b s t a n t i v e, analizabile în raport cu un substantiv : *ultra-filtru*, *ultramicroscop*, *ultrasunet*, *ultravirus* etc.; în mod excepțional, baza este un substantiv verbal : *ultradiscutare*;

II a d j e c t i v e, analizabile în raport cu un adjectiv : *ultraconservator*, *ultraelegant*, *ultramodern*, *ultraretrograd*, *ultrascurt* etc.

1. Relativ numeroase formații cu *ultra-* au baze compuse cu elemente de compunere care denumesc însușiri dimensionale : *micro-* (*ultramicrochimie*, *ultramicroscop*, *ultramicrobalanță*); *brahi-* (*ultrabrahicefalic*, *ultrabrahicanial*); *doliho-* (*ultradolihocranial*) etc.

2. *Ultramicroeterogen* „format din particule prea mici pentru a constitui un sistem eterogen, dar mult mai mari decât e necesar pentru a constitui un sistem omogen” și *ultrasonoterapie* „terapie bazată pe ultrasunete” sint formații p a r a s i n t e t i c e de un tip special constituite dintr-un prefix (*ultra-*), un element de compunere (*micro-*, *sono-*, cf. *sonometru*) și un cuvânt (*eterogen*, *terapie*).

Formații s e m i a n a l i z a b i l e : *ultraphan* „material artificial... similar celofanului, întrebuițat în poligrafie” (LTR²), cf. *celofan*.

1. *Ultramicrotomie* „secționarea preparatelor tisulare în felii mai subțiri de ... pentru a fi studiate cu ultramicroscopul” (D. MED.) este o formație p a r a s i n t e t i c ă de tipul lui *ultramicroeterogen*, s e m i a n a l i z a b i l ă în raport cu elementul de compunere *-tomie*.

Ultramicroeterogen, *ultrasonoterapie* și *ultramicrotomie* prezintă și o structură semantică specială : conform sensului lor, cuvintele se structurează în două segmente, unul constituit de prefixe și de elementul de compunere medial (*ultramicro-*, *ultrasono-*), iar celălalt, de cuvântul, respectiv elementul de compunere, final (*eterogen*, *terapie*, *-tomie*).

2. *Ultramarin* este neanalizabil semantic întrucît : „După metoda de fabricare, ultramarinul are culori diferite. Cel mai important e ultramarinul *albastru*; sint utilizați (sic) și ultramarinul *violet* și cel *roșu*, iar în mai mică măsură, cel *verde*” (LTR²).

3. Valorile prefixului *ultra-* sint :

1) d e p ă ș i r e a unei limite spațiale, poziția sau situarea d i n c o l o de sfera noțiunii exprimate de bază (foarte rar) : *ultralumesc*, *ultramontan*, *ultraviolet* „(despre razele electromagnetice) a căror lungime de undă se situează dincolo de extremitatea violetă a spectrului”;

2) i n t e n s i f i c a r e a unei însușiri, s u p e r i o r i t a t e a calitativă a b s o l u t ă (echivalentă cu gradul superlativ) : *ultracentral*, *ultraconfortabil*, *ultraelegant*, *ultramodern*, *ultrascurt*, *ultrasensibil*; *ultracentrifugă*, *ultrafiltru*, *ultrafracționare*, *ultramicrobalanță*, *ultraporțelan* etc.

Intensitatea însușirii poate depăși limitele normalului, atingînd un grad e x t r e m, e x c e s i v, e x a g e r a t; această valoare apare frecvent în terminologia politică și este însoțită întotdeauna de o nuanță ironică : *ultraconservator*, *ultrademagog*, *ultrademocrat*, *ultraprogresist* (*Miș-a făcut imputarea că sint foarte, că sint prea, că sint ultra-progresist*. CARAGIALE, O. VI 141), *ultraregalist* etc. Vezi și *ultradiscutare* (*Hiperraționalizarea și ultradiscutarea relațiilor dintre oameni nu e lipsită de anumite pericole*. Loc. cit. la p. 249).

1. Iorgu Iordan (LRA 214 — 215) afirmă că termenii politici cu *ultra-* sint „ironici prin ei înșiși”, ironia provenind de la exagerarea conținută în prefix. Vezi și OCHEȘEANU, p. 47—48 și IORDAN, STIL. 211, unde se vorbește despre valoarea stilistică a prefixului care „izvorăște din natura prefixului însuși, indiferent de legătura sintactică, poate indiferent și de sensul temei”.

2. În formația ironică *ultrasuprarealist* apare secvența de prefixe „superlative” *ultra-* și *supra-* datorită faptului că în *suprarealist*, care a căpătat statut de termen tehnic, prefixul nu a mai fost simțit ca superlativ (caracterul exagerat e exprimat exclusiv de *ultra-*).

În terminologia științifică, caracterul excesiv nu e asociat cu nota ironică, e însă foarte greu de distins de valoarea de intensificare propriuzisă : *ultrasunet* „fenomen acustic a cărui frecvență depășește frecvența maximă corespunzătoare unui sunet”, *ultraoptimetru* „instrument ... cu o sensibilitate de cinci ori mai mare decât a optimetrului”, *ultramicroscop* „microscop ... cu ajutorul căruia sint examinate corpuri care nu sint vizibile cu microscopul obișnuit”.

Uneori relația semantică dintre prefix și bază nu este contractată direct, ci prin intermediul unui determinant al bazei, format cu *ultra-*. Acest determinant nefiind exprimat, prefixul lui trece asupra bazei exprimate, definiția formației rezultate însă conține și termenul care lipsește (e de fapt un caz de brevilocvență) : *ultraacustică* „ramură a acusticii care studiază u l t r a s u n e t e l e”, *ultracondensor* „condensor cu care un microscop simplu se transformă în u l t r a m i c r o s c o p”, *ultrastructură* „dispoziția structurilor u l t r a m i c r o s c o p i c e”.

4. *Ultra-* este un prefix neologic, împrumutat din diverse limbi de cultură, dar în special din franceză. Primele împrumuturi, de pe la mijlocul secolului al XIX-lea, provin din franceză (uneori și din latină) și sint mai ales formații din domeniul politic : *ultrarevoluționar* (COSTINESCU) < fr. *ultrarévolutionnaire*. În aceeași perioadă se înregistrează și primele calcuri după limbile menționate : *ultramuntean* (NEGULICI, PROT.-POP.) — fr. *ultramontain*, lat. med. *ultramontanus* (ulterior, cuvîntul este împrumutat : *ultramontan*), *ultralumesc* — lat. *ultramundanus*.

În latina clasică *ultra* este folosit exclusiv ca adverb și prepoziție, cu sens local. În latina țirzie și mai ales medievală, apar derivate în care prefixul are același sens local : *ultramundanus*, la ERNOUT-MEILLET; *ultramarinus*, *ultramontanus*, *ultrapadana*, *ultra-rhodonenses*, *ultraudere*, la DU CANGE.

Sensurile abstracte (caracterul excesiv și intensiv, derivate din cel concret, spațial) apar în limbile moderne, vezi DAUZAT-DUBOIS-MITTERAND, S.V. *ultra-*, TEKAVČIĆ, G. I. III 172, MAR-CHAND, E. W. 149 — 150.

În secolul al XX-lea numărul împrumuturilor și al calcurilor crește, afectînd și alte domenii, cu preponderență cel științific. Totodată, sursele de împrumut sint mai numeroase (romanice și neromanice; în cazul termenilor științifici, adesea terminologia internațională) :

— franceză : (împrumuturi) *ultracentrifugare* < *ultracentrifugation*, *ultramodern* < *ultramoderne*, *ultrasensibil* < *ultrasensible*, *ultrașic* < *ultra-chic*; (calcuri) *ultrasunet* — *ultra-son* etc.;

— italiană : *ultrademocrat* < *ultrademocratico*, *ultrarapid* < *ultrarapido*, *ultra-reacționar* < *ultrareazionario*;

— germană : *ultramarin* < *ultramarin*, *ultrabazic* < *ultrabasisch*;

— rusă : *ultraimperialism* < *ультраимпериализм* (vezi HRISTEA, E. 115);

— franceză sau italiană : *ultraromantic* — fr. *ultraromantique*, it. *ultraromantico*;

— franceză, germană sau engleză : (împrumuturi) *ultrafiltru*, *-are* — fr. *ultrafiltration*, germ. *Ultrafilter*; *ultramicroscop* — fr. *ultramicroscope*, germ. *Ultramikroskop*, engl. *ultramicroscope*; *ultraviolet* — fr. *ultraviolet*, germ. *ultraviolett*, engl. *ultraviolet*; (calcuri) *ultrascurt* — fr. *ultracourt*, engl. *ultra-short(wave)*, germ. *Ultrakurz(welle)*.

În secolul al XIX-lea apar foarte puține derivate pe teren românesc, și toate au sens ironic : *ultrademagog* și *ultraretrograd* (ALECSANDRI, T. I 27, 35), *ultradinastie* (Eminescu), *ultraprogresist* (CARAGIALE, O. VI 141), *ultrapesimist*, *ultraoptimist* (Hasdeu — 1893). În secolul al XX-lea apar mai multe derivate românești și din domenii diferite : *ultracondensor*, *ultraconfortabil*, *ultraoportunist*, *ultraporțelan*, *ultrapraf*, *ultrasentiment*, *ultrasuprarealist*, *ultrașovinist* etc.

5. Temele formațiilor în *ultra-* sînt în marea lor majoritate latino-romanice. Excepții sînt : *ultraînalt*, *ultralumesc*, *ultrarază*, *ultrascurt*, *ultrasunet* (teme moștenite sau formate de la baze moștenite), *ultrapraf* (temă slavă).

6. Prefixul este slab productiv în română (vezi § 4).

Poziția lui este însă susținută de faptul că, paralel cu derivatele menționate (imprumutate sau formate în românește), s-au imprumutat și calchiat și citeva formații în care *ultra-* are statut de cuvînt independent sau chiar este bază de derivare :

ultra s.m. „cel care este exagerat în opiniile sale” (NEGULICI) < fr. *ultra*, la rîndul lui imprumutat din latină (*ultra*) sau elipsă din *ultra-royaliste* (v. ROBERT, s.v.); *ultraism* „mișcare literară de avangardă inițiată în Spania în 1919”, considerat în MDE imprumutat din spaniolă; cp. și cu engl. *ultraist*, aproximativ sinonim cu engl. *ultra* (< fr. *ultra*, imprumutat și în românește, vezi mai sus);

ultra j (-*agiu*), *ultragia*, calchiate după fr. *outrage*, *outrager*.

7. Formațiile cu *ultra-* sînt folosite mult în terminologia politică și tehnico-științifică; ele apar însă și în limbajul criticii și istoriei literare (*ultraromantic*, *ultrasuprarealist*, *ultrasentiment*) și în cel comercial sau familiar căutat (*ultracentral*, *ultraconfortabil*, *ultraelegant*, *ultramodern*, *ultrașic*).

VĂ- (VO-, VE-)

1. Prefixul *vă-* are variantele *vo-* : *vohod* și *ve-* : *veleat*.

2. În DM este înregistrat un singur derivat analizabil, la care se adaugă încă unul din alte surse : *văhod* (TDRG, SCRIBAN) „mersul solemn al preotului în biserică”.

Derivatele cu *vă-* sînt substantive analizabile în raport cu un substantiv : *văleat* — *leat*, *văhod* — *hod* „mers” (DA).

3. Valoarea prefixului *vă-* este interioritatea : *văhod*, *văleat* (v. și *văvidenie* „Intrarea în biserică”).

4. Prefixul *vă-* a fost imprumutat din slavă, după cît se pare, în secolul al XVII-lea prin derivate analizabile ca : *văhod* (Dosoței, *Molitvenicul*, la PUȘCHILĂ, D. 88) < *вѣходъ* sau formații neanalizabile ca : *vă-/vovedenie* (*Șapte Taine*, la TDRG) < *вѣведеніе*.

Întrucît *hod* e atestat abia în secolul următor (C. Negruzzi, Gorovei, în DA), e posibil ca inițial formația *văhod* să fi fost analizabilă numai pentru cei care cunoșteau o limbă slavă.

Văleat nu este o formație cu prefixul *вѣ-* în limba de origine, ci un substantiv precedat de prepoziție : *вѣ акто*. În limba română neexistînd o prepoziție *vă*, secvența nu a fost analizată ca fiind formată din două cuvinte, ci ca un singur cuvînt, în care a fost identificat prefixul *vă-* dintr-o formație ca *văhod*.

H. Moser (*Der Ursprung der rumänischen Präpositionen*, în JAHRESBERICHT X (1904), 460) înregistrează o prepoziție *вѣ* „în” într-un text românesc din 1642 : *Ce-s вѣ Neki*. Această apariție însă, care pare a fi excepțională, nu dovedește, credem, că prepoziția ar fi avut circulație în limbă.

Variația vocalei *vă-/vo-* se poate explica prin influența formațiilor cu prefixul *văz-*, care prezintă aceeași variație (vezi VĂZ- (VOZ-)).

Varianta *ve-*, apărînd în formația *veleat*, cuvînt cu oarecare circulație în limba comună (Neculce, document din 1814, *Șezătoarea*, la TDRG), se explică prin contextul fonetic : *ă/e* după labială.

5. Prefixul *vă-* nu a fost niciodată productiv în limba română.

6. Formațiile cu *vă-* aparțin vechiului stil cult bisericesc (*văhod*, *văvedenie*) și limbii comune (*văleat*).

VĂZ- (VOZ-)

1. Prefixul *văz-* are variantele etimologice :

voz-, necondiționată, în *vozglas*;

văs-, condiționată de consoana surdă următoare, apărînd exclusiv în formații semianalizabile și neanalizabile : *văspriemnic*, *văscinovenie*.

Forma *viz-*, înregistrată la SCRIBAN, în *viznesenie* (cu mențiunea : fals *vă-*; și la DHLR II 535), *vizglașenie*, pare să se datoreze unei lecturi diferite care, eventual, poate să corespundă unei grafii chirilice diferite a prefixului. De aceea nu o înregistrăm ca variantă.

2. În DM sînt înregistrate 2 derivate analizabile cu prefixul *văz-*.

Ele sînt substantive analizabile în raport cu un substantiv : *văzduh* „aer, atmosferă” — *duh* „suflare”, *vozglas/văzglas* „pasaj final al unei ecenii, pronunțat de preot cu voce mai tare” — *glas*.

Formații semianalizabile : *văspriemnic* „moștenitor” (TDRG), cf. *blagopriemnic* „bineprimitor” (DA); *văznosi* „a se înălța” (*Evangheliarul slavo-român*), cf. *ponosi*, *prinosi* (v. și *văznosi* „idem” TDRG, SCRIBAN, CADE, *văz-/vozneseenie* „înălțare la cer” TDRG, CADE, SCRIBAN, cf. *prinesenie* DI); *văz-/vozglășenie* „văzglas” (TDRG, SCRIBAN, DI), cf. *oglašenie* „catehizare” (DLR).

3. Valoarea prefixului *văz-* este mișcarea în sus : *văzduh*, *văzglas* (unde orientarea în sus are în vedere ridicarea vocii); v. și *văznosi*.

4. Prefixul *văz-* este imprumutat din slavă :

Vezi VAILLANT, v. s. 337 : prefixul *вѣз-*, cu valorile principale „mișcarea în sus” și „întoarcerea”, în sens propriu și figurat.

— într-o epocă mai veche, în limba comună, prin derivatul analizabil *văzduh* (frecvent în textele secolului al XVI-lea : *Codicele Voronețean*, *Liturghierul* și *Cartea cu învățătură* ale lui Coresi, la Florica Dimitrescu, *Contribuții la istoria limbii române vechi* 239, dar, probabil, intrat în limbă dinainte) < *вѣздѹхъ*;

— într-o perioadă mai nouă, începînd din secolul al XVI-lea, dar mai puternic în secolul al XVII-lea, în limba literară, prin derivatele :

analizabil : *văzglas* (Dosoței, la PUȘCHILĂ, D. 88) < *вѣзгласъ*;

Vozglas este atestat mult mai tîrziu, la Mih. Demetrescu, *Nuvela*, 110, la TDRG.

semianalizabile : *văznosi* (v. § 2) < *вѣзносити*, *văspriemnic* (Dosoței, la TDRG) < *вѣсприемникъ*;

v. și *văzneseenie* (Varlaam, Dosoței, la TDRG < *вѣзнесеение*, *văznosi* (*Biblia 1688*, la TDRG) < *вѣзнести*.

neanalizabile : *văzdîrjanie* „înfrinare” (*Șapte Taine*, la TDRG) < *вѣздържаніе* (v. și : *văzdîrjnic* (Dosoței, la TDRG) < *вѣздържникъ*), *văzvîjenie* „Înălțarea crucii” (Dosoței, la TDRG) < *вѣздвиженіе* (v. și *văzvîjui* Dosoței, la TDRG) < *вѣздвижити*, -*движж*, *văscinovenie* „strigare” (Dosoței, la SCRIBAN, cu mențiunea : scris *văsc-*).

1. Cîteva formații sînt atestate mult mai tîrziu : *vozglășenie* Odobescu, în DLRC, *voscesnă* Teodorescu, *Poezii populare*, la TDRG. Nu este însă probabil ca ele să fi intrat în limbă abia la aceste date.

2. E posibil ca, cel puțin în perioada pătrunderii lui în română, *văzdîrjanie* să fi fost analizabil prin *dîrzenie* (cu varianta *dîrjenie*). În această ipoteză, prefixul *văz-* a funcționat în limba română și cu valoarea „întoarcere” în sens propriu și figurat.

Prefixul slav **кѣз-** a fost redat exclusiv cu vocala *ă*, care coincide cu reflexul bulgăresc al ierului tare, în unica formație de circulație în limbă : *văzduh* (v. ROSETTI, ILR 597).

În celelalte formații, fără circulație în limba comună și aparținând stilului bisericesc, a fost redat prin variante diferite în ce privește vocala, probabil sub influența limbii slave cunoscute de autorul traducerii : *văz-* (*văs-*) după bulgară și *voz-* (*vos-*) după rusă. De exemplu : *văz-* și *vos-creasnă* „înviere” (neanalizabil) — v.sl. **въскрѣсннѣ**, rus. *воскресение*; *văz-* și *vozneseenie* — v.sl. **възнесннѣ**, rus. *вознесение*; *văz-* și *vozglas* — v.sl. **възгласѣ**, rus. *возглас*; *văz-* și *vozglasenie* — v.sl. **възгласннѣ**, rus. *возгласение*.

La origine, finala *s* a prefixului apărea înainte de siflantă (v. VAILLANT, v.s. 337). În română, *văs-* apare totdeauna înainte de consoană surdă (v. § 1), conform cu o regulă mai generală de combinare a sunetelor.

5. Prefixul *văz-* nu a fost niciodată productiv în limba română.

6. Formația *văzduh* aparține limbii comune, dar are într-o oarecare măsură caracter cult. Celelalte formații cu *văz-* aparțin vechiului stil cult bisericesc. Se poate spune deci că *văz-* este un prefix cult.

VE- vezi VĂ-

YPO- vezi HIPO-

Z₁- vezi S-

Z₂- vezi ZĂ-

ZA- vezi ZĂ-

ZĂ- (Z₂, ZA-)

AUERBACH, v. 261; COTEANU, E. 64; Maria Clopoșel, *Despre „aspectul” verbal în graiurile bănățene*, în „Studia Universității Babeș-Bolyai”, 1964, 1, p. 125–126; ROSETTI, ILR 306, 321; I. Răzescu, *Prefixele regionale dacoromânești ză- și do-*, în SMFC IV 31 – 33.

1. Prefixul *ză-* are variantele : *za-* : *zaguși*, *zavrac*, *zapiscă* și (rar) *z₂-* : *zăfla*.

Prefixul este neaccentuat; varianta *za-* apare accentuată în semi-analizabilul *zâpîs* (după Scriban și în *zâpîscă*).

2. În DM sînt înregistrate 3 derivate analizabile, la care se adaugă 11 derivate din alte izvoare :

zaguși „a (se) înăbuși” (DLR ms.), *zavrac* „amestec de obiecte în dezordine, harababură” (UDRESCU, GL.), *zăclopot* „capac de lulea”, „capac” (GĂMULESCU, E. 202), *zăcreți* „a înghesui” (LEX. REG. II 38), *zăduce* (LEX. REG. I 116), *zăfla* „a afla” (GR. S. VII 64, Hodoș, în DLR ms.), *zăgoni* (L. COSTIN, GR. BĂN., S.V.; PETROVICI, ALMĂJ 80), *zăpostit* (L. COSTIN, GR. BĂN., S.V.; PETROVICI, ALMĂJ 45; *Gratul nostru II*, în DLR ms.; HEM 875/14; ALR II 11/2; Marian, în DLR ms.; GÎRDA, B., S.V.), *zăurdi* „a se acrí” (GL. REG. 82; LEX. REG. I 44), *zăuri* (și *zăura*; Viciu, în DLR ms.), *zăvîrf* „partea unui deal la care se ajunge trecînd de virful lui” (DLR ms.).

Derivatele cu *ză-* sînt :

I v e r b e , analizabile în raport cu :

— un verb : *zăfla* (cf. *afla*), *zăduce*, *zăgoni*, *zăgrăi*, *zăvîta*, *zăura* ;

— un substantiv (formație parasintetică) sau un verb : *zăguși* (cf. *gușă*, *guși*), *zăurdi* (cf. *urdă*, *urdi*) ;

— un adjectiv (formație parasintetică) sau un verb : *zăcreți* (cf. *creț*, (*în*) *creți*) ;

II s u b s t a n t i v e , analizabile în raport cu un substantiv : *zavrac*, *zăclopot*, *zăvîrf* ; *zăpostit* (substantiv de origine verbală) ;

La ROSETTI, L. D. 81 apare un derivat substantival neobișnuit.

III a d j e c t i v e , analizabile în raport cu un adjectiv : *zălud* „smintit, nebun”.

După GĂMULESCU, E. 150, *zălud* este un derivat de la adjectivul *lud* „prost, nătîng” <scr. *lud* și bg. *lud*. Tot de proveniență slavă este considerat *zătud* și de CADE (bg. *zaluderъ*, cf. DM), SCRIBAN (v. sl. **zaldubъ*), TDRG (v. sl. *ludъ*). Acad. Al. Graur susține că adjectivul e un postverbal : bg. *залудвам* > rom. *zăludi* > *zălud* (E. 162).

Substantivul *zăstîmp* are și varianta neanalizabilă *zăstîmpăr*, care se poate explica în felul următor : sg. *zăstîmp* — pl. *zăstîmpuri* > sg. *zăstîmpăr* (J. Byck et A. Graur, *L'influence du pluriel sur le singulier*, în BL I (1933), p. 29).

Formații s e m i a n a l i z a b i l e : *zapis*, cf. *opis*, *propis* ; *zapiscă*, cf. *podpiscă* ; *zădări* „a întărita, a tulbura”, cf. *izdări* (DA S.V. *ijderi*) ; *zăduf*, cf. *năduf* ; *zămorî* „a slei de puteri”, cf. *omorî* ; *zăstîmp* 1. „răstîmp” 2. „izbucnire (de durere, de junghiuri) care se repetă la intervale egale” (BPH VII—VIII (1940—1941), p. 231 ; BL I (1933), p. 29) ; *zătieni* „a (se) împiedica, a (se) încurca”, cf. *poticni* ; *zăvîrni* „a se apleca într-o parte” (UDRESCU, GL.), cf. *povîrni* (vezi și *înzăvîrni* DA ; în DLR ms. e înregistrat *zăvîrni* cu sensul „a trece dincolo de virful unui deal”).

3. Prefixul exprimă în general valori aspectuale :

1) p e r f e c t i v ă : *zăgoni*, *zăvîta* ;

Avem în vedere pentru această valoare numai graiurile în care circulă, paralel, și verbele de bază, *goni*, *vîta*. Este posibil ca în unele graiuri să se folosească numai *zăgoni*, *zăvîta*, așa că în mintea vorbitorilor nu se stabilește opoziția *vîta/zăvîta* ; vezi și MIȘAN, P. A. 110, unde se menționează printre altele : „În vorbire nu se întîlnesc niciodată amîndouă verbele [*zăvîta*, *zăurdi* n.n.] : acolo unde apare verbul *zăvîta* nu apare *vîta* și invers”. Maria Clopoșel arată în legătură cu *zăgoni*, *zăvîta* că prefixul „nu mai are acum nici o influență asupra înțelesului lor” (*lucr. cit.*, p. 126).

2) i n c o a t i v ă : *zăpostit* „lăsata secului, începutul postului” ;

3) i n t e n s i v ă : *zăduce* „a duce departe”, *zăgrăi* (numai cu sensul „a striga, a face gălăgie, a vorbi mult”).

Vezi și COTEANU, E. 95.

Derivatele *zaguși*, *zavrac*, *zăfla*, *zălud*, *zăuri* au o valoare apropiată de cea a bazei. Mai puțin clară e valoarea prefixului în *zăurdi*, *zăvîrf* și *zăgrăi* (ultimul cu sensul „a greși, a se zăpăci, a se încurca ; a spune altceva decît ai fi vrut să spui”).

4. Prefixul *ză-* este de origine veche slavă (*za-*). În limba română el a pătruns fie direct din slavă, fie din limbile slave moderne învecinate : ucraineană, bulgară, sîrbocroată (din ultima, mai ales, în graiul bănățean) : (analizabil) *zăclopot* <scr. *zaklopac*, *zăgoni* <scr. *zagoniti* (PETROVICI, ALMĂJ 157), *zăgrăi* <scr. *zagrajati*, *zaguși* <scr. *zagušiti(se)*, *zăpostit* <scr. *zapostiti* (PETROVICI, ALMĂJ 157) ; (semianalizabile) *zămorî* <scr. *zamoriti(se)*.

Din *zăgoni* s-a dezvoltat și *zgorîni* „a scoate din culcuș”, dar mai ales „a goni un vînat pentru a-l prinde”, pentru etimologia căruia trebuie pornit de la *zăgoni* > *zogoni* ; r s-a adăugat prin contaminare cu *scorni* (A. Graur, *Notes d'étymologie roumaine*, în BL IV (1936), p. 119 ; id., BL V (1937), p. 79 ; vezi și Iorgu Iordan, *Note*, în BPH V (1938), p. 183).

Unele împrumuturi sînt neanalizabile : verbe ca *zăbovi* <v. sl. **зѣбѣнѣти**, *zămîsli* <v. sl. **замѣсанѣти** sau substantive ca *zăgaz* (cp. scr. *zagata*, *zagatiti*), *zălog* <v. sl. **залогъ**, *zăpadă* <v. sl. ***запада**.

Pe teren românesc s-au format și unele calcuri, ca, de exemplu : *zăvita* — v. sl. *завѣтити*.

Fără model străin s-au format probabil : *zăduce, zăurdi, zăuri*.

În vechea slavă sensurile prefixului sînt, în genere, puțin clare. S-ar putea totuși distinge valoarea „în urmă, înapoi” (*завити, закрыти*), de unde și înțelesul „a asista” (VAILLANT, v.s. 388). În sîrbocroată *za-* are valorile : a. „în urmă” (*zâpasti* „a cădea în urmă”); b. „atașarea la ceva” (*zavézati* „a lega la”); c. „închiderea într-un grup” (*zaključati* „a închide cu cheia”); d. „începutul acțiunii” (*zâplakati* „a se pune pe plîns”); e. „ducerea acțiunii pînă la capăt” (*zâspati* „a adormi”) (A. Meillet et A. Vaillant, *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris, 1924, p. 259). În ucraineană, prefixul are, pe lângă sensurile pe care le găsim și în sîrbocroată : „începutul acțiunii” (*zacnisamu* „încep să cînt”), „terminarea acțiunii” (*zacnucamu* „scriu pînă la capăt”), și pe cel de „intensificare a însușirii” (*zamalolo* „prea puțin”, O. M. Parhomenko, *Українська мова*, Kiev, 1961, p. 136).

Unele derivate cu *ză-* sînt vechi în limbă, ca de exemplu : *zăbud* (Mardarie, Dosoftei, Cantemir, în DLR ms., cf. GHETIE, B. 196, 282, 285, 349), *zăvita* (a. 1650, la GOR I 137/6, în DLR ms.); cf. și derivatele semianalizabile : *zămori* (Dosoftei, în DLR ms.), *zătieni* (N. Costin, în DLR ms.).

5. Tema la care se atașează prefixul poate fi de diferite origini :

— latină : *zăduce, zăvita, zăura*;

— slavă : *zăgoni, zăgrăi, zăclopot*.

Prefixul este slab productiv în limba română.

6. Prefixul *ză-* este regional și apare, mai ales, în Banat și în regiunile limitrofe; rar și în nordul Moldovei, în Bucovina.

„Un element distinctiv pentru dialectul bănățean este întrebuițarea, sub influența slavă, a trei perechi care exprimă nuanțe de aspect : *do-*, *pro-* și *ză-*” (COTEANU, E. 95).

Unele derivate au pătruns și în limba literară, dar sînt învechite (de exemplu, *zăvita* la Țichindeal, P. Maior, în DLR ms.).

Vezi acum și Eugen Beltechi, *Trei arii bănățene : do(-), pro-, ză-*, în CL XX (1975), nr. 2, p. 173—187.

SUPRAPREFIXAREA SAU CUMULUL DE PREFIXE

Florică Ficșinescu și I. Rîzescu, *Fenomenul supraprefixării în limba română*, în SMFC v 3 — 8.

1. Prin supraprefixare, pluriprefixare sau cumul de prefixe înțelegem prezența a două sau mai multe prefixe în derivate analizabile (*nere-făcut*) sau semianalizabile (*răsufila*).

1. Se exclud deci derivatele în care nu se mai analizează existența a două sau mai multe prefixe, ca *descoperi, acoperi, petrece*, unde nu se mai recunoaște decît unul din cele două prefixe originare.

2. Florică Ficșinescu și I. Rîzescu, *lucr. cit.*, p. 3 — 8, folosesc alternativ termenii „supraprefixare” și „cumul de prefixe”. Ambii termeni sînt folosiți și de Luiza Seche, care sub titlul *Cumulul de prefixe — o tendință a limbii române actuale*, în PN 1972, nr. 1 (188), p. 36—37, se ocupă în cea mai mare parte de alăturarea a două sau mai multe elemente de compunere (*magnetohidrodinamică*) sau a unui prefix cu un element de compunere (*ultramicroorganism*), întrucît acordă termenului de prefix „accepțiunea mai largă”. Alți cercetători vorbesc de „dublarea” prefixului (SCURTU, T. I. 102) sau de „dublă”, respectiv „triplă”, „formație prefixală” (id., *ib.* 5, OCHESĂANU, P. 40).

În marea majoritate a cazurilor prefixele alăturate sînt în număr de două; cumulul de trei prefixe este relativ bine ilustrat cu exemple de tipul *prerăsstrăbun, nerăsuflat* și *rerereexamina*.

Prefixele pot fi :

a. diferite : *nedesfăcut, prestrăbun, răsstrămoș, realipi, supra-încălzi*;

b. repetate : *răsrăscunoscut, rerecopia, străstrănepot, suprasupra-aglomerat*.

Procedul repetării prefixului este obișnuit în vorbirea familiară (vezi și p. 261), dar derivatele de acest fel nu sînt de obicei înregistrate în lucrări lexicografice. Prefixele mai des repetate sînt cele superlative, vechi și neologice (vezi și p. 259). Primul prefix preia, de obicei, accentul secundar al formației și este urmat de pauză : *rè-recopîă*.

În derivatele cu mai mult de două prefixe se pot întîlni ambele tipuri într-un tip mixt, rezultat din alăturarea unor prefixe diferite, dintre care unul (primul) e repetat : *răsrăsstrămoș*.

SCURTU, T. I. 104 consideră că într-un exemplu de acest tip (*răsrăsstrănepotă*) avem a face cu „dublarea prefixului”, întrucît numără numai prefixele diferite, făcînd distincție între „dublare” și „repetare” (p. 102) sau „reduplicare” (p. 13).

2. Supraprefixarea este de două feluri :

a. Supraprefixarea propriu-zisă — și cea mai frecventă — se face în trepte succesive (tema noului derivat este anterior prefixată) : *neînchipuit* (< *închipuit*), *realipi* (< *alipi*).

b. Există însă, mai rar, și o supraprefixare simultană ; în acest caz, cumulum de prefixe reprezintă un element unic de derivare, în speță un prefix compus. Astfel, de la prefixul moștenit *s-* împreună cu prefixul *co-*₂ <sl. *po-*, s-a alcătuit pe teren românesc prefixul compus *sco-* din *scofală* (cf. *fală*), *scofîlei* (derivat parasintetic de la substantivul *falcă*), vezi și p. 66, 219.

Alt prefix de acest tip format pe teren românesc ar fi *năz-* din derivatele *năsfiros* „năzuos, mofturos ; mînios” (analizabil prin *fire* ca o formație parasintetică cu sufixul *-os*), *năzbîcă* „neplăcere, supărare, nărav” (analizabil prin *bîgă* „nărav”), dacă se admite că prefixul simplu de la baza lui, *nă-*₁ (de origine slavă), este compus cu prefixul (moștenit) *s-*(*z*-₁), și nu dezvoltat cu un *-s-* de altă proveniență.

În favoarea statutului de prefix compus poate fi invocat derivatul cu dublă analiză *năzbate* „a se tîrgui” (cf. *zbate* sau *bate*). Spre interpretarea ca prefix dezvoltat pot conduce derivate semianalizabile ca *năzduf* cf. *văzduh* sau *năzvăja* cf. *dezvăja*.

În unele derivate împrumutate se identifică în limba română prefixe compuse ca (vezi și p. 8) :

metem-, *meten-* (< *met(a)-* + *em-*, *en-*) : *metempsihoză* <fr. *métempsychose* < gr. μετεμψύχωσις, *metensomatoză* <fr. *métempsychose* < gr. μετενοματώσις) ;

ram-, *ran-* (< *r-* + *am-*, *an-*₅) : *rambursa* <fr. *rembourser*, *ranfort* <fr. *renfort* ; cf. *ranfluare* după fr. *renflouage* ;

rim-, *rin-* (< *r-* + *im-*₁, *in-*₁) : *rinfort* cf. it. *rinforzo*, *rimbomba* <it. *rimbombare* ;

sper- (*s-* + *per-*) : *sperjur* <it. *spergiuro* ; cf. însă și (inv.) *perjur* <lat. *periurus*.

Vezi și *epen-* în derivatul semianalizabil *epenteză* (< *epi-* + *en-*).

Florica Ficșinescu și I. Rizescu, *lucr. cit.*, au susținut că „nu constatăm niciodată o sudare a două prefixe în sensul de a fi ajuns să fie simțite ca un element unic de prefixare” (p. 6), că „nu dispunem de exemple în care cumulum de prefixe ... să apară simultan în prezența unei teme de la care nu se cunoaște și derivatul cu prefix unic” (p. 7).

3. Părțile de vorbire la care se întâlnește mai des supraprefixarea sînt următoarele :

a. Verbe cu : *des-* (*dez-*) : *descompune*, *dezamorți*, *dezintoxica*, *dezîncrusta* ; *răs-* : *răsrăsciti* ; *re-*₂ : *reînnoi*, *reconsolida*, *retranspune*.

b. Adjective (folosite și adverbial) cu :

α) prefixele negative *ne-*₂ și *in-*₂ (mai ales de origine verbală) : *neabătut*, *nedesfăcut*, *nestrăbătut*, *impermutable*, *indisolubil*, *ireconciliabil* ;

β) prefixe superlative : *ultrasuprarealist*, *suprasuperhipodefensiv* (ultimul din FLACĂRA 1971, la Luiza Seche, *art. cit.*, p. 37).

c. Substantive :

α) de origine verbală, cu aceleași prefixe ca la verbe (vezi a), dar și cu prefixele negative *ne-*₂ și *in-*₂ : *dezînșelare* ; *insubordonare* ; *nedezlegare* ; *reconsolidare*, *reîncarnare*, *reproducere* ;

β) grade de rudenie, cu *pre-*, *răs-* și *stră-* : *prerăsstrăbun*, *răsstrăbun*, *străstrănepot*.

4. Prefixele cel mai des folosite în combinații cu teme în prealabil prefixate sînt *ne-*₂, *des-* și, dintre cele neologice, *re-*₂. Aceste prefixe au în comun următoarele caracteristici :

— sînt foarte productive și în derivarea de la teme simple ;

— exprimă valori care nu modifică (esențial) înțelesul temei și care — în anumite limite — sînt posibile în raport cu oricare noțiune : aspectul negativ (*ne-* și *des-*), respectiv repetarea (*re-*). Sensul exprimat de aceste prefixe (atît în legătură cu o temă anterior prefixată, cît și cu o temă simplă) corespunde unei determinări circumstanțiale a cuvîntului de bază într-o construcție sintactică liberă :

a desrăsuci „a răsuci îndărăt” ;

nestrăbătut „care nu a fost (încă) străbătut” ;

a realipi „a lipi la loc” ;

a reîncadra „a încadra din nou (sau la loc sau iarăși)” etc.

Spre deosebire de *ne-*₂ și *re-*₂, care se pare că apar cu aceeași ușurință în prezența oricărui alt prefix, *des-* este mai frecvent în legătură cu prefixele care i se opun ca înțeles : *a-*₁ (vechi), *cu-/con-*₂ și *în-*₁/*in-*₁. În timp ce *ne-* și *re-* pot forma derivate de la teme prefixate cu *des-*, prefixul *des-* nu apare înaintea temelor prefixate cu *ne-* și *re-*.

Pentru aceste limite ale lui *des-* credem că explicația este de natură gramaticală în cazul temelor prefixate cu *ne-* (acestea sînt în marea lor majoritate nominale, iar *des-* se atașează, de preferință, la teme verbale) și de natură semantică în cazul celor în *re-* (anularea procesului de repetare este o noțiune greu de conceput).

În cazul termenilor denumind grade de rudenie, cele mai largi posibilități de combinare le are *răs-*, care se atașează deopotrivă la teme simple (*răzbunio*) și la teme anterior prefixate, fie cu un prefix diferit (*răsstrămoș*), fie tot cu *răs-* (*răsrăsstrămoș*) ; *stră-* apare numai în combinații cu o temă simplă (*strănepot*) sau prefixată tot cu *stră-* (*străstrănepot*), iar *pre-* este folosit numai la o temă prefixată (*prestrăbun*, *prerăsstrăbun*).

5. Înțelesul formației supraprefixate nu se stabilește în concurența dintre cele două sau mai multe prefixe, ci, ca și în cazul prefixării unice, din raportarea prefixului la sensul global al temei anterior prefixate. Astfel, suprapunerea a două prefixe cu sens negativ nu atrage anularea totală a ideii de negație, conținutul noii formații continuînd să se orienteze după înțelesul global al temei prefixate : *nedezlipit* nu înseamnă „lipit”, ci „care nu s-a dezlipit (complet), care a rămas, care este încă lipit”. Lucrurile apar și mai clar în cazul lui *nedesfăcut*, care, ca atribut al lui „socoteală”, înseamnă „nerezolvat, nesoluționat” (DDRF), adică exact sensul opus al lui *făcut* ; de asemenea *nedejgiudeca* (vezi p. 164) are sensul de „a nu prețui” opus temei *judeca* „a prețui”.

Cumulum de prefixe superlative (repetate sau diferite) la adjective și adverbe, precum și la substantivele abstracte (nominale sau verbale) este folosit, în vorbirea familiară, cu valoare expresivă. Tot cu valoare expresivă este folosit, la verbe și la substantive de origine verbală, cumulum de prefixe rezultat din repetarea aceluiași prefix iterativ : *răsrăsciti*, *re-recopia*.

6. Din punctul de vedere al originii, derivatele românești supraprefixate sînt fie împrumuturi, fie formații pe teren românesc cu sau fără model străin.

Derivate moștenite analizabile cu două sau mai multe prefixe nu există. Româna a moștenit unele formații latinești supraprefixate, dar

ele nu mai pot fi analizate în acest fel: de exemplu, *experlauare* > *spăla*, care și-a pierdut legătura cu *la*; **pertraicere* > *petrece*, în care nu se mai analizează decât un prefix (*pe*).

1. În general numărul derivatelor latinești cu două sau mai multe prefixe păstrate în limbile romanice este restrins (cf. ROHLFS, G. III 347 — 361, NYROP, G. III 236).
2. În latină, formațiile supraprefixate, numeroase încă din epoca imperială, atât în proză (Vitruviu, Columella, Celsus, Pliniu etc.), cât și în poezie (Vergiliu, Horațiu, Tibul, Ovidiu), ating maximum de frecvență în perioada tîrzie, în textele cu caracter popular. Repetarea aceleiași prefix (*concolligo*) e rară; de asemenea formații cu mai mult de două prefixe (*corresuscito*) apar mai tîrziu și sînt, în general, de proveniență cultă (totuși *perdiscooperio* e atestat în *Peregrinatio*). Ca și acumularea de prepoziții (ca, de exemplu, *abante, depest* etc.), fenomenul supraprefixării poate fi pus în legătură pe de o parte cu tendința spre claritate a limbii latine populare și tîrzii, iar pe de alta cu preferința latinei populare pentru cuvintele mai lungi. Ipoteza pare convingătoare, întrucît remarcăm că prefixele care apar cel mai des în această situație sînt la origine prepoziții: *ad-, circum-, ex-, per-, re-, supra-, trans-* etc. Acumularea de prefixe apare de asemenea ca o reacție a sistemului la uzura derivatelor vechi (cf. Veikko Väänänen, *Introduction au latin vulgaire*, Paris, 1963, p. 99; ILR I 99, 100, 104 — 105).
3. Pentru ipoteza provenienței lui *răs-* (de origine slavă) din cumulul prefixelor latinești *re-* + *ex-* în cuvinte ca *răzbuna, răscumpăra, răsturna* vezi p. 213.

Dintre împrumuturi sînt puține și neimportante derivatele supraprefixate împrumutate din slavă, dintre care se pot cita exemple semianalizabile ca *ispovedi* < v. sl. *ispovedati*, *spovedi* < v. sl. *sûpovedeti*; *preizbîndi* < v. sl. *preizbyti*.

Există însă unele semicalcui supraprefixate formate pe teren românesc după modele slave: *preaosfinție* — v. sl. *preosveštstvo* (CADE).

Numeroase sînt derivatele supraprefixate neologice, împrumutate în epoca modernă din latină sau din limbile romanice (în special, din franceză):

- (neanalizabile) *condescinde* — fr. *condescendre*, lat. *condescendere* (cf. *scando*),
predecesor — fr. *prédécesseur*, lat. *predecessor* (cf. *cedo*),
reintegra — fr. *réintégrer*, lat. *reintegrare* etc.;
(semianalizabile) *retransmite* — fr. *retransmettre*, lat. *retransmittere*;
(analizabile) *impermutable* — fr. *impermutable*, lat. *impermutable*,
predispoziție — fr. *prédisposition*.

După modele latino-romanice s-au format și numeroase calcui și semicalcui supraprefixate:

- descompune* — fr. *décomposer*,
presupune — fr. *présupposer*, it. *presupporre*.

Unele formații supraprefixate (analizabile și semianalizabile ca atare) reprezintă calcui după derivate străine cu un singur prefix:

- (analizabile) *subînchiria* — fr. *sous-louer*,
supraîncălzi — fr. *surchauffer*;
(semianalizabile) *întredeschide* — fr. *entre-ouvrir*,
subdezvoltat — fr. *sous-développé*.

Fără model străin se cunosc formații ca:

- (verbe) *desrăsuci, dezamorți, dezînvînovați; subintitula*;
(adjecive) *neabătut, neîntîrziat, nestrăbătut*; (înv.) *preanevinovat*;
(substantive) *neîngrijire, nepreschimbare*.

Dintre derivatele pe teren românesc (cu sau fără model străin) unele sînt formate de la teme vechi cu prefixe moștenite: *dezasurzi, scufunda*, altele de la teme noi și cu prefixe neologice: *subintitula*. Există de asemenea și derivate formate din teme vechi cu prefixe noi: *retranscrie* sau cu prefixe vechi și teme noi: *nedesfigurat*. Asociația prefix neologic și prefix

vechi poate apărea deopotrivă în legătură cu o temă veche (*exinscris*) sau cu o temă nouă (*reîmpachetat*).

Printre formațiile supraprefixate fără model străin, o situație specială au numele de rudenie. În latină, ca și în slavă, cuvintele denumind grade de rudenie se formau prin prefixare: în latină, se foloseau prefixele *ab-, at- (ad-), pro-*, iar în slavă *npa-*.

Vezi Françoise Bader, *La formation des composés nominaux du latin*, Paris, 1962, p. 345 — 347; Fr. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1866, s.v.

Derivatele din latină și slavă n-au fost calchiate, limba română folosind alte mijloace, și anume: a) prefixele *răz-* sau *stră-* pentru a marca continuarea în a doua generație a anumitor grade de rudenie atât în ordine ascendentă, cât și descendentă: *răzbunic, strănepot*; b) supraprefixarea cu *pre-, răs- (răz-)* și *stră-* pentru exprimarea gradelor mai îndepărtate de rudenie: *prestrăbun* și *restrăbun* (I. Negruzzi, la SCURTU, T. I. 25), *răsrăstrăbunic* (Marian, la SCURTU, T. I. 5).

Derivatele supraprefixate de acest fel apar atestate frecvent în documente vechi, referitoare la vînzări și cumpărări de moșii, danii etc.: *Dimitru, feciorul lui Crăstea Buhuș, nepot lui Pătrașco, strănepot a Maricăi și a lui Bran și prestrănepot al lui Casta* (sic) *Giurge Stravici* (document din a. 1609, în SMFC V 5). Fiind eu mai sus numitul *prestrănepot* a lui Șanta Gheorghie (document din a. 1801, la SCURTU, T. I. 101).

7. Formațiile supraprefixate aparțin tuturor stilurilor limbii.

Pe lângă formații stabile ca *prestrănepot, retranspune, neabătut, supraîncălzi* etc., se întîlnesc și unele formații ocazionale. Din această categorie fac parte mai ales formațiile cu repetarea aceluiași prefix folosite în vorbirea familiară, cu valoare expresivă: *extraextrafin, răsrăscunoscut, străstrăvechi, ultraultramodern*.

NYROP, G. III 225 arată că formații de acest tip aparțin limbii familiare.

În limbajul popular se găsesc de asemenea derivate cu cumul de prefixe, de exemplu derivate regionale ca *doînvigui* „a se împlini, a (se) aduna, a (se) termina de adunat” (COHUȚ-VULPE, P. F. 327, 375), *donkia* „a încheia de tot” (PETROVICI, ALMĂJ, 149), *înzăvîrni* „a se apleca într-o parte, a se povîrni” (DA), *proîncăleca* (PETROVICI, ALMĂJ, 154) etc.

SEMANTICA PREFIXELOR ȘI A DERIVATELOR CU PREFIXE

1. *Valorile semantice (sensurile) ale prefixelor.* Valorile lexicale (și lexico-gramaticale) ale diverselor prefixe, prezentate în monografia în paragrafele consacrate lor, sînt reunite aici într-o descriere de ansamblu care va constitui baza la care se vor referi observațiile următoare. Această prezentare de ansamblu urmărește și un scop practic, anume acela de a ușura informarea cititorului interesat exclusiv de aspectul semantic al derivării prefixale.

Valorile prefixelor sînt următoarele :

1. **interioritatea concretă**
 - a. statică: **encefalic, endocraniu, intralingvistic, innopta;**
 - b. dinamică (mișcarea către interior): **cataseism, desprimăvăra, imigra, introduce, imbarca;**
2. **exterioritatea**
 - a. exterioritatea concretă
 - α. statică: **ectocornee, excentric, exoenzimă, extraconjugal;**
 - β. dinamică (mișcarea către exterior): **anaseism, descătărăma, disloca, expatria, ishod, spulbera;**

În derivatele *descoji, elibera*, sufixele au rolul de indicator al „exteriorității concrete dinamice”.

 - b. exterioritatea abstractă dinamică (proveniența): **apocodeină, decurge;**
 - c. exterioritatea concretă statică + inferioritatea abstractă: **paraliteratură;**
 - d. exterioritatea concretă statică + depășirea unei limite: **extranatural, metafizică;**
3. **superioritatea**
 - a. superioritatea concretă: **epiglotă, obduce, perlingual, superpune, supracopertă, surrenal;**
 - b. superioritatea abstractă: (intensificarea) **aflux, abuz, arhicunoscut, cutremura, diamorfină, doalb, extrafin, hiperentuziast, paraleu, perlucid, perifrază, ponegru, prepotent, preabun, proalbastru, răbufni, răscoace, superfortăreață, supraom, surfin, ultracentral, zăgrăi, zbate;** (supraordonarea) **arhidiacon;** (generalitatea) **diaplegie, paranestezie, periplegie;**

1. Valoarea de „superioritate abstractă” (ca și cea de „inferioritate abstractă”, vezi mai jos) e însoțită întotdeauna de o notă evaluativă.
2. La derivatele adjectivale și adverbiale sensul de intensificare este echivalent cu gradul superlativ. De aceea unii autori numesc prefixele cu această valoare prefixe superlative. Vezi, de exemplu, OCHESĂNU, P.
3. Valoarea denumită aici „superioritatea abstractă (intensificarea)”, redată prin aceleași tipuri de derivate (verbale, adjectivale și substantivale) ca cele înregistrate mai sus, este denumită de Al. Rosetti (L. D. 78 — 81) „augmentativă”. Această formulă ne sugerează existența unei asemănări de conținut între o clasă de prefixe și una de sufixe (cele cu valoarea augmentativă).
4. În derivatul *predomina* prefixul are valoarea de indicator al „superiorității abstracte”.

- c. superioritatea concretă + depășirea unei limite: **supraindividual, surnatural, ultralumesc;**
- d. superioritatea concretă + exterioritatea concretă: **suprapartizan;**
- e. superioritatea abstractă + depășirea unei limite (caracterul excesiv): **arhiplin, hipercorectitudine, superinvoluție, supradevelopare, surexcita, ultrasunet;**
4. **inferioritatea**
 - a. inferioritatea concretă: **hipofaringe, inframastită, subintitula;**
 - b. inferioritatea abstractă: **hipoazotos, inframicrob, mezalianță, subarbust;** (subordonarea) **contraamiral, ipocomisar, poddiacon, subcomisar;**

1. În formațiile de tipul *prodecan* prefixul a exprimat inițial „substituirea” („locșitor de decan”) iar acum, în limbajul curent, exprimă „subordonarea” („decan adjuncț”).
2. În contrast cu derivatele cu *hipo-, infra-* și *sub-*, care aparțin terminologiilor științifice și au un conținut neutru, derivatele cu *mez-* exprimînd „inferioritatea abstractă” aparțin limbii comune și conțin o notă (afectivă) depreciativă (v. și *mezaventură*).
3. Païssy Hristov (*Distribution sémantique des préfixes verbaux en français moderne*, în RRL, xxii (1977), 58) califică prefixul *mes-* din derivatele verbale de tipul *méconnaltre* drept „diminutival” referindu-se la proveniența lui din lat. *minus*. Acest calificativ, care ne pare justificat pentru *mez-* mai ales sub raport etimologic (deși lat. *minus* e numai una din sursele lui etimologice, vezi *ME-*), credem că se poate extinde și asupra valorii altor prefixe, mai ales din derivate substantivale, care exprimă „inferioritatea abstractă”, ca *inframicrob, subarbust*. Prin această interpretare, prefixele respective intră în corelație cu categoria „augmentativelor” (vezi mai sus, 3.b., nota 3), sugerînd aceeași asemănare de conținut între prefixe și sufixe.

- c. inferioritatea abstractă + depășirea unei limite (insuficiența): **afrazie, denutriție, diform, hipoaciditate, indigestie, infrasunet, paragrafie, pregusta, subluxație;**

5. **anterioritatea**
 - a. anterioritatea concretă statică: **antebraț, ex-print, obiect, paroxiton, penultim, preistorie, procunoaște, retrosternal;**

În formația *predestina* prefixul are rolul de indicator al „anteriorității concrete”.

- b. anterioritatea abstractă dinamică (revenirea la starea anterioară): **anageneză, răzbuna** „a face din nou bun”, **readuce, retroceda;**
- c. anterioritatea concretă statică + depășirea unei limite: **cisalpin;**
- d. anterioritatea abstractă dinamică + inferioritatea abstractă: **retrograda;**

6. **posterioritatea**
 - a. posterioritatea concretă statică: **enclitic, epiglotă, metacarp, parasifilis, poimîine, postdata, succeda, supraviețui;**
 - b. posterioritatea abstractă dinamică (direcția spre viitor): **progres;**

c. posterioritatea concretă statică + depășirea unei limite: **transcarpatin, ultramontan**;

7. proximitatea

a. proximitatea concretă

α. statică: **adorbital, context, juxtaarticular, paraarticular, perijupiter, sprepus**;

β. dinamică (direcția): **acosta, sprezice** „a chema”;

b. proximitatea abstractă

α. statică (asemănarea): **imberbeca, metavariscit, parascarlatină, zvăpăiat**;

β. dinamică (afectivă = adeziunea): **asentiment, dedica, proamerican, simpatic**; (conceptuală = aproximarea) **alungit, întredeschide, oblung, peninsulă, prevedea** „a întrezări”;

c. proximitatea concretă statică + caracterul secundar: **contrasemna**;

8. distanța (depărtarea)

a. distanța concretă statică: **abarticular, aposaturn, arhi-străbun, răzământă, strămunte**;

b. distanța abstractă

α. statică: **abține**;

β. dinamică: **abjura**;

În formațiile **alipi** și **abaliena** prefixele au rolul de indicator al „proximității”, respectiv „distanței concrete”.

9. opoziția

a. opoziția concretă

α. statică: **anastrofă, antarctic, antisimetrie, cologaritm, contrapantă, distona, epicontinental, opune** „a pune față în față”; (corespondența) **contrapagină**; (echivalența) **contrapromisiune**;

β. dinamică: **anaclinal, contraalizeu, răspăr**;

b. opoziția abstractă evaluativă: **anafrodiziac, antifascist, contratorpilor, deprecia, dielectric, (a se) opune** „a se împotrivi”, **paraflacăără, resentiment**;

La FLOREA, P. N. valoarea de „opoziție” e inclusă în valoarea de „negare” și, în consecință, prefixele **anti-** și **contra-** sînt tratate ca prefixe negative.

Pentru **anti-** vezi și BENEȘ, P. (care include și pe **ex-** din formații ca **ex-ministru**, vezi mai sus 5. a., printre prefixele negative).

c. opoziția concretă + caracterul secundar: **contraalee, contramanivelă, contratimp**;

d. opoziția concretă + superioritatea sau inferioritatea concretă + caracterul secundar: **contrachilă, contraterasă, contraclapă**;

10. poziția în jurul...: **circumpolar, cuprinde, pericarpatic**;

11. poziția intermediară: **diartroză, epizonă, intramontan, interdialec, perisistolă**;

12. străbaterea: **diacronic, parcurge, perfora, prevedea** „a vedea prin”, **străbate, transcontinental**;

13. trecerea dintr-un loc într-altul sau dintr-o formă într-alta: **abscrie, apofonie, diamagnetic, metamorfism, preface, străplanta, transfigura**;

14. repetarea

a. repetarea unei acțiuni, caracterul iterativ al acțiunii: **anabaptism, prechema, proface, războteza, realege, superfecundație**;

În formația **reinnoi** prefixul are rolul de indicator al „repetării”.

b. repetarea acțiunii + caracterul suplimentar sau secundar: **contravizită, subarendă**;

15. caracterul perfectiv (terminativ) al acțiunii: **docurge, zăgoni**;

16. caracterul incoativ al acțiunii: **adormi, zăpostit**;

17. caracterul durativ al acțiunii: **preveghea, surveghea**;

18. dobîndirea obiectului sau a însușirii... , caracterul eventiv al acțiunii: **agrava, înăcri, înfrunzi, întrarma, obtenebra**;

1. Valorile „caracterul perfectiv” (15), „incoativ” (16), „durativ” (17), „eventiv” (18), „iterativ” (14), specifice derivatelor verbale, sînt considerate de unii cercetători ca redînd categoria aspectului în limba română (vezi, de exemplu, ROSETTI, ILR 306, FISCHER, F. C. 298, Gh. Bulgăr, *Prefixul răs- în limba română*, în SMFC I, p. 23, OCHEȘEANU, P. 38, COTEANU, E. 95, GRAM. ROM. I 40, 43). Alți cercetători, care neagă existența aspectului în română, admit existența categoriei „Aktionsart”, care e redată, între altele, prin prefixe (vezi MIȘAN, P. A. 108 - 110, unde sînt înregistrate valorile „incoativă”, de „repetare” a acțiunii, „îndeplinirea completă” a acțiunii și chiar „reciprocitatea” redată cu ajutorul prefixelor, și EVSEEV, S. 88 - 93, unde prefixele sînt înregistrate la valorile „modul de acțiune inceptiv”, „anticipativ”, „intensiv”, „reduplicativ” și „reciproc”).

2. Derivatele parasintetice în **-iza** ca **abrutiza, aplatiza** prezintă un tip special de exprimare a valorii de indicator al „dobîndirii însușirii...”: întrucît între prefix și sufix există identitate de valoare („dobîndirea însușirii...”), nu se poate spune care dintre cele două elemente derivativă are rolul de indicator.

19. reciprocitatea, asocierea: **conlucra, simpatriot, interlocutor**;

În formațiile **coasociat, interrelație** prefixele au rolul de indicator al „reciprocității”.

20. caracterul secundar sau suplimentar: **pararocă, subprodus** „produs obținut în procesul de fabricație al altui produs”; **extrasistolă, hiperparazit, paramolar, supramuncă, surnumi**;

În formația **supraadăuga** prefixul are rolul de indicator al „caracterului suplimentar”.

21. caracterul neașteptat al acțiunii: **obveni, supraveni, surprinde**;

22. realizarea obiectului... sau realizarea acțiunii cu ajutorul instrumentului...: **imperechea, împacheta; încliea, întrarginta**;

23. instrumentul: **astupa, peroral**;

24. apartenența: **apoferment**;

25. referirea: **metalimbaj, perigrafie**;

26. substituirea: **proconsul**;

Vezi și **circumscrie** „a scrie cu alte semne, a întrebuița o expresie echivalentă”.

27. conformitatea: **alinia**;

28. presupunerea: **ipoteză**;

29. negația bazei

a. absența (trăsăturilor specifice ale) bazei (valoare privativă)

α. termenul prefixat și baza lui sînt contrare: **amoral, apoetic, apolitic; deznădejde; displăcea; imoral, inamic, incomod, indisciplină, indispuce; meplat; nelămurit, nemulțumi, neplăcere, neprieten**;

β. termenul prefixat și baza lui sînt contradictorie: **achinezie, anormal; abnormal, abocluzie; imperfect, imposibil, inexistență, inodor; neadevăr, nenormal, neromanic, neștiință, neverbal; nonartist, nonexistență, nonsens, nonstop, nonverbal, nonviolentă**;

1. Ioan Guția (E. 161) distinge situația în care se exprimă o „calitate diametral opusă” de cea în care se exprimă absența calității.

2. Termenii **contrar** și **contradictoriu** sînt folosiți în accepția dată de Karl E. Zimmer (*Affixal Negation in English and Other Languages: an Investigation of Restricted Productivity*, în „Word”, Monograph No. 5, vol. 20, 1964, No. 2, Suppl., p. 21): „two contradictory terms exhaust the possibilities along a given dimension; two contrary terms represent areas at the opposite poles of a given dimension and leave some room for other possibilities between them”. (Vezi accepția similară atribuită de J. Cantineau (*Le classement logique des oppositions*, în „Word”, 1955, p. 11, n. 1) opozițiilor de contraritate și contradicție.) Negarea termenului prefixat implică afirmarea bazei lui în cazul termenilor contradictorii (ceea ce nu e *nonverbal* e *verbal*), și nu implică afirmarea acestei baze în cazul termenilor contrari (cel care nu îmi este *inamic* nu îmi este în mod necesar *amic*), cf. *lucr. cit.*, p. 22.

În termeni mai puțin tehnici, distincția apare și la Ioan Guția (E. 492): „il y a des adjectifs qui expriment une caractérisation absolue [...] et des adjectifs qui expriment une caractérisation relative [...] Dans la première catégorie, on passe de l'affirmation à la négation, dans la seconde il y a une zone d'interprétation”.

3. Distincția **contrar** ~ **contradictoriu** nu are forță de generalitate în clasa derivatelor care exprimă „absența...” din motive subiective (stabilirea relației dintre termenul prefixat și baza lui implică o operație de evaluare care în anumite cazuri nu poate fi decît subiectivă) sau obiective (în cazul derivatelor parasintetice — ex. *descreierat* — sau al celor metaforice — ex. *desfrii* — ori concrete față de bazele lor abstracte — ex. *nedelicatețe* „faptă...” — , analiza semantică prin raportarea la baza e nerelevantă).

b. anularea obiectului sau a însușirii... : *contraordin, decolora, decomanda, decupla, despacheta, desperechea, depopula, despopi, dezamețit, răspopi*;

1. Din punct de vedere semantic derivatele verbale din această categorie sînt parasintetice și atunci cînd din punct de vedere formal nu sînt; de exemplu: *a decolora* înseamnă „a face să dispară culoarea” unui obiect, nu „a-l colora în mod diferit”.

2. „Inferioritatea abstractă” absolută, realizată în derivatul *hipofonie* „amușirea unui sunet”, este echivalentă cu „anularea obiectului...”.

c. transformarea în sens negativ a calității obiectului... : *denatura, desfigura*;

d. neconformitatea cu baza, caracterul neautentic, fals: *antiartă, anti-talent, contraparalelogram, neviață*;

I. Florea (p. n. 68) stabilește următoarea ierarhie între prefixele „de negare” după gradul de abstracție: *non-* (gradul cel mai abstract), *ne-*, *a-*, *in-*, *dis-*, *de-*, *des-*, *anti-*, *contra-*.

Descrierea prezentată aici se deosebește într-o anumită măsură de descrierile sensurilor fiecărui prefix în parte prezentate în monografiile anterioare. Aceste deosebiri sînt determinate de perspectiva diferită din care sînt făcute cele două tipuri de descrieri.

Definițiile sensurilor cuprinse în capitolele monografice sînt, în general, rezultatul analizelor operate asupra **ansamblului derivatelor** cîte un **unui prefix**. Prin aceste analize și, implicit, definiții s-a urmărit uneori explicarea unui sens din altul, gruparea în jurul unei valori fundamentale, paralel cu detalierea conținutului semantic pentru a nu se pierde unele nuanțe.

Definițiile sensurilor cuprinse în capitolul de față sînt rezultatul analizelor comparate operate asupra derivatelor cu prefixe diferite, între care se presupune că există relații de un fel sau de altul, deci al analizelor care au în vedere **ansamblul derivatelor prefixale**. Definițiile acestea urmează să fie, la rîndul lor, comparate între ele pentru a se putea stabili, la un nivel mai abstract, diversele tipuri de relații dintre sensuri. De aceea, definițiile sînt prezentate aici în formulări mai abstracte, obținute prin lăsarea la o parte a detaliilor.

Cîteva exemple:

1. Prefixele *de-*₃ și *de-*₂ în formațiile *denominativ* și *debarca* sînt definite în monografia ca exprimînd „proveniența” și, respectiv, „separarea de obiectul denumit de bază”. Compararea formației *denominativ* cu formația *debarca*, pe de o parte, și a formației *debarca* cu *imbarca*, pe de alta, evidențiază similaritatea de sens existentă între *de-*₃ și *de-*₂ în formațiile respective: amîndouă exprimă „ieșirea din ceva”, în varianta concretă (*debarca*) sau în varianta abstractă (*denominativ*), ori, într-o formulă mai abstractă, „exterioritatea dinamică (concretă sau abstractă)”. Ultima formulă, pe lângă faptul că simplifică descrierea înglobînd două sensuri într-unul singur, are avantajul de a permite ușor stabilirea opoziției între *de(s)-* și *in-*₁ cu sensul „interioritate dinamică”.

2. „Suprapunerea” și „intensificarea acțiunii” sînt încadrate la valoarea „superioritatea concretă” și, respectiv, „abstractă”; „pierderea unei calități”, la „anterioritate”; „intervalul dintre două obiecte”, la „poziția intermediară”.

3. Unele valori, precum „interioritatea”, „exterioritatea”, „anterioritatea”, „posterioritatea” prezintă două variante, una spațială și alta temporală, care se realizează la prefixe diferite sau, mai des, la același prefix. Întrucît aceste subsensuri sînt condiționate exclusiv de sensul temelor, nu sînt avute în vedere în formularea definițiilor valorilor prefixale.

Pe lângă valorile descrise în această prezentare de ansamblu a semnificării prefixelor și a derivatelor prefixale, diverse prefixe au unele valori speciale, derivate sau rezultate din combinarea altor valori, care aparțin exclusiv unor terminologii tehnice; de exemplu: *contra-* indică într-o serie de termeni muzicali „inferioritatea pe scara muzicală”, *cis-* arată într-o serie de termeni chimici „situarea de aceeași parte a unui plan”. Aceste valori au fost lăsate la o parte aici, întrucît interesează mai puțin ansamblul derivatelor prefixale din limba română, constituind un sistem propriu unei anumite terminologii.

Ileana Vincenz (*La sémantique des dérivés à préfixes et des composés dans le roumain contemporain*, în RRL XVII (1972), p. 217 — 236, 295 — 317) întreprinde generarea, prin reguli de transformare, a derivatelor formate cu un mare număr de prefixe. Interpretările semantice ale derivatelor, cu care se operează în lucrarea menționată, coincid în linii mari cu cele formulate în volumul de față.

2. Raportul dintre sensurile prefixelor și sensurile unor părți de vorbire. Sensurile prefixelor sînt de cele mai multe ori echivalente cu sensurile prepozițiilor sau ale adverbilor (în capitolele monografice este folosit adesea procedeul definirii valorilor prin raportare la o prepoziție sau un adverb). Afirmarea se referă atît la conținutul și structura definițiilor (de exemplu, prin „interioritate” se definește și sensul fundamental al prepoziției *în*, prin „proximitate” sensul prepoziției *lîngă*, prin „aproximare” sensul adverbului *cam* etc.), cît și la cazurile particulare reprezentate de relațiile semantice dintre anumite prefixe și anumite prepoziții sau adverbe. De exemplu, *endocraniu*, *intralingvistic*, *supracopertă*, *subperitoneal*, *antecrestin*, *retrosteral* se definesc prin intermediul sintagmelor **prepoziționale** „înăuntrul craniului”, „înăuntrul lingvisticii”, „deasupra copertei”, „dedesubtul peritoneului”, „înaintea (erei) creștine”, „înapoia sternului”, iar *introduce*, *suprascric*, *subsemna*, *antedata*, *retrovizor*, prin intermediul sintagmelor **adverbiale** „a duce înăuntru”, „a scrie deasupra”, „a semna dedesubt”, „a data înainte”, „care vede înapoi”.

Cele cîteva exemple menționate mai sus arată că uneori sensul aceluiași prefix se definește prin referire atît la o prepoziție, cît și la adverbul corespunzător (*supra-*, *sub-*, *ante-*, *retro-*), alături de referirea la prepoziție și adverb se face în mod diferențiat, pe prefixe, dar în cadrul aceleiași valori (*endo-*, *intra-* | *intro-*: „interioritatea”). Există însă și valori care se definesc exclusiv prin referire la prepoziții sau exclusiv prin referire la adverbe. De exemplu, „poziția intermediară”, „proximitatea

abstractă afectivă”, „referirea” se definesc numai prin raportare la prepoziții („între”, „pentru”, „despre”), indiferent de prefixele prin care sînt redade (*intramontan, interdialectal, perisistolă; proamerican, afe-meiat; metalimbaj*), iar „repetarea”, „caracterul neașteptat al acțiunii” sau „aproximarea” numai prin raportare la adverbe („din nou, încă o dată, iar”: *realege, superfecundație*; „pe neașteptate”: *surveni, supraveni*; „cam”: *peninsulă*).

Foarte rar, sensurile prefixelor sînt echivalente cu sensurile unor a d j e c t i v e: „caracterul secundar sau suplimentar” (*suprataxă, extrasistolă, subprodus, paramolar*), „presupunerea” (*ipoteză*).

„Superioritatea abstractă evaluativă” se definește de cele mai multe ori prin referire la adverbe („foarte, extrem de”: *străvechi, ultracentral, hiperentuziast, extrafin*), dar, de fapt, atunci cînd tema nu mai e un adjectiv, ci un substantiv, este mai adecvată referirea la adjective („foarte bun, superior...”: *ultraportelan, supercentrifugă*).

Vezi MARCHAND, E. W. 89 — 90, unde, în legătură cu „relațiile conceptuale care stau la baza cuvintelor prefixate”, se vorbește despre prefixe cu „forță adjectivală”, despre prefixe cu „forță adverbială” și despre prefixe cu „forță prepozițională”.

3. Valori mai bine sau mai slab reprezentate. O evaluare cantitativă a sensurilor se poate face atît sub raportul a. numărului de prefixe care exprimă același sens, cît și b. al numărului de derivate în care un prefix are o anumită valoare.

a. „Superioritatea” și „inferioritatea”, „interioritatea” și „exterioritatea” sînt redade de numeroase prefixe, mare parte din ele cu numeroase derivate. „Opoziția” este de asemenea redată prin multe prefixe, dintre care trei (*anti-, contra- și para-*, pentru un anumit subsens) au numeroase derivate. „Absența” (bazei) este redată prin trei prefixe cu derivate numeroase și foarte numeroase (*a-₃, in-₂ și ne-₂*, procedeu derivational cu caracter deschis).

În contrast cu acestea, valori ca „apartenența”, „referirea”, „presupunerea” sînt redade prin cîte un singur prefix.

Pentru alte exemple, vezi lista valorilor prefixelor.

b. „Interioritatea dinamică” este redată foarte frecvent prin *in-₁, intro-* și *in-₁* (în derivate verbale) și foarte rar (și exclusiv în contextul bazelor nume de anotimpuri) prin *des-* (*desprimăvara, dezvara*). „Anterioritatea” este redată foarte frecvent prin *ante-, pre-* și *pro-₂* și prin cîte un singur derivat (cu bază care exprimă limita finală a unui șir) de *para-* și *pen-* (*paroxiton, penultim*). „Repetarea” este redată foarte frecvent de *re-₂* și *răs-* și printr-un singur derivat de *super-* (*superfecundație* — conținutul acestui derivat nu este de așa natură încît să impună valoarea de „repetare” a prefixului, dar determină incompatibilitatea cu valoarea de „superioritate”, frecvent redată de *super-*). „Posterioritatea” este redată foarte frecvent prin *post-, meta-, epi-* și foarte rar de *sub-* (*succeda, suffix*), *supra-* (*supraviețui*) și *en-* (*enclitic*).

Remarcăm că apariția valorii de „posterioritate” la prefixele *en-* și *sub-* este condiționată de existența unor cupluri antonimice: *pro-/enclitic, pre-/succeda*.

Numărul mare de derivate cu o anumită valoare în contrast cu numărul mic sau minim de derivate cu altă (sau alte) valoare (valori) poate fi considerat ca indicînd o valoare caracteristică (fundamentală) pentru prefixul respectiv (firește, este exclusiv cazul prefixelor polisemantice, în legătură cu prefixele monosemantice neputîndu-se vorbi

de o valoare caracteristică, ci de valoare pur și simplu). De exemplu, se poate spune că „superioritatea” e valoarea caracteristică a prefixelor *super-* și *supra-*, „inferioritatea” a prefixului *sub-*, „opozitia” a prefixului *contra-* etc. După cum se vede, unele valori sînt caracteristice pentru mai multe prefixe. Aceasta deoarece calificarea unei anumite valori drept caracteristică pentru un anumit prefix este rezultatul unei evaluări în interiorul semanticii prefixului respectiv și nu în interiorul semanticii prefixelor în general.

4. Prefixe monosemantice, prefixe polisemantice, prefixe asemantice.

a. Prefixele monosemantice sînt mai puțin numeroase decît cele polisemantice: primele reprezintă cam două cincimi din total, iar ultimele, restul.

Se observă că, cu excepția prefixelor *întru-* și *spre-*, apărute pe teren românesc (din prepozițiile respective, care funcționează și ca termeni de compunere), prefixele monosemantice, adică prefixele neambigue din punct de vedere semantic, sînt de obicei împrumuturi: din neogreacă, intrate direct și/sau prin intermediul altei limbi, de obicei romanice (*anti-, cata-, sin-* etc.), latino-romanice (*ante-, circum-, infra-* etc.) și slave (*po-, pod-, vă-, văr-*). Există un singur prefix monosemantic moștenit (*poi-*).

b. Prefixele polisemantice, deci ambigue din punct de vedere semantic, sînt în număr relativ mare moștenite (*des-, in-₁, pre-, stră-* etc.), iar împrumuturile, fără a scădea în mod absolut ponderea sursei latino-romanice (*ab-, contra-, extra-* etc.) și neogrecești (*apo-, dia-, meta-* etc.), îi diminuează importanța deoarece întăresc ponderea sursei slave (*nă-₁, ne-₂, pro-₁, răs-* etc.) și introduc sursa franceză (*sur-, ultra-*).

Notăm cîteva prefixe cu valori multe, dar slab reprezentate, cu multe formații neclare sau, cel puțin aparent, egale cu baza, cu mențiunea că toate sînt moștenite: *a-₁, de-₃, s-*.

Un tip special de valori, care apar mai ales la prefixele polisemantice, sînt valorile complexe (descrise în § 1 sub forma combinațiilor de valori).

La aceste combinații se remarcă faptul că unele valori se repetă, anume: „depășirea unei limite”, „caracterul secundar” și „inferioritatea abstractă”. Între ele, două („caracterul secundar” și „inferioritatea abstractă”) apar și independent, cealaltă apare numai în combinații. Aceste valori au adesea rolul de a nuanța sensul prefixului respectiv, care poate fi cel fundamental: „caracterul secundar” față de „opozitia concretă” (*contra-*), „depășirea unei limite” față de „superioritatea” sau „inferioritatea abstractă” (*super-, supra-; infra-, sub-*), „inferioritatea abstractă” față de „exterioritate” (*para-*) sau „anterioritate” (*retro-*) etc. Ele pot reprezenta însă și trăsătura principală în combinație: „depășirea unei limite” față de „superioritatea” sau „inferioritatea abstractă” (situație inversă celei menționate mai sus: *hiper-, ultra-, hipo-*), ori față de „posterioritatea concretă” (*ultra-*).

Situațiile reprezentate prin valorile combinate nu trebuie confundate cu acelea în care sensul derivatelor nu permite o definiție univocă a prefixului. De exemplu: în *periciclu*, „strat extern al cilindrului central al rădăcinii sau tulpinii plantelor”, prefixul poate fi definit ca exprimînd „exterioritatea” sau „poziția în jurul...”; în *procliti*, se poate spune că prefixul exprimă „repetarea” sau „intensificarea”; în *posinomial*, „posterioritatea” sau „proveniența”; în *obduce*, „a acoperi”, „superioritatea concretă” sau „interioritatea dinamică”.

Valorile prefixelor polisemantice se leagă adesea unele de altele în virtutea faptului că din toate se poate desprinde o anume trăsătură care reprezintă valoarea fundamentală în diverse variante. De exemplu,

valorile prefixului *supra-*: alături de „superioritatea spațială” și „superioritatea calitativă”, în alți termeni, „superioritatea concretă” și „abstractă”, apar „depășirea unei limite”, limita fiind situată pe dimensiunea superiorității concrete (*supraom*), „caracterul suplimentar”, care conține o evaluare stabilită în raport cu „superioritatea abstractă” (*supra-numericar*), și „caracterul neașteptat al acțiunii” (*supraveni*), care este o metaforizare a aceleiași „superiorități concrete”.

J. Dubois (D.S.1) pare să aibă în vedere aceeași situație atunci când afirmă că prefixele sînt „monovalents avec des variations d'emploi”, deși formula „variații de întrebuințare” nu este suficient de clară.

Există însă, mult mai rar, și cazuri în care valorile se organizează în mai multe grupuri. De exemplu, valorile prefixului *para-*: „opозиția”, „asemănarea”, „exterioritatea” și „caracterul suplimentar” sau „secundar” se leagă de valoarea de „proximitate”, „intensificarea” și „generalitatea” de varianta abstractă a „superiorității”, iar „insuficiența” de varianta abstractă a „inferiorității”. Situația se explică prin istoria prefixului, care, în limba română, este rezultatul confundării unor elemente derivatice diferite.

Polisemia prefixelor se reflectă uneori în polisemia derivatelor. De exemplu: *circumscrie* are sensurile „a descrie o figură în jurul alteia” și „a întrebuiți o expresie echivalentă”, care corespund valorilor „poziția în jurul...” și „substituirea” pe care le are prefixul; *extracentral* are sensurile „în afara centrului” și „foarte central”, întrucît *extra-* exprimă „exterioritatea concretă” și „superioritatea abstractă”.

c. Prefixele din unele derivate sau unele prefixe în întregimea lor sînt neclare din punct de vedere semantic: *decalc*, *denumi*, *îmbîrși*, *înmuia*, *precurma*, *preține*, *sfrențe*, *stufiș* etc. (despre aceste derivate se spune în lucrarea de față că sînt „egale cu bazele lor”); *cu-*, *co-*, *iz-* (un singur derivat cu valoarea prefixului clară), *nă-*, *o-*, *tă-*.

Notăm că aceste prefixe sînt vechi — moștenite și, respectiv, de origine slavă —; nici unul nu e împrumut recent (latino-romanice sau neogrecese).

Cel puțin în stadiul actual al cercetărilor, se poate spune că în aceste formații sau, respectiv, în întregimea lor, prefixele menționate sînt lipsite de sens sau asemantice.

I. Rizescu (*Prefixe „asemantice”*, în PLG I (1959), p. 155 — 164), fără a avea o poziție foarte categorică, neagă existența unei asemenea categorii de prefixe: „În genere nu există prefixe fără sens lexical sau gramatical” (p. 163).

Aparent asemănătoare cu prefixele asemantice sînt prefixele cu rol de indicator (termen propus de Al. Graur în P.I.) al valorii exprimate de bază. Într-un derivat ca *interrelație*, prefixul nu aduce nimic în plus față de sensul temei (relația e un raport între obiecte), de aceea s-ar putea spune că nu are sens. În mod evident însă el are sens și încă un sens foarte clar, în consecință problema trebuie pusă în alți termeni și anume: specificul formațiilor de acest tip este reprezentat de caracterul pleonastic al structurilor lor semantice.

Vezi GRAUR, P. I. 336.

În cadrul monografiilor, ca și în prezentarea de ansamblu de sub 1, valoarea de indicator a fost notată alături de valoarea indicată.

Asemantice din punct de vedere lexical sînt și valorile exclusiv gramaticale pe care le au unele prefixe în anumite derivate. De exemplu:

într-un derivat ca *înhăța*, dealtfel, derivat parasintetic, rolul prefixului nu este decît acela de a deriva verbul de la interjecție (vezi Introducerea, p. 23).

5. Prefixe și derivate prefixale sinonime.

a. Numeroase prefixe intră în relații de sinonimie. De exemplu: *en-*, *endo-*, *intra-*, *în-* sînt sinonime atunci cînd apar în formații în care exprimă „interioritatea statică”; *a-*, *ab-*, *arhi-*, *cu-*, *do-*, *extra-*, *hiper-*, *para-*, *per-*, *po-*, *pre-*, *prea-*, *pro-*, *ră-*, *răs-*, *s-*, *super-*, *supra-*, *sur-*, *ultra-*, *ză-* sînt sinonime atunci cînd apar în formații în care exprimă „superioritatea abstractă”. (Serii prefixale sinonimice sînt prezentate în mod implicit în exemplificările care însoțesc valorile semantice ale prefixelor, § 1)

Întrucît cazurile de derivate prefixale de la aceeași bază sinonime sînt foarte rare (vezi mai jos, b.), seriile prefixale sinonimice sînt stabilite de cele mai multe ori în raport cu sensurile prefixelor (extrase prin analiza derivatelor), și nu în raport cu sensurile derivatelor.

Remarcăm însă că unele dintre aceste relații au o frecvență foarte mică. De exemplu: *a-*, *ab-*, *cu-*, *do-*, *per-*, *po-*, *pro-*, *ră-*, *s-* și *ză-* exprimă foarte rar „superioritatea abstractă”.

Surprinzător la prima vedere e faptul că relativ puțin frecventă (în raport cu numărul de derivate și de valori ale prefixului) e valoarea „interioritatea statică” la prefixul *în-*. Această situație se explică însă prin aceea că valoarea respectivă e redată frecvent de formațiile cu *in* în care acesta este termen de compunere. (O situație similară se întîlnește la *sub-* pentru sensul „inferioritatea concretă”.)

De asemenea, atunci cînd sînt stabilite între prefixe care aparțin la stiluri, graiuri regionale sau perioade diferite, relațiile de sinonimie au un caracter pur teoretic. De exemplu: *extra-*, *hiper-*, *super-*, *supra-* aparțin în special terminologiilor tehnice, *para-* și *răs-* aparțin limbii comune (sau chiar populare), *do-*, *po-* și *ză-* sînt regionale etc.; de aceea nu se poate spune că *extra-* și *do-*, *hiper-* și *para-*, *răs-* și *ză-* etc. (deși exprimă toate „superioritatea abstractă”) funcționează în limbă ca sinonime.

b. Remarcăm de asemenea că derivatele prefixale de la aceeași bază sinonime sînt rare, cu alte cuvinte, sinonimiei la nivelul prefixelor îi corespunde:

— o distribuție complementară a bazelor (cel mai adesea) sau

— (în cazul rarelor formații de la aceleași baze, de obicei) o distribuție diferită în spațiu ori în timp.

Cp. cu situația sufixelor, unde derivatele sinonime sînt frecvente.

Vezi o remarcă similară privind structurile sufixale în contrast cu cele prefixale la Jean Dubois, *La dérivation en linguistique descriptive et en linguistique transformationnelle*, în „Travaux de langue et de littérature” VI (1968), p. 34.

Sinonime care funcționează ca atare, adică derivate care au același sens și aceeași distribuție stilistică, în spațiu și în timp, sînt extrem de puține și antrenează în aceste relații doar cîteva prefixe. De exemplu:

a-, *nenormal*;

ante-, *prepus*;

circum-, *perilunar*, *circum-*, *periterestru*;

con-, *interlocutor*;

în-, *nejust*;

meta-, *parapsihologie*, *meta-*, *parasifilis*;

super-, *supraarbitru*, *super-*, *suprafortăreață*, *super-*, *suprastrat* (de remarcat că *super-* și *supra-* sînt prefixe înrudite la origine, care pot fi considerate termeni ai aceleiași serii).

Un caz curios e prezentat de formațiile *ectoparazit* „parazit care trăiește pe suprafața corpului animal sau vegetal” și *exoparazitism* „parazitare a pielii sau mucoaselor cu microorganisme saprofite...”: pentru redarea fenomenului cauzat de agentul denumit prin derivatul cu *ecto-* (*ectoparazit*) este folosit un derivat cu *exo-* (de la aceeași bază: *exoparazitism*).

Relativ mai numeroase sînt sinonimele cu distribuție diferită în sincronie (din punct de vedere stilistic sau, mai rar, regional) sau în diacronie. În ambele situații multe exemple sînt furnizate de prefixe înrudite ca origine (dublete etimologice ca *super-* / *supra-* / *sur-* sau *co-*₂ / *po-* / *tă-*). De exemplu:

Nenormal și mai ales *anormal* sînt folosite în limba standard, *abnormal* aparține terminologiei medicale; *surrenal*, *surrealism*, *surfin* sînt folosite într-un limbaj pretențios, puternic marcat de influența limbii franceze, în contrast cu dubletele *suprarenal*, *suprarealism*, *superfin*, care au un caracter neutru din punct de vedere stilistic; *arhicunoscut* aparține limbajului cult, iar *răscunoscut* este popular; *căhui* și *tăhui* apar în Moldova, iar *păhui* în Muntenia.

Puțin diferită e situația unor termeni ca *supraexcitație* „creștere a procesului de excitație dintr-un țesut sau dintr-un organ care depășește ritmul funcțional normal, datorită acțiunii unui stimul puternic sau reactivității mărite a țesutului sau organului respectiv” și *surexcitație* (variantă a lui *surexcitație*) „acțiunea de a excita peste măsură”: fiind de fapt sinonime (se referă amîndouă la același proces fiziologic), unul are un caracter tehnic mai pronunțat, dispune de o definiție mai dezvoltată și mai exactă (cu un caracter mai particular) și se adresează în primul rînd specialiștilor, iar celălalt este mai general și mai vag prin caracterul definiției și, din cauza aceasta, este mai cunoscut.

Surabundență, *surfață*, *surnatural*, *surnumerar*, *surnumi*, *surveghea*, *superfață*, *superpune* sînt învechite, înlăturate, dacă au avut vreodată circulație, de dubletele lor cu *supra-*: *supraabundență* etc.; *supraplus*, învechit, este înlocuit de *surplus*; *străforma*, *străplanta*, *străporta*, *străpunere* sînt învechite (cele mai multe, cultisme regionale), în contrast cu corespondentele lor actuale formate cu *trans-*, alături de care au circulat într-o perioadă anterioară: *transforma* etc.; de asemenea învechite sînt *ipocomisar*, *ipodiamon*, *poddiamon* față de *subcomisar* (și el dispărut din vocabularul activ acum), *subdiamon*; *sinmoștenitor*, *simpatriot*, față de *comoștenitor*, *compatriot*; *provedea*, *progăti*, față de *prevedea*, *pregăti*.

Relativ frecvente par a fi însă cuplurile de derivate care, deși sînt formate de la aceeași bază cu prefixe (parțial) sinonime, sînt nesinonime între ele, prezentînd deosebiri de diferite grade. De exemplu:

— *intravenos* „(despre injecții...) care se face în venă” și *endovenos* „localizat în interiorul unei vene”;

— *antirevoluționar* „împotriva revoluției” și *contrarevoluționar* „care luptă împotriva revoluției”;

Iorgu Iordan (LRA 196) consideră că valorile prefixelor în cele două derivate sînt diferite: „*anti-* are valoare obișnuită de «împotriva», în timp ce *contra-* are valoare de «reacțiune». De fapt, ambele prefixe exprimă „opoziția evaluativă”, sensul suplimentar de „luptător activ...” pe care îl are *contrarevoluționar* comportînd o explicație extralingvistică, prin istoria mișcărilor revoluționare.

— substantivele *antecedent* „fapt, întimplare anterioară unei anumite date sau stări” și *precedent* „fapt sau caz anterior, care servește ca exemplu sau ca justificare pentru cazurile următoare similare” (adjectivele *antecedent* și *precedent* sînt totuși sinonime).

În cuplurile următoare, nesinonimia derivatelor este corelată cu unele diferențe contextuale în sensul bazelor:

— *supraproducție* „producție de mărfuri care depășește necesitățile pieței...” și *superproducție* „producție cinematografică care le de-

pășește pe cele obișnuite în ce privește spectaculozitatea”: cf. *producție* „proces” și „produs, operă”

— *exosferă* „porțiune din învelișul gazos al scoarței terestre de la 1000 km altitudine în sus” și *ectosferă* „zona externă a centrozomului” (= „organit celular la limita vizibilă cu microscopul...”): cf. *sferă* „glob terestru” și „celulă”.

Relații de sinonimie se stabilesc și între:

a. derivate cu același prefix de la baze diferite sinonime între ele: *transdanubian* — *transdunărean*, *periselenar* — *perilunar*;

b. derivate cu prefixe diferite sinonime între ele de la baze diferite sinonime sau apropiate ca sens: *aton* — *neaccentual*, *înlări* — *consolida*, *perifrază* — *circumlocuție*.

Uneori derivatele nu sînt totuși sinonime perfecte, prezentînd specializări de ordin tehnic. De exemplu: *circumcizie* — *peritomie* „incizia unei fișii de conjunctivă în jurul corneei”, *paravint* „sistem de protecție împotriva vîntului, format din panouri sau din plantații” — *contravîntuire* „element de construcție de forma unei grinzi cu zăbrele avînd rolul de a prelua presiunea vîntului, forța de frinare care acționează asupra unei construcții”.

6. Prefixe și derivate prefixale antonime.

a. Numeroase sînt și prefixele care intră în relații de antonimie.

De exemplu: *ante-*, *ex-*, *para-*, *pen-*, *pre-*, *pro-*₂, *retro-* sînt antonime în raport cu *epi-*, *meta-*, *para-*, *post-*, *pro-*₁, *supra-* atunci cînd apar în formații care exprimă „anterioritatea concretă” și, respectiv, „posterioritatea...”; *epi-*, *per-*, *super-*, *supra-*, *sur-* sînt antonime în raport cu *hipo-*, *infra-*, *sub-* atunci cînd apar în formații care exprimă „superioritatea concretă”, respectiv, „inferioritatea...”.

1. Am stabilit seriile prefixale antonimice (adică relațiile de antonimie contractate între cele de prefixe) pornind de la perechi antonimice de formații prefixate. De exemplu, perechile antonimice *ante-* și *postdata*, *pre-* și *postpalatal*, *pro-* și *postionic*, *pro-* și *epilog* ne-au condus la stabilirea opoziției conceptuale „anterioritate” / „posterioritate” și a seriilor de prefixe *ante-*, *pre-*, *pro-*₂ și *post-*, *epi-*, prin care se realizează această opoziție. Am considerat că, teoretic, participă la astfel de opoziții și, implicit, intră în seriile prefixale antonimice și prefixele care nu apar în perechi antonimice dacă sînt sinonime cu prefixele care apar în astfel de perechi. De exemplu: *ex-*₁, *pen-* și *meta-*, *supra-* participă la opoziția „anterioritate” / „posterioritate” deoarece, în anumite formații, exprimă sensurile respective (vezi exemple la p. 263).

2. Foarte rar, unul și același prefix exprimă, în contexte diferite, două valori antonime. Astfel, *para-*, în cadrul sensului (frecvent) de „proximitate” exprimă „anterioritatea statică” în *paroxiton* (proximitatea față de obiectul posterior) și „posterioritatea statică” în *parasifilis* (proximitatea față de obiectul anterior); *pro-*₂ exprimă „anterioritatea statică” în *pronaos* și „posterioritatea dinamică” în *progres* sau *prospecta* (situația reflectă sensurile în fapt opuse ale adverbului *înainte*: „în față” (local), „anterior” (temporal)).

Valorile care intră în relații de antonimie, în alți termeni, opozițiile antonimice care se pot stabili la nivelul prefixelor sînt următoarele:

1. „anterioritatea” / „exterioritatea”
2. „interioritatea” / „poziția în jurul...”
3. „superioritatea” / „inferioritatea” inclusiv „superioritatea abstractă + depășirea unei limite” / „inferioritatea abstractă + idem”
4. „anterioritatea” / „posterioritatea” inclusiv „anterioritatea + depășirea unei limite” / „posterioritatea + idem”
5. „proximitatea” / „distanța”
6. „proximitatea abstractă dinamică (adeziunea)” / „opoziția abstractă evaluativă”
7. „realizarea obiectului...” / „anularea obiectului...”
8. „dobîndirea însușirii...” / „anularea însușirii...”

Celelalte valori se grupează în două categorii:

α. nu sînt redată niciodată prin derivate care intră în cupluri antonimice și deci nu intră în relații de antonimie la nivelul prefixelor („trecearea dintr-un loc într-altul”, „apartenența” etc. — vezi lista valorilor);

β. sint redade prin derivate care intră în cupluri antonimice cu formații neprefixate, deci intră în relații antonimice cu ceea ce am putea numi valoarea „zero” („opozitia”, cu excepția de sub 6. și valorile negative, cu excepțiile (aparente) de sub 7. și 8.; vezi mai jos, p. 275, 276).

1. La nivel conceptual formează o opoziție antonimică și valorile „conformitatea” — „neconformitatea”. Întrucît nu avem nici un cuplu de derivate prefixale (de la aceeași bază) care să o realizeze, nu am înregistrat această opoziție ca funcționînd în sistemul prefixal românesc.

2. Vezi la L. Guilbert (*Les antonymes*, în „Cahiers de lexicologie”, 4 (1964), 1, p. 33—34) o bogată serie de „couples antonymiques d'un point de vue purement logique”, formate cu prefixe.

b. Opozițiile antonimice stabilite la nivelul prefixelor se realizează la nivelul derivatelor prin următoarele tipuri de cupluri (am înregistrat formațiile semianalizabile numai atunci cînd pentru un anumit cuplu am avut exclusiv formații de acest fel):

1. „interioritatea” / „exterioritatea”

intra- / **extracelular**

intro- / **extravertit**

endo- / **ecto-, exoderm**

en- / **exantem**

în- / **debarca**

în- / **exmatricula, i-** / **erupe**

cata- / **anaseism**

2. „interioritatea” / „poziția în jurul ...”

endo- / **pericard**

în- / **circumscrie, în-** / **circumcizie**

intra- / **pericarpatic**

3. a. „superioritatea” / „inferioritatea”

super- / **substrat**

supra- / **subtitlu**

supra-, super- / **subpus**

supra- / **infrastructură**

epi- / **hipogastru**

b. „superioritatea abstractă + depășirea unei limite” / „inferioritatea abstractă + idem”

supra- / **subalimenta**

hiper- / **hipotensiune**

1. Remarcăm că opoziția „superioritate” / „inferioritate” în varianta ei abstractă se realizează prin cupluri de derivate antonimice numai atunci cînd valorile respective se prezintă în gradul „excesiv”.

2. În cuplul **hipermnezie** „excitație excesivă, patologică a memoriei” / **amnezie** „pierdere a ...”, prefixele **hiper-** și **a-** contractează relația antonimică „superioritatea excesivă” / „absența...”. Seriele de cite trei termeni din terminologia medicală ca **hiper-, hipo-, avitaminoză, hiper-, hipo-, atrofie**, care contractează între ei două relații antonimice: „superioritatea excesivă” / „insuficiența” și „superioritatea excesivă” / „absența...”, reprezintă o ierarhie compusă din trei grade: „excesul” — „insuficiența” — „zero”. Seria formată cu elementul de compunere **-trofie** conține încă un termen intermediar, **distrofie**, în care prefixul exprimă „inferioritatea abstractă”.

4. a. „anterioritatea” / „posterioritatea”

ante- / **postdata**

ante-, pre- / **postpus**

pre- / **postfață**

pro- / **postionic**

pro- / **enclitic**

pro- / **epilog**

re- / **progres**

retro- / **prospectiv**

pre- / **succeda**

Întrucît **coexista** și **conviețui** exprimă simultaneitatea, s-ar putea stabili un raport antonimic temporal „simultaneitate” / „nesimultaneitate” ilustrat prin perechile **pre-** și **coexista** (anterioritate / simultaneitate), **con-** și **supraviețui** (simultaneitate / posterioritate). Nu reținem acest raport în inventarul nostru deoarece „simultaneitatea” e o valoare secundară în structura semantică a verbelor menționate, implicată de valoarea principală, anume „asocierea”.

b. „anterioritatea + depășirea unei limite” / „posterioritatea + idem”

cis- / **transdanubian**

1. În seriile de cite 3 termeni: **pre-, inter-, sufix** și **pre-, inter-, postludiu**, care redau cite 3 poziții succesive într-o ordine spațială, respectiv, temporală, se realizează opozițiile antonimice „anterioritatea” / „poziția intermediară”, „poziția intermediară” / „posterioritatea”, care nu se realizează în afara acestor serii.

2. Alexandra Roceric (*Aspects of antonymy in the Romanian language*, în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée” 9 (1972), fasc. 1, p. 44—47) stabilește serii de antonime compuse din trei termeni dintre care unul e negativ, iar poziția intermediară o are termenul considerat neutru. Aceste serii însă, cu o singură excepție, sint serii de antonime, cel puțin parțial, „lexicale”: **dragoste** — **indiferență** — **ură**, **simpatie** — **oarecare** — **antipatie** etc. Unica serie de antonime „gramaticale” discutate e **moral** — **amoral** — **imoral**, considerată de noi cu doi termeni negativi (vezi mai jos p. 276).

5. „proximitatea” / „distanța”

juxta- / **abarticlar**

peri- / **apostaturn**

de- / **abdica**

6. „adeziunea” / „opozitia abstractă evaluativă”

pro- / **antiamerican**

sim- / **antipatie**

a- / **resentiment**

a- / **deprecia**

Mai puțin clar antonimică e opoziția „absența însușirii” / „opozitia” contractată de perechi de formații ca **a-, ne-** / **antipolitic**.

7. „realizarea ...” / „anularea obiectului ...”

în- / **desperechea**

8. „dobîndirea ...” / „anularea însușirii”

a- / **dezmoști**

con- / **înfirmă**.

Perechile antonimice sint foarte relevante în operația de semianaliză, întrucît sint concludente și pentru valorile prefixelor detașate. Vezi de exemplu: **a-** / **scuza**, **ad-** / **desorbție**, **ana-** / **cata-mneză**, **apo-** / **perigeu**, **de-** / **regenera**, **dia-** / **sincronic**.

După cum o arată marea număr de exemple ilustrative, randamentul opozițiilor antonimice în sistemul prefixal este mare.

Folosirea în context a antonimelor fără repetarea bazei, fapt destul de frecvent în limbajul colocvial, e o dovadă a puterii antonimiei în sistemul derivării prefixale. De exemplu: **Precizie pre-** și **post-operatorie**. SCÎNTEIA, nr. 7713, 1968, p. 6/7; **I. e hipertensiv**, iar **G. e hipo(-)**; în cazuri de hiper- sau hipotensiune se recomandă...

Remarcăm că marea majoritate a formațiilor antonimice sint derivate cu prefixe neologice. (Excepții apar la opozițiile 1, 7 și 8, realizate și prin prefixe vechi: **în₋₁**, **a₋₁**, **des-**.) Faptul se explică prin aceea că aceste prefixe, cu sensuri mai clare și mai precis delimitate, pot fi folosite mai ușor

în diversele terminologii (mai mult ori mai puțin tehnice) care trebuie să satisfacă condiția clarității și a nonambiguității. Or, aceste terminologii au prin excelență un caracter sistematic, care implică existența opozițiilor univoce.

c. Mai rar, se stabilesc opoziții antonimice între o formație prefixată și una compusă. De exemplu: *para-* / *ortosimpatic*, *para-* / *ortopodzol*, *meta-* / *protozoar*, *meta-* / *mezotorax*, *sin-* / *monarhie* sau perechi de tipul *super* / *substrat*, în care *sub-* e termen de compunere.

d. Opozițiile antonimice contractate de valorile negative, ca și acelea contractate de valoarea de „opozitie” se realizează de obicei prin cupluri formate dintr-un termen prefixat (cu un prefix negativ, respectiv, exprimând „opozitie”) și un termen neprefixat (baza primului): *poetic* / *a~*, *ocluzie* / *ab~*, *nădejde* / *dez~*, *amic* / *in~*, *adevăr* / *ne~*, *stop* / *non~*; *alizeu* / *contra~*, *toxină* / *ana~*, *anti~*, *ferment* / *anti~* etc.

Cuplurile de formații prefixate de sub 6, 7 și 8, care ilustrează opozițiile „adeziunea” / „opozitie abstractă evaluativă”, „realizarea ...” / „anularea obiectului ...”, „dobândirea ...” / „anularea însușirii ...” sînt situații care nu contrazic în mod flagrant regula formulată mai sus:

— opoziția de sub 6 antrenează termenii puternic marcați („pentru” și „împotriva”), termenul cu sens nefavorabil însă contractează o opoziție și cu termenul neutru, reprezentat prin bază (*american* / *anti~*, *sentiment* / *re~*);

— valorile „realizarea obiectului ...” și „dobândirea însușirii ...”, foarte vagi și proprii atît derivatelor verbale cu prefixe, cît și derivatelor verbale cu sufixe sau formate prin schimbarea categoriei gramaticale, sînt adesea redată fără intermediul prefixelor (*acri*, *cupla* etc.). Acest fapt dovedește, credem, că prefixul are aici nu o funcție semantică, ci una formativă (de derivare a verbelor, de altfel, parasintetice). De aceea se poate spune că, în realitate, opoziția se stabilește și aici între prefixul negativ și zero.

În afara situațiilor de sub 7 și 8, în care, cel puțin aparent, prefixele negative intră în opoziții antonimice cu alte tipuri de prefixe, există și situația următoare în care anumite prefixe negative intră în opoziții antonimice cu alte prefixe tot negative: e vorba de derivate *n e s i n o n i m e* formate de la aceeași bază cu prefixe negative de tipuri diferite, precum *a-* / *imoral*, *a-* / *nepolitic*, *a-* / *neritimic*. Aceste derivate contractează opoziții, pe de o parte, unul cu celălalt, pe de altă parte, fiecare cu baza neprefixată: *a-* / *imoral*; *amoral* / *moral*; *imoral* / *moral* etc. Situația se datorește faptului că aceste cupluri de termeni — ambii negativi, fiecare termen negativ cu baza sa — sînt contrare și nu contradictorii (vezi § 1, sub 29. a., a b s e n ț a bazei).

Cupluri antonimice cu un termen neprefixat (baza celui alt) există, de asemenea, și în afara cazurilor curente reprezentate de derivatele negative sau cu sens de „opozitie”. De exemplu: *lingvistic* / *extra~* (*intra-lingvistic*, în mod evident, nu poate fi conceput ca antonimul lui *lingvistic*). Aceste cazuri sînt însă foarte rare și sînt relevante din punct de vedere semantic numai cînd baza neprefixată constituie un grad, o treaptă în seria formată cu termenii prefixați. De exemplu: *subscris* / *scris* / *supra-scris*; *infrastructură* / *structură* / *suprastructură*.

REPARTIȚIA DERIVATELOR PREFIXALE ȘI A CUVINTELOR DE BAZĂ PE PĂRȚI DE VORBIRE

1. Derivate cu prefixe se găsesc la toate părțile de vorbire cu excepția articolului și a prepoziției. Între cele opt părți de vorbire implicate în prefixare există însă deosebiri, de natură cantitativă și calitativă, în ce privește prezența derivatelor prefixale.

Părțile de vorbire la care prefixarea este cel mai bine reprezentată, atît din punct de vedere numeric, cît și sub aspectul stabilității și al includerii diverselor varietăți ale limbii, sînt:

s u b s t a n t i v u l : *anticorp*, *confrate*; *neom*, *răscruce*, *strănepot*;

a d j e c t i v u l : *extraplat*, *incorect*; *nedrept*, *străvechi*;

v e r b u l : *impune*, *reveni*; *desface*, *îndrăgosti*, *răzgîndi*;

Pentru prefixele care formează verbe există o denumire specială: *p r e v e r b*, folosită mai ales în gramatica limbilor clasice.

a d v e r b u l : mai des la adjective adverbializate, dar și în cîteva formații pur adverbiale, ca *dobine*, *nelesne*, *poimîine*, *preacurînd*, *răsalaltăieri*;

n u m e r a l u l : ca procedeu sistematic, la numeralul multiplicativ (care are formație de participiu: *îndoit*, *întreit*, *împătrit* etc.); în mod excepțional, în derivatul *răzmi*, numeral cardinal propriu-zis care exprimă aproximația unui număr mare.

Vezi alte două procedee de redare a aproximației de acest tip în GRAM. ROM. I 189 sub 3a (pluralul *mi* nearticulat) și b (repetarea numeralului).

La două părți de vorbire se întîlnește exclusiv prefixarea cu *ne-*: a) în puține formații stabile, cu caracter popular (folosite totuși numai în expresii comparative) și b) mai mult, în formații ocazionale, mai ales din categoria celor contextuale, folosite imediat după cuvîntul de bază:

p r o n u m e : a) *nealtul* și *nemaialtul* (pentru ultimul vezi FC I 201); b) *necineva* (*un necineva*, *un oarecare* la IORDAN, STIL. 213), tipul *cine*, *necine* (vezi și *care*, *necare*; *din ce*, *din nece*, toate la IORDAN, STIL. 213), ca și tipul *nechemați*, *nenimic* (IORDAN, STIL. 214);

conjunție: a) *necum* conj. și adv.; b) tipul *dar, nedar* (IORDAN, STIL. 213).

La interjecție situația este asemănătoare la derivatele ocazionale, din categoria *b*, formate tot cu *ne*₂: *amin, neamin* (IORDAN, STIL. 213); categoria *a* este reprezentată însă prin formații regionale cu alte prefixe: *dezgheal, înghiorț*.

Prefixarea ocazională cu *ne*₂ este teoretic posibilă și la prepoziție, în exemple de tipul *contra, necontra*, pentru care nu am găsit însă atestări.

2. Pe de altă parte, există deosebiri între prefixe în ce privește prezența unuia și aceluiași prefix la diverse părți de vorbire.

Pentru unele explicații ale modului cum a fost înregistrată apartenența derivatelor prefixale la diverse părți de vorbire în monografiile consacrate prefixelor respective, vezi Introducerea, p. 22.

Unele prefixe se întilnesc numai la câte o parte de vorbire, altele la două, trei sau mai multe. Limitate la o singură parte de vorbire sînt prefixul exclusiv adverbial *poi*-, prefixele substantivale *antre*-, *ento*-, *vă*- și prefixele verbale *cu*-, *intro*-, *se*-, *tra*-, *tră*-, *tre*₂-. Cele mai multe posibilități se înregistrează la prefixul *ne*₂ (6 sau 7 părți de vorbire), *des*- și *răs*- (cu câte 5 părți de vorbire), *în*₁ (4 sau 5 părți de vorbire), *nă*₁ și *prea*- (4 părți de vorbire). Categoriile cele mai numeroase sînt constituite din prefixele care apar la câte trei părți de vorbire: 36, urmate de cele care apar numai la câte două: 33.

La *ne*₂-s-ar putea adăuga, pentru formații exclusiv ocazionale de tip contextual, două părți de vorbire neatestatate în materialul pe care ne-am bazat: prepoziția (vezi mai sus, sub 1) și numeralul. Vezi diverse lucrări care afirmă lipsa restricțiilor gramaticale la aceste formații (IORDAN, STIL. 213, DLRC s. v. *ne*-).

După felul părților de vorbire în a căror structură apar, prefixele pot fi clasificate în: verbale (6), nominale (27), verbal-nominale (52) și adverbiale (1).

a. Cele 6 prefixe verbale au fost enumerate ceva mai înainte. Numărul lor este de fapt mai mic dacă avem în vedere că *tra*-, *tră*- și *tre*₂- sînt prefixe înrudite.

b. Dintre cele 27 de prefixe nominale, numai 4 (*antre*-, *ento*-, *vă*- și *văz*-) sînt exclusiv substantivale, celelalte 23 apărînd atît la substantive, cît și la adjective: *a*₃-, *ana*-, *apo*-, *cata*-, *cis*-, *dia*-, *ecto*-, *en*-, *endo*-, *exo*-, *extra*-, *hiper*-, *infra*-, *intra*-, *meta*-, *non*-, *para*-, *pen*-, *peri*-, *pod*-, *sin*-, *ultra*-.

c. În categoria prefixelor verbal-nominale se includ nu numai prefixele care apar la verbe, substantive și adjective, ci și cele care apar la adverbe (adjectivele adverbializate contează numai la adjective), precum și, în condițiile discutate sub 1, la alte părți de vorbire, asemănătoare fie cu numele (pronume, numeral), fie cu verbul (interjecție). După combinațiile cele mai frecvente ale posibilităților lor de apariție la diverse părți de vorbire, la aceste prefixe se disting trei situații principale:

α) Cele mai multe prefixe (40) apar în același timp la verbe, substantive și adjective: *a*₁-, *ab*-, *ante*-, *anti*-, *arhi*-, *circum*-, *co*₂-, *con*₂-, *contra*-, *de*₂-, *de*₃-, *des*-, *dis*-, *epi*-, *ex*₁-, *in*₂-, *inter*-, *iz*-, *în*₁-, *într*(*u*)-, *juxta*-, *nă*₁-, *ne*₂-, *ob*-, *per*-, *post*-, *pre*-, *prea*-, *pro*₂-, *răs*-, *re*₂-, *retro*-, *s*-, *stră*-, *sub*-, *super*-, *supra*-, *sur*-, *trans*-, *ză*-.

Dintre acestea *des*-, *nă*₁-, *ne*₂-, *prea*- și *răs*- apar și la alte părți de vorbire: *des*- la adverbe și interjecții, *ne*₂ la pronume, adverbe și conjuncții, *răs*- la numerale și adverbe, *nă*₁ și *prea*- la adverbe.

β) Cîteva prefixe (7) apar numai la verbe și substantive: *an*₅-, *in*₁-, *între*-, *me*-, *o*₁-, *par*₁- și *ră*₁-.

γ) Alte cîteva apar numai la verbe și adjective (3): *po*-, *spre*- și *tă*-sau la verbe, adjective și adverbe (2): *do*- și *pro*₁-.

Între posibilitățile de apariție ale aceluiași prefix la două sau mai multe părți de vorbire există adesea importante deosebiri de pondere. De aceea, în ciuda posibilităților mai largi înregistrate, prefixele *ne*₂ și *in*₂ pot fi calificate drept preponderent nominale, iar prefixele *des*-, *o*₁ sau *re*₂ drept preponderent verbale.

d. Unicul prefix adverbial este *poi*-.

Din punctul de vedere al evoluției limbii este de remarcat faptul că aproape toate prefixele nominale (24 din 27) sînt neologice; dacă la aceasta adăugăm și constatarea că cele mai multe prefixe neologice verbal-nominale (de exemplu: *ante*-, *anti*-, *arhi*-, *circum*-, *con*₂-, *contra*-, *epi*-, *in*₂-, *post*-, *pro*₂-, *retro*-, *sub*-, *super*-, *supra*-, *trans*-) sînt mai bine reprezentate în formații nominale — substantive și adjective —, se poate afirma că o caracteristică a limbii contemporane este creșterea numărului prefixelor nominale și al formațiilor prefixate nominale. Marea majoritate a prefixelor vechi în limbă (excepții: *pod*-, *poi*-, *vă*- și *văz*-) sînt verbale (*cu*-, *tră*-) sau și verbale (*a*₁-, *co*₂-, *des*-, *do*-, *iz*-, *în*₁-, *între*-, *într*(*u*)-, *nă*₁-, *ne*₂-, *o*₁-, *po*-, *pre*-, *prea*-, *pro*₁-, *ră*₁-, *răs*-, *s*-, *spre*-, *stră*-, *sub*-, *tă*-, *ză*-) și, cu excepția lui *ne*₂ și *stră*-, aproape toate prefixele vechi verbal-nominale sînt mai bine reprezentate la verbe (vezi în special prefixele moștenite *a*₁-, *des*-, *în*₁-, *pre*-, *s*-, *sub*-, dar și prefixe slave ca *do*-, *iz*-, *o*₁-, *pro*₁-, *răs*-, *ză*-). În cadrul prefixelor verbal-nominale, combinația verb + adjectiv (eventual + adverb) se întilnește numai la prefixe vechi, aproape toate de origine slavă (4 din 5; al cincilea, *spre*-, apare și el în unele calcuri după slavă).

Rezultă deci că în limba română numai pentru fondul vechi se verifică afirmațiile unor lingviști după care prefixele sînt limitate în cea mai mare măsură la verbe, fiind rareori proprii numai substantivelor (vezi MEYER-LÜBKE, G. II 567; TEKAVČIĆ, G.I. III 145).

3. Formațiile prefixate pot avea ca bază: a) un cuvînt (simplu sau compus) și b) un grup de cuvinte, de obicei cu caracter locuțional.

Marea majoritate a prefixelor apar numai în situația de sub *a*, în formații care au ca bază un cuvînt. Cuvîntul de bază poate aparține tuturor părților de vorbire cu excepția articolului și a prepoziției.

Verbul *incontra* nu se analizează prin *contra* prep., ci prin *contra* adv.

Formații de la cîte un grup de cuvinte au numai prefixele *ne*₂ și, în mod excepțional, *pro*₁. În timp ce *pro*₁ are numai derivatele regionale *prodănou* și *prodinnou*, adverbe formate de la locuțiunile adverbiale *dă nou*, *din nou*, *ne*₂ are asemenea formații nu numai de la îmbinări care pot fi considerate locuțiuni adjectivale (*neîn stare*, vezi IORDAN, LRA 204), adverbiale (*nelavreme* id. *ib.*) sau verbale (inv. *a nebăga samă* la PUȘCHILĂ, D. 67 sau *a nebăga în seamă* DLR), ci și în îmbinări cu evident caracter liber (vezi *în biserică*, *ne-n biserică* Eminescu, la IORDAN, STIL. 214).

Formațiile cu prefixe de la un grup sintactic neconstituit într-un compus trebuie considerate compuse parasintetice (prefixale), întrucît iau naștere simultan prin compunere și derivare (cu prefixe).

În FC I p. v. și 19 categoria compuselor parasintetice este ilustrată numai prin formații cu sufixe, de tipul *mărinimie*, *antonpannesc*, *pidosnic*; exemple ca *inlătura*, *prescurta* conțin prepozițiile *in*, *pre* și nu prefixele omonime.

Compuse parasintetice sînt și formațiile cu prefixe dislocate prin adăugarea adverbului *mai* (sau *prea*): pronumele *nemaialtul*, substantive ca *nemairăbdare*, *nemaivenire*, formații gerunziale ca *nemaivăzînd* (*neprea-avînd*) sau participiale ca *nemaivăzut*.

Pentru formațiile cu *ne-* și *mai* vezi FC I 126, 183, 201.

În legătură cu formațiile prefixate de la un grup sintactic se ridică unele probleme legate de statutul morfologic al cuvîntului creat. Dacă în cazul lui *neîn stare* sau *nelavreme* compusul parasintetic poate fi ușor calificat adjectiv, respectiv adverb, nu la fel stau lucrurile în cazul unor formații ca *neîn largul* sau *nelalocul*: calificării lor drept adverbe i se opune posibilitatea de construire cu un adjectiv posesiv sau cu un pronume personal în genitiv (*nelalocul său*, *nelalocul ei*).

4. Derivatele cu prefixe pot fi analizate în raport cu 1) aceeași parte de vorbire sau 2) o parte de vorbire diferită. În primul caz derivarea poate fi numită omogenă, în cel de al doilea eterogenă.

1. Pentru termenii *derivare omogenă* și *eterogenă* cf. *derivative omogene*, respectiv *eterogene* la Knud Togeby, *Structure immanente de la langue française*, Paris, 1965, p. 165, care adoptă acești termeni de la Holt, *Études d'aspect*, 1943, p. 80. Togeby consideră că prefixele sînt derivate exclusiv omogene. În terminologia lui L. Bloomfield derivatele omogene ar fi *endocentrice*, iar cele eterogene *exocentrice*; vezi FC I 30, nota 53.

2. Formațiile de la grupuri de cuvinte se încadrează la tipul 2 din punct de vedere formal și la tipul 1 din punctul de vedere al valorii globale.

Atît în cazul derivatelor omogene, cît și în cazul celor eterogene, derivarea poate fi simplă sau pur prefixală (atunci cînd nu mai intervine alt mijloc de formare) și parasintetică (atunci cînd prefixarea este asociată simultan fie cu sufixarea, fie cu derivarea regresivă).

1. Derivarea omogenă, de la aceeași parte de vorbire, este de cele mai multe ori simplă și rareori parasintetică.

a. Derivarea omogenă simplă sau pur prefixală este considerată o caracteristică a formațiilor prefixale, întrucît:

α) Unele părți de vorbire sînt reprezentate în prefixare numai prin formații de acest tip, de același fel cu baza: verb, pronumele, interjecția, adverbul și conjuncția.

1. La adverb singurele exemple discutabile (vezi nota anterioară) sînt *prodănou* și *prodinnou* < loc. adv.

2. *Netocma*, calificat drept conjuncție în DLR, ar putea fi considerat un exemplu de conjuncție < adverb. *Netocma* este însă adverb (cf. *nemite*), folosit uneori în locuțiunea conjuncțională *netocma că*.

β) Numeroase prefixe (35) apar numai în formații analizabile prin aceeași (sau aceleași) parte (părți) de vorbire:

— verbe < verbe: *intro(duce)*, *se(duce)*, *tra(duce)*, *tră(da)*, *tre(sări)*;

— substantive < substantive: *antre(sol)*, *ent(optic)*, *vă(leaf)*, *văz(duh)*;

— adverbe < adverbe: *poi(mîine)*;

— substantive < substantive și adjective < adjective: *ana(stigmatism)*, *~cronic*, *apo(ferment)*, *~cromatic*, *cata(zonă)*, *~termal*, *dia(maț)*, *~cronic*, *endo(bază)*, *~bucal*, *exo(bază)*, *~bucal*, *intra(dos)*, *~muscular*, *non(valoare)*, *~figurativ*, *pen(umbră)*, *~ultim*, *ultra(sunet)*, *~modern*;

Noneu s. și *supraeu* s. se analizează prin *eu* s. < pron., nu direct din pronume.

— verbe < verbe și substantive < substantive: *între(cioeni)*, *~fier*;

— verbe < verbe și adjective < adjective: *spre(zice)*, *~văzător*, *tă(mînji)*, *~hui*;

— verbe < verbe, substantive < substantive și adjective < adjective: *ab(zice)*, *~ocluzie*, *~articular*, *ante(data)*, *~braț*, *~penultim*, *arhi(omori)*, *~episcop*, *~plin*, *circum(serie)*, *~locuție*, *~lunar*, *contra(zice)*, *~timp*, *~lateral*, *epi(teoretisi)*, *~centru*, *~continental*, *iz(goni)*, *~laz*, *~nou*, *post(pune)*, *~față*, *~liceal*, *super(pune)*, *~arbitru*, *~fin*;

— verbe < verbe, adjective < adjective și adverbe < adverbe: *do(ajunge)*, *~alb*, *~bine*, *pro(citi)*, *~albastru*, *~dănou*.

Pentru *pro-* vezi nota de la 1 a α.

γ) Derivatele omogene predomină net din punct de vedere cantitativ la prefixele care au și alte posibilități. Vezi, de exemplu, *ne-* sau *răs-*.

b. Derivarea omogenă parasintetică se întilnește exclusiv la substantive < substantive.

Eventual și la numeral (multiplicativ) < numeral (cardinal propriu-zis), dacă admitem derivarea directă *în-* + *trei* + *-it* (vezi GRAM. ROM. I¹ (1954), p. 37) și nu schimbarea valorii gramaticale a participiilor din paradigma verbelor parasintetice de tip *intrei* (vezi Flora Șuteu, în SMFC II 45).

Ea poate fi:

α) de tip sufixal în exemple ca *apuntament* și *apuntare* (cf. *punte*), *Cisiordonia*, *Transiordania* (cf. *Iordan*), *coreligionar* (cf. *religie*), *contravîntuire* (cf. *vînt*), *postcenușărire* (cf. *cenușă*) etc.;

β) de tip regresiv (cu sufix zero) în exemple ca *endoderm*, *exoderm* (cf. *dermă*), *nonflam* „peliculă care nu arde” (cf. *flamă*) etc.

2. Derivarea eterogenă, de la o parte de vorbire diferită, este rareori simplă, de cele mai multe ori parasintetică.

Derivarea eterogenă exclusiv prefixală (a) este un fenomen rar, de aceea prefixelor li se neagă în general posibilitatea de a forma singure derivate aparținînd altei părți de vorbire decît cuvîntul de bază. Vezi, de exemplu, recentul *Dictionnaire de linguistique Larousse*, Paris, 1973, s.v. *préfixe*: „Le préfixe ne permet pas à l'unité lexicale nouvelle le changement de catégorie grammaticale”.

ТЕКАВИЋ, Г. I. III 145: „essendo i prefissi, per definizione, morfemi non trascategorizzanti”. Pentru limba franceză vezi Togeby, *lucr. cit.*, p. 165: „le préfixe ne change pas la classe de la racine”. Pentru limba română vezi GRAM. ROM. I¹ (1954) p. 36.

O afirmație nuanțată, dar nesustenută de formații eterogene simple, în *Introducere în lingvistică*, București, 1972, p. 159; vezi și Sanda Reinheimer-Rîpeanu, *Les dérivés parasynthétiques dans les langues romanes*, Haga-Paris, 1974, p. 30-34, unde teza caracterului exclusiv eterogen al prefixării este combătută cu exemple de derivate parasintetice.

a. Derivarea eterogenă simplă sau pur prefixală se întilnește în următoarele situații:

— adjectiv < substantiv:

a- (*acotiledon*, *aton* etc.; *analfabet*)

După Togeby, care nu recunoaște derivarea eterogenă simplă, adjective ca fr. *apétale*, formate din prefix + substantiv, sînt „adjective parasintetice cu sufix zero” (*lucr. cit.*, p. 166). Cel puțin pentru română, e necesară însă o distincție între formații ca *acotiledon* cf. *cotiledon* și *apetal* cf. *petală* (vezi, mai jos, b. β).

anti- (*anticar*, *antidrog*, *antișoc* etc.)

extra- (*extraplân*)

in- (*inodor*)

inter- (cu un substantiv la plural: *interorășe*, *interjări* etc.)

ne- (*nesoț*)

Nepereche adj. este însă un derivat omogen de la *pereche* adj. < s. (vezi DLR s.v. *pereche* 2°).

non- (*nonstop*)

pro- (*profund*)

Asemănătoare cu *profund* sînt *afund* și *străfund*, care nu sînt incluse în această listă din următoarele motive: *afund* este compus cu prepoziția *a*; *străfund* este derivat substantival (omogen)

folosit și ca adjectiv prin schimbarea valorii gramaticale (vezi IORDAN, LRA 211, nota 2, care relevă apropierea dintre *străfund* adj. și *afund, profund*).

super- (inv. *superplus*)
supra- (*supranumerar, supraplan*)
sur- (*surnumerar*)

— substantiv < adjectiv (sau participiu) :

a₋₁ (*afluent*)
con₋₂ (*conațional, conjudețean*; recent, *colistier* „coleg de listă electorală”)

en- (*encaustică, enciclică*)

me- (*meplat*)

ob- (inv. *obzăcut*)

para- (*paracăzător, parasolar*)

per- (*perplin*)

Pentru *preaplin* vezi FC I 126.

pro₋₂ (inv. *prozăcut*)

super- (*superumeral*)

— substantiv < adverb : *ne*₋₂ (*neunde* „neant”)

— substantiv < verb : *ne*₋₂ (inv. *nefiind* „neființă”).

După cum rezultă din lista dată, derivate eterogene exclusiv prefixale se întâlnesc la 18 prefixe, dar la majoritatea dintre ele în câte un singur exemplu (*a*₋₁, *extra-*, *in*₋₂, *me-*, *non-*, *ob-*, *per-*, *sur-*), în câte două exemple (*en-*, *para-*, *pro*₋₂, *super-*, *supra-*) sau trei (*ne*₋₂); formații mai numeroase și posibilități deschise se înregistrează numai la *a*₋₃, *anti-*, *con*₋₂ și *inter-*.

Din punct de vedere morfologic predomină formarea de adjective < substantive, procedeu înregistrat la 11 prefixe, dintre care cel puțin 3 cu serii deschise. E de remarcat însă că pentru toate formațiile eterogene înregistrate la *anti-* (tip *antișoc*) și *inter-* (*interorășe*), pentru unica formație a lui *extra-* (*extraplan*), ca și pentru una din cele două ale lui *supra-* (*supraplan*), statutul de derivat adjectival nu este indiscutabil, întrucât prefixul este aici cel puțin la limita cu prepoziția originară; în ipoteza interpretării prefixului drept prepoziție am avea a face fie cu o îmbinare liberă, fie cu un compus. Într-o situație asemănătoare se găsește formația *nonstop*, în care prefixul este cel puțin la limita cu funcția adverbială de origine. În orice caz, toate aceste formații adjectivale incerte au caracter invariabil (cu substantivul de bază la singular în cele mai multe, dar la plural în formațiile cu *inter-*, uneori și cu *anti-*: *becuri antițînțari* SCÎNTEIA 1975, nr. 10276, p. 4, col. 7, spre deosebire de cele ale lui *a*₋₃, *in*₋₂ etc. care variază după gen și număr: *aton*, *-ă*, *-i*, *-e* sau *inodor*, *-ă*, *-i*, *-e*; vezi și *supranumerar*, *-ă*, *-i*, *-e*.

Ana Canarache, în SMFC II 20, se îndoieste de calitatea de adjectiv a unei formații ca *antitanic*, aducind ca argument „lipsa acordului”. AVRAM, P. N. 249 discută această problemă sub aspectul statutului de prefix sau prepoziție al lui *extra-*, *inter-*, *supra-*; împotriva statutului de prefix este invocat faptul că „prefixele nu au în general capacitatea de a forma o parte de vorbire diferită de cuvântul-bază”. Pentru *inter-* în „combinațiile de tipul *interțări*” vezi și GUȚU ROMALO, C. 223.

Din punctul de vedere al istoriei limbii, trebuie arătat că în derivarea tradițională nu se cunosc exemple de formații pur prefixale eterogene. Aproape toate formațiile înregistrate sînt noi, marea majoritate cu prefixe neologice, de obicei și cu teme neologice. De cele mai multe ori avem a face cu împrumuturi (*acotiledon*, *afluent*, *antișoc*, *conațional*, *enciclică*, *inodor*,

meplat, *nonstop*, *profund*, *superumeral*, *surnumerar*) sau semicalcări (*anticar*, *obzăcut*, *paracăzător*, *prozăcut*, *superplus*, *supranumerar*). Singurul prefix vechi la care s-au notat derivate eterogene, *ne*₋₂, apare astfel numai în formații cărturărești (*nefiind*: Dosoftei, *neunde*: Argezi).

b. Derivarea eterogenă parasintetică este bogat reprezentată mai ales prin tipul sufixal.

α) Derivatele parasintetice de tip sufixal sînt :

— verbe < substantive, la 19 (+5) prefixe, între care *a*₋₁ (*avînta*), *con*₋₂ (*concentra*), *des-* (*dezlîna*), *in*₋₁, (*înlemni*);

Cifra din paranteză indică numărul prefixelor care apar astfel numai în formații cu dublă analiză: verb < verb sau (parasintetic) < substantiv (respectiv adjectiv).

< adjective, 8 (+1) prefixe, inclusiv cele 4 citate mai sus : *a*₋₁ (*amuți*),

con₋₂ (*consolida*), *des-* (*descreți*), *in*₋₁ (*înverzi*);

< adverb, la 4 prefixe : *a*₋₁ (*acomoda*), *de*₋₃ (*dejosi*), *des-* (*descrușișă*) și *in*₋₁ (*întîrziă*);

< numeral, la 3 prefixe : *a*₋₁ (*aduna*), *des-* (*dezdoi*) și *in*₋₁ (*înzeci*);

< interjecție, la 2 prefixe : *co*₋₂ (*cofîrști*) și *in*₋₁ (*înhăța*);

— substantive < verbe, la 5 prefixe : *a*₋₁ (*acrescămînt*), *a*₋₃ (*amimie*), *in*₋₂ (*inconvenient*), *ne*₋₂ (*nesosință*), *pre-* (*preopinent*);

< adjective, la 5 prefixe : *a*₋₃ (*agenitalism*), *des-* (*dezaferentare*), *hiper-* (*hipersuprarenalism*), *hipo-* (*hiposuprarenalism*), *peri-* (*perideferentită*);

< numeral, la 1 prefix : *întroptire*;

— adjective < substantive la 21 de prefixe, între care *a*₋₁ (*afemeiat*), *con*₋₂ (*concentric*), *des-* (*desciolănat*), *in*₋₁ (*înmănușat*), *ne*₋₂ (*neapătat*), *răs-* (*răzmățat*);

< verbe, la 3 prefixe : *a*₋₁ (*alimpit*), *in*₋₂ (*interminabil*) și *ne*₋₂ (*neclintibil*).

Prefixele cel mai mult folosite în derivate parasintetice sînt *a*₋₁, *des-* și *in*₋₁, care au formații numeroase și variate : din cele 10 tipuri de parasinteză sufixală înregistrate, *a*₋₁ apare în 7, iar *des-* și *in*₋₁ în 6.

β) Derivatele parasintetice de tip regresiv sînt :

— substantive < verbe : *parjur*, (*s*)*perjur*, *transfug*;

— adjective < substantive : *apetal*, *diform*, *inform*;

< verbe : *indiviz*.

5. Combinînd constatarea făcută în § 2 cu privire la prefixele reprezentate în mai multe părți de vorbire cu datele rezultate din § 4 în ce privește derivarea eterogenă (simplă și parasintetică), se poate stabili următoarea ierarhie a prefixelor cu cele mai numeroase valențe :

1. <i>ne</i> ₋₂ :	6(+1) părți de vorbire	<6 (+1) părți de vorbire (+grupuri)
2. <i>des-</i> :	5	<6
3. <i>răs-</i> :	5	<5
4. <i>in</i> ₋₁ :	4(+1)	<6
5. <i>a</i> ₋₁ :	3	<5
6. <i>nă</i> ₋₁ :	4	<4
7. <i>prea-</i> :	4	<4
8. <i>de</i> ₋₃ :	3	<4

1. Cifra pusă în paranteză reprezintă aici situații discutabile, care în tabloul de la p. 286–291 apar notate cu semnul întrebării : acestea sînt reprezentate la *ne*₋₂ de interjecții contextuale ca *neamin* (vezi p. 278), iar la *in*₋₁ de numerele multiplicative (pentru care vezi discuția de la p. 281).

2. La *răs-* numărul părților de vorbire formate coincide cu al celor de bază, dar prefixul nu este un derivativ omogen (prin parasinteză formează și verbe de la substantive, adjective de la substantive). *Nă*₋₁ și *prea-* sînt însă aproape exclusiv omogene și tocmai de aceea, deși apar în câte 4 părți de vorbire, sînt trecute în listă după *a*₋₁, cu 3 < 5.

6. În legătură cu derivarea omogenă simplă se pune și problema menținerii categoriei gramaticale (gen, număr, diateză etc.) și a particularităților flexionare ale cuvântului de bază. În general aceasta este regula: substantivele < substantive au același gen și număr, iar verbele < verbe aceeași conjugare, diateză, tranzitivitate. Există totuși unele excepții:

- a) la substantive, puține deosebiri de:
— gen: *analfabet* (adj. și) s.m. față de *alfabet* s.n.

Dacă *parasoare* este s.f., cum îl dă COSTINESCU — alături însă de *parasolă*, care a putut influența calificarea —, acesta ar fi de asemenea un caz de gen diferit față de cuvântul de bază (*soare* m.). Cf. fr. *parapluie* m. față de *pluie* f.

- (gen și) număr: *parascînteii* s.n. (pl. idem) față de *scînteie* s.f.
— flexiune, în ce privește alternanțele fonetice: *remarcă*: pl. *remarci* față de *marcă*: pl. *mărci*;

- b) la verbe, puține deosebiri de:
— diateză: *complăcea* reflexiv față de *plăcea* activ
— tranzitivitate: *scurge* tranzitiv față de *curge* intransitiv (vezi și *coopta* față de *opta*)

(Vezi, pentru limba latină, A. Ernout și F. Thomas, *Syntaxe latine*, ediția a II-a, Paris, 1959, p. 20—21.)

dar ceva mai multe deosebiri de flexiune. Se constată tendința unor formații prefixate de a adopta un model flexionar diferit de cuvântul de bază în ce privește:

— clasa de conjugare: *încura* I față de (înv.) *cure* III, *nepricepa* I față de *pricepe* III, *concede* III față de *ceda* I, *desfide* III față de *sfida* I, reg. *zăuri* IV față de *ura* I;

1. Deosebirile de acest fel interesează chiar dacă admitem că schimbarea de conjugare s-a făcut din latină la verbe ca *incura* (vezi S. Pușcariu, în DR IV (1924—1926), 2, p. 703) sau că *nepricepa* este format după *nepricepător* (vezi DLR).

2. Aici poate fi amintită și deosebirea formală dintre unele verbe parasintetice și paralelele lor neprefixate: *instruna* I / *struni* IV (vezi GRAUR, T. 234). Cf. și perechi semianalizabile ca *înfige* III / *străfiga* I, *înghiți* IV / *sughți* I.

3. Pentru limba contemporană s-a remarcat că tendința de trecere de la conjugarea a II-a la a III-a acționează mai puternic la derivatele prefixale (și la compuse) decît la verbele simple: vezi *intrevăde*, *prevede* față de *vedea*; *complace*, *displace* față de *plăcea* etc. Vezi IORDAN, LRC 438, care pune fenomenul în legătură cu lungimea cuvântului, accentul și ritmul.

— desinențele (de la indicativ prezent): multe formații prefixale neologice de conjugarea I au forme de prezent diferite de verbul simplu din aceeași familie (*aclama*: *aclam* față de *clama*: *clamez*; *demasca*: *demasc* față de *masca*: *maschez*; *remarca*: *remarc* față de *marca*: *marchez* etc.); Vezi Gr. Brâncuș, în SCL XXVI (1975), nr. 3, p. 251—252.

— (desinențele și) sufixele temporale: între formațiile prefixate de la *a da*, unele au prezentul diferit de bază (*trăda*: *trădez*, *izda*: *izdez* față de *da*: *dau*), iar toate au perfectul simplu — și mai mult ca perfectul — fără reduplicare, cu sufixul *-a-* în loc de *-u-* (*preda*: *predai*, *predasem* față de *da*: *dădui*, *dădusem*); o situație asemănătoare la formațiile cu baza *sta* (*consta*, *custa*).

1. Vezi LOMBARD, v. 459—463.

2. De notat și apariția mult mai rară a formelor iotacizate la verbele prefixate cu tema în *n* (*compune*, *reține*, *conveni*) sau *r* (*tresări*) față de verbele de bază (*pune*, *ține*, *veni*; *sări*); id. ib. 114, 582, 937, 1038.

3. La rămîne față de *mînea*, în limba literară contemporană (vezi f.o.) deosebirile privesc atît clasa de conjugare: III/II, cit și iotacizarea: *rămîn/mîi*.

4. Cf. și deosebiri de accent în flexiune: *predómîn|domîn*; vezi LOMBARD, v. 283, 291.

Unele derivate omogene simple nu au flexiunea completă a cuvîntului de bază, fiind folosite numai la anumite forme: vezi *contramăsuri* pl. / *măsură*; *delăsa* / *lăsa*.

În mod special sînt numeroase formațiile prefixate (de obicei de tip contextual) atestate numai la plural la *para-* și *răs-* cu valoare intensivă: *paraexamene*, *paraordine*, *pararapoarte* etc. la IORDAN, STIL. 208, *răscute*, *răzveri* id. ib., p. 208; vezi și *răzmi* DLR.

7. O problemă legată de repartiția pe părți de vorbire și pe subclasele acestora privește prefixarea numelor proprii.

În cadrul substantivelor formate cu prefixe există nu numai substantive comune (imensa majoritate), ci și substantive proprii, mai ales nume geografice.

Pentru absența prefixelor în numele proprii de persoane vezi GRAUR, N. P. 110: „prefixe apar numai acolo unde ele au figurat în cuvinte comune care au devenit apoi nume de persoane (de exemplu *Răspop*, de la verbul *răspopi*)”. Pentru formații cu *ex-* + nume de persoană vezi, *lucr. cit.* p. 103, un exemplu străin (*Huguette ex-Duflos*), teoretic posibil și cu nume românești.

Nume proprii se înregistrează printre formațiile simple sau parasintetice ale următoarelor prefixe:

anti-: *Antiatlas* (și *Antibalcani* etc.); *Antihrist*;

cis-: *Cisiordania* (și *Ciskei*);

pre-: *Prealpi*; (*cultura*) *Precucuteni*; *Premiorița*;

trans-: *Transidordania* (și *Transkei* etc.).

Toate derivatele înregistrate sînt omogene (substantive proprii < substantive proprii) și, în marea majoritate, împrumuturi; cf. totuși, la numele de epoci și titluri, formațiile românești *Precucuteni* și *Premiorița*.

1. La acestea ar putea fi adăugat *nefirtatul*, dacă îl interpretăm ca nume (propriu) al diavolului (și nu, pur și simplu, „diavol, drac” ca în DLR) și dacă nu se explică prin schimbarea valorii gramaticale a substantivului comun *nefirtat*, negativ al lui *firtat*. Cu valoare exclusivă de nume propriu este *Nifărtache* „idem”, devenit neanalizabil.

2. Vezi și formații ocazionale contextuale cu *ne-* de tipul *Matei*, *ne-Matei*.

3. Pentru statutul de cuvinte compuse cu prepoziții al unor nume proprii ca *Intreape*, *Suprapietrei*, vezi Introducerea, p. 10—11.

Un aspect al derivării eterogene este formarea unor substantive comune de la substantive proprii, fenomen frecvent în terminologia astronomică: *apojupiter* (~ *saturn*, ~ *uranus*) și *perijupiter* (~ *saturn*, ~ *uranus*), *paraselene* etc.

Numele proprii pot constitui și baza unor formații cu statut morfologic ambiguu asemănătoare cu cele interpretate la § 4 pct. 2 a drept adjective < substantive. Pe lângă prefixe ca *anti-* sau *pro-* care se combină și cu substantive comune, cu nume proprii se întilnește și prefixul *trans-*. Este vorba de exemple ca: (*Pactul*) *anti-Comintern* (MDE), (*atmosfera* ...) *pro-Croce* (vezi SMFC IV 26), (*conductă petrolieră*) *trans-Alaska* (SCINTEIA 1973, nr. 9695, p. 5, col. 3).

În favoarea interpretării acestor formații drept construcții prepoziționale pot fi invocate și două aspecte ale scrierii lor: prezența cratimei și menținerea inițialei majuscule la cuvîntul de bază. Pentru *pro-* vezi I. Rizescu, în SMFC IV 26 și AVRAM, P. N. 249.

8. După cum a rezultat din discuția asupra unor exemple din paragrafele anterioare, statutul formațiilor prefixale din punctul de vedere al apartenenței la o anumită parte de vorbire nu este totdeauna clar. Probleme de interpretare se ridică în mod special la unele formații cu *anti-*, *extra-*, *inter-*, *non-*, *pro-*, *supra-* și *trans-* considerate în mod curent adjective invariabile (vezi § 4 pct. 2 a și § 7) și la unele compuse parasintetice

cu prefixul *ne*₂ (*nelalocul*) calificate de obicei drept adverbe (vezi § 3). În ambele situații, dificultatea este legată, de fapt, de ambiguitatea statutului elementului prefixal, care este interpretat ca atare conform tradiției, dar se găsește cel puțin la limita cu statutul de cuvânt (ajutător).

În prima situație, *anti-*, *extra-*, *inter-*, *pro*₂, *supra-* și *trans-* au mai curînd o comportare de prepoziții, iar *non-* de adverb sau prepoziție.

Pentru *extra-*, *inter-*, *pro*₂ și *supra-* vezi AVRAM, P. N. 249, 250. Pentru *inter-* vezi și GUȚU ROMALO, C. 223. MARCHAND, E. W. 89–91 vorbește de „forța prepozițională” a unor prefixe în formații care pot fi considerate sintagme (uneori determinante ale unor determinați zero).

În cea de a doua situație *ne*₂ are comportarea adverbului de negație *nu*. Dificultatea încadrării morfologice a unor compuse parasintetice cu *ne*₂ nu se reduce la problemele de regim relevate pentru formațiile de tip *nelalocul* (vezi § 3), ci privește și variația liberă în exemple ca *neînregulă* / *în neregulă*, *nelalocul* / *la nelocul*, *nepederost* / *pe ne-de rost* etc., distribuția complementară a lui *ne*₂ și *nu* în negarea formelor verbale (gerunziul, participiul și supinul cu *ne* față de toate celelalte cu *nu*), precum și dislocarea prin *mai* (sau *prea*) a unor formații pronominale (*nemaialtul*) și mai ales verbale (*nemaivăzînd*, *nemaivăzînd*: cf. *nu (mai) vede*; *neprea-avînd*: cf. *nu (prea) are*). Existența formelor verbale negate cu *ne* și a altor derivate regulate de tipul substantivelor formate din infinitivul lung sau al adjectivelor în *-tor* explică formarea regresivă a unor verbe cu *ne* în întreaga paradigmă (*nemulțumi*, *nesocoti* etc.).

1. Pentru exemple cu variație liberă la formații cu prepoziție vezi IORDAN, LRA 204.
2. Dificultatea de interpretare a formelor verbale cu *ne* și *nemai-* drept cuvinte se reflectă în dicționare, care înregistrează participiile ca adjective, dar lasă la o parte gerunziile.
3. Pentru complicația creată de intercalarea lui *mai*, care ar pleda pentru scrierea separată, vezi Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, 1974, p. 80–81.
4. Pentru caracterul separabil al lui *ne*₂ vezi Introducerea, p. 8.
5. O discuție asupra verbelor cu *ne* la Th. Hristea, în LR XX, 1971, nr. 5, p. 486–488.

FORMAȚIILE PREFIXATE ȘI BAZELE LOR

Nr. crt.	Prefixul	Baze		S.	Adj.	Pron.	Num.	Vb.	Adv.	Conj.	Interj.	Grup de cuvinte
		Formații										
1	<i>a</i> ₁	verbe	P	P	—	P	+	P	—	—	—	—
		substantive	+P	+P	—	—	P	—	—	—	—	—
		adjective	P	+	—	—	P	—	—	—	—	—
2	<i>a</i> ₃	substantive	+	P	—	—	P	—	—	—	—	—
		adjective	+P	+	—	—	—	—	—	—	—	—
3	<i>ab-</i>	verbe	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—
		adjective	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		substantive	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
4	<i>an</i> ₅	verbe	P	—	—	—	+	—	—	—	—	—
		substantive	+P	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	<i>ana-</i>	substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
6	<i>ante-</i>	substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
		verbe	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—

Nr. crt.	Prefixul	Baze		S.	Adj.	Pron.	Num.	Vb.	Adv.	Conj.	Interj.	Grup de cuvinte
		Formații										
7	<i>anti-</i>	adjective	+P	+	—	—	—	—	—	—	—	—
		substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		verbe	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—
8	<i>antre-</i>	substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
9	<i>apo-</i>	substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
		verbe	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—
10	<i>arhi-</i>	substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
		verbe	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—
11	<i>cata-</i>	substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
12	<i>circum-</i>	substantive	+P	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
		verbe	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—
13	<i>cis-</i>	adjective	P	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		substantive	+P	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	<i>co</i> ₂	verbe	P	—	—	—	—	+	—	—	P	—
		substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
15	<i>con</i> ₂	verbe	P	P	—	—	—	+	—	—	—	—
		substantive	+P	+	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	P	+	—	—	—	—	—	—	—	—
16	<i>contra-</i>	substantive	+P	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
		verbe	—	—	—	—	—	+	—	—	—	—
17	<i>cu-</i>	verbe	P	—	—	—	—	+	—	—	—	—
18	<i>de</i> ₂	verbe	P	P	—	—	—	+	—	—	—	—
		substantive	+P	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	P	+	—	—	—	—	—	—	—	—
19	<i>de</i> ₃	verbe	P	—	—	—	—	+	P	—	—	—
		substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
20	<i>des-</i>	verbe	P	P	—	—	P	+	P	—	—	—
		substantive	+P	P	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	P	+	—	—	—	—	—	P	—	—
		adverbe interjecții	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—
21	<i>dia-</i>	substantive	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
22	<i>dis-</i>	substantive	+P	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		adjective	P	+	—	—	—	—	—	—	—	—
		verbe	P	P	—	—	—	+	—	—	—	—

Nr. crt.	Prefixul	Baze		S.	Adj.	Pron.	Num.	Vb.	Adv.	Conj.	Interj.	Grup de cuvinte
		Formații										
23	<i>do-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		adverbe	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
24	<i>ecto-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
25	<i>en-</i>	substantive	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
26	<i>endo-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
27	<i>ento-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28	<i>epi-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
29	<i>ex-₁</i>	verbe	P	P	-	-	+	-	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
30	<i>exo-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
31	<i>extra-</i>	adjective	+P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32	<i>hiper-</i>	substantive	+P	P	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
33	<i>hipo-</i>	substantive	+P	P	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
34	<i>in-₁</i>	verbe	P	P	-	-	+	-	-	-	-	-
		substantive	+P	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	<i>in-₂</i>	adjective	+P	+	-	-	-	P	-	-	-	-
		substantive	+P	-	-	-	-	P	-	-	-	-
		verbe	-	P	-	-	-	+	-	-	-	-
36	<i>infra-</i>	substantive	+P	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
37	<i>inter-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
		adjective	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
38	<i>intra-</i>	adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
39	<i>intro-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-	
40	<i>iz-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
41	<i>in-₁</i>	verbe	P	P	-	P	+	P	-	P	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	+P	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		interjecții numerales ?	-	-	-	P	-	-	-	+	-	-

Nr. crt.	Prefixul	Baze		S.	Adj.	Pron.	Num.	Vb.	Adv.	Conj.	Interj.	Grup de cuvinte
		Formații										
42	<i>intre-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
43	<i>intru-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
		substantive	-	-	-	P	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
44	<i>juxta-</i>	adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
45	<i>me-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
		substantive	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
46	<i>meta-</i>	substantive	+P	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
47	<i>nă-₁</i>	substantive	+P	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	P	-	-	-	-	+	-	-	-	-
48	<i>ne-₂</i>	adverbe	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	P	-	-	-	+
		substantive	+P	-	-	-	-	+P	+	-	-	-
		verbe	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
		adverbe	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
49	<i>non-</i>	pronume	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
		conjecții	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
		interjecții ?	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
50	<i>o-₁</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
51	<i>ob-</i>	verbe	P	-	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
52	<i>par-₁</i>	adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
53	<i>para-</i>	substantive	-	-	-	-	-	P	-	-	-	-
		adjective	+P	P	-	-	-	-	-	-	-	-
54	<i>pen-</i>	substantive	P	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
55	<i>per-</i>	verbe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
56	<i>peri-</i>	verbe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	+P	P	-	-	-	-	-	-	-	-
57	<i>po-</i>	adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	-	P	-	-	-	+	-	-	-	-
58	<i>pod-</i>	adjective	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-

Nr. crt.	Prefixul	Baze									Grup de cuvinte
		Formații	S.	Adj.	Pron.	Num.	Vb.	Adv.	Conj.	Interj.	
59	<i>poi-</i>	adverbe	-	-	-	-	-	+	-	-	-
60	<i>post-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive adjective	+P	-	-	-	-	-	-	-	-
61	<i>pre-</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive adjective	+P	-	-	-	P	-	-	-	-
62	<i>prea-</i>	adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		verbe adverbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
63	<i>pro-1</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-
		adverbe	-	-	-	-	-	-	-	-	+
64	<i>pro-2</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive adjective	+	+	-	-	-	-	-	-	-
65	<i>ră-1</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-
66	<i>răs-</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-
		numerale adverbe	-	-	-	+	-	-	-	-	-
67	<i>re-2</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive adjective	+	+	-	-	-	-	-	-	-
68	<i>retro-</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive adjective	+	+	-	-	-	-	-	-	-
69	<i>s-</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive adjective	+	+	-	-	-	-	-	-	-
70	<i>se-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	
71	<i>sin-</i>	substantive	+P	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-
72	<i>spre-</i>	adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
73	<i>stră-</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive adjective	+	-	-	-	-	-	-	-	-
74	<i>sub-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	

Nr. crt.	Prefixul	Baze									Grup de cuvinte
		Formații	S.	Adj.	Pron.	Num.	Vb.	Adv.	Conj.	Interj.	
75	<i>super-</i>	substantive	+	+	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	+	+	-	-	-	-	-	-	-
76	<i>supra-</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive	+P	-	-	-	-	-	-	-	-
77	<i>sur-</i>	adjective	+P	+	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
78	<i>tă-</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-
79	<i>tra-</i>	adjective	+	+	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
80	<i>trans-</i>	verbe	P	-	-	-	+	-	-	-	-
		substantive	+P	-	-	-	-	P	-	-	-
81	<i>tră-</i>	adjective	P	+	-	-	-	-	-	-	-
		verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	-
82	<i>tre-2</i>	verbe	-	-	-	-	+	-	-	-	
83	<i>ultra-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	-
84	<i>vă-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	
85	<i>văz-</i>	substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	
86	<i>ză-</i>	verbe	P	P	-	-	+	-	-	-	-
		substantive	+	-	-	-	-	-	-	-	-
		adjective	-	+	-	-	-	-	-	-	

+ = formație simplă
P = formație parasintetică
? = formație discutabilă

STRUCTURA FONETICĂ A PREFIXELOR ȘI A DERIVATELOR CU PREFIXE

1. Prefixele limbii române sînt : a) asilabice, b) monosilabice și c) bisilabice.

a) Singurul prefix asilabic este *s* (z_{-1}) : *spulbera*, *sfișia*; *zbuciuma*, *zvînta*, la care se adaugă variantele asilabice ale unor prefixe monosilabice : *d-* (*do-*) : *dobîrși*, n_{-1} (*în₋₁*) : *năcri*, *nălbi*, *năspri*; *r-* (*re₋₂*) : *ralia*, *ratașa*; z_{-2} (*ză-*) : *zăfla*.

b) Cele mai multe prefixe (52) sînt monosilabice. În interiorul lor distingem atît prefixe vechi : *adormi*, *cuprinde*, *dezlega*, *întineri*, *prelinge*, *răduce*, *răzbate*, *strămoș* etc., cît și noi : *analgezie*, *coexista*, *inegal*, *nonconformist*, *postpune*, *surprinde*, *transfăgărășean* etc.

La acestea se adaugă variantele monosilabice ale unor prefixe bisilabice : *ant-* (*anti-*) : *antarctic*, *ep-* (*epi-*) : *epoxizi*, *într₋₂* (*într₋₂*) : *întrajutorare*, *într₋₁* (*într₋₁*) : *întrarginta*, *met-* (*meta-*) : *metarteriolă*, *par₋₂* (*para-*) : *parafazie*, *supr-* (*supra-*) : *supraduce* „a aduce în plus”, *ultr-* (*ultra-*) : *ultralumin* etc.

c) Prefixele bisilabice sînt mai ales noi : *antimperialist*, *arhicunoscut*, *contraface*, *extrateritorial*, *hiperaciditate*, *întrerupe*, *introduce*, *parafrază*, *retroactiv* etc. Prefixul vechi *întru-* este mai bine reprezentat în varianta monosilabică *într₋₁*.

2. Mai mult de jumătate dintre prefixele limbii române sînt constituite dintr-o vocală (a_{-1} , a_{-3} , o_{-1}) sau terminate în vocală (*cu-*, *ne₋₂*, *pro₋₁*, *pro₋₂*, *ră₋₁*, *re₋₂* etc.); la acestea se adaugă variantele vocalice sau cu finală vocalică ale unor prefixe cu finală consonantică : a_{-2} (*ab-*), *e-* (*ex₋₁*), i_{-1} (*iz-*), i_{-2} (*în₋₁*), i_{-3} (*în₋₂*), o_{-2} (*ob-*); co_{-3} (*con₋₂*), de_{-1} (*des-*), *su-* (*sub-*).

Unele prefixe cu finală vocalică au și o variantă cu finală consonantică, formată prin eliziune (cu o silabă în minus), înaintea unor teme care încep cu o vocală : variante asilabice ale unor prefixe monosilabice (vezi mai sus sub 1 a) și variante monosilabice ale unor prefixe bisilabice (vezi mai sus sub 1 b).

Variantele cu finală consonantică de la prefixe terminate în vocale sînt puține și rar folosite, avînd de obicei caracter facultativ. Uneori același prefix poate fi folosit cu ambele variante în derivate de la una și aceeași temă cu inițială vocalică : *contraamiral* — *contramiral*, *paraaldehidă* — *paraldehidă*, *reanima* — *ranima*.

Se cunoaște și cazul în care un prefix vocalic (monosilabic) să aibă o variantă în consoană finală, înaintea unei teme începătoare cu vocală : a_{-3}/an_{-1} (*anafrodiziac*). Această variantă, ca și cele terminate în consoane formate prin eliziune (*ant-*, *ep-*, *într-* etc.) contribuie la evitarea hiatului.

În legătură cu mijloacele de evitare a hiatului, vezi E. Petrovici, *L'hiatus au cours de l'évolution phonétique du roumain*, în *Actele celui de al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, vol. I, București, 1970, p. 377—388.

3. Numărului mare de prefixe (mai ales neologice) terminate în vocală i se datorește frecvența hiatului în derivatele prefixate.

O situație asemănătoare se întîlnește la elementele de compunere. PUȘCARIU, L. R. II 53 constată că „hiatul se păstrează mai ales atunci cînd avem a face cu derivate sau compuse ale căror părți componente trebuie scoase în relief din cauza sensului”. În cazul derivării cu prefixe nu ne întîmpină nici prezența interfixelor. G. Stein (*La dérivation française et le problème des consonnes intercalaires*, în „Cahiers de lexicologie” 1971, 1, p. 46) relevă faptul că hiatul e mai frecvent în cazul derivatelor cu prefixe, decît cu sufixe; vezi și Elena Carabulea, *Interfixul [vocală +] -l- în derivarea non-verbală din limba română*, în SMFC VI, p. 117—137.

Iată tipurile de hiat care apar în formațiile cu prefixe :

<i>a — a</i> :	<i>supraalimenta</i>
<i>a — e</i> :	<i>supraevalua</i>
<i>a — i</i> :	<i>contraindicat</i>
<i>a — î</i> :	<i>supraîncărcat</i>
<i>a — o</i> :	<i>extraordinar</i>
<i>a — u</i> :	<i>extraurban</i>
<i>ă — a</i> :	<i>răafla</i>
<i>ă — u</i> :	<i>zăvita</i>
<i>e — a</i> :	<i>neadormit</i>
<i>e — e</i> :	<i>reeducă</i>
<i>e — i</i> :	<i>preistorie</i>
<i>e — î</i> :	<i>preîntîmpina</i> ; <i>neîndurat</i>
<i>e — o</i> :	<i>neobservat</i>
<i>e — u</i> :	<i>neuitat</i>
<i>i — a</i> :	<i>antiatomic</i>
<i>i — e</i> :	<i>arhiepiscop</i>
<i>i — i</i> :	<i>antiistorie</i>
<i>i — î</i> :	<i>arhiîndesat</i>
<i>i — o</i> :	<i>arhiobscur</i>
<i>i — u</i> :	<i>periunghial</i>
<i>o — a</i> :	<i>retroactiv</i>
<i>o — e</i> :	<i>coexista</i>
<i>o — i</i> :	<i>coînterestat</i>
<i>o — î</i> :	<i>proîncăleca</i>
<i>o — o</i> :	<i>coopta</i>
<i>o — u</i> :	<i>prourma</i> .

1. Dintre tipurile de mai sus, remarcăm cazurile în care prefixul se termină în aceeași vocală cu care începe baza : *a - a* (*supraactivitate*), *e - e* (*needucat*), *i - i* (*periintestinal*), *o - o* (*coopta*).
2. Uneori se ajunge la întîlnirea a trei vocale : a) cînd tema prezintă un hiat între silabele inițiale : *coautor*, *antiaerian*; b) cînd prefixul are un hiat : *diaelectric*.

Hiatul se evită uneori :

a) prin eliziunea vocalei finale a prefixului (vezi mai sus sub 2 ;

1. Variantele cu eliziune sînt adesea etimologice.
2. Fenomenul e frecvent, în vorbirea neîngrijită, mai ales la întîlnirea aceleiași vocale, unde se produce, de fapt, contragerea lor. Vezi *copta*, *coperație* la GRAUR, T. 46.

b) prin eliziunea vocalei inițiale a cuvântului de bază, când această vocală este *i*-: *rânturna*; *nempăcat*, *nencetat*, *rennoi*, *renvia*; *doncheia*, *prontoarce*;

1. Fenomenul este frecvent în versuri.
2. În derivatul regional *ninfricat* „neferecat” (vezi DLR s.v.) s-ar putea să avem a face cu închiderea vocalei prefixului sub influența contragerii cu *i*-; cf. însă varianta necondiționată *ni*-.

c) (mult mai rar, exclusiv în vorbirea neîngrijită) prin sinereză, vocala finală a unui prefix terminat în *e* fiind transformată în semivocală: *neajutorat* pronunțat *neajutorat*.

PUȘCARIU, L. R. II 53 constată că „pe când *e* din prepoziția *de* sau din pronumele *ne* formează de obicei elementul slab al unui diftong când urmează un cuvânt începător cu *a* (*de-atunci*, *de-acolo*, *ne-am dus...*), asemenea contracții nu se întîlnesc la compusele cu prefixul negativ *ne-* (*neadevăr*, *neatins...*)”.

4. Prefixele limbii române sînt neaccentuate în condiții obișnuite, cu unica excepție a lui *poi*-.

Vezi PUȘCARIU, L. R. II 68. Em. Vasiliu, *Fonologia limbii române*, p. 61, relevă deosebirea de accent din perechile minimale *desfăcut*-*des* (adv.) *făcut*, (*I-am auzit*) *desmîțind*-*des* (adv.) *mîțind*.

Iată cîteva derivate (cu prefixe vechi și noi), cu menționarea accentului (principal): *adormi*, *cuprinde*, *desface*, *îmbătrîni*, *nevoîntă*, *prefăce*, *răbufni*, *răzbăte*, *străbunîc*; *circumscrie*, *conlucra*, *deplînge*, *extrăge*, *hiperurbanism*, *întrezări*, *postpune*, *retroactiv*, *simpatriot*, *supraalimentare*, *subdirector* etc.

Unele prefixe au variante etimologice accentuate, de obicei în cuvinte neanalizabile sau, cel mult, semianalizabile. Asemenea situații se întîlnesc atît la formații moștenite din latină (*căscru*), cît și la împrumuturi din slavă (*zăpis*) și mai ales din greacă (*episcop*, *parápon*), rar la cele latino-romanice (*tránzít*).

1. În flexiunea derivatelor verbale neanalizabile în românește, moștenite din latină, prefixul, care nu se mai percepe, poate fi accentuat: *cămpăr*, *sufăr*, în timp ce *dezleg*, unde prefixul a rămas simțit, are accentul pe rădăcină. Vezi PUȘCARIU, L. R. II 68, GRAUR, T. 255.
2. La unele împrumuturi din greacă variantele accentuate sînt învechite (vezi exemple ca *perilipsis*, *didfragmă*, *símbol*).

Derivate analizabile, fixate în forma cu prefixul accentuat, sînt rare și neimportante, ca, de exemplu, adv. *némite*.

Prefixe bisilabice au, de obicei, un accent secundar pe prima silabă: *ânte-*, *ârhi-*, *înter-* etc.

1. În situațiile în care un prefix bisilabic poartă accentul principal al cuvântului, locul acestui accent este:
 - a) pe a doua silabă a prefixului în variantele etimologice de accentuare, în general menținute numai la cuvinte neanalizabile, și învechite la cele analizabile (vezi mai sus);
 - b) același cu al accentului secundar obișnuit, deci pe prima silabă, în variantele ocazionale de accentuare (vezi mai departe).
2. Accentul secundar nu e prea distinct în limba română, de aceea nici nu a fost studiat îndeajuns (PUȘCARIU, L. R. II 70).

În derivatele mai lungi, și prefixele monosilabice pot avea un accent secundar (mai ales cînd au un sens bine precizat), ceea ce are o anumită consecință asupra accentuării temelor. Astfel, în timp ce cuvintele de bază *amăgît*, *viețui* au accentul principal pe ultima silabă și cel secundar pe antepenultima: *âmăgît*, *viețui*, ultimul tip de accent se mută pe prefixul monosilabic în formații ca: *dèzamăgît*, *cònviețuiesc*.

Accentul principal poate cădea uneori pe prefix, atunci cînd vrem să insistăm asupra prefixului, devenit, din punct de vedere semantic, mai important decît cuvîntul de bază. În situații de acest fel, în care apar variante ocazionale de accentuare, se găsesc mai frecvent:

a) derivate cu prefixe negative: *învolutar*, *néfăcut* (pentru a sublinia un contrast sau o negație);

Vezi PUȘCARIU, L. R. II 73.

b) derivate cu prefixe superlative: *hîpersensibil*, *súprasaturat*;

c) derivate folosite în același context cu baza (este vorba de obicei tot de derivate cu prefixe negative sau superlative, dar și de derivate prefixale cu valoare de repetare a acțiunii): *bucuros și răzbucuros*; *am judecat și răzjudecat*; *nu e mama, e rúz mama lui*; *am citit și récitit*.

Pentru derivate cu răz- vezi IORDAN, STIL. 210.

Accentul principal poate cădea pe prefix și în alte formații, atunci cînd situația dată le opune cuvîntului de bază sau unei formații cu alt prefix: astfel, e posibilă accentuarea *cóautor* (pentru a sublinia că cineva a elaborat o lucrare împreună cu altul, și nu de unul singur).

PUȘCARIU, L. R. II 73, se referă și la situația în care „medicii cer pacienților pe care-i examinează să nu *înspire*, ci să *éxpire* aerul.” După același autor, „asemenea accentuări antitetice” se întîlnesc mai des în Ardeal.

Nu poate fi neglijată nici posibilitatea ca, în unele cazuri, anumite derivate să aibă două accente principale (ca unele compuse de tipul *Ánul nóu*, vezi FC I 11): *hîpersensibil*; *tînăr-nétînăr* (*Moartea n-a lege. Tînăr, ne-tînăr, moartea ia*. IORDAN, STIL. 213).

Pentru existența a două accente, vezi PUȘCARIU, L. R. II 74: „În afect se poate întîmpla ca un cuvînt să primească un accent stilistic păstrînd și accentul natural. Asemenea cuvinte se rostesc cu două accente principale. Așa e acel *minunát* pe care-l rostim în afect...” Pentru derivatele ocazionale cu *ne-* folosite imediat după cuvîntul de bază, vezi IORDAN, STIL. 213.

Faptul că există anumite corelații între valoarea unui prefix și accentuarea lui în derivate se vede din comparația derivatelor superlative cu formațiile în care aceleași prefixe au alte valori sau valori apropiate: se observă că accentul e mai frecvent pe prefixele superlative. De exemplu: *súprasensibil* („foarte sensibil”) față de *supravegheá*, *supracopértă* („copertă exterioară”); *últramodern* („foarte modern”) față de *ultrafíltu*.

În situații foarte rare, cînd derivatul are un omonim curent cu sensul prefixului mai puțin clar, se pune un accent și pe prefix, ca de exemplu: *recreá* „a crea din nou” față de *a (se) recreá* „a se destinde, a se odihni (după un efort susținut)”, (lucru) *néspús* („nerelevat”) față de *nespús* (de frumos).

Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, 1974, p. 81 discută deosebirea de accent dintre: *sînt nevoít să plec și un gest névoít*; *nesocotînd pericolul, pompierul a intrat în casa incendiată și am ajuns la o sulă de exemplare, nésocotînd pe cele stricate*.

În derivatele supraprefixate, primul prefix primește totdeauna un accent secundar, deoarece este necesară relevarea sensului primului formant. La accentuarea primului prefix contribuie și faptul că formațiile de acest fel au un număr destul de mare de silabe. Aceasta e situația mai ales în derivate ca: *préîntîmpiná*, *nèstrăbătút*, în care sensul celui de al

doilea prefix (*in-₁*, *stră-*) e mai puțin clar pentru vorbitori, fiind considerat că aparține temei; în aceeași situație sînt și numeroși termeni specializați ca: *antianafilaxie*, *hipersuprarenalism*, *proparoxitón*, *súbcontrafagót* sau termenii de rudenie: *prèrásstrábún*, *rásrásstrábuníc*, *strástránepót*, *rásrásstrámóš* (vezi SMFC V 5).

Mai frecvent decît în cazul derivatelor monoprefixate, dar în aceeași situații (vezi p. 295), se întîlnesc derivate supraprefixate cu accentul principal pe primul formant:

a) cu prefixe negative: (*e de*) *nérecunoscut*;

b) cu prefixe superlative: *súpraîncálzit*;

c) în același context cu derivatul la care s-a adăugat primul prefix:

Acest cuvînt are accentul nu pe penultima silabă, ci pe ántepenultima. El nu e strănepotul lui G., ci préstránepotul lui.

Nu este exclusă nici posibilitatea ca în unele cazuri de mai sus derivatele supraprefixate să aibă două accente principale (vezi p. 295).

SCRIEREA DERIVATELOR CU PREFIXE

1. Normele ortografice actuale cer ca derivatele cu prefixe să se scrie într-un singur cuvînt.

În lucrări aparținînd unor domenii diferite (presă, literatură artistică, științifică etc.), se pot găsi însă (A) numeroase cazuri în care prefixul e despărțit prin cratimă de temă și (B) cazuri mai rare în care unele prefixe sînt scrise complet separate de temă, prefixul și cuvîntul de bază aparînd ca două cuvinte diferite.

1. Unele grafii cu cratimă sînt pur și simplu cazuri de nerespectare a normelor (de exemplu: *co-autor* CONTEMPORANUL, 1973, nr. 51, p. 2/1, *co-regent* Almanah MAGAZIN, 1972, p. 249/1, *infra-limbaj* ROM. LIT. VIII (1975), nr. 50, p. 5/3, *Curate [miinile]*, nu în sensul de *ne-mînjite* de șperțuri și complicații, ci pur și simplu *ne-pătate* cu singe. ROM. LIT. V (1972), nr. 45, p. 22/3), uneori sub influența regulilor ortografice din alte limbi (*ultra-liberal* — fr. *ultra-libéral*). Exemplele de acest fel nu vor fi luate în discuție în acest capitol.

2. De asemenea nu vor fi luate în discuție cazurile în care este vorba de scrierea după vechi sisteme ortografice. Menționăm doar că în aceeași epocă existau oscilații în felul de a scrie cu sau fără cratimă derivatele cu unul și același prefix (vezi în DA, s.v. *arhi-*, exemple ca *arhipovățuitoriu* Șincai, dar *arhi-păstor* Zilot).

3. În io, cap. IV *Formarea cuvintelor*, nu sînt menționate cazuri de grafii cu cratimă la derivatele cu prefixe. Fulvia Ciobanu și Lidia Sfirlea, *Cum scriem. Cum pronunțăm corect*, București, 1970 formulează regula „Prefixele se scriu de obicei împreună cu cuvîntul sau tema la care sînt atașate” (p. 33) și o însoțesc de următoarea observație: „Prefixul poate fi despărțit prin liniuță de unire de cuvîntul la care e atașat atunci cînd în rostire poartă accent de insistență. Derivatele de acest fel sînt formații rare, ocazionale, care apar adeseori alături de cuvîntul neprefixat: *Mi s-a făcut imputarea că sînt foarte, că sînt prea, să sînt ultra-progresist.* (Caragiale, *O scrisoare pierdută*); *Restaurarea re-restaurării* (titlul unui articol din presă). Se poate scrie însă și: *ultraprogresist, re-restaurării*” (p. 34).

A. Scrierea cu cratimă a derivatelor cu prefixe se explică în general prin dorința de a scoate în evidență prefixul. Situațiile mai obișnuite se întîlnesc la:

a. derivate rar folosite, cu caracter mai mult sau mai puțin ocazional:

Prostul se „des-prostește”. ROM. LIT. VI (1973), nr. 51, p. 21/4.

Și-au scris pe veci... Hotărîrea și ne-frica. SCÎNTEIA, 1975, nr. 10.182, p. 4/2.

În mod special e folosită cratima la:

α) derivate cu prefixele superlative:

„Sisteme” critice *hiper-tehnicizate*. ROM. LIT., VIII (1975), nr. 36, p. 5/2.

O super-vedetă națională. Almanahul CINEMA, 1970, p. 54.

Super-starurile constituie obstacolul principal. Ib. p. 64 (vezi și Scumpă, dar în același timp singura rețetă: **super-staruri**, montări fastuoase. CONTEMPORANUL, 1970, nr. 39, p. 5/3).

Se folosește uneori cratima și în cazul prefixelor superlative folosite cu alte valori (de exemplu „exterioritatea”): *Indiferent de cauzele extra-literare, afectivitatea joacă un rol foarte important în activitatea criticilor.* ROM. LIT. VIII (1975), nr. 47, p. 4/2.

β) derivate a căror bază e un nume propriu:

Atmosfera intelectuală, cu deosebire cea din Italia, s-a însuflețit devenind mult mai arzătoare, decât cu decenii în urmă, pro-Croce. CONTEMPORANUL, 1966, nr. 11, p. 10/4 (vezi și AVRAM, p. N. 243).

γ) derivate a căror bază e un grup sintactic:

Învățarea (chiar și pe ne-de rost!) a regulilor gramaticale. Iorgu Jordan, în LR XIII (1964), nr. 1, p. 57.

δ) derivatele supraprefixate (primul formant e despărțit prin cratimă de restul derivatului): *extra-extrafin, răs-răscitat, stră-străvechi* (SMFC V 7); *endo-exocrin, exo-endocrin* (D. MED.).

b. derivate folosite alături de tema corespunzătoare:

Chiar scriitori lanșați de Lovinescu au fost, de multe ori, re-lanșați definitiv, de Ibrăileanu. ROM. LIT. II (1969), nr. 2, p. 12/2.

Acuzații și contra-acuzații. R. L. 1971, nr. 8361 p. 6/5.

c. derivate folosite alături de formații cu alte prefixe de la aceeași temă (uneori prefixele sînt antonime):

S-au trezit peste noapte înfocați partizani ai acestei super-critici sau cum vrei să-i spunem para-critici. ROM. LIT., VIII (1975), nr. 36, p. 5/2.

Precizie pre- și post-operatorie. SCÎNTEIA, 1968, nr. 7713, p. 6/7.

În ultimul exemplu, tema (*operatorie*) este exprimată o singură dată. Este posibil ca în cazul unor derivate cu *post-* (*Soc post-operatoriu* R. L. 1975, nr. 9637, p. 6/8, *Post-universitare*. CONTEMPORANUL, 1971, nr. 52, p. 1/5-6) scrierea cu cratimă să fi fost influențată de formații de tipul lui *post-scriptum*.

d. evitarea confuziei cu o formație omonimă fixată într-un anumit sens sau cu sensul mai cunoscut al aceleiași cuvînt: *nevoie* „fără voie” (*Mi-am cerut voie, domnule director, cînd am ieșit în oraș. — Voie, ne-voie, puțin îmi pasă, vei fi pedepsit.* IORDAN, STIL. 213) — *nevoie* „trebuință, necesitate”; *pre-text* „ceea ce precedă un text” (RRL XV (1970), nr. 5, p. 473) — *pre-text* „motiv”; *re-crea* „a crea din nou” (*Planuri ale unei narațiuni re-create prin continue confruntări și reevaluări.* TRIBUNA, 1975, nr. 32, p. 2/3) — *a (se) recrea* „a (se) destinde, a (se) odihni”; *re-monta* „a monta din nou” (*V. M. regizor pentru a re-monta aici Primăvara.* CONTEMPORANUL, 1972, nr. 45, p. 6/6) — *a (se) remonta* „a (se) redresa, a (se) reface”. În situații de acest fel se pot găsi mai ales derivate cu prefixele *ne-* și *re-*, mai rar *pre-*.

1. *Recrea* „a crea din nou” apare scris și fără cratimă: *Cînd caută să-și realizeze visul își dă seama că n-au reușit să-l recreeze la egală frumusețe.* CONTEMPORANUL, 1967, nr. 36, p. 7/2.
2. În următorul exemplu, numai unul dintre cele două derivate (cu același prefix) este scris cu cratimă: *Reluarea și re-facerea unor planuri enunțate.* TRIBUNA, 1975, nr. 32, p. 2/4.
3. Pentru formații cu *ne-*, vezi Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, 1974, p. 81, unde se atrage atenția și asupra deosebirilor de accent.

e. evitarea întîlnirii aceleiași litere: *răs-străbun*.

Cîteva derivate apar mai des scrise cu cratimă, la aceasta contribuind și modelul altor limbi:

a) derivatele cu prefixul *ex-* (cu sensul „fost”): *ex-ministru* — fr. *ex-ministre, ex-deputat* — fr. *ex-député*;

La IORDAN, LRA 198 derivatele de acest tip cu *ex-* sînt scrise în două feluri: fără cratimă în cazul lui *exconsilier, exministru, exprefect, exprofesor, exsecretar* și cu cratimă în cazul lui *ex-cutie de bomboane, ex-savantul N*.

b) unele derivate cu prefixul *non-*: *non-eu* (DLR) — fr. *non-moi* — germ. *Nicht-Ich*.

În cazul prefixului *non-* scrierea cu cratimă se poate explica și prin faptul că formantul este socotit la limita dintre elemente de compunere și prefixe (vezi p. 13, 282). În DLR *non-eu* e singura formație cu *non-* scrisă cu cratimă alături de 7 scrise fără acest semn; la IORDAN, LRA 205-206, derivatele cu *non-* apar scrise cu cratimă: *non-beligeranță, non-conformist, non-eu, non-intervenție, non-sens, non-valoare* etc.

B. Scrierea prefixului ca un cuvînt independent se întîlnește în următoarele situații:

a) la derivate, mai mult sau mai puțin ocazionale, a căror temă e un nume propriu sau un grup sintactic (cf. sub A a) categoriile β și γ). Exemplele mai numeroase sînt cu prefixul *ne-* și un grup sintactic;

În unele îndreptare ortografice mai vechi se recomandă, pentru anumite cazuri, scrierea separată a lui *ne-*: astfel S. Pușcariu și T. Naum, *Îndreptar și vocabular ortografic*, Editura „Cartea românească”, ed. a III-a, București, 1941, p. 51-52, consideră că *ne-* trebuie scris ca un cuvînt separat în exemple ca: *ne mai auzind, ne mai auzit; ne mai văzînd, ne mai văzut*; vezi și SCRIBAN, s.v. *ne-*. Actualele norme cer în asemenea cazuri scrierea într-un singur cuvînt: *nemaiauzit* (îo s.v.). Vezi și discuția de la Al. Graur, *lucr. cit.*, p. 81.

b) cînd prefixul e folosit eliptic într-un context în care se opune cuvîntului de bază sau unei formații cu alt prefix de la aceeași temă (cf. sub A categoria c). Și aici exemplele mai numeroase sînt cu *ne-*: *pătălăgeaua, pătrunjelul și alte legume ne sau mai puțin mirositoare se întîmplaseră să fie victimele marelui cuțit.* Gib I. Mihăescu, *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, Craiova, 1973, p. 12.

Cf. însă și situații ca: *I. e hipertensiv, iar G. e hipo*.

Al. Graur, *lucr. cit.*, p. 85-86, citează cazuri — notate „în tinerețe” — de separare nejustificată a unor prefixe neologice (*contra-*, *extra-*, *infra-*, *super-*, *supra-*) în exemple ca: (*activitate*) *contra revoluționară, extra fin, (raze) infra roșii, super producție, supra încălzită*.

2. Probleme de scriere legate de întîlnirea aceleiași consoane la finala prefixului și la începutul cuvîntului de bază s-au tratat la prefixele respective (vezi scrierea cu dublu *-n-* a derivatelor cu prefixul *în-* a căror temă începe cu *n-*, p. 135; cu dublu *-r-* la *inter-*, p. 143; cu dublu *-s-* la *răs-*, p. 210 și *trans-*, p. 255).

3. Unele prefixe, mai ales dintre cele neologice, au variante grafice învechite cu caracter etimologic:

a. La prefixele de origine latino-romanică se întîlnește uneori dublarea consoanei inițiale a temei, explicabilă la origine prin asimilarea consoanei finale a prefixului: vezi la *in-* varianta *im-* în *immaterial, imobil*; la *ob-* variantele *oc-* în *occurge, of-* în *offeri, op-* în *oppoziție*; la *sub-* varianta *sup-* în *suppleca*.

b. Prefixele de origine greacă prezintă grafiile *y* pentru *i* și *ch* pentru *h*: vezi *hyper-*, *hypo-/ypo-* și *sym-*, respectiv *archi-*.

c. Prefixul de origine slavă *răs-* are o variantă cu *e* pentru *ă*: *res-*.

d. Prefixele *des-* și *răs-* au în unele sisteme ortografice vechi această unică înfățișare, fiind folosite astfel în locul variantelor în care se notează sonorizarea: *dez-*, *răz-*.

Cele mai multe dintre aceste variante grafice au avut circulație în secolul al XIX-lea.

Prefixele împrumutate în epoca modernă din limbi romanice ca franceza și italiana sau/și din latină sînt numite *latino-romanice*. Există 29 de prefixe cu această origine multiplă — intrate adesea și prin cuvinte din alte limbi de cultură, ceea ce uneori se reflectă în variante formale: *ab-*, *ante-*, *circum-*, *cis-*, *con-*₂, *contra-*, *de-*₂, *dis-*, *ex-*₁, *extra-*, *in-*₁, *in-*₂, *infra-*, *inter-*, *intra-*, *intro-*, *juŝta-*, *non-*, *ob-*, *pen-*, *per-*, *post-*, *re-*₂, *retro-*, *se-*, *super-*, *tra-*, *trans-*, *ultra-*, la care se adaugă 1 prefix explicabil numai pe jumătate prin latină: *pro-*₂ și 5 prefixe la care stratul neologic latino-romanice a întărit prefixe vechi, moștenite din latină: *a-*₁, *de-*₃, *pre-* și *sub-* sau unul format în română din vechea prepoziție *supră* moștenită din latină.

În categoria mai mare a prefixelor latino-romanice intră, ca o subdiviziune cu specificul ei, grupul prefixelor împrumutate numai din franceză. Există 6 prefixe cu această unică origine: *an-*₅, *antre-*, *me(z)-*, *sur-*, *tre-*₂ și *par-*₁, la care se adaugă 1 prefix explicabil numai pe jumătate prin franceză: *para-*.

La prefixele de origine grecească și la cele latino-romanice se ține seama de etimologia indirectă a prefixului alături de diversele etimologii directe ale formațiilor prefixale. Pentru etimologia indirectă vezi Al. Graur, în CL XIII (1968), nr. 2, p. 305—308.

c. În sfîrșit, prefixele apărute pe teren românesc provin:

α) din alte prefixe, prin procese fonetice. Din prefixul *po-*, împrumutat din slavă, s-au creat în română două prefixe: *co-*₂ prin disimilare la temele cu labială la inițială și prin asimilare la temele cu velară la inițială și *tă-* prin disimilare la teme cu inițială labială;

1. În explicarea acestor prefixe s-a aplicat principiul etimologiei colective sau de grup; vezi A. Graur, *Étymologie collective*, în *Linguistique contemporaine. Hommage à Eric Buyssens*, Bruxelles, 1970, p. 83—86. Pentru alte explicații vezi *CO*₂ și *TĂ*.
2. După SCRIBAN din același prefix *po-* s-ar fi dezvoltat și *bo-* în *bocirn* (pentru care vezi Introducerea, § 8).
3. După IORDAN, *STIL*. 216 și prefixul *s-* (*z*₁) provine uneori din *is-* (*iz-*) în formații ca *zbucni*, *zgoni* etc.; pentru *s*-<*răs-* în *scumpăra* vezi Em. Vasiliu, în *SCL VI* (1955), 3—4, p. 248.

β) din prepoziții, de obicei prin calcuri și semicalcure după formații prefixale din diverse limbi. S-au format din prepoziții integrale prefixele *între-*, *între-*, *spre-* și, în parte, *supra-* și *sub-*; în toate cazurile este vorba de prepoziții moștenite din latină. *Între-* și *sub-* s-au format în felul arătat în perioada modernă, prin calcuri neologice după latină sau diverse limbi moderne (vezi exemple ca *întreține*, *subînțelege*). *Spre-* ca prefix aparține limbii vechi și a apărut în calcuri după slavă (*sprezice*) și latină (*sprepus*), iar *supra-* comportă această explicație tot numai pentru câteva formații cârturărești vechi (*suprăveni*, de exemplu) în care calchiază pe latinescul *super-*. *Între-* este singurul prefix care pare să se fi format dintr-o prepoziție fără model străin, datorită echivalenței prepozițiilor *între* și *în*, dintre care ultima funcționa și ca prefix (vezi exemple, vechi, ca *întraripa* /*înaripa*).

După DRINCUL, p. T. 152 și *a*₁ ar avea, în parte, această explicație în formații ca *afund*, *aminte*, considerate de noi compuse. În general, pentru cercetătorii care nu fac distincție între compunerea cu prepoziții și prefixare (vezi Introducerea § 6,1 a), numărul prefixelor formate în română (și) din prepoziții se mărește. Vezi la I. Coteanu, *LRC II* 194 categoria prefixelor delocutive, creată pentru *in-* (integral) și *de-* din *dedulci*, *deochea*, *deosebii* etc.

La prefixele complexe nu se recunosc decît două categorii după origine: împrumutate (unele prefixe compuse neologice: de exemplu,

metem-/meten-, *ram-/ran-*, *rim-/rin-*, *sper-*) și formate pe teren românesc din alte prefixe (unele prefixe compuse vechi și populare: *năz-*, *sco-* și toate prefixele dezvoltate: *destr-*, *pres-*, *zăs-*).

După unii cercetători ar exista și prefixe compuse moștenite din latină: vezi explicația lui *răs-* din *re-* + *ex-*.

După cum a putut rezulta și din cele prezentate pînă acum, istoria prefixelor românești este adesea complexă. Etimologia multiplă a unora dintre ele sau pur și simplu faptul că unele prefixe au fost întărite ulterior de alte stratouri fac dificilă o repartiziune tranșantă în grupe etimologice care să poată fi cuprinsă și în date numerice.

Etimologia multiplă, aplicabilă la unele formații prefixale ca la orice alte cuvinte în situații asemănătoare, este cu atît mai normal să fie aplicată în cazul prefixelor înseși, degajate din diverse formații. Pentru principiul etimologiei multiple vezi GRAUR, *SLG* 67—77, GRAUR, E. 11—18, HRISTEA, E. 103—108. Principalele situații întîlnite la prefixe sînt următoarele: a) moștenite și împrumutate — de exemplu *a*₁, *de*₃; b) împrumutate din diverse limbi: *anti-*, *arhi-*, *para-*, *pro*₂; c) apărute în română și împrumutate: *supra-*; d) moștenite, împrumutate și apărute în română: *sub-*; tipul a cuprinde situațiile cele mai complicate în cazul în care un prefix moștenit e și împrumutat din diverse limbi: de exemplu, *pre-* moștenit, slav, latino-romanice; vezi și s-. Împotriva etimologiei multiple a lui *pre-* și *sub-* vezi DRINCUL, p. v. 59.

De aceea clasificarea prefixelor în cele trei categorii menționate la p. 300 trebuie înțeleasă în sensul că e vorba, de obicei, de prefixe *preponderent* moștenite, împrumutate sau apărute pe teren românesc.

Căile diferite sau momentele diferite de pătrundere în limbă a unui prefix se reflectă uneori în variantele formale ale unor prefixe: vezi la *anti-* variantele cu *-d-* care trădează calea orală grecească sau la *circum-* variantele cu *ț-* care indică o filieră germană sau slavă. Aceste împrejurări explică și numărul mare de prefixe cu origine comună care sînt dublete etimologice (*cu-* și *co*₂; *des-* și *de*₂; *între-* și *intro-*; *poi-* și *post-*; *ră*₁ și *re*₂; *s-* și *ex*₁; *stră-* și *extra-*), triplete (*în*₁, *in*₁ și *an*₅; *între-*, *inter-* și *antre-*; *po-*, *co*₂ și *tă-*; *pre-*, *per-* și *par*₁; *spre-*, *super-* și *sur-*) și chiar cvadruplete (*tră-*, *trans-*, *tra-*, *tre*₂).

1. Cu excepția tripletului *po-*, *co*₂ și *tă-*, cu termenul de origine slav și cu două reflexe românești, în toate celelalte cazuri unul din termeni (și anume primul din enumerare) este moștenit din latină, iar celălalt sau celelalte reprezintă neologisme latino-romanice.
2. Dubletele au de obicei o formă diferită — mai mult sau mai puțin —. Luînd în considerare și variantele prefixelor, există și dublete cu aceeași formă: vezi *con*₁ (variantă a lui *cu-*) și *con*₂; *de*₁ (variantă a lui *dez-*) și *de*₂; *re*₁ (variantă a lui *ră*₁) și *re*₂ (sau *ră*₁ și *ră*₂, variantă a lui *re*₂); *stră*₁ (variantă a lui *stră-*) și *stră*₂ (variantă a lui *extra-*).
3. Prefixele dublete se pot găsi și în formații care constituie în ansamblul lor dublete etimologice: a) cu formă identică: cele două omonime *depune* (pop. „a-și mări ugerul” și neol. „a lăsa jos”), *prepune* (pop. „a bănuî” și neol. „a pune înainte”) sau b) cu formă diferită α) în ce privește numai prefixul: *cuveni* și *conveni*; *despune* (inv.) și *dispune*; *răpune* și *repune*; *spune* și *expune*; *trimite* și *transmite* etc. și β) în ce privește atît prefixul, cit și baza: *implinta* și *implanta*; *purcede* și *proceda* (cu varianta *procede* dubletul e de tip α); *răposa* și *repausa*. Unele dublete lexicale au același prefix, dar baze cu formă diferită: *inchina* și *inclina*; *inapt* și *inept*. În familia aceluiași cuvînt se folosesc uneori prefixe dublete: *imboldi*, dar *imbold*.

Cu toate dificultățile create de istoria complexă a unor prefixe pentru operația de clasificare etimologică, este evident că prefixele neologice de circulație internațională — latino-romanice și grecești — întrec cu mult, din punct de vedere numeric, celelalte categorii, reprezentînd peste 2/3 din totalul prefixelor limbii române. În perioada modernă s-a produs deci o îmbogățire extraordinară a inventarului de prefixe și o înviorare generală a prefixării, inclusiv a celei cu prefixe vechi.

Aceasta din urmă a avut uneori numai rezultate efemere. Vezi DRINCUL, p. v. 60—61.

În special prefixele latino-romanice au ajuns rapid la diferite grade de productivitate, ceea ce se explică prin compatibilitatea lor cu temele vechi, de aceeași origine latină ca și bazele modelelor neologice. Românzarea cuvîntului de bază a introdus dintr-o dată prefixele latino-romanice în sistemul derivativ. Aceasta a avut importante consecințe pe plan lexical și gramatical: pe plan lexical, prefixele latino-romanice au contribuit la întărirea poziției unor verbe moștenite, din vocabularul fundamental al limbii române, introducînd serii de formații prefixale în familia unor verbe ca *duce, prinde, rupe, trage, ține, zice* sau adăugînd formații de acest fel în familia altora ca *bate, face, pune*, iar pe plan gramatical, prefixele latino-romanice au întărit poziția conjugării a II-a și a III-a, în care au adus și teme legate noi (*-clude, -verge* etc.); pentru ambele planuri este important faptul că datorită unor formații neologice au redevenit analizabile unele verbe moștenite.

Vezi GRAUR, T. 229-230, 269 și exemplele discutate în Introducere, § 2.

Varietatea surselor etimologice și numărul mare de dublete fac ca limba română să aibă astăzi un inventar general de prefixe mai bogat decît latina și decît celelalte limbi romanice.

1. Avem în vedere, desigur, comparația cu inventare care ar fi alcătuite după aceleași criterii ca cele aplicate în lucrarea de față, deci inventare nepuriste, incluzînd împrumuturi savante, dar neamestecînd prefixele cu elemente sau termeni de compunere. În aceste condiții, e de remarcă că româna literară actuală a refăcut, cu împrumuturile neologice, tot inventarul limbii latine cu unica excepție a lui *ue-* (devenit neproductiv încă din latina clasică, vezi ILR I 99-100).

2. Vezi FISCHER, F. c. 299: „limba română actuală are un sistem de prefixație mai bogat și mai clar decît însăși latina epocii clasice”. Același cercetător afirmă că „din punctul de vedere al extinderii procedurii, româna are mai multe prefixe vii decît limbile occidentale” (*ib.*).

Dezvoltarea prefixării în limba română de după 1800 este o componentă esențială a procesului numit relatinizarea, reromanizarea, occidentalizarea sau modernizarea limbii române.

Vezi GRAUR, T. 257: „Nu numai că prefixele vechi sînt înlocuite cu altele noi, dar se schimbă înseși procedeele de formare a cuvîntelor, căci, de unde pînă nu demult derivarea cu prefixe juca un rol secundar în românește, astăzi ea capătă o mare întrebuintare, și aceasta nu va rămîne fără urmări în ce privește structura limbii în general”. Pentru ponderea crescută a formațiilor prefixale între cuvintele noi înregistrate în limba presei actuale vezi Florica Dimitrescu, *Cuvinte și sensuri noi în presa actuală*, în LR XI (1962), nr. 4, p. 397-398, unde se vorbește și de „o tendință de internaționalizare a structurii lexicale a limbilor moderne la care participă și limba română”.

TABEL SINOPTIC AL PREFIXELOR LIMBII ROMÂNE

Nr. crt.	Prefixul	Părți de vorbire formate		Clasele bazelor	Derivate omogene		Derivate eterogene		Semantism		Nr. form. anal.	Prod.	Originea
		Nr.	Felul		simple	parasin-tetice	simple	parasin-tetice	mono-	poli-			
1	<i>a₁</i>	3	vb., s., adj.	5	+	+	+	+	+	×	141	+	lat. + neol. < lat., fr.
2	<i>a₃</i>	2	s., adj.	3	+	+	+	+	+	+	135	×	neol. < gr. + ...
3	<i>ab-</i>	3	vb., adj., s.	3	+	+	+	+	+	+	22	×	neol. < lat., fr.
4	<i>an⁻⁵</i>	2	vb., s.	2	+	+	+	+	+	+	5	-	neol. < fr.
5	<i>ana-</i>	2	s., adj.	2	+	+	+	+	+	+	12	-	neol. < gr. + ...
6	<i>ante-</i>	3	s., adj., vb.	3	+	+	+	+	+	+	45	+	neol. < lat., fr.
7	<i>anti-</i>	3	adj., s., vb.	3	+	+	+	+	+	+	281	+	gr. (+ sl. + neol. < lat., fr.)
8	<i>antre-</i>	1	s.	1	+	+	+	+	+	+	2	-	neol. < fr.
9	<i>apo-</i>	2	s., adj.	2	+	+	+	+	+	+	17	×	neol. < gr. + ...
10	<i>arhi-</i>	3	s., adj., vb.	3	+	+	+	+	+	+	37	+	gr. I. < sl., 2. neol. < lat., fr.
11	<i>cală-</i>	2	s., adj.	2	+	+	+	+	+	+	13	-	neol. < gr. + ...
12	<i>circum-</i>	3	s., adj., vb.	3	+	+	+	+	+	+	12	×	neol. < lat., fr.
13	<i>cis-</i>	2	adj., s.	1	+	+	+	+	+	+	11	+	neol. < lat., fr.
14	<i>co⁻²</i>	3	vb., s., adj.	4	+	+	+	+	+	+	19	+	< sl.
15	<i>con⁻²</i>	3	vb., s., adj.	3	+	+	+	+	+	+	106	+	neol. < fr., lat.
16	<i>contra-</i>	3	s., adj., vb.	3	+	+	+	+	+	+	158	+	neol. < lat., fr.
17	<i>cu-</i>	1	vb.	2	+	+	+	+	+	+	7	-	lat.
18	<i>de⁻²</i>	3	vb., s., adj.	3	+	+	+	+	+	+	195	+	neol. < fr., lat.
19	<i>de⁻³</i>	3	vb., s., adj.	4	+	+	+	+	+	+	56	+	lat.
20	<i>des-</i>	5	vb., s., adj., adv., interj.	6	+	+	+	+	+	+	395	+	lat.

Nr. crt.	Prefixul	Părți de vorbire formate		Clasele bazelor	Derivate omogene		Derivate eterogene		Semantism		Nr. form. anal.	Prod.	Originea
		Nr.	Fetul		simple	parasin- tetice	simple	parasin- tetice	mono-	poli-			
21	<i>dia-</i>	2	s., adj.	2	+	-	-	-	+	+	19	?	neol. < gr. + ...
22	<i>dis-</i>	3	s., adj., vb.	3	+	-	+	+	+	+	28	+	neol. < lat., fr.
23	<i>do-</i>	3	vb., adj., adv.	3	+	-	-	-	+	+	32	+	sl.
24	<i>ecl-</i>	2	s., adj.	2	+	+	-	-	+	-	14	-	neol. < gr. + ...
25	<i>en-</i>	2	s., adj.	2	+	-	-	-	+	-	10	-	neol. < gr. + ...
26	<i>endo-</i>	2	s., adj.	2	+	+	-	-	+	-	36	+	neol. < gr. + ...
27	<i>ento-</i>	1	s.	1	+	-	-	-	+	-	4	-	neol. < gr. + ...
28	<i>epi-</i>	3	s., adj., vb.	3	+	-	-	-	+	+	22	-	neol. < gr. + ...
29	<i>ex-₁</i>	3	vb., s., adj.	3	+	-	-	+	+	+	42	+	neol. < gr. + ...
30	<i>exo-</i>	2	s., adj.	2	+	-	-	-	+	-	20	+	neol. < lat., fr.
31	<i>extra-</i>	2	adj., s.	2	+	+	-	-	+	+	42	+	neol. < gr. + ...
32	<i>hiper-</i>	2	s., adj.	2	+	-	-	-	+	+	109	+	neol. < lat., fr.
33	<i>hipo-</i>	2	vb., s.	2	+	-	-	-	+	+	42	+	neol. < gr. + ...
34	<i>in-₁</i>	3	adj., s., vb.	3	+	+	-	-	+	+	81	+	neol. < gr. + ...
35	<i>in-₂</i>	2	s., adj.	2	+	+	-	-	+	+	23	+	neol. < lat., fr.
36	<i>infra-</i>	2	s., adj.	2	+	+	-	-	+	-	194+	?	neol. < lat., fr.
37	<i>inter-</i>	3	vb., adj., s.	3	+	-	-	-	+	-	16	+	neol. < lat., fr.
38	<i>intra-</i>	2	adj., s.	2	+	+	-	-	+	+	105	+	neol. < lat., fr.
39	<i>intro-</i>	1	vb.	1	+	-	-	-	+	-	30	+	neol. < lat., fr.
40	<i>iz-</i>	3	vb., s., adj.	3	+	-	-	-	+	-	1	×	neol. < lat., fr.
41	<i>in-₁</i>	3+1	vb., adj., s. num.?	6	+	+	-	-	+	-	18	+	sl.
42	<i>intre-</i>	2	vb., s.	2	+	-	-	-	+	+	570	+	lat.
											29	+	neol. calch. < lat.

43	<i>intru-</i>	3	vb., s., adj.	3	+	+	+	+	+	+	6	+	rom. < lat.
44	<i>juxta-</i>	3	adj., s., vb.	3	+	-	-	-	+	-	5	×	neol. < lat., fr.
45	<i>me-</i>	2	s., vb.	3	+	-	-	-	+	+	4	-	neol. < fr.
46	<i>meta-</i>	2	s., adj.	3	+	-	-	-	+	+	79	×	neol. < gr. + ...
47	<i>nă-₁</i>	4	s., adj., vb., adv.	4	+	-	-	-	+	+	25	+	sl.
48	<i>ne-₂</i>	6+1	adj., s., vb., adv., pron., conj., interj.?	7	+	-	-	-	+	+	449+	+	sl.
49	<i>non-</i>	2	s., adj.	2	+	-	-	-	+	-	26	+	neol. < fr., engl.
50	<i>o-₁</i>	2	vb., s.	2	+	-	-	-	+	-	8	+	sl.
51	<i>ob-</i>	3	vb., s., adj.	3	+	-	-	-	+	×	15	×	neol. < lat., fr.
52	<i>par-₁</i>	2	vb., s.	1	+	-	-	-	+	×	3	×	neol. < fr.
53	<i>para-</i>	2	s., adj.	2	+	+	-	-	+	+	153	+	neol. < gr., fr.
54	<i>per-</i>	2	s., adj.	3	+	-	-	-	+	-	3	-	neol. < lat., fr.
55	<i>pet-</i>	3	vb., s., adj.	3	+	+	-	-	+	×	31	×	neol. < lat., fr.
56	<i>pert-</i>	2	s., adj.	2	+	-	-	-	+	+	123	+	neol. < gr., fr.
57	<i>po-</i>	2	vb., adj.	2	+	-	-	-	+	+	22	+	sl.
58	<i>pod-</i>	2	s., adj.	2	+	-	-	-	+	-	6	-	sl.
59	<i>poi-</i>	1	adv.	1	+	-	-	-	+	-	2	+	lat.
60	<i>post-</i>	3	vb., s., adj.	3	+	+	-	-	+	+	35	+	neol. < lat., fr.
61	<i>pre-</i>	3	vb., s., adj.	3	+	+	-	-	+	+	186	+	lat. + neol. < lat., fr.
62	<i>prea-</i>	4	adj., s., vb., adv.	4	+	-	-	-	+	-	33	+	sl.
63	<i>pro-₁</i>	3	vb., adj., adv.	3	+	-	-	-	+	+	32	+	sl.
64	<i>pro-₂</i>	3	vb., s., adj.	3	+	-	-	-	+	+	35	+	neol. < lat., gr.
65	<i>ră-₁</i>	2	vb., s.	2	+	-	-	-	+	+	11	+	lat.
66	<i>răs-</i>	5	vb., s., adj., num., adv.	5	+	-	-	-	+	+	124	+	sl.
67	<i>re-₂</i>	3	vb., s., adj.	3	+	-	-	-	+	+	338	+	neol. < lat., fr.

Nr. crt.	Prefixul	Părți de vorbire formate		Claselor bazelor	Derivate omogene		Derivate eterogene		Semantism		Nr. form. anal.	Prod.	Originea
		Nr.	Felul		simple	para-sintetice	simple	para-sintetice	mono-	poli-			
68	retro-	3	vb., s., adj.	3	+	-	+	-	+	-	21	-	neol. < lat., fr.
69	s-	3	vb., s., adj.	3	+	-	+	-	+	×	73	+	lat.
70	se-	1	vb.	1	+	-	-	-	+	-	1	×	neol. < lat., fr.
71	sin-	2	s., adj.	2	+	+	+	+	+	-	19	+	neol. < gr. + ...
72	spre-	2	adj., vb.	2	+	-	-	-	+	-	6	+	rom. calch. < lat.
73	stră-	3	vb., s., adj.	3	+	-	+	+	+	+	43	+	lat.
74	sub-	3	s., adj., vb.	3	+	-	+	+	+	+	222	+	lat. + neol. < lat., fr.
75	super-	3	s., adj., vb.	3	+	-	-	-	+	+	67	+	neol. < lat., fr.
76	supra-	3	s., adj., vb.	3	+	+	+	+	+	+	198	+	rom. + neol. < lat.
77	sur-	3	vb., s., adj.	3	+	-	-	-	+	+	15	×	neol. < fr.
78	tă-	2	vb., adj.	2	+	-	-	-	?	-	2	+	< sl.
79	tra-	1	vb.	1	+	-	-	-	+	-	2	-	neol. < lat., fr., it.
80	trans-	3	vb., s., adj.	3	+	+	+	+	+	-	2	+	neol. < lat., fr.
81	tră-	1	vb.	1	+	-	-	-	+	-	54	+	lat.
82	tre-	1	vb.	1	+	-	-	-	+	-	1	-	neol. < fr.
83	ultra-	2	s., adj.	2	+	-	-	-	-	-	68	+	neol. < lat., fr.
84	vă-	1	s.	1	+	-	-	-	+	-	2	-	sl.
85	vâz-	1	s.	1	+	-	-	-	+	-	2	-	sl.
86	ză-	3	vb., s., adj.	3	+	-	+	+	+	+	14	+	sl.

Coloana a 3-a (numărul părților de vorbire): numărul adăugat (+1) la *tr*-1 și *ne*-2 se referă la formații discutabile (cu dublă analiză sau exclusiv ocazionale).

Coloana a 10-a (semantism): prin ? s-a marcat lipsa unor valori clare.

Coloana a 11-a (numărul formațiilor analizabile luate în considerație): prin + s-au marcat seriile deschise.

Coloana a 12-a (productivitatea): prin + sau - s-a notat prezența, respectiv absența unor formații pe teren românesc; semnul x indică productivitatea limitată la semicalcări sau adaptări.

LISTA ABREVIERILOR

a.	= anul	Filoz.	= filozofie
act.	= activ	Fin.	= finanțe
adj.	= adjectiv	Fiz.	= fizică
adv.	= adverb(ial)	Fiziol.	= fiziologie
Agr.	= agrotehnică	Fot.	= fotografie
alb.	= albanez	Fotogram.	= fotogrammetrie
Anat.	= anatomie	fr.	= francez
Arhit.	= arhitectură	Genet.	= genetică
arm.	= armean	Geobot.	= geobotanică
arom.	= aromân	Geofiz.	= geofizică
art.	= articulat	Geogr.	= geografie
Astron.	= astronomie	Geol.	= geologie
bg.	= bulgar	Geom.	= geometrie
Biochim.	= biochimie	germ.	= german
Biol.	= biologie	gr.	= grecesc
Bot.	= botanică	Gram.	= gramatică
cf.	= confer	Hort.	= horticultură
C.f.	= căi ferate	i. e.	= indo-european
Chim.	= chimie	Ind. alim.	= industria alimentară
Chim.biol.	= chimie biologică	Ind. cărb.	= industria cărbunelui
Chim.fiz.	= chimie fizică	Ind. chim.	= industria chimică
Cinem.	= cinematografie	Ind. extr.	= industria extractivă
clas.	= clasic	Ind. hîrt.	= industria hîrtiei și celulozei
com.	= comunicat	Ind. lemn.	= industria lemnului
conj.	= conjuncție	Ind. petr.	= industria petrolului
Constr.	= construcții	Ind. text.	= industria textilă
Cont.	= contabilitate	interj.	= interjecție
cp.	= compară	intr.	= intransitiv
Drum.	= drumuri	it.	= italian
Electr.	= electrotehnică	inv.	= învechit
engl.	= englez	Jur.	= științe juridice
expr.	= expresie	lat.	= latinesc
f.	= feminin	Lingv.	= lingvistică
fam.	= familial	lit.	= lituanian
Farm.	= farmacie	loc.	= locuțiune
fig.	= figurat	Log.	= logică

m.	= masculin
magh.	= maghiar
Mat.	= matematică
Mec.	= mecanică
Med.	= medicină
med.	= medieval
megl.	= meglenoromân
Met.	= metalurgie
Meteor.	= Meteorologie
Min.	= mineralogie
Muz.	= muzică
n.	= neutru
Nav.	= navigație
neolog.	= neologism
ngr.	= neogrec
num.	= numeral
Opt.	= optică
Paleont.	= paleontologie
part.	= participiu
Pedol.	= pedologie
Pict.	= pictură
pl.	= plural
pol.	= polonez
Poligr.	= poligrafie
pop.	= popular
pref.	= prefix
prep.	= prepoziție
pron.	= pronume, pronominal
Psih.	= psihologie

rec.	= reciproc
refl.	= reflexiv
reg.	= regional
Rez.mat.	= rezistența materialelor
rom.	= românesc
rus.	= rusec
s.	= substantiv
scr.	= sîrbocroat
sg.	= singular
Silv.	= silvicultură
sin.	= sinonim
sl.	= slav
sp.	= spaniol
Stratigr.	= stratigrafie
suf.	= sufix
s.v.	= sub voce
Tehn.mil.	= tehnica militară
Telecom.	= telecomunicații
Termot.	= termotehnică
Topogr.	= topografie
tr.	= tranzitiv
ucr.	= ucrâinean
v.(+ nume de limbă)	= vechi
v.	= vezi
var.	= variantă
vb.	= verb
Zool.	= zoologie

BIBLIOGRAFIE

Siglele lucrărilor citate

ALECSANDRI, T. I

ALEXI

ALLG

ALR I (I/I, I/II)

ALR II/I

ALRM I (I/I, I/II)

ALRM SN

ALR SN I ș.u.

ANTONESCU

ASAN, D.P.H.

AUERBACH, V.

AVRAM, C.

AVRAM, P. N.

BAILLY

BARCIANU

BATTISTI—ALESSIO

BENEȘ, P.

BL

Vasile Alecsandri, *Opere complete*. Partea întâia: *Teatru*. Volumul I: *Canțonete comice, scenete și operete*. Editura Librăriei Socec & Comp., București, 1875.

Theochar Alexi, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. Zweite verbesserte und vervollständigte Auflage. Verlag von H. Zeidner, Kronstadt (Brasso), 1906.

Archiv für lateinische Lexicographie und Grammatik, mit Einschluss der älteren Mittellateins. Herausgegeben von Eduard Wölfflin, Leipzig, 1884—1908.

Atlasul lingvistic român, publicat de Muzeul limbii române din Cluj. Partea I de Sever Pop. Vol. I Cluj, 1938; II Sibiu—Leipzig, 1942.

Atlasul lingvistic român, publicat de Muzeul limbii române. Partea II de Emil Petrovici. Vol. I Sibiu, 1940.

Micul atlas lingvistic român, publicat de Muzeul limbii române din Cluj. Partea I de Sever Pop. Vol. I Cluj, 1938; II Sibiu—Leipzig, 1942.

Micul atlas lingvistic român, serie nouă. București. Vol. I 1956; II 1967; III 1967.

Atlasul lingvistic român, serie nouă. Vol. I—II, București, 1956.

G. M. Antonescu, *Dicționar rumân*. Mic repertor de cunoștințe generali ... Imprimeria națională a lui Stephan Rassidescu, București, 1862.

Finuța Asan, *Derivarea cu sufixe și prefixe în Psaltirea Hurmuzaki*, în SMFC I, p. 203—212.

Max Auerbach, *Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen*, în JAHRESBERICHT XIX—XX (1913), p. 209—264.

Mioara Avram, *Contribuții la studierea prefixului eo- < po- >*, în SMFC VI, p. 5—10.

Mioara Avram, *Prepoziții neologice în limba română contemporană*, în SCL XXIV (1973), nr. 3, p. 239—251.

A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*. Dixième édition revue. Librairie Hachette, Paris [f.a.].

Sab. Pop-Barcianu, *Vocabulari roman-nemșesc...* Tiparul și editura lui Teodoru Steinhausen, Sibiu, 1868.

C. Battisti—G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*. I—V, Firenze, 1950—1957.

Pavel Beneș, *Préfixes de négation en roumain*, în CL III (1958), supliment, p. 89—95.

Bulletin linguistique. Faculté des lettres de Bucarest. Publié par A. Rosetti. București—Paris—Copenhague. Vol. I (1933) ș.u.

- BOURCIEZ, E. Édouard Bourciez, *Éléments de linguistique romane*. Deuxième édition refondue et complétée. Librairie C. Klincksieck, Paris, 1923.
- BPH *Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide”*. Universitatea din Iași. Director Iorgu Iordan. Iași, vol. I (1934) ș.u.
- BRUNOT, H. Ferdinand Brunot, *Histoire de la langue française des origines à 1900*. Vol. I, Paris, 1905.
- BRV I—IV Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508—1830*. Tom. I (1508—1716), 1903; tom. II (1716—1808), 1910; tom. III (1809—1830), fasc. I—II, 1912, fasc. III—IV [Ioan Bianu și Dan Simonescu], 1936; tom. IV (Adăogiri și îndreptări) [Ioan Bianu și Dan Simonescu], 1944. București.
- CADE I. Aurel Candrea—Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I. Aurel Candrea; partea II: *Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu. Editura Cartea românească, București [1926—1931].
- CARAGIALE, O. VI I. L. Caragiale, *Opere*, vol. VI: *Teatru*. Fundația pentru literatură și artă, București, 1939.
- CDDE I. A. Candrea—Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A—Putea)*. Socec, București, 1907—1914.
- CILL I—III *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*. Vol. I 1956, vol. II 1958, vol. III 1962. București.
- CINEMA *Cinema*. Revistă lunară de cultură cinematografică. București, anul I (1963) ș.u.
- GIORANESCU Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*. Biblioteca Filológica, Universidad de La Laguna, 1958—1961.
- CL *Cercetări de lingvistică*. Institutul de lingvistică, Cluj. Anul I (1956) ș.u.
- CLOSE, D. Elizabeth Close, *The Development of Modern Rumanian. Linguistic Theory and Practice in Muntenia 1821—1838*. Oxford University Press, 1974.
- CODRESCU Theodor Codrescu, *Dictionariu franceso-român*. Tipografia Buciumului Român, Iassii, 1859.
- COHUȚ—VULPE, P. F. Cornelia CoHUȚ—Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier”*. I. *Texte. Sintaxă*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973.
- CONTEMPORANUL *Contemporanul*. Săptăminal politic, social, cultural. Seria a II-a. [București] 1948 ș.u.
- CORNELISSEN, LAT. COM- Ralf Cornelissen, *Lateinisch com- als Verbalpräfix in den romanischen Sprachen*. Bonn, 1972.
- L. COSTIN, GR. BĂN. Lucian Costin, *Graiul bănațean*. Studii și cercetări. Cartea Românească, Timișoara, 1926.
- COSTINESCU Ion Costinescu, *Vocabular româno-frances*. București, 1870.
- COTEANU, E. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*. București, 1961.
- CREST. III/I *Crestomație romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan... Vol. al III-lea, partea I. Editura Academiei, București, 1968.
- CUV. BĂTR. I B. Petriceicu-Hasdeu, *Cuvențe den bătrini*. Tom. I: *Limba română vorbită între 1550—1600*. Studiu paleografico-linguistic de... Cu observațiuni filologice de Hugo Schuchard. București, 1878.
- CV *Cum vorbim*. Revistă pentru studiul și explicarea limbii. București. Anul I (1949) ș.u.
- DA *Dicționarul limbii române*. Tomul I, partea I: A—B. Socec și Sfetea, 1913; tomul I, partea II: C. Tipografia ziarului „Universul”, 1940; tomul I, partea III, fasc. I: D—de. „Universul”, 1949; tomul II, partea II, fasc. I: J—lacustru. „Universul”, 1937; tomul II, partea II, fasc. II—III: Ladă—lojniță „Universul” 1940, 1948, București.
- DA ms. *Dicționarul limbii române, (DA)*, aflat sub formă de manuscris la Institutul de lingvistică din București.
- DARMESTETER, T. Arsène Darmesteter, *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin*. Deuxième édition vue, corrigée et en partie refondue, avec une préface par Gaston Paris. Emile Bouillon, éditeur. Paris, 1894.
- DAUZAT—DUBOIS—MITTERAND Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*. Librairie Larousse, Paris, 1964.
- DC *Dicționar de chimie*. Editura tehnică, București, 1964.
- DDRF Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*. [Vol. I—IV.] Imprimerie de l'état, Bucarest, 1893—1895.
- DENSUSIANU, Ț. H. Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*. Socec & Co, București, 1915.
- DER *Dicționar enciclopedic român*. Editura politică, București. Vol. I: A—C 1962, vol. II: D—J 1964, vol. III: K—P 1965, vol. IV: Q—Z 1966.
- DEX *Dicționarul explicativ al limbii române*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975.
- DF *Dicționar de fizică*. Editura enciclopedică română, București, 1972.
- DHLR I—II Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome premier: *Les origines*, 1901; tome II: *Le seizième siècle*, 1938. Ernest Leroux, Paris.
- DI *Dicționar invers*. Institutul de lingvistică din București. Editura Academiei Republicii Populare Române [București], 1957.
- DIMITRAKOS Δημητράκος Β. Δημητρίου, Νέον λεξικόν Ὀρθογραφικόν καὶ Ἑρμηνευτικόν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης... Ἀθήναι, 1959.
- DLR *Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București. Tomul VI, Litera M, 1965—1968. Tomul VII, partea I, Litera N, 1971; tomul VII, partea a II-a, Litera O, 1969; tomul VIII, partea 1, Litera P: P—PĂZŪI, 1972; tomul VIII, partea a 2-a, Litera P: PE—PÎNAR, 1974; tomul IX, Litera R, 1975.
- DLR ms. *Dicționarul limbii române (DLR)*, aflat sub formă de manuscris la Institutul de lingvistică din București.
- DLRC *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Vol. I—IV. Editura Academiei [București], 1955—1957.
- DM *Dicționarul limbii române moderne*. Editura Academiei [București], 1958.
- D. MED. *Dicționar medical*. Vol. I: A—H; vol. II: I—Z. Editura medicală, București, 1969.
- DN¹ Florin Marcu — Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. Editura științifică, București, 1961.
- DN² Florin Marcu — Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. Ed. a II-a revăzută și adăugită. Editura științifică, București, 1966.
- DR I—XI *Dacoromania*. Buletinul „Muzeului limbei române” condus de Sextil Pușcariu. Editura Institutului de arte grafice „Ardealul”, Cluj. Anul I—XI (1920—1948).
- DRĂGANU, R. S. Drăganu Miklós, *A román szóösszet*. Matheiu Gy. Nyomdája, Besztercze, 1906.
- DRINCU, P. T. Sergiu Drincu, *Probleme teoretice ale derivării cu prefixe în limba română*, în „Studii de limbă și stil”, Editura Facla, Timișoara, 1973, p. 151—159.
- DRINCU, P. V. Sergiu Drincu, *Derivarea cu prefixe românești vechi în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Studii de limbă, literatură și folclor” II, Reșița, 1971, p. 59—68.

- DRLU
DUBOIS, D. S.
DU CANGE
ERNOUT-MEILLET
EVSEEV, S.
FC I
FISCHER, F. C.
FLACĂRA
FLEISCHER, W.
FLOREA, P. N.
FOLCLOR OLT.-MUNT. I
GÁLDI, M.
GĂMULESCU, E.
GCR I-II
GHEȚIE
GHEȚIE, B.
GÎRDA, B.
GL
GL. OLT.
GLOS. REG.
GRAM. ROM. I-II
GRAUR, A. E.
GRAUR, E.
GRAUR, N. P.
GRAUR, P. I.
GRAUR, SLG
GRAUR, T.
GREVISSE
- Dicționarul rumanesc, latinesc și unguresc.* Tom. I: A-L, 1822; tom. II: M-Z, 1823. Cu tipariul Tipografiei Colegiului reformatiilor, prin Stephan Török, Cluj.
Jean Dubois, *Étude sur la dérivation suffixale en français moderne et contemporain.* Librairie Larousse, Paris, 1962.
Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis.* Vol. I-X. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe von 1883-1887, Graz-Austria, 1954.
A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine.* Histoire des mots, 4ième éd., Paris, 1960.
Ivan Evseev, *Semantica verbului.* Editura Facla, Timișoara, 1974.
Formarea cuvintelor în limba română. Volumul I: *Compunerea*, de Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan. Editura Academiei Republicii Socialiste România [București], 1970.
I. Fischer, *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba română*, în SCL V (1954), nr. 3-4, p. 293-307.
Flacăra. Revistă social-politică și literar-artistică. [București] 1963 ș.u.
Wolfgang Fleischer, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache.* 2., unveränderte Auflage. Leipzig, 1971.
Ion Florea, *Prefixele de negare în limba română*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, 1968, p. 61-69.
Folclor din Oltenia și Muntenia. Editura pentru literatură, vol. I, 1967.
Gáldi Ladislás, *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes.* Budapest, 1939.
Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân.* Editura Academiei Republicii Socialiste România [București] - Novinsko preduzeće „Libertatea”, Pančevo, 1974.
M. Gaster, *Chrestomafie română.* Texte tipărite și manuscrise (sec. XVI-XIX), dialectale și populare, cu o introducere, gramatică și un glosar româno-francez de... Vol. I: *Introducere, gramatică, texte (1550-1710)*; vol. II: *Texte (1710-1830).* *Dialectologie, literatură populară, glosar.* Leipzig-București, 1891.
Ion Gheție, *Dicționar român-maghiar pentru școală și privați. Român-magyar szótár.* Budapest, 1896.
Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975.
Gh. Gîrda, *Bînatu-i fruncea*, ed. a II-a, București [f.a.]. *Gazeta literară*, Organ săptămînal al Uniunii scriitorilor din Republica Socialistă România. București. Anul I (1954) ș.u.
Glosar dialectal Oltenia, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu... Editura Academiei, București, 1967.
V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional.* Editura Academiei [București], 1961].
Gramatica limbii române. Vol. I-II. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Tiraj nou. Editura Academiei, București, 1966.
Al. Graur, *Alle etimologii românești.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975.
Al. Graur, *Etimologii românești.* Editura Academiei [București], 1963.
Acad. Al. Graur, *Nume de persoane.* Editura științifică, București, 1965.
Acad. Al. Graur, *Prefixe cu rol de indicator*, în LL XI (1966), p. 335-338.
Acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Editura Academiei [București], 1955.
Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române.* Editura științifică, București, 1968.
Maurice Grevisse, *Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui.* Neuvième édition revue. Gembloux-Paris, 1969.

- GR. S. I-VII
GUILBERT-DUBOIS, P. I.
GUȚIA, E.
GUȚU ROMALO, C.
HATZFELD-DARMESTER
HELIADÉ, O. I-II
HEM
HRISTEA, E.
IF
ILR I-II
INF. BUC.
IORDAN, F.
IORDAN, LRA
IORDAN, LRC
IORDAN, STIL.
IORDAN, TOP.
IORGA, L. I-II
IORGA, S. N.
IORGOVICI, O.
Î. O.
JAHRESBERICHT
LAROUSSE
LB
LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, L.G. I-II
LEX. REG. I-II
LIDDELL-SCOTT-JONES
- Grai și suflet.* Revista Institutului de filologie și folclor, publicată de Ovid Densusianu. Vol. I-VII, București, 1924-1937.
L. Guilbert et J. Dubois, *Formation du système préfixal intensif en français moderne et contemporain*, în „Le français moderne”, 1961, nr. 2, p. 87-111.
Ioan Guția, *Évolution et structure des composés négatifs roumains*, în „Orbis” VI (1957), nr. 1, p. 157-167; nr. 2, p. 486-496.
Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală (Limba română de azi)*. Editura științifică, București, 1972.
D. A. Hatzfeld et A. Darmesteter, *Dictionnaire général de la langue française*, Paris, 1920.
I. Heliade-Rădulescu, *Opere.* Tomul I-II. Ediție critică, cu introducere, note și variante de D. Popovici. Fundația pentru literatură și artă, București, I: 1939; II: 1943.
B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbii istorice și populare a românilor.* Tom. I și II 1887; tom. III 1893. Stabilimentul grafic Socec și Teclu, București.
Theodor Hristea, *Probleme de etimologie.* Studii. Articole. Note. Editura științifică, București, 1968.
Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde, Strassburg-Berlin, 1892 ș.u.
Istoria limbii române. Volumul I: *Limba latină*, 1965; volumul II 1969. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
Informația Bucureștilui. Ziar al Comitetului municipal București al PCR și al Consiliului popular al municipiului București. Anul I (1954) ș.u.
Iorgu Iordan, *Formații prefixate în româna actuală*, în SCL XXI (1970), nr. 4, p. 391-396.
Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”.* [Ed. a II-a.] Editura Socec & Co, București [1947].
Iorgu Iordan, *Limba română contemporană.* Editura Ministerului Învățămîntului. [București] 1956.
Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române.* Institutul de lingvistică română, București, 1944.
Iorgu Iordan, *Toponimia românească.* Editura Academiei, București, 1963.
N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821).* Vol. I-II. Editura Minerva, București, 1901.
N. Iorga, *Scrisori de negustori.* București, 1925.
Paul Iorgovici, *Observații de limba românească...* Tip. Crăiasca Universitate, Buda, 1799.
Îndreptar ortografic, ortopic și de punctuație. Ediția a III-a. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971.
Gustav Weigand, *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig.* Leipzig, Johann Ambrosius Barth. Vol. I-XXIX, 1894-1921.
Grand Larousse encyclopédique en dix volumes. Librairie Larousse, Paris, 1960-1964.
Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemfesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat, seu: Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est. Buda, 1825.
Leumann-Hofmann-Szantyr, *Lateinische Grammatik.* Auf der Grundlage des Werkes von Friedrich Stolz und Joseph Hermann Schmalz. Erster Band: *Laut- und Formenlehre*, 1963; Zweiter Band: *Syntax und Stilistik*, 1965. Verlag C.H. Beck, München.
Lexic regional I. Societatea de științe istorice și filologice. Editura Academiei, 1960; II. Editura științifică, 1967. București.
H. G. Liddell, R. Scott, H. S. Jones, *Greek-English Lexicon.* New (ninth) edition completed. Oxford, 1940.

- LITTRÉ Emile Littré, *Dictionnaire de la langue française*, I—VII, Gallimard—Hachette, 1959.
- LL *Limbă și literatură*. Societatea de științe istorice și filologice. București, vol. I (1955) ș.u.
- LM A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*. După însărcinarea dată de Societatea Academică Română. Elaborat ca proiect. Noua Tipografie a laboratorilor români, București. Tomu I (A—H), 1871 [în realitate: 1873]; tomu II (Colaboratori Iosef Hodoș și G. Barițiu: I—Z), 1876.
- LR *Limba română*. Institutul de lingvistică din București. Editura Academiei, București. Anul I (1952) ș.u.
- LRC I Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Valeria Guțu Romalo, Clement Mirza, Emanuel Vasiliu, *Limba română contemporană*. Vol. I. Editura didactică și pedagogică, București, 1974.
- LRC II I. Coteanu, A. Bidu-Vrânceanu, *Limba română contemporană*. Vol. II *Vocabularul*. Editura didactică și pedagogică, București [1975].
- LTR¹ *Lexiconul tehnic român*. I—VII. Editura tehnică, București, 1949—1955.
- LTR² *Lexiconul tehnic român*. I—XVIII. Elaborare nouă. Editura tehnică, București, 1957—1966.
- LUC. *Lucașul*. Revistă literară. Budapesta. Vol. I (1901) ș.u.
- LUMEA *Lumea*. [Săptăminal de politică externă editat de Uniunea ziaristilor din Republica Socialistă România. București, 1963 ș. u.]
- MAGAZIN *Magazin*. Revistă săptăminală editată de Frontul Unității Socialiste, 1, 1959 ș.u.
- MAG. IST. I—V *Magazin istoric pentru Dacia*. Subt redacția lui A. Treb. Laurian și Nicol. Bălcescu. Tom. I—V. București, Colegiul național, 1845—1847.
- MALKIEL, G. Yakow Malkiel, *Genetic Analysis of Word Formation*, în *Current Trends in Linguistics* edited by Thomas A. Sebeok, vol. III *Theoretical foundations*, Haga—Paris, 1966, p. 305—364.
- MARCHAND, E. W. Hans Marchand, *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1960.
- MAT. DIAL. I *Materiale și cercetări dialectale*. I [București], 1960.
- MAT. FOLK. I—II *Materialuri folkloristice*. Volumul I (*Poesia poporană*, partea I—II) — II. Tipografia Corpului didactic, București, 1900.
- MDE *Mic dicționar enciclopedic*. Editura enciclopedică română, București, 1972.
- MDM A. Doljanski, *Mic dicționar muzical*. Traducere din limba rusă de Rostislav Donici. Editura muzicală [București], 1960.
- MEYER-LÜBKE, G. II W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*. Traduction française par Auguste Doutrepoint et Georges Doutrepoint. Tome deuxième: *Morphologie*. H. Welter, éditeur, Paris, 1895.
- MEYER-LÜBKE—PIEL, G. F. *Historische Grammatik der französischen Sprache* von W. Meyer-Lübke, zweiter Teil, *Wortbildungslehre*. Zweite, durchgesehene und ergänzte Auflage von J. M. Piel. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1966.
- MIHĂESCU, INFL. H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*. Editura Academiei, București, 1966.
- MIHĂILĂ, Î. G. Mihăilă, *Împrumuturile vechi sud-slave în limba română*. Editura Academiei, București, 1960.
- MIKLOSICH Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Guilelmus Braumueller, Vindobonae, 1865.
- MIRAMBEL, G. André Mirambel, *Grammaire du grec moderne*. Librairie C. Klincksieck, Paris, 1949.
- MIRAMBEL, L. G. André Mirambel, *La langue grecque moderne*, Paris, 1959.
- MIȘAN, P. A. Andrei Mișan, *Problema prefixelor „aspectuale” în limba română*, în CL XVIII (1973), nr. 1, p. 101—110.
- NEGULICI I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune reprimite pînă acum în limba română, și toate cele ce sînt a se mai primi d-acum înainte, și mai ales în științe*. Tipografia Colegiului, București, 1848.
- NOVACOVICIU, C. B. I—II Emilian Novacoviciu, *Cuvinte bănățene adunate de ...* Tipografia Felix Weiss, Oravița, 1925.
- NYROP, G. III Kr. Nyrop, *Grammaire historique de la langue française*, vol. III, Copenhagen—Leipzig—New York—Paris, 1908.
- OCHEȘEANU, P. Rodica Ocheșeanu, *Prefixele superlative în limba română*, în SMFC I, p. 29—50.
- OMAGIU IORDAN *Omagiu lui Iorgu Iordan. Cu prilejul împlinirii a 70 de ani*. Editura Academiei [București], 1958.
- OMAGIU ROSETTI *Omagiu lui Alexandru Rosetti. La 70 de ani*. Editura Academiei, București, 1965.
- OXFORD *The Concise Oxford Dictionary of Current English*. Fifth Edition. At the Clarendon Press, Oxford [1966].
- PANN, P. A. Anton Pann, *Pagini alese*. Vol. I—II, E.S.P.L.A. [București], 1953.
- PAPAHAGI Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*. Ediția a doua augmentată. Editura Academiei, București, 1974.
- PASCU, C. Gorge Pascu, *Despre cimilituri*. Studiu filologic și folcloric. Partea I. București, 1911.
- PAȘCA, GL. Ștefan Pașca, *Glosar dialectal*, alcătuit după material lexical cules de corespondenți din diferite regiuni. (Academia Română. Memoriile Secțiunii literare. Seria III. Tom. IV. Mem. 3.) Cultura națională, București, 1928.
- PETROVICI, ALMĂJ Emil Petrovici, *Folklor din Valea Almăjului*, în „Anuarul Arhivei de folklor”, III (1935), p. 25—159.
- PISCUPESCU, O. Dohtorul Ștefan Vasilie Piscupescu, *Oglinda sănătății și a frumuseții omenestii. Mijloace și leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor*. Tipografia de la Cișmea, București, 1829.
- PLG I—VII *Probleme de lingvistică generală*. Editura Academiei. Vol. I 1959; vol. II 1960; vol. III 1961; vol. IV 1962; vol. V 1967; vol. VI 1974; vol. VII 1977. [București.]
- PN *Presa noastră*. Revista Uniunii Ziariștilor din Republica Socialistă România. București, 1, 1955 ș.u.
- PO *Palia de la Orăștie 1581—1582*. Text — Facsimile — Indice. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil. Editura Academiei. București, 1968.
- POLIZU G. A. Polizu, *Vocabular româno-german*, compus și întocmit cu privire la trebuințele vieții practice de ..., înăvuțit și cores de G. Bariț. Brașov, 1857.
- PONTBRIANT Raoul de Pontbriant, *Dicționar româno-frances*. București—Göttingen—Paris, 1862.
- PROTOPODESCU Emmanuel Protopopescu Pake, *Nou dicționar portativ*. București, 1870.
- PROT.-POP. E. Protopopescu și V. Popescu, *Nou dicționar portativ de toate zicerile radicale și streine reintroduse și introduse în limbă, cuprinzînd și termeni științifici și literari*. Volumul I—II. T. Teodorescu, București, 1862.
- PSALT. *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*. Edițiune critică de I. A. Candrea. Vol. II: Textul și glosarele. Socec et Comp., București, 1916.
- PUȘCARIU Dr. Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I: Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*. C. Winter, Heidelberg, 1905.
- PUȘCARIU, C. S. Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*. București, 1974.
- PUȘCARIU, E. Sextil Pușcariu, *Etudes de linguistique roumaine*. Cluj—București, 1937.
- PUȘCARIU, L.R. I—II Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I: *Privire generală*, Fundația pentru literatură și artă, 1940; vol. II: *Rostirea*, Editura Academiei, 1959. București.
- PUȘCHILĂ, D. D. Pușchilă, *Moltivencul lui Dosoftei*, în „Analele Academiei Române”, S. II, XXXVI, MSL, București, 1914.
- REICHENKRON, DAK. Günter Reichenkron, *Das Dakische (rekonstruiert aus dem Rumänischen)*. Heidelberg, 1966.

- REW W. Meyer-Lübke, *Romantisches etymologisches Wörterbuch*, 3. vollständig neubearbeitete Auflage. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1935.
- RIEMANN—GOELZER, GR. Othon Riemann — Henri Goelzer, *Grammaire grecque complète*, Librairie Armand Colin, Paris, 1933.
- RIZESCU, P. N. I. Rizescu, *Prefixe noi neproductive și pușin productive*, în SMFC III, p. 3—26.
- Rj. IAZU *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, vol. I 1880—1882 ș. u.
- R. L. *România liberă*. Cotidianul Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, București, 1, (1944), ș. u.
- ROBERT Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française (Petit Robert)*. Société du Nouveau Littré [Paris], 1967.
- ROHLFS, G. III Gerhard Rohlfs, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Sintassi e formazione delle parole*. Giulio Einaudi editore [Torino], 1969.
- ROM. LIT. *România literară*. Săptăminal de literatură și artă [București], 1968 ș. u.
- ROSETTI—CAZACU—ONU, AL. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I: *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*. Editura Minerva, București, 1971.
- ROSETTI, ILR Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Editura pentru literatură [București], 1968.
- ROSETTI, L. D. Al. Rosetti, *Limba descintecelor românești*. Editura Minerva, București, 1975.
- RRL *Revue roumaine de linguistique*. Bucarest, Tome I (1956) ș.u.
- SCÎNTEIA *Scînteia*. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. [București] 1944 ș. u.
- SCL *Studii și cercetări lingvistice*. Institutul de lingvistică din București. Editura Academiei, București. Anul I (1950) ș.u.
- SCRIBAN August Scriban, *Dicționarul limbii românești*. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme.) Edițiunea întâia. Institutul de arte grafice „Presa bună”, Iași, 1939.
- SCURTU, T. Î. Vasile Scurtu, *Termeții de intrudire în limba română*. Editura Academiei, București, 1966.
- SG I—III *Studii de gramatică*. Vol. I 1956; vol. al II-lea 1957; vol. al III-lea 1961. Editura Academiei [București].
- SILL I—II *Studii de istoria limbii române literare. Secolul XIX*. Vol. I—II. Editura pentru literatură [București], 1969.
- SLLF I—III *Studii de limbă literară și filologie*. Vol. I 1969; vol. al II-lea 1972; vol. al III-lea 1974. Editura Academiei, București.
- SMFC I—VI *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I 1959; vol. al II-lea 1961; vol. al III-lea 1962; vol. al IV-lea 1967; vol. al V-lea 1969; vol. al VI-lea 1972.
- SOPHOCLES E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Cambridge, Massachusetts, 1887.
- SPENCE, F. P. N.C.W. Spence, *What are the French Prefixes?* în „Revue de linguistique romane” XXXII (1968), p. 324—333.
- STAMATI Pah. T. Stamati, *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*. Întia ediciune. Tipografia Buciumului român, Iași, 1851.
- ȘĂINEANU Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*. A opta edițiune. Revăzut și adăogit la ediția VI-a. Ortografia Academiei române. Editura „Scrisul românesc” [Craiova, 1930].
- ȘEZ. *Șezătoarea*. Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Director Artur Gorovei. Fălticeni. An. I (1892) ș.u.
- ȘINCAI, Î. G. Șincai, *Îndreptare către aritmetică*. Întia parte... Tipariul seminarului, Blaj, 1785.
- ȘINCAI, O. I—IV Gheorghe Șincai, *Opere I—IV*. Editura pentru literatură, București, 1967—1973.
- TAMÁS Lajos Tamás, *Etyimologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

TDRG

TEAHA, C. N.

TEKAVČIĆ, G. I. III

TEODORESCU, P. P.

TODORAN, GL.

TOMESCU, GL.

TRIBUNA
UDRESCU, GL.

URSU, T.

VAILLANT, V. S.

VALIAN

VASILIU, D. C.

ZINGARELLI

ZRPh

- Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch (Dicționar român-german)*. Vol. I 1903; vol. II 1911; vol. III 1924. Staatsdruckerei (Imprimeria statului), București.
- Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*. Editura Academiei [București], 1961.
- Pavao Tekavčić, *Grammatica storica dell'italiano*. Volume III: *Lessico*. Società editrice il Mulino, Bologna [1972].
- G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*. Culegere de... București, 1885.
- Romulus Todoran, *Mic glosar dialectal*. Alcătuit după două manuscrise din Biblioteca centrală de la Blaj din 1887. «Cartea românească», Cluj, 1949.
- Mircea Tomescu, *Glosar din județul Olt*. (Aspecte lingvistice și folclorice din județul Olt II.) Tipografia „Tiparul Oltului”, Slatina, 1944.
- Tribuna*. Săptăminal de cultură. Cluj. Anul I (1957) ș.u.
- D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*. Editura Academiei, București, 1967.
- N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*. Editura științifică, București, 1962.
- André Vaillant, *Manuel du vieux slave*, Tome I: *Grammaire*. Seconde édition revue et augmentée. Paris, 1964.
- I. A. Valian [= Vaillant], *Vocabular purtăreț românesc-franțozesc și franțozesc-rumânesc, urmat de un mic vocabular de omonime*. Tipografia lui Friderih Valbaum, București, 1839.
- Laura Vasiliu, *Derivarea cu sufixe și prefixe în Cartea cu învățătură a diaconului Coresi din 1581*, în SMFC I, p. 221—259.
- Nicola Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*. Ed. X, Zanichelli (Bologna, 1970).
- Zeitschrift für romanische Philologie*, herausgegeben von Dr. Gustav Gröber. Halle. Vol. I (1876) ș. u.

INDICE¹

A

AFIXE ȘI ELEMENTE DE COMPUNERE²

- a*₁ 7, 8, 10, 11, 14, 15, 20, 22, 25, 27, 30, 33-39, 45, 87, 88, 90, 209, 259, 269, 271, 275, 278, 279, 282, 283, 286, 292, 300, 302, 303, 305
*a*₂ 8, 22, 34, 39, 43, 292
*a*₃ 7, 20, 26, 27, 30, 34, 39-43, 45, 167, 266, 268, 274, 278, 281, 282, 283, 286, 292, 293, 301, 305
a- (protetic) 14
-a 124, 176, 229
-a- 284
ab- 7, 8, 22, 34, 39, 43-45, 269, 271, 278, 281, 286, 292, 302, 303, 305
abs- 43, 44, 45
a(d)- 37
ad- 20, 33, 34, 36, 38, 39, 44, 45, 87, 88
-al 113, 229
am- 8, 21, 45, 134, 135, 137, 209, 258
amfi- 13
*an*₁ 20, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 167, 293
*an*₂ 20, 39, 45
*an*₃ 19, 20, 21, 45, 50
*an*₄ 20, 45, 102, 103
*an*₅ 7, 8, 20, 26, 30, 45, 134-143, 209, 258, 279, 286, 302, 303, 305
ana- 7, 20, 26, 39, 40, 45-47, 61, 278, 280, 286, 301, 305
aná- 45, 47
and- 47, 50
andi- 47, 50, 303
ando- 47, 104, 106
andro- 184
ant- 47, 50, 292, 293
-ant 124
ante- 7, 8, 22, 27, 47-50, 53, 54, 191, 267, 268, 269, 273, 278, 279, 281, 286, 294, 302, 305
anti- 7, 8, 9, 12, 16, 20, 22, 26, 27, 30, 45, 47, 48, 49, 50-55, 180, 181, 201, 264, 268, 269, 272, 278, 279, 281, 282, 285, 286, 287, 292, 301, 303, 305
anti- 51
antr- 19, 21, 55, 143, 144, 145, 146, 147
antre- 7, 21, 26, 30, 55, 143-147, 278, 280, 287, 302, 303, 305
antri- 143
-antrop 14
antropo- 14
-anță 124
apar- 8, 29, 39
aph- 56
apo- 7, 13, 25, 27, 30, 55-57, 269, 278, 280, 287, 301, 305
apo- „apă” 55
-ar 113, 229
arc- 57
archi- 57, 299
arci- 57
-are 87, 118
arfi- 57

¹ Indicele cuprinde numai formanții și cuvintele românești.

² S-au inclus aici și unele segmente cu statut neprecizat (de exemplu, sunete protetice, segmente ca *bo-*, *logo-* etc.). Diferitele variante și compuse ale unui formant (afix sau element de compunere) sînt înregistrate separat. Prefixele (omonime) citate în corpul lucrării, după diverși cercetători, fără indice numeric au fost încadrate în indice la prefixul care le corespunde în interpretarea noastră. Cifrele aldină indică paginile la care se găsește monografia prefixului respectiv

arh- 57
-arh 14, 57
arhe- 58
arhe(o)- 57
arhi- 7, 9, 13, 14, 57-60, 271, 278, 279, 281,
287, 294, 301, 303, 305
arier- 13
arşi- 57
-at 118
-atec 162
auto- 13
-av 157
avan- 13, 50
-ău 160
baro- 120
baş- 13, 14
bez- 87, 88
bi- 13
-bil 124, 162, 165
bio- 52
bo- 15, 302
brahi- 250
c- 61, 62, 66
carbo- 123
cat- 61
cata- 7, 26, 27, 46, 61-62, 269, 278, 280, 287,
301, 305
catá- 61, 62
cato- 61
că- 62, 63, 66, 245
căta- 61
cerco- 64
cerco(n)- 62, 63, 64
cercu- 62, 64
cercu(m)- 21, 62, 63, 64
-cios 162
circom- 62, 64
circon- 62, 64
circum- 7, 13, 20, 27, 62-64, 249, 269, 278,
279, 281, 287, 302, 303, 305
circun- 62, 64
cis- 7, 27, 30, 64-65, 247, 267, 278, 285,
287, 302, 305
-clude 304
co- (expresiv) 66, 67
co-₁ 20, 21, 22, 66, 68, 78, 79, 245, 267
co-₂ 7, 8, 15, 20, 22, 27, 30, 61, 62, 66-68, 78,
219, 245, 258, 270, 272, 278, 279, 283,
287, 302, 303, 305
co-₃ 20, 21, 68, 69, 292
codo- 19
com- 21, 68, 69

con-₁ 19, 21, 68, 78, 259, 303
con-₂ 7, 20, 21, 27, 30, 68-71, 79, 205, 278,
279, 282, 283, 287, 292, 302, 303, 305
contr- 71, 72, 75
contra- 7, 8, 27, 28, 30, 31, 53, 71-77, 78,
80, 264, 266, 267, 268, 269, 272, 278, 279,
281, 287, 299, 302, 305
contră- 71, 72, 75, 78
contre- 72
contro- 71, 72, 75, 78
cortico- 116
colo- 19
contra- 72, 75
cotro- 19, 72, 75
cu- 7, 8, 10, 13, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27,
28, 30, 66, 68, 70, 78-79, 80, 259, 270,
271, 278, 279, 287, 292, 300, 303, 305
cum- 68, 78, 79
cun- 21, 78, 80
cuntră- 71, 72, 75, 80
d- 16, 17, 80, 98, 99, 292
dactilo- 222
dă- 84
dăs- 21, 84
de-₁ 21, 80, 84, 85, 91, 93, 292, 303
de-₂ 7, 19, 22, 28, 30, 80, 81, 84-94, 266, 267,
276, 278, 287, 302, 303, 305
de-₃ 7, 8, 10, 11, 20, 22, 23, 80-83, 84, 90,
267, 269, 278, 283, 287, 300, 302, 303, 305
d'e- 84
dej- 21, 84
dermo- 129
des- 7, 8, 13, 17, 19, 21, 25, 26, 27, 28, 30, 80,
81, 84-94, 96, 97, 98, 131, 137, 258, 259
266, 267, 268, 269, 275, 278, 279, 283, 287,
292, 299, 300, 303, 305
d'es- 21, 84
dest- 84, 92
destr- 8, 84, 92, 303
deş- 21, 84
dez- 21, 84, 91, 93, 94, 131, 160, 258, 299, 303
di-₁ 14, 94, 97
di-₂ 14, 92, 94, 96
di- „doi” 14, 94
dia- 7, 13, 14, 21, 25, 26, 46, 94-96, 97,
269, 278, 280, 287, 301, 306
diá- 94, 95
dico- 13
diho- 13
di(s)- 84

dis- 7, 14, 21, 92, 94, 96-98, 266, 278, 287,
302, 306
dis- „difícil, anormal” 96
diz- 96, 98
do- 7, 8, 9, 15, 17, 26, 27, 30, 80, 98-100,
256, 271, 279, 281, 288, 292, 301, 306
doliho- 250
-dox 176
-drom 176
e- 101, 108, 109, 110, 292
-e 229
ec- 7, 102
ecto- 7, 14, 21, 25, 26, 27, 101-102, 104,
105, 111, 272, 278, 288, 301, 306
ecto- „hecto” 101
electro- 247
em- 8, 102, 103, 258
en- 7, 8, 20, 26, 27, 45, 102-103, 107, 155,
258, 268, 271, 278, 282, 288, 301, 306
end- 104
endo- 7, 19, 31, 47, 101, 104-106, 111, 267,
271, 278, 280, 288, 301, 306
endon- 104, 106
ent- 104, 106, 124, 280
enter(o)- 176
ento- 7, 19, 26, 30, 104-106, 278, 288, 301, 306
-ență 124
ep- 106, 107, 292, 293
epen- 8, 258
epi- 7, 8, 26, 106-108, 131, 258, 268, 273,
278, 279, 281, 288, 292, 301, 306
epí- 106
es-₁ 21, 108, 110
es-₂ 110, 111
-esc 162
eso- 110
ess- 110
estra- 108, 112, 114
-eş 162
-eş 162
ex-₁ 7, 8, 9, 13, 19, 21, 22, 101, 108-110, 137,
220, 264, 273, 278, 285, 288, 292, 298,
299, 302, 303, 306
ex-₂ 22, 108, 110
exo- 7, 22, 25, 26, 102, 104, 105, 108, 110-112,
272, 278, 280, 288, 301, 306
extra- 112
extra- 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 19, 22, 28, 31,
57, 112-115, 129, 225, 269, 270, 271, 278,
281, 282, 285, 286, 288, 299, 302, 303, 306
etro- 112, 115
ez- 108

-fag 52
fago- 116
fero- 88
-fil 14
filo- 14
fito- 6, 101, 105
fo- 15
fon(o)- 52
for- 8
-gramă 52
hecto- 101
helio- 176, 185
hidro- 182
hip- 115, 118, 119
hiper- 7, 9, 14, 21, 30, 31, 57, 115-118, 119,
120, 121, 122, 131, 269, 271, 274, 278, 283,
288, 301, 306
hipo- 7, 14, 21, 27, 28, 31, 115, 116, 117,
118-122, 131, 252, 263, 269, 273, 274,
275, 278, 283, 288, 299, 301, 306
hipo- „cal” 118
hyper- 21, 115, 118, 122, 299
hypo- 118, 119, 121, 122, 299
i-₁ 14, 122, 131, 133, 134, 292
i-₂ 21, 122, 134, 137, 292
i-₃ 21, 122, 123, 124, 125, 129, 292
i- (protetic) 14, 131
-ic 162
-ie 116, 124
-iereu 57
ig- 21, 122, 123, 124, 125, 126
ij- 122, 131
im-₁ 8, 21, 122, 123, 134, 135, 137, 209, 258
im-₂ 21, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 299
in-₁ 7, 8, 19, 21, 22, 28, 87, 88, 122, 134-143,
205, 209, 258, 259, 268, 279, 288, 292,
302, 303, 306
in-₂ 7, 8, 20, 21, 22, 25, 26, 30, 42, 122-127,
134, 143, 166, 168, 258, 266, 268, 278,
279, 281, 282, 283, 288, 292, 299, 302, 306
-in 229
infra- 7, 8, 13, 127-129, 263, 269, 273,
278, 288, 299, 302, 306
inter- 7, 12, 13, 16, 19, 129, 143-147, 278,
281, 282, 285, 286, 288, 294, 299, 302, 303,
306
intra- 7, 113, 127, 128, 129-130, 267, 271,
278, 280, 288, 302, 306
intro- 7, 13, 19, 30, 130, 148, 267, 268, 278,
280, 288, 302, 303, 306
-io(n) 185
iper- 21, 115, 117, 118, 131

ipi- 106, 108, 131
ipî- 106
ipo- 118, 119, 120, 121, 122, 131
is- 14, 131, 132, 133, 134, 219, 302
-ism 116
iş- 131
-itate 124
-ită 104
-iu 185
-iune 124
-iv 162
iz- 7, 8, 9, 14, 22, 25, 27, 28, 30, 122, **131-134**, 219, 270, 278, 279, 281, 288, 292, 301, 302, 306
-iza 124, 265
î- (protetic) 15
*im-*₁ 21, 109, 122, 134, 136
*im-*₂ 21, 122, 123, 126, 134
*in-*₁ 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 39, 45, 88, 88, 89, 90, 109, 122, 123, **134-143**, 148, 155, 156, 160, 205, 259, 267, 268, 269, 271, 275, 278, 279, 283, 288, 292, 296, 298, 299, 300, 302, 303, 306
*in-*₂ 21, 122, 123, 126, 143, 283
*intr-*₂ 8, 22, 143, 147, 148, 292, 293
*intr-*₂ 22, 143, 292, 293
intră- 143, 146
intre- 7, 8, 10, 11, 19, 22, 55, 129, **143-147**, 279, 280, 289, 292, 302, 303, 306
intro- 130
intru- 7, 8, 10, 19, 22, 26, 30, 92, 130, 143, **147-149**, 269, 278, 279, 289, 292, 302, 303, 306
juxta- 7, 8, 30, **149**, 278, 289, 302, 306
lact(o)- 44
-logie 176
logo- 19
me- 7, 26, 30, **150-151**, 279, 282, 289, 302, 306
mes- 150
meso- 152
met- 151, 155, 258, 292
met- „metil” 151
meta- 7, 8, 26, 28, 31, **151-155**, 177, 258, 268, 269, 273, 278, 289, 292, 301, 306
metem- 8, 28, 151, 155, 258, 303
meten- 8, 28, 29, 151, **155**, 258, 303
mez- 14, 150, 151, 263, 302
mez(o)- „de mijloc, mijlociu” 101, 150
micro- 250
mo- 15
mono- 13
moto- 15
n- 21, 134, 135, 155, 292
na- 134, 155, 156, 160, 166
nad- 7
*nă-*₁ 7, 8, 22, 26, 27, **155-161**, 167, 169, 258, 269, 270, 278, 279, 283, 289, 306
*nă-*₂ 22, 155, 156, 160, 161, 166
năs- 8, 29, **157**, 160
nătă- 15
năz- 157, 160, 258, 303
*ne-*₁ 22, 155, 156, 160, 161, 167, 292
*ne-*₂ 7, 8, 9, 13, 17, 19, 22, 25, 26, 27, 28, 30, 43, 155, 156, 158, 160, **161-168**, 169, 258, 259, 266, 268, 269, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 289, 292, 294, 295, 298, 299, 301, 307
nea- 161, 169
nefro- 152
*ni-*₁ 22, 155, 156, 169
*ni-*₂ 22, 161, 166, 169, 294
-nic 162
no- 155, 156, 159, 166, 169
-nomie 52, 176
non- 7, 9, 13, 28, **169-170**, 266, 278, 280, 281, 282, 285, 289, 299, 302, 307
*o-*₁ 7, 15, 26, 30, **170-172**, 174, 270, 279, 289, 292, 301, 307
*o-*₂ 170, 172, 173, 174, 292
ob- 7, 170, **172-174**, 278, 282, 289, 292, 299, 302, 307
obâr- 14
oc- 172, 299
-oc 157
-odie 176
of- 8, 172, 299
-oi 229
-onim 176
ooforo- 176
op- 172, 299
orto- 177, 178
-os 122, 162, 258
osmo- 176
osteo- 185, 222
ot- 170, 171, 174
-oză 181
p- 174, 186
pa- 18, 134, 174, 181, 186, 187
pad- 188, 189
palim- 13
palîn- 13
*par-*₁ 7, 8, 19, 25, 30, 39, **174-175**, 279, 289, 302, 303, 307
*par-*₂ 174, 175, 179, 292

par- „părinte” 174
para- 7, 13, 14, 17, 22, 27, 28, 30, 31, 174, **175-180**, 268, 269, 270, 271, 273, 278, 282, 285, 289, 292, 301, 302, 303, 307
pară- 175
parat- 176
pari- 174
pat- 188
-patie 120
pă- 67, 186, 187, 245
pe- 8, 10, 181, 192, 260
peli- 21, 184
pen- 7, 13, 26, 30, **181-182**, 268, 273, 278, 280, 289, 302, 307
per- 7, 8, 9, 19, 26, 28, 175, **182-183**, 216, 258, 271, 273, 278, 282, 289, 302, 303, 307
pere- 184
peri- 7, 13, 21, 28, 30, 31, 57, **184-186**, 278, 283, 289, 301, 307
peri- (<rus.) 184
po- 7, 18, 27, 67, 68, 134, 174, 181, **186-188**, 245, 269, 271, 272, 279, 289, 301, 302, 303, 307
pod- 7, 25, 26, 30, **188-190**, 192, 269, 278, 279, 289, 301, 307
-pod 52
poi- 7, 19, 20, 26, 30, **190**, 269, 278, 279, 280, 290, 294, 300, 303, 307
post- 7, 8, 13, 19, 27, 48, **190-192**, 195, 268, 273, 278, 279, 281, 290, 298, 302, 303, 307
pot- 188, 192
*pră-*₁ 21, 22, 192, 199
*pră-*₂ 22, 192, 199
pre- 7, 8, 10, 11, 12, 19, 21, 22, 26, 27, 30, 50, 99, 175, 181, 183, 191, **192-198**, 199, 224, 258, 259, 261, 268, 269, 271, 273, 278, 279, 283, 285, 290, 298, 300, 302, 303, 307
prea- 7, 9, 19, 22, 27, 28, 99, **192-198**, 199, 271, 278, 279, 283, 290, 301, 307
preo- 22, 199, 200
pres- 8, 303
preter- 7
pri- 7, 22, 134, 192, 193, 196, 197, 199
*pro-*₁ 7, 22, 26, 27, 192, 197, **199-200**, 201, 202, 256, 269, 271, 273, 279, 281, 290, 292, 301, 307
*pro-*₂ 7, 8, 9, 12, 16, 22, 26, 30, 53, 152, **200-203**, 268, 273, 278, 279, 281, 282, 285, 286, 290, 292, 301, 302, 303, 307
r- 8, 203, 204, 209, 258, 292
ra- 8, **209**
ram- 8, 28, 209, 258, 303
ran- 8, 28, 29, **209**, 258, 303
*ră-*₁ 7, 19, **203-205**, 210, 213, 214, 215, 271, 279, 290, 292, 300, 303, 307
*ră-*₂ 203, 204, 303
răj- 210
răs- 7, 8, 13, 17, 19, 21, 26, 27, 28, 30, 99, 131, 203, 207, **210-214**, 219, 258, 259, 260, 268, 269, 271, 278, 279, 281, 283, 285, 289, 299, 301, 302, 303, 307
răş- 210
răz- 28, 131, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 261, 295, 299
*re-*₁ 203, 204, 210, 214, 303
*re-*₂ 7, 8, 13, 17, 19, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 87, 88, 137, **203-209**, 210, 213, 214, 258, 259, 268, 278, 279, 290, 292, 298, 302, 303, 307
*res-*₁ 21, 209, 210, 214, 299
*res-*₂ 8, 209
retro- 7, 8, 9, 26, **214-215**, 267, 269, 273, 278, 279, 290, 302, 308
rez- 210
ri- 203, 204, 215
rim- 8, 28, 209, 258, 303
rin- 8, 29, **209**, 258, 303
ris- 210
ros- 210
roş- 210
ruz- 210
s- 7, 8, 9, 14, 15, 19, 27, 67, 109, 131, 133, 209, **215-220**, 224, 252, 258, 269, 271, 278, 279, 290, 292, 300, 302, 303, 308
să- 215, 216, 218, 220
sco- 8, 29, 258, 303
se- 7, 30, **220-221**, 278, 280, 290, 302, 308
selen(o)- 36
si- 221, 222, 223
silvi- 247
silvo- 247
sim- 221, 222, 223
simil(i)- 6, 36
sin- 7, 14, 21, **221-223**, 269, 278, 290, 301, 308
sin- „sine” 221
sin(o)- „referitor la China” 221
sito- 56
so- 221
sono- 250
sopra- 223, 237
sper- 8, 29, 258, 303
spre- 7, 8, 10, 19, 20, 26, 30, **223-225**, 236, 269, 279, 280, 290, 302, 303, 308
-stea 19

stomato- 185
*stra*₁ 22, 225, 303
*stra*₂ 22, 112, 114, 225, 303
stram- 225
stră- 7, 8, 9, 17, 19, 22, 27, 114, 218, **225-228**, 244, 253, 258, 259, 261, 269, 278, 279, 290, 296, 300, 303, 308
stre- 225, 228
stro- 225, 228
su- 88, 228, 229, 232, 233, 292
sub- 7, 8, 10, 20, 22, 28, 30, 31, 75, 87, **228-234**, 243, 244, 263, 267, 268, 269, 271, 273, 278, 279, 290, 292, 299, 300, 302, 303, 308
sub- „dedesubt” 276
subt- 228, 229, 233, 234
subter- 7
suc- 229
sup- 228, 230, 233, 234, 299
super- 7, 8, 9, 13, 19, 28, 31, **234-237**, 268, 269, 271, 272, 273, 278, 279, 281, 282, 291, 299, 302, 303, 308
supér- 234
supr- 237, 292
supra- 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 28, 30, 31, 57, 223, **237-243**, 244, 250, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 278, 279, 282, 285, 286, 291, 292, 299, 302, 303, 308
supră- 237, 240, 243
supt- 228, 230, 233, 243
sur- 7, 19, **243-244**, 269, 271, 272, 273, 278, 282, 291, 302, 303, 308
sus- 228, 229, 233, 244
sym- 299
stra- 225
ștram- 21, 225
șt(r)o- 225, 244
tă- 7, 26, 30, 68, **244-246**, 270, 272, 279, 280, 291, 301, 302, 303, 308
te- 244, 245, 246
tele- 13
teo- 56
termo- 116
to- 244, 245, 246
-tomie 250
-tor 162, 165, 286
tra- 7, 19, 21, 22, 26, 30, **246-249**, 278, 280, 291, 302, 303, 308
tran- 21
trans- 7, 12, 16, 19, 21, 27, 65, 114, 227, **246-249**, 272, 278, 279, 285, 286, 291, 299, 302, 303, 308
tranz- 246, 249
tră- 7, 19, 26, 30, **246-249**, 278, 279, 280, 291, 300, 303, 308
*tre*₁ 246, 248, 249
*tre*₂ 7, 19, 30, **246-249**, 278, 280, 291, 302, 303, 308
tri- 13, 246, 248, 249
-trofie 274
țircon- 62, 64, 249
țircum- 62, 63, 64, 249, 303
u- 170
-u- 284
ultr- 249, 292
ultra- 7, 8, 9, 13, 28, 31, 57, 128, 227, **249-252**, 269, 271, 278, 280, 291, 292, 302, 308
ultramicro- 250
ultrasono- 250
vă- 7, 26, 30, **252-253**, 254, 269, 278, 279, 280, 291, 301, 308
văs- 253, 254
văz- 7, 26, 28, 30, 252, **253-254**, 269, 278, 279, 280, 291, 301, 308
ve- 252, 253, 254
vel- 13
-verge 304
vi- 13
vice- 13
viv(i)- 36
viz- 253
vo- 252
vos- 254
voz- 252, 253, 254
ypo- 118, 119, 121, 252, 299
*z*₁ 8, 14, 15, 20, 131, 133, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 252, 258, 292, 302
*z*₂ 252, 254, 292
za- 20, 252, 254
ză- 7, 8, 20, 26, 27, 252, **254-256**, 271, 278, 279, 291, 292, 301, 308
zăs- 8, 303
zimo- 52

B

CUVINTE¹

a 10, 33, 34, 35, 36, 37, 281
abacterian 40
abaliena 44, 45, 264
abaliena(țiune) 43, 44, 45
abarticular 43, 44, 45, 264, 275, 281
abate 10, 34, 43, 44, 45
abaxial 43, 44, 45
abdica 44, 275
abduce 43, 44, 45
abia 33
abiogeneză 40
abiologie 40
abiotic 40
abioză 40
abjudeca 43, 44, 45
abjura 43, 44, 45, 264
ablactare 44
ablega 43, 45
ablegat 43, 44
abnega 44
abnegație 43, 44, 45
abnormal 43, 44, 45, 265, 272
abocluzie 43, 44, 45, 265, 276, 281
aboral 43, 44, 45
aborda 11, 35, 36, 38
aborigen 44
aboșit 35
abrevia 36
abroga 44
abrupt 44, 45
abrutiza 36, 265
absciziune 43, 44, 45
abserie 43, 44, 45, 264
absent 44
absoluțiune 43, 44, 45
absolvent 43
absorbi 43, 44, 45
absorbție 45
absta 43, 44, 45
abstinent 43, 44
abstrage 43, 44, 45
absurd 43
abține 43, 44, 45, 264
aburea 43
abuz 43, 44, 45, 262
abzice 27, 43, 44, 45, 281
acalazie 40
acalculie 40
acalmie 35, 37
acardie 40
acarinat 40, 41
acasă 10, 12, 33
acatafazie 40
acatastastie 42
acățăra 15
acefal 41
acelular 40
acheros 42
achindie 33
achinezie 40, 41, 265
achiros 42
achita 35, 37, 39
acianopsie 40
acielic 41
aclam 284
aclama 35, 38, 284
aclimatiza 35, 36, 38, 39
acloropsie 40
acomoda 35, 283
acompania 36, 38
aconit 35, 38
acoperi 34, 35, 38, 39, 140, 257, 301
acopie 40, 41
acorda 35, 36, 38
acosta 36, 38, 264
acotiledon 41, 42, 281, 282
acranitate 40
acranie 40, 41
acredita 35, 38
acrescămînt 34, 35, 36, 38, 283
acri 10, 276
acromatic 41, 42
acromaturie 40
acronic 40, 43
acufunda 15, 34, 38, 39
aculma 34, 35, 36, 38
acupla 35, 37
acurge 35
acurmezis 35
acuză 275
adapta 35, 36, 38
adăpa 35, 36, 37
adăsta 37
adăuga 37

¹ Indicele cuprinde toate formațiile prefixale menționate în lucrare. Alte cuvinte (simple, derivate sau compuse), ca și grupurile de cuvinte și formele flexionare ale cuvintelor sînt înregistrate numai atunci cînd se spune ceva despre ele.

adentație 40
adepreună 33
ades(eori) 33
adevăr 33, 276
adiaforeză 40
adinamic 40, 41, 42
adinamie 41, 42
adineauri 33
adjonctiune 34, 35
adjuceca 35, 38
adjura 36
administra 35
admira 35, 36, 38, 39
admite 6
adnota 35, 37
adogmatic 40, 41
adogmatism 40, 41
adoi 34, 35, 36, 38, 39
adopta 35, 36, 38, 39
adorbital 34, 35, 36, 39, 264
adormi 35, 36, 37, 39, 265,
292, 294
adormita 34, 36, 38, 39
adrenal 34, 35, 39
adscribe 27
adsorbi 35, 36, 38
adsorbție 275
adstrat 34, 35, 36, 37, 39
aduce 35, 36, 37, 39
adulma 34, 35, 38
adulmea 38
adumbră 36, 37
adumbri 35, 36, 37
aduna 35, 36, 37, 283
adupleca 34, 35, 36, 38
adurmita 39
adverb 35, 36, 39
advers 36
afabulație 35, 36, 38
afacere 35, 36, 38
afară 33
afazie 42
afebril 40, 41
afeliu 56
afemeiat 35, 36, 38, 268,
283
afiliație 35
afina 36, 38
afirma 36
afix 36
afina 35, 36, 38, 39
afla 37

afluent 35, 36, 38, 282
aflux 35, 36, 262
afocal 34
afonie 42
afrație 40, 41, 263
afrescă 33, 36
afrunta 38
afuma 11, 33
afumega 34, 36, 38
afund 33, 281, 282, 302
afunda 11
afurca 38
agădui 39
agăța 300
agenezie 40, 41
agenitalism 40, 41, 283
agimba 34, 36, 38, 39
aglandular 40
aglobulie 40, 41
aglomera 36
aglosie 41
agonadal 40, 41
agrafie 40, 41
agrâmat 42
agramăt 42
agramaticalitate 43
agramatos 42
agranulocit 40, 41
agranulocitoză 40
agrava 35, 36, 38, 265
agrâi 27, 38, 39
agrâmădi 34, 35, 38, 39
aici 33
aidoma 33
atepta 37
aievea 33
ajunge 37
ajusta 36, 37
alaur 34
alăcustă 35
alămite 14, 15, 34
alăpta 35, 36, 38
alătra 34, 38, 39
alături 33
alăută 15, 34
alega 36, 38
alege 37, 80, 218
alene 33
alerga 38
alergie 52
aleș 33
aleucemie 40, 41

aleucocitoză 40
alfabet 284
alicneală 36
alienie 40, 41
aligni 36
alimba 34, 35
alimpit 34, 35, 36, 38, 283
alina 35, 36, 38
alingări 38
alinia 36, 38, 265
alipi 35, 36, 38, 39, 264
aliteratie 35, 36, 37
alizeu 276
alocuri 33
aluneca 34, 38, 39
alunga 33
alungit 35, 36, 38, 264
aluniza 34, 36
aluzi 34, 35, 36, 38, 39
amagnetic 40
amainie 33
amarinizare 34, 35
amaritza 11
amathie 42
amăguli 34, 38, 39
amănunt 33
amărat 35
amăsurat 34, 35, 38
ambarcader 135, 137, 138,
141
ambarcație 135, 137
ambransament 137, 141, 143
amecanic 40
amenaja 37
american 276
amesteca 35, 36, 38, 39
amfibiu 13
amfipod 13
amiază 33, 160
amiazăzi 33
amic 276
amielinic 40
amigdală 36
amiji 34, 38, 39
amimie 40, 41, 283
aminte 33, 302
amiotonie 40
amiroși 15, 34, 38, 39
amirui 34, 38, 39
amistui 34, 36, 38, 39
amitoză 40
amina 33

aminar 33
annar 33
amnezie 274
amoral 41, 42, 43, 265, 275,
276
amorfi 41
amorfozitate 40
amorți 35, 36, 38, 39, 275
amplasa 8, 135, 137, 138,
142
amuia 33
amurg 33
amuja 34, 36, 38, 39
amuji 35, 36, 38, 39, 283,
301
anabaptism 46, 265
anabioză 40, 46
anabolism 46
anaciditate 40, 41
anaclinal 46, 264
anacronic 46, 280
anadrenalism 40
anaerob 42
anafază 46
anafilaxie 46
anaforă 46, 47
anaforeză 46
anafrodiziac 40, 41, 264, 293
anafrodizie 40
anăfură 45
(a)nafură 47
anageneză 46, 263
anagramă 46
analfabet 41, 43, 281, 284
analgeic 40
analgezie 40, 292
analgezină 40
analgie 40
anălis 45
analiză 46
analog 46
anamneză 46, 275
anamorfism 46
anamorfoză 46
anaplastie 46
anăpoda 45, 47
anasarcă 47
anaseism 46, 262, 274
anastaltic 46
anastatic 46
anastigmatism 46, 280
anastrofă 46, 61, 264
anatomie 46, 47

anatoxină 40, 46, 276
anavenin 46, 47
anavirus 46
anazoturie 40, 41
ancadrament 137
ancefal 103
ancefalic 102, 103
andartie 50, 53
andipricon 54
andispasmatică 50
andocarp 104, 106
andosa 137, 141, 142, 143
anecefalie 40
anecefalie 40, 41
aneozinofilie 40
anepifizie 40, 41
anerotropsie 40
anerosie 40, 41
aneuploid 40
aneurină 40
anevoie 33
anevsplahnos 42
angaja 137
anhidremie 40
anhidroză 40
anhidru 40
anhormonie 40, 41
aniconic 40, 41, 43
anihila 36
anion 40, 45, 46
anisotropie 40
anisostazie 40
anistoric 40, 41
anizotropie 40
anod 40, 45, 46
anolorom(ie) 40
anonichie 40
anonim 41, 42
anoptic 40
anorganic 40, 42, 167
anormal 41, 42, 43, 265,
271, 272
ănost 40
anóst 40
anota 34, 36, 38
anovarie 40, 41
anovulație 40, 41
anoxibiotic 40
anoxibioză 40
antacid 50
antarctic 50, 52, 53, 54, 264,

292
Antarctica 52
ante 8
antearistotelic 47, 48
antebelic 6, 48
antebraț 48, 49, 50, 263, 281
antecalcul 47, 48, 49, 50
antecalcula 47, 49
antecalculat 47, 50
antecalculație 47, 48
antecambrian 47, 49, 50
antecameră 47, 48, 49, 50
antecapitalism 47, 48
antecapitalist 47, 48, 49
antecedent 272
antecedente 48
anteclimax 47
anteconstient 47, 48, 49, 50
antecorp 47, 48, 49
antecreștin 47, 48, 267
antecreuzet 47
Antecrist 47, 48, 49, 50
antecuirasă 47, 49
antedata 48, 49, 267, 273,
274, 281
antedată 49
antedeluvian 50
antedeviz 48, 49, 50
antediluvian 48, 49
antefanariot 47, 48, 49, 50
antefix 48
anteflexiune 48, 49
antefocar 48
antegardă 48, 49, 50
antehelix 48
antehipofiză 48
Antehirs 47, 49, 50
Antehris 47, 49, 50
anteluptător 48, 49
antemăsurătoare 48
antemergător 48, 50
antemeridian 48, 49, 50
antemetice 50
antemuri 48, 49, 50
antenafi 48
antenușial 48, 49, 50, 51
antepat 48, 49, 50
antepenultim 48, 49, 281, 296
antepiafă 48, 49
antepicior 48
antepileptic 50
anteplanat 48

antepart 48, 49, 50
antepost 48, 49, 50
ante-proiect 48, 49
antepune 48, 50
antepunere 48
antepus 48, 271, 274
antermit 50
anterotor 48, 49
antestator 48
antestatură 48
antestepă 48, 49
antetițlu 48, 49
antetren 48, 49
antetrupită 48, 49, 50
anteveni 48, 49, 50
antevenire 48
anteversie 48
antevorbitor 48, 49
antezid 48
anteziua 48, 49, 50
anti 55
antiacid 50, 51, 53, 54
antiadrenergic 51
antiaerian 54, 293
antiaglutinină 51
antialbuminat 51
antialcoolic 52
antialergic 50, 51, 52
antiamerican 51, 275, 276
antianafilaxie 51, 296
antianemie 51
antianexionist 51
antianofelian 51
antianicorpi 51
antiapoplectic 51, 54
antiarămire 51
antiaristocratic 51
antiartă 51, 53, 55, 266
antiastrmatic 51, 54
antiaterogen 51
Antiatlas 52, 53, 285
antiatom 51
antiatomic 51, 293
antiauxerome 51, 54
antibalansor 51, 54
Antibalcani 52, 285
antibenzopirină 51
antibiogramă 52
antibiotic 52
antiblastic 51
antiblenoragic 51, 54
antiboreal 51, 54
antiburghez 51

anticabinet 51, 53, 54
anticabraj 51
anticalcar 51
anticameră 49, 53, 54
anticanceros 51
anticanonice 51
anticapitalist 49, 51
anticar 52, 281, 282
anticarcinogen 51
anticataliză 51, 53, 54
anticataral 51
anticatod 52, 53, 54
Anticaucaz 52
anticaustică 51
anticentru 51, 53, 54, 55
anticetogen 51
anticetogeneză 51
antichimic 51
anticiclon 52, 53
anticiumal 51, 52, 54
anticivic 51
anticivilizator 51
anticlerical 53
anticlinal 52
anticlor 51, 54
anticoagulant 51
anticodon 51
anticoeror 51
anticologeneză 51
anticolinergic 51
anticolinesterazie 51
anticolonialist 51
anti-Comintern 285
anticomplementar 51
anticomunism 51, 54
anticomunist 51
anticonepțional 51
anticonformism 51
anticongelant 51
anticonvulsivant 51
anticorodal 51
anticorosiv 51
anticorp 49, 52, 277
anticorpi 52
anticrepuscul 51
anticreștii 51, 53, 54, 55
anticreștinesc 51
anticriptogamic 51
anticris 53
Anticrist 49, 52, 53
anticristianism 51
anticritică 51, 54

anticurte 51, 53, 55
antidata 49, 51, 52, 53, 55
antidecapant 51
antideflagrantă 51
antidemocratic 51
antidepresiv 51
antiderapant 52, 54
antidiabet 51
antidiabetic 51
antidiabetogen 51
antidialectic 51
antidiareic 51
antidiazotat 51
antidifteric 51
antidifuzor 51
antidiluvian 49, 51, 53, 55
antidinatron 51
antidisuric 51
antidiuretic 51
antidiureză 51
antidominantă 51
antidot 53
antidrog 51, 281
antidromic 51
antidumping 51, 53
antielectron 51
antiemetice 50, 51
antiemorodal 51
antiendotoxină 51
antiensimă 50, 51
antiepileptic 51, 54
antiestetice 53
antiepanematie 51
antifading 51, 52
antifag 53
antifarmac 53
antifascist 52, 53, 264
antifaza 51
antifebril 51
antifebrină 51
antiferment 53, 54, 276
antiferoelectric 51
antiferomagnetice 51
antifeudal 51
antifibrinolizina 51
antifilm 51, 55
antifilozofie 51
antifizic 51
antifiziologic 51
antifloculant 51
antiflogistic 54
antiflogistic 51, 54

antifolic 51
antifon 51
antifon¹ 51, 52, 53
antifon² 52
antiformin(a) 51
antifrază 53
antifricțiune 51
antigaz 51, 52, 53
antigel 52
antigen 52
antiger 51, 5
antigerminativ 51
antiglobulină 51
antigonadotrofic 51
antigrecesc 51, 53
antigrizu 51
antigrizutos 51
antiguvernamental 53
antihalo 51
antihelmintic 51
antihemolizina 51
antihemoragice 51
antiheparină 51
antihistaminic 51
antihillerist 51
Antihirs 55
Antihirst 55
Antihirș 55
antiholeric 51
antihormon 51
Antihrist 49, 52, 53, 55, 285
Antimago 51
antiimpertalist 292
antiincrustant 51
antiinductare 51
antiinducție 51
antiinfecțios 50, 51, 52
antiinsulină 51
antiintellectualism 51
antiintellectualist 51
antiinvazină 51
antiisostatic 51
antiistorie 293
antiistorism 51, 54
antiimbătrinitor 51, 53, 54
anti-joc 51, 53, 55
anti-junimism 51, 53, 54
anti-junimist 51
anti-jurnal 51, 53, 55
antilatinism 55
antilatinist 51, 54
antilegal 51

antileuceemic 51
antileucotoxină 51
Antiliban 52, 53
antiliberal 51
antilitic 51
antilocal 51
antilogaritm 52, 53, 54
antiluetic 51
antimalaric 51
antimason 51
antimaterialist 51, 54, 55
antimaterie 51
antimălurie 53, 54, 55
antimefitic 51
antimeridian 40, 52, 53, 55
antimetabolă 51
antimetabolit 51
antimilitarism 51, 52, 54
antimilitarist 51
antiministerial 51
antimis 53
antimitotic 51
antimonarhic 53
antimoniu 52
antimoral 51
antimuncitoresc 54, 55
antinatural 51
antinațional 53
antinefretic 51
antineologismomanie 51
antineutrino 51
antineutron 51, 52
antineuralgic 52, 53, 55
antinicotinic 51, 52
antinion 50
antinodal 51
antinomie 52
antinosologism 51
antinucleu 51
antiom 51, 54, 55
antioxigen 51
antipaludic 51
antipapă 51, 52, 53
antipapism 51
antiparalel 53, 54
antiparalelogram 51
antiparazit 51
antiparazitar 51
antiparlamentar 51, 52
antiparticulă 51, 53, 54
antipartinic 53, 54
antipat 53
antipatie 52

antipatie 275
antipatriot 51
antipatriotic 51, 53
antiperistaltic 51, 53
antiperistaltism 51
antiperthit 51
antipestențial 51, 54
antiplasmină 51
antipod 52, 54
antipoetic 51
antipol 51, 53
antipolară 51
antipolitic 51, 54, 275
antipopular 51, 52, 54
antiprincipale 51
antiprogresist 51
antiproton 51
antiprotrombină 51
antipublic 51, 53, 55
antiputrid 51, 52, 54
antirabic 52, 53
antirahitic 51
antirasist 51
antirațional 51
antiraționalist 51
antirăzboinic 51, 53, 54, 55
antireligios 52, 53
antirenină 51
antirepublican 51
antireumatismal 51
antirevanșard 51
antirevizionist 51
antirevoluționar 51, 272
antirezonanț 51
antirezonanță 51
antirisipă 12
antirromân 51, 54, 55
antiscorbutic 51, 53, 54
antisecretor 51
antisemit 52, 53, 55
antiseptic 52, 54
antiser 51
antistifilitic 51
antisimetric 51, 53
antisimetrie 51, 264
antisocial 51, 52
antisocialist 51
antisolar 51
antisoporific 51
antisovietic 51
antispastic 51
antispazmotice 54
antispumant 51

antistatal 53, 54
antistatic 51
antiste 51, 55
antisubmarin 51
antisufiu 51, 52
antişambă 54
antişerpuiere 51
antişoc 51, 52, 53, 281, 282
antitalent 51, 52, 53, 266
antitanc 52, 282
Antitaurus 52
antitermic 51, 52, 53
antitetanic 52
antiteză 52
antitific 52
antitireotrop 52
antitiroidian 52
antiton 52
antitoxină 52, 53, 54, 276
antitragus 52, 53
antitrinitar 53
antitripsină 52
antitrombină 52
antitromboplastină 52
antituberculos 52
antitusiv 52
antiţînşari 52, 54, 282
antiuman 50, 52
antiumanism 52
antiumanitar 52
antiunionist 52, 54, 55
antivenin 52
antivitaţă 52, 54, 55
antivibrator 52
antivirus 52
antivitamină 52
antivoal 52
antivomitiv 52
anti-X 12, 16
antizimic 52
antonim 50, 52
antonpannese 279
antract 143, 144, 145, 146
antrepozit 143, 144
antrepriză 144
antresol 144, 145, 146, 280
antretoază 146
antricot 143, 146
antum 9, 26, 47
anuclear 40
anula 35, 36, 38
Anul nou 295

anumăra 34, 36, 38, 39
anume 33
anurie 41
anuşetind 33
aorea 33
apaos 34
aparte 33
aparfine 8, 39
apatrid 41
apăi 190
apăra 37
apărea 35, 36, 38
apăsa 35, 36, 38, 39
apepsie 40
apepsinie 40, 41
apercepe 34, 38, 39
aperiodic 40
apersonalizaţie 40
apesti 34, 38, 39
apetal 40, 42, 281, 283
apetale 40
apinealism 40, 41
apipăi 15, 34, 38, 39
apirexie 40
aplacental 40, 41
aplastic 40
aplatiza 34, 35, 36, 265
apleca 35, 36, 37, 39
apneumatoză 40
apocodeină 55, 56, 57, 262
apocopă 56
apocrenat 55, 56, 57
apocrine 56, 57
apocromat 55
apocromatic 55, 56, 280
apod 41
apodictic 56
apodoză 56
apoenzimă 55, 56, 57
apoetic 40, 41, 43, 265, 276
apofertilită 55, 56
apoferment 55, 56, 265, 280
apofilit 55, 56
apofite 56, 57
apofiză 56
apofonie 55, 56, 264
apoftegmă 57
apogalaxie 55, 56
apogamie 56
apogeu 56, 57, 275
apoi 33, 190
apojupiter 25, 55, 56, 57, 285
apolar 40, 41

apolaritate 40
apolitic 40, 41, 42, 265, 275, 285
apologie 56, 57
apomagnetic 55, 56, 57
apometru 55
apomorfină 55, 56, 57
aponevroză 55, 56
apoplexie 56
aposafranină 56, 57
aposaturn 56, 57, 264, 275, 285
apostilie 56, 57
apostilb 56
apostol 56
apostrofa 55, 57
apotemă 55
apoteoză 56, 57
apouranus 56, 57, 285
apozimază 56, 57
apozitie 35, 36, 38
apragmatism 40, 41
apравă 33
aproxie 40, 42
aprecia 275
apreţia 34, 38
apreţui 36, 38
apriimi 34, 38
aprinde 37, 39
aprinz 33
aproape 33
aproba 36
apropia 37
apropria 35, 36, 38
aproxexie 40
aprovare 34, 39
aproviziona 35, 36, 37, 39
aproxima 35, 38
aproximajii 39
aprozodie 40, 41
aprumula 34
apune 37
apuntament 35, 36, 281
apuntare 34, 35, 36, 281
apupare 34, 35, 36, 39
apuşi 34, 36, 38, 39
arar(eori) 33
arazna 33
arăduce 35, 36, 38
arcangel 57
archidiacon 57
archiduce 57
archiepiscop 57
archiepiscop 57
archizograf 58, 60

arcipeleag 57
ardica 38
areflexie 40
arfimandrit 57
arhanghel 57, 59, 60
arheologie 57
arhetip 57
arhiaglomerat 58, 59, 60
arhicancelar 58, 59, 60
arhicunoscut 58, 60, 262, 272, 292
arhidiacon 58, 59, 60, 262
arhidiecees 60
arhidieceză 58, 59
arhidioceză 58, 59
arhidobitoc 58, 60
arhiduce 58, 59
arhidux(ul) 59, 60
arhiiepiscop 58, 59, 60, 108, 281, 293
arhierarh 57, 58, 59, 60
arhierarşi 58
arhiereu 6, 57, 58, 59, 60
arhifonem 58, 59
arhigrindă 58, 60
arhi(i)atros 59
arhiinteresant 58, 60
arhiincărcat 58, 59, 60
arhiindesat 293
arhiliberal 58, 60
arhimandrit 59
arhimedic 58, 59, 60
arhimicete 58
arhimilionar 58, 59
arhimitropolit 58, 60
arhinebun 58, 59, 60
arhiobseur 293
arhiomori 58, 59, 60, 281
arhipăstor 58, 60
arhi-păstor 297
arhipelag 59
arhiplictisi 58
arhiplictisit 58, 60
arhiplin 58, 59, 60, 263, 281
arhipopulat 58, 60
arhipovăşitoriu 58, 60, 297
arhipresbiter 58, 59
arhipresviter 59, 60
arhiprinţ 58, 60
arhipungaş 58, 60
arhi reacţionar 58, 60

arhisătura 58
arhisemnificativ 58, 59, 60
arhisinagogă 58, 59, 60
arhistrateg 58, 60
arhistratig 60
arhistrăbun 58, 59, 60, 264
arhistupid 58, 60
arhişiret 58, 60
arhitect 59
arhitravă 59
arhiutilizat 58, 60
arhivoltă 58
arhi-zgiret 58, 60
ariergardă 13
arinencefalie 40
aritmic 41, 276
arşipelag 57
asacrie 40, 41
asceruma 35, 36, 38, 39
ascunde 44, 301
ascuns 45
asucui 37, 301
aseară 33
aseca 38
aseismic 40
aseleniza 36
asemălui 36, 38
asemăna 36, 38, 39
asemui 38
asentiment 35, 36, 264, 275
aseptic 41
aservi 35, 38
asezona 35
asferic 40, 41
asfinţi 36, 38, 39
asigura 35, 36, 38, 39
asigurare 39
asilabile 40, 41
asimbolie 40, 41
asimetric 43
asimetrie 41, 42
asimila 6, 36
asimptomatic 40
asimţi 35, 36, 38, 39
asinclitism 40
asineron 40
asineronic 40
asineronism 40
asinergie 40
asista 7
asistolie 40
asilă 33
asmuşi 37

asocia 38
asolament 35
asonanţă 41
asori 33
asorta 36, 37
asoşia 35, 36
aspermatic 40, 42
aspermatism 40
aspermie 40
aspic 34
aspira 36
aspuma 35, 36, 37
asta 35, 36
astatic 40
astăura 33
astăvi 35, 36, 38, 39
astatoză 40
astimpăra 36, 37, 218
astrăina 11, 12, 35, 38, 39
astremitate 38
astrigent 35
astringător 35
astringe 35, 38, 39
astrofic 40
astupa 35, 36, 38, 39, 265
asuda 36, 37
asudoare 36
asumuşa 35, 36, 38
asuna 34, 35, 38
asunătoare 35
asunet 35
asupra 237, 240, 241
asupraveni 240
asupra 240
asupra-luare 240
asurzi 35, 36, 38, 39
aşeza 37
aşlepta 37, 300
aşterne 37
ataxie 40
atăgirişa 35, 38
ateism 6, 41
atematic 40
atemporal 40
atemporalitate 40
atena 36
atermic 40, 41
atinge 300
atipie 40
atireoză 40, 41
atroidism 40
atirna 35
atocma 33

aton 41, 273, 281, 282
atonă 282
atone 282
atoni 282
atonic 42
atonie 41, 42
atoxic 40
atrage 36, 38
atrasta 35, 36, 38, 39
atrofie 274
aturci 33
afine 38, 39
afinti 35, 38, 39
așița 301
aulma 35, 36, 38, 39
auneori 33
aurma 34
aurmă 14, 34
avalma 33
avangardă 13, 50
avanport 50
avanpost 13, 50
avanscenă 13
avecernie 33
avecina 35, 38, 39
aveni 35, 38
avers 36
aversiune 43, 44
avertebrat 42, 43
avirulent 40, 41
avital 40, 41, 43
avitaminoză 274
aviva 36
avinta 35, 36, 38, 39, 283
avorbi 35, 38
azvîrli 15, 34, 38, 39

Bacteriofag 52
bate 304
bătrini 140, 142
bobîrnă 15
boleagă 15
bolnenchi 15
Bobotează 187
boctrn 15, 302
bogăți 140
bolnăvi 27, 140
bostea 19
bucă 6
bun 18

Cagodi 66, 67, 68
cald 6, 218
cam 267
ca nealțădată 19
ca nealtul 19
ca nelumea 19
carpatic 11
Carpați 11
catabioză 61
catabolism 61
catacaustică 61, 62
cataclinal 61
cataclism 62
catadicsi 62
catadioptric 61
catafilaxie 61
cataforeză 61
catageneză 61
catagrad 61
catagrafie 61, 62
catalecte 61
catalepsie 61
cataliză 61
catalog 61, 62
catălog 61, 62
catamneză 61, 275
catamorfism 61
catapeteasmă 62
cataplastă 61
catăplasmă 61, 62
cataplasme 61
cataseism 61, 262, 274
catastif 61, 62
catastih 61, 62
catastrofă 61, 62
catatermal 61, 280
catatermograf 61
catatermometru 61
catavaloare 61
catazonă 61, 62, 280
cation 61
catodic 61
catometru 61
căhui 66, 67, 68, 245, 272
cărunți 27, 142
cătăstiv 61
către 75
ceda 6, 284
cercoferință 63, 64
cerconstanțe 63
cercoferință 63
cercoferință 64
circumpregiurime 64

circumscris 64
circumstanție 63
circumstare 64
cercuscrie 64
cercustare 64
circumferență 64
circumferință 62
circumferință 64
circonserie 62, 64
circostanță 64
circostare 64
circumanal 64
circumcide 6
circumcizie 63, 273, 274
circumcluzie 63
circumducere 63, 64
circumferență 63
circumferință 62, 63
circumflex 63
circumlocuție 63, 273, 281
circumlunar 63, 271, 281
circumnavigație 63
circumnutație 63
circumoral 63
circumpolar 63, 264
circumpregiurime 64
circumscrie 62, 63, 64, 265, 270, 274, 281, 294
circumscripție 63
circumscriis 64
circumsolar 63
circumspect 63
circumstanță 63, 64
circumstare 64
circumterestru 63, 271
circumvalațiune 63
circumveni 64
circumvoluție 63
circunstanții 63
cis 65
cisaifa 65
cisalpin 64, 65, 263
cisbutenă 64, 65
ciscarpati 64, 65
cisdanubian 64, 65, 275
cisdecalină 64, 65, 256
Cisjordania 64, 65, 281, 285
Ciskei 285
Cisleitania 64, 65
cislustrian 64, 65
cispadan 64, 65
cispentănă 64, 65

cisrenan 64, 65
cisvestitism 65
cirjă 15
cirmui 171
cit răspoate 19
clama 284
clamez 284
clanță 15
coabita 69, 70
coachizitor 68
coacțiune 68, 69
coacuzat 69
coadjura 68
coaduna 27
coasociat 69, 265
coatingătoare 70
coautor 69, 293, 295
co-autor 297
coaxial 68, 69
cobiltău 66
cobilti 66, 68
cobilloc 66
cobilțai 67
cobori 66, 68
cocăstea 19
cociump 66, 68
coctnjeu 66, 67
coctnja 15, 66, 67
coctrlă 67
cocirni 66, 67
coclanță 15, 66, 67
coclete 15
cocoșă 15, 67
cocreditor 68
codalb 19
codebitor 69
codeșinător 68
codevălmășie 25, 69, 70, 71
codirector 68
codobatură 19
codoberc 19
codobiță 19
codoiță 19
codomelc 19
coechipier 69
coenzimă 68, 69
coexista 69, 275, 292, 293
coferment 68, 71
cofirști 66, 68, 283
cofleji 245
cofleși 66, 67, 68, 79, 245
cofleșniță 66
cohilti 66, 68

cohib 66, 67
coincide 6
coinculpat 68
cointeresa 69
cointeresat 293
coițelege 68, 69, 71
colabora 69, 70
colateral 71
colinar 68, 69
colistier 282
cologaritm 71, 264
combate 24, 69, 70
combina 69
comembru 68, 70, 71
comesean 69
comeseriaș 68
comite 6, 69
comizerație 68
cominda 78, 79, 246, 300
cominji 66, 67, 68, 79, 245
comosștenitor 68, 71, 272
compara 68
compatriot 71, 272
compărtaș 68
compătimi 71
complace 284
complăcea 69, 70, 284
composesiune 68
comprima 69, 70
compromite 6, 69
compune 69, 70
comultiplu 68
conapăsa 68, 70, 79
conatingătoare 70
conafiona 69, 282
concede 6, 284
concentra 69, 283
concentric 69, 283
concelășean 69, 70
conchema 68, 70, 71
conclude 6
concrede 70, 71
concreșcență 69
concurge 69, 70
condensa 69, 70, 71
condescinde 260
conduce 69
confederație 71
configura 70
confirma 275
confrate 69, 277

confrunța 69
confunda 68
congenație 68
congenial 68
conglășui 70, 71
congratula 68
conjura 69
conjudeșean 68, 69, 70, 282
conlocui 69, 70, 71
conlocutor 271
conlucra 69, 265, 294
conrupe 68
consătean 69, 70, 71
conserie 68
conscripție 69
consecantă 70
consemna 69, 70
consens 69, 70
consfătui 69, 71
consfinți 70
consimți 24, 69, 70, 71
consista 7
conslujitor 68
consolida 69, 70, 273, 283
consolidare 70
consof 68, 70, 71
consta 284
constelație 69
constringență 68
constringe 70
consubstanțial 68
conșcolar 70
conștiință 69, 70, 71
contemporan 69
conteni 79
context 69, 264
contopi 70, 71
contovaroșie 68, 69
contra 75, 200
contraac 72, 74
contraacuzăție 73, 74
contra-acuzății 298
contraadevăr 71, 72, 76, 77
contraafirmare 72
contraalee 72, 73, 74, 76, 264
contraalizee 72, 74
contraalizeu 72, 76, 264, 276
contraali 71, 76
contraamiral 71, 73, 75, 263, 292
contraanaliză 72, 73, 74
contraanchetă 72, 74
contraapel 72, 74

contraarcatură 72
contraargument 72, 74, 76, 77
contraatac 73, 74, 76, 77
contraataca 73
contrabaghetă 72
contrabalansa 73, 74
contrabanchetă 72, 74
contrabandă 71, 72, 73
contrabara 72, 74, 76, 77
contrabas 73, 74, 76
contrabaterie 72, 74
contrabătător 72, 74, 76, 77
contrabilet 72
contrabombardare 72, 74, 76
contrabon 77
contrabulină 72
contrabuterolă 72
contracalibru 72
contracandidat 74, 76
contracarlingă 72, 74
contracauție 72
constracauțiune 72
contracăpuitoare 72
contracăpuitor 72, 77
contracheie 72
contrachilă 72, 74, 264
contrachitanță 72, 74, 77
contracivadieră 72, 74
contraclapă 72, 74, 264
contracoastă 72, 74, 77
contracroșet 72
contracumpăni 72, 73, 74, 76, 77
contracurbă 72, 74
contracurent 74
contracurge 72, 73, 74, 77
contradans 71, 72, 74
contradanță 77
contradeclarație 72
contradevăr 71, 72, 75
contradiagonală 72, 74
contradicțului 77
contradictor 77
contradictoriu 72
contradicție 73
contradistorsiune 72
contradovadă 72, 76, 77
contraelectromotoare 72, 73, 74
contraepolet 72, 75, 76
contraepoletă 72

contraescarpă 72
contraetambou 72
contraetimologie 72, 76, 77
contraetravă 72, 74
contraexpertiză 17, 73, 74
contraexpoziție 72
contraextensiune 72
contraextrudare 72
contraface 73, 76, 77, 292
contrafagot 74
contrafason 72, 73
contrafăcător 73
contrafăptuire 72, 77
contrafier 72, 74, 77
contrafineje 72
contrafișă 72
contrafoc 72, 74
contrafort 76
contrafugă 72, 76
contrafundă 72
contragaj 72
contragaranți 72
contragardă 72
contragredient 73
contragredientă 73
contragreutate 74, 76, 77
contragrifă 72
contrahașură 72, 74
contraincizie 72
contraindica 73, 74
contraindical 73, 293
contraindicație 73
contrainsular 73
contraiscăli 76
contraîncercare 72, 74, 77
contralateral 71, 72, 73, 281
contralaț 72, 77
contralovitură 74, 76, 77
contraltă 71, 73, 75, 76
contralto 71, 74, 75, 76
contramaistru 75, 77
contramanda 73
contramanifestație 74
contramanivelă 72, 264
contramarcă 73, 74, 77
contramaree 72
contramarș 74
contramăsuri 72, 285
contramelc 72, 76, 77
contramină 74, 76
contramiral 71, 75, 292
contr'amiral 71
contranotă 72
contranotație 72, 74
contraoctavă 72, 74, 76
contraofensivă 72, 74
contraoferită 72, 76
contraoposițiune 72
contraordin 73, 266
contraotravă 72, 74, 76, 77
contrapagină 74, 76, 77, 264
contrapantă 264
contrapapă 72, 74, 76
contraparelelogram 72, 75, 266
contrapartidă 72, 74, 76, 77
contrapartiu 73
contrapastație 71, 75, 77
contrapilastru 72
contrapiuliță 72
contraplacaj 72, 74
contrapoliță 72
contrapoliție 72
contrapond 73
contrapondere 72, 74
contraposiție 72
contrapregătire 72, 77
contrapresiune 72
contraprobă 72, 74, 76
contraproiect 74
contrapromisiune 72, 74, 264
contrapropunere 73, 74
contrapunct 73, 74, 76
contrapuncție 73
contrapune 72, 73, 77
contrapuntist 77
contrapus 77
contrarandă 72, 74, 76
contrarâspuns 72, 77
contrareacțiune 72, 74
contrarecepție 72, 74
contrareformă 74
contrarevizie 72, 74
contrarevoluție 73, 74
contrarevoluționar 272
contra revoluționară 299
contrarezervor 72, 77
contrarondă 72, 74
contrarotative 72, 74, 76
contrasalut 72, 74, 76
contrasăgeată 72, 77
contraschimb 73, 77
contrascotă 73, 76
contrascriis 77
contrasemna 73, 76, 77, 264

contrasemnal 73, 74
contrasemnatar 73
contrasemnătură 73, 74
contrasens 73, 74
contraserviciu 73, 74, 77
contrasigna 73, 76
contrasignatar 73
contraspion 73, 76
contraspionaj 73, 74
contrasubiect 73, 74, 76, 77
contrașină 74
contratemă 73, 74
contraterasă 73, 74, 264
contratiță 73
contratimp 73, 74, 264, 281
contratip 73, 74
contratipar 73, 74
contratipare 73
contratipie 73
contratorpilor 74, 264
contratraclă 73
contratragere 73
contratreaptă 73
contratrecere 73, 74, 76, 77
contravalație 73
contravalațiune 73
contravaloare 74
contravariant 73
contravarianță 73
contraveni 73
contravenin 73, 76, 77
contravenție 73
contraverificare 73, 74
contraverificator 73
contraveritate 76
contraverticală 73
contravizită 73, 265
contravintuire 73, 76, 77, 273, 281
contravinturi 73, 77
contravorbire 77
contrazice 72, 73, 74, 76, 77, 281
contrazid 73, 74, 77
contrădan 72, 75
contrădanță 72
contrebandier 72
contredanș 72
contre-jour 72
controbond 71, 72, 75
controbond 71
controbon 71

controdanș 71, 75
controlateral 71, 75, 76
controversă 71, 73, 75
controversie 77
conține 70, 71
conveni 68, 69, 71, 284, 303
convergent 69
conviețui 69, 275
conviețuiesc 294
convirșnic 68
convocat 70
convorbi 69, 70, 72
convremelnic 69
coopla 69, 71, 284, 293
coparticipare 69
copârtaș 68, 69, 70
coperație 293
copleși 67, 79
copolimerizare 69, 71
coprincipe 69
coprinde 78, 79
coproprietar 69
copla 293
coraport 70
coredactor 70
coreferat 70
coregent 69
co-regent 297
coregizor 69
corelație 69
coreligionar 69, 281
coroia 67
corupe 68
cosinus 71
coși 171
cotangentă 70
cotăietoare 70
cotirsă 66, 68
cotomele 19
cotradanș 72, 75
cotreanță 66, 68
cotrobăi 79
cotroboanță 72
cotrobond 72
cotrobont 72, 75
cotrobon 72
cotrodanș 72, 75
cotrohai 19
cotrohart 19
cotrohir 19
cotroiță 19
cotropi 66, 67, 79
cotrov 79

cotufelă 69
covaletă 69, 71
covei 67
covinzător 69
covirni 67
covirși 27, 66, 67, 68
covirșoc 66
covoia 15, 67
covriga 15, 69
cremeni 140, 142
cu 10, 67
cuceri 78
cufringe 18, 66, 78, 79
cufunda 68, 78
cufuri 79
culca 79
culege 78, 79
cumătră 79
cumătru 79
cumineca 79
cuminte 10, 78
cuminda 78
cumnat 78, 79
cumpăr 294
cumpăra 68, 79
cumpărjele 78
cumpăt 79
cumpli 79
cuncorn 79
cunoaște 79
cunteni 79
cunțzicățiv 72
cunțzice 72, 75
cununa 138
cupla 276
cuprima 70, 79
cuprinde 78, 79, 264, 292, 294
curăspunzător 79
cure 7, 284
curge 7, 284
cúseru 7, 79, 294
*cusocru 79
custa 78, 79, 284
cusunățiv 79
cutreiera 18, 78
cutremura 78, 262
cutrop 79
cutropi 79
*cuștinea 79
cuștinere 70, 79
cuveni 10, 68, 78, 303
cuvint 79

da 6, 284
d-afla 17
dalb 16, 17
dalbeș 16
dalbineș 16
daleu 16
d-a-junge 17
dapăr 6, 91
daperi 91
darginșel 16
d-arunca 17
dau 6, 284
d-auleu 16
daurei 16, 17
dauriu 16
daurit 16, 17
d-avea 17
dă 17
dădui 284
dădusem 284
dălbic 16
dălbior 16
dăpăra 84, 91
dăspomila 88
dăuli 16, 17
de 10, 11, 16, 17, 80, 81, 93
deaccentuare 86, 87
de-acolo 294
deambulatoriu 81
deasupra 237, 241
de-atunci 294
debandă 87, 89
debarca 89, 267, 274
debavura 86
debazificare 86
debenzolare 86, 93
debloca 89, 93
deborda 11, 81, 83, 89
debridare 86
debuclare 86
deburare 86
debutanizare 86
decadraj 86, 87
decale 10, 80, 81, 82, 83, 270
decalcifia 93
decalibra 87, 89, 93
decalvant 81
decalvație 81
decanulare 86, 93
decapita 91
decapota 93
decapsula 86

decapsulare 86
decapsulator 86
decapsulație 86
decarbonatare 86
decarbonizare 86
decarboxilare 86
decarbura 91, 93
decartelizare 86
decădea 81, 82, 83
decăli 94
decălire 86, 93, 94
deceda 82, 83
decentrare 86
decerebrare 88
decide 6
deciocăla 84, 88, 91
declama 81, 82, 83
declasa 80, 93
declinata 86
declina 81
declorizare 86
decoafa 86
decoagulare 86
decoda 86
decodaj 86
decofra 88
decola 86
decolaj 86
decolator 86
decoletare 86
decolonizare 86
decolora 83, 91, 92, 266
decolorant 92
decomanda 89, 266
decompensa 86
decompensajie 86
decompoziție 86, 87
decomprimare 86
decompune 92
deconecta 89, 93
decongela 89
deconsilia 86, 89
deconsolida 86
deconta 83
decontamina 86
decontracturare 86
decopia 81, 82, 83
decoretare 86
decorporare 86
decorica 88
decositorie 86, 93
decrecendo 87
decroma 86

decupa 81, 83
decupla 89, 93, 266
decupra 86
decura 81, 82
decurarizare 86
decurge 81, 82, 83, 262
decuscuta 89
decuspidare 86, 89
decuvaș 89
deda 81, 83
dedenție 86, 87
dedica 264, 275
dediferențiere 86, 87
dedolomitizare 86, 93
dedubla 81, 82, 83
deduce 81, 82, 83
dedulci 11, 80, 81, 302
deduriza 86, 87
deetanizare 86
defaimă 90
defalca 81
defavoare 93
defazaj 86, 87
defăima 87, 90, 91
defeminiza 86
defenolare 86
defensiv 88
deferi 6
deferiza 88
defibrilare 86
defibrilator 86
defibrinare 86
defișe 81
defini 82, 83
deflagrant 81, 83
deflație 88
deflebotomizare 86, 93
deflector 86
deflexiune 80, 81, 83, 86,
87
defloculare 86
deflora 91, 94
defocalizare 86, 87, 89
deforma 91, 92, 96, 98
defosfora 86
defrauda 81, 83
defrinare 86
defrupta 80
degarnisi 84, 86, 94
degaza 89, 93
degazolina 86
degeaba 81

degelificare 86
degenera 88, 275
degera 81
degermina 86
degipsare 86, 87, 93
deglutina 88
degonfla 86
degrabă 80
degrada 91
degranulare 86
degrăsire 86
degroșă 86
degudrona 86
degudronator 86
degusta 81, 82, 83
dehidrogena 86, 94
dehidrogenare 84
dehidrogenază 86
deiodază 86
deionizare 86
deiznou 132
dejghebat 84, 87, 89, 93
dejgheoca 84
dejosi 11, 81, 82, 83, 283
dejuga 87, 91, 93
delarvizare 86
delăsa 81, 82, 83, 285
delătura 80
delectinizare 86
delega 83
delepăda 81, 83
delesta 86
delignificare 86
delimita 82, 83
delinia 81, 82, 83
deliniație 81
delintersa 86
delina 94
delinare 86, 87, 93, 94
delocutiv 81
deloial 86, 87, 94
deluzoriu 81
demachia 89
demagnetiza 89
demarca 81, 82, 83
demargarinizare 86
demasc 284
demasca 284
demasculinizare 86
demers 11, 80, 81, 82, 83
demetanizare 86
demielinizare 86

demina 89
demineraliza 86, 89
demite 6, 81
demincare 11
deminda 81, 83
demobiliza 93, 94
demoda 89
demodulație 86, 92
demodulator 86
demonta 89
demoraliza 87, 91
demorfiniza 86
demucilaginare 86
demucozare 86
demula 86
demultiplica 86
demultiplicator 86
demuliza 87
demutizare 86, 93
denatalitate 86, 87, 89
denatura 89, 266
denaturaliza 86
denazaliza 86
denazificare 86
de nece 168
denega 81, 82, 83
denervare 86
de neștiut 163
de netreabă 163
denichela 86
denisipator 86, 87, 93
denitrare 86
denitrificare 86
denitrogenare 86
denivela 86
denominal 81
denominalizare 86
denominaliv 81, 82, 83, 267
denota 81, 82, 83
denucleariza 86
denumi 81, 82, 83, 270
denunța 82
denutriție 89, 263
deochea 12, 81, 302
deochi 12, 80, 81
deosebi 81, 302
deparafina 86, 89, 93
departe 12, 80, 81
depava 86
depănușător 86, 87, 93
depăra 6, 91, 93

depărta 12, 81
depăși 81, 82, 83
depectinizare 86, 87
dependent 82
deperioștare 86
depersonaliza 94
depersonalizare 84, 86
depica 81, 82, 83
depiclare 86, 87
depigmenta 86
depiridinizare 86
depista 81, 82, 83
deplacare 86
deplanare 86
deplanta 86
deplastifiant 86, 87
deplastificator 88
deplia 86
deplin 80
deplinge 23, 82, 83, 294
deplora 82
deplumbare 86, 93
depoetiza 86
depolariza 89
depolimerizare 86
depoliticianiza 86, 94
deponent 82
depopula 86, 89, 266
depoziție 80, 81
deprecia 88, 264, 275
deprinde 82, 83
depropanizare 86
depropanizator 86
deproteinizare 86
depune¹ 82, 83, 303
depune² 82, 83, 303
derăfturat 86, 87, 93
derealizare 86
deregla 86
dereglaș 86
dereglat 92
deridere 11, 80, 81, 82, 83
derocare 86
deroga 88
deruta 89
desalinare 86
desaliniza 86
desălbătăci 86
desămăra 85
desămințare 86
desăra 93
desărăturare 86, 87
desărcina 93

desăvirși 12, 81
desăvirșit 12, 80, 81
desăxăna 84, 85, 93
descaragializa 84, 94
descăiera 84, 89
descăleca 93
descăleca 87, 88, 90
descăli 86, 94
descălire 94
descălitură 86
descălița 87
descăma 86
descământură 86
descăpățina 93
descăpuși 84
descăpui 84, 94
descărea 87
descărna 92, 93
descătărăma 89, 93, 262
descăunare 86
descăzut 11, 80
descebăluși 84,
descelui 84, 93
descementare 84
descernelizare 84
descerni 89, 93
descerui 84
descellui 84, 93
deschega 84
descheia 90
deschiaburi 93
deschide 6, 87
deschilăvi 85
deschilini 90, 92, 93
deschilodi 85, 90, 94
deschinga 89
deschiori 84, 93
deschiotora 89
deschirial 84, 88
descifra 141
descinsti 84
descinstit 92
desciocăla 84, 88, 91
desciolănat 84, 87, 283
desciumpăvi 84, 93
desciunti 84, 93
descilci 89, 93
descinta 90, 91
descirliga 84, 93
descirni 84, 87, 94
descleia 89, 93
descleșta 93

desclinti 85
descloci 93
desclironomisi 84, 93
descoase 86, 90, 93, 94
descobila 84
descoji 90, 92, 262
descojit 164
descolăci 93
descoleși 84
descolora 92
descompune 92, 258, 260
descongestiona 89
desconsidera 89
descopcia 84
descoperi 90, 91, 257
descoperta 93
descopertare 84
descopertă 84
descopitat 84, 87
descorda 92, 98
descoronare 84
descotorosi 90, 93
descovoia 87
descredere 84
descreierat 87, 89, 92, 93,
266
descrește 93
descreși 87, 88, 93, 283
descrie 83
descroșnia 84
descrucii 84
descruciașă 87, 283
descurta 84, 87, 88, 93
descuia 90
descuiba 84
desculpa 84
descumpăni 93
descumpăra 84, 91
descununa 84
descurca 87, 90
descutropi 84
descuviința 84
deseca 81, 82
desecare 81
desemna 81, 83
desensibiliza 86
desensibilizator 86
desertizare 86
deservi 82
desescviterpenate 86, 87
desface 5, 86, 88, 90, 91, 93,
94, 277, 294
desfaptnică 84, 90

desfasona 84
desfăcut 294
desfătma 90
desfășura 87
desfăta 90
desfătui 89, 93
desfăurat 88
desfeciori 84
desfermeca 84
desfeti 84
desfide 92, 284
desfiera 84
desfierbinta 84
desfigura 89, 266
desfilui 84
desflori 84, 94
desfrăți 84
desfriu 89, 266
desfrunzi 12, 87
desfunda 87
deshăma 89, 93
deshărâci 84
deshidrata 91
deshidrogena 94
deshidrogenare 84, 85
deshidrogenație 85
deshobota 85
desholba 85, 86
desholtei 85
desicare 82
desigur 80, 81
desilicifiere 86
desista 81, 82
desimburare 84, 86
desingera 85
deslavoniza 84, 86
desluși 91
desmințat 89
desmințind 294
desmira 88
desminta 90
desmorți 88
desolvatare 86
desolzi 86
desorbție 88, 275
despacheta 89, 266
despăvăna 85
despăna 85
despărinți 85, 89
despărți 90, 91
despăși 85, 89, 93, 94
despături 89

despera 92, 96, 98
desperechea 89, 266, 275
despersonaliza 94
despersonalizare 84
despersonalizat 94
despetă 88
despetrece 85, 89, 93, 94
despetrifica 85
despica 91
despiedeca 89
despielat 85
despieptănat 87
despierde 85, 90
despietri 85
despinteca 90
despleți 89, 93
desplini 85, 87, 90
desplinta 87
despocăli 85
despocilti 85, 93
despodobi 87, 88
despoleit 87
despoliticianiza 85, 93, 94
despomila 88
despopi 89, 266
despopula 92
despopulariza 85
despotcovi 89, 93
despotoli 85
despotrivit 85, 87, 89
despovăra 93
despovățui 85, 89
despovățuitor 85
desprăfuire 85
desprăfuiitor 85
desprăvăli 85
despreoți 85
despresura 87
despreț 92, 98
desprețui 92, 98
despreuna 87
desprimăvăra 89, 262, 268
desprinde 86
desproprietări 85
des-prostește 297
despuia 6
despune 85, 90, 303
desputernici 85, 87, 94
despuși 85
desrăsuci 259, 260
desregulat 92
destabula 85
destăbăcire 85

destărbăci 85, 93
destărnița 85
destearinizare 86
destecat 85, 87
destinde 88, 90
destimpi 17
destoarce 88, 90
destrarma 84, 92
destrauri 8, 84, 92
destrăma 87, 89, 94
destrimba 85, 94
destrona 92
destruna 84
destrunoca 92
destul 80, 81
destula 81
destumfla 84, 92
destupa 88
desțara 85, 89, 92, 94
desțepeni 87
desțese 85
desțintui 85
desublimare 86
desulfatare 86
desulfitare 86
desulfonare 86, 88
desulfura 86
desulfurază 86
desulfurizare 86
desurzi 85
deszăpezi 84, 93
deszănori 84, 93
deșarjă 86
deșanța 81
deșcheia 84
deșela 81, 84
deșidera 82
deșistare 86
deșlamare 86
deșlamor 86
deșocare 86
deșterne 88, 90
deștinge 82
deșuceat 87, 90, 93
deșuruba 93
detalonare 86
detartra 86
detensionare 86, 93
detențiune 82
determina 82
deterpenate 86, 87
detimbrare 86

detona 86
detorni 88
detorsionare 86
detoxificare 88
detoxifiere 88
detridge 81, 83
detrona 92, 93
detrunchia 81, 83
detubare 86, 93
detuna 82, 83
deturna 82
deține 10, 82, 83, 284
devaliza 86
devansa 82
devascularizare 86
devasta 82
deveghea 82
deveni 82, 83
deverbal 81
devitalizare 86
devitrificare 86
devreme 10
devulcanizare 86
dezabona 85
dezaburare 85, 90, 93
dezactiva 85
dezadapta 85
dezadormi 85, 93
dezaera 85
dezafecta 85
dezaferentare 85, 87, 283
dezaglomera 85, 93
dezagreabil 87
dezaharificare 85, 93
dezaluminare 85, 87, 89
dezalcalinizare 85
dezalcalizare 85
dezalcătui 92, 93
dezamarare 85, 93
dezamăgi 93
dezamăgit 294
dezamestec 85
dezameși 84
dezameșit 89, 266
dezamidază 85
dezaminare 85
dezaminază 85
dezamoniacalizare 85
dezamorți 85, 258, 260
dezanexa 85, 93
dezangrenare 85

dezanofelizare 85
dezaprecia 85, 93
dezapreta 85
dezarămire 85
dezarborare 85
dezarăgile 85
dezarăgilor 85
dezarăgintare 85
dezarăhteri 85, 93
dezarăstator 85
dezarămat 92
dezasfaltare 85, 93
dezasocia 85
dezasurzi 85, 260
dezașeza 85
dezauri 85, 86
dezavantaj 87
dezbate 84, 86, 91, 93
dezbătera 89, 91
dezbătoșă 85
dezbăra 91
dezbășcădă 85, 90
dezbășcăși 90
dezbășcășui 85
dezbăta 93
dezbătători 85
dezbănzărire 85
dezbănti 85
dezbăleui 85
dezbodoli 88
dezboteza 85
dezbăra 88, 91
dezbărcina 85
dezbredeli 85
dezbrobni 85
dezbrobniator 85
dezbăimăci 85
dezbăluci 85, 93
dezbăbă 89, 93
dezbăbăment 85, 87
dezbăbă 85
dezbăbăna 86
dezbăpăna 85
dezbădoi 87, 283
dezbădrobi 84, 85
dezbădruma 85
dezbăchilibră 86
dezbăembrionare 85
dezbăemulsionă 85
dezbăemulsionant 85
dezbăeșuire 86, 93
dezbăexcitare 84, 85

dezbăgnisi 84, 85, 94
dezbăgăbeni 85
dezbăgărdina 93
dezbăgăti 85
dezbăgăuca 85
dezbăgăvozdi 85
dezbăgheal 85, 87, 93, 278
dezbăgimfa 85
dezbăgirci 84, 85, 91
dezbăgoli 90, 93
dezbăgrădi 88
dezbăgrăi 85
dezbăgrășa 85
dezbăgreuna 87
dezbăgropa 93
dezbăgruma 88
dezbăgubenat 85, 87
dezbăgust 92
dezbăgusta 92
dezbăgvozdi 91
dezbăzierbi 85
dezbăzierna 84, 85
dezbăziluzie 87
dezbăindustrializare 85
dezbăinfecta 92
dezbăinfesta 85
dezbăinflama 85
dezbăinforma 85
dezbăinhibiție 85
dezbăinsectiza 85
dezbăinsectizare 85, 87, 89
dezbăinsecție 85
dezbăinserție 85
dezbăinteresă 91
dezbăintoxica 258
dezbăinvaginație 85
dezbăiotaciza 84, 85
dezbăiperitare 84, 85
dezbăiubi 85
dezbăincrustă 258
dezbăincunjura 85
dezbăindatorire 85, 87
dezbăinșela 84, 85
dezbăinșelare 258
dezbăintoarce 85, 86
dezbăinvinovăți 260
dezbăjudeca 84, 85, 90, 164
dezbăjuga 91, 93
dezbălăsa 85
dezbăleg 294
dezbălega 84, 90, 292
dezbălina 87, 89, 94, 283
dezbălocuit 87

dezbăluminat 85, 87, 89
dezbălupi 91
dezbămăcelări 85
dezbămăci 85
dezbămăcinare 85, 87, 90
dezbămădulări 85
dezbămărita 85
dezbămăța(t) 91
dezbămelița 85, 94
dezbămembra 84, 87, 89
dezbămetic 88, 91
dezbămetici 91
dezbămeși 88
dezbămierda 91
dezbămișat 85, 87
dezbămișii 94
dezbămira 17, 85
dezbămiratic 85
dezbămiriști 87, 89
dezbămihni 85, 93
dezbăminca 85, 93, 94
dezbămobiliza 28, 94
dezbămorți 88, 275
dezbămugurire 85, 93
dezbămuștizare 85
dezbămușuroit 85
dezbămuși 85
dezbănaționaliza 85, 92
dezbănaționalizator 85
dezbănaclăi 85
dezbănădejde 87, 89, 265, 276
dezbănăduși 85
dezbănădrăvi 85
dezbănăuci 85
dezbănegri 85, 87
dezbănegura 85
dezbănisipar 85
dezbănisipare 85
dezbănisipator 85
dezbănituire 85, 93
dezbănoda 89, 90
dezbănomoli 85
dezbănora 85
dezbănoroci 85
dezbănoroi 85, 93
dezbăobișnui 86, 94
dezbăobligă 85
dezbăobrinti 85
dezbăobstrua 85
dezbăocupa 85
dezbăomogenizare 85, 93
dezbăordine 87, 89
dezbăorientă 91

dezbăorindui 85
dezbăorinduială 85
dezbăosa 85, 87, 89
dezbăotrăvi 85
dezbăotelire 85
dezbăoxicolic 85
dezbăoxicorticosteron(ă) 85
dezbăoxida 92
dezbăoxigenă 85, 92
dezbăoximanoză 85
dezbăoxiribonuclează 85
dezbăoxiribonucleic 85
dezbăoxiriboză 85
dezbărădăcina 84, 91
dezbărăguși 85
dezbărămura 85
dezbărăsuci 86
dezbăregula 85
dezbăridica 85, 90, 93
dezbărobi 85, 86
dezbăroși 85
dezbărugini 85
dezbărumeni 85
dezbărupe 85, 90, 91, 93
dezbăruleiere 85
dezbărumflă 86, 94
dezbăvălui 84
dezbăvăra 85, 89, 268
dezbăvăf 6
dezbăvăța 6, 8, 88, 160, 258
dezbăveli 88
dezbăveșteji 85
dezbăvinovăți 87, 94
dezbăvirgina 85
dezbăvlăgui 85
dezbăvorbat 85
dezbăvaz 94
dezbăcaustică 94
dezbăclinal 95
dezbăclisis 96
dezbăclitic 94
dezbăclronic 94, 95, 264, 280
dezbăclronie 275
dezbăclustică 94
dezbăcllectric 94, 293
dezbăclfilm 94, 95
dezbăclfizică 95
dezbăclfonie 94, 95
dezbăclforă 95, 96
dezbăclfragmă 95
dezbăclfragmă 94, 95, 294
dezbăclgeneză 94, 95
dezbăclagnoză 95

dezbăclagramă 95
dezbăclializă 95
dezbăclialog 94, 95
dezbăcliamagnetic 94, 95, 264
dezbăcliamanșă 25, 94, 95, 96, 280
dezbăcliametru 94, 95
dezbăcliametru 94, 95
dezbăcliamorfină 94, 95, 262
dezbăcliapauză 94, 95
dezbăcliaplegie 95, 262
dezbăcliapozitiv 94, 95
dezbăcliaproiecție 94, 95
dezbăcldiaree 95
dezbăcldiartroză 94, 95, 264
dezbăcldiascop 95
dezbăcldiaspor 25, 94, 95, 96
dezbăcldiastaltic 95
dezbăcldiastază 95
dezbăcldiastil 95
dezbăcldiastolă 95
dezbăcldiastolă 94, 95
dezbăcldiatermie 95
dezbăcldiateză 95
dezbăcldiatonică 94, 95
dezbăcldielectric 94, 95, 264
dezbăcldiereză 94, 95
dezbăcldifforma 92
dezbăcldiform 96, 97, 98, 263, 283
dezbăcldiforma 96, 98
dezbăcldifracție 97
dezbăcldifuziune 97, 98
dezbăclidilata 97
dezbăclidimorf 97
dezbăclidin iznou 132
dezbăclidin rășputeri 19, 211
dezbăclidin străputeri 226
dezbăcldisartroză 96
dezbăcldiscontare 97, 98
dezbăcldiscontinua 97
dezbăcldiscontinuu 97, 98
dezbăcldiscorda 92, 97, 98
dezbăcldiscredit 97, 98
dezbăcldisculpa 97, 98
dezbăcldiscursiv 97, 98
dezbăcldisentiment 97
dezbăcldisfuncție 96
dezbăcldisgrafie 96
dezbăcldisgravidie 96
dezbăcldistimetrie 96
dezbăcldisimila 97
dezbăcldisimula 96, 97
dezbăcldisjunct 96

dezbăcldisjunctiv 97
dezbăcldisloca 97, 98, 262
dezbăcldisocia 97
dezbăcldisolubil 96, 97
dezbăcldisoluție 96, 97, 98
dezbăcldisonant 96, 97
dezbăcldisonanță 97
dezbăcldisovulație 96
dezbăcldisparitate 97
dezbăcldispărea 97
dezbăcldispera 92, 96, 98
dezbăcldisplăce 284
dezbăcldisplăcea 97, 98, 265
dezbăcldispoziție 97, 98
dezbăcldispreț 92, 97, 98
dezbăcldisprețui 92, 98
dezbăcldisproporție 96, 97, 98
dezbăcldispune 97, 98, 303
dezbăcldistona 97, 98, 264
dezbăcldistorsiune 97
dezbăcldistrage 97, 98
dezbăcldistrofie 274
dezbăcldiversiune 97
dezbăcldizarmonic 97
dezbăcldizarmonie 96, 97
dezbăcldizarmonios 97
dezbăcldizgrafie 96, 97
dezbăcldizgrafios 98
dezbăcldizoluție 96, 97
dezbăclidizolva 96
dezbăcldo 16, 98, 99
dezbăcldoaduce 99
dezbăcldoajunge 17, 99, 281
dezbăcldoalb 17, 99, 100, 262, 281
dezbăcldoaranja 99, 100
dezbăcldoarde 99
dezbăcldoavea 16, 17, 99, 100
dezbăcldo avea 16
dezbăcldobăga 99
dezbăcldobine 99, 100, 277, 281
dezbăcldobindi 99
dezbăcldobirși 99, 100, 292
dezbăcld-oblici 17
dezbăcldobi 27, 66, 99, 100
dezbăcldocioplit 99
dezbăcldociti 100
dezbăcldocinta 99
dezbăcldocurge 99, 100, 265
dezbăcldoda 99, 100
dezbăcldoduce 99
dezbăcldoface 99, 100
dezbăcldofi 99, 100

dofierbe 99
dogăsi 99
dogăta 99, 100
dogăti 99
dogori 99, 100
dogori 100
doinvigi 99, 261
dojeni 100
dolăsa 99, 100
dolua 99, 100
domin 284
domol 100
domoli 100
domulge 99
doncheia 294
donkita 99, 261
doomori 99
doplin 99, 100
doras 99
dospune 100
dostrica 99, 100
dosurd 99, 100
dotermina 100
dozice 99, 100
duce 304
dumica 301
după 190
dupleca 140
dur 7

eccrin 7, 102
ecmnezie 7, 102
ecnoia 102
ectoantigen 101, 102
ectoblast 101
ectocardie 101, 111
ectocolostomie 101, 102
ectocornee 25, 101, 102, 262
ectocranial 101
ectoderm 101, 111, 274
ectodermă 101
ectodinamomorf 101, 102
ectoendoparazit 101
ectofit 6, 101
ectogeneză 101
ectolitru 101
ectometru 101
ectomezoblast 101
ectomezoderm 101
ectoparazit 101, 114, 272
ectoperitonită 101, 102
ectopie 102
ectoplacentă 101, 102

ectoplasmă 101
ectoprocta 101
ectoretină 101, 102
ectosferă 25, 101, 102, 273
ectozoar 101
eflorescență 109
efluviu 108, 109
elabora 109
elansa 108, 109
elibera 108, 109, 262
elonga 109
elucida 109, 112
emarginat 108, 109
emascula 108, 109
embolie 102, 103
emfază 102
emfizem 102, 103
emigra 108, 109
emite 6, 109
emolient 109
empiem 102
émplastron 102, 103
emplastru 102, 103
enantem 102, 103, 274
enarmonie 102, 103
enartroză 102, 103
encaustică 102, 103, 282
encefalic 102, 103, 262
enciclică 102, 103, 282
enclitic 102, 103, 263, 268, 274
encondrom 102, 103
enocranium 102
endarterită 104, 106
endemie 102, 103
endobază 104, 106, 280
endobiologie 104, 105, 106
endobronșită 104
endobucal 104, 280
endocapilarită 104, 106
endocard 104, 274
endocardite 106
endocarp 104, 106
endocervicită 104
endociclic 104
endocraniu 104, 105, 262, 267
endocrin 104
endoderm 104, 105, 274, 281
endodiascop 104, 105
endodiascopie 104
endodină 104
endoenzime 104
endoestezie 104, 105
endoesthesia 106
endoexocrin 104
endo-exocrin 298
endofagie 104
endofazie 104
endoflebită 104
endoforie 104
endofragmă 106
endofthalmită 104
endogamie 104
endogastrite 106
endogeneză 104, 105
endolimfă 104
endolizina 104
endomagmatic 104, 105
endometriom 104
endometrioză 104
endometrită 104, 105
endometrium 104
endomitoză 104, 105
endomorfism 104
endonarterite 104, 106
endonazal 104
endonenterite 104, 106
endonucleolus 104, 105,
endoparazit 104, 105
endoparazitism 104
endopeptidază 104
endopericardite 106
endophlebite 106
endoplasmă 104
endopleura 106
endopoliploidie 104, 105
endoproteză 104, 105, 106
endoradioterapie 104, 106
endoscop 104, 105
endoscopie 104
endosome 106
endosomeză 104, 105, 106
endosperm 106
endostetoscop 104, 105
endotelium 104
endoterm 104
endotermic 104
endotoxină 104
endovascularitate 104
endovenos 104, 105, 106, 272
endovibrator 104
enerva 109
énfraxis 102
éngrafon 102

engramă 102
enofthalmie 102, 103
enosteom 102, 103
enostoză 102
entamoeba 104, 105
entoblast 104, 105
entoderm 104, 105
entofit 105
entopic 102
entoptic 104, 105, 106, 280
entoscop 105
entoscopie 105
entostoză 104, 105
entozoar 105, 106
entropie 103
enumeră 108, 109
enurezis 103
enzimă 103
enzootie 103
eparhie 106, 107, 108
epenteză 8, 102, 107, 258
epicard 107
epicarp 106, 107
epicentru 106, 107, 281
epicheremă 107
epiciclu 106
epicontinental(ă) 106, 107, 264, 281
epicotil 107
epidemie 107
epidermă 106, 107
epidesmin 106
epidiascop 106, 107
epifaringe 106
epifenomen 106, 107
epifenomenalism 106, 107
epifite 107
epifiză 107
epifonem 106, 107, 108
epifrază 106, 107
epigastru 107, 108, 274
epigenetic 107
epigeneză 107
epiglotă 107, 108, 262, 263
epigraf 107
epigramă 107, 108
epilepsie 108
epilog 107, 273, 275
epipaleolitic 106, 107
episcop s. m. 106, 107, 108, 294
episcop s. n. 106, 107
episilogism 106, 107
epispastic 106, 107, 108
epistat 108
epistaxis 107
epistil 106, 107
epistolă 106
epistolie 108
epitaf 107
epitalam 107
epiteliu 107
epiteoretisi 106, 107
epitermal(ă) 106, 107
epitrop 106, 108
epizoare 107
epizonă 106, 107, 264
epizootie 107, 108
epodă 106, 107
eponim 107
epoxizi 106, 107, 292
epura 109
erupe 108, 109, 274
esact 108
esala 108
esista 108
esoforie 110
esostosă 110, 112
esotropie 110
espune 108, 110
essostosă 110
estra 115
estrafina 112, 115
estrage 108
estrajudiciar 112, 115, 115
estraordinar 112, 114, 115
evapora 108, 109, 110
evoca 109
ex 26, 110
exacerba 109
exantem 103, 274
exantropie 110, 111
excava 109
exceda 6
excentric 109, 262
excita 109
exclama 109
exclude 6, 109
excomunica 109
exconsilier 299
excorporare 108, 109
excrescență 109
excurs 109
ex-cuție 299

ex-deputat 298
ex-director 109
ex-Duflos 109
exencefal 25, 110, 111, 112
exfolia 108, 109
exhuma 109
exista 108
exinscrie 108, 109
exmatricula 109, 274
ex-militar 110
exministru 299
ex-ministru 109, 264, 298
exobază 111, 280
exobiologie 111
exobucal 111, 112, 280
exocardie 111
exocarp 111
exocastron 112
exociclic 111, 113
exocrin 111
exoderm 111, 112, 274, 281
exoemisiune 110, 111, 112
exoendocrin 104
exoenzimă 110, 111, 112, 262
exof(i)lă 112
exoflisi 112
exoforie 110
exoftalmie 108, 110, 111, 112
exogamie 111
exogastrulă 111
exogen 111
exometru 25, 111, 112
exomorfism 111
exoparazitism 111, 112, 272
exopeptidază 111, 112
exosferă 111, 273
exosmoză 108, 110, 111, 112
exosplenopexie 111, 112
exospori 111, 112
exostoză 112
exoterm 112
exotermic 111, 112
exotoxină 111, 112
exotropie 110, 111
expatria 109, 262
expectora 109
expira 108
éxpire (să~) 295
explicit 109
exporta 109
exprefect 299
exprima 109

ex-prim 109, 263
exprofesor 299
expropria 109
expuncțiune 109
expune 109, 110, 303
exsanguino-transfuzie 108, 109
exsecretar 299
ex-siameze 109
exsudare 108, 109
exsudație 109
ex-sef 109
exterior 109
exteritorial 109
extermina 109
extern 109
extinde 109
extra 12, 26, 113
extrabisericesc 112, 115
extrabugetar 113
extracelular 113, 274
extracentral 112, 113, 270
extraconjugal 112, 113, 115, 262
extracontabil 112
extracorporal 112
extracurent 112, 113, 114, 115
extrados 112, 113, 114
extradotal 112, 113, 114
extradural 112, 113
extraextrafin 261
extra-extrafin 298
extrafain 112, 113, 114, 115
extrafin 113, 114, 262, 268
extra fin 299
extrafluid 112
extragalactic 112, 114
extragalaxie 112, 113
extrage 109, 110, 294
extragramatical 112-113
extrajudiciar 113
extralegal 113, 114
extralingvistic 113, 276
extraliterar 113
extra-literare 298
extranatural 113, 262
extraordinar 113, 114, 115, 293
extraparlamentar 113, 114
extraperitoneal 113
extraperitonizare 113
extrapiramidal 113
extraplan 12, 113, 281, 282
extraplat 113, 277

extrapleural 113
extrapola 113
extrapolare 113
extrapolație 113
extraprofesional 113
extrareglementar 113
extrarezonanță 113
*extrasensibil 115
extrastistolă 113, 114, 265, 268
extrastatutar 113
extrașcolar 113, 115
extrașic 113, 115
extraterestru 113
extrateritorial 113, 292
extrateritorialitate 113
extrauman 113
extraurban 113, 293
extraurgent 113
extrauterin 113, 115
extravagant 115
extravaganță 115
extrabaza 113
extravazare 113
extravehicular 113
extravertit 113, 274
extravilan 113
extrăda 109
extrinsec 112, 113
extroversiune 112
extrovertit 112, 113
exulcerație 108

face 304
față 6
ferment 276
feți-logofeji 19
firtat 285
fofirn 15
fonie 176
forzaț 8
fricoșat 140
frumuseța 140

gădui 139
gogostea 19
gostea 19

haihui 246
hipalgezie 119
hipalgie 119
hiparterial 119, 120
hipaxial 119
hiperacantoză 115
hiperaciditate 116, 117, 292
hiperacuzie 116
hiperadrenalism 115
hiperalcalin 115
hiperaldosteronism 115, 117
hiperalgezie 115
hiperalternanță 115, 117
hiperaminoacidurie 115
hiperatom 116
hiperazotemie 115, 117
hiperazoturie 115
hiperbilirubinemie 115
hiperbolă 115, 116, 118
hiperbolie 115
hiperbrahicefalie 115
hiperbrahcranial 115, 116
hipercalcemie 115
hipercalcipezie 115
hipercalciiurie 115
hipercaliemie 115
hipercaliurie 115
hipercamerinic 115
hipercaracterizare 115
hipercementoză 115, 116
hipercheratoză 115, 116
hiperchinezie 115
hipereloremie 115
hiperclorurahie 115
hiperclorurație 115
hiperclorurie 115
hipercoagulabilitate 115
hipercolesterolemie 115
hipercompresor 115
hiperconjugare 115, 117
hipercorect 115, 116, 117, 118
hipercorectitudine 115, 117, 263
hipercorticism 116
hipererialgezie 115
hipercriestezie 115
hipercritică 115, 118
hiperericică 115, 117
hipererom(ie) 116
hiperocupremie 115-116
hiperdialectal 116, 117
hiperdialectism 116
hiperdoliho cranial 115, 117
hiperdramă 116
hiperemotivitate 116, 117
hiperempirism 116

hiperencefal 116
hiperendemie 116
hiperentuziast 116, 117, 262, 268
hiperepifizie 116
hiperepinefrinism 116
hiperestezie 116, 118
hiperestrogenism 116
hipereutectic 116
hiperexcitabilitate 116
hiperextensiune 116, 117
hiperfagie 116
hiperfin 116, 117
hiperfocal 116, 117
hiperfoliculinie 116
hiperfoliculinism 116
hiperfosfatemie 116
hiperfosfaturie 116
hiperfuncțiune 116, 117
hipergalactie 116
hipergammaglobulinemie 116
hipergeometric 116, 117
hiperglicemiant 116
hiperglicemie 116, 118
hiperglicinurie 116
hiperglicorahie 116
hiperglobulinemie 116
hipergonadism 116
hipergranuloză 116
hiperhidratare 116, 117
hiperhidroză 116
hiperimunizare 116, 117, 118
hiperinoavație 116
hiperinsulinism 116, 118
hiperinvoluție 116, 117
hiperiritabil 116, 117, 118
hiperită 118
hiperleucocitoză 116
hiperlipemie 116
hiperliterarizat 116
hiperlordoză 116
hiperluteoidism 116
hipermenoree 116
hipermetamorfoză 116
hipermetrop 116
hipermetropie 116
hipermetropism 116
hipermimie 116
hipermnezie 116, 274
hipermobilitate 116
hiperneologiză 116
hiperon 116
hiperovarie 116
hiperoxalurie 116
hiperpalestezie 116
hiperparatiroidism 116
hiperparazit 116, 117, 265
hiperpepsinie 116
hiperpigmentație 116
hiperpinealism 116
hiperpirexie 116
hiperpiruvicemie 116
hiperpituitarism 116
hiperplachetoză 116
hiperplan 116, 117, 118
hiperplatimeric 116
hiperpneumatoză 116
hiperprolinemie 116
hiperprosexie 116
hiperproteinemie 116
hiperraționalizare 116
hiperrealist 116
hiperreflexie 116
hiperseptic 116, 118
hipersecreție 116
hipersegmentare 116, 118
hipersensibil 116, 117, 118, 295
hipersensibilitate 116
hipersideremie 116
hipersomnie 116, 117, 118
hipersonoritate 116, 117
hipersorbție 116
hiperstenie 116
hiperstereoscopie 116
hipersuprafață 116, 117
hipersuprarenalism 116, 283, 296
hipersustentație 116
hipertehnicizat 116, 117, 118
hipertehnicizate 297
hipertensiune 115, 116, 117, 118, 274, 275
hipertensiv 275, 299
hipertermie 116
hipertetralogie 116, 118
hipertiroidie 116
hipertiroidism 116
hipertonicitate 116
hipertonie 115
hipertrofia 116
hipertrofie 116, 118, 274
hipertrombocitemie 116
hiperurbanism 116, 117, 294
hiperuricemie 116
hiperventilație 116

hipervitaminază 116, 117, 118, 274
hiperzel 116
hipo 118, 275
hipoaciditate 119, 120, 263
hipoacuzie 120
hipoafrodizie 119
hipoalgezie 119
hipoazotic 119
hipoazotită 119
hipoazotos 119, 120, 122, 263
hipoazoturie 119
hipobaropatie 120
hipoblast 119, 120
hipobranhial 119, 120
hipobromit 119
hipobromos 119
hipocalcemie 119
hipocalcie 119
hipocalciurie 119
hipocalie 119
hipocaliemie 119
hipocaliurie 119
hipocarbie 120
hipocentru 120, 122
hipochinezie 119
hipocicloidă 119, 120
hipociclu 119
hipocitemie 119
hipocloremie 119
hipoclorhidrie 120
hipoclorit 119, 120, 122
hipocloros 119
hipoclorurahie 119
hipocolesterolemie 119
hipocondru 121
hipocrystalin 119
hipocrit 121
hipocrom 119
hipocromatoză 119
hipocromazie 119
hipocromie 119
hipocupremie 119
hipoderm 119, 120
hipodermiază 119
hipodermită 119
hipodermoză 119
hipodonție 119, 120
hipoendemie 119
hipoestezie 119
hipoeutectic 119, 120

hipofaringe 119, 120, 263
hipofibrinogenemie 119
hipofiză 120
hipofonie 119, 120, 266
hipofosfat 119, 120
hipofosfatemie 119
hipofosfaturie 119
hipofosfit 119
hipofosforic 119, 120
hipofosforos 119, 120
hipofuncție 119
hipofuncțiune 119, 120
hipogalactie 120
hipogammaglobulinemie 119
hipogastric 119, 122
hipogastru 120, 274
hipogenezie 119
hipogentialism 119
hipoglicemiant 119
hipoglicemie 119, 120, 122
hipoglicorahie 119
hipoglobulie 119
hipogonadism 119
hipohidroză 119
hipotodit 119
hipotodos 119
hipoleucocitoză 119
hipoluteinism 119
hipomanie 119
hipomenoree 119
hipomicron 119, 120
hipomnezie 120
hiponatremie 119
hiponeurotizare 119, 122
hiponitric 119
hipoonichie 119
hipoovarie 119, 120
hipopalestezie 119
hipoparatiroidism 119, 120
hipopepsie 119
hipopituitarism 119
hipoplazie 120
hipopneumatoză 119
hipoproteinemie 119
hipoprotrombinemie 119
hiporeflexie 119
hiposecreție 119
hiposensibilitate 119, 120
hiposexualism 119
hiposideremie 119
hiposmie 119, 120
hipostază 119, 120, 121
hipostil 120

hiposulfat 119
hiposulfat 119, 120, 122
hiposulfuric 119
hiposulfuros 119, 122
hiposuprarenalism 119, 120, 283
hipotaxie 119
hipotensiune 9, 119, 120, 122, 274, 275
hipotermal 119, 120
hipotestoidism 119
hipotiroidie 119
hipotirodism 119
hipotonicitate 119
hipotrofie 120, 274
hipoventilație 119
hipovitaminoză 119, 274
hipoxantină 113
hipoxantozină 119
hod 252
hui 245, 246
hypercritic 115
hyperdramă 115
hypertrofie 115
hypoazotic 119
hypoclorit 122
hypogastru 119
hyposulfat 119

iară 199
icni 176
ieși 6, 301
ignobil 123, 126
ignora 123
ijdärt 131, 132, 133
ijderi 131, 132
illegal 123
illegalist 123
illegalitate 123
illegaliza 123
ilegalizare 123
ilicite 123
ilimitat 123
ilizibil 124
ilogic 123, 125, 127
ilumina 122, 135, 137, 141, 142
imaculat 123, 124, 125
imaterial 124, 125, 127
imbatabil 123
imblocăție 135, 137
imbold 134, 303

imemorial 123, 125
imersiune 137
imigra 135, 137, 138, 141, 143, 262
immaterial 123, 126, 299
immobil 123, 126, 299
immobilitate 123
imobil 123, 125, 126
imoral 123, 265, 275, 276
imortaliza 124, 125
impar 124
imparțial 123, 124
impastibil 123
impenetrabil 124
imperceptibil 125, 127
imperfect 124, 126, 265
impermeabil 123, 126
impermutable 258, 260
impersonal 125
imperturbabil 123
implanta 137, 138, 303
implastru 102
implicit 137
implora 137
implozie 137
impluviu 137
impoliteze 123, 125
imponderabil 124, 126, 127
impopular 124
importa 135, 137
imposibil 124, 127, 265
impracticabil 126
imprecis 125, 127
imprescriptibil 127
impresie 137
imprezibil 124
imprima 137
impropriu 125, 127
imprudent 123
impuer 125
impudic 124, 125
impuls 134
impulsie 137
impune 24, 122, 137, 138, 141, 142, 277
impunitate 124
impur 123, 124
imuabil 124
inabil 124
inactiv 124
inactivitate 124
inacțiune 124

inaderent 124
inadmisibil 123
inalienabil 127
inalterabil 126
inamic 25, 123, 124, 126, 265, 276
inamovibil 127
inaplicabil 127
inapreciabil 125
inapt 124, 125, 303
inaugura 141
inavuabil 125
incadra 134
incalculabil 125
incalificabil 123, 126
incarbonizare 137
incarcerare 137, 138
incarna 134, 137
incarnație 137
incasa 134
incert 124, 125
incita 137
incizie 137, 274
include 6, 137
incoercibil 124, 127
incoerent 124
incognoscibil 127
incolor 123
incomensurabil 126
incombustibil 127
incomensurabil 125, 126
incomod 124, 265
incomparabil 127
incompatibilitate 125
incomplete 126
incomplet 123, 126
incomplex 126
incompresibil 124, 127
inconciliabil 123
inconsecvent 124
inconsecvență 124
inconsolabil 124
inconstant 124
inconstanță 124
incontinență 123, 125
inconvenient 123, 283
incorect 124, 277
incorectitudine 126
incorpora 134, 141
incredul 124
incredula 137
incrusta 137, 138

inculpa 137, 138, 141, 142
incurabil 124, 126
incurge 137, 138, 141
incurgere 140
indecis 123
indefinibil 123, 126
indefinit 123, 126
indelebil 127
indelicatețe 123
independent 124
indescifrabil 124
indescrisibil 127
indestructibil 124
indiferent 126
indifinit 126
indigest 125
indigestie 125, 126, 263
indirect 125
indisciplină 123, 125, 265
indiscret 124, 126
indiscreție 124
indisolubil 124, 127, 258
indisponibil 127
indispoziție 123
indispune 123, 124, 265
indispus 123
indiviz 283
indubitabil 123, 125
induce 137, 138, 141, 142
inducere 141
indura 137
indurație 140, 141
inechitate 25, 123, 126
inecual 126
inecval 126
inedit 125
inegal 124, 126, 292
inegalitate 126
ineleganță 123
inept 303
inepuizabil 124
inerva 135, 138, 142
inestetic 127
inestimabil 124, 125
inexact 124
inexactitate 126
inexistent 124
inexistență 265
inexperiență 123
inexplicabil 124
inexpresiv 125
infectios 52

infiltra 122, 134, 137, 138, 141, 142, 143
infinit 126
infirma 275
infix 137
inflorescență 137
influență 137
influx 137, 139
inform 123, 125, 283
informa 141
infra 8
infraacustic 127
infraacustică 128
infracondilism 127, 128
infragermen 127, 128
infralimbaj 127, 297
infraliteratură 127, 128
inframastită 127, 128, 263
inframicrob 127, 128, 263
inframicrobian 127
inframicrobiologie 127
inframicrobioză 127
infrarefracție 127, 128
infra roșii 299
infraroșu 127, 128
infrasonor 127, 128
infrastructură 127, 128, 129, 274, 276
infrasonet 127, 128, 263
infratemporal 127, 128
infratentorial 127, 128
infravalanginian 127, 128
infravirus 127, 128, 129
infuzibil 127
infuzie 137
ingrat 124
ingresiune 137
inhuma 134
inimic 126
inimitabil 124
injust 124, 271
injustețe 124, 126
injustiție 124
inodor 123, 125, 265, 281, 282
inodoră 282
inodore 282
inodori 282
inofensiv 127
inoperant 124
inospitalier 124
insaliva 137, 138
insafiatibil 123, 126

inscripție 137
insemn 134
insensibil 124
insensibilitate 124
insensibiliza 124
insignă 134
insociabil 124
insolație 137
insolubil 124
insomnie 123, 125, 126
insondabil 123
inspecta 141
inspira 137
inspire (să~) 295
instaura 137, 141
instila 137
institu 137
insubordonare 123, 124, 126, 258
insucces 123, 127
insuficient 124
insufla 134, 137, 138
insurecție 137
insurmontabil 244
intabula 137
intact 124
intensiv 137
inter 12
interacțiune 144, 147
interafriean 144
interaliat 144
interamerican 144
interanual 144
interarab 144
interastral 146
interatomic 144
interafrican 144
interbalcanic 144
interbelic 6, 144
interbrițanic 144
intercelular 144, 145
intercolhoznic 144, 146, 147
intercolonament 144
intercolonial 144
intercomunicație 144
intercondiționare 144
interconectare 144
interconexiune 144
interconfesional 144, 146
intercontinental 145
intercooperatist 144
intercostal 143, 146
intercurent 144, 146

interdental 144
interdepartamental 144, 146, 147
interdependență 145
interdialect 144, 145, 264
interdialectal 268
interdigital 144
interdisciplinar 144
interegn 143
interelectronice 144
intereuropean 144
interfacultăți 143, 144
interfață 144
interfază 144
interferență 144
interfibrilar 144
interfix 275
interfluviu 144
intergerman 144
interglaciatic 144, 145
interglaciație 144
intergrupala 144
interiecție 147
interinclinare 144
interinfluențare 144, 145
interintrebări 144
interjudețean 144, 145, 146
interliniar 144, 145
interlinii 143
interlocutor 144, 265, 271
interludiu 144, 275
interlună 144, 145
intermaxilar 144
intermediar 147
intermetalice 144
intermigrație 144
interminabil 123, 283
interministerial 144
intermitent 143
intermodulație 144, 145
intermolecular 147
intermural 144
intermuscular 144
internațional 145
internegativ 144
internod 143, 144
internunțiu 145, 146
interoccidental 144
interoceanic 144
interocular 144
interoga 143
interorașe 12, 144, 146, 147, 281, 282
interosos 144
interpapilar 144
interparlamentar 144
interpătrunde 143
interpătrundere 144, 146
interperiodic 144, 146
interpersonal 144
interplanetar 144
interpola 113
interpolare 113, 144
interpolajie 113
interpozitive 144
interpunctuație 144
interpuncție 144
interpune 144, 146
interpunte 144, 145
interpunții pl. 147
interpupilar 144
interpus 145
interrațional 143
interreflexiune 144
interregional 143, 144
interregn 143, 147
interrelație 144, 145, 265, 270
interrenal 144
interromanic 144
interrupție 143, 144
interseapular 144
interschimbabilitate 144, 145
intersecție 144, 145, 147
interseșiuni 144
intersexualitate 144, 145
intersolar 144, 146
interspațiu 144, 145, 146
interspecific 144
interstadial 144, 145
intersterilitate 144
interșcolar 144, 146
intertip 144
intertropical 144
interțări 144, 281, 282
interupție 143
interurban 145
interveni 144, 145, 147
intervenire 147
interverti 144
intervocalice 144, 145
interzice 144, 145, 146, 147
interzonal 144
intitula 137

intona 137, 138, 141, 142, 143
intoxica 137, 138
intraatomic 129, 130
intraarpatic 129, 130, 274
intracelular 129, 274
intracerebral 129, 130
intracolar 129
intradermoreacție 129
inrados 129, 130, 280
intraductibil 126
intragalvanizare 129
intraanticlinal 129
intraeosinlinal 129
intraglandular 129, 130
intraolingvistic 129, 262, 267, 276
intraluminal 129
intramagnetic 129, 130
intramolecular 129
intramontan 129, 130, 264, 268
intramural 129
intramuscular 129, 280
intranazal 129
intraocular 129, 130
intraoral 129
intraperitoneal 129
intrapiretic 129
intraahidian 129, 130
intraspecific 129, 130
intraspinal 129
intrașcolar 129, 130
intratabil 125
intrateluric 129, 130
intratubal 129
intraurban 129, 130
intrauterin 129, 130
intravenos 129, 272
intravilan 129
intrazonal 129
introduce 130, 148, 262, 267, 280, 292
intromisiune 130
introspectiv 130
introspecție 130
introvertit 130, 274
inunda 134, 141
inutil 124
inuzitat 127
invalid 123, 124, 125
invalida 124
invaliditate 124
invariabil 126
invoca 137
involutar 127, 295
involuție 137
iperbolă 118
iperbolic 118
iperboloid 118
ipercrinie 115, 118
ipercritic 115, 118
iperită 118
iperstenie 115, 118
ipertrofie 115
ipervolicesc 118
ipistat 106, 108
ipitrop 108
ipocomisar 119, 120, 122, 263, 272
ipocris 121
ipocrisie 121
ipocrit 121
ipocritis 121
ipocrizie 121
ipodiacon 119, 120, 121, 122, 190, 272
ipodidascal 119, 120, 121, 122
ipogastră 122
ipogastric 119, 122
ipogastri 119
ipohondru 121
ipólipsis 119
ipolipsis 121
ipostas 121
ipostază 121
ipostenie 119
ipotecă 121
ipotenuză 121
ipotes 121
ipótesis 119, 121
ipotesis 121
ipotetic 121
ipoteză 119, 120, 121, 122, 265, 268
iradia 135, 137, 142, 143
irațional 123, 126
ireal 124
ireconciliabil 124, 127, 258
irecuzabil 127
ireductibil 125
iregular 123
iremediabil 125, 127
ireproșabil 125

ireverențios 124
irevocabil 123, 124
irezistibil 123, 127
irupe 135, 137, 138, 141, 142, 274
isbindi 131
iscodi 134, 161
iscopit 131, 132, 133
iscoti 132
iscrași 134
iscusi 131, 133
isgoni 131
ishod 131, 132, 133, 134, 262
isihastru 131
isimbra 132
isledi 131, 132, 133, 134
islutură 132
ismarand 131
ismeni 131
ismerit 131, 132, 133
ismintit 131, 132, 133
ismolenci 131, 132, 133
isnou 131, 132
ispăși 131, 132, 133, 134
ispion 15, 131
ispisoc 132, 134
ispiti 131, 133
ispovedi 260
ispoved(u)i 131, 132, 133, 134, 219
isprăvi 131, 132, 133
istacti 131, 132, 133
istoci 219
istrăvi 132, 134
ișcoală 131
ișdăni 131
ișpital 15, 131
iuxtă 8, 149
izafla 132, 133, 134
izăfla 10, 132
izbăvi 132, 133
izbi 132, 133
izbici s. 131, 132, 133
izbici vb. 131, 132, 133
izbndi 132, 133
izblăzni 132, 133, 134
izbrăni 132, 133
izbucni 132
izbuti 132
izda 132, 134, 284
izdat 132
izdări 131

izdez 284
izgiri 132
izgoni 27, 131, 132, 133, 134,
219, 281
izgori 132, 133
izgorit 131, 133, 219
izlaz 132, 133, 134, 281
izmeni 132, 133
izmomii 131, 132, 133, 134, 219
iznoavă 134
iznou 132, 134, 281
iznov 132, 134
izumi 133
izumit 133
izvirji 133
izvodi 132
izvoni 131, 132, 133
izvrăti 132

îmbarca 141, 262, 267, 274
îmbăiera 136
îmbăla 136, 138
îmbălegăra 135
îmbălsăma 136, 138
îmbărbura 135
îmbăta 137
îmbătrini 134, 137, 140, 142, 294
îmbătoşat 135
îmbelşuga 136
îmberbeca 138, 264
îmberegăşi 135
îmbina 136
îmbicsi 139
îmbirfi 138, 270
îmblăni 136
îmblăti 15, 139
îmblăzni 133
îmblinzi 122, 135, 137
îmboboci 12, 136
îmbodoli 139
îmbogăşi 137, 140
îmboieri 135
îmboldi 134, 136, 303
îmbolnăvi 136, 137, 140
îmboņa 135
îmboşi 135
îmbrăca 136
îmbrăcina 135
îmbreană 15
îmbrebenă 135
îmbrinci 136
îmbrinzit 137

îmbrobodi 136, 138
îmbroboni 136
îmbuca 6
îmbucura 142
îmbuibă 139, 140
îmbujora 136, 137
îmbulgări 135
îmbulzi 134, 136
îmbumba 136
îmbumbi 142
îmbumbica 135
îmbuna 136
îmbura 135
îmburicos 135, 136
îmburuiena 138
îmbutelia 11
împacheta 142, 265
împaienta 135
împanglicat 135, 142
împarisilabic 123
împăienjeni 136
împăpuri 136
împărăşi 58
împărea 135, 136
împărtăşi 136
împărşi 134
împătri 136
împătrit 277
împătula 135
împelina 18
împelinat 18
împepenat 135, 137
împerechea 265, 275
împertinend 123
împetrişa 136
împicioroga 148
împicioronga 135
împiedica 139
împieială 135, 136
împieri 138
împietri 134, 137, 142
împietrui 136
împildi 135
împildit 135
împistri 139
împleli 138
împlindi 138
împinzi 138
împisli 137
împlămădi 135
împlimba 142
împlimbare 135

implini 142
implinta 303
împocăli 135
împoma 135
împomila 135, 138
împoncişa 136
împonderabil 123, 126
împopistra 135
împotrivă-arătare 71
împrăji 138
împrăştia 136
împregeta 135
împrejur 64
împrejurscie 64
împresura 136, 140
împreună 70
împreună-făcători 70
împreună-lucra 70
împreună-sunătoarea 70
împrilostit 135
împrinde 135, 136
împropti 138
împrospăta 136, 142
împroşca 139
împudra 11, 138
împudrat 135, 142
împuşca 136
împuteri 135
împuternici 25
împuşina 136
în 10, 35, 139, 156, 160, 267,
271, 279, 302
înacoperi 140
înainte 50, 273
înainte-pune 50
înamura 142
înarăta 140
înarginta 148
înarişa 122, 148, 302
înarma 11, 136
înartacula 27, 143
înaurel 17
înauri 138
înăurit 17
înăeri 10, 136, 137, 138,
265
înălbăstri 10
înălbii 10, 136, 137
înălşa 301
înăşpri 10
încadra 24, 134, 141, 142
încarna 134
încasa 134

încazarma 136
încăla 140
încălşa 136, 139
încălzi 136, 142
încăpăşina 141
încăpea 300
încăpestri 135
încăpriora 135
încărea 136
încărunşi 136, 137
încenuşa 137
începe 139, 300
încercăna 138
încercelat 135, 136
încercui 138
înceta 6
înceia 136, 139
înciaburi 142
înciciura 135
încide 6, 136, 300
încina 139, 303
înciondora 136
încioroia 135
înciosteia 135
înciotora 135
înciria 138
încitui 135
încifra 135, 141
încinei 136
încinge 10
înciocni 135, 142
încirjota 135
încleia 138, 265
înclina 303
încobila 135
încocirla 135
încomplet 123, 126
încopleta 135
încondeia 142
încontra 279
în contră 75
încorona 141
încorpora «134, 141
încoteşmana 139
încrede 136, 139
încremeni 140
încrengătură 136
încreşi 136
încrucişa 135, 136
încruda 135
încuia 136

(în)cumeta 79
încumete 6
încumplit 135, 135
(în)cunjura 78
încununa 138
încunvenient 123
încunvenint 123
încunveninţă 123
încura 7, 284
încuraja 141
încurăşi 142
încurşi 140
încuţitat 18
îndată 12
îndalora 136
îndefinit 123, 126
îndelicat 138
îndemna 6, 301
îndepărta 11
îndesa 139, 141
îndirji 136
îndogori 135, 138
îndoi 136
îndoit 277
îndrăgălu 135
îndrăgosti 277
îndrăzni 139
înduişoşa 136
îndulci 136, 137
îndupleca 38, 140
îndura 7, 136
înduşmăni 148
îneca 135
înfăptui 138
înfăşurătură 140
înfierbinta 136
înfige 227, 284
înfiişa 139
înfiltira 134
înfinitate 123
înfioala 11
înfiora 136
înfina 135
îNFLĂCĂRA 136, 139
îNFLORI 12, 138, 300
îNFLOFOLI 139
îNFLORMUI 140
îNFLORŞA 135
îNFLICOS 135, 136
îNFLICOŞAT 140
îNFLRİNGE 139, 300
îNFLRUMUŞEA 140

îNFLRUNTA 38
îNFLRUNŢI 135
îNFLRUNZI 12, 138, 265
îNFLULFUCA 135, 138
îNFLUMURA 140
îNFLUNDA 139, 156
îNFLUNDAT 156
îNFLURIOS 15
îNFLURNIGA 135
îNFLALONAT 135, 136
îNFLĂDU 39, 139
îNFLĂDIMA 139
îNFLĂLA 139, 140
îNFLĂBENI 136
îNFLĂUNOS 136, 138, 142
îNFLĂZDU 135, 138
îNFLUNUNCHEA 135
îNFLUNUNCHERE 142
îNFLHEMUI 139
îNFLHIMPA 138
îNFLHIONTI 138
îNFLHORŢ 15, 136, 278
îNFLHIŞI 7, 284
îNFLIUBELAT 136
îNFLINJIT 18
îNFLITUI 136
îNFLLOBA 137
îNFLLONŢI 138
îNFLGONI 136
îNFLGRĂDI 139
îNFLGRĂMĂDI 38
îNFLGRĂŞA 300
îNFLGRECAT 18
îNFLGRINDINA 136
îNFLGROPNIŢĂ 15
îNFLGURZI 139
îNFLGUŞTERAT 18
îNFLHĂMA 136, 138
îNFLHĂPA 23, 136, 138, 142
îNFLHĂJA 11, 23, 136, 138, 142,
271, 283
îNFLHOLBA 138
îNFLHUMA 134, 137
îNFLINIUIŢIT 136, 141
îNFLIOSI 11, 136
îNFLJUGA 138
îNFLJUMĂTĂŞI 142
îNFLĂTURA 11, 135, 279
îNFLĂŢIT 136
îNFLLEMNI 136, 139, 283
îNFLLENOŞA 136, 137
îNFLLESNI 136
îNFLLIBOVA 136

inlibovi 141
inliniștit 126
inmagazina 141
inmatricula 141, 274
inmănușea 139
inmănușat 136, 283
inmărita 27, 138, 142
inmărmuri 134
inmiresma 134
inmina 11, 134, 135
inmreji 136
inmuia 138, 139, 270
inmulți 136
inmuți 39
innaripa 135
innăclăi 138
innădi 135
innămoli 135
innămolițe 142
innăspri 135
innebuni 135
innegri 135
innegura 135
in neregulă 163, 286
in neștire 19
innobila 135
innoda 135
innoi 135
innopța 138, 142, 262
innulelat 136, 138
innumăra 138
inopța 135
inota 38, 135
inoșări 141
inoșări 136
in răspăr 19
in răspărul 19
inriuri 24, 141
inroși 136
inrudi 11, 136
inrulare 136
inrușina 136, 138
insăma 142
inșcăat 136
inșcăuna 135
inșcena 141
inșchimba 138
inșcrie 136, 141, 274
inșemna 134
inșera 138
inșeta 142
inșfora 142
inșimbra 136

inșințienat 18
inșleit 138
inșomna 18
inșorji 136, 140
inșpina 135
inșpre 10
inștăpini 142
inșticlit 136, 137
inștirjini 136
inștrăina 11, 12
inștrălumina 136
inștruna, 284
inșufla 28, 134
inșuflare 136, 140
inșumeți 136, 141
inșura 301
inșșela 139
inșșira 136
inșști 138
inșșuruba 142
inștabula 143
inștăciuna 136, 137
inștări 139, 273
inștărmina 142
inștemeia 136
inștermina 136, 138, 142
inștigni 136
inștinde 136, 139
inștineri 39, 137, 142, 292
inștinge 137
inștipări 136, 138
inștipui 136
inștituli 140
inștrecoli 136
inștřișa 136, 138
inștřișia 136, 283
inștoarce 137, 213
inștoocmai 12
inștoocmi 136
inștomnat 136, 142
inștrajutorare 143, 144, 146, 292
inștralta 148
inștransforma 136
inștrapora 148
inștrarginta 148, 265, 292
inștrarıpa 148, 302
inștrarma 92, 148, 265
inștraurel 10, 17, 148
inștrauri 92, 148
inștraurit 17
inștrăma 148
inștrănod 143, 146

inștrăport 146
inștre 10, 143, 145
inștreameștea 143, 144, 146
inștreape 10, 11, 285
inștreba 145, 301
inștrebirui 143, 146, 147
inștrece 136
inștrecoeni 143, 145, 147, 280
inștrecoastă 143, 144
inștrecoștos 143
inștrecoștoși 147
inștreconoăștere 143, 144
inștredeschide 143, 145, 260, 264
inștredinți 11, 143
inștredomnie 143
inștredormire 143, 146
inștrefier 11, 143, 144, 145, 280
inștreg 126
inștregol 143, 144, 145
inștrei 136, 281
inștretepciune 147
inștreit 277
inștrelăsa 27, 143, 146, 147
inștrelinie 143
inștrelinii 143
inștrelocutor 147
inștrema 148
inștremediar 147
inștremınca 143, 144
inștremurire 143
inștreochea 11, 143
inștrepătrunde 143
inștrepid 123
inștrepozit 143
inștreprinde 143
inștrepriză 147
inștrerupe 143, 145, 147, 292
inștreschimbare 143
inștreciune 147
inștresfișia 143, 146
inștrelăia 143, 144, 145, 146, 147
inștretilni 144
inștrețese 144
inștreține 10, 146, 302
inștreucide 143
inștrevede 284
inștrevedea 24, 145, 146, 147
inștreveni 147

inștrevorbi 143, 144
inștrevorbire 146, 147
inștrezări 145, 294
inștrezid 11
inștrista 38, 136
inștrimbla 143, 146
inștrinti 136, 142
inștroduce 130
inștrogna 136
inștroloca 148
inștromna 136
inștropărta 11, 148
**inștropti* 148
inștroptire 148, 283
inștru 10, 147, 148, 302
inștruarmă 148
inștruchipa 148
inștrucit 148
inștruduce 130
inștruiela 148
inștruiete 10, 148
inștruni 148
inștrunoca 92
inștulbura 136, 142
inștulpăni 136
inștunde 136, 142
inștuneric 139
(i)nșturna 204
inștăncușa 136
inștărca 136, 142
inștărmuri 136
inștăpa 135, 136
inștăfna 136
inștăfurat 136
inșunda 134
inșurzica 138
inșușura 136, 140
inșvăpăia 138
inșvăța 137
inșvecina 39
inșveghea 136
inșveli 137
inșverga 136
inșvergelat 136, 138
inșverșuna 139
inșverzi 5, 283
inșvia 137
inșvieșuitor 136
inșvifornișat 18
inșvigora 136
inșvinge 139
inșviora 139, 140
inșvișinit 18

inșvolnici 136, 141
inșvorbi 138
inșvrista 140
inșvulnerabilitate 123
inșzăcea 140
inșzăpezi 138
inșzăvitrni 255, 261
inșzbișta 136, 138
inșzdroba 136
inșzeci 283
inșzei 136
inșzidi 11
inșzidire 142

juxtaarticular 149, 264, 275
juxtaglomerular 149
juxtalină 149
juxtapoziție 149
juxtapozițiune 149
juxtapunere 149
juxtapus 149
juxtă 8, 149

la 6
la nelocul 285
la nesfișit 19
lau 6
lăsa 285
lemni 142
lingvistic 276
lingă 267
logoste 19
loste 19

magnetohidrodinamică 257
mai 8, 164, 165, 286
mai do 99
marca 284
marcă 284
marchez 284
masca 284
maschez 284
mărți 284
mărșimie 279
mășură 285
mefia 150
mefienț 150
mefiență 150, 151

meplat 150, 151, 265, 282
mepriza 150, 151
meprizabil 150, 151
mesalianță 150
mesaliat 150
metaaldehidă 151
metaantimoniat 151
metaantimoniată 152
metaantimonios 151, 152
metaantimonit 151
metaarmonic 151, 152
metaarsenic 151
metaarsenios 151, 152
metaarsenit 151
metaarteriolă 152
metabisulfid 151, 153
metabolă 152
metabolă 155
metabolism 152
metaborat 151, 152
metaboric 151, 152
metacannel 151, 153
metacaolin 151, 153
metacariocit 151
metacarp 152, 154, 155, 263
metacelom 151
metacentric 151
metacentru 151, 153, 154
metacercar 151
metacinabru 151, 153
metacon 151
metaconid 151
metacrilat 151
metacrilic 151
metacriptozoit 151, 152
metacristal 151, 153
metacroleină 151
metacrom 151
metacromotipie 151
metacronism 152, 155
metacronoză 152
metadifenol 152
metadinam 151
metadină 151
metafază 151, 152
metafizică 154
metafite 152
metafiză 152
metafizică 152, 153, 154, 155, 262
metafizicesc 155
metafizicește 155
metafonie 152

metaforă 154
metaforă 151, 154
metafosfat 151
metafosfatază 151
metafosfit 151
metafosforic 151, 152
metafosforos 151, 152, 153
metafrast 152
metafrază 153, 155
metagalaxie 151, 153
metagenetic 151
metageneză 151, 152, 154
metageometrism 151, 152, 153
metagramă 152
metagranulocit 151
metahidroxid 151
metahiris 154
metahirisi 154
metaldehidă 151, 154
metalimbaj 151, 153, 154, 265, 268
metalimbă 151, 153, 154, 155
metalingvistic 151
metalingvistică 151, 153
metalogică 151, 153
metamagnetism 151
metamatică 151
metamer(ie) 152
metamfetamină 151
metamielocit 151, 152
metamorfism 152, 153, 264
metamorfosi 154
metamorfosis 154
metamorfoză 154, 155
metanephros 152
metanitrofenol 151, 152
metaperiodat 151, 154
metaplasmă 151, 153
metaplazie 152
metapneumonie 151, 152
metapol 151, 153
metaproteină 151
metapsihic 151, 152, 153
metapsihologie 151, 153, 271
metarosit 151
metarterială 151, 292
metarubricil 151
metascolex 151
metasemiotică 151, 153
metasemnificație 151, 155
metasifilis 151, 152, 271
metasilicat 151
metasilicic 151, 152

metasomatism 152
metasomatoză 152, 155
metastabil 151, 152, 153
metastatic 152
metastază 152, 155
metastazie 154
metastibnit 151, 153
metastructură 151, 153
metasytox 151
metatars 152, 155
metatarsus 154
metateorie 151, 153
metătesis 151, 154
metaleză 151, 152, 154, 155
metathalamus 151
metatonie 151, 152
metatorace 152
metatorax 152, 154, 276
metatorbenit 151
metatraumatic 151, 152
metatrombină 151
metavanadat 151
metavanadic 151
metavariscit 151, 153, 264
metavollin 152
metaxilen 151, 152
metaxilil 151, 153
metazcar 152, 276
metempsihoză 8, 155, 258
metemsomatoză 155
metencefal 151, 152, 154
metencephalon 151
metensomatoză 8, 152, 155, 258
methemoglobină 151, 153
methocel 151
metil 151
metonimie 151, 152
metoxipiridoxină 151
metru 61
mezalianță 14, 150, 151, 263
mezaliat 150
mezaventură 150, 151, 263
mezenter(ită) 150
mezotorax 276
mică 218
migdală 36
mii 284
mina 6
minea 284
minji 245
monarhie 276
monoteism 6

moral 275, 276
motoflete 15
motofloca 15
motroahnă 15
muri 171

naclad 156, 159
nădpis 7
napristan 166
narod 166
natantoc 156
navădi 159
năbări 157, 158
năbăsăditor 161
năbirgeac 158
năbirna 158
năbleg 158, 161
năboi 157
năbravnic(ă) 157, 160
năbui 157, 158, 161
năbun 155
năbuși 157, 159, 160
năbuzna 157, 158
năcăfăi 158
năctreăli 157, 158, 161
năctroacă 156, 161
năclad 156, 157, 159
năcladă 157, 159
năclăi 158
năclăios 158
năcleios 158
năcoabă 156, 159, 161
năcoroacă 156, 159
năcreală 135
năcri 135, 156, 160, 292
nădălog 158
nădejde 159, 160, 161, 276
năduf 156
năduh 156
năduv 161
năfericat 155, 161
năfericire 161
năfticii 158
năfleț 160
năfliteț 160
năfufănă 156, 157, 159, 160, 161
năfundos 156
năgîlvi 157
năgîrd 158
năglag 160

năglod 156, 160
năgrabă 158
năgrăbi 157, 158, 159, 160
năgrăpat 156, 157, 159, 161
năhică 156, 159, 161
năhui 157, 158, 161
năiura 156
năiurea 156
nălbi 135, 156, 292
năldealului 156
nălet 158
năloagă 159
nălța 160
nămeal 156, 158, 161
nămiară 156, 160
năminji 157, 158, 161
nămornic 158
nămuchiu 158
nănalău 158
năndrălău 157
năpădi 157, 159, 161
năpăslui 159
năpiști 157, 159, 161
năpintoc 158
năpirli 157, 159
năprstea 157
năpirstoc 159
năpirșă 156, 157, 159, 161
năpirț(ă) 157, 161
năplod 168
năprăvală 168
năpristan 166
năprui 157, 158
năpuc 157
năpusti 157, 159
nărznat 158
nărod 166
nărui 157
nărujit 158
născodi 157, 161
nășfiros 157, 160, 258
nășilnic 156, 157, 158, 159, 160, 161
nășoci 158
nășpri 135, 292
năștrap 158
năștrașnic 157, 158, 160, 161
năștrunchiat 158
năștrușnic 160, 166
nătăfleț 15, 160
nătărău 160, 161
nătăvală 158
nătîngi 158

nătînji 158
nătînt 157, 158, 161
nătîntav 157, 158, 161
nătîntoc 156, 157, 160, 161
nătîlgele 157, 160, 161
nătîot 155, 161
nătîurni 158
nătîuc 166
nătîvădi 27, 159, 160
nătîvăli 157, 159, 160, 161
nătîvedi 161
nătîvirc 158
nătîvirgeac 158
nătîvirna 158
nătîvirni 158
nătîvleg 158
nătîvod 157, 160, 161
nătîvrajbă 168
nătîzări 157, 158, 159, 161
nătîzbate 8, 157, 160, 161, 258
nătîzbică 157, 160
nătîzdravân 158
nătîzdravan 166
nătîzdrimb 158, 161
nătîzduf 157, 160, 258
nătîzduh 8
nătîzgimb 156, 157, 158, 161
nătîzglimb 156, 157, 159, 161
nătîzgodie 158
nătîzgovenie 158
nătîzuină 157
nătîzvăsi 158
nătîzvăța 8, 158, 160, 258
neabătut 165, 258, 260, 261
neabun 161
neabunie 161
neaccentuat 273
neadevăr 164, 265, 276, 294
neadevărat 164
neadîncire 163
neadormit 162, 293
neaducător 162, 164
neaducere 163
neagoi 156
neajutat 164
neajutorare 164
neajutorat 162, 294
neajutorat 294
nealbăstru 168
nealțădată 19, 163
nealtul 19, 163, 277
neamăgeț 162

neamăgit 165
neamin 168, 278, 283
neapărat 165
neapătat 162, 164, 283
neasculta 163
neascultat 163
neascultător 162, 163
neasemuit 162
neastîmpăr 162, 164
neastîmpărat 164, 165
neatins 294
neatîrnare 166
neauzit 165, 170
neavenit 167
neavere 164
nebăga 163
nebăga in seamă (a~) 279
nebăga samă (a~) 163, 279
nebăgat 163
nebriciuită 162
nebun 18, 155, 160, 164
ne-bun 18
necare 168, 277
necăpos 164, 167
nece 168, 277
necesar 167
necheaun 156, 160
nechemăși 168, 277
nechemăcios 162
nechibzuință 164
necine 168, 277
necineva 277
necinsti 163
necinstit 163
necioplire 162
necioplit 164
necizmari 168
neclad 156
neclar 162
neclătinat 165
neclătit 165
neclinti 163
neclintibil 162, 283
neclintit 163, 165
necojit 164
necolor 167
necomparabil 162
neconsolat 165
necontenit 163, 165
necontestat 165
necontra 278
neconvingător 163

necopt 162, 164
necrescut 166
necugețat 162
neculori 168
necum 163, 278
necunoaște 163
necunoscător 163
necunoscut 163
necuprins 165
necurabil 167
necurat 166, 168
necuratul 164
necurăciune 168
necurățenie 164, 168
necurății 168
necurăție 168
necurățime 168
necurățire 168
necurățit 168
necurățitor 168
necuviniță 164, 165
necuvinte 168
nedar 278
nedejde 160
nedejgudeca 164, 259
nedelicatete 162, 164, 165, 266
nedemn 162
nedesfăcut 254, 258, 259
nedesfigurat 260
nedeslușit 163
nedeșertat 164
nedetreabă 163
nedezlegare 258
nedezlipit 259
nediterisit 166
nedigestie 167
nedinfire 162
nedivin 168
nedoctoplit 99
nedomolit 165
nedrept 164, 277
nedreptate 5, 163
nedreptăți 163
nedrum 168
**neduh* 156
nedulce 162
nedumeri 163
necconomicos 162
needucat 293
nefast 167, 172
nefăcătoare 166

nefăcut 295
neferecat 155
neferici 163
nefiert 164
nefiind 282, 283
neființă 168
nefițat 285
nefițatul 285
nefoc 168
ne-frica 297
nefript 164
nefrumos 168
nefușănă 156, 160
nefum 168
negăti 164
neglija 167
negoj 166
negreșit 165
negri (a~) 142
negrija 166
negriji 163
nehotărit 163
nehotărire 163
neisprăvit 168
neistovit 165
neiturea 156
netimpăcat 162
netncețat 163, 165
netnechipuit 258
netndemnare 164
netndeplinit 162
netndurare 162
netndurat 293
netngăduință 162
netngîndurit 162
netngrijire 260
netnlargul 280
netnregulă 163, 286
netnstare 5, 163, 279, 280
netntilnit 165
netntirizat 260
netntreg 168
netnșeles 162
netjudecată 162
netjust 271
netlalgul 163
netlalocul 163, 280, 286
netlavreme 279, 280
netlămurit 164, 265
netlăut 163
netlăuși 163
netlegiuire 168
netleneș 162, 164

nelesne 163, 277
nelimitat 165
neliniște 164
neliniștit 165
nelucru 162
nelumea 19
nelumesc 162
nemaiialtul 8, 164, 277, 280, 286
ne mai auzind 299
nemaiiauzit 164, 165, 299
ne mai auzit 299
nemaiincreșind 164
nemaiintilnit 165
nemai pomenit 164, 165
nemai povestit 165
nemairăbdare 164, 280
nemai vâzind 8, 280, 286
ne mai vâzind 299
nemai vâzut 8, 164, 165, 280, 286
ne mai vâzut 299
nemai vedere 8
nemai venire 164, 280
nemai vorbind 164
nemare 168
ne-Matei (Matei~) 285
nemărginime 162
nemărginit 165
nemăsurat 165
nemersi 168
nemică 166, 301
nemilostdie 165
nemilostiv 162, 165
neminte 164
nemișcare 162
nemișcat 162
nemișcător 162
nemite 161, 163, 280, 294
nemindru 162
ne-mînjite 297
nemîntuicios 162
nemoliși 100
nemoralitate 162
nempăcat 294
nemulțumi 163, 164, 265, 286
nemuri 163
nemuritor 163
nemuzicabil 162
ne-n (biserică) 168, 279
nenărăvie 164
nencelat 294
nenimic 168, 277

nenormal 265, 271, 272
nenoroc 162
nenumărat 165
neoboseală 162
neobosit 162, 165
neobrăzare 162
neobrăzat 164
neobservat 293
neom 162, 277
neorganic 162, 167
neostoit 165
nepăs 163
ne-pătate 297
nepătrunzime 166
nepederost 163, 286
nepereche 281
nepeste 168
nepiatră 168
nepăcere 164, 265
nepolitic 275, 276
nepomenit 165
nepotolit 162, 165
nepovățuire 164
nepovestit 165
nepreaavînd 8, 280, 286
nepredicativ 162
nepregel 162
nepreschimbare 260
neprețuit 162
neprișcepa 163, 284
neprișcător 163, 284
neprișceput 162
neprieten 164, 168, 265
neprietenesc 168
neprietenie 168
neprieteșug 162, 168
nepriitoriu 166
nepriștan 166
nepusti 156
neputare 167
neputincios 168
nepuțința (a~) 163
nepuțință 163
neputred 166
neputrejune 162
nerăbdat 165
nerăsufat 257
nerău 162, 164, 166
nerăutate 164
nerăcunoscut 296
nerăfăcut 257

neregulă 162
neritmic 276
neroadă 166
nerod 166
neromanic 164, 265
nerupt 164
nerușinat 164
nesaț 164
neschimbător 165
nestilnic 156, 160
nesimțit 19, 165
nesmintit 165
nesocotit 163, 286
nesocolind 295
nesocolind 295
nesocolit 162
nesomn 162, 164
nesosiniță 162, 283
nesoț 281
nespus 162, 165, 170, 295
néspūs 295
nestăpînire 166
nestoia 156
neștrăbăcios 162
neștrăbățut 258, 259, 260
neștrăbățut 295
neștrămutat 165
neștricăcios 162
nesuțite 18
neșchit 301
neșcit 166
nești 163
neștiind 163
neștiință 164, 265
neștine 166, 301
neștiut(ă) 163
netare 160, 162
netată 168
netimpos 167
nelînăr 295
ne-tinăr 162, 167, 304
netintoc 156, 160
netocma 163, 280
netocma că 280
netot 18, 155, 160, 162, 164, 168
ne-tot 168
netrai 164
netreaz 168
netrebnic 163, 168
netrebnici 167
neuitat 293

neunde 162, 168, 282, 283
nevăzut 162, 164, 165
nevedeia 166
nevedi 160
neverbal 265
nevertebrat 42, 43
neveșted 162
neveștezicios 162
neviață 266
nevindecabil 166
nevinovat 165
nevinovăție 162
nevirstnic 162
nevoie 18, 165, 168, 298
ne-voie 168, 298
nevoiniță 294
nevoit 295
nevoit 295
nevolnic 163, 168
nevolnici 163
nevruț 162
nezdravăn 166
nicrediniță 161
nicum 161
nicurat 161
nicuvioasă 156, 159
Nișartache 283
nișartache 161
nihainic 166
nimic 166, 301
ninșiricat 294
niputeare arom. 165
niscăi 166
niscare 166
niște 166
nividzūt arom. 165
niznai 161, 166
noclad 156
nonactivitate 169
nonacțiune 169
nonalinierie 169
nonartist 169, 265
nonautori 169, 170
nonbeligerant 169
nonbeligeranță 169
non-beligeranță 299
noncărți 169, 170
noncomputațional 169, 175
noncomputațională 170
nonconformism 169, 170
nonconformist 169, 170, 292

non-conformist 299
nonconformistă 169
noncontradicție 169
nondemonstrat 169
noneu 169, 170, 280
non-eu 169, 299
nonexistență 169, 265
nonfigurativ 169, 280
nonflam 169, 281
nonintervenție 169, 170
non-intervenție 299
nonintervenționist 169
nonmuzică 169
nonoameni 169, 179
nonpare(i)l 170
nonpoezie 169
nonreflexiv 169, 170
nonreflexive 170
nonrelație 169, 170
nonreligie 168, 169, 170
nonroman 169
nonsens 169, 170, 265
non-sens 299
nonsimetrice 170
nonstop 169, 170, 265, 276, 280, 291
nonșalant 170
nonșalanță 170
nontalent 169
nonterminativ 169
nonterminative 170
nontransponibil 169
nontransponibilitate 169
nonvaloare 169, 280
non-valoare 299
nonverbal 169, 170, 265
nonviolență 169, 265
norod 166
notintoc 156
nu 163, 166, 286, 301

o 16
obduce 173, 174, 262, 269
oberliht 242
obiect 173, 263
obitea 19
obliga 173
oblitera 173, 174
oblong 173, 174
oblung 173, 174, 264
oboval 173
obovat 173
obovoid 173

observa 172
obstrucție 173
obtenebra 173, 174, 265
obtruda 174
obtura 173
obține 173, 174
obveni 173, 174, 265
obvenient 174
obversiune 173
obzăcut 172, 173, 174, 282
occident 172
occiput 172
ocurge 172, 299
ocirmi 171
ocirmui 170, 171, 172
ocluzie 276
ocluziune 172, 173
ocoși 171
ocsârva 172
ocurent 173, 174
ocurge 170, 173, 174
odostea 19
ofensiv 173
oferi 6, 172, 173
offeri 172, 299
ofset 8
ogăgăi 15
ogostea 19
ogradă 171
omile 6, 172, 173
omori 170, 171, 172
opări 171
opoziiie 173
opoziiie 172, 299
opus 172
opresa 173
opresiune 173, 174
oprima 173
oproșea 171
opta 284
opugna 173
opune 170, 172, 173, 174, 264
opus 174
orăpăi 170, 171, 172
orindă 172
orindi 172
orindui 170, 171, 172
ortopodzol 178, 276
ortosimpatic 177, 276
oscirbi 170, 171, 172
osebi 171
osfeștanie 170, 172

osfinți 171
osfinți 170, 171, 172
osimbri 170, 172
ostirdie 172
osirgui 170
ospenie 170, 172
ostoi 172
otcirmui 170, 171, 172
otieni 170, 171, 172
otinji 170, 171, 172

padnoșcă 188, 189
pagodi 67
para 180
paraacetaldhidă 175
paraacte 175, 178, 181
paraaglutinină 175
paraaldehidă 175, 292
paraalergie 175
paraalilanol 175
paraaminobenzoic 175, 177
paraaminofenol 175, 177
paraaminosalicilic 175
paraarticular 175, 177, 264
paraautohton 175, 178
parabază 176, 179
parabazedov 175
parabenziloxilofenol 176
parabolă 175, 176, 179
parabuclă 176, 181
paracarină 176
paracazeină 176, 179
**paracădere* 180
paracăzător 176, 180, 181, 282
paracenteză 179
paracetamol 176
paracheratoză 176
parachinezie 176
paracian 176
paracioci 176, 178
paracitită 176
paracivilizație 176, 177, 181
paracilitici 178
paracoccidioides 176
paracolită 176
paracoxalgie 176
paracristalin 176, 181
paracritică 176, 178
para-critici 298
paracromatină 176

paracronism 176, 179
paracunoscut 176, 181
paradentoză 181
paradiabet 176, 177
paradiafonie 176
paradicloranbenzen 176
paradigmă 178
paradioxan 176
paradirector 176, 181
paradoctor 176, 181
parados 175
parados 177, 180
paradox 176, 179
paradrom 176
paraelagic 176, 179
paraelectricitate 175, 176
paraemiedrie 176
paraexamen 175, 181
paraexamene 176, 194, 285
paraexpertiză 17
parafazie 175, 176, 292
parafenilendiamină 176
parafernă 179
parafimoză 176
paraflacăra 176, 177, 180, 181, 264
paraflebită 176
*parafoc*¹ 180
*parafoc*² 177
parafonie 176
paraformaldehidă 176
parafraza 176, 177
parafrază 176, 177, 179, 292
parafuchsina 176
parafulger 177, 180, 181
parafum 176, 177, 180, 181, 282
paraganglion 176
parageneză 176, 177
parageosinelinal 176
paragnais 176
paragraf 179, 181
paragrafie 178, 179, 263
paragrafos 178
paragramatism 176
paragripal 176
paraheliu 176
parahemofilie 176
parahidrogen 176
parahidroza 175, 176
parahormon 176, 177
paraimunitate 175, 176, 177, 183
parainfluență 175, 176

paralac 176
paralaghie 179
paralaxă 179
paraldehidă 174, 175, 176, 179, 292
paralege 176, 181
paralei 179
paraleu 176, 178, 181, 262
paralgie 176
paraliteratură 176, 177, 181, 262
paraloghism 179
paralogie 176, 179
paralogism 176, 179
paramagnetic 176, 177, 179
paramantie 176
paramastită 176
paramedian 176
parameniscită 176
parametrită 176
parametru 179
paramilitar 176, 177, 179
paramimie 176, 178
paraminoflavolină 175
paraminol 175
paramnezie 175, 176, 179
paramolar 176, 177, 265, 268
paramorbili 176
paramorfină 176
paranestezie 176, 178, 262
paranimfă 177, 179
paranomie 176, 178
parantiselenă 176
paranucleină 176
paranucleol 176, 177
paraomfalocel 175, 176
paraordin 175
paraordine 176, 181, 285
parapareză 176
parapensii 176, 178
parapeptonă 176
parapertussis 176, 177
parapet 180
parapitec 176
paraplastmă 176
paraplastin 176
paraplegie 179
parapleu 180
paraploaie 180
paraplui 180
parapneumonie 176, 177

parapodzol 176, 178, 276
parapoliomieliită 176
parăpon 175, 178, 294
paraproteine 176
parapsihologie 176, 177, 271
parapsoriasis 176
pararapoarte 178, 285
pararaport 176, 285
parareglement 176
pararickettsia 176
pararickettsioză 176
pararitmie 176, 178
pararocă 176, 178, 181, 265
pararoșu 176, 178, 181
pararozanilină 176
parascaris 176
parascarlantină 176, 177, 264
parascintei 177, 180, 284
paraselen 179
paraselene 175, 285
parasifilis 176, 177, 263, 271, 273
parasimă 178
parasimpatic 176, 177, 276
parasistolie 176
parasoare 180, 284
parasol 179
parasolar 175, 176, 180, 282
parasolă 284
paraspasm 176
parastatistică 176
parastisi 178
paraședință 176, 181
parașiut 180
paratablou 176
parataxă 176
parátaxis 178
paratendinită 176
paratenonită 176
parathormon 176
paratifoidă 179
paratifos 176, 177
paratimie 176, 178
paratirisi 178
paratirodă 177
paratoner 180
paratrahom 176
paratrăsnet 28, 176, 180, 181
paratuberculoză 176, 177
paratunet 180, 181
paraaur 177
paraautohton 175, 181
paravaccina s. 176

- paravaccinal* 176, 177
paravalanșă 174, 177, 180
paravan 180
paravătra 176, 180, 181
paravenu 176, 177
paravertebral 176, 177
paravizită 176, 178
paravint 177, 180, 273
paraxial 175, 176, 177
paráxin 178
paraxoni 176
parazăpadă 176, 177, 180, 181
parazol 179
parbriz 175, 180
parcure 25, 174, 175, 183, 264
parelie 175, 176
parenteral 175, 176
parfum 174
parhelie 175, 176, 179, 185
paricid 174
parjur 174, 175, 183, 283
parodie 176, 179
parodontoză 181
paroi 186, 187
parói 186
paronichie 175, 176
paronim 176
paroophoron 176
parosmie 176
parosu 18, 186, 187
paroxiton 175, 177, 263, 268, 273
parselenă 174, 175, 179
parseline 175
parsema 174
parucid 174
parveni 25, 174, 175, 183
parvenire 175
parvenit 175
patnog 189
patnoșcă 188
paucenie 186
păhui 67, 68, 186, 245, 272
păi 190
păstrungă 186
păucenie 186
pe 192
pe alese 163
pefuga 11, 192
pelimetru 184
pe neașteptate 19
pe ne-de rost 163, 286, 298
pe negîndite 19, 163
peneplenă 182
pe nesimfite 19, 163
pe nevăzute 19, 163
peninsulă 181, 182, 264, 268
penultim 181, 182, 263, 268, 280, 296
penubră 181, 182, 280
perabrodil 182
peracid 182, 183
perbenzoic 182
perborat 182
percarbonat 182, 183
percarbonic 182
percent 182, 183
percepe 182
percetona 182
perclorat 182, 183
percromat 182
percromic 182
percure 175, 182, 183
percure 182
perduren 182
peremetru 184
perfect 182, 183
perfluoretan 182
perfoliat 182, 183
perfora 182, 183, 264
perfosfați 182
perfuzie 182
perhidrofenantren 182
perhidrol 182
periadentă 184
periamigdalian 184
perianal 184
periantric 184
periangiocolită 184
periapendicită 184
periapendicular 184
periapical 184
periareolar 184
periarterită 184
periarticular 184
periastru 184
periaxial 184
periblastulă 184
peribranhial 184
peribronhial 184
peribronșită 184
pericard 184, 185, 274
pericardio 185, 186
pericardion 185
pericardiu 185
pericarp 184, 185
pericarpatic 185, 186, 264, 274
pericarpriu 185
pericecal 184
pericefalic 184
pericelular 184
pericentric 184, 185
pericentru 184
pericerebral 184
pericentru 184
pericerebral 184
perichistectomie 184
pericicloidă 184
periciclu 185, 269
pericil 184
pericistită 184
periclinal 184
pericolecistită 184
pericolită 184
pericord 184
pericorneal 184
pericoroïdal 184
pericoronarită 184
pericranion 186
pericraniu 185, 186
perideferențită 184, 283
periderm 185
periduodenită 184
periecuatorial 184
periegeză 185
perielectrotonus 184
periencefalită 184
perienterită 184
perierghie 185
periesofagită 184
perifan 184
perifaringian 184
perifascicular 184
periflebită 184
perifoliculită 184
perifrază 184, 185, 262, 273
perifrenită 184
perigalaxie 57, 184
periganglionar 184
perigastrită 184
perigenital 184
perigeu 57, 185, 275
periglaciari 184, 185
periglandular 184
periglolic 184
perigrafie 185, 186, 265
perihelie 57
periheliu 185
perihepatită 184
perintestinal 184, 293
perijupiter 57, 184, 185, 264, 285
perilaringită 184
perilenticular 184
perilimfă 184, 185
perilipsis 184, 294
perilobular 184
perilunar 184, 271, 273
perilună 185, 186
perimaritim 184
perimeningită 184
perimetros 184
perimetru 184, 186, 192
perimunte 186
perimuntos 184, 185
perinatal 184, 185
perinda 192
perinefritic 184
periuvar 184
perivaginal 184
periviscerită 184
perivodi 184
perizonă 184
perjur 175, 182, 183, 258, 283
perlingual 183, 262
perlucid 182, 183, 262
permanganat 183
permite 6, 182
permuta 182, 183
peroral 182, 183, 265
perorație 182
peroxid 182, 183
perplin 182, 282
persare 182, 183
persecuta 183
persifla 182, 183
persista 182, 183
persorpție 182
perspectivă 182, 183
persulfat 182, 183
pertracta 182, 183
perturba 182
perturbație 183
perțent 183
perveni 175, 182, 183
perverti 182
pervibrare 182
pervibrator 182, 183
petrece 10, 192, 195, 257, 260
pidosnic 279
pieri 6, 301
piscop 108
pină 182
plasmă 61
plastru 102
plăcea 284
plimb 6
plimba 6, 196
pocăi 186, 187, 188, 294
pociumb 186
pociump 68, 186, 187
pocilți 68, 187
pocirni 69
podcomor 188, 189
poddiacon 188, 189, 190, 263, 272
podhod 188
podhorniță 189
podlădă 188
podlinc 188
podmol 188, 189, 190
podnog 188, 189
podnojie 189, 190
podparucic 188, 189, 190
podparușnic 188, 189
podpiscă 188, 189, 190
podpolcovic 188, 189, 190
podporucic 189
podporușnic 188, 189, 190
podpri 188, 189
podscarb 189
podvadă 188
podvolnic 188, 189, 190
poetic 276
pofală 186, 188, 194
poțrjit 186, 188
pogodi 68, 186
pohoț 186, 187, 188
pohiriș 186
pohrib 67, 187
poi 190
poimarți 190
poimține 190, 263, 277, 280
pojar 186, 187, 188
pol 113
polei 187
poleit 18, 186, 187, 188
politeism 6
ponegri 27, 186, 187, 188

- ponegru* 17, 18, 186, 187, 188, 262
popri 186, 187, 188
poroboti 186, 187, 188
poroşu 186, 187
posluji 186, 187
poslujnic 186, 187, 188
posluşi 187, 188
poslušnic 187
post 8, 192
postabdomen 190, 191
postaprinde 190, 191, 192
postaxial 190
postbelic 6, 191
postcalcul 191
postcalculaţie 48, 190, 191
postcapilar 190
postcardinal 190
postcavă 190
postcenuşărire 190, 191, 192, 281
postclimacteriu 190
postdata 48, 191, 263, 273, 274
postdiluvian 48, 191
postefect 191
post-factum 192
postfaţă 191, 192, 274, 281
postgeneral 191
postglaciat 191
postglosatori 191
postimagine 191
postimpresionist 191
postliceal 191, 281
postludiu 191, 275
postmaturajie 191
postmăcel 191, 192
postmediu 191
postmeridian 191, 192
post-mortem 192
postnodular 191
postnominal 191, 269
postoperatorie 195
post-operatorie 275, 298
postoperatoriu 191
post-operatoriu 298
postpalatal 191, 273
postpaleoslav 191
post-partum 192
postpoziţie 191
postpune 48, 191, 192, 281, 292, 294
postpus 274
postrungă 186, 187, 188
- postscenium* 191
post-scriptum 192, 298
postsincronizare 191
postşcolar 191
postlonic 191, 273, 274
posttraumatic 191
posttraumatism 191
postum 9
postuniversitar 191
post-universitare 298
postverbal 191
potcomor 188
poticni 171, 172, 187, 188
potmol 188
potnog 188
potopi 18, 186, 187, 188
potopit 186
potpolcoonic 188
poucenie 186, 187, 188
poveste 18, 186, 187, 188
povirni 67
povolnic 189
pozmoc 186, 187, 188
prastol 193
prăbuşi 160, 199
prăface 197
prăfiinţă 192, 193
prănaşte 192, 193
prăpădi 199, 200
prăsădi 192, 199
prăsăra 192
prăsuci 192
prăvăli 199, 200
p(r)e 10
pre 192, 194, 279
prea 8, 12, 192, 194, 197, 286
preabataj 194, 198
preabecedar 193, 197, 198
preabirui 194
preablestemat 192
preabun 194, 198, 262
preachiar 194, 198
preacinstit 194
preaciudat 194, 198
preacintat 194, 198
preacurat 194
preacurată 194, 198
preacurind 194, 277
preacuviinţă 194
preacuvios 194
preacuvioşie 198
preadolescent 193, 198
- preadrept* 194, 198
preaduna 193, 195
preaeminent 192, 194, 198
preaface 194
prea-fără-dumnezei 194
preafericit 194, 198
preafund 198
preagreşi 194, 197
preaiubi 194, 198
preaiubit 194, 198
preaiuşor 192
preaizbindi 260
preainalt 194, 198
preainţelepiciune 198
preainţelep 194
preajudecată 192
preajunghtia 198
prealarmă 193
prealăuda 194, 198
prealbe 193, 195, 198
prealiaj 193, 198
Prealpi 285
prealuminat 194, 198
preamări 12, 194
preambala 198
preambul 26, 193
preamindru 194, 197
preamplificator 193
preamulţime 194
preanegru 194, 198
preanevinovat 260
preanevinovată 194
preaosfinţie 260
preaplecat 194
preaplin 12, 282
preaprinde 193
preaputernic 194, 197, 198
prearăbda 194, 198
prearădica 239
preasec 194, 198
preaseninat 194
preasfint 194, 198
preaslăvi 194, 195
preaspori 192
preastol 193
preaviz 195
prebalnear 193
prebiologic 193
precalcul 193
precalculat 50
precambrian 50
precampanie 193
- precapitalist* 194
precartesian 193
precădere 195, 198
preceas 198
precada 6, 194, 198, 268, 275
precede 6
precedent 272
precerne 193, 195
precernut 195
precestui 193
prechema 193, 195, 265
preclasic 193
preclimacteriu 193
precomandă 193, 198
precomă 193
precomisie 193
precompiţional 193
precomprimat 193
preconcentrare 193
preconcep 194
precondiţie 193
preconferinţă 193, 198
preconsolidare 193, 194, 198
preconştient 193
preconta 195, 196, 198
precontractual 193
precorectură 193
precovrşi 195
precritic 193
Precucuteni 285
precumpăni 193, 195, 196
precurma 195, 270
preda 193, 195, 197, 198, 284
predacie 193
predai 284
predasem 284
predecesor 260
predestina 195, 263
predetermina 195
predigestie 193
predisociaţie 193
predispoziţie 198, 260
predispune 196
predomin 284
predomina 193, 195, 263
predomni 195
preelectoral 193
preeminent 192, 195
preevidenţă 193
preexista 195, 196, 275
prefabricate 198
- preface* 10, 193, 195, 196, 197, 264, 294
prefaţă 194, 195, 198, 274
prefăcanie 204
prefeudal 194
prefierbe 27, 193, 195
prefigura 196
prefiinţa 193
prefilmic 193
prefiltru 26, 193, 198
prefinal 193
prefira 11, 193, 195, 197
prefix 194, 275
prefloraţie 194
prefoliaţie 194
preferjare 193, 198
preformism 193, 194
preformui 193, 196
prefrăminţi 193
prefrige 193, 195, 199
pregalbene 195
pregalbine 193, 198
pregăti 193, 195, 196, 198, 272
pregeneric 193
preglaciar 193
pregrup 193, 194
pregusta 27, 195, 197, 263
preicteric 193
preimperialist 198
preindustrializare 193
preinfarct 193
preistorie 195, 263, 293
preiuşor 192
preincălzire 198
preincolţire 193
preinfunda 193, 195
preinnoi 193
preinregistrare 193, 194
preintimpina 195, 196, 293, 295
prejos 10, 194
prejudecată 192, 195, 196
prejudeţ 196
prejunghtia 193, 198
prelarg 197
prelinge 195, 196, 292
prelua 195, 196, 197
prelucra 193, 195, 196, 198,
preludiu 194, 275
prelung 194, 195, 197, 198, 224, 232
premagnetizare 193
- prematrimonial* 193
prematur 196
premedita 196
premeni 193
premergător 50
premedza 193, 196
premilitar 194
Premioriţa 285
Premioriţă 193, 198
premina 193
premodern 193
premodulare 193
premolar 194, 195
prenatal 193
prenumăra 196
prenume 194, 195, 202
prenuşial 50
preocupa 193, 196
preocupat 195
preofac 199, 200
preolimpic 193, 198
preom 193, 196, 198
preoperatorie 195
pre-operatorie 275
preopinent 194, 283
preorăşenesc 193, 195
prepalatal 194, 195, 273
prepaşoptist 193
prepăcătos 192
prepinge 194
prepotent 193, 195, 262
prepotrivire 193
prepoziţie 196
prepractică 193
prepuberal 193
prepute 193, 196, 197, 198, 303
prepus 271, 274
prerafaelism 193
prerăsărbun 257, 258, 259, 296
prerăsuna 193
prerăzboi 193
prereflexiv 193
prerenaştere 193
pre rumpe 193
presădi 192, 193, 195, 198
presăra 193, 195, 197
prescleroză 193
prescrie 197
prescură 197
prescurta 11, 193, 279
preseară 197

preselector 193
presfârma 193
presfira 8, 197
presimți 193, 195
presimțămînt 196
presocialist 193
prespăla 27, 193, 195
prespori 192, 193, 195
presta 196
prestăvi 193
prestelar 193
prestol 193
prestrăbun 193, 257, 259, 261
prestrănepot 8, 193, 198, 261, 296
prestrînge 193
presuci 193
presupune 260
presura 140
presus 194
preșcolar 197
președinte 194, 196
preșoc 193
preștiințific 193
pretenționare 193, 194
prețerit 8
prețerițiune 8
pretermisie 7
pretermisiune 7
pre-text 193, 298
pretext 298
prețrece 192
prețurna 193, 195
preține 193, 195, 270
preumbla 6, 196
preumblu 6
preuzinal 193
prevaporizare 193
prevârșă 193, 197, 198
prevede 284
prevedea 195, 196, 197, 198, 264, 272
preveghea 193, 196, 265
prevence 193, 198
preveni 193
prevesii 195
previnde 193, 197, 198
prezice 193, 195
preziută 50, 197
priboli 193, 196
pricâji 197
pricepe 194, 196, 284
pricestui 193

priface 193
prigoni 22, 193, 195, 196
prigonit 195
prigori 194, 196
primbla 196
primejdie 197
primeni 193
prinde 304
pristăvi 193
pristol 193
pritoci 193, 196
privăzător 224
priveghea 22, 193, 195, 196
privegheat 195
pro 12, 200
pro X 12, 16
proadverb 202
proafla 199
proafrican 26, 201
proalbastră 199
proalbastru 199, 200, 262, 281
proamerican 201, 264, 268, 275
probotează 199, 200
probozi 200
proceda 6, 201, 202, 303
procede 6, 303
procent 203
prociti 199, 200, 269, 281
proclama 201
proclat 199, 200
proclitic 103, 201, 268, 274
proconsul 201, 265
procrea 201, 202
procrește 199, 200
pro-Croce 201, 285, 298
procufunda 199
procunoaște 201, 203, 263
procuvîntare 26, 201, 203
proda 199
prodadaist 26, 203
prodănou 199, 279, 280, 281
prodecan 26, 201, 263
prodicator 201
prodinnou 279, 280
produce 199, 200, 201, 202
producție 273
produs 199, 200
proegumen 201, 203
proeminent 201, 203
proface 199, 201, 265

profera 202
profora 201, 202
profrază 202
profrige 199
profund 201, 281, 282
progalben 199
progalbenă 199, 200
progăti 201, 203, 272
prognoză 201
prograda 201
progres 201, 263, 273, 275
progriji 201, 203
proimion 202
proincăleca 199, 261, 293
proincepe 199
prolactină 201
prolega 199
prolegomene 202
prolog 201, 202, 273, 275
prolua 199
proluviu 201
promite 6, 201
promorfem 202
promotor 201
pronaos 201, 202, 273
pronazist 201
pronoisi 202
prontoarce 199, 294
pronume 201, 202
proparoxiton 201, 202, 296
propăși 26, 201, 203
propedie 202
propis 199
propieca 199
propoceni 199, 200
propozitie 201
propretor 201
propulsa 201
propune 199, 201, 203
propurta 199, 200
proreclama 199
prorector 26, 201, 203
proroasă 199, 200
proroșie 178
proruga 199, 200
prorupe 199
prosădi 192, 199, 200
prosceniu 201
proscoate 199
proscrite 201, 202, 203
prosilogism 201
proslăvi 27, 200
prosocoti 199, 200

prospecta 273
prospectiv 275
proședea 201
proteja 202
proteză 201
protimisis 202
protoiereu 6
protonic 201, 273, 274
protozoar 276
proumbra 199, 200
prouma 201, 203, 293
provedea 201, 203, 272
proveni 199, 201, 202
proveniență 202
proverb 201
provideț 201, 202
provitamină 201
provoca 201
prozăcut 201, 203, 282
prozice 199
pune 284, 304
purcede 6, 202, 301, 303
pușca 27
putere 25

rabatere 205
racola 8, 209
racomoda 8, 209
racorda 8, 209
rafina 8
rajusta 8
ralia 204, 292
rambursa 8, 209, 258
ramplasa 8, 209
ranftuare 209, 258
ranfort 8, 209, 258
rangajal 204
ranima 204, 205, 207
ranversa 209
rapel 204
rasenina 8, 209
ratașa 204, 292
răafla 204, 205, 207
răbufni 203, 204, 206, 207, 208, 262, 294
răcădea 204
răciti 204, 205, 207, 208
răcurgere 204
răduce 204, 206, 207, 292
răfacanie 204
răfeca 204
răflus 204

răfreca 204, 207
răgăoace 204
răgloti 204
răguși 204
răjghira 210
rămtn 284
rămîne 204, 207, 284
rântuna 204, 206
rânturna 204, 206, 294
răpăi 171
răposa 207, 303
răpune 204, 207, 303
rărasstrăbunice 296
răsalaltăieri 5, 211, 277
răsămăna 213
*răsări*¹ 204
*răsări*³ 204, 210
răscădea 210, 212
răscăpăra 210
răscăfăr 211
răscheie 212
răschitind 212
răscita 213
răscitat 210, 211
răsciti 26, 211
răscînta 210, 211
răscloci 212
răscloace 210, 211, 213, 262
răscloase 210
răscobolă 210
răscocină 210
răscovînge 212
răscrăcăra 212
răscrăci 212
răscrăpa 26, 210, 214
răscred 211
răscrite 210
răscroi 210, 211, 213
răscruce 211, 277
răscucăi 212
răscumpăra 26, 212, 213, 219, 260
răscunoscut 211, 272
răscurbat 213
răscurma 210, 212
răscută 210
răscute 26, 211, 285
răscuțit 18, 26
răscuțite 17
răsfăce 211, 214
răsfadă 210, 211

răsfăț 6
răsfăța 6, 210, 213
răsfierbe 211, 212
răsfige 18, 26
răsfira 197, 210, 211, 213
răsfiori 210
răsfoi 210, 211
răsfringe 210, 211, 213, 221
răsfug 210
răsfulgerat 214
răsfunda 214
răsimpunge 26, 210
răsorbi 204
răspas 211
răspăr 19, 212, 213, 264
răspierde 211, 214
răspieri 18, 214
răspinge 217
răspanuri 210, 213
răsplămădi 210, 211
răsplăti 26, 213, 280
răspoate 19
răspoimîne 211
Răspop 285
răspopă 212
răspopi 266, 285
răsprăștia 211
răspunde 207, 301
răspune 26, 210
răspunge 211, 214
răspulea 19
răspulere 19, 211
răspuleri 213
răs-răscitat 298
răsrăsciti 258, 259
răsrăscunoscut 257, 261
răsrăstrăbunice 261, 296
răsrăstrămoș 257, 259, 296
răsrăstrănepoată 257
răssecăpăra 211
răssec 26, 210
răssemăna 211, 214
răssfinle 210
răssfint 26
răsslăbi 214
răsstrăbun 210, 258
răs-străbun 298
răstrămoș 256, 257
răstrigare 26
rășșpuri pl. 210, 211, 214
răstăbuși 210
răstăia 210, 211

răstălmăci 212
răstimp 211, 213
răstoarce 18, 26, 211, 212, 213
răstoci 212
răstopi 26, 212
răstrăbun 210
răstrămoș 210
răstrănepot 210
răstriga 210
răstriște 210
răstulbura 214
răsturna 211, 213, 260
răsuci 203, 212
răsufla 203, 257
răsuna 204, 206, 207, 219
răsviri 210
răszice 210
rășchira 210
rătunde 204
răținea 204
răvârsa 204, 206, 207
răzbate 210, 211, 213, 292, 294
răzbel 212
răzbi 212, 213
răzbiera 203, 210, 214
război 212
războjoci 210
războjogi 26
războli 28, 212, 214
războțea 211, 265
răzbubui 210, 211
răzbueni 211
răzbucuros 211, 213
răzbucuros 295
răzbufni 203
răzbuna 212, 213, 260, 263
răzbunic 211, 259, 261
răzbuși 211
răzbuză 214
răzbuzat 211, 213
răzda 210, 212, 213
răzdeochi 26, 210
răzdomni 213
răzduce 26, 210
răzdumica 214
răzfira 210
răzgiîndi 212, 213, 277
răzgudui 211, 213
răzjudeca 211, 213, 214
răzjudecat 295

răzjunghia 26, 210
răzmama 295
răzmamă 211, 264
răzmargine 213
răzmașe 26, 210, 214
răzmăjat 211, 283
răzmii 211, 213, 277, 285
răzmirat 26, 210, 211
răzmuia 211
răzneam 210, 211, 213
răznepot 210, 211
răzveri 26, 211, 285
răzvintura 210, 213
răzvoluție 28, 213
răzvot 211, 213
răzvrăti 212, 213
reabilita 205
reabona 205
reacționa 206
readuce 205, 206, 209, 263
reafla 204, 208, 209
reagent 209
reagrara 205
reagrava 205
reajusta 209
realbăstri 205
realege 205, 209, 265, 268
realiniere 205
realipi 205, 206, 257, 258, 259
reamenaja 209
reaminti 205, 206, 207, 209
reanclanșare 205
reangaja 205, 208
reangajat 204, 205
reanima 204, 209, 292
reaparție 205
reapărea 205, 208
reaprinde 205, 208
reașeza 208
recalibru 205
recalifica 205
recaptula 205
recarbura 205
recăpăta 208
recăsători 205, 208
recere 208, 209
rechema 209
recirculație 205
recita 205
reciti 204, 208
récitit 295
recintări 209

rechiștiga 208
reclasa 207
reclădi 205, 208, 209
recoace 208
recoloniza 205
recomanda 205
recombinare 205
recompensa 207
recompoziție 205
recompune 208
reconfirma 207
reconsidera 205
reconsolida 205, 258
reconsolidare 258
reconvalescență 257
reconversiune 205
recoția 207
recrea 285, 298
récréa 295
re-creat 298
recriminare 205
recristalizare 205
recromare 205
recuceri 206
reculege 205, 208
recunoaște 206, 208, 209
recupera 207
recurba 205, 207
recurge 205, 208
reda 205, 206, 209
redevelopare 205
redeveni 205, 206
rediscuta 205
redistila 205
redistilare 205
redistribui 205
redistribuire 205
redobîndi 208
redresa 205, 208
redubla 205, 206
reduce 204, 208
reduplica 207
reechilibra 206
reedita 205
reeduca 205, 209, 293
reeligibil 205
reevalua 205
reevoca 205
reexistență 205
reexpedia 205
reexporta 205, 209
refabrica 205
reface 205, 206, 209

refeca 204
refeminiza 205
referi 6
refi 209
refilare 205
reflotare 205
reflux 205, 206
refolosibil 205
reformula 205
refrigera 205
refrunta 209
refundamenta 205
regăsi 207
regăurire 205
regenera 275
regrada 205
regres 275
regresa 205
regurgitație 205
reieși 207, 208
reimigra 205
reimporta 205
reinstala 205
reintegra 260
reinvita 205
reivi 209
reimbla 208, 209
reimpachetat 261
reimpinge 208
reimpopora 205
reincadra 206, 208, 209, 259
reincarnare 258
reincăpea 205
reinchina 205
reincolți 208
reindrepta 208
reinființa 208
reinnoi 206, 207, 258, 265
reinregistra 205
reinscrie 8
reinstăpini 205
reintineri 209
reintilni 209
reintoarce 206, 207, 208
reinvia 207, 208
relansa 206, 207
re-lansași 298
relatiniza 28
releva 207
relua 206, 207
relupta 206, 207
remarc 284
remarca 207, 208, 284

remarcă 284
remarci 284
remedita 205
remigra 205
remite 6, 205, 206
remine 204
remonta 298
re-monta 298
remustra 206
remustrare 208
remușcare 205, 207
renașle 205
renegat 206
rennoi 294
renume 206, 208
renvia 294
reorchestra 205
reordonanță 205
reorganiza 205
reoxidare 205
repaos 207
repatria 205, 206
repauza 207, 303
repârți 205
repăși 27, 208
repecellui 205
repeta 207
repicta 5
replămădi 209
reporni 205
reprezentă 206
reprima 205
reprimi 206
reprivire 206
reproducere 258
repune 204, 206, 208, 303
rerăfinare 205
rere 9
rerecopia 257, 259
rè-recopiă 257
rereexaminare 9
re-refacerea 298
rerereexamina 257
rerestaurării 297
re-restaurării 297
reromaniza 28
reromanizare 205
reruraliza 205
reruralizare 205
resabota 205
resăpare 205
resări 204
resbunare 210
resconto 204
rescumpăra 210
resemna 205
resenina 209
resentiment 206, 264, 275, 276
resimțămînt 208
resimți 206, 207
respinge 8, 209
resplată 210
restabili 206
restatori 204
rennoi 294
restaura 205
resitui 205
restrăbu 261
restrictiv 205
restricte 210, 212
restringe 205, 206
resuci 210
resufleși 205
resuge 207, 209
resuna 204
resurecție 205
resurla 210
resursă 205
reședință 205
rețâbăcire 205
rețăcea 23, 205, 206, 208
rețea 207
relipări 205, 209
relimpi 17
retrage 206
retranscrie 260
retransmite 260
retranspune 258, 261
retras 205
retrata 205
retrecind 206
retro 26, 214, 215
retró 214, 215
retroactiv 214, 215, 292, 293, 294
retroacție 215
retrobulbar 214
retroceda 214, 215, 263
retrocuplare 214
retrofecțiune 214
retroflexie 214
retrofuzee 214, 215
retrognatism 214
retrograda 214, 215, 263
retrogradare 215

retroguardie 214, 215
retrohipofiză 214
retroinhibiție 214
retromorfism 214, 215
retromutație 214
retroperitoneal 214
retroperitoneoperitoneu 214
retropoziție 214
retroproiecție 214, 215
retropulsiune 214
retrorachetă 214, 215
retroreflector 214, 215
retrospectiv 214, 215, 275
retrospecțiune 214
retrosternal 214, 263, 267
retroversie 214
retroversiune 214, 215
retrovizor 214, 215, 267
refine 284
refinut 205
reuni 206
reutila 206, 209
revalanța 205
revalorifica 205, 206
revărsa 203, 204, 205, 206, 207
revedea 205, 208
reveni 205, 206, 277
revestit 206
revitaliza 205
revoca 204, 205
rezbel 212
rezista 7
rezleji 210
rimbomba 8, 209, 258
rinfort 8, 209, 258
riposta 204
riuniune 204
rindui 171
rișghina 210
roscoală 210
rospică 210
roșmiriță 210
roșloc 210
rupe 304
ruzvali 210

săblaznă 215, 216, 218
săblăzni 133
sări 284
săvârși 215, 217, 218

scadent 220
scădea 216, 217, 218
scălda 6, 217, 218
scăluș¹ 15, 216, 217, 220
scăluș² 15, 216, 217
scăpăta 217
scăfăra 216
schelălăi 217
scheuna 217
scilcia 216, 219
scinteie 284
scirmocea 216
scirn 216, 220
scirneci 216
scilipi 216, 218
sclonți 216, 220
scoace 216, 217, 218, 220
scobori 15, 216, 217, 220
scofală 8, 66, 67, 258
scoflici 8, 219, 258
sconta 219, 220
scopă 216, 218
scopci 216
scormoni 216, 217
scorni 216, 219
scoroji 219
scotoci 219
scris 276
scrupos 216, 217, 220
scufunda 216, 217, 260
scumpăra 216, 218, 219, 220, 302
scurge 220, 284
scurma 217
scurta 218
scuza 217, 275
secesiune 220, 221
seduce 220, 221, 280
segrega 221
selecție 221
sentiment 276
separa 221
sfârta 216, 217, 218, 220
sfăt 216, 217, 219, 220
sfida 284
sfirși 220
sfirțală 216, 220
sfișia 216, 218, 220, 292
sforța 219, 220
sfrențe 217, 270
sfrenți 220
sfrenție 216
sfrunta 217, 219

sfulger 220
sfulgera 216, 218, 220
silepsă 221, 222
silogism 222
simbioză 221, 222
simbol 221, 223, 294
simból 223
simetric 223
simetrie 221, 222, 223
simfiză 222
simfonie 221, 222, 223
simpatetic 222
simpatie 264
simpatie 222, 275
simpatriot 221, 222, 223, 265, 272, 294
sinagogă 223
sinamăgi 221
sinantrop 221
sinarhie 222, 276
sinarmonism 222, 223
sinartroză 222, 223
sinaxar 223
sinchinezie 222
sinclază 222
sinclinal 222
sincopă 222
sinopă 221
sincristalizare 222, 223
sincronic 222
sincronie 222, 275
sindactilie 222
sin(e)iubire 221
sinepitrop 222, 223
sinereză 222
sinfazic 222
singamie 222
singenetic 222
singeneză 222, 223
stnghe 223
sinmoșin 221, 222
sinmoștenitor 222, 223, 272
sinoftalmie 222
sinonim 42, 222
sinoptic 222
sinostoză 222
sinsedimentar 222, 230
sintagmă 222
sintaxă 222
sinteză 222, 223
sinton 222
sintonie 222, 223

sintron 222, 223
sinucide 221
sista 7
smicura 218
sminti 217, 219
smilci 216, 220
smomi 131, 133, 215, 216, 219, 220
smulge 217, 218
soare 284
socru 6
soluție 221
soprafață 241
spăimînta 218
spăl 6
spăla 6, 260, 301
speria 218
speriment 220
sperimental 220
sperjur 8, 183, 216, 219, 258, 283
spinteca 217
spirlungu arom. 224
spirlungu megl. 224
splai 219
splicare 220
splicatoriu 220
splicăciune 220
spovedi 218, 260
spoved(u)i 131, 133, 219
sprăhui 216, 217, 220
sprăvăli 216
spre 10, 223, 224
spregrai 10, 223, 224
spregrăire 223
spregrăitor 223, 224
spregrăitori 224
sprehui 217
sprelung 223, 224, 225
sprepus 223, 224, 264, 302
spresărire 223, 224
spreseară 223
spreveat 223, 224
sprevăzător 10, 223, 224, 225, 280
sprevedea 224
sprevrstnic 223, 224, 225
sprezice 223, 224, 264, 280, 302
sprijin 218
sprijini 218
sprinceană 224, 301
spulbera 216, 217, 262, 292

spune 217, 218, 220, 303
spunent 220
spuninte 220
sta 284
stăciuna 216, 217, 220
stea logostea 19
stele bușele 19
stele logostele 19
stih 61
stimpăra 218
stirlici 216
stirni 216
**stlipi* 218
stoarce 217
stoci 219
stocil 216
stop 276
strababă 225
straformare 112, 114
stramport 225
stravagant 112, 114, 115
stravaganță 112, 114, 115
stravedere 112, 114
străbabă 226, 228
străbate 225, 227, 228, 264
străbun 6, 228
străbunic 225, 226, 227, 294
străcūrat 225, 226
străfiga 225, 227, 284
străfin 225, 226, 228
străflocă 225, 226, 228
străforma 27, 114, 225, 227, 228, 272
străfulgat 225
străfulgera 225, 226, 227
străfund 225, 226, 227, 281, 282
străgheată 227
străgușă 24, 225, 227, 228
străguși 226
străintuneca 225
strălimpede 225, 226, 228
străluci 226, 227, 228
strălumina 225, 226
strāmamă 225, 226
strāmătușă 225
strāmior 225, 226, 227, 228, 302
strāmînzăfi 225
strāmoină 225, 226
strāmoș 5, 226, 227, 228, 292

strāmçșire 228
strāmștean 225, 226
strāmunte 225
strāmurare 227
strāmuta 225, 226, 227, 228
strānepot 225, 226, 228, 259, 261, 277, 296
strānuta 227
strāpăci 225
strāplanta 225, 227, 264, 272
strāpoi 227
strāporta 225, 227, 272
strāpune 225
strāpunere 272
strāpunge 225, 227, 228, 300
strāpurta 225
strāputere 226, 228
strāromān 225, 226, 227
strāromānă 28
strāsări 225, 226
strāslav 225, 226, 227
strāsoacră 225, 226
strāstrānepot 257, 258, 259
strāstrānepot 296
strāstrāvechi 261
strā-strāvechi 298
strāțăia 225, 227, 228
strāțese 225, 228
strāunchi 225
strāvāli 225
strāvāloacă 225
strāvāloaga (de-a ~) 225
strāvāloci 225
strāvātui 226
strāvechi 225, 226, 268, 277
strāvedea 225, 228
strāvesti 225
strāvuiet 226, 228
strecura 216, 217, 218, 227
strecurat 226
stremioară 225
stremoș 225
strenepot 225
strepunge 225
stretăia 226
strevedea 225
strofă 61
strofloci 225
stronecni 216
structură 276
struni 284
stuf 216

stufiş 217, 270
sub 10, 228, 229
subacelat 230, 231
subacuminat 230
subacut 230
subacvatic 230
subadjutor 230
subadministrator 10, 228, 229,
230, 234
subaerian 230
subalimenta 231, 274
subalimentat 232
subalpestru 230
subalpin 229, 230, 232, 234
subaltern 232
subalternare 230
subamendare 230
subamiază 228
subansamblu 230, 231, 234
subantreprenor 230
subantrepriză 230
subaprecia 231
subarahnoidoperitoneostomie
230
subarahnoidoureterostomie 230
subarbă 228, 229
subarboret 230, 231
subarbust 10, 228, 230, 231,
233, 263
subarctic 230
subarenda 229, 234
subarendă 231, 265
subarmonică 230
subarlistic 230
subascunde 229
subasociație 230
subatins 230, 231, 234
subatomic 230, 231
subaudițiune 230, 234
subbărbie 228
subbibliotecar 228, 230, 231
subbrațare 230
subcamerist 230
subcancellariu 230
subcapitol 230
subcarpatie 11, 229, 230, 231
subcarpatin 230
subcaster 230
subcategoric 230
subcăpitan 230
subcentru 230

Subcetate 10
subchiriș 230, 231, 234
subchirurg 234
subclasă 231, 232
subclavicular 229, 230
subclimax 230, 231
subcolonel 230
subcomisar 231, 263, 272
subcomisie 230
subcomitet 230
subconsumație 230
subconștient 231, 242
subconștiință 230
subcont 230
subcontrafagot 230, 231, 296
subcorectat 230
subecrp 230, 234
subcortical 229, 231, 232,
234
subcultură 230
subcupă 230
subcutanal 229
subcuticular 230
subdat 230, 234
subdelega 230
subdelegare 230
subdelegat 230
subdelegațiune 230
subdezvoltare 230
subdezvoltat 229, 230, 233,
260
subdiacon 190, 230, 272
subdiaconie 230
subdialect 230, 231
subdificil 230, 231, 234
subdimensiona 230
subdimensionat 230
subdirector 75, 231, 294
subdistrict 230
subdivide 231
subdiviza 233
subdiviziune 232
subdominantă 231, 234
subdumbravă 228, 229
subegumen 230
subestima 231
subetaj 228, 229
subeutectic 230
subexpunere 230, 231
subfamilie 230
subfață 229, 230
subfebră 229, 230
subfebril 230

subfebrilitate 230
subferestrar 228, 229
subfilat 230
subfilială 230
subfrenic 230
subgardă 230
subgen 230
subgene 230
subgeosinclinal 230
subgloșită 230
subgrai 230
subgranulație 230
subgreșier 234
subgrindă 10, 228
subgrumaz 229
subguvernor 230, 233
subhemofilie 230
subhercinică 230
subhigrofitie 230
subhrâni 230
subiacent 24, 242
subiect 230, 231
subiect 232, 234
subinel 230
subinginer 230
subinspector 230
subintendant 230
subintendanție 230
subintitula 231, 260, 263
subintroduce 230
subinvoluție 233, 231
subiscăli 230, 233, 234
subiscălire 230
subiscălit 230
subitugale 234
subizogravurie 230
subizorefracturie 230
subizostenurie 230
subizosterurie 230
subimpărși 233, 234
subimpingere 230
sub(im)puternici 230
subimputernicire 230
subinchiria 10, 231, 233, 260
subincrengătură 230
subîndesare 230
subînsărcina 230
subînsărcinare 230
subintinde 230
subînfelege 233, 234, 302
subjonctiv 234
subjuga 11, 229
sublimbal 233

sublimbale 233
subliminar 230
sublingal 233
sublingual 229, 230, 233
sublinia 233
subliteratură 231
sublocatar 230
sublocotenent 75, 231, 233,
234
subluminic 230, 234
sublunar 230
subluxație 230, 231, 263
submarin 229, 231
submatitate 230
submaxilită 231
submedianță 230, 231
submedie 230, 231
submediocru 230, 231
submediteranean 230
submicron 230
submicroscopic 230
submina 231
subministră 231
submulțime 230, 233
submuntean 230, 234
subnasion 229
subnitrat 230, 231
subnormală 230
subofițer 231, 233
subolimpian 230
subordina 232, 233
subordona 232, 233
suborizont 230
subornator 230
subparcelă 230
subpămînt 228, 229
subpămîntean 228
subperitoneal 230, 231, 267
subpiele 229
subpleca 229, 230, 232
subponderal 230
subpopulat 231
subprefect 234
subprefectură 231
subpresiune 231
subpretor 230, 234
subprimar 230, 234
subpriton 229
subprocurator 230
subprodus 230, 231, 232, 265,
268
subprovincie 230, 234
subpune 233

subpurtătoare 230, 234
subpus 229, 274
subramură 230
subrasă 230, 231
subraț 228
subrăcire 234
subrector 230, 232
subredacție 230
subrefracție 128, 230
subrol 230
subrustic 230, 231, 234
subsannațiune 230
subsăpare 230, 234
subscrie 229, 233
subscriptie 231, 232, 233
subscris 276
subscurt 230
subsector 230
subsemna 231, 233, 234, 267
subserie 230
subservitor 230, 231, 234
subsol 10, 228, 229
subsonic 231
subspațiu 234
subspontan 230
substa 230, 233
substantiv 232, 234
substanță 231, 234
substanție 233
substare 230
substație 230, 231
substăpîn 230
substitui 231
substrat 10, 229, 274, 276
substructură 230
subsuoară 228
subșef 232
subșir 230
subșterne 230, 231, 233, 234
subt 229
subtadministrator 229, 233
sub(t)amendament 230
subtangentă 230, 233
subtarendă 229, 233
subtascunde 230
subtascundere 230
subcăpitan 229, 233
sub(t)circuire 230
sub(t)circuitor 230
sub(t)circuitorie 230
Sub Tei 228
sublemă 230

subtentorial 127
subteran 231, 232, 242
subterfugiu 7, 232
subtext 229, 230
subtinde 230
subtip 230
subtiscăli 233
subtitlu 229, 274
subtitra 230
subtimpărși 233
subtîncinge 229, 230, 233
sub(t)insemna 230, 233
sub(t)insemnare 230
sub(t)insemnătură 230
subtînelege 233
subtocirmuitor 233
subtoi 229
subton 231, 234
subtopire 230
subtorindui 230, 233
subtrație 233, 234
subtraend 233, 234
subtrage 229, 233
subtrahirui 232
subtraversare 230
subține 229, 230
subțire 232
subunghial 229
subunitar 231
subunitate 231, 234
suburban 231, 232
suburbie 231
suburs 229
subvenție 231, 232
subversiv 232
subvulcan 230
subvulcanic 230
subxerofitie 230
subzăcea 230, 233
subzidi 230
subzista 7, 232
subzonă 230
succeda 6, 263, 268, 275
succede 6
succesor 229, 231, 232, 234
sufăr 232, 294
suferi 6, 7, 229, 232
sufix 232, 268, 275
sufla 229, 232
suflec 232
sufleca 229, 232
suflu 232

sughița 7, 229, 232, 284
sugruma 229
sugușa 24, 229, 232
sui 6, 229, 232
suleget 232
sumete 6, 229, 232
sumuța 229, 232
sunimiez 228
supat 228, 229
supărete 228
superiu 228, 230
super 237
superacril 234
superangular 234, 236
superarbitru 235, 271, 281
superarbitru 234
superbombă 234, 236
superbronz 234, 235, 236
supercalandru 234
supercargo 234, 236
supercentrifugă 234, 235, 268
superciment 235, 236
superciviliza 234, 236
supercivilizat 234, 236
supercivilizație 234
superconfort 234, 235, 236
supercoop 6, 234, 235, 236
supercritică 234
super-critici 298
superdelicat 235, 236
superdezvoltat 235, 237
superduralumin 235
superelogia 235
superlogiere 235
superfantomă 235, 236
superfață 235, 236, 237, 272
superfățari 235, 236
superfecundație 235, 236, 265, 268
superficial 236
superficie 236
superfilm 235
superfiltru 235
superfin 235, 236, 272, 281
superfinisare 235
superfinish 235
superfiniție 235, 236
superfițial 236
superfluență 235, 236
superfluu 234, 235
superfluu 234
superfortăreață 235, 236, 262, 271

superfosfat 235, 236
superfosforie 235
supergalaxie 235
supergingaș 235
super(h)eterodină 235, 236
supericonoscop 235, 236
superimpregnare 235
superintendent 235, 236
superinvar 235
superinvoluție 235, 236, 263
superlativ 235, 236
supermagazin 235, 236
supermicroscop 235
supernaturalism 235
supernetezire 235, 236, 237
supernilvar 235
supernovă 235
superoricon 235
superoxid 235
superplus adj. 235, 236, 282
superpoziție 235, 236
superpozițiune 236
superproducție 235, 272
super producție 299
superpune 235, 237, 262, 272, 281
superpunere 236
superpus 274
superreacțiune 235
superreflector 235
superrevistă 235
superscripție 235
superseviu 235
supersonic 235, 236
superstar 235, 236
super-stauri 298
superstiție 236
superstiat 235, 236, 271, 274, 276
superstructură 236
superstiință 235, 236, 237
supertaifun 235
super temperament 235, 236
supertrust 235, 236
superturnichel 235
superumeral 235, 236, 282
superunghiular 235, 236, 237
super-vedetă 297
superviza 235, 236
superviziona 235
supervizualiza 235
supintecar 229
Suplai 228

supleca 229, 230, 232
suplecat 230
suplini 233
suppleca 230, 232, 299
suppune 233
suppunere 230, 233
supra 10, 11, 12, 237, 240, 241
supraabundență 241, 272
supraactivitate 237, 242, 293
supraadăuga 237, 239, 265
supraaglomerat 239, 243
supraalbire 237
supraalimenta 238, 239, 241, 274, 293
supraalimentare 294
supraantrenament 237, 242
supraaprecia 239
supraapreciere 238
supraarbitru 239, 271
suprabugetar 238, 243
supracalificat 237, 242
supracarlingă 237, 239
supracilie 241
supraclasă 237, 239
supracloninare 237, 243
supraacoacere 237, 242, 243
supracomandă 237
supracompensa 237
supracompoundare 237, 242
supracomprimare 237, 242
supracompus 237
supraconductibilitate 237, 241, 242
supraconductiv 237, 241
supraconductor 237
supraconfort 237, 242, 243
supraconsolidă 237, 242
supraconstient 237, 239, 242, 243
supracopertă 237, 239, 242, 262, 267
supracopertă 295
supracorectat 237
supracorecție 237
supracreștere 237
supracurajos 237, 242, 243
supracurent 237, 242
supracursă 237, 242
supradeterminare 237
supradevelopare 237, 239, 242, 263

supradialectal 237, 239, 243
supradimensiona 237
supradimensional 237
supradimensionare 237
supradimensionat 237
supradimensiune 237
supradividendă 237, 239, 243
supradominantă 237, 242, 243
supradotare 237
supradotat 237, 242, 243
supradresat 237, 242
supradubla 237, 242
supraduce 237, 292
supraefort 237, 242, 243
supraelastic 237, 239
supraelogiere 237
supraestet 237, 239, 242, 243
supraestima 241, 243
supraetaja 238, 239
supraeu 238, 280
supraeutectic 238
supraevalua 238, 293
supraexcita 238, 241
supraexcitație 238, 272
supraexpertize 17
supraexpunere 238, 239
supraexpus 238
suprafacultate 238, 243
suprafată 238, 243
suprafajă 24, 238, 241, 244, 253
suprafavorabil 238
suprafermenta 238, 242
supraficial 241
suprafin 238, 241
suprafiresc 238, 239, 242
suprafluid 238
suprafluiditate 238
suprafortăreață 239, 241, 271
suprafuziune 238, 242
supragaranta 238, 239, 242
supragenunchi 238, 239, 242
supraghicire 238, 242, 243
supraglogic 238
suprahepatie 238, 242
suprahrănit 238
supraiacent 24, 239, 242
supraimersiune 238
supraimperialism 238
supraimpresiune 239
supraimprire 238
supraimpunere 238

supraindividual 238, 239, 242, 263
suprainfecție 238
supraintendent 238
supraintendență 238, 239
supraintensitate 238, 242-243
suprainterpretare 238, 242
supraintitula 238
supraimpingere 238
supraimplini 238
supraimplinire 238
suprainălța 240
suprainălțare 238
supraîncălzi 241, 242, 257, 260, 261
supraîncălzire 242
supraîncălzit 239, 296
supra încălzită 299
supraîncărca 242
supraîncărcat 293
supraîncordare 238, 242
supraîncordat 238
supraîndeplinire 238
supraînsămînța 238
supralărgire 238
supralicita 241, 243
supraliminar 238, 241
supraluciditate 238, 242
supralume 238, 242
supralumină 238, 242
supralungire 238, 242
supramarionetă 238, 239
supramaturajie 238, 243
supramedie 238
supramenționat 238, 239
supramid 237, 238
supramodulație 238
supramuncă 238, 239, 241, 242, 243, 265, 274
supranatural 238, 239, 242, 243
supranațional 238, 239, 241
supranaționalism 238
supranormal 238
supranormativ 238
supranume 239, 243
supranumerar 238, 239, 242, 270, 282
supranumerară 282
supranumerare 282
supranumerari 282
supranumeros 238, 239
supranumi 241

supraocluzie 238, 242
supraoferță 243
supraom 239, 242, 262, 270
supraomenesc 238, 239, 241, 242, 243
supraorbital 238
supraorganizare 238, 239, 242
supraoxida 238
supraoxidare 238, 241
supraoxidație 238
supraoxigenație 238, 243
suprapartizan 238, 239, 263
suprapămîntean 241
suprapămîntesc 238, 239, 242
suprapersonal 238, 242, 243
Suprapietrei 10, 11, 237, 285
supraplan 12, 237, 238, 282
supraplus 238 241, 272
suprapopulat 239
suprapreț 239, 242
supraprețui 238
supraproblemă 238
supraproducție 238, 272
supraproduș 238
supraprofit 243
suprapune 10, 239, 240, 243
suprapur 238, 243
suprapus 274
supraputere 238, 239
suprarabat 238, 239, 242
suprarafinare 238
suprarăcire 238
suprareacție 238, 242
suprarealism 239, 241, 272
suprarealist 238, 250
suprarefractar 238
suprarefracție 128
supraregie 238
supraregional 238, 243
suprarenal 239, 242, 272
suprarenină 238
suprareșea 238
supraridicare 238
suprasarcină 239
suprasatura 241
suprasaturat 243
súprasaturat 295
suprasătesc 238
supraserie 238, 240, 267
suprascriere 238, 239
suprascriptură 238
supraseris 276
suprasensibil 239, 241

súprasensibil 295
suprasexual 238, 239
suprasimf 238, 242
suprasolicita 238, 243
suprasolicitare 238
suprasolvent 238, 239, 242
suprasolvire 238
suprastat 238
suprastatal 238
suprasterol 238, 243
suprastocare 238
suprastrat 238, 271
saprasturatură 11, 127, 238,
241, 274, 276
suprasuperhipodefensiv 258
suprasupraaglomerat 257
suprașeza 237, 238, 239, 241
suprașlefuială 238, 242
supraștire 238, 241, 243
supratatual 238, 239
suprataxă 239, 268
supratehnic 238
supratemă 238
supratemporal 238, 239
supratensiune 242
supratentorial 127, 238
suprateran 238, 242
supraterestru 238, 239, 241
supratipar 238, 242
supratitlu 238, 274
supratorator 238
supratornică 238, 243
supratorpire 238, 242
supratrăire 238, 240
supratrust 238, 243
suprauman 241
supraunitar 238
supravalorifica 238, 239
supravalorificare 238
supraveghea 238, 239, 241,
242, 243, 244
supraveghea 295
supraveni 240, 265, 268, 270
supraverbal 238, 239
supravia 238, 240
supraviețui 238, 239, 240, 243,
263, 268, 275
supravizită 238
supravirf 238, 242
supravoltaj 238
supravoltor(-devoltor) 238
supră 240, 302
suprădumnădzăiesc 238, 240

suprăfață 240
suprăființat 238, 240
suprănălța 239, 240
suprântra 238, 240
suprăpune 240
suprăveni 239, 240, 302
suprăvenire 240
supt 229
suptascunde 229
Sup(t)cetate 228, 230
suptcirmuire 230, 233
suptimpărțire 230, 233
suptintinzătoare 230
suptjărlăvnic 228
suptpus 233
sup(t)stare 230, 233, 234
supține 229
supîn 232
supune 229, 232, 233
surabundență 243, 244, 272
sureclasa 243, 244
surcupa 244
surescita 243
surescitație 272
surexcita 243, 244, 263
surexcitație 272
surfață 241, 243, 244, 272
surfila 243
surfin 243, 262, 272
suride 229, 233
surmena 244
surmenaj 243
surnatural 243, 244, 263, 272
surnumerar 243, 244, 272,
282
surnumi 243, 244, 265, 272
surpa 229, 232
surpasa 243, 244
surplombă 243
surplus 241, 243, 244, 272
surprinde 24, 243, 244, 265,
292
surpriză 243
surrealism 241, 243, 272
surrenal 243, 262, 272
surșarj 244
surveghea 241, 243, 244, 265,
272
surveni 243, 244, 268
survola 243, 244
suscrie 229, 233
suscripție 233
suspina 232

sustrage 229, 233
susține 229, 233
suvintra 229, 232
suvoalbe 229, 232
svapora 110, 216, 220
symfonie 223

șchiop 218
șmecherie 245
șterge 218, 301
ștofloci 225
ștrapor 225, 227
ștrapor 225
ștrapor 227
ștrofloci 225

țăhui 68, 244, 245, 246, 272,
280
tăminda 245, 246
tămînji 68, 244, 245, 246,
280
tăujer 245
tăvăli 244, 245, 246
tehui 244, 245, 246
teșmec 245
teșmecherie 245
tipări 138
timpla 142
toflegi 244, 245
tofligi 245
toiag 245
toiegi 245
tologi 245
toxină 276
traduce 247, 248, 249, 280
trafera 247
trage 304
trans 12, 249
transacetilază 246
transafrican 246
trans-Alaska 16, 285
transaldolază 246
transalpin 248
Transaltai 247
transamidază 246
transamidinază 246
transaminare 246
transaminază 246
transanticlinal 246
transatlantic 248
transborda 227, 247, 248

transcalculare 246, 247
transcarpatic 247, 248, 249
transcarpatin 247, 264
Transcaucazia 247
transcende 248
transcendent 247
transcetolază 247
transconductanță 247
transcontinental 247, 264
transerie 246, 247, 248, 249
transcristalizare 247
transdanubian 248, 249, 273,
275
transdecalină 247
transductor 247
transdunărean 247, 248, 249, 273
transelectronaze 247
transfăgărășean 247, 248, 249,
292
transfigura 248, 264
transfluență 247
transfocator 247
transforma 227, 248, 272
transformație 248
transfosfataze 247
transfug 5, 247, 248, 283
transfuzie 247, 248
transglicozidaze 247
transglicozilaze 247
transgresiune 247
transhidrogenaze 247
transiluminare 247
Transilvania 247
Transiordania 247, 281, 285
Transkei 285
translator 248
transliterație 247, 248
translocație 247
translucid 247
transmarin 247
transmetilaze 247
transmineralizare 247
transmite 6, 248, 303
transmodulație 247
transmutație 248
transoceanic 247, 248
transparent 248
transparea 247, 248
transpeptidare 247
transpira 248
transplanta 227, 248
transport 227, 248
transporta 227, 247
transpozitie 247
transpune 247, 248, 249
transrenan 247
transsaharian 247
transsiberian 246, 247
transsinclinal 246, 247
transsonic 247
transsubstanțiere 246
transsudație 246, 247
transsulfuraze 247
transtermie 247
transuranic 247, 248
Transvaal 247
transvaza 248
transvector 247
tranzacție 246, 247
tranzistor 246
tranzit 246, 294
tranzizie 246
traversa 247
travesti 247, 248
trăcsări 246
trăda 6, 246, 247, 248, 280, 284
trădau 247
trădez 6, 247, 284
trămete 246
trămite 247
trăpsări 246
trăsări 246
treaptă 301
tremete 246
tremite 246, 248
tresălta 247, 249
tresări 247, 249, 280, 284
trimete 6, 247
trimitte 6, 246, 247, 248, 303

ține 284, 304
țircumferență 62, 63, 64
țircumferență 63
țircumferenție 62, 63
țircumstanță 63
țircumstanție 62, 63
țircumstare 64

ușide 6, 7, 174, 301
uita 174, 301
ultra s. m. 252
ultraacustică 249, 251
ultrabazie 249, 251
ultrabrahicefalic 249, 250
ultrabrahicranial 249, 250
ultrabulevardist 249

ultracentral 249, 250, 252, 262,
268
ultracentrifugare 251
ultracentrifugă 249, 250
ultracondensator 249, 251
ultraconfortabil 249, 250, 251,
252
ultraconservator 249, 250
ultrademagog 249, 250, 251
ultrademocrat 249, 250, 251
ultradinastie 249, 251
ultradină 249
ultradiscutare 249, 250
ultradolihercranial 249, 250
ultraelegant 249, 250, 252
ultrafiltrare 251
ultrafiltru 250, 251, 295
ultrafinare 249
ultrafining 249
ultraforming 249
ultrafracționare 249, 250
ultragia 252
ultragiu 252
ultraimperialism 249, 251
ultraism 9, 252
ultr(a)ist 9, 26
ultrainalt 249, 252
ultraaj 252
ultraliberal 249, 297
ultralumesc 249, 250, 251, 252,
263
ultralumin 249, 292
ultramarin 250, 251
ultrametamorfism 249
ultramicroanaliză 249
ultramicrobalanță 249, 250
ultramicrochimie 250
ultramicrococervat 249
ultramicroeterogen 249, 250
ultramieron 249
ultramicroorganism 257
ultramicroscop 250, 251
ultramicrotomie 250
ultramodern 249, 250, 251,
252, 280
ultramodern 295
ultramodernist 249
ultramontan 249, 250, 264
ultramontanism 249
ultramuntean 249, 251
ultraoportunist 249, 251
ultraoptimetru 249, 251
ultraoptimist 249, 251

ultrapesimist 249, 251
 ultraphan 250
 ultraporozitate 249
 ultraporofelan 249, 250, 251, 268
 ultrapraf 249, 251, 252
 ultrapresiune 249
 ultraprogresist 249, 250, 251, 297
 ultra-progresist 250, 297
 ultrarapid 249, 251
 ultrarază 249, 252
 ultrareacționar 249, 251
 ultraregalist 249, 250
 ultraretrograd 250, 251
 ultrarevoluționar 250, 251
 ultraromantic 250, 251, 252
 ultrascurt 250, 251, 252
 ultrasensibil 250, 251
 ultrasentiment 250, 251, 252
 ultrasonic 250
 ultrasonor 250
 ultrasonoterapie 250
 ultrastructură 250, 251
 ultrasunet 250, 251, 252, 263, 280
 ultrasuprarealist 250, 251, 252, 258
 ultrașic 250, 251, 252
 ultrașovinist 250, 251
 ultratrior 250
 ultraultramodern 261
 ultraviolet 250, 251
 ultravirus 250
 umblu 6
 umori 170, 172
 un 16
 ura 284
 usca 301
 ustrdie 172
 uspenie 170, 172
 ustoi(a) 172

 valmă 25
 v rom. 252
 văhod 252, 253
 văleat 252, 253, 280
 văscilovenie 253, 254
 văspriemnic 253
 văvedenie 253
 văvidenie 252
 văzcreasnă 254
 văzdirjanie 253, 254

văzdirjnic 253
 văzduh 8, 160, 253, 254, 258, 280
 văzglas 253, 254
 văzglasenie 253, 254
 văznesenie 253, 254
 văznesi 253
 văznosi 253
 văzvijenie 253
 văzvijsi 253
 vedea 284
 veleat 252, 253
 veni 284
 vierșun 139
 vince 139
 vînăfi 142
 visclinoventie 254
 vizglasenie 253
 viznesenie 253
 vohod 252
 voscreasnă 254
 voscresnă 254
 vovedenie 252
 vozglas 253, 254
 vozglasenie 253, 254
 voznesenie 253, 254
 vre-o 200
 vrista 140
 vro 200

 ypochimen 119
 ypodiakon 119, 121
 ypohondriac 119
 ypohthesis 119, 121

 žaguși 254, 255
 zapis 254, 255, 294
 zapiscă 254, 255
 zavrac 254, 255
 zăbovi 255
 zăclopot 254, 255, 256
 zăcrefi 254, 255
 zădări 255
 zăduce 254, 255, 256
 zăduf 255
 zăfla 10, 254, 255, 292
 zăgaz 255
 zăgoni 216, 254, 255, 256, 265
 zăgrai 254, 255, 256, 262
 zălog 255
 zălud 27, 255, 256
 zămisi 255
 zămori 256
 zămori 255

zăpadă 255
 zăpostit 254, 255, 265
 zăstimp 8, 255
 zăstimpăr 255
 zătici 255, 256
 zăuita 254, 255, 256, 293
 zăura 254, 256
 zăurdi 254, 255, 256
 zăuri 254, 255, 256, 284
 zăvîrf 254, 255
 zăvîrni 255
 zăvod 160
 zbate 160, 216, 217, 218, 220, 258, 262
 zbea 216, 217, 220
 zbici s. 131, 133, 216
 zbiciui 216, 217
 zbilj 15, 216, 217
 zblendui 216
 zborși 216
 zbruș 216, 220
 zbuciuma 215, 216, 292
 zbucni 302
 zdrahon 217
 zdrângăni 216, 217
 zdreanță 217, 225
 zdrobi 216, 218
 zdrumica 216
 zgaidă 217
 zgăura 217, 218, 220
 zgăuri 217, 218
 zgii 219
 zgirbaci 216, 217
 zgirbăci 216
 zglăvoacă 217
 zgoni 131, 133, 216, 219, 302
 zgori 217
 zgorit 131, 133, 219
 zgorni 216, 255
 zgreptăna 15, 217
 zgripsor 216
 zgrunfuros 216
 zice 304
 zid 11
 zidi 11
 zmăcina 215, 216, 217, 220
 zogoni 216, 255
 zvăpăiat 216, 217, 264
 zvinta 215, 216, 218, 220, 292
 zvintura 217
 zvinzoli 216
 zvircoli 217
 zvirlugă 216, 217

CUPRINSUL

INTRODUCERE (<i>Mioara Avram</i>)	5
MONOGRAFIILE PREFIXELOR	33
A ₋₁ (AD-) (<i>Cristina Gherman și Finuța Hasan</i>)	33
a ₋₂ vezi AB-	
A ₋₃ (AN ₋₁) (<i>Florica Ficșinescu și Magdalena Popescu-Marin</i>)	39
AB- (A ₋₂ , ABS-) (<i>Cristina Gherman și Finuța Hasan</i>)	43
abs- vezi AB-	
ad- vezi A ₋₁	
am- vezi ÎN ₋₁ ...	
an ₋₁ vezi A ₋₃	
an ₋₂ vezi ANA-	
an ₋₃ vezi ANTI-	
an ₋₄ vezi EN-	
an ₋₅ vezi ÎN ₋₁ ...	
ANA- (AN ₋₂) (<i>I. Rîzescu</i>)	45
and(i)- vezi ANTI-	
ando- vezi ENDO-	
ant- vezi ANTI-	
ANTE- (<i>Cristina Gherman și Finuța Hasan</i>)	47
ANTI- (ANT-, AN ₋₃ , ANDI-, AND-) (<i>Cristina Gherman și Finuța</i> <i>antr(e)- vezi ÎNTRE-... Hasan</i>)	50
APO- (<i>Marina Rădulescu</i>)	55
archi- vezi ARHI-	
ARHI- (ARCHI-) (<i>Cristina Gherman și Finuța Hasan</i>)	57
c- vezi CO ₋₂	
cat- vezi CATA-	
CATA- (CAT-) (<i>I. Rîzescu</i>)	61
că- vezi CO ₋₂	
cercu(n)- vezi CIRCUM-	
cercu(m)- vezi CIRCUM-	
circon- vezi CIRCUM-	
CIRCUM- (CERCUM-), CERCON-, CIRCOM-, CIRCUN-, ȚIRCUN-, ȚIRCUM-) (<i>I. Rîzescu</i>)	62
circun- vezi CIRCUM-	
CIS- (<i>Cristina Gherman și Finuța Hasan</i>)	64
co ₋₁ vezi CU-	
CO ₋₂ (C-, CĂ-) (<i>I. Rîzescu</i>)	66
co ₋₃ vezi CON ₋₂	
com- vezi CON ₋₂	
con ₋₁ vezi CU-	

CON ₂ (CO ₃ , COM-) (I. Răzescu)	68
contr- vezi CONTRA-	
CONTRA- (CONTR-, CONTRĂ-, CONTRO-, CUNTRĂ-, (Fulvia Ciobanu și Cristina Gherman)	71
contră- vezi CONTRA-	
contro- vezi CONTRA-	
CU- (CO ₁ , CON ₁ CUN-) (I. Răzescu)	78
cun- vezi CU-	
cuntră- vezi CONTRA-	
d- vezi DO-	
de ₁ vezi DES-	
de ₂ vezi DES-	
DE ₃ (Magdalena Popescu-Marin)	80
DES- (DEZ-, DE ₁), DE ₂ (Florica Ficșinescu și Magdalena Popescu-Marin)	84
dez- vezi DES-	
dî ₁ vezi DIA-	
dî ₂ vezi DIS-	
DIA- (DI ₁) (I. Răzescu)	94
DIS- (DIZ-, DI ₂) (Florica Ficșinescu și Magdalena Popescu-Marin)	96
diz- vezi DIS-	
DO- (D-) (I. Răzescu)	98
e- vezi EX ₁	
ECTO- (Elena Carabulea și Cristina Gherman)	101
em- vezi EN-	
EN- (EM-, AN ₄) (I. Răzescu)	102
end- vezi ENDO-	
ENDO- (END-, ANDO-, ENDON-), ENTO- (ENT-) (Elena Carabulea și Cristina Gherman)	104
endon- vezi ENDO-	
ent(o)- vezi ENDO-	
ep- vezi EPI-	
EPI- (EP-, IPI-) (I. Răzescu)	106
es ₁ vezi EX ₁	
es ₂ vezi EXO-	
estra- vezi EXTRA-	
EX ₁ (E-, ES ₁) (I. Răzescu)	108
ex ₂ vezi EXO-	
EXO- (EX ₂ , ES ₂) (Elena Carabulea și Cristina Gherman)	110
extr- vezi EXTRA-	
EXTRA- (ESTRA-, STRA ₂ , EXTR-, EXTRO-) (Elena Carabulea și Cristina Gherman)	112
extro- vezi EXTRA-	
hip- vezi HIPO-	
HIPER- (IPER-, HYPER-) (Elena Carabulea și Cristina Gherman)	115
HIPO- (HIP-, IPO-, YPO-, HYPO-) (Elena Carabulea și Cristina Gherman)	118
hyper- vezi HIPER-	
hypo- vezi HIPO-	
i ₁ vezi IZ-	
i ₂ vezi ÎN ₁	
i ₃ vezi IN ₂	
ig- vezi IN ₂	
ij- vezi IZ-	
im ₁ vezi ÎN ₁	
im ₂ vezi IN ₂	
in ₁ vezi ÎN ₁	

IN ₂ (IM ₂ , I ₃ , IG-; ÎN ₂ , ÎM ₂) (Marina Rădulescu)	122
INFRA- (Elena Carabulea și Cristina Gherman)	127
inter- vezi ÎNTRE-...	
INTRA- (I. Răzescu)	129
INTRO- (ÎNTR-) (I. Răzescu)	130
iper- vezi HIPER-	
ipi- vezi EPI-	
ipo- vezi HIPO-	
is- vezi IZ-	
iș- vezi IZ-	
IZ- (IS-, I ₁ , IJ-, IȘ-) (Marina Rădulescu)	131
im ₁ vezi ÎN ₁ ...	
im ₂ vezi IN ₂	
ÎN ₁ (ÎM ₁ , N-), IN ₁ (I ₂ , IM ₁), AN ₅ (AM-) (I. Răzescu)	134
in ₂ vezi IN ₂	
într ₁ vezi ÎNTRU-	
într ₂ vezi ÎNTRE-	
intră- vezi ÎNTRE-	
ÎNTRE- (ÎNTR ₂ , ÎNTRĂ-), ANTRE- (ANTR-), INTER- (I. Răzescu)	143
ÎNTRU- (ÎNTR ₁) (I. Răzescu)	147
JUXTA- (Elena Carabulea și Florica Ficșinescu)	149
ME- (MEZ- MES-) (Marina Rădulescu)	150
met- vezi META-	
META- (MET-) (Elena Carabulea și Cristina Gherman)	151
n- vezi ÎN ₁	
na- vezi NĂ ₁	
NĂ ₁ (NA-, NE ₁ , NO-, NI ₁) (Fulvia Ciobanu și Florica Ficșinescu)	155
nă ₂ vezi NE ₂	
ne ₁ vezi NĂ ₁	
NE ₂ (NĂ ₂ , NEA-, NI ₂) (Florica Ficșinescu și Magdalena Popescu-Marin)	161
nea- vezi NE ₂	
ni ₁ vezi NĂ ₁	
ni ₂ vezi NE ₂	
no- vezi NĂ ₁	
NON- (Florica Ficșinescu și Magdalena Popescu-Marin)	169
O ₁ (OT-) (I. Răzescu)	170
o ₂ vezi OB-	
OB- (O ₂) (I. Răzescu)	172
ot- vezi O ₁	
p- vezi PO-	
pa- vezi PO-	
PAR ₁ (I. Răzescu)	174
par ₂ vezi PARA-	175
PARA- (PAR ₂) (Cristina Gherman și Laura Vasiliu)	
pă- vezi PO-	
pe- vezi PRE-	
PEN- (I. Răzescu)	181
PER- (I. Răzescu)	182
PERI- (I. Răzescu)	184
PO- (P-, PĂ-, PA-) (I. Răzescu)	186
POD- (POT-) (Laura Vasiliu)	188
POI- (I. Răzescu)	190

POST- (I. Rizescu)	190
poł- vezi POD-	
pră ₁ - vezi PRE-	
pră ₂ - vezi PRO ₁	
PRE- (PRI-, PRĂ ₁ -, PE-), PRA- (I. Rizescu)	192
prea- vezi PRE-...	
preo- vezi PRO ₁	
pri- vezi PRE-	
PRO ₁ (PRĂ ₂ -, PREO-) (I. Rizescu)	199
PRO ₂ (I. Rizescu)	200
r- vezi RĂ ₁ ...	
RĂ ₁ (RE ₁), RE ₂ (RĂ ₂ -, RI-, R-) (I. Rizescu)	203
ră ₂ - vezi RĂ ₁ ...	
RĂS- (RĂZ-, RES ₁) (I. Rizescu)	210
răz- vezi RĂS-	
re ₁ - vezi RĂ ₁	
re ₂ - vezi RĂ ₁ ...	
res ₁ - vezi RĂS-	
RETRO- (I. Rizescu)	214
ri- vezi RĂ ₁ ...	
S- (Z ₁ -, SĂ ₁ -) (I. Rizescu)	215
să- vezi S-	
SE- (Marina Rădulescu)	220
si- vezi SIN-	
șim- vezi SIN-	
SIN- (SI-, SIM-) (I. Rizescu)	221
sopra- vezi SUPRA-	
SPRE- (Laura Vasiliu)	223
stra ₁ - vezi STRĂ-	
stra ₂ - vezi EXTRA-	
STRĂ- (STRE-, STRA ₁ -, STRO-, ȘT(R)O-) (I. Rizescu)	225
stre- vezi STRĂ-	
stro- vezi STRĂ-	
su- vezi SUB-	
SUB- (SU-, SUBT-, SUP-, SUPT-, SUS-) (Cristina Gherman și Laura Vasiliu)	228
subt- vezi SUB-	
sup- vezi SUB-	
SUPER- (Cristina Gherman și Laura Vasiliu)	234
supr- vezi SUPRA-	
SUPRA- (SUPR-, SUPRĂ ₁ -, SOPRA-) (Cristina Gherman și Laura Vasiliu)	237
supră- vezi SUPRA-	
supt- vezi SUB-	
SUR- (I. Rizescu)	243
sus- vezi SUB-	
șt(r)o- vezi STRĂ-	
TĂ- (TE-, TO-) (I. Rizescu)	244
te- vezi TĂ-	
to- vezi TĂ-	
tra- vezi TRANS...	
TRANS- (TRANZ-), TRA-, TRĂ- (TRE ₁ -, TRI-), TRE ₂ (I. Rizescu)	246
tranz- vezi TRANS...	
tră- vezi TRANS...	
tre ₁ - vezi TRANS...	
tre ₂ - vezi TRANS...	
tri- vezi TRANS...	

șircon- vezi CIRCUM-	
șircum- vezi CIRCUM-	
ultr- vezi ULTRA-	
ULTRA- (ULTR-) (Cristina Gherman și Laura Vasiliu)	249
VĂ- (VO-, VE-) (Laura Vasiliu)	252
VĂZ- (VOZ-) (Laura Vasiliu)	253
ve- vezi VĂ	
vo- vezi VĂ-	
voz- vezi VĂZ-	
ypo- vezi HIPO-	
z ₁ - vezi S-	
z ₂ - vezi ZĂ-	
za- vezi ZĂ-	
ZĂ- (Z ₂ -, ZA-) (I. Rizescu)	254
SUPRAPREFIXAREA SAU CUMULUL DE PREFIXE (I. Rizescu)	257
SEMANTICA PREFIXELOR ȘI A DERIVATELOR CU PREFIXE (Laura Vasiliu)	262
REPARTIȚIA DERIVATELOR PREFIXALE ȘI A CUVINTELOR DE BAZĂ PE PĂRȚI DE VORBIRE (Mioara Avram)	277
STRUCTURA FONETICĂ A PREFIXELOR ȘI A DERIVATELOR CU PREFIXE (I. Rizescu)	292
SCRIEREA DERIVATELOR CU PREFIXE (I. Rizescu)	297
ORIGINEA PREFIXELOR ROMÂNEȘTI (Mioara Avram)	300
TABEL SINOPTIC AL PREFIXELOR LIMBII ROMÂNE	305
LISTA ABREVIERILOR	309
BIBLIOGRAFIE	311
INDICE	321
A. Afixe și elemente de compunere	321
B. Cuvinte	327
CUPRINSUL	379